

**Univerzita Karlova**

**Filozofická fakulta**

KATEDRA ARCHIVNICTVÍ A POMOCNÝCH VĚD HISTORICKÝCH

# **Disertační práce**

PhDr. Zlata Gersdorfová

## **Páni erbu zelené růže na stříbrném poli O původu, rozrodu, pečetích a sídlech pánů z Krumlova**

The lords of the coat of arms of green rose on silver field  
On the origin, genealogy, seals, and residences of the Lords of Krumlov

Praha 2019

Vedoucí práce: Prof. PhDr. Hana Pátková, Ph. D.

## **Poděkování**

Všem lidem, se kterými jsem se setkala v průběhu psaní této práce a kteří mě podporovali v mých nesmělých badatelských krůčcích, bych chtěla vyslovit své vřelé díky. V první řadě musím poděkovat Prof. PhDr. Haně Pátkové, Ph. D., která se ujala vedení této práce. Vzpomenout musím na dnes již legendárního českého archeologa Prof. PhDr. Tomáše Durdíka, DrSc., se kterým jsem měla možnost o práci hovořit ještě předtím, než náhlá smrt přervala běh jeho života. Dále je mou milou povinností poděkovat řediteli Státního hradu a zámku v Českém Krumlově, PhDr. Pavlu Slavkovi, který mi dovolil vždy i nemožné a byl ochoten naslouchat mi a podporovat mě v mých aktivitách; díky patří i PhDr. Lukáši Reitingerovi, Ph. D., který mě k napsání této práce popíchl, když jsme spolu diskutovali o koncepci tehdy ještě zamýšleného Hradního muzea v Českém Krumlově. Nemenší poděkování patří Mgr. Anně Kubíkové, dnes již emeritní vedoucí českokrumlovského oddělení SOA Třeboň, a také Mgr. Elišce Hospaskové, za laskavou pomoc při finálních úpravách práce, stejně tak jako všem kolegům archivářům a knihovníkům, kteří mi byli při mém bádání nápomocni.

Za konzultace děkuji Mag. Klausu Birngruberovi, M. A., řediteli Diecézního archivu v Linci, Mag. Dr. Thomasu Kühntreiberovi z Institutu für Realienkunde Krems, JUDr. Vilému Knollovi, Ph. D., proděkanovi Fakulty právnické ZČU, PhDr. Karlu Marázovi, Ph. D. a své školitelce Prof. PhDr. Haně Pátkové, Ph. D. Poděkovat také musím svým milým rodičům, drahému příteli a kolegům archeologům za nesmírnou podporu, trpělivost a ochotu trávit se mnou nekonečné hodiny v terénu. Velký dík patří i Petru Rožmberskému, mému příteli z Klubu Augusta Sedláčka, který mě v mnohém inspiroval. A díky patří i mé maličké za to, že byla trpělivá, když si s ní maminka nechtěla hrát, protože psala tuto práci.

**Prohlášení:**

Prohlašuji, že jsem disertační práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 25. 9. 2019

PhDr. Zlata Gersdorfová

**Klíčová slova:**

*šlechtické rody; Vítkovci (rod); páni z Krumlova (rod); středověk; genealogie; heraldika; sfragistika; stavební archeologie*

**Keywords:**

*nobility; Vítkovci (clan); Lords of Krumlov (clan); genealogy; heraldry; sigillography; construction archeology*

## **Abstrakt**

*Předkládaná práce se pokouší o komplexní zpracování dějin jedné z rodových větví Vítkovců, pánů z Krumlova (ante 1213-1340). Úvodní části jsou věnované přehledu dosavadní literatury a bádání s exkurzem do legendistické tradice rodu Vítkovců. Následuje třetí kapitola věnovaná genealogii rodu, která je zpracována s důrazem na pramennou základnu. Zřetelně tak vyplynul rozdíl mezi dochovanými prameny a historickými konstrukty (znatelný byl zejména u osoby Závíše z Falkenštejna). Genealogie rodu byla rozpracována od Vítka z Prčice, přes známé i domnělé členy rodu všech pěti generací až po posledního mužského člena Ješka, syna Závíše z Falkenštejna. Čtvrtá kapitola popisuje majetkové zázemí pánů z Krumlova, a to na české i rakouské straně hranice. Jeden oddíl kapitoly je věnován těžbě drahých kovů, díky níž Vítkovci získali své bohatství a značně nezávislé postavení. Následuje oddíl o predikátních sídlech, který přinesl zajímavé informace díky interdisciplinárnímu přístupu kombinujícímu výsledky průzkumů archivních, historických, stavebně-historických i archeologických. Pátá kapitola pojednává o erbovním znamení pánů z Krumlova, a to na základě dokladů z komunální heraldiky a svědectví nástěnné malby v Načeradci. Následuje popis všech dochovaných pečetí pánů z Krumlova, včetně exkurzu do sfragistiky Falkenštejnů. Šestá kapitola je materiálovou studií pojednávající o diplomatickém materiálu (listinách a formulářích), který se váže k pánům z Krumlova – ať již byli jeho příjemci či vydavatelé. Nastíněny jsou také otázky případného šlechtického archivu a kanceláře, jejíž případná existence byla zamítnuta. Na závěr práce je připojen seznam použitých pramenů a literatury, katalog dochovaných pečetí pánů z Krumlova a další textové a obrazové přílohy.*

## **Abstract**

*The dissertation presented is an attempt at a complex processing of history of one of the family branches of the Vítkovci, Lords of Krumlov (ante 1213-1340). The introductory sections are devoted to a summary of existing literature and research, with an excursion into the legendistic tradition of the Vítkovci clan. This is followed by a third chapter dealing with the genealogy of the clan, which has been carried out with an emphasis on sources. Thus, the difference between preserved sources and historical constructs became evident (this difference was distinct primarily in the figure of Závaš of Falkenštejn). The genealogy of the clan was studied by Vitek of Prčice across the known and assumed members of the clan of all five generations up to the final male member Ješek, the son of Závaš of Falkenštejn. The fourth chapter describes the properties and wealth of the Lords of Krumlov on both the Bohemian and Austrian sides of the border. One section of the chapter is devoted to the mining of precious metals, thanks to which the Vítkovci gained their wealth and a significantly independent position. This is followed by a section on residences, which provides interesting information thanks to an interdisciplinary approach combining the results of archival, historical, construction-historical, and archeological research. The fifth chapter deals with the coat of arms of the Lords of Krumlov based on documents from communal heraldry and evidence from the mural painting in Načeradec. This is followed by a description of all preserved seals of the Lords of Krumlov including an excursion into the sigillography of the Falkenštejns. The sixth chapter is a material study on diplomatic material (deeds and forms) that are linked to the Lords of Krumlov as both the recipients and issuers. The paper also outlines questions concerning an aristocratic archive and office, the existence of which has been rejected. The paper's conclusion provides a list of used sources and literature, a catalogue of the preserved seals of the Lords of Krumlov, and other text and visual appendices.*

## Obsah:

<b>1. Úvod</b>	11
<b>2. Historické zrcadlo</b>	13
2. 1 Obraz a legenda	14
2. 2 Češi nebo Němci? Historické tradice v literatuře	17
2. 3 Páni z Krumlova v současném bádání	19
<b>3. Ve znamení růže</b>	21
3. 1 Nad počátky české šlechty	21
3. 2 Zelená růže krumlovská	24
3. 2. 1 <i>Praotec Vítek?</i>	25
3. 2. 2 <i>Vítek Starší</i>	31
3. 2. 3 <i>Záviš z Nechanic</i>	35
3. 2. 4 <i>Třetí generace</i>	40
3. 2. 4. 1 <i>Vítek z Krumlova, Sepekova a Načeradce</i>	41
3. 2. 4. 2 <i>Budivoj ze Skalice a Sepekova</i>	43
3. 2. 5 <i>Čtvrtá generace – potomci Budivojovi</i>	45
3. 2. 5. 1 <i>Záviš z Falkenštejna</i>	45
3. 2. 5. 2 <i>Vítek z Krumlova</i>	81
3. 2. 5. 3 <i>Vok, Budivoj a Henclin ze Skalice a Ledenic</i>	84
3. 2. 5. 4 <i>Budivojovy dcery</i>	84
3. 2. 6 <i>Čtvrtá generace – potomci Vítka z Krumlova</i>	86
3. 2. 7 <i>Pátá generace – potomci Záviše z Falkenštejna</i>	88
3. 2. 7. 1 <i>Jan (Ješek)</i>	89
<b>4. Rodová doména</b>	95
4. 1 Panství pánů z Krumlova	96
4. 1. 1 <i>Východní Čechy</i>	96
4. 1. 2 <i>Střední a jižní Čechy</i>	96
4. 1. 2. 1 <i>Sepekovsko a Sedlecko</i>	97
4. 1. 2. 2 <i>Českokrumlovsko</i>	98
4. 1. 2. 3 <i>Horní Rakousy</i>	103
4. 2 Vítkovci a těžba	110
4. 2. 1 <i>Těžba a horní regál</i>	111
4. 2. 2 <i>Těžba drahých kovů v jižních Čechách</i>	114
4. 2. 2. 1 <i>Šumavské moldanubikum</i>	115
4. 2. 2. 2 <i>Blanická brázda</i>	119
4. 2. 3 <i>Shrnutí problematiky historické těžby</i>	124

<b>4. 3 Sídla pánů z Krumlova</b>	126
<b>4. 3. 1 Predikátní sídla</b>	128
<b>4. 3. 1. 1 Český Krumlov</b>	129
<b>4. 3. 1. 2 Falkenštejn</b>	132
<b>4. 3. 1. 3 Frýdlant</b>	134
<b>4. 3. 1. 4 Hluboká</b>	136
<b>4. 3. 1. 5 Ledenice</b>	138
<b>4. 3. 1. 6 Načeradec</b>	141
<b>4. 3. 1. 7 Nechanice</b>	143
<b>4. 3. 1. 8 Sepekov</b>	146
<b>4. 3. 1. 9 Skalice</b>	148
<b>4. 3. 1. 10 Strunkovice nad Blanicí</b>	149
<b>4. 3. 2. Sídla hypotetická</b>	152
<b>4. 3. 3. Závěrečné zhodnocení</b>	155
<b>4. 4 Rožmberkové – kontinuita či diskontinuita?</b>	160
<b>5. Erbovní znamení a pečeti krumlovských pánů</b>	165
<b>5. 1 O zelené růži</b>	166
<b>5.2 Pečeti pánů z Krumlova</b>	170
<b>5. 2. 1 Popis dochovaných pečeti</b>	172
<b>5. 2. 2 Exkurs do sfragistiky a heraldiky Falkenštejnů</b>	178
<b>5. 2. 3 Shrnutí sfragistické problematiky</b>	180
<b>6. Diplomatický exkurs</b>	183
<b>6. 1 Formulářové sbírky</b>	183
<b>6. 2 Listiny vydané jménem pánů z Krumlova</b>	184
<b>6. 2. 1 Cisterciácké opatství ve Vyšším Brodu</b>	186
<b>6. 2. 2 Premonstrátský klášter v Drkolné</b>	189
<b>6. 2. 3 Cisterciácký klášter Zlatá Koruna</b>	191
<b>6. 2. 4 Rytíři sv. Jana Jeruzalemského ve Strakonících</b>	192
<b>6. 2. 5 Pasovské biskupství</b>	193
<b>6. 2. 6 Královská kancelář Václava II.</b>	193
<b>6. 3 Listiny adresované pánům z Krumlova</b>	195
<b>6. 4 Otázka šlechtického archivu a kanceláře</b>	198
<b>7. Závěr</b>	203
<b>8. Seznam použitých pramenů a literatury</b>	207
<b>8. 1 Prameny nevydané</b>	207
<b>8. 2 Prameny vydané</b>	208
<b>8. 2. 1 Prameny narativní</b>	208
<b>8. 2. 2 Prameny diplomatické povahy</b>	209



<b>8. 3 Dokumentace</b>	211
<b>8. 4 Literatura</b>	212
<b>8. 5 Internetové zdroje</b>	231
<b>9. Katalog pečetí pánů z Krumlova</b>	233
<b>10. Seznam obrazových příloh</b>	245

*„Moudří milují pověsti,  
často však na jejich škodu  
nezdají se jim být hodné cti  
legendy o vlastním rodu.  
Kdyby se dovědět mohli z knih,  
kam až jejich původ sahá,  
o časech dobrých i zlých,  
potom by zajisté mnozí z nich  
velmi si vážili předků svých  
a víc jim vlast byla drahá.  
Bohužel máme však pomálu  
kronik a pravdivých análů  
a mými prosbami, běda,  
nikdo se přemluvit nedá.  
Nikde jsem ničeho nedosáh,  
jako bych na stěnu házel hrách,  
a tak sám zmužit se musím  
a sám tu knihu psát zkusím.  
(...)*

*Jalová slova pokusím se zkrátit,  
pravdivým činům pravdivý zvuk vrátit,  
ať poučí se každý, kdo má snahu  
poznat svou zem a přispívat jí k blahu.  
Vždyť moudrý moudré slovo neodmítá  
a pro smutné v něm potěcha je skryta.  
Já jen své vlasti pokorný jsem sluha,  
mně prosté verše z pera jdou jen ztuha,  
a proto prosím, jestli některým  
napadne lepší slovo nebo rým,  
ať nehorší se, do čeho se pletu,  
a opraví a přikráší mou větu.  
Tak rozkvete země má do slávy,  
až v nepříteli dech se zastaví.  
Přiznám se, že jsem jenom na prospěch  
své vlasti myslel a jen k slávě Čech  
se do té těžké práce pustil rád,  
přestože nejsem žádný literát.“<sup>1</sup>*

---

<sup>1</sup> *Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie KRČMOVÁ – Hana VRBOVÁ, Praha-Litomyšl 2005, s. 9-10.

## 1. Úvod

*„Sicut tempus labitur et ad modum cere semper defluit liquefacte, sic ex primi parentis prevaricatione in perhenne oblivionis exilium acta temporum secum trahit hiis dumtaxat exceptis, que voce testium viva vel testimonio litterarum fuerint roborata.“<sup>1</sup>*

Výše uvedený citát pochází z darovací listiny pro kostel sv. Víta na Pražském hradě a svatovítskou kapitolu, jejímž vydavatelem byl český král Václav I. Stalo se tak dne 22. 6. 1250. Mezi svědky je poprvé uveden Vok s predikátem z Rožmberka. Je to nejstarší psaná zmínka o Rožmberku jako takovém. Proč však začínat citátem z listiny, která se tématu této práce zdánlivě nedotýká? Byli to právě páni z Rožmberka, kteří v našich dobách zcela zastínilo historické vědomí o pánech z Krumlova a díky omylům i neznalosti našich předků na dlouhá staletí vymizeli páni z Krumlova z genealogických pojednání o rodu Vítkovců.

Tento historický omyl byl zapříčiněn ztrátou i neznalostí důležitého dokumentu z roku 1302, jímž páni z Rožmberka dostali do dědičného držení od krále Václava II. českokrumlovské panství, které se tak stalo jejich sídlem na dlouhá tři staletí. Proto byl výše uveden dotčený citát, neboť vyjadřuje plně motto této práce, protože „tak jako čas plyne a podobně jako rozpuštěný vosk stále odtéká, tak také z příčiny porušenosti čas s sebou stahuje do trvalého zapomenutí a vyhnanství skutky; a jen ty jsou z toho vyňaty, které byly potvrzeny hlasem svědků a svědectvím písma.“<sup>2</sup>

Ačkoli páni z Krumlova nebyli zanedbatelnou veličinou mezi českou nobilitou, nemáme dosud ani spolehlivé zprávy o jejich erbovním znamení. Jediným podkladem pro naše úvahy o barvě růže krumlovských pánů je zmínka v kronice Beneše Krabice z Veitmile pocházející z doby kolem roku 1360.<sup>3</sup>

Právě tyto okolnosti, otazníky a neznámé byly významným podnětem pro sepsání předkládané práce. Co však ovlivnilo mé badatelské směřování nejvíce, je genius loci místa, o němž se v práci často pojednává, Českého Krumlova. Rovněž tak má spolupráce a přátelství s rakouskými kolegy historiky a kastellology velmi ovlivnila můj pohled na věc.

Doba 12. a 13. století, kterými se zabývá tato práce, je nadmíru zajímavá a přitažlivá z hlediska své vývojové dynamiky, tj. teritorializace české šlechty a tzv. „privatizace“ státu, zároveň je to doba počátku kamenných hradů v českých zemích, který signalizuje hluboké společenské změny, neboť hrad nebyl primárně fortifikační stavbou, ale hlavně symbolem sociálního statusu a výrazu moci. Vítkovci, krom toho že byli sebevědomými protihráči českého panovníka, se také angažovali v politickém dění, které překonávalo hranice českého státu. Výjimečnému postavení vítkovské domény všeobecně nahrávala i pozice samotných jižních Čech na křižovatkách obchodních stezek vedoucích směrem od Dunaje do nitra českých zemí, což napomáhalo živému styku a kulturní výměně s austrobavorskou oblastí. Otázce kulturního transferu mezi těmito oblastmi, konstituování hranic i otázce klientských vztahů mezi církevními institucemi, šlechtou a šlechtici samotnými, se bohužel nikdo

<sup>1</sup> *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae* (dále CDB) IV/1, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha 1962, č. 185, s. 337.

<sup>2</sup> Anna KUBÍKOVÁ, *Nejstarší zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově*, in: Václav Bůžek – Anna Kubíková - Věra Mašková, *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250-1850*, Český Krumlov 1999, s. 8.

<sup>3</sup> Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 176. Tento problém bude diskutován na následujících stranách práce.

v Čechách pro tuto dobu intenzivně nevěnuje. Z povahy této práce ale není možné všechny tyto kapitoly obsáhnout, ačkoliv i tyto problémy a otázky zde budou předeštěny.

Tato práce, i když se to tak může prvním pohledem jevit, rozhodně není úplná. Ostatně naše poznání nikdy nemůže být naprosto dokonalé, neboť s každým novým nálezem se stále prohlubuje, čímž se před námi otevírají nové horizonty a mění se interpretace problému. Ano, právě interpretace je jedním z největších problémů historického bádání, neboť je to pouhý subjektivní konstrukt historika. A ten, jako každý, má své slabší a silnější stránky. Cílem této práce rozhodně není přinést nějaká převratná a překvapivá fakta – prakticky to z povahy věci není ani možné, protože pramenná základna (pohybujeme-li se v rovině pramenů písemných), je dobře probádána. Nedá se to ovšem tvrdit o pramenech archeologických, které jsou mnohdy podceňovány. Právě nedávné stavebně-historické průzkumy a archeologické výzkumy námi pojednávaných lokalit otevřely zajímavou diskusi, která se promítne i v této práci. A z toho důvodu se domnívám, že i malý kamínek v mozaice našeho poznání má svou cenu, neboť stejně jako mozaikový obraz, tak i naše poznání se skládá z mnoha detailů, přičemž každý je ve své podstatě originálním a překvapivým.

## 2. Historické zrcadlo

*„Geschichte und Sage sind Geschwister, der ewige Menschegeist und die ewige Bestimmung sind ihre Eltern. Ernst und streng die Wahrheit hütend ist die eine, von holdseligem Leichtsinne, bald weinend, bald lachend die andere. Der sinnende Gelehrte fragt die erste, wenn er nach dem Schicksale von Menschen und Völkern forscht, doch auch aus den unergründlichen Augen der anderen, des Lieblings im Volke, blick das Bild des Elternpaares.“<sup>4</sup>*

Historie a pověsti jsou, jak vyjadřuje výše uvedený citát, opravdu nerozlučitelnými sourozenci. Tážeme-li se po původu rodu Vítkovců, platí toto rčení dvojnásobnou měrou. Původ a rozrod Vítkovců je po mnohá staletí atraktivním tématem, o čemž svědčí mnoho rodových legend. Zde snad každému vytane na mysl zejména pověst o dělení růží, která je dodnes jakýmsi symbolem jižních Čech. Máme ji dochovanou v písemných podobách jako erbovní legendy, dále jako divadelní hry a nechybí ani obrazová ztvárnění. Tyto práce nelze brát v potaz jako relevantní historická pojednání, i když jsou mnohá založena na pramenech. Legenda o dělení růží byla ponejvíce pěstována a rozšiřována na dvoře pánů z Rožmberka a dále na dvorech dědiců paměti pánů pětileté růže (zde máme na mysl zejména Slavaty z Chlumu a Košumberka a Eggenberky, kteří se stali dědici odkazu pánů z Hradce a Rožmberků).

---

<sup>4</sup> Rudolf JORDAN, *Rosenberger-Sagen*, in: Ivo Kareš (red.), *Rosenberger Búchlein. Eine Auswahl deutschsprachiger Schriftsteller vom 13. bis zum beginnenden 20. Jahrhundert*, Pelhřimov 2011, s. 53.

## 2. 1 Obraz a legenda

Legenda o dělení růží má dvě významové roviny – v té první vystupují Rožmberkové jako přímí potomci italského šlechtického rodu Orsini a druhá rovina se soustředí na období po příchodu prapředka Vítka do Čech a popisuje, jakým způsobem rozdělil mezi svých pět synů své statky a erbovní znamení,<sup>5</sup> což vypráví i obraz Dělení růží a jeho varianty.<sup>6</sup> Všeobecně se kořeny této erbovní pověsti kladou do poloviny 15. století.<sup>7</sup> Zda šlo o zachycení starší ústní tradice, již dnes není jasné, ale lze to předpokládat. Dle pozornosti, která byla věnována legendě na rožmberském dvoře, je snad možno usuzovat, že právě zde našla legenda živnou půdu pro svůj vznik a rozvoj, neboť prameny o udržování legendy u jiných pánů s erbem růže prozatím nejsou.<sup>8</sup> Legenda však byla dále rozvíjena na dvoře Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, který se oženil s dědičkou vyhasínajícího rodu pánů z Hradce, Lucií Otýlíí. Byla to jediná dědička majetku i společenské prestiže rodu, čehož Vilém Slavata záhy využil a cílevědomě tento odkaz rozvíjel a snažil se sebe a své potomky stylizovat do role dědiců Vítkovců.<sup>9</sup>

<sup>5</sup> Rozbor legendy a jejích proměn v běhu času viz Josef HRDLIČKA, *Jak se utváří paměť. Legenda o dělení růží a její proměny na počátku 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 68-87; pro účely této stati se omezíme pouze na zjednodušený výklad (viz níže v textu). O uvedení rožmberských pověstí „na pravou míru“ se pokusil ve svém díle již R. JORDAN, *Aus einer Böhmerwaldstadt. Alt-Krummauer Bilder*, Krummäu, 1912.

<sup>6</sup> V současné době existují pouze tři verze tohoto motivu. Jedním jsou tři telčská plátna z poloviny 16. století (datace těchto obrazů byla nejasná až do provedení restaurátorského a konzervátorského zásahu, který předcházela vystavení obrazů ve Valdštejnské jízdárně na výstavě Rožmberkové – rod českých velmožů a jejich cesta dějinami – viz archiv Ludmila OURODOVÁ–HRONKOVÁ, *O původu a restaurování telčského Dělení růží*, ZPP 6, 2011, 410-413. Táž, *Dělení růží*, in: Jaroslav Pánek (red.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 332-335. Kopie těchto pláten, které dnes kráší stěny jihočeských památkových objektů (Český Krumlov, Jindřichův Hradec, Třeboň) byly namalovány roku 1848 malířem Johannem See pro Jindřichův Hradec. Na Českém Krumlově se nachází ještě jedno plátno, které zachycuje všechny výjevy pohromadě. Tento obraz pochází z roku 1742, autorem je buď Jan Streer (dle inventárního záznamu) či Florian Summerauer (dle dikce archivních pramenů). K tomuto tématu viz: Jiří ZÁLOHA, *O obraze „Dělení růží“*, Výběr 32, 1995, s. 46; Lukáš REITINGER, *Dělení růží*, in: Duňa Panenková (red.), *Hradní muzeum Český Krumlov. Historie objektu a katalog exponátů*, České Budějovice 2010, s. 30-31; Jan MÜLLER, „*Město běhalo se...*“, in: Martin Gaží (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 846. Dále je v Muzeu Jindřichohradecka umístěn střelecký štít s tematikou dělení růží, literaturou doposud nepostižený. Výklad historie obrazového námětu a jeho ztvárnění je daleko složitější, z pramenů víme o mnohých dalších kopiích, některá plátna z rožmberských obrazáren si nechal zkopírovat Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka (viz SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv.č. 98, kniha č. 15, dopis Viléma Slavaty z 25. 7. 1629 adresovaný Ladislavu Veitmilemu z Veitmile). Jistý obraz s touto tematikou vlastnila i hraběnka Schaffgotschová v Českých Budějovicích. Tato díla jsou však dnes neznámá.

<sup>7</sup> Nejnověji k rodové pověsti Petr MAŤA, *Rožmberská rodová legenda o původu z římského rodu Orsini před Oldřichem II. z Rožmberka (1403–1462)*, *Studia mediaevalia Bohemica* 5, 2013, s. 245-292; srov. Josef SALABA, *K historickým básním 15. století*, *Časopis českého muzea* 28, 1904, s. 361-362; Jaroslav PÁNEK, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 290-291; Jakub ŠIMŮNEK, *Básnické zpracování orsiniovské fikce. Dramatická báseň Rosa Rosensis od Jacoba Cantera*, in: Jaroslav Pánek (red.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*, České Budějovice 2011, s. 266-269.

<sup>8</sup> J. HRDLIČKA, *Jak se utváří paměť*, s. 69.

<sup>9</sup> P. MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998, s. 520-521; Týž, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 95-98; srov. J. HRDLIČKA, *Jak se utváří paměť*, s. 69-85. Vilém Slavata nejen, že nechal zkopírovat některé obrazy z bývalé rožmberské rodové galerie, ale sám poskytoval živnou půdu pro další transformaci legendy. Ke svatbě jeho syna Adama Pavla Slavaty s Marií Markétou z Eggenbergu, která byla dědičkou rožmberského odkazu, byla roku 1626 jindřichohradeckými jezuiti složena oslavná hra s názvem *Rosa novodomensis*. Pro odbornou i laickou veřejnost editoval Rostislav SMÍŠEK et al., *Jezuitská divadelní hra Rosa Novodomensis. Zlatá a červená pětilistá růže na zlatých hroudách jako nástroje tvorby mýtu*, in: Václav Bůžek

Písemné zachycení dělení růží odpovídá i době vzniku mýtu o italském původu Rožmberků, za jehož otce je považován Oldřich II. z Rožmberka a jeho nástupci, na jejichž objednávku složil nizozemský humanista Jakub Canter Frisius latinskou dramatickou báseň *Rosa rosensis*, která pojednává o původu Rožmberků z italského rodu Orsini a odtud „z Illia a samotné Venuše“.<sup>10</sup> Právě tato první část legendy byla rozvíjena na dvoře Viléma z Rožmberka v padesátých letech 16. století v souvislosti s probíhajícím soudním sporem Viléma z Rožmberka a Jindřicha z Plavna o přední postavení v Českém království. Od roku 1556 dokonce pak Rožmberkové užívali polepšený erb, tzv. orsinovský, a titulu vysoce urozený.<sup>11</sup> Právě v této době, v polovině 16. století, vznikl i obraz (či obrazy) s námětem dělení růží. Dle relevantních nálezů pocházejících z průzkumů a restaurování fasád českokrumlovského zámku<sup>12</sup> lze konstatovat mezní rozpětí vzniku telčských pláten Dělení růží mezi lety 1513-1560, popř. bereme-li v potaz již existenci renesanční podoby budovy Máselnice na druhém nádvoří,<sup>13</sup> lze dataci zpřesnit mezi roky 1549-1560.<sup>14</sup>

Jak již bylo uvedeno výše, ústřední scénou obrazu i legend, od které se odvíjí další děj, je postava prapředka Vítkovců, Vítka, a jeho pěti synů.<sup>15</sup> Rodokmen Vítkovců však není zdaleka tak jednoduchý a schematický, jak jej líčí pověst. Krom toho, pomineme-li fakt rozvětvenosti rodu a existence mnoha bočních linií Vítkovců, nepostihují legendy ani obraz jednu z hlavních rodových větví, pány z Krumlova. Vzhledem k časnému vymření této větve rodu po meči k roku 1302 byla až do 19. století slučována s linií pánů z Rožmberka.

Vše zapříčinila ztráta již zmiňované královské listiny vydané roku 1302, jíž se Václav II. vzdává práva odúmrti na českokrumlovské panství. Mohli bychom předpokládat, že listina zůstala na dlouhá staletí v rožmberském archivu, kde bývala opravdu uložena. Do dob Václava Březana, který zachytil několik verzí pověsti a o němž je známo, že využíval listiny rožmberského archivu pro své genealogické spisování, se ale nedochovala. Mezi rožmberskými listinami je naposledy doložitelná k roku 1364, kdy byl text tohoto cenného dokumentu opsán do tzv. Marientálského kodexu, který je dnes uložen v Národní knihovně.<sup>16</sup> V edici *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae* byl otištěn vyšebrodský opis tohoto kopiáře pocházející přibližně z poloviny 17. století, který není ale

---

(ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků* (= Opera historica 13), České Budějovice 2009, s. 263-305.

<sup>10</sup> František KAVKA, *Zlatý věk růží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice 1966, s. 42.

<sup>11</sup> Tamtéž, s. 92-94 srov. Václav BŘEZAN (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985, s. 122-141.

<sup>12</sup> Daniel ŠNEJD, *K stavebnímu vývoji jižního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, Zprávy památkové péče 66, 2006, s. 191-198.

<sup>13</sup> Anna KUBÍKOVÁ, *Příspěvek k renesanční podobě tzv. Máselnice na českokrumlovském zámku*, Průzkumy památek 6, 1999, s. 110-113.

<sup>14</sup> Zlata GERSDORFOVÁ, *Příběh obrazu Dělení růží*, Hláška 20, 2009, s. 49-53. Toto časové určení následně potvrdily restaurátorské zprávy, které jsou uloženy v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích.

<sup>15</sup> Rozbor legendy a jejích proměn viz J. HRDLÍČKA, *Jak se utváří paměť*, s. 68-87. Konfrontace Březanových líčení s dnes uznávanou genealogií Vítkovců: A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*, České Budějovice 2005, s. 77-85.

<sup>16</sup> NK ČR, XI E 19. Tento kopiář neměl k dispozici ani Václav Březan, protože kopiář byl uložen v klášteře Zlatá Koruna – viz Miroslav TRUC, *Rožmberský kodex řečený Marientálský*, Jihočeský sborník historický 30, 1961, s. 23-24. K historii uložení rukopisu blíže Josef EMLER, *O rukopise privilegii pánů z Rosenberka ze 14. století*, Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk 1877/5, s. 316-325.

úplně přesný.<sup>17</sup> Nejstarší soupis rožmberských listin z roku 1418 pak listinu vůbec nezaznamenává, z čehož lze vyvozovat, že již v archivu nebyla uložena.<sup>18</sup>

Na rožmberském dvoře bylo známo dokonce několik verzí rodové pověsti vypravující o dělení rúží. Tyto zachytil Václav Březan, archivář v rožmberských a později švamberských službách. Do dnešních dnů jsou známé doklady o sedmi psaných verzích legendy, přičemž minimálně čtyři verze souvisí svým vznikem s rožmberským prostředím.<sup>19</sup>

Nejstarší doklady o existenci rodové legendy o dělení rúží nalezneme v anonymní skladbě Přemysl Otakar a Záviš,<sup>20</sup> která vznikla zcela jistě na objednávku rožmberského dvora, zřejmě v polovině 15. století.<sup>21</sup> Recepce této básně nalezneme v pamětní knize města Tábora roku 1510,<sup>22</sup> což může poukazovat na širší povědomí v jihočeské oblasti na přelomu 15. a 16. století. Vzhledem k odlišným jménům Vítkových synů tato skladba nebyla inspirační látkou Václava Březana (a ani jiné nám známé verze pověsti). Legendou o původu rodu a dělení rúží začínala Historie rožmberská Václava Březana. Bohužel je až na několik zlomků zřejmě nenávratně ztracená. Dochován je Březanův Krátký a summovní výtah<sup>23</sup> a jeho německý překlad třeboňského probošta Norberta Heermana.<sup>24</sup> Nově se podařilo objevit jakýsi latinský výtah z Březanovy Historie rožmberské od Josefa Bonaventury Pitera, který je předmětem editorského zpřístupnění a bude porovnáván s dosud známými dochovanými zlomky.<sup>25</sup>

Další verzi, kterou je možné vztahovat bezprostředně k rožmberskému prostředí, je český rukopis uložený v SOA Třeboň, tzv. „Ex Trebonsi archivo.“<sup>26</sup> Z těchto verzí, včetně Historie rožmberské, vycházel dále i Vilém Slavata, který je sám autorem další verze legendy, ve které vyzdvihl, že Slavatové jsou jedinými legitimními dědici všech větví Vítkovců, a tak i pokračovateli staleté tradice.<sup>27</sup> Tato legenda napsaná v jazyce českém, německém a latinském na cca 10 cm široký pruh pergamenu byla připevněna na rám obrazu, který líčil děj staré erbovní pověsti. Tento obraz byl zhotoven roku 1629 pro Slavatovo venkovské sídlo, jímž byl zámek v Jindřichově Hradci, a to podle obrazu s tímž námětem, který tehdy visel na Telči.

Další dvě verze legendy jsou zachyceny v genealogických dílech Bartoloměje Paprockého z Hlohov. Jednu bychom našli v Zrcadle slavného Markrabství moravského

<sup>17</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší písemné zprávy*, s. 16.

<sup>18</sup> Táž, *Nejstarší dochovaný soupis rožmberských listin*, Archivní časopis 41, 1997, s. 74-91.

<sup>19</sup> J. HRDLÍČKA, *Jak se utváří paměť*, s. 70-79. Josef Hrdlička Březanovi přisuzuje pouze dvě verze. Do okruhu rožmberského je možno hypoteticky přiřadit česky psanou anonymní a nedatovanou verzi legendy, která je nadepsána „Ex Trebonsi archivo“ – je uložena v SOA Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 349, sign. I A 3, kart. 2. Pravděpodobně vznikla na počátku 17. století. Petr Maťa uvažuje, že vzhledem k ideovému akcentu mohla snad vzniknout v českokrumlovském (jezuitském?) či třeboňském prostředí na Slavatovu objednávku. Nakonec je ale připojena poznámka o plátnu s motivem dělení rúží, které viselo na zámku krumlovském, ale o telčském plátnu s tímž motivem není zmínka. Viz Petr MAŤA, *Zrození*, s. 535-536.

<sup>20</sup> FRB III, *Přemysl Otakar a Záviš*, s. 240-242.

<sup>21</sup> Václav BOK, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*, in: Martin Gaži (ed.), Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, s. 429-430.

<sup>22</sup> Josef ŠUSTA, *Kritické příspěvky k dějinám Přemysla II. Otakara*, Český časopis historický 2, 1896, s. 202-209.

<sup>23</sup> A. KUBÍKOVÁ, (ed.), *Rožmberské kroniky*.

<sup>24</sup> Matthäus KLIMESCH (ed.), *Norbert Heerman's Rosenbergsche Chronik*, Prag 1897.

<sup>25</sup> Veřejnosti představil tento objev Mgr. Petr Šťoviček z Blatského muzea v Soběslavi na výstavě Soběslav – město pětileté rúže v roce 2011. Jedná se o dva jazykově latinské rukopisy uložené v MZA v Brně, Benediktini Rajhrad, kart. 373, sign. He 10, zn. E6; MZA v Brně, Benediktini Rajhrad, kart. 374, sign. He 9, zn. E6.

<sup>26</sup> SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 349, sign. I A 3, kart. 2.

<sup>27</sup> P. MAŤA, *Zrození*, s. 535.



(1593)<sup>28</sup> a druhou zachytil na stránkách spisu *Diadochus*, jinak posloupnost knížat a králův českých (1602).<sup>29</sup> První verze je poněkud odlišná od ostatních a Orsinům nevěnuje prakticky žádnou pozornost. Zmiňuje pouze římský původ pánů z Růže, kteří v Čechách založili hrabství Libické.<sup>30</sup> V druhé verzi je již pasáž o Slavníkovcích a vlastním dělení růží oddělená, odděleně pak stojí i pojednání o rodu Orsini.

## 2. 2 Češi nebo Němci? Historické tradice v literatuře

Historické práce věnující se Vítkovcům zaujímají celkem významnou část české i německé historiografie. Badatelské otázky týkající se původu a rozrodu Vítkovců zaujaly mnoho historiků. Nutno ale konstatovat, že ne vždy se jedná o zcela relevantní studie, neboť tyto jsou v dobách 2. poloviny 19. století a dále ve zjitřených letech před druhou světovou válkou často protkány nacionálními úvahami o původu rodu. Avšak ne vždy je nutno tuto součást historiografie zcela odmítnout. I když se ozývají z české historické obce kritické hlasy,<sup>31</sup> které německou historiografii znehodnocují, neboť je prý založena často na nekritických a na (ahistorickém) nacionalismu ovlivněných soudech, přesto toto tvrzení nelze vztáhnout na všechny práce. Pozitivisticky laděné *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen*<sup>32</sup> přinášely informačně velmi bohaté studie i edice či monografie ve zvláštních vydáních, které nebyly dodnes překonány, mnohdy témata nebyla doposud nově zpracována, a proto i dnes mají tyto materiály svou vysokou cenu.

Nacionální konotace se odrazily i ve studiích českých historiků. Občas tyto diskuse o původu Vítkovců narůstaly z dnešního pohledu do absurdních rozměrů. Nežřídka se stávalo, že fakta byla překrucována pro účelovou argumentaci o původu rodu.<sup>33</sup> Těmto diskusím

---

<sup>28</sup> Zrcadlo Slawného Margkrabstwij Morawského W kterémž geden každý Staw, dáwnnost, wzáctnost, y powinnost swau vhléda. Krátce sebrané a wydané Roku 1593 skrze Bartholoměge Paprockého z Glogol a Paprocké Woly. Olomutii CCCCXLVIII.

<sup>29</sup> *Diadochos, id est, Sucessio, ginák, poslaupnost knijzat a králůw czských, biskupůw y arcibiskupůw pražských a wssech třech stawůw slawného králowstwj czského, to gest panského, rytijřského a městského krátce sebraná a wydaná skrze Bartholoměge Paprockého z Glogol a z Paprokéwuele. Dokonáno w slawném Starém Měště Pražském w Ympressy dědice Jana Ssumana 1602.*

<sup>30</sup> J. HRDLIČKA, *Jak se utváří paměť*, s. 73.

<sup>31</sup> Robert ŠIMŮNEK, *Německá předválečná a česká poválečná věda: Konfrontace na regionální úrovni (na příkladu jihočeské oblasti)*, in: Pavel Soukup - František Šmahel (edd.), *Německá medievistika v českých zemích do roku 1945*, Praha 2004, s. 145-182.

<sup>32</sup> Toto periodikum vycházelo mezi lety 1862 a 1938, tj. vyšlo celkem 76 ročníků. Po roce 1938 se stalo pokračovatelem periodikum *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in den Sudetenländern* (1939-1943). Kompletní obsah všech článků, studií i edic shrnuje Mario ILLMAN, *Inhaltsverzeichnis über „Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen“* [online]. 2007 [cit.2018-04-22]. Dostupné z < <http://sudetendeutsche-familienforscher.de/SUD/inhalt-VGDB.pdf> >.

<sup>33</sup> Jeden příklad za všechny – predikát z Blankenbergu je pouze německým překladem Prčice – viz: Roman CIKHART, *Původ a rozrod Vítkovců*, Jihočeský sborník historický 4, 1931, s. 84-88. Snad to byla pozdní reakce na Strnadovu teorii, která byla vystavěna opačným směrem - viz Julius STRNADT, *Das Land im Norden der Donau* (= Archiv für österreichische Geschichte 94), Wien 1905, s. 161-192. Dalším extrémem je názor, že Vítkovci jsou rodem moravským – viz Ludvík DOMEČKA, *O původu Vítkovců*, Sborník historický 4, 1886, s. 209. Nutno ale konstatovat, že konstrukce a fabulace ohledně původu rodu lákají bohužel mnohé autory i nadále: Jan JŮNA - Stanislava NOVÁKOVÁ, *Vítek z Prčice a původ Vítkovců*, Heraldika a genealogie 40, 1997, 139-141. Zcela v jiné rovině, nicméně též ahistoricky se o kořenech rodu vyjadřuje Jaroslav POLÁCH, *Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, České Budějovice 2015, s. 16-20. Zatím poslední příspěvek snažící se objasnit původ rodu pochází z pera badatele Menze de GRAAF, *O původu Vítkovců*, Výběr 50, 2013, s. 132-134. Ten však vychází ze starších prací, a to zejména Viktora von HANDEL-MAZZETTI, *Die Schönhering-Blankenberg und*

zavdaly základ odlišné predikáty, ktoré používal Víték Mladší, tj. z Prčice a Blankenberka. Právě tyto okolnosti se staly nezvratnými „důkazy“ pro jednu či druhou stranu. Zatímco česká strana nikdy nepochybovala o českém původu rodu, německá strana argumentovala udělením léna Babenberky a zároveň nezvratným faktem, že Vítkovci při kolonizaci pohraničních hvozdů povolávali německy hovořící obyvatelstvo.<sup>34</sup>

Jednu z prvních kritických geneologií sestavil František Palacký, ovšem je zde stále vidět silná vazba na Březanovo dílo.<sup>35</sup> Stále důležitou a zásadní i dnes zůstává práce Matthiase Pangerla, která je dosud jedním z nejkompexnějších pojednání o geneologii a majetkové základně rodu.<sup>36</sup> Samostatné články jsou pak samozřejmě věnovány osudům Závíše z Falkenštejna,<sup>37</sup> kolem jehož osoby dodnes koluje mnoho mýtů a polopравd.<sup>38</sup> Přímou

---

*Witigo de Blankenberg-Rosenberg*, in: Jahresbericht des Museums Francisco-Carolinum 70, 1912, s. 91-122, což byla reakce na Strandtovo dílo *Das Land im Norden der Donau*.

<sup>34</sup> Na německý původ Vítkovců se odvolávají zejména Matthias PANGERL, *Die Witigonen. Ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie*, Archiv für österreichische Geschichte 51, 1873, s. 502-576; Adolf Franz BERGER, *Woher kamen die Witikoniden oder Witkowitz?*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 14, 1876, s. 50-55; Heinrich SPERL, *Die Grenzen zwischen Böhmen und dem Mühellande im Mittelalter und die Heimat der Witigonen*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 38, 1900, s. 394-404; Julius STRNAD, *Das Land*, s. 161-192; Friedrich FRANZ, *Zur Geschichte der Witigonen und ihres Besitzes in Südböhmen*, in: Karl Platzer (ed.), Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats-Ober-Gymnasiums in Krummau, Krummau 1921 (toto je v podstatě výtah z rukopisu od Theodora Wagnera Die Herren von Krummau uloženého v SOA Třeboň, oddělení v Českém Krumlově, Sbirka rukopisů, č. 551); též František MAREŠ – Theodor WAGNER, *O původu Vítkovců*, Český časopis historický 25, 1919, s. 213-235; Heinz ZATSCHKE, *Die Witigonen und die Besiedlung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 1, 1937, s. 110-130.

<sup>35</sup> Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách 2/4, 1828, s. 156-157 (jedná se o přílohu k Palackého edici Summovního výtahu od Václava Březana uveřejněné na stránkách 39-88 téhož časopisu; Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. IX. Budweiser Kreis*, Prag 1841, s. 60-63.

<sup>36</sup> M. PANGERL, *Die Witigonen*, s. 502-576.

<sup>37</sup> F. PALACKÝ, *O panu Závíšovi z Rosenberka*, Časopis českého muzea 1, 1831, s. 55-79; J. ŠUSTA, *Závíš z Falkenštejna*, Český časopis historický 1, 1895, s. 69-75, 246-259, 287-298, 384-392. O Závíšovi pojednává monograficky M. PANGERL, *Zawisch von Falkenstein*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 10, 1871, s. 145-186; Miloš VYSTYD, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závíše z Falkenštejna (Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně)*, Český časopis historický 20, 1914, s. 165-187. Z novějších prací zmiňme Vratislav VANÍČEK, *Závíš z Falkenštejna a česká šlechta*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historica 24, 1990, s. 185-201; Libor JAN, *Proces se Závíšem a proměny královské vlády v letech 1289-1290*, Český časopis historický 103, 2005, s. 1-40. Týž, *In ordine Cruciferorum Christo militavit. K osudům Ješka, syna Závíše z Falkenštejna a královny Kunhuty*, Český časopis historický 98, 2000, s. 453-475. O objektivní shrnutí Závíšova života do roku 1285 se pokusila amatérská historička Hana SKŘEKOVÁ, *Vzestup Závíše z Falkenštejna*, Jindřichův Hradec 2015, která své postřehy k Závíšovi publikovala i na internetovém fóru příznivců středověku [www.e-stredovek.cz](http://www.e-stredovek.cz). I přes monografii o pánech z Krumlova, o kterou se pokusil další amatérský historik J. Polách, si Závíš i páni z Krumlova na odbornou monografii musí počkat. Závíšovi se samozřejmě věnovala i celá řada dějepisců a historiků, kteří pojednávali o Václavovi II. a českých zemích v této době; z nejnovější doby např. L. JAN, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283-1305*, Praha 2015, kde jsou mnohé stati o Závíšovi pouze parafrází jeho článků, nebo emotivněji Josef ŽEMLIČKA, *Do tří korun. Rozmach posledních Přemyslovců (1278-1301)*, Praha 2017, zejm. s. 99-171, samozřejmě také V. VANÍČEK, *Velké dějiny země Koruny české III. 1250-1310*, Praha 2002, zejm. Hlava II atp.

<sup>38</sup> Druhý život Závíše v literatuře není dodnes seriózně monograficky zpracován. Pokoušely se o to dvě, resp. tři kvalifikační vysokoškolské práce, ovšem než vlastní text je cenný spíše seznam literatury, resp. literárních děl věnovaných Závíšovi – viz Kateřina PETŘIČOVÁ, *Postava Závíše z Falkenštejna v české literatuře devatenáctého a dvacátého století*. Bakalářská práce. Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014; Veronika JANSOVÁ, *Závíš z Falkenštejna: příběh středověkého velmože v beletrii 19. a 20. století*. Diplomová práce. Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010 a Martina KOPÁČKOVÁ, *Závíš z Falkenštejna v kronikách, beletrii a dramatu*.

krumlovské větvi se věnují i dva rukopisy, které jsou uloženy ve Státním oblastním archivu Třeboň, oddělení v Českém Krumlově. Jedná se o díla Theodora Wagnera<sup>39</sup> a Jana Sedláčka.<sup>40</sup> Sedláček však některé části své práce zcela nekriticky převzal ze staršího rukopisu Wagnerova. Oba dva rukopisy jsou jazykově německé a nejsou datovány.

## 2. 3 Páni z Krumlova v současném bádání

Pohybujeme-li se v dobách vrcholného středověku, musíme konstatovat, že se k Vítkovcům obecně neváže příliš mnoho kvalitních monografií. Částečně se tento stav snažil zvrátit tzv. Rožmberský rok, velký výstavní a publikační projekt Národního památkového ústavu, který byl spjat s rožmberskou rodovou linií a probíhal roku 2011, kdy uplynulo 400 let od vymření rodu Rožmberků po meči. Krom publikací a studií o poslední generaci Rožmberků a jejich době, které ne vždy přinášely nové informace, byly vydány dvě monografie, které se částečně mohou vázat i k našemu tématu. První z nich je obsáhlá kulturněhistorická freska z pera Roberta Šimůnka a Romana Lavičky *Páni z Rožmberka 1250-1520 s podtituly Jižní Čechy ve středověku – kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*<sup>41</sup> a jako druhou monografii s medievistickou tematikou můžeme jmenovat knihu Anny Kubíkové o Petrovi I. z Rožmberka a jeho synech, kteří patří k zakladatelským osobnostem rodu Rožmberků.<sup>42</sup>

Upřeme-li svou pozornost na díla, která se věnují nejstarším dějinám Vítkovců, můžeme jmenovat bádání, které se soustředilo na rozbor erbovních legend (viz výše). V současné historiografii věnuje Vítkovcům dlouhodobější zájem pouze Vratislav Vaníček.<sup>43</sup> Tématu pánů z Krumlova se dotýká i Libor Jan svým dlouhodobým zájmem o dobu posledních Přemyslovců<sup>44</sup> a samozřejmě také Josef Žemlička.<sup>45</sup>

O první souborný přehled k dějinám pánů z Krumlova se pokusil Jaroslav Polách.<sup>46</sup> Práci tohoto amatérského historika přijala odborná veřejnost se značnými rozpaky, neboť autorovy závěry jsou často nekorektní, jeho tvrzení se pohybují na hranici fabulace. Po

---

Diplomová práce. Katedra české a slovenské literatury a literární teorie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1993.

<sup>39</sup> Theodor WAGNER, *Die Herren von Krummau*. Uloženo v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 551.

<sup>40</sup> Jan SEDLÁČEK, *Die Herren von Krummau*. Uloženo v SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 621. Sedláček však některé části své práce zcela nekriticky převzal ze staršího Wagnerova rukopisu.

<sup>41</sup> Roman LAVIČKA – Robert ŠIMŮNEK, *Páni z Rožmberka 1250-1520. Jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011.

<sup>42</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Petr I. z Rožmberka a jeho synové*, České Budějovice 2011.

<sup>43</sup> V. VANÍČEK, *Vzestup rodu Vítkovců 1169-1269*, *Folia historica bohemia* 1, 1979, s. 93-108; Týž, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, *Československý časopis historický* 29, 1981, s. 89-110; Týž, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*. In: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II.* Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 77-93; Týž, *Záviš z Falkenštejna a česká šlechta*, *Acta universitatis Nicolai Copernici. Historica* 24, 1990, s. 18-201.

<sup>44</sup> L. JAN, *In ordine Cruciferorum Christo militavit. K osudům Ješka, syna Záviše z Falkenštejna a královny Kunhuty*, *Český časopis historický* 98, 2000, s. 453-475; Týž, *Proces se Závišem a proměny královské vlády v letech 1289-1290*, *Český časopis historický* 128, 2005, s. 1-40.

<sup>45</sup> Posledním příspěvkem i k Závišovu životu je již citovaná kniha J. Žemličky *Do tří korun* o posledním rozmachu Přemyslovců v letech 1278-1301.

<sup>46</sup> Jaroslav POLÁCH, *Páni z Krumlova. Rod Záviše z Falkenštejna*, České Budějovice 2014.

stránce interpretační kniha balancuje na pomezí nekritického vršení faktů a romantickým dějepisectvím.<sup>47</sup> Navíc je to práce značně bohemocentrická s velmi omezeným rozhledem, čerpá výhradně z české literatury. Zároveň autor přebírá informace, a to téměř doslovně, ze sekundární literatury, kterou ale necituje a uvádí odkazy na primární prameny v ní obsažené. Je to bohužel smutný příklad toho, že zájem o dějiny Vítkovců ze strany široké veřejnosti je, nicméně korektní zpracování tématu stále chybí.<sup>48</sup>

Jihočeské historické univerzitní pracoviště, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, u kterého by se zájem o dějiny Vítkovců dal předpokládat, se soustřeďuje zejména na výzkum raného novověku a starším dějinám ve svých publikacích i diplomových pracích věnuje jen málo prostoru. Lepší situace panuje na pracovištích zaměřených mediévisticky, zejména na Historickém ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, který se specializuje na dobu posledních Přemyslovců a kde vznikají, krom odborných výstupů, i některé zajímavé studentské práce.<sup>49</sup>

---

<sup>47</sup> Odborné recenze, ačkoli se knihu snaží kladně hodnotit, jsou dosti rozporuplné – viz R. ŠIMŮNEK, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, *Studia mediaevalia bohemia* 6, 2014, s. 320-321. Lukáš REITINGER, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, *Časopis Matice moravské* 134, 2016, s. 539-546; Zlata GERSDORFOVÁ – Karel MARÁZ, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, *Mediaevalia historica bohemia* 20, 2016, s. 135-142.

<sup>48</sup> Podobně můžeme jmenovat práce dalšího amatérského historika Jana Jůny o jednotlivých větvích Vítkovců, avšak jeho práce se seriózním historickým výzkumem nemají nic společného.

<sup>49</sup> Osobě Závíše z Falkenštejna a tzv. sedleckých úmluv byla věnována pod vedením L. Jana bakalářská práce, která obsahuje celkem zajímavé postřehy – viz Pavel KUBASA, *Závíš z Falkenštejna a sedlecké úmluvy*. Bakalářská práce. Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010.

### 3. Ve znamení růže

#### 3. 1 Nad počátky české šlechty

*„Těmto poruč hrady a lid k správě, neboť jimi země česká stojí a stála a státi bude navěky.“<sup>1</sup>*

Přes poměrně značné množství odborné literatury je česká historiografie stále ještě daleko od vypracování jasného obrazu české středověké společnosti a procesů, které ji formovaly. Spory a názorové rozdíly se totiž netýkají podrobností či okrajových záležitostí, ale zásadních otázek.<sup>2</sup> Je vůbec možné ve středověku hovořit o šlechtě jako o jednotném a uceleném stavu a postihnout tak její počátky a mocenský vzestup? Již jen letmý pohled na dosavadní kritické práce zabývající se tímto tématem nás přesvědčuje o opaku. Stejně jako jiné složky společnosti, tak i vrstva, kterou dnes nazýváme šlechtou, prodělala během staletí svůj vývoj, a jak bude z následujícího rozboru patrné, jednalo se o rozsáhlou a heterogenní vrstvu společnosti s vlastní vnitřní hierarchií.

Samotný sémantický rozbor slova šlechtic označuje osobu nadřazenou svému okolí urozeností, mocí, majetkem a mimořádnými morálními vlastnostmi. Původně se slovem šlechta nazýval souhrn mimořádných zděděných vlastností.<sup>3</sup> Navíc je důležité poznamenat, že slovo šlechta v nejstarších pramenech prakticky nenacházíme. Samozřejmě se nevyhneme terminologickému problému, jak příslušníky nobility správně pojmenovat. I přesto, že jsme si vědomi nedokonalosti a nepřesnosti současných termínů, budeme užívat termíny jako nobilita, velmoži a šlechta, i když jsou to výrazy do jisté míry ahistorické.

Shrneme-li dosavadní názory, můžeme je zhruba sumarizovat do tří základních teorií, které se dotýkají otázek formování českých elit. Neuralgickým bodem všech teorií je zkoumání vztahů mezi panovníkem, resp. ústřední mocí a velmoži. Další klíčovou otázkou v dosud probíhajících diskusích je otázka charakteru pozemkového vlastnictví.

První teorie o vzniku české šlechty je založena na tezi, že šlechta pochází ze starých rodů z kmenového období – lze tedy hovořit o kontinuitě vývoje. Tato vrstva elit měla mít již od raného vývoje poměrně nezávislé postavení, mohla určitým způsobem omezovat či podílet se na počínání panovníka ve státě.<sup>4</sup> Tuto teorii zastával v předválečném období Václav Vaněček<sup>5</sup> či Rudolf Koss,<sup>6</sup> který zdůrazňoval převahu rodové šlechty nad šlechtou služebnou. Později navázal na tento model Ferdinand Seibt.<sup>7</sup> V současné době ve stínu polemik o vztahu šlechty k pozemkovému majetku rozvíjí tento model Libor Jan, který předpokládá privilegované bytí šlechty a pevně ukotvený pozemkový majetek již od vzniku přemyslovského státu.

<sup>1</sup> Tato slova vložil Kosmas do úst knížeti Jaromírovi, když promlouval k Břetislavovi a shromážděným bojovníkům při jeho intronizaci – viz M. BLÁHOVÁ et al. (edd.), *Kosmas. Kronika Čechů*, Praha 2011, s. 83.

<sup>2</sup> Wojciech IWAŃCZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 20.

<sup>3</sup> Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) 1-2*, Praha 2003, 336. Detailní rozbor viz J. MACEK, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, s. 53-64.

<sup>4</sup> W. IWAŃCZAK, *Po stopách*, s. 20.

<sup>5</sup> Václav VANĚČEK, *Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku ve starém českém státě 12.-15. století 1-3*, Praha 1933-1939.

<sup>6</sup> Rudolf KOSS, *Zur Frage nach der Entstehung und Entwicklung des böhmischen Herrenstandes*, Prag 1920.

<sup>7</sup> Ferdinand SEIBT, *Land und Herrschaft in Böhmen*, Historische Zeitschrift 200, 1965, s. 284-315.

Druhá teorie se staví k problému zcela opačně – velmoži v raném období vděčí za své postavení panovníkům, kteří jim svěřili úřad, hodnosti a pocty. Toto stanovisko zaujal ve svých pracích František Graus,<sup>8</sup> ale jeho pojetí vykazuje značné mezery, zejména že stará kmenová aristokracie byla zničena při cestě Přemyslovců za mocí a následně si vládnoucí rod vytvořil jakousi „novou aristokracii“, závislou na místu zastávaném v panovníkově družině. Celé území státu mělo původně patřit panovníkovi, který teprve postupně velmožům přiděloval pozemky, přičemž se mělo jednat zejména o vlastnictví na základě lenních svazků. Léta se stala údajně dědičným majetkem na základě ustanovení Konráda II. Oty.<sup>9</sup> I podle Václava Novotného se zastávané úřady staly základem rodové hierarchie;<sup>10</sup> dalšími zastánci tohoto modelu jsou např. Stanislav Zháněl, Zdeněk Fiala či Rostislav Nový.<sup>11</sup> Stanoviska, která jsou v některých bodech velmi blízká názorům Františka Grause, zastával i Dušan Třeštík. Z teorie o výhradním vlastnictví celého území vladařem vychází i model Josefa Žemličky, podle něhož šlechta vyrůstá z velmožů a předáků ve stínu silné knížecí moci – jedná se o šlechtu, která buduje majetky „privatizací“ úřadů, knížecími dary, výsluhami, ale i úchvaty a rozvíjením příhraniční a vnitrozemské kolonizace.

Existují i kompromisní teze a návrhy – jedním z jejich zastánců byl Julius Lippert.<sup>12</sup> Aristokracie se podle něj mohla zrodit ze dvou zdrojů – ze starých rodů nebo prostřednictvím úřadů vykonávaných u panovníka. Obě tyto skupiny pak postupně vytvořily jednotnou společenskou vrstvu. Klíčovým bodem v těchto sporech je pojem „hereditas“ ve statutech Konráda Oty, který je vykládán od dědičné držby po dědinu.<sup>13</sup> Na místě je otázka, zda je vůbec možné přisuzovat pevný význam středověkým pojmům. Terminologie středověkých pramenů má často různorodý význam podle okolností případu, v němž je užitá.

Oproti jiným evropským zemím zůstává české bádání v porovnání s podobným výzkumem stále pozadu. Současná česká mediévistika zatím není schopna vytvořit jednotný výkladový rámec dob zrodu české státnosti a její společnosti; jak trefně poznamenal R. Antonín, diskuse o tzv. středoevropském modelu nevedla ke sblížení protikladných názorů, ale k jejich definitivnímu rozkolu.<sup>14</sup> Z diskusí se tak staly dva paralelně se odehrávající monology.<sup>15</sup>

---

<sup>8</sup> František GRAUS, *Adel, Land und Herrscher in Böhmen vom 10. bis 13. Jahrhundert*, Nachrichten der Giessener-Hochschulgesellschaft 35, 1966, 131-153.

<sup>9</sup> F. GRAUS, *Prawo lenne w Czechach*, Sobótka 6, 1951, s. 30-45. K tomuto existuje množství novější literatury s velmi odlišnými interpretacemi. Nejnověji shrnuje dosavadní literaturu L. JAN, *Statuta Konráda Oty a problémy jejich historické a právněhistorické interpretace*, Časopis Matice moravské 136, 2017, s. 3-34.

<sup>10</sup> Václav NOVOTNÝ, *České dějiny I/2*, s. 674-675.

<sup>11</sup> Stanislav ZHÁNĚL, *Jak vznikla staročeská šlechta. Příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám*, Brno 1930; Zdeněk FIALA, *Přemyslovské Čechy*, s. 57; Rostislav NOVÝ, *K počátkům feudální monarchie v Čechách I (Sigillum commune regni)*, Časopis Národního muzea. Historické muzeum 145, 1976, s. 144-164.

<sup>12</sup> Julius LIPPERT, *Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit I*, Prag 1897, s. 251-252.

<sup>13</sup> L. JAN, *Statuta*; Týž, *Hereditas, výsluha, kastelánie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období*, Časopis Matice moravské 128, 2009, s. 461-472; J. ŽEMLIČKA, *Heredes, hereditas, iure hereditario. K jednomu středověkému pojmu*, in: *Středověká Evropa v pohybu. K poctě Jana Klápště*, Praha 2014, s. 375-384; Týž, *O "svobodné soukromosti" pozemkového vlastnictví. (K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách)*, Český časopis historický 107, 2009, s. 269-308.

<sup>14</sup> Ve svém článku narážel zejména na diskusi, která se odehrála na stranách Českého časopisu historického v roce 2007: D. TŘEŠTÍK – J. ŽEMLIČKA, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, Český časopis historický 105, 2007, s. 122-163; L. JAN, *Skrytý půvab „středoevropského modelu“*, Český časopis historický 105, 2007, s. 875-902.

<sup>15</sup> Robert ANTONÍN, *Přemyslovská epocha v pohybu. O proměnách výkladového rámce českých dějin 10.-13. století*, Dějiny a současnost 9, 2011, s. 17.

Podíváme-li se na příklad Vítkovců, potažmo pánů z Krumlova, nemůžeme konstatovat nic bližšího, co by nám mohlo pomoci při nalezení východiska z výše nastíněných teoretických modelů.

Nemůžeme spolehlivě říci, jaký byl přesně mechanismus vzniku vrstvy velmožů v českých zemích. Jisté však je, že zde hrála velkou roli družina knížete. Služba v ní byla odměňována rozdáváním darů a odměn, později i půdy, udělováním poct a hodností. Družina byla skupinou lidí blízkých knížeti, propojených služebnými i přátelskými pouty.<sup>16</sup> První Vítkovce zachycujeme již jako členy družiny knížete, resp. jeho dvora, o čemž hovoří úřad stolníka, který zastával Vítek z Prčice.

Prvního historicky doloženého prapředka Vítkovců tak zastihujeme mezi osobami blízkými knížeti, které hýbaly politikou v českém státě.<sup>17</sup> V české historiografii je stále diskutován okamžik vzniku vrstvy svobodných vlastníků půdy. Ani zde nemůžeme říci na příkladu Vítkovců nic konkrétního. Máme jen indicie, které naznačují, že již roku 1185 svobodně disponovali se svým majetkem, když Jarloch zaznamenává majetkovou transakci mezi milevským klášteřem a Vítkem Starším.<sup>18</sup> Tezi S. Duškové a J. Šebánka, že šlechtická listina je u nás dlouho jevem ojedinělým, protože neexistuje svobodná držba šlechtického majetku,<sup>19</sup> je nutné odmítnout. Světlou výjimkou, která potvrzuje pravidlo, je tzv. vletická listina Vítkova Mladšího z roku 1220.<sup>20</sup> Tato listina je pro dějiny Vítkovců klíčová, protože zachycuje první predikáty Vítkovců, které svědčí o samostatné držbě jednotlivých rodových větví.

Průnik Vítkovců do jižních Čech se tak musel jistě odehrát hluboko před rokem 1220. Predikát Vítkova Mladšího, který ohlašuje jeho pečeť, svědčí o pohybu Vítkovců v Podunají, což jistě úzce souvisí i s držbou pozemků v jižních Čechách. Na místě je otázka, často diskutovaná literaturou, zda funkce kastelána prácheňského, ve které je Vítek zmiňován, mohla tvořit pomyslný most k zisku jihočeských držav. Způsob, jakým Vítkovci tato území získali, nám prozatím uniká. Jedno je však jisté – získaná území náležela pod doudlebský správní obvod, nikoli pod prácheňský. Představa násilné uzurpace tohoto území z Vítkova postu se tak jeví jako nepravděpodobná.

Literaturou přecházený fakt je, že s prvotní donací nově zakládaného klášteřa ve Vyšším Brodu museli roku 1259 vyslovit svůj souhlas i bratři Vítek a Budivoj z Krumlova, neboť společně s Rožmberky drželi v neděli tzv. Klášteřní les. Z toho by mohlo vyplývat, že tento neděl je pozůstatkem držby jejich společného předka, kterým byl Vítek z Prčice.

---

<sup>16</sup> W. IWAŃCZAK, *Po stopách*, s. 21-22.

<sup>17</sup> Význam volby předáků pro nastoupení nového knížete je nesporný a lze jej běžně vyčíst z dobových kronik – viz Jan ZELENKA, *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009, s. 58-59, 67; též Martin WIHODA, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: Martin Nodl – Martin Wihoda (edd.), *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007, s. 11-29.

<sup>18</sup> M. MORAVOVÁ (ed.), *Milevský letopis*, s. 125.

<sup>19</sup> S. DUŠKOVÁ – J. ŠEBÁNEK, *Česká listina doby přemyslovské 1. Listina nižších duchovních feudálů. Listina nižších feudálů světských*, Sborník archivních prací 6, 1956, s. 168. Jako protikladné stanovisko uvádí odkaz na článek Z. FIALY, *K počátkům listin v Čechách*, Sborník historický 1, 1953, s. 36, kde je uvedeno, že světský feudál měl od počátku volné dispoziční právo se svým majetkem.

<sup>20</sup> CDB II, č. 208, s. 193.

### 3. 2 Zelená růže krumlovská

Cílem následujících stran je představit jednotlivé členy rodu a pramenné zprávy, které o nich máme. Kdo tak očekává obsáhlou barvitou historickou fresku o životech a činech pánů z Krumlova, bude zřejmě zklamán. Cílem této části není podat výklad českých a středoevropských dějin se zřetelem k Vítkovcům, ale co nejvíce se navrátit ad fontes, neboť v drtivé většině chybí dostatek relevantních pramenů a není vědecky seriózní postupovat v hypotézách, co se vlastně mohlo stát a z jakých příčin. Přiznejme si, že o jednotlivých členech rodu toho, až na výjimky, víme opravdu velmi málo. Dnes je již téměř nemožné narazit na diplomatický či narativní text, který by zásadně měnil dosud poznané. Po přečtení některých statí v literatuře a porovnání následujících řádek tak vyplyne znatelný kontrast mezi tím, co je opravdu dochováno v písemných pramenech, a představitostí některých badatelů.

Pramennou základnu, ze které budeme vycházet, tvoří z největší části prameny diplomatického charakteru, ať už se jedná o svědečné řady listin či formuláře, které nám v mnohých případech jako jediné přináší zmínky o tom, čeho se páni z Krumlova účastnili. Je otázkou, zda lze věřit místu vydání listin a času vydání; zda jde o opravdové místo právního pořízení nebo zlistinění či obého zároveň a jak hodnotit obraty jako „actum“ či „datum“. To samozřejmě s sebou nese otázku, jak a zda vůbec lze těchto údajů používat.<sup>21</sup> Je také otázkou, jak hodnotit panovníkovy pobyty v jižních Čechách, resp. přítomnost Vítkovců u právních pořízení při těchto pobytech; zda je lze hodnotit jako trvalou přítomnost u dvora, jehož byli pevnou součástí a s nímž cestovali, nebo zda se jednalo o přítomnost dočasnou, vedenou „společenskou nutností.“ Zpravidla platí to, že čím blíže se panovník vyskytuje jižním Čechám, tím hojnější je zastoupení Vítkovců ve svědečných řadách jeho listin. Je logické, že do svědečných řad listin proniká na venkově nobilita z přilehlého okolí. Často šlo o kláštery, kterým byly listiny určeny, a ty samy měly zájem na tom, aby místní šlechta uznala vlastnický převod a nevznášela v budoucnu k těmto majetkům žádné nároky.<sup>22</sup> Také je užitečné ptát se, zda se při této příležitosti nekonalo nějaké regionální shromáždění, soudní zasedání či kolokvium.<sup>23</sup>

Nejstarší dvě generace, Vítka Staršího a Záviše postihují až na dvě výjimky pouze listiny královské či knížecí ve svých svědečných řadách; s postupujícím časem se tento trend obrací ve prospěch šlechtických vydavatelů. Je to dáno také tím, že páni z Krumlova nezastávali později na královském dvoře (krom dvou členů předposlední generace rodu) žádné dvorské či zeměpanské úřady.

Mnohem více obezřetnosti musí historik projevit při práci s tzv. formuláři, resp. formulářovými sbírkami a jim blízkými epistolárními formuláři, které měly být primárně skládané jako kancelářské vzory či písařské pomůcky nebo jako literární cvičení. Někdy je těžké rozlišit, zda jde doopravdy o skutečné produkty kanceláře či soukromé dopisy, nebo texty, které byly programově fingoané, či se mohlo jednat o kombinaci obojího.<sup>24</sup> Mnohdy jsou však založeny na reálných událostech, i když osoby v nich uváděné neodpovídají časově

<sup>21</sup> Ivan HLAVÁČEK, *Český panovník a jižní Čechy v době předhusitské*, Jihočeský sborník historický 41, 1972, s. 2-3.

<sup>22</sup> Markéta ŠPŮROVÁ, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, Mediaevalia Historica Bohemica 9, 2003, s. 60

<sup>23</sup> J. ŽEMLIČKA, „*Politický kalendář přemyslovských Čech*“, Český časopis historický 89, 1991, s. 31-47.

<sup>24</sup> J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011, s. 34.



či místně. Pro závěr přemyslovské éry, se kterou se pojí i rozkvět zelené růže krumlovské, se nejedná o žádný marginální pramen. Často jsou na formulářových sbírkách vystavěny nejrůznější hypotézy a podíváme-li se zblízka na jejich základy, často jsou více než chatrné. K formulářovým sbírkám tohoto období se pojí různé květnaté diskuse, které zřejmě nikdy neskončí. Zde se však chceme vyvarovat nekritického přejímání informací obsažených v zápisech tak, jak to činili jiní historikové.

Kapitolu samu pro sebe tvoří prameny narativní, kde se nejvíce projevuje stylizace a myšlenky autora. I zde jsou ale problémy se stavem a dochováním jednotlivých textů, ke kterým existuje několik verzí, často velmi rozdílných. Dalším úskalím jsou překlady, lpění na jednotlivých slovíčkách, které mohou dát celému sdělení naprosto odlišný význam.<sup>25</sup> Taktéž nesmíme zapomínat na to, co chce vlastní text sdělit; sama událost nemusí stát v popředí zájmu autora; často se jedná o morality, poučení čtenáře; někdy jde jen o záměr čtenáře pobavit různými do detailu líčenými pikanteriemi. Je pak obtížné odlišit, zda jde o fantazii autora, nebo historiky, které tehdy o událostech kolovaly a byly založeny na tom, co se skutečně odehrálo. Nesmíme zapomínat ani na prostředí autorů, ze kterého pocházeli, okruh čtenářů, kterým bylo dílo určeno, objednavatele, jenž hrál často nemalou roli v koncepci celého díla, atp. Naštěstí v tomto ohledu můžeme stavět na práci a rozborech generací historiků, kteří se tímto zabývali před námi a existuje mnoho prací o kritice vnitřní i vnější nejzásadnějších děl české historiografie.

A tím se vlastně dostáváme k otázce, zda existuje věrný obraz historické reality, resp. dějů minulých, jichž jsme nebyli svědky, ale pouze po nich zůstala torzovitá svědectví písemných a hmotných pramenů. Historik je jen mediátorem dějinných událostí, které prošly jeho subjektivním zpracováním. Proto se nebráníme polemikám ani dalším diskusím nad tím, co zde bude řečeno.

### **3. 2. 1 Praotec Vítek?**

*„Předně o tom starožitně slavným a šlechtně zachovalým rodu věděti se sluší, že předek nejprvnější, kterýž do krajiny České ze Vlach přibral se, byl kníže Ursinus jménem Vítek, jakož toho potvrzují i paměti listovní i nejprvnější hradové od něho založeni: Vítkův Hrad neb Witingenhausen, Witignaw, Witoraz etc., i jméno patronymicum jejich, že od něhou slouli páni Vítkovci.“<sup>26</sup>*

Ve shodě s erbovní pověstí i listinným materiálem stál na počátku rozrodu Vítkovců Vítek z Prčice a Blankenberka. Od něj se odvíjí rozrody nejslavnějších českých rodů.

Vítek z Prčice je první osobou, od níž je pramenně doložitelná genealogie celého rodu Vítkovců. Je však jasné, že museli existovat jeho předci, kteří byli taktéž vysoce postavení a pohybovali se v okolí českého knížete. J. Polách ve své knize přichází s hypotézou, že

---

<sup>25</sup> Velmi názorně tyto nesnáze překladu vyplynuly při interpretaci verše z básně Frauendienst Ulricha von Liechtenstein, kdy celá teorie o tom, kde se turnaj konal, spočívá na překladu slůvka „da“ - viz Z. GERSDORFOVÁ, *Frauendienst Ulricha von Liechtenstein jako nejstarší zmínka o Českém Krumlovu?* Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 267-280.

<sup>26</sup> A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 7.

předkem Vítka I. byl velmož Sezema, zachycený v pramenech již roku 1109.<sup>27</sup> S ohledem na časové okolnosti předpokládá, že Vítek I. by mohl být jeho vnukem. Tato hypotéza ovšem není akceptovatelná již z toho důvodu, že Poláchovým argumentem pro příbuzenství obou velmožů je pouze neurčitá zmínka o vzestupu pánů Růže v Dalimilově kronice<sup>28</sup> a dále shoda jmen tohoto velmože s blíže neurčeným příbuzným Vítka I. z Prčice, který je v souvislosti s Vítkem jmenován jen jednou, a to v roce 1189.<sup>29</sup> Kroniku tak řečeného Dalimila jako zcela spolehlivý zdroj informací bráti nemůžeme; krom toho je tato událost od doby života autora více jak dvě století vzdálená. Polách jde ve svých úvahách ještě dále a tvrdí, že původ jména Sezema, které se vyskytuje v rodě Hroznatovců u potomků velmože Heřmana, je možné vysvětlit sňatkem dcery velmože Sezemy s Heřmanem, což zapříčinilo i blízkost majetků Hroznatovců a Vítkovců v okolí Prčice.<sup>30</sup> Argumenty, na kterých stojí tato konstrukce, jsou tedy v základu dosti vratké. Stejnou „pracovní metodu“ vytváření příbuzenských vztahů na základě podobnosti jmen dovedl k dokonalosti J. Jůna, který se dopátral prapředka Vítkovců už v roce 859.<sup>31</sup>

Není to ovšem jediný názor, že kořeny rodu sahají do tak dávných dob, do okruhu karolinských hrabat. Relativně nedávno byla uveřejněna studie Menzela de Graaf, který oživil staré německé práce a dává je do souvislosti s názory M. Mitterauera. Jeho závěr je takový, že Vítkovci pochází z romanizované oblasti (jak ostatně sami tvrdili), nejpravděpodobněji z okruhu karolinských hrabat, a do Čech přišli přes Podunají.<sup>32</sup>

Časté spekulace se objevují i kolem vlastního jména Vítek. Někteří autoři v tomto jménu vidí odkaz na to, že Vítek byl původně určen k církevní dráze jako kanovník svatovítské kapituly v Praze a byl druhorozeným synem.<sup>33</sup> Těžko o tom cokoli soudit, každopádně jméno Vítek mělo v linii rodu silnou tradici, když sám Vítek pojmenoval několik svých synů tímto jménem. Ať už byl Vítek předurčen k církevní dráze či nikoli, rozhodně musíme vyzdvihnout, že byl na svou dobu vzdělaným mužem, snad studoval v zahraničí. Nejen, že uměl česky a velmi pravděpodobně také německy, ale onen „muž uhlašené výmluvnosti“, v originálním znění „virum urbane eloquentie“, byl vzdělán i v oblasti znalosti latinského jazyka.<sup>34</sup> Tato zpráva pochází od Vítkova současníka, muže, který ho velmi dobře

<sup>27</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 17. O tomto velmoži nás informuje Kosmas FRB II, *Kosmůw letopis český*, s. 168.

<sup>28</sup> Tuto zmínku lze vnímat i jako básnický obrat a možné zjednodušení Dalimilovy předlohy – viz FRB III, *Rýmovaná kronika česká*, s. 120. Zmínka v edici sice není datována, J. Polách ji klade do roku 1109.

<sup>29</sup> „Vitko et Cezema, nepos eius.“ CDB I, č. 323, s. 297.

<sup>30</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 16-17.

<sup>31</sup> Jan JŮNA - Stanislava NOVÁKOVÁ, *Vítek z Prčice a původ Vítkovců*, Heraldika a genealogie 40, 1997, 139-141; obdobně J. JŮNA, *Vítkovci a jejich rod do roku 1312*, s. 10. Autor si je vědom omezení své pracovní metody, nicméně informace, které dále přináší, jsou neméně překvapivé: „Věříme, že není daleko doba, kdy se potvrdí i zařazení Vítkovců do rozsáhlého rozrodu Pribiny a jeho nástupce, vévody Kocela, vládnoucího Slovanům v Korutanech.“ Tamtéž, s. 11.

<sup>32</sup> M. de GRAAF, *O původu Vítkovců*, s. 134. Zde také odkazuje na starší již zmiňovanou práci V. von Handel-Mazzettiho, který poukazuje na to, že jméno Witigo se vyskytuje společně se jménem Urso mezi svědky v listinách z téže oblasti. Zde je nutné podotknout, že německá varianta jména Vítek, tj. Witigo, objevující se v písemných pramenech, je germánského původu; nalezneme ji již u Ostrogótů v Itálii. Různé teorie o původu rodu tak vychází zejména z fonetické blízkosti k českému jménu – viz Jaroslav PÁNEK – Robert ŠIMŮNEK – Vratislav VANÍČEK, *Páni z Rožmberka. Nástin historie rodu*, in: J. Pánek (red.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 24-25.

<sup>33</sup> Tamtéž, s. 24. Tomu snad mohla nasvědčovat zdrobnělá forma Vítek. Jiný výklad je ten, že jméno Witigo v německém prostředí je údajně odvozeno od bájného ostrogótského hrdiny Vidigoia, jehož jméno v doslovném překladu zní „ten, kdo štěká v lese“, resp. „vyjící vlk“ – viz M. de GRAAF, *O původu Vítkovců*, s. 132.

<sup>34</sup> J. PÁNEK – R. ŠIMŮNEK – V. VANÍČEK, *Páni z Rožmberka. Nástin*, s. 24.

znal – opata premonstrátského kláštera v Milevsku, který své postřehy i letopočet Vítkova úmrtí (1194) poznamenal do tzv. milevského letopisu.<sup>35</sup>

Vraťme se však k nejstarším pramenům, které nás o Vítkovi informují. V roce 1169 je uveden mezi svědky na listině krále Vladislava I. jako „Vitco dapifer“.<sup>36</sup> V úřadu stolníka vystupuje Vítek v letech 1169 až 1177,<sup>37</sup> později se jeho titulatura mění vzhledem k funkci, kterou získal za Soběslava II., tj. vystupuje mezi svědky jako kladský kastelán.<sup>38</sup> Předtím ještě však, jak nás informuje Jarloch, byl vyslán králem Vladislavem ohledně Bedřichova nástupnictví na dvě diplomatické cesty k císaři Fridrichu Barbarossovi do Norimberku roku 1174 a to spolu s pražským biskupem Fridrichem.<sup>39</sup>

Vítek se pohyboval u dvora i potom, co nástupnictví připadlo knížeti Soběslavu II., který jej dosadil do kastelánského úřadu v Kladsku.<sup>40</sup> V dobách vnitropolitické krize, po sesazení Soběslava císařem, se Vítek přiklonil v létě 1178 na stranu Bedřicha, kdy bojoval po jeho boku v bitvě u Loděnice. V této bitvě byl dokonce i zajat. Často se zmiňuje, na základě Jarlochova líčení, že mu vzhledem k jeho vysokému původu, na rozdíl od jiných zajatců, nebyl uříznut nos.<sup>41</sup> Z kroniky se dozvídáme také informace o Prčici. Bedřichovo vojsko se po porážce u Loděnice zachránilo útekem do Prčice, kde se spojilo s moravskými oddíly knížete Konráda Oty.<sup>42</sup> To, zda tehdy Prčice náležela Vítkovi, či ne, nelze spolehlivě prokázat.<sup>43</sup> Vítkův predikát z Prčice je doložen jen jednou a později, roku 1184.<sup>44</sup> Co však z výše uvedeného odvozovat můžeme, je, že toto místo, buď jako starší Vítkův majetek nebo jako dodatečná odměna, zůstalo svědectvím o strategickém bodu v probíhajících bojích v Čechách. Prčice musela poskytovat zázemí pro větší počet bojovníků a opevnění této lokality je více než nutným předpokladem. Zároveň místo muselo být komunikačně dobře

<sup>35</sup> FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 511. Nejnovější edice vyšla v rámci řady Memoria medii aevi v nakladatelství Argo v roce 2013 – viz *Zápisky Vincencia, Jarlocha a Ansberta*, ed. Magdalena MORAVOVÁ, Praha 2013. Originální rukopis je přístupný on-line – viz [www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com) – Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově, Textus historici varii, sign. DF III 1.

<sup>36</sup> CDB I, č. 246, s. 218.

<sup>37</sup> Mezi svědky „Vitkone dapifero“ - viz CDB I, č. 279, s. 246.

<sup>38</sup> „Vitco, castellanus de Kladsko“ CDB I, č. 280, s. 247. Kastelánský úřad, jako ostatní beneficia, byl spojen s držbou určitých statků a také s četnými příjmy. Je možné, že Vítkovci v této době získávají některé slezské majetky, jejichž držení by mohlo mít spojitost s odchodem Závašových bratří do těchto končin. K tomu viz kap. 4. 3. 1. 3.

<sup>39</sup> „Visum est eis mittere Fridericum, episcopum et comitem Witkonem, uirum urbane aloquentia, cum quibusdam aliis in Nvrberk,“ FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 465.

<sup>40</sup> Jako kastelán v Kladsku je zmiňován mezi svědky v Soběslavově listině z 12. 3. 1177- viz CDB I, č. 280, s. 247.

<sup>41</sup> FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 474. V literatuře se uvádí, že se jednalo o uši.

<sup>42</sup> Tamtéž, s. 474.

<sup>43</sup> O této možnosti uvažuje i Michaela SELMI WALLISOVÁ a kol. *Prčice – Vítkovo náměstí*. Nálezová zpráva. Uloženo v archivu České společnosti archeologické, o.p.s. pod č. j. 2010008389 (CSA-11-078), s. 27. J. Polách tuto myšlenku naopak zcela odmítá a jako argument předestírá komplikovanou interpretaci původu mincí (viz dále) a keramiky, „z níž je na první pohled zřejmý její kulturní vztah k produkci známé na Táborsku nebo Milevsku.“ – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 23; blíže viz M. SELMI WALLISOVÁ, *Nález části sidelního areálu prvních Vítkovců na Vítkově náměstí v Prčici*, Český Merán 16, 2012, s. 32. Co však již Polách nepřipomíná (a zřejmě mu to nabourává jeho přesvědčivou argumentaci), je fakt, že tento keramický soubor nelze plně ztotožnit s žádnou produkcí v oblasti, některé typy keramických značek byly nalezeny na Vyšehradě nebo Kouřimi, některé pohárovité či džbánovité nádoby menších rozměrů byly snad možná dovezené z Podunají nebo vyráběné na základě tamního trendu – viz M. SELMI WALLISOVÁ et al., *Prčice*, s. 24-26. Na zpracování nalezeného keramického souboru byl v roce 2015 připraven interní projekt ZČU SGS-2015-053, jehož navrhovatelem byla autorka této práce. Ačkoli měl projekt vynikající hodnocení a skvělý řešitelský tým, finanční podporu nakonec nezískal.

<sup>44</sup> Witego de Purchitz, CDB I, č. 305, s. 276.

dostupné. Jediným stojícím svědkem těchto událostí je přčický farní kostel sv. Vavřince, v jehož dispozici je dodnes zřetelná románská loď o rozměrech cca 9 x 13 metrů, do jejíž třetiny zasahuje tribuna nesená jednoduchým pilířem a dvojicí arkád. Věž náležící románské stavbě byla zpřístupněna z prvního patra, což je indicie, která naznačuje možnou blízkost velmožského sídla.<sup>45</sup> Necelý kilometr od Prčice se nachází sedlecký kostel sv. Jeronýma, též s románskými základy. Dle povahy zdí byly obě stavby datovány do stejného časového údobí, ale zařazení staveb do absolutní chronologie je dodnes nejasné.<sup>46</sup> Část panského sídla, které bylo předpokládáno, se podařilo zachytit v rámci archeologického výzkumu, který předcházela rekonstrukci Vítkovy náměstí v Prčici v letech 2010-2011.

Existence sídla bývala často hypoteticky kladena před domy čp. 88 a 92 na přčické náměstí. Tyto hypotézy potvrdil až archeologický odkryv. Zachování intaktních středověkých nálezových situací je dílem náhody, protože středověké kulturní vrstvy se nacházely doslova několik centimetrů pod stávající komunikací.<sup>47</sup> Nejdůležitějším objevem se stal zahloubený objekt V 51 o rozměrech cca 6,6 x 8,5 m, který byl interpretován jako spodní část stavby. Není jasné, zda byl její účel obytný, či hospodářský, ale řada ve stavbě nalezených předmětů vypovídá o tom, že se jedná o pozůstatky sídelního areálu prvních Vítkovců. Jeho zbývající část se s největší pravděpodobností nachází pod domem čp. 92.<sup>48</sup> Přítomnost podkov a koňských kostí vylučuje možnost, že by se jednalo o rolnickou usedlost; tomu odporuje i doslova enormní množství cenných předmětů, které byly v objektu V 51 nalezeny. Budova nepatřila mezi úplně bezvýznamné objekty, byla kryta šindelovou střechou, o čemž vypovídá řada nalezených hřebíků. Možná, že byla opatřena i zámky, resp. v prostoru sídla jistě byly – o tom svědčí nález tří klíčů. Zajímavé je, že stavba nezánikla žádným násilným způsobem, ale byla jednoduše opuštěna, snad její část byla i rozebrána na zbudování jiných objektů.<sup>49</sup> Nalezený objekt lze datovat do časového rozmezí poloviny 12. století až poloviny 13. století. Zánik by tak mohl souviset s translokací panského sídla. Nejstarší části nového sídla byly objeveny v místě barokních koníren dnešního zámku v Prčici.<sup>50</sup>

Ve vztahu k nálezové situaci jsou klíčové dvě mince – denár knížete Bedřicha a blíže nedatovatelný denár (resp. obol) uherské provenience, snad Gejzy II. či jeho syna Štěpána III.<sup>51</sup> J. Polách nabízí celkem zajímavou hypotézu, jak se uherský denár mohl dostat na místo svého nálezů. Za jeho importem stojí zřejmě výprava českého vojska do Uher v roce 1164. Tuto výpravu vedl český král Vladislav I., tažení se účastnil i jeho syn Bedřich a řada českých velmožů s družinami;<sup>52</sup> není vyloučeno, že mezi nimi mohl být i Vítek. Možné však také je,

<sup>45</sup> Jan SOMMER, *Věž kostela v Prčici. K poznání úlohy kostela v obraze středověké vesnice*, Zprávy památkové péče 54, 1994, s. 94. Autor je v otázce situování velmožského sídla velmi opatrný a přikládá velkou roli budoucímu archeologickému výzkumu.

<sup>46</sup> Jan KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005, s. 78-79. Více k dataci a stavebnímu rozboru obou kostelů viz: Petr SOMMER – Martin STECKER, *Kostely na Sedlčansku*, Sedlčany 2011, s. 100-105; s. 134-139.

<sup>47</sup> M. SELMI WALLISOVÁ et al., *Prčice*, s. 15.

<sup>48</sup> Tamtéž, s. 17.

<sup>49</sup> Tamtéž, s. 16. Michaela SELMI WALLISOVÁ – Jiří MILITKÝ – Milan PROCHÁZKA, *Nové výsledky archeologického výzkumu na Vítkově náměstí v Prčici*, Český Merán 17, 2013, 39-51.

<sup>50</sup> M. SELMI WALLISOVÁ et al., *Prčice*, s. 16; Jiří KOFROŇ, *Prčický zámek a přčické tvrze*, Český Merán 9, 2000, s. 35-59.

<sup>51</sup> Marek BUDAJ – Jiří MILITKÝ – Michaela SELMI WALLISOVÁ, *Nález denárů 12. století objevených při archeologickém výzkumu v Sedlci-Prčici (okr. Příbram)*, Numismatický sborník 27/2, 2013, s. 103-108.

<sup>52</sup> FRB II, *Letopis Vincenciův*, s. 454-458.

že tím, kdo denár do Prčice zavezl, byl někdo z královské družiny. Argumentace rané držby Prčice Vítkovci, která stojí jen na importu této mince, je tak stále nepřesvědčivá.<sup>53</sup>

Mezi další skvostné nálezy patří trojice prstenů, přičemž největší z nich je ve středoevropském prostoru naprostou raritou. Jedná se o prsten vyrobený ze slitiny stříbra s širokým kroužkem zdobeným vyrytými ornamenty. Na první pohled upoutá centrální kámen, zřejmě křišťál, který dodnes vévodí dochovanému šperku. Ostatní nalezené prsteny nejsou již tak drahocenné, a to ani provedením, ani materiálem.<sup>54</sup>

Dalším svědkem mimořádně vysoké úrovně sídla byl drobný kostěný předmět s hlubokou rýhou uprostřed, který byl identifikován jako šachová figurka věže.<sup>55</sup> Podobné šachové figurky se vyráběly na přelomu 12. a 13. století v Itálii.<sup>56</sup> Do Prčice se figurka mohla dostat zprostředkovaně přes Podunají; není vyloučeno, že byla přivezena do Čech v rámci diplomatických cest Vítka z Prčice.

V roce 1184, kdy je doložen Vítkův predikát z Prčice, jej zastihujeme v další funkci, tentokrát kastelána prácheňského.<sup>57</sup> Můžeme se jen domnívat, zda lze tuto funkci spojovat s Vítkovými záslužnými činy v předchozích válečných událostech. V této době, kdy Víték drží úřad spjatý s oblastí jihozápadních Čech, je předpokládán průnik Vítkovců do jižních Čech.<sup>58</sup> Mechanismus, jakým tyto državy nabyli, je předmětem svárů mnoha generací českých historiků. Podle toho, jak se však Vítkovci chovali, zde byly pevně vymezené hranice, a to nejen vůči panovníkovi, ale i vzhledem k jednotlivým větvím rodu. Velmi zřetelně je tento postup vidět na državách Rožmberků a pánů z Krumlova, kdy hranici mezi jimi kolonizovanými územími tvořila řeka Vltava. Krom Vítkovců ovšem v jižních Čechách zastihujeme i jiné rody; z těch významnějších zmiňme Bavyry ze Strakonice. Mimo tyto dominantní rody se zde pohybují i další rody, které nebyly majetkově tak silné a je otázkou, zda se jednalo o klienty či příbuzné výše zmíněných – na mysl máme pány z Pořešína erbu střely nebo pány z Kosovy Hory, kteří vlastnili rozsáhlé panství Hořice. Menší drobné rody pak zastihujeme v okolí Vítkovců, v jejichž službách se podíleli na kolonizaci území. Nesmíme zapomínat ani na panství, která zde vlastnili některé kláštery a samotný král (tzv. Boletický a Hirzův újezd).

Zajímavou právní otázkou, která vyvstala ohledně založení kláštera ve Vyšším Brodu, je držení území v nedílu. Nikdo se dosud nepozastavil nad tím, že bratři Budivoj a Víték z Krumlova museli vyjádřit svůj souhlas s prvotní donací Voka z Rožmberka. Co se týče právních otázek kolem nabytí území a jeho dispozice s ním, pohybujeme se na velmi tenkém ledě. Možná právní status zdejších držav nutil držet Vítkovce držet pospolu. Udělení nebo

---

<sup>53</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 12-14.

<sup>54</sup> Druhý nalezený prsten byl zdoben rytým motivem trojlístku, dle analýz byl nejspíše z mosazi. Třetí nalezený prsten byl jen jednoduchou obroučkou z čistého bronzu. Viz M. SELMI WALLISOVÁ et al., *Prčice*, s. 21-22.

<sup>55</sup> Předmět určil doc. Rudolf Krajíc z Archeologického ústavu Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích.

<sup>56</sup> M. SELMI WALLISOVÁ et al., *Prčice*, s. 22.

<sup>57</sup> Inter primates je jmenován za kladským a boleslavským kastelánem „Witcho castelanus de Prahen“ viz CDB I, č. 304, s. 274. Novější literatura s odvoláním na tentýž zdroj tvrdí, že poprvé je v této funkci o rok později, v roce 1185 – viz J. PÁNEK – R. ŠIMŮNEK – V. VANIČEK, *Páni z Rožmberka. Nástin*, s. 24.

<sup>58</sup> Na tomto místě je dobré připomenout, že Vítkovci získané území patřilo do kompetence Doudleb, nikoli Práchně. Představa násilné uzurpace tohoto území z Vítkova postu je tak nereálná. S kastelánem doudlebským se Víték zřejmě znal – v roce 1186 svědčí krom Vítka na Bedřichově listině „Pillungus castellanus de Tudelib“ - CDB I, č. 311, s. 284. Někdy je tento Bilung ztotožňován s purkrabím hradu Blankenberg – J. PÁNEK – R. ŠIMŮNEK – V. VANIČEK, *Páni z Rožmberka. Nástin*, s. 25. V roce 1194 společně s Pillungem vystupují na pasovském dvoře i dva Vítkové – k tomu velmi květnatě J. POLÁCH, *Páni*, s. 24-25.

propůjčení území Vítkovi z Prčice by pak vysvětloval nedíl, ve kterém byly části (?) území drženy v rukou jeho synů.

Jakou roli vlastně v této době jižní Čechy hrály? Z donací velkých jihočeských újezdů pražským a středočeským církevním institucím lze usuzovat, že tato oblast nebyla ve vyloženém zájmu přemyslovských panovníků, což ukazuje absence panovníkových pobytů. Situace se však velmi rychle obrátila, a jak bude ukázáno v kapitole o majetkovém zázemí rodu, hráli Vítkovci v zahraniční politice významnou roli při propojování jižních Čech s Podunajím.

Jižní Čechy nebyly před příchodem Vítkovců liduprázdnou krajinou a obraz putování Vítkova neobydleným pralesem patří do představ romantických literátů. Nedaleko Českého Krumlova se nacházely korunní statky újezdu boletického, jenž byl roku 1263 darován Přemyslem Otakarem II. klášteru zlatokorunskému. Dikce listiny dává tušit odlehlost korunního majetku v pohraničí.<sup>59</sup> V Boleticích dodnes pamatuje tyto časy, i doby daleko starší, původně tribunový kostel zasvěcený sv. Mikuláši, který byl vystavěn na sklonku 12. století. V blízkosti kostela se archeologickým výzkumem podařilo zachytit i starší panské sídlo.<sup>60</sup> I samotný rozsah krumlovského panství, jehož hranice jsou popisovány v zakládací listině zlatokorunského kláštera, svědčí pro to, že co se týče majetkových poměrů, byly zde karty rozdány již delší dobu, zřejmě od časů Vítkova z Prčice.

Pohraniční oblast jižních Čech mohla být ohrožena postupující kolonizací z rakouské strany hraničních hvozdů. Hadmarovi z Kuenringu udělil kníže Bedřich roku 1185 v léno „partem terre nostre Austrie adiacentem, Withra videlicet cum silva a fluvio Lvsnitz usque ad alium fluvium, qui dicitur Stropnitz.“ Na listině, již se Hadmarovi uděluje držba, svědčí i Vítek (uveden v německé formě Witigo a to bez jakéhokoli dalšího určení).<sup>61</sup> Český kníže si v této době asi začal uvědomovat nutnost upevnění hranice, pokud neměla být zatlačována dále do vnitrozemí, a v této době tedy můžeme rozvíjet naše úvahy o udělení přímé držby jihočeských oblastí s některými opěrnými body Vítkovi, jemuž byl kníže zajisté mnohými službami zavázán. Pozdější proniknutí rodu do jihočeských oblastí je méně pravděpodobné, neboť již v generaci Vítkových synů vznikají jejich oddělené majetkové držby.<sup>62</sup>

Velmi důležitá je v tomto ohledu tzv. vletická listina z roku 1220, která naznačuje majetkové poměry příslušníků rodu Vítkovců včetně lidí z jejich okolí, identifikovaných podle venkovských míst jejich působiště; v mnohých případech v nich stojí svatyně s pozdně románským či raně gotickým jádrem: „Pribislaus de Weckouic, Witco de Clocot, Henricus de Nouo castro, Budiwoy filius Zauise cum fratre Witcone, Nevhlaz filius Radim, Budislaus de Cowarov, Zwatomirus de Nemchiz, Dalebor de Radmiric, Bohuzlaus de Z...on, Woco et Zacharias filii Witconis, Vitus plebanus de Predol, Siboto, Johannes filius Dobronii, Hwal prefectus.“<sup>63</sup> Listina vypovídá též o jakési rodové sešlosti, o které se dozvídáme zcela náhodou v kontextu prodeje vsi Kojetín milevskému klášteru. Zajímavé je užití predikátů, neboť velmi často se osoby identifikovaly spíše příbuzenskými vztahy. Důležitější než lokalita sídla bylo v této době rodové zakotvení.

<sup>59</sup> FRA XXXVII, č. 1, s. 1-11.

<sup>60</sup> Jiří HAVLICE, *Kostel sv. Mikuláše v Boleticích na Českokrumlovsku ve světle archeologie*, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 22, 2010, s. 115–126.

<sup>61</sup> CDB I, č. 309, s. 280.

<sup>62</sup> V. VANÍČEK, *Vítkovci*, s. 91.

<sup>63</sup> CDB II, č. 208, s. 193.

Vítek zemřel roku 1194. V milevském letopise je tato událost uvedena prostou větou, která byla dopsána Jarlochovou rukou po straně hlavního textu kroniky tzv. Ansberta: „Hic obiit Witco comes.“<sup>64</sup> Kde je Vítek pohřben, není známo. Vzhledem k tomu, že Jarloch jeho smrt zaznamenává, můžeme se domnívat, že se místem posledního Vítkova odpočinku stal milevský klášter, který byl nejbližší jeho rodovému zázemí. V rajsském dvoře kláštera byl nalezen kostrový pohřeb bojovníka s mečem a zajímavým importovaným (franským?) pohárem.<sup>65</sup> Vkrádá se myšlenka, zda by se nemohlo jednat o Vítka z Prčice. Tato teze zní velmi lákavě, ale v současné době je zcela neprokazatelná.<sup>66</sup>

### 3. 2. 2 Vítek Starší

Rozrod pánů z Krumlova začíná u syna Vítka z Prčice, Vítka zvaného „Senior.“ Nevíme, zda byl synem nejstarším, rozhodně však dle jeho přízviska byl nejstarším ze tří synů téhož jména. Právě existence tří osob stejného jména v jedné generaci vnáší do jejich identifikace jisté nejasnosti. Pokud bychom chtěli jmenovat všechny listinné doklady, které máme k dispozici o životě Vítka Staršího, nemusíme se tak shodnout se všemi autory pojednávajícími o genealogii rodu. Příslušníky prvních tří generací rodu Vítkovců zachycujeme téměř výlučně mezi svědky na panovnických listinách, ojedinele na listinách církevních vydavatelů.

Na královských listinách je obvykle dodržováno stejné pořadí při jmenování synů Vítka z Prčice ve svědečných řadách. Ovšem nesmíme zapomínat, že složení svědečných řad záleželo na místě vydání, na prostředí, ve kterém listina vznikla, ale také na praxi notářů a písařů, kteří listinu sestavovali, a s tím souvisí i problémy s identifikací Jindřichů a Vítků v hlavních liniích Vítkovců. Vítek Starší bývá zpravidla řazen před bratra Jindřicha a Vítka Mladšího, ale existují i výjimky.<sup>67</sup> Snad to může být pořadí dle jejich stáří.<sup>68</sup> Je pak ovšem

---

<sup>64</sup> FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 511. Tato edice mnohé přípisky neregistruje – viz Anna KERNBACH, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepisectví přemyslovského období*, Brno 2010, např. s. 160, 164 aj.

<sup>65</sup> Tento nález je dosud nepublikovaný a pochází z archeologického výzkumu Pavla Břicháčka. Za tuto informaci vděčím nejmenovanému zaměstnanci milevského muzea. Souhrnně byl archeologický výzkum publikován v příspěvku – viz Pavel BŘICHÁČEK, *Archeologický výzkum jádra premonstrátského kláštera v Milevsku (okr. Písek)*, in: Vladislav II.: druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009 s. 91-106. Z tohoto textu vychází i Pavla ZELENKOVÁ, *Premonstrátský klášter v Milevsku*, Praha 2018 (tištěná kniha je upravenou verzí disertační práce autorky). V areálu rajského dvora byly nalezeny kostrové pohřby ze dvou časových období. Podrobněji se k nim ovšem autor výzkumu v rámci publikace nevyjadřuje.

<sup>66</sup> Pohřeb s milodary je v této době v křesťanském světě poněkud výjimečný. Uložení zesnulého s mečem by mohlo odkazovat na osobu militem christianum. O Vítkovi se traduje, že se účastnil třetí křížové výpravy do Svaté země v roce 1192 a krátce po svém návratu zemřel – viz např. Johann Gottfried SOMMER, *Das Königreich Böhmen: statistisch topographisch dargestellt IX. Budweiser Kreis*, Prag 1841, s. 60. Pramenným důkazem je údajně poslední vůle Oldřicha, Drslavova syna, kterému se stala výprava „trans mare“ stala osudnou. Mezi svědky se uvádí jakýsi „Vitec“, který jmenován v textu listiny („Vitcone“) mezi přáteli a druhy Oldřichovými – viz CDB I, č. 336, s. 306-307. Nemůžeme však říci s jistotou, že by šlo o Vítka z Prčice. K českým účastníkům křížových výprav a obecně k českým poutníkům ve Svaté zemi – viz Petr CHARVÁT, *Slyšte volání muezzinovo. České země a arabský svět ve starším středověku (do roku 1300)*, Plzeň 2010, s. 102-135. Vítka s ostatními velmoži zmiňuje, ale nepokouší se o jejich bližší identifikaci.

<sup>67</sup> V této souvislosti upozorníme např. na listinu krále Přemysla Otakara I. z března roku 1220 – viz RBM I, č. 620, s. 290-292.

<sup>68</sup> I zde jsou ovšem nejasnosti – v listinách Přemysla Otakara I. z roku 1220 jsou bratři uvedeni následovně: „Witco et alter Wittco et Heinricus, filii Witteconis“, což by znamenalo, že je zde jmenován Vítek Mladší před Jindřichem – viz CDB II, č. 196, s. 182; CDB II, č. 197, s. 183.

otázkou, jak interpretovat např. „Heinrico, filio Vitconis, Uitcone fratre eius“<sup>69</sup> – zda jde o Vítka Mladšího (pokud bychom postupovali důsledně dle výše uvedené metody), či Vítka Staršího.<sup>70</sup> Pokud se objeví Vítek samostatně, a to i bez svého přízviska, budeme předpokládat, že jde o Vítka Staršího. Byl-li to nejstarší syn Vítka z Prčice, je logické, že byl jeho nástupcem na dvoře českých knížat a králů.<sup>71</sup>

Jeden z faktů, který nesmíme opomenout, je velmi vysoký věk, kterého se Vítek Starší dožil, neboť je zmiňován ještě v době, kdy už se objevují ve svědečných řadách jeho vnuci. Nikdy však nejsou zmiňováni společně. Poprvé se s ním setkáváme v pramenech k roku 1185, kdy Jarloch ve svém letopisu zaznamenává, že milevský klášter koupil od Vítka ves Staňkov.<sup>72</sup> Z toho můžeme usuzovat, že již plně disponoval se svým majetkem a byl schopen samostatných právních úkonů. Poslední bezpečná zmínka z doby jeho života pochází z léta roku 1236.<sup>73</sup>

Bezpečně je doložen pouze jeden syn Vítka Staršího, Záviš z Nechanic. Na základě jeho jména se objevily spekulace ohledně původu manželky Vítka Staršího, která měla pocházet z rodu Markvarticů, snad by mohlo jít o dceru Záviše.<sup>74</sup> Argumenty, na kterých tato konstrukce stojí, jsou však dosti chatrné. Prvním je výskyt jména Záviš v rodu Markvarticů, které se pak údajně přeneslo i do rozrodu pánů z Krumlova. Druhým argumentem je obecná heraldická figura lva, která se u pánů z Krumlova objevuje na pečetích. Nikomu z badatelů však nebylo divné, že se figura lva objevuje na pečetích až za další dvě generace a nadto, že se na nejstarších pečetích u Markvarticů jedná o krácejícího lva, nikoli lva ve skoku, se kterým se setkáváme v téže době u Krumlovských.<sup>75</sup> Lev je vedle orla/orlice nejvíce rozšířenou heraldickou obecnou figurou<sup>76</sup> a vyvozovat závěry o příbuznosti obou rodů jen na základě těchto nepřímých důkazů je nepřijatelné. Je logické, že se příslušníci rodu Markvarticů objevují s Vítkem ve svědečných řadách knížecích listin, protože oba rody patřily mezi nejmocnější v zemi.<sup>77</sup> Vzhledem k dlouhověkosti Vítka Staršího je nutné

---

<sup>69</sup> CDB II, č. 90, s. 88.

<sup>70</sup> Dle této metody údajně pracuje J. Polách, nicméně podle listinných zmínek, které uvádí k osobě Vítka Staršího, je zjevné, že v průběhu práce tuto metodu nedodržel.

<sup>71</sup> J. Polách celkem úsměvně argumentuje, že Vítek Mladší se nemohl u dvora pohybovat, a to zejména z důvodu, že „hrad Blankenberg je od Prahy o více než 100 km dál“ – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 37. Vzhledem k tomu, že Vítek ani jeho příbuzní z rodu Vítkovců v Rakousku nezahájili velkorysou kolonizační činnost, na rozdíl od jižních Čech, bylo by liché považovat tento hrad za jeho rezidenci, jak se domnívá J. Polách.

<sup>72</sup> M. MORAVOVÁ (ed.), *Milevský letopis*, s. 125. V poznámkách k edici je Vítek Starší mylně ztotožněn s Vítkem z Prčice, zakladatelem rodu Vítkovců – viz s. 243 a 234.

<sup>73</sup> Tato listina, kde je uveden ve svědečné řadě spolu se svým synem, ale není přesně datovaná (ante 17. 8.) – CDB III/1, č. 136, s. 169-170; RBM I, č. 895, s. 420. K roku 1243 je ve svědečné řadě listiny Václava I. zmíněn mezi Vítkem z Příběnic a Vítkem z Hradce jakýsi „Withco senior“ (CDB IV/1, č. 17). Je však nepravděpodobné, že by šlo opravdu o Vítka Staršího. Snad se za tímto jménem může skrývat Vítek z Klokoť, nejmladší syn Vítka z Prčice, u něž je doložena v roce 1250 pečeť s opisem +SIGILLVM DNI WITI(GON)IS SENIORIS DE CLOCOT – viz August SEDLÁČEK (Martin Růžek, ed.), *Atlasy erbů a pečeti české a moravské středověké šlechty I*, Praha 2003, tab. 236.

<sup>74</sup> Berthold WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici*, Praha 2000, s. 40. Jedná se jen o konstrukci autora, tato dcera není nikde pramenně doložená.

<sup>75</sup> S krácejícím lvem se setkáváme pouze na sekretu Vítka z Krumlova v roce 1277. Na Vítkově sekretu byla užita toliko obecná figura lva, ale je zcela neudržitelné tvrdit, že by šlo o figuru z erbu jiného šlechtického rodu na úkor potlačení vlastní heraldické symboliky – viz kap. 5.

<sup>76</sup> Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997, s. 238-239.

<sup>77</sup> Konkrétně Záviš se s Vítkem objevuje v roce 1175, 1177 – viz CDB I, č. 278, s. 244; CDB I, č. 279, s. 246. V roce 1184 se Záviš stal boleslavským kastelánem – CDB I, č. 304, s. 274. Hned za ním je ve svědečné řadě jmenován Vítek ve funkci prácheňského kastelána. Polách se domnívá, že by za získání boleslavského kastelánství mohl stát „výmluvný Vítek I. z Prčice, který mohl ztratit pár slov za svého příbuzného.“ – viz



uvažovat, že se za svůj život mohl oženit hned několikrát, ale jak bylo psáno výše, nemáme o jeho manželkách ani dalších dětech vůbec žádné pramenné zprávy.

V pramenech diplomatického charakteru registrujeme Vítka Staršího poprvé ve funkci podkomořího na listině vydané českým knížetem a pražským biskupem Jindřichem Břetislavem.<sup>78</sup> Tato funkce dokládá, že Vítkovci patřili k jeho stoupcům. Za života Jindřicha Břetislava je Vítek doložen listinně ještě jednou v roce 1197 jako svědek na zakladatelské listině kláštera v Teplé.<sup>79</sup> Je těžké rekonstruovat následný politický vývoj, k jaké frakci se Vítkovci připojili po jeho smrti. Snad byli vypuzeni Přemyslem Otakarem, neboť patřili ke stoupcům jeho bývalého nepřítele,<sup>80</sup> nebo jejich nepřítomnost na knížecím dvoře byla dána komplikovanou situací v Říši, kde se situace kolem volby nového krále po smrti císaře Jindřicha VI. vyvíjela nejednoznačně a nadto český král Přemysl Otakar do nové volby aktivně zasahoval. Vítkovci, kteří drželi rozsáhlé majetky v Podunají, museli sledovat dění nejen na domácí scéně a lze říci, že i kdyby byli v té době v milosti, spíše by zachovávali neutralitu a čekali, jak se situace vyvine. Vzhledem k jejich vlivu totiž bylo jasné, že dříve nebo později obnoví své ztracené pozice u královského dvora.

Vítek, bratr Jindřicha,<sup>81</sup> je zmíněn mezi svědky při vydání královské listiny v dubnu roku 1211. Po dvouleté odmlce registrujeme na pražském dvoře bratry Vítka a Jindřicha při potvrzení donace chotěšovskému klášteru<sup>82</sup> a následně při donaci vsi Klopotovice olomouckým biskupem Robertem.<sup>83</sup> Zatímco v první listině je Vítek uveden jen svým jménem, z druhé jmenované listiny vyplývá zcela jasně, že jde o Vítka Staršího. Na konci roku 1213 Vítka Staršího zachycujeme v přítomnosti moravského markraběte Vladislava Jindřicha v Prostějově.<sup>84</sup> V květnu následujícího roku se Vítek s Jindřichem opět objevují na královském dvoře v Praze.<sup>85</sup>

Vítka Staršího registrujeme ve svědečných řadách až roku 1218. Jelikož se jednalo o prodej vsi Bojenice milevskému klášteru, byli při této události Vítkovci zastoupeni v hojném počtu; ve svědečné řadě je jmenován Vítek a Jindřich se syny a bratry.<sup>86</sup> Zda se mezi touto formulací skrývá i další neznámý potomek Vítka Staršího, nelze vyloučit. V mezidobí Vítkovy nepřítomnosti (?) u dvora vystupuje již ve svědečných řadách králových listin samostatně jeho syn Závíš.<sup>87</sup>

Vítek Starší stále patřil mezi nejvlivnější velmože v království, neboť se jeho jméno objevuje roku 1219 mezi šesti nejvýznamnějšími šlechtici, kteří byli ručiteli ve sporu mezi králem a pražským biskupem.<sup>88</sup> O rok později o něm máme zprávy z několika listin vydaných

---

J. POLÁCH, *Páni*, s. 33. Spíše než „pár slov“ Vítka z Prčice vedla ke jmenování Závíše skutečnost, že se jednalo o nejmocnější rod v oblasti.

<sup>78</sup> CDB I, č. 356, s. 321-323. Listina je blíže nedatovaná. Klade se mezi léta 1195–1197.

<sup>79</sup> CDB I, č. 357, s. 323-325. Na listině Jindřicha Břetislava potvrzující Hroznatovu donaci však již Vítek chybí – CDB I, č. 358, s. 325-327.

<sup>80</sup> Stejný osud postihl i Hroznatu – viz Petr KUBÍN, *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000, s. 157-166.

<sup>81</sup> CDB II, č. 90, s. 87-88.

<sup>82</sup> CDB II, č. 386, s. 433-435.

<sup>83</sup> CDB II, č. 106, s. 100-101.

<sup>84</sup> CDB II, č. 109, s. 103-104; CDB II, č. 110, s. 104-106.

<sup>85</sup> CDB II, č. 113, s. 107-109.

<sup>86</sup> CDB II, č. 153, s. 142-144.

<sup>87</sup> CDB II, č. 125, s. 113-114.

<sup>88</sup> CDB II, č. 172, s. 160-161.

ohledně moravských záležitostí.<sup>89</sup> Je zajímavé, že na často citované listině vydané ve Vleticích Vítek i jeho syn chybí, zato je to první listina, která jmenuje další generaci Krumlovských, a to vnuky Vítků Starších, Budivoje a jeho bratra Vítků.<sup>90</sup>

V okruhu královského dvora spatřujeme Vítků Starších v létě 1221.<sup>91</sup> Potom se na několik let zprávy o Vítkovi Starším ztrácí; výslovně jej zachycujeme až ve společnosti syna Závíše roku 1224.<sup>92</sup> V mezidobí se ve svědečných řadách listin objevuje purkrabí hradecký jménem Vítek, jehož identita je v literatuře diskutována.<sup>93</sup> Působíště v Hradci nad Moravicí je poněkud vzdáleno od hlavních lokalit zájmu Vítkovců v této době, přesto je tento Vítek ve většině názorů řazen mezi Vítkovce, ale jeho přesná rodová identifikace zůstává nejistá. O průniku Vítkovců na Moravu může svědčit několik dalších zpráv, kdy je mezi lety 1208–1222 uváděn olomoucký kastelán Závíš (z Nechanic?)<sup>94</sup> a komoří olomoucký Bavor (ze Strakonice?) mezi beneficiáři olomouckého hradu.<sup>95</sup> Jisté je, že olomoucké kastelánství Vítkovci opravdu získali při jeho obsazení Vítkem z Hradce mezi lety 1247–1249.<sup>96</sup>

Pokud bychom důsledně dodržovali metodu, kterou jsme si stanovili v úvodních pasážích tohoto oddílu, jsou zprávy o Vítkovi Starším stále méně časté. Vítek by tak byl jmenován jen jednou v roce 1226<sup>97</sup> a pak až na počátku roku 1231.<sup>98</sup> Uvědomíme-li si, že Vítek Starší v tuto dobu vystupuje aktivně v pramenech již přes 40 let, je nasnadě, že zpráv o něm bude jen ubývat. Výslovně je Vítek Starší jmenován mezi svědky Václavovy listiny pro želivský klášter vydané v Kladrubech v létě 1233<sup>99</sup> a následně téhož roku v okolí rodových statků při návštěvě krále.<sup>100</sup>

V dalším roce vystupuje výslovně Vítek Starší na čele svědečných řad českých velmožů ve dvou králových listinách<sup>101</sup> a třech listinách moravského markrabě Přemysla.<sup>102</sup> V únoru roku 1235 je v Plzni zaznamenán jakýsi Vítek, syn Vítkův.<sup>103</sup> Nevíme, zda je to

<sup>89</sup> CDB II, č. 196, s. 181-182; CDB II, č. 197, s. 182-183; CDB II, č. 199, s. 184-185.

<sup>90</sup> CDB II, č. 208, s. 193.

<sup>91</sup> CDB II, č. 217 a 218, s. 203-206.

<sup>92</sup> CDB II, č. 258, s. 247-248; CDB II, č. 264, s. 254-256.

<sup>93</sup> RBM II, č. 653, s. 304; RBM II, č. 686, s. 317. J. ŽEMLIČKA, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005, s. 141; L. JAN, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000, s. 93-94; J. POLÁCH, *Páni*, s. 42; O průniku Vítkovců na Opavsko hovoří V. VANÍČEK, *Rodová politika*, s. 82 ale bez odkazu. Snad má na mysli právě tuto kastelánskou funkci, nebo držení Prudnicka Rožmberky.

<sup>94</sup> CDB II, č. 78, s. 73-74; CDB II, č. 108, s. 103-104 společně s Vítkem Starším; CDB II, č. 110, s. 105-106 společně s Vítkem Starším; CDB II, č. 239, 229-232 samostatně. L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 77 se k původu Závíše nijak nevyjadřuje.

<sup>95</sup> Blíže viz L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 80-82. O Bavorovi soudí, že se patrně jedná Bavora ze Strakonice - viz CDB II, č. 78, s. 73-74; následně listina Přemysla Otakara z roku 1209 vydaná v Kroměříži - CDB II, č. 86, s. 79-80; v roce 1213 CDB II, č. 106, s. 101; CDB II, č. 108, s. 103-104; CDB II, č. 110, s. 105-106. Bavor samostatně vystupuje dále - viz CDB II, č. 238, s. 229. Oba jsou ve svých úřadech zmiňováni: CDB II, č. 239, 229-232; následujícího roku 1223 Bavor v úřadu stále zůstává, zatímco Závíš je uveden prostým jménem - CDB II, č. 246, s. 238. Je zajímavé, že Závíš je stále uveden mezi beneficiáři olomouckého hradu, ale nikoli mezi Vítkovci, kteří zaujímají čelní postavení ve svědečné řadě a jsou zmíněni pohromadě - Jindřich, syn Vítkův, a jeho bratr Vítek Mladší.

<sup>96</sup> CDB IV/1, č. 105, s. 198; CDB IV/1, č. 171, s. 279.

<sup>97</sup> CDB II, č. 289, s. 289-290.

<sup>98</sup> CDB III/1, č. 2, s. 1-2.

<sup>99</sup> CDB III/1, č. 43, s. 44.

<sup>100</sup> CDB III/1, č. 54, s. 54-55; CDB III/1, č. 55, s. 55-57.

<sup>101</sup> CDB III/1, č. 85, s. 90-93. Snad možná ještě na listině CDB III/1, č. 91, s. 107-108.

<sup>102</sup> CDB II/1, č. 85, s. 92. Zde je společně se synem Závíšem. CDB III/1, č. 88, s. 97-100 bez Závíše. CDB III/1, č. 91, s. 107-108 bez Závíše.

<sup>103</sup> CDB III/1, č. 104, s. 123-124.

opravdu Víték Starší, nebo jeho neznámý syn. Pokud se dá věřit místu vydání listin, pohyboval se Víték Starší v tu dobu opravdu na Plzeňsku, na konci ledna je totiž výslovně Víték Starší jmenován jako svědek v Kladrubech.<sup>104</sup> Poslední spolehlivé zprávy o jeho osobě máme z roku 1236.<sup>105</sup> Na obou těchto listinách je výslovně jmenován se svým přízviskem. Poslední z nich je datována ante 17. 8. 1236. Vítkova smrt se předpokládá nedlouho poté. Víték Starší aktivně vystupuje v pramenném materiálu 51 let, což je na tuto dobu neobvyklé. O jeho smrti však žádná nekrologia nehovoří, neznáme ani místo jeho posledního odpočinku.

### 3. 2. 3 Závěš z Nechanic

Své jméno údajně získal po dědovi z rodu Markvarticů, ovšem své pochybnosti jsme o tom vyjádřili již výše. Jeho matka ani manželka nejsou v pramenech známy. Doložení jsou dva synové Závěše, kterými byli Víték a Budivoj.

Závěš z Nechanic je jedinou postavou druhé generace pánů z Krumlova. Zřejmě nebyl jediným potomkem svých rodičů, ovšem možná jako jediný se dožil dospělosti. L. Jan uvádí, že Závěš měl bratra Vítka, který zůstal zřejmě bezdětný a po něm Sepekov a Skalici zdědil Budivoj.<sup>106</sup> Je pravda, že se můžeme dopustit různých chyb, když při rekonstrukci rodokmenu jsou nám hlavním pramenem (a příznějme si, že v nejstarším období i pramenem jediným) svědečné řady listin. Na L. Janem uváděných listinách se jedná pravděpodobněji o staršího syna Závěše, Vítka. Sporný výklad může umožňovat listina, kde je uveden Víték, syn Vítkův, která byla vydána roku 1235 v Plzni,<sup>107</sup> ale jak bylo uvedeno výše, může se jednat o Vítka Staršího, který se v té době v západních Čechách pohyboval.

Zastavme se na chvíli u spekulací ohledně Závěšovy manželky, které se objevují v literatuře.<sup>108</sup> Vodítkem pro úvahy, z jakého prostředí by manželka Závěšova mohla pocházet, je opět jméno; tentokrát se jedná o Závěšova syna Budivoje, který je považován za staršího syna. Ovšem nevíme, zda byl opravdu synem nejstarším, nebo zda se, na rozdíl od svých sourozenců, dožil dospělosti. J. Polách vytváří složitou konstrukci, která jej vede k závěru, že manželkou Závěše mohla být dcera Budivoje ze Železnice. Závěš se s ní mohl údajně seznámit při průjezdu osadou Budivojovice, „kudy museli pravidelně jezdit Víték II. i jeho syn Závěš.“<sup>109</sup> Vřelé styky mezi oběma rody pak má dokládat jedna listina Čěče z Budivojovic vydaná během roku 1251, kde ve svědečné řadě mj. figurují Závěš z Nechanic a (zřejmě) jeho syn Víték.<sup>110</sup> Je však logické, pohybujeme-li se v jihočeském prostoru (místem vydání listiny je Netolicko), že zde svědčí přední jihočeští velmoži. Další Poláchův argument, u něhož však již není přítomna logická dedukce, je ten, že páni ze Železnice měli své majetky na Plzeňsku a Jičínsku a majetková enkláva kolem Budivojovic mohla souviset

<sup>104</sup> CDB III/1, č. 115, s. 141-142.

<sup>105</sup> CDB III/1, č. 129, s. 162-164; CDB III/1, č. 136, s. 169-170.

<sup>106</sup> L. JAN, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, Listy filologické 128, 2005, s. 5-6. Tento údajný bratr má být v pramenech uváděn s predikátem ze Sepekova – viz CDB IV/1, č. 34, s. 115; CDB IV/1, č. 225, s. 391. Tento Víték je vždy uváděn ve svědečné řadě po Závěšovi.

<sup>107</sup> CDB III/1, č. 104, s. 123-124.

<sup>108</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 53.

<sup>109</sup> Tamtéž, s. 53.

<sup>110</sup> CDB IV/1, č. 225, s. 391.

s příbuzenským poutem k Vítkovcům.<sup>111</sup> Toto tvrzení je poněkud nelogické – očekávali bychom, že jihočeské državy mohli páni ze Železnice obdržet věnem nějaké hypotetické nevěsty z rodu Vítkovců, nikoli naopak. Pokud hledáme přímou spojitost s Vítkovci, měli v blízkém okolí Budivojovic a pozdějšího královského města državy páni z Rožmberka, nikoli Krumlovští.<sup>112</sup>

Zastavme se na chvíli u hypotézy, že páni z Krumlova pronikli do moravských správních úřadů. Mezi nejvýznamnějšími olomouckými beneficiáři je jmenován od roku 1208 i jakýsi Záviš, který byl dosazen do svého úřadu za přímé vlády Přemysla Otakara I. nad Olomouckem a je v něm připomínán poměrně dlouhou dobu. Snad by bylo možné hledat jeho původ mezi Vítkovci.<sup>113</sup> Většinou se spolu se Závišem mezi beneficiáři objevuje Bavor, pravděpodobně z rodu Bavoroviců.<sup>114</sup> Nepochybně tyto osoby patřily k okruhu králových věrných. Pokud hledáme osobu se jménem Záviš v rodokmenu Vítkovců této doby, nalezneme pouze Záviše z krumlovské větve. Jeho otec patřil k velmi významným osobnostem dvora a není vyloučeno, že jeho synu byla s důvěrou svěřena taková pozice. Na druhou stranu, pokud by to byl opravdu on, musíme uvažovat o jeho, na středověk nesmírné dlouhověkosti. Aktivně by tak vystupoval v pramenech od roku 1208 do roku 1257. Tuto hypotézu, že Záviš mohl vystupovat mezi olomouckými beneficiáři, nemůžeme spolehlivě vyloučit; jediným vodítkem je zde opět jen shoda jmen, což je argument dosti nepřesvědčivý.<sup>115</sup>

První jistá zmínka o Závišovi, synovi Vítkovu, se vyskytuje v pramenech v červnu roku 1216.<sup>116</sup> Z Vítkovců lze ve svědečné řadě identifikovat pouze Jindřicha z Hradce.<sup>117</sup> Záviš se zřejmě účastnil i prodeje vsi Bojenice milevskému klášteru roku 1218, ačkoli výslovně v listině není zmíněn.<sup>118</sup> Několik dalších let nemáme o samotném Závišovi žádných zpráv, ale již v roce 1220 se připomínají jeho synové, Budivoj a Vítek, a to na známé vletické listině Vítko Mladšího.<sup>119</sup>

Spolu se syny je Záviš jmenován na privilegium pro klášter Svatý Florián v Horním Rakousku.<sup>120</sup> Ve starších edicích i literatuře bývá tato listina datována kolem roku 1262,<sup>121</sup>

---

<sup>111</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 54.

<sup>112</sup> O místních majetkových poměrech vypovídá donační listina Čče z Budivojovic adresovaná vyšebrodskému klášteru – viz CDB V/1, č. 374, s. 556, přehledová mapa viz Ladislav ČAPEK, *Město České Budějovice a jeho zázemí ve vrcholném středověku*, *Archaeologia historica* 37/1, 2012, s. 144. O državách Jakuba Lednicera v okolí Ledenic a jeho vztahu ke Krumlovským viz kap. 4. 3.

<sup>113</sup> Dalibor JANIŠ, *Zemské soudnictví na Moravě vrcholného středověku*, Brno 2013, s. 80-81.

<sup>114</sup> CDB II, č. 78, s. 73 – Záviš zde vystupuje jako kastelán olomoucký, Bavor jako komorník; oba jsou jmenováni bez titulů jako svědci královny listiny vydané v Kroměříži roku 1209 – CDB II, č. 86, s. 80. Z Vítkovců je zde zastoupen Jindřich z hradecké větve; opět v úřadech svědčili spolu s Vítem Starším, Jindřichem a Vítkem Mladším na listině olomouckého biskupa Roberta vydané v Praze roku 1213 – CDB II, č. 106, s. 101. Bez titulů pak svědčí opět spolu na listině Vladislava Jindřicha z roku 1218 – CDB II, č. 161, s. 152. Ve svědečné řadě jsou zde Záviš, Jindřich, Předbora, Vítek; následně s velkým odstupem Záviš, Vítko, Hartleb aj. Jelikož u nikoho z nich nejsou zmíněny žádné rodové vazby, nemůžeme s jistotou rozhodnout, že se jedná opravdu o Vítkovce, natož z jaké rodové větve pochází.

<sup>115</sup> V poslední listině Vladislava Jindřicha jsou zmiňováni dokonce dva Vítkové, dva Závišové a jeden Budivoj nezávisle na sobě v různých pozicích ve svědečné řadě – viz CDB II, č. 161, s. 152. Tvrdit, že jsou jistojistě všichni příbuzní, je naprostý nesmysl.

<sup>116</sup> CDB II, č. 125, s. 114.

<sup>117</sup> J. Polách se domnívá, že první vystoupení Záviše u královského dvora se sice odehrálo bez přítomnosti jeho otce, nicméně za asistence jeho hypotetického tchána Budivoje – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 54.

<sup>118</sup> CDB II, č. 153, s. 142-144.

<sup>119</sup> CDB II, č. 208, s. 193.

<sup>120</sup> UBLoE III, č. 321, s. 301-302.

ovšem diplomatický rozbor listiny ukázal něco zcela jiného.<sup>122</sup> Na privilegii je přivěšena pečeť Přemysla Otakara I., kterou používal v rozmezí let 1201–1223, což posouvá dataci této písemnosti o několik desítek let. Mezi ochránci kláštera tak nalezneme nejpravděpodobněji Závaše z Nechanic, nikoli z Falkenštejna<sup>123</sup> a jeho dva syny Budivoje a Vítka. To, že je Přemysl Otakar I. jmenoval defensory kláštera, nesouvisí nijak s průběhem státní hranice a jejím posouváním, jak to vidí jiní autoři, ale s tím, že hranice klášterství dosahovaly až na české území, konkrétně hraničily na Vltavě s majetky pánů z Krumlova.<sup>124</sup>

Závaše ve svědečných řadách spolehlivě zachycujeme na královském dvoře až v roce 1224; nejdříve v červnu na Křivoklátě,<sup>125</sup> v říjnu pak v Praze.<sup>126</sup> Poté jej nenacházíme ve svědečných řadách listin dlouhých devět let, setkáváme se s ním až v únoru roku 1233 na pražském dvoře Václava I.<sup>127</sup> V králově přítomnosti jej registrujeme ještě jednou v prosinci.<sup>128</sup> Během roku 1233 navštívil král Milevsko, kde vydal blíže nedatovanou dvojici listin ve prospěch zdejšího kláštera.<sup>129</sup> Mezi svědky je uveden Závaš již jako podkomoří krále a jsou zde jmenováni i jeho synové.

Funkce královského podkomořího je dvorskou funkcí, se kterou se v pramenech diplomatické povahy setkáváme od roku 1185.<sup>130</sup> Ačkoli v období let 1233–1236 tuto funkci zastával Závaš z Nechanic, souběžně s ním se v roce 1234 a 1235 objevují ve svědečných řadách rovněž podkomoří Dalibor a Pitrolf.<sup>131</sup> Oba dva se však jmenují v listinách s odstupem času jako „iuvenis subcamerarius“ či „iunior camerarius“.<sup>132</sup> Literatura se neshodne, co vlastně bylo náplní úřadů podkomořího, a už vůbec nenacházíme, co bylo činností těchto mladších či pomocných podkomořích. Snad se mohlo jednat o provinční podkomoří či obecně osoby pomocné. Nadto se zcela jistě v průběhu 13. století činnost podkomořích proměňovala spolu se vzrůstem kolonizační činnosti, vznikajícími městy a zvýšenou dolovací aktivitou. Obecně můžeme říci, že podkomoří nebyl podřízeným nejvyššího komořího, ale v péči této osoby bylo vše, co náleželo „sub camera“.<sup>133</sup> I zde se může rozpoutat diskuse, co vlastně ona

<sup>121</sup> RBM II, č. 406, s. 157; J. ŠUSTA, *Závaš*, s. 74.

<sup>122</sup> Jindřich ŠEBÁNEK, *Ein falsch interpretiertes Přemyslidenschriftstück für das Stift St. Florian in Oberösterreich*, in: Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity 1964, C 11, Brno 1964, s. 73-93.

<sup>123</sup> Takto listinu interpretuje J. Polách, který ji klade (zřejmě na základě interpretace J. Šusty) dokonce do přelomu 60. a 70. let 13. století! Viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 69-70

<sup>124</sup> J. ŠEBÁNEK, *Ein falsch interpretiertes Přemyslidenschriftstück*, s. 83-86.

<sup>125</sup> CDB II, č. 258, s. 248.

<sup>126</sup> CDB II, č. 264, s. 255-256. Zde již v doprovodu Vítka Staršího.

<sup>127</sup> CDB III/1, č. 30-33, s. 29-32. Bez otce.

<sup>128</sup> CDB III/1, č. 51, s. 51-52. Bez otce.

<sup>129</sup> CDB III/1, č. 55, s. 55-57.

<sup>130</sup> CDB I, č. 308, s. 278. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA, *Curia ducis, curia regis. panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011, s. 42 tvrdí, že se s úřadem setkáváme v roce 1184. Stejná autorka v jiné práci uvádí, že nejstarší zmínka o podkomořím je z roku 1185 – srov. Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011, s. 35. Podkomořího biskupa však zaznamenáváme dříve, již roku 1177 – CDB I, č. 280, s. 247.

<sup>131</sup> CDB III/1, č. 73, s. 80. Ve svědečné řadě vystupuje podkomoří Závaš společně s Daliborem, rovněž podkomořím; CDB III/1, č. 108, s. 134 – Závaš podkomoří se syny, dále ve svědečné řadě „Pitrolpus subcamerarius“.

<sup>132</sup> Dalibor: CDB III/1, č. 113, s. 140 „Dalibor iuvenis subcamerarius“ roku 1235 ve svědečné řadě společně se Závašem; CDB III/1, č. 146, s. 184 v roce 1237 „Daleborius subcamerarius“ bez Závaše ve svědečné řadě; CDB III/1, č. 165, s. 207 téhož roku jako „Daleborius subcamerarius minor Boemie“ opět bez Závaše ve svědečné řadě. Pitrolf: CDB III/2, č. 193, s. 246 v roce 1238 „Pithroldus iunior camerarius“ ve svědečné řadě za podkomořím Vokem z Benešova, opět bez Závaše.

<sup>133</sup> O podřízenosti podkomořího nejvyššímu komořímu mluví Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Úřad podkomořský v Čechách. Příspěvek k dějinám stavu městského v českých zemích*, Praha 1881, s. 4-5, který se též domnívá, že

„komora“ znamenala. Z počátku šlo zřejmě o místo, kde byl uložen knížecí movitý majetek a kde byly shromažďovány finance plynoucí zeměpánů z nejrůznějších poplatků a pokut.<sup>134</sup> Mohlo jít svého druhu o státní poklad či pokladnici<sup>135</sup> a až postupně se pod pojmem skrývá institucionální souhrn panovníkova majetku. Pro 13. století však počítejme spíše se správou finančních toků než se správou panovníkova soukromého majetku. Literatura tvrdí, že v počátcích šlo zejména o to, aby podkomoří půjčoval králi hotovou sumu peněz, přičemž tyto výdaje mu měly být kompenzovány právě z příjmů úřadu.<sup>136</sup> Tato tvrzení však nejsou podepřena ničím jiným než úvahou autorů.<sup>137</sup> Hypotézy o tom, že peníze takto opatřené králem pak byly použity na financování dvora,<sup>138</sup> byly již odmítnuty.<sup>139</sup> Jak shrnuje celou situaci L. Jan, nebyl podkomoří výběřčím-vyděračem, nýbrž úředníkem, který vybíral na základě sbírek v jednotlivých městech a přiznání klášterů, přičemž tyto instituce také soudil a rozsuzoval.<sup>140</sup> Také disponoval částkami z berní, z urbury a dalších příjmů komory i od králových věřitelů.<sup>141</sup> To je však situace, která odpovídá závěru 13. století.

Ve funkci podkomořího Závíše zastihujeme několikrát během roku 1234,<sup>142</sup> a to na listinách královských i moravského markrabího, kde je uváděn někdy ještě se svým otcem Vítkem. V březnu roku 1235 je opět ve společnosti krále v Praze, kde je mezi svědky na donační listině uveden nejen svou dvorskou funkcí, ale i predikátem – „Zauise subcamerarius regis de Nechanic.“<sup>143</sup> Co jej vedlo k užití právě tohoto predikátu, není jasné. Když však srovnáme listiny tohoto období, počet predikátů ve svědečných řadách významně narůstá a konkrétně v této listině je většina svědků, vyjma církevních představitelů, uvedena s predikátem. Krumlovští Vítkovci měli k tomuto majetku zřejmě již delší dobu majetkovou vazbu, což by mohla napovídat přítomnost kaplana Petra z Nechanic, který je zachycen jednou ve svědečné řadě společně s Vítkem Starším.<sup>144</sup>

V dalších královských listinách je Závíš uveden pouze jako podkomoří, bez predikátu. Svědčil takto spolu se svými syny v květnu 1235 na Václavově listině v Sadské<sup>145</sup> a o měsíc později v Brně na listině moravského markraběte.<sup>146</sup> Ještě v roce 1235 se objevuje v králově přítomnosti Vítek Starší<sup>147</sup> a naposledy je Závíš jako podkomoří připomínán v létě 1236,

---

podkomořímu bylo svěřeno vrchní řízení kolonizace; Zdeněk FIALA, *Komorník a podkomoří (pjednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století)*, Sborník historický 2, 1954, s. 60-64 toto odmítl s tím, že rostoucí finanční agenda si vyžádala zvláštního úředníka výhradně pro správu komory.

<sup>134</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 59.

<sup>135</sup> J. ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997, s. 170.

<sup>136</sup> Tento názor Z. FIALA, *Komorník a podkomoří*, s. 75; stejně tak Zdeňka HLEDÍKOVÁ a kol., *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků po současnost*, Praha 2005, s. 67-68.

<sup>137</sup> Stejně tak i J. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha první. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300-1308*, Praha 1917, s. 244-247, 272-273, který dokonce tvrdí, že úřad byl vydražován, neboť podkomoří musel často svým osobním jménem i úvěrem krýt okamžité schodky královské pokladny.

<sup>138</sup> Z. FIALA, *Komorník a podkomoří*, s. 79-80.

<sup>139</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 36.

<sup>140</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 62.

<sup>141</sup> Tamtéž, s. 75.

<sup>142</sup> CDB III/1, č. 62, s. 66; RBM I, č. 842, s. 395 – zde společně s Daliborem subcamerariem; CDB III/1, č. 85, s. 92 na listině markrabí Přemysla; zde i Vitco senior; na Moravě ještě vystupuje na markrabské listině z konce října CDB III/1, č. 88, s. 99.

<sup>143</sup> CDB III/1, č. 105, s. 125.

<sup>144</sup> CDB II, č. 323, s. 326.

<sup>145</sup> CDB III/1, č. 108, s. 134.

<sup>146</sup> CDB III/1, č. 113, s. 139-140. Zde bez synů.

<sup>147</sup> CDB III/1, č. 115, s. 142.

spolu se svým otcem.<sup>148</sup> Regesta uvádí ještě jednu listinu, kde je jako podkomoří jmenován, a to někdy v průběhu roku 1237.<sup>149</sup> Od této doby Krumlovští zcela mizí ze dvora královského i markrabského, a to ve všech generacích.

Tyto „odchody“ ode dvora bývají vysvětlovány proštaufsky orientovanou politikou Vítkovců, kteří tak překračovali svými vztahy tradiční rámec politického myšlení české šlechty a v dobách konfliktů českého krále tak odchodem a politickou neangažovaností na české scéně hájili své zájmy v Podunají.<sup>150</sup>

Záviše tak zastihujeme opět až v létě roku 1242 na Křivoklátu, bez dvorského úřadu i bez predikátu.<sup>151</sup> V tomto roce je to o něm jediná zmínka, v roce 1243 jej zachycujeme opět v králových listinách jako svědka. První listina, kde svědčí i jeho syn, je ze září a byla vydána v Praze,<sup>152</sup> druhá je blíže nedatována a byla vydána poblíž Písku.<sup>153</sup> Ani nepřekvapí, že ve svědečné řadě figuruje i Závišův syn Vítek, který je zde identifikován predikátem ze Sepekova. Otec i syn pak dosvědčili donaci Bavorovi ze Strakonic v blíže nedatované listině téhož roku.<sup>154</sup>

Tyto zmínky jsou opět jen zábleskem, neboť na dalších osm let příslušníky krumlovských Vítkovců ve svědečných řadách listin nenacházíme. Mlčení pramenů nám tak dává dost prostoru ke spekulacím ohledně odboje mladého krále Přemysla Otakara II. proti svému otcí. Když se podíváme do pramenů diplomatického charakteru, spatřujeme, že Krumlovští mizí ze svědečných řad královských listin jak na konci 30. let, tak v dlouhém časovém období mezi lety 1243–1251. Naposledy jsou zachyceni na dvoře krále Václava I. v roce 1243 a až v roce 1251 se setkáváme s krumlovskými pány na dvoře Přemysla Otakara II. Ten se již honosil titulem rakouského vévody, proto bychom mohli označit přítomnost na jeho dvoře za logickou vzhledem k tomu, že jižní Čechy tvořily bránu do Horních Rakous. Již v této době se majetky Vítkovců rozkládaly na obou stranách hranice a spojení s Přemyslem vnímejme jako oboustranně výhodnou a nutnou spolupráci. Přiznejme si, že nevíme nic o účasti pánů z Krumlova na odboji proti Václavovi I. Dobové narativní prameny<sup>155</sup> přináší jen povšechný obraz probíhajících bojů a veskrze neudávají žádná jména, krom těch, kteří byli vyňati z amnestie.<sup>156</sup> Jižním Čechám se zřejmě probíhající boje vyhnuly; hlavní vojenské operace se odehrávaly na severu Čech.<sup>157</sup> Za hlavního vůdce šlechtické skupiny na Přemyslově straně je uváděn olomoucký kastelán Vítek z Hradce a má se za to, že s sebou

<sup>148</sup> CDB III/1, č. 136, s. 170.

<sup>149</sup> RBM I, č. 921, s. 429. Jedná se však o opis listiny vložený do konfirmace Přemysla Otakara II. z roku 1269.

<sup>150</sup> V. VANÍČEK, *Vzestup rodu*, s. 95-98. Tentýž autor ve stejném duchu o Vítkovcích viz *Velké dějiny země koruny české II a III*.

<sup>151</sup> CDB IV/1, č. 13, s. 74-75.

<sup>152</sup> CDB IV/1, č. 26, s. 103.

<sup>153</sup> CDB IV/1, č. 34, s. 115. J. Polách se domnívá, že se tak stalo v Milevsku. Co ho k této úvaze vede, však neuvádí – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 50-51.

<sup>154</sup> CDB IV/1, č. 35, s. 116. Tato listina má velmi podobnou svědečnou řadu jako králova.

<sup>155</sup> Zde máme na mysli zejména příběhy krále Václava I. – viz FRB II, *Příběhy krále Wacslawa I*.

<sup>156</sup> V. VANÍČEK, *Vítkovci a český stát*, s. 98.

<sup>157</sup> L. JAN, *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: *Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku*, Brno 2008, s. 87-93; chronologický rámec událostí udává stále citovaná práce – J. Pekař, *O povstání kralevice Přemysla proti králi Václavovi I.*, Praha 1941; dílčí postřehy a pramenná kritika (zejména *Příběhů Václava I.*) viz J. ŠUSTA, *Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara*, *Český časopis historický* 21, 1915, zejm. s. 20-39. nebo J. ŠUSTA, *Kritické příspěvky k dějinám Přemysla II. Otakara*, *Český časopis historický* 2, 1896, s. 203-205. Následující strany se věnují vzpouře roku 1276 (O pokutování pánů českých a skladbě Přemysl Otakar a Záviše).

strhnul i další členy Vítkovského rodu.<sup>158</sup> Když však procházíme svědečné řady Přemyslových listin tohoto období, krom pánů z Hradce zde jiné Vítkovce nevidíme. Pány z Krumlova v této době nezaznamenávají žádné svědečné řady, ať už na jedné, či druhé straně, a stejně tak o nich mlčí i narativní prameny.

Se Závišem a jeho synem Vítkem ze Sepekova se tak opět setkáváme až v roce 1251 na blíže nedatované listině moravského markraběte a rakouského vévody Přemysla Otakara.<sup>159</sup> Záviše samotného pak uvádí listiny Přemysla Otakara z listopadu a prosince roku 1253.<sup>160</sup> Ve svědečných řadách královských listin jej zastihujeme až v roce 1255.<sup>161</sup> V mezidobí se setkáváme ve svědečných řadách s jeho syny, resp. zejména s Vítkem. Poslední zmínkou o Závišově veřejném působení je svědečná řada listiny z 5. 2. 1257.<sup>162</sup> Datum úmrtí se dá předpokládat v rozmezí února 1257 a června roku 1259, kdy svůj souhlas k založení vyšebrodského kláštera vyslovovali již jeho synové, kteří v té době disponovali majetky na jihu Čech.<sup>163</sup>

### 3. 2. 4 Třetí generace

Třetí generaci rodu zastupují dva bratři, Budivoj a Vítek. Budivoj bývá považován za staršího z nich, ale tyto úvahy pramení opět pouze z nepřímých indicií. Na nejstarších listinách bývá uveden na prvním místě Budivoj, snad jako starší z bratrů, ale s postupujícím časem se toto pořadí nijak nedodrhuje, takže z toho nelze vyvodit obecné pravidlo. Budivojovi potomci se nejvýrazněji zapsali do českých dějin a předpokládá se, že tak navazovali na politické aktivity svého otce. Přiznejme si však, že o činech bratrů Budivoje a Vítky víme zoufale málo. Jediné zmínky o nich pochází opět z pramenů diplomatického charakteru, v drtivé většině opět pouze ze svědečných řad listin. Do okruhu jejich klientů a majetkových poměrů dávají nahlédnout listiny, které oba bratři vydali; v tomto ohledu jim náleží opět pomyslné prvenství, neboť jsou to právě oni, od nichž máme dochovány nejstarší pečeti a listiny rodu. Co se týče doby života, nebyl mezi nimi asi příliš velký věkový rozdíl. Zatímco poslední zpráva o Budivojovi pochází z roku 1272,<sup>164</sup> Vítek zemřel nedlouho po té, v roce 1277, kdy zpečetil listinu, která je považována za jeho závěť.<sup>165</sup>

Literatura často uvádí, že v této generaci došlo k dělení rodu, na větev sepekovskou a krumlovskou. Situace ovšem nebyla tak naprosto jednoznačná, což dokazuje nejen rozbor majetkové základny rodu v následující kapitole, ale i skutečnost, že první, kdo použil predikát ze Sepekova, byl roku 1243 Vítek, nikoli Budivoj, kterému by to jako zakladateli „sepekovské“ větve rodu mělo náležet jako prvnímu.

---

<sup>158</sup> B. Rynešová se dokonce domnívala, že povstání zosnoval právě Vítek z Hradce – viz Blažena RYNEŠOVÁ, *Proč povstali Vítkovci proti králi Přemyslu Otakarovi II.*, in: Sborník prací věnovaný J. B. Novákovi k šedesátým narozeninám, Praha 1932, s. 58.

<sup>159</sup> CDB IV/1, č. 225, s. 391.

<sup>160</sup> CDB V/1, č. 5, s. 39; CDB V/1, č. 10, s. 47.

<sup>161</sup> CDB V/1, č. 45-46, s. 97-98.

<sup>162</sup> CDB V/1, č. 117, s. 194.

<sup>163</sup> Datace obou listin je sporná, zřejmě vznikly později – viz kap. 6. Nicméně v té době již Záviš opravdu nemusel být naživu.

<sup>164</sup> UBLoE III, č. 422, s. 390

<sup>165</sup> CDB V/2, č. 848, 563-564.



### 3. 2. 4. 1 *Vítek z Krumlova, Sepekova a Načeradce (?)*

Vítek byl prvním z rodu, kdo použil predikátu z Krumlova a Sepekova. Je to také jeden z prvních členů rodu, jehož manželku (či jednu z manželek) známe jménem. V zakládací listině vyšebrodského kláštera je jmenována jeho choť Sibyla.<sup>166</sup> Bohužel neznáme její původ, je to jediná zpráva, kterou o ní máme. Též nevíme, zda právě ona je matkou dvou Vítkových synů, Voka a Jindřicha, posledních krumlovských pánů.

Vítek vstoupil do veřejného života jako svědek listiny Vítka mladšího, spolu se svým bratrem je tak zmiňován již v roce 1220.<sup>167</sup> Snad někdy v této době je Vítek jmenován s otcem a bratrem mezi defensory kláštera Svätý Florián v Rakousku.<sup>168</sup> V této době byli oba zřejmě ještě v jinošském věku, neboť další zprávy o nich máme až se značným odstupem 13 let, kdy oba dosvědčili královi donaci milevskému klášteru společně se svým otcem a dědem.<sup>169</sup> Společně s otcem vystupují oba bratři až v roce 1235 v králově blízkosti v Sadské.<sup>170</sup> V následujícím roce je registrujeme již bez otce ve svědečné řadě Václavovy listiny z konce září.<sup>171</sup> Pak nastává dlouhá pomlka způsobená absencí Vítkovců u dvora. Vítek se vrací do listinného materiálu v roce 1243 jako Vítek ze Sepekova, spolu se svým otcem, ale bez bratra.<sup>172</sup> Listina, ve které se poprvé tituluje ze Sepekova, byla vydána poblíž Písku, to snad mohlo rozhodnout o volbě predikátu. Vítka zachycujeme ve svědečné řadě královské listiny následně až za dlouhých osm let, v roce 1251. Listina Přemysla Otakara byla vydána na Netolicku, Vítek je zde uveden opět s predikátem ze Sepekova, hned za svým otcem.<sup>173</sup>

Následujícího roku je na sklonku března uveden ve svědečné řadě donační listiny Frederika z Chomutova, syna Načeradova, ve prospěch tamního špitálu. Na čele svědečné řady figurují jako obvykle Vítkovci; jako čtrnáctý z devatenácti je jmenován jakýsi „Witek de Nacherat.“<sup>174</sup> Je otázkou, zda se jedná o Vítka z rodu Krumlovských, či příslušníka drobného rodu, který v Načeradci sídlil, psal se po něm a možná patřil mezi klientelu pánů z Krumlova či dokonce mezi vedlejší linii Vítkovců. Sám Vítek z rodu pánů z Krumlova však predikát z Načeradce nikdy nepoužil, resp. o tom nemáme zpráv. Nesporně je predikát z Načeradce u Vítka zmíněn roku 1272 v textu listiny Závíše z Falkenštejna, který zde jmenuje svého otce a strýce, u něhož použil predikát „de Natscharad“.<sup>175</sup> Pokud by se v listině z roku 1252 jednalo opravdu o Vítka z Krumlova, poněkud zaráží, proč by byl jmenován až ke konci svědečné řady a ne na jejím začátku mezi ostatními Vítkovci, jak je tomu obvyklé ve všech ostatních listinách.<sup>176</sup>

---

<sup>166</sup> CDB V/1, č. 189, s. 301.

<sup>167</sup> CDB II, č. 208, s. 193. s.d. Vletice.

<sup>168</sup> UBLoE III, č. 321, s. 301. Zde je uváděna chybná datace – viz další text.

<sup>169</sup> CDB III/1, č. 55, s. 56-57.

<sup>170</sup> CDB III/1, č. 108, s. 134.

<sup>171</sup> CDB III/1, č. 138, s. 173.

<sup>172</sup> CDB IV/1, č. 34-35, s. 114-116.

<sup>173</sup> CDB IV/1, č. 225, s. 391. Bez bratra.

<sup>174</sup> CDB IV/1, č. 240, s. 413.

<sup>175</sup> CDB V/3, č. 1567, s. 362; RBM II, č. 785, s. 316; UBLoE III, č. 421, s. 388.

<sup>176</sup> J. Polách o takové eventualitě ani neuvažuje a tvrdí, že se nesporně jedná o Vítka z Krumlova – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 56-57. Na druhé straně je pravdou, že Frederik znal Krumlovské, resp. zcela jistě Závíše, otce Vítka, se kterým vystupuje společně ve svědečných řadách – viz např. v roce 1233, CDB III/1, č. 32-33, s. 31-33.

Český Krumlov máme jako predikát prvně doložen až k 1. 4. roku 1253.<sup>177</sup> Vítek tento predikát užíval až do své smrti, ve svědečných řadách či při vydávání listin již žádný jiný nepoužil, proto zaráží ona „výjimka“ z roku 1272. V pramenech je Vítek z Krumlova jmenován dále v roce 1258, v biskupském potvrzení donace ve prospěch kláštera v Drkolné.<sup>178</sup> V následujícím roce vystupuje hned několikrát v souvislosti se založením cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu,<sup>179</sup> přičemž je zde jmenována i jeho manželka Sibyla.<sup>180</sup> V souvislosti s donacemi Vyššímu Brodu je zmíněn ještě několikrát, kdy na těchto listinách vystupuje mezi svědky.<sup>181</sup>

V roce 1263 je vzpomínáno jeho zboží Záhoří v souvislosti s majetky nově založeného zlatokorunského kláštera.<sup>182</sup> Následujícího roku Vítko zachycujeme mezi svědky na listině vydané Přemyslem Otakarem II. na Písecku ohledně směny vsi Bohdanic se Stirem z Kvítkovic.<sup>183</sup> Zde narážíme na v literatuře stále tradovaný postoj, že Přemysl Otakar II. založil klášter ve Zlaté Koruně proti rozpínavosti Vítkovců jako osten v jejich državách. Pokud by tomu tak opravdu bylo, těžko by se pak Vítkovci, konkrétně Krumlovští, objevovali stále na jeho dvoře.

V roce 1264 vystupuje Vítek jako svědek donace kláštera v Drkolné, kterou učinil jeho bratr Budivoj ohledně Šindlové.<sup>184</sup> V květnu následujícího roku je Vítek uveden mezi svědky listin Ludmily z Říše a Vítko ze Skalice z landštejnské větve Vítkovců ohledně prodeje vesnice Walkersdorf v Dolních Rakousích.<sup>185</sup> V roce 1266 jej zastihujeme mezi svědky při donaci Čče z Velešína ve prospěch cisterciáckého kláštera ve Světlé.<sup>186</sup>

Na několik let o Vítkovi neslyšíme; mezitím však na scénu roku 1272 vstupují jeho synové, Jindřich a Vok.<sup>187</sup> Na konci června je Vítek, tentokrát s predikátem z Načeradce, vzpomínán v již zmiňované listině Záviše z Falkenštejna vydané ve Veldenu.<sup>188</sup> Od té doby již Vítek z Krumlova aktivně nevystupuje jako svědek, místo něj se ve svědečných řadách objevují jeho synové. Z roku 1274 údajně pochází listiny, kterými dosvědčil prodej strašinského zboží strakonickým johanitům.<sup>189</sup> Poslední listinou, která hovoří o jeho vůli a přáních, je blíže nedatovaná listina z roku 1277, která je považována za jeho závěť.<sup>190</sup> Je to

---

<sup>177</sup> CDB IV/1, č. 462, s. 582.

<sup>178</sup> CDB V/1, č. 157, s. 249.

<sup>179</sup> CDB V/1, č. 188, s. 298-300.

<sup>180</sup> CDB V/1, č. 189, s. 300-302.

<sup>181</sup> V roce 1260 vystupuje mezi svědky v opětovném potvrzení donace Vyššímu Brodu ze strany Voka z Rožmberka CDB V/1, č. 230, s. 357-358. V roce 1261 svědčí na listině Voka z Rožmberka CDB V/1, č. 284, s. 422-424; a dále na dvou donačních listinách pro Vyšší Brod, nejprve Voka z Rožmberka CDB V/1, č. 285, s. 425 a následně na listině pražského biskupa Jana potvrzující již jmenované donace CDB V/1, č. 286, s. 426. Obě listiny jsou však padělky.

<sup>182</sup> CDB V/1, č. 391, s. 580-583. K vývoji této majetkové državy a hranicím viz kap. 4. 1. 2. 2.

<sup>183</sup> CDB V/1, č. 410, s. 612.

<sup>184</sup> CDB V/1, č. 428, s. 636.

<sup>185</sup> CDB V/1, č. 443-444, s. 654-657.

<sup>186</sup> CDB V/1, č. 476, s. 705-707. Ve starších regestech je listina zcela nepochopitelně datována k roku 1262, když je zde výslovně uvedeno „Act. a. d. MCCLXVI in clastro Zwetl.“ – viz RBM II, č. 373, s. 145.

<sup>187</sup> CDB V/2, č. 656, s. 285. Stejně znění má i listina datovaná 19. březnem 1274 (CDB V/2, č. 737, s. 398-399) – jedna z nich je dobovým fálzem. Za připomenutí stojí, že stejný formulář mají i listiny bratří Budivoje a Vítko datované 1. červnem 1259. Editoři diplomatáře se domnívají, že starší listina z roku 1272 je fálzem. Dispozice listiny je taková, že se bratři z Rožmberka vzdávají patronátního práva kostela v Raabsu. Text i svědečná řada jsou shodné.

<sup>188</sup> CDB V/3, č. 1567, s. 362; UBLoE III, č. 421, s. 388.

<sup>189</sup> CDB V/2, č. 753-754, s. 418-420. K identifikaci majetků viz kap. 4, rozbor listiny viz kap. 6. 2. 4.

<sup>190</sup> CDB V/2, č. 848, s. 563-564. K majetkovému rozboru viz kap. 4, k diplomatickému rozboru viz kap. 6. 2. 1.

odraz dramatických událostí, které tehdy postihly jižní Čechy při vzpouře Vítkovců, a je možné, že Vítka stály nejen rodové sídlo, ale i život.<sup>191</sup>

### 3. 2. 4. 2 *Budivoj ze Skalice a Sepekova*

Budivoj je zřejmě starší sourozenec Vítka z Krumlova. I když rozdíl mezi daty úmrtí není velký, neznáme věkový rozdíl, který je doopravdy dělil, protože nikde není zmíněn datum jeho narození.

O jeho manželce Perchtě máme jen dvě zmínky z textu listin z roku 1259 a 1264; ačkoli žádný pramen nezmiňuje výslovně její původ, existují o tom v literatuře mnohé spekulace. Nejčastěji se uvádí, že pocházela z rodu Falkenštejnů, ovšem čeští autoři často nevnímají nuance mezi rody svobodnými a rodem ministeriálním téhož jména.<sup>192</sup> Shrňme tyto diskuse konstatováním, že pocházela s největší pravděpodobností opravdu z rakouského prostředí, ovšem zcela jistě se při současném stavu pramenné základny její původ nepodaří nikdy objasnit.<sup>193</sup>

Budivoj je otcem nejsilnější generace rodu; spolehlivě je doloženo pět synů a poprvé víme i o ženských potomcích. Jejich osudy jsou vylíčeny v samostatných oddílech této kapitoly.

Budivoj vystupuje v nejstarších listinách společně se svým bratrem Vítkem. Nejstarší svědečná řada, kde jej registrujeme, pochází ze známé vletické listiny Vítka Mladšího z roku 1220.<sup>194</sup> Někdy v této době, nebo možná ještě dříve je Budivoj jmenován spolu s bratrem a otcem mezi defensory kláštera Svatý Florián v Rakousku.<sup>195</sup> J. Šebánek jen lehce nastínil polemiku, kterou dále nerozebírá, že jde spíše o Voka z rodu Vítkovců.<sup>196</sup> Vzhledem k tomu, že se hranice kláštera dotýkaly majetků pánů z Krumlova, by bylo logičtější, kdyby se jednalo o Budivoje.<sup>197</sup>

Další zmínka pochází až z roku 1233, kdy spolu s bratrem, otcem a dědem dosvědčuje královi donaci milevskému klášteru.<sup>198</sup> Vzhledem k tomu, že listina je vydána v Milevsku, poblíž rodových držav pánů z Krumlova, nepřekvapí jejich silné zastoupení ve svědečné řadě. Opět s bratrem a otcem se objevuje roku 1235 u králova dvora v Sadské.<sup>199</sup> Jejich otec v této době zastával významný post podkomořího a u dvora se ještě stále pohyboval i jejich děd Vítek Starší. Bez otce se oba bratři poprvé objevují v králově blízkosti na sklonku září 1236.<sup>200</sup> Na přelomu 30. a 40. let se Vítkovci stahují z královského dvora. Zatímco se Budivojův otec objevuje u dvora již roku 1242 a nedlouho poté i jeho syn Vítek, o Budivojovi

<sup>191</sup> Blíže k dramatickým událostem oněch dnů viz L. REITINGER, *Sporné místo Chrumnowe a "zkáza Vítkovců" roku 1277*, in: Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010 s. 57-76.

<sup>192</sup> V tomto ohledu vyniká nad jiné naprostou dezorientací v rakouském prostředí J. POLÁCH, *Páni*, s. 60-61.

<sup>193</sup> Více viz kap. 4.

<sup>194</sup> CDB II, č. 208, s. 193. s. d. Vletice.

<sup>195</sup> UBLoE III, č. 321, s. 301. Zde chybná datace.

<sup>196</sup> J. ŠEBÁNEK, *Ein falsch interpretiertes Přemyslidenschriftstück*, s. 82.

<sup>197</sup> V listině je sporné jméno uvedeno ve formě „Buxo.“ – viz J. ŠEBÁNEK, *Ein falsch interpretiertes Přemyslidenschriftstück*, s. 88, kde je uvedeno znění listiny in extenso.

<sup>198</sup> CDB III/1, č. 55, s. 56-57.

<sup>199</sup> CDB III/1, č. 108, s. 134.

<sup>200</sup> CDB III/1, č. 138, s. 173.

nevíme dlouhá léta vůbec nic. V roce 1255 se objevuje jakýsi župan Budivoj, který hrál jistou roli při vyřizování rakouských záležitostí Přemysla Otakara II.<sup>201</sup> Je oprávněné domnívat se, že šlo o Budivoje z krumlovské větve rodu Vítkovců, přičemž označení „supanus“ označovalo jeho původ z nejvyšší vrstvy české nobility.<sup>202</sup>

V roce 1259 Budivoj nechyběl při založení cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodě. Listina, kterou dokládá svůj souhlas s prvotní donací, byla sice vydána později, ale jeho souhlas byl zajisté nutný pro realizaci majetkové transakce.<sup>203</sup> Je to jediná listina, kde používá predikátu z Krumlova. Spíše než o majetkovém vztahu k Českému Krumlovu svědčí o identifikaci s rodem. Krom toho tato listina přináší jméno jeho choti.<sup>204</sup> V listinách Voka z Rožmberka potvrzujících donace klášteru jsou totiž opakovaně zmiňovány hranice s majetky Vítků z Krumlova. Vypadá to, že državy na Českokrumlovsku spravoval Vítek. Budivoj, ačkoli na některých donačních listinách ve prospěch vyšebrodského kláštera vystupuje svědek,<sup>205</sup> ne užívá predikátu z Krumlova, a to ani v testamentu Voka z Rožmberka, kde je „Bvdewoy, patruus meus“ pověřen jako vykonavatel Vokovy poslední vůle v některých záležitostech.<sup>206</sup> Budivoj se zřejmě angažoval více v rakouských záležitostech, spolu s Vokem z Rožmberka jej zastihujeme v Přemyslově táboře u Lávy v Dolním Rakousku, kde je opakovaně uveden ve svědečných řadách jako Budivoj ze Skalice.<sup>207</sup> Se stejným predikátem vystupuje i v roce 1265 na donaci Čěče z Velešína ve prospěch kláštera ve Světlé.<sup>208</sup>

V Čechách se Budivoj vyskytuje zcela jistě v květnu 1264, kdy se v Písku zdržoval královský dvůr. Zde dosvědčil spolu s bratrem směnu majetků s rytířem Stírem z Kvítkovic.<sup>209</sup> Sám je uveden opět jako Budivoj ze Skalice. Takto se identifikuje téhož roku i na jím vydané listině, která dokládá donaci vsi Šindlová.<sup>210</sup> Byl to jen následek sporu, který o ni vedl s Vokem z Rožmberka.<sup>211</sup> V listině vystupuje i jeho manželka Perchta, která měla k darovanému zboží svá dědičná práva. Právě kvůli tomuto a následným odkazům v závěti Kalhocha z Falkenštejna se hledá rodový původ Perchty právě zde. Ovšem ani u Kalhocha není tak jednoznačné, zda pocházel z rodu svobodného či ministeriálního.<sup>212</sup> Existují i jiná vysvětlení problému. Manželka Budivoje mohla mít část věna pojištěnou na Šindlové stejně

---

<sup>201</sup> CDB V/3, č. 1034, s. 64.

<sup>202</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 179-180.

<sup>203</sup> Viz kap. 4.

<sup>204</sup> CDB V/1, č. 189, s. 300-302.

<sup>205</sup> CDB V/1, č. 230, s. 357-358; CDB V/1, č. 284, s. 424; snad i CDB V/1, č. 287, s. 427-428.

<sup>206</sup> CDB V/1, č. 335, s. 496-499.

<sup>207</sup> CDB V/1, č. 231-232, s. 359-362.

<sup>208</sup> CDB V/1, č. 476, s. 705, chybná datace do roku 1262 – viz RBM II, č. 373, s. 145.

<sup>209</sup> CDB V/1, č. 410, s. 612.

<sup>210</sup> CDB V/1, č. 428, s. 635-636.

<sup>211</sup> CDB V/1, č. 335, s. 496-499. Více k tomuto sporu viz kap. 4.

<sup>212</sup> J. Strandt píše, že pocházel z rodu ministeriálního – viz J. STRNADT, *Das Land*, s. 186-188; W. Newlekovsky se domnívá, že Kalhoch z Falkenštejna náležel k rodu Kirchbergů – Walter NEWLEKOWSKY, *Die Burgenrinder – Uradelige Familien aus Oberösterreich I*, *Oberösterreichische Heimatblätter* 26, 1972, s. 137. Současná novější literatura týkající se založení kláštera v Drkolné považuje Kalhocha II., zakladatele kláštera, za ministeriála pasovského biskupa – viz Alois ZAUNER, *Zur Frühgeschichte des Stiftes Schlögl*, *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines* 149, 2004, s. 328; Laurenz SCHUSTER, *Gründung des Prämonstratenserstiftes Schlögl und erste Periode*, *Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines* 106, 1961, s. 127-129.

jako manželka Voka z Rožmberka. Takto smýšlel J. Šusta. Znamenalo by to, že Budivojova choť pocházela z hraběcího rodu pánů ze Schauenberka.<sup>213</sup>

V Rakousku Budivoje zaznamenáváme opět s predikátem ze Skalice v květnu následujícího roku jako svědka prodeje vesnice Walkersdorf světelskému cisterciáckému klášteru ze strany landštejnských Vítkovců.<sup>214</sup> O rok později, v květnu 1266, dosvědčuje ve Světlé donaci Čče z Velešína témuž klášteru, opět jako Budivoj ze Skalice.<sup>215</sup> V létě roku 1268 jej zaznamenáváme opět u dvora v Újezdě, tentokrát na biskupské listině s predikátem ze Sepekova.<sup>216</sup>

Krátce nato v roce 1269 vystupuje aktivně na listinách Kalhocha z Falkenštejna Budivojův syn Záviš, který je uveden bez predikátu, pouze vazbou k otci.<sup>217</sup> Budivojovi synové následně dosvědčili listinu bratrů Jindřicha a Voka z Rožmberka. Jejich otec se tohoto aktu sám neúčastnil, ale je zde identifikován jako Budivoj z Krumlova.<sup>218</sup> Zato aktivně vystupoval spolu s bratrem Vítkem jako ručitel ve sporu, který vedl jeho syn Záviš se svým lenním pánem, pasovským biskupem. Spor završuje listina z konce června roku 1272 vydaná ve Veldenu.<sup>219</sup> V létě téhož roku Budivoj vystupuje společně se svým synem Závišem na Ranné.<sup>220</sup> Je to poslední zpráva, kterou o Budivojových aktivitách máme. Další zprávy jsou jen identifikace jeho synů ve svědečných řadách.

Co se týče predikátu, používal nejhojněji ze Skalice, pouze jednou ze Sepekova. Predikát z Krumlova nechal uvést u svého jména jen jednou, na zakládací listině vyšebrodského kláštera;<sup>221</sup> sám jinak predikátu z Krumlova v dochovaném písemném materiálu nepoužívá, ačkoli se jím honosil na své pečeti.

### 3. 2. 5 Čtvrtá generace – potomci Budivojovi

#### 3. 2. 5. 1 Záviš z Falkenštejna

*„Byl prý v Čechách jakýsi župan zvaný Záviš, mocný a bohatý, z významného rodu a přece značně obeznámený v čarodějnickém umění...“<sup>222</sup>*

Záviš z Falkenštejna je nejznámějším příslušníkem rodu krumlovských Vítkovců, který se vypracoval v nejmocnějšího muže Českého království. Jeho činy a osud stále budí pozornost, o čemž svědčí mnohá umělecká, literární díla a filmová díla, která byla jeho osobě

<sup>213</sup> J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 71.

<sup>214</sup> CDB V/1, č. 444, s. 656.

<sup>215</sup> CDB V/1, č. 476, s. 706.

<sup>216</sup> CDB V/2, č. 565, s. 136.

<sup>217</sup> CDB V/3, č. 1440-1441, s. 291-292; UBLoE III, č. 383-385, s. 360-362.

<sup>218</sup> CDB V/2, č. 656, s. 284-285.

<sup>219</sup> CDB V/3, č. 1567, s. 362; UBLoE III, č. 421, s. 388.

<sup>220</sup> CDB V/3, č. 1570, s. 363; UBLoE III, č. 422, s. 389.

<sup>221</sup> Tato listina z roku 1259 ale nebyla vydána v den, do kterého se hlásí (1. červen) a neznáme jejího stylizátora; patrně vznikla ve vyšebrodském klášteře – blíže viz kap. 6.

<sup>222</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 74 tlumočí slova fürstenfeldského kronikáře (MGH, SS rer. Germ. 19, Bayerische Chroniken des XIV. Jahrhunderts, s. 36).

věnována.<sup>223</sup> S politováním však musíme konstatovat, že těchto literárních děl je více než seriózních historických studií.

V této pasáži práce se chceme vyhnout epitetům typu „protřelý Záviš“ a podobným, které se stále objevují, a to i v nejnovější odborné literatuře. Obraz démona a čaroděje Záviše přináší Zbraslavská kronika a bohužel musíme konstatovat, že i odborná literatura minulých generací historiků, která je stále přebírána a opisována, v tomto ohledu vykonala své. Čteme-li původní prameny, zjistíme, že někteří badatelé z textu nesmyslně vybírají jen určité věty, na kterých pak staví složité konstrukce. Ty mají však vratké základy, protože často jsou tato tvrzení vytržena z kontextu; následně pak generacemi opisovaná hypotéza se stává pravdou. Zvláště prameny narativního charakteru je nutné vnímat v jejich celistvosti; v jedné větě jsou shrnuty se známostí i skutky budoucí či následný vývoj a stanovit tak „absolutní“ chronologii událostí je velmi obtížné. Cílem této studie je vypravit se, tak jak jsme to činili u jiných členů rodu, ad fontes. Snahou je zrekonstruovat chronologicky činy a skutky, na kterých se Záviš opravdu podílel; nebudeme vyvracet jednotlivá tvrzení v různých pracích, protože potom by se tato práce rozrostla do nevídaných rozměrů. Nebudeme spekulovat o tom, co udělat mohl a za čím mohl stát, protože často tyto teorie jsou podloženy subjektivními pocity mediátora historických událostí a ne seriózní pramennou základnou.

Na rozdíl od jiných příslušníků rodu se o Závišovi dozvídáme nejen z pramenů diplomatické povahy, ale hojně i z pramenů narativních. Je překvapivé, že z pramenů diplomatické povahy se o Závišovi dozvídáme velmi málo a zčásti se navíc jedná o formuláře. Musíme si také přiznat, že nevíme vůbec nic o jeho epistolografické činnosti, která musela být zajisté velmi bohatá.<sup>224</sup> Prameny narativní se však v hodnocení Závišových činů značně rozchází. Zbraslavská kronika popisuje Závišovy činy zejména v kapitolách XVI-XXV. Záviš je zde líčen až téměř v démonických polohách jako zloduch, který stál v čele spiknutí a pomocí svých spojenců usiloval o králův život. Vyprávění této kroniky je datačně málo spolehlivé a navíc silně tendenční. Ostatně sám Ota otevřeně přiznal, že své informace čerpal z lidových historek.<sup>225</sup> Mnohé pikantnosti se dozvídáme také z líčení Ottokars österreichische Reimchronik.<sup>226</sup> Tato kronika nebývá hodnocena jako spolehlivý zdroj; ovšem Otokar jako jediný byl celkem dobře obeznámen se Závišovým příbuzenstvem. Je to také jediný zdroj, který si všímá osudů Závišova bratra Vítka. Mnohé okamžiky jsou samozřejmě literární fikcí, ale chronologicky je kronika věrohodnější než líčení Oty Zbraslavského.<sup>227</sup> Záviš je postavou, která neunikla pozornosti nejen soudobých kronikářů,<sup>228</sup> ale i jejich pokračovatelů.<sup>229</sup> Mladší

---

<sup>223</sup> Nejnověji je tento „druhý život“ Záviše z Falkenštejna zpracován ve dvou vysokoškolských kvalifikačních pracích: Kateřina PETŘIČOVÁ, *Postava Záviše z Falkenštejna v české literatuře devatenáctého a dvacátého století*. Bakalářská práce. Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014; Veronika JANSOVÁ, *Záviš z Falkenštejna: příběh středověkého velmože v beletrii 19. a 20. století*. Diplomová práce. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010. Zatímco historický i literární rozbor v obou pracích pokulhávají, celkem cenný pro další práci je seznam literatury shrnující beletristickou literaturu o Závišovi.

<sup>224</sup> Více viz kap. 6.

<sup>225</sup> FRB IV, *Petra Žitavského kronika Zbraslavská*, s. 27. Zde přímo hovoří o tom, že tato vyprávění byla známa „povalečům a holičům“ – ve skutečnosti se jedná o citát z Horatiových Satir, takže doslova tuto informaci brát nelze. Je však pravda, že na mínění lidu či věci obecně známé se v textu odkazuje poměrně často.

<sup>226</sup> MGH Deutsche Chroniken V/1.

<sup>227</sup> Miloš VYSTYD, *Die steirische Reimchronik und die Königsaalener Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, MIÖG 34, 1913, s. 218-295, 596-635.

<sup>228</sup> Např. Kronika Jindřicha Heimburského, *Chronica de gestis principum*, *Annales Vindobonenses* aj.

spisy jsou založené na starších informacích a vzdalují se od historických událostí stále více. Rozbor jednotlivých děl a úlohy postavy Závíše i české šlechty v nich by si zasloužila samostatnou práci;<sup>230</sup> v této části se omezíme jen na výtah klíčových informací, než na popírání literárních fikcí v jednotlivých částech různých kronik a vyprávění. Na hlavní epizody Závíšova života, felonii a nerovný sňatek s královnou reaguje např. i česká Alexandreida,<sup>231</sup> ohlas jeho činů a postojů české šlechty se doráží i v pozdějším tendenčním dílku Přemysl Otakar a Závíše, ale pro osvětlení chronologie činů v Závíšově životě tato díla příliš velkou vypovídací hodnotu nemají.<sup>232</sup>

Rok Závíšova narození není znám; aktivně vstoupil do historie v pramenech diplomatické povahy v 60. letech 13. století. Někteří badatelé uvažují o tom, že Závíš je zmíněn v básni Ulricha von Liechtenstein Frauendienst. Jde o část skladby, kde se jedná o turnaji v místě zvaném Krumbenowe a jsou tam vyjmenováni účastníci tohoto turnaje. Za osobou „Pfafe von den Vrienstadt“ je uveden jakýsi „Herr Zlavat von Falkenstein“. Podle G. Krenna se nejedná o nikoho jiného než Závíše z Falkenštejna.<sup>233</sup> Vzhledem k tomu, že zmínka bývá datována do 40. let 13. století, musel by být Závíš v jinošských letech. Báseň je ovšem událostmi ovlivněna retrospektivně, její vznik se předpokládá až kolem roku 1255.<sup>234</sup> V této době se zřejmě Závíš teprve narodil nebo byl v batolecím věku a o jeho věhlasu sotva lze mluvit. Známé rodokmeny falkenštejnských rodů jsou této osoby prosté, nicméně je zde nutné říci, že rodokmeny hornorakouských Falkenštejnů nejsou dodnes spolehlivě vyjasněné.

Je zajímavé, že literatura vlastně neřeší, kdy se Závíš narodil. Vzhledem k tomu, že v roce 1269 jej zachycujeme ve svědečných řadách, lze říci, že už mohl dosáhnout dobové zletilosti, která se pohybovala kolem 14 let. Někteří badatelé se domnívají, že Závíš byl již na počátku 60. let jmenován mezi ochránci kláštera St. Florian, ovšem jak jsme ukázali výše, jedná se o jeho děda, otce a strýce.<sup>235</sup> Závíšovo narození spadá nejpravděpodobněji do první půle 50. let 13. století či do doby kolem roku 1250.<sup>236</sup>

První zprávy o Závíšovi bez ohledu na výše citované sporné zmínky opravdu pochází z rakouského prostředí. Se Závíšem, synem Budivojovým, se setkáváme na sérii tří listin vydaných Kalhochem z Falkenštejna pro klášter v Drkolné na sklonku 60. let.<sup>237</sup> Jen jedna z nich nese denní datum (13. ledna 1269), druhé dvě jsou datovány pouze rokem. Tyto listiny

---

<sup>229</sup> Jmenovat můžeme kroniku tzv. Dalimila, Příbika Pulkavy z Radenína, Neplachovu, Beneše Krabice z Weitmile, Františka Pražského, Beneše minority, Staré letopisy české, Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften aj.

<sup>230</sup> Do podobného tématu se pustila M. KOPÁČKOVÁ, *Závíš z Falkenštejna v kronikách, beletrii a dramatu*. Diplomová práce. Katedra české a slovenské literatury a literární teorie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1993. Jako východisko pro seriózní úvahy se tato práce ale použít nedá.

<sup>231</sup> VANÍČEK, *Závíš*, s. 194.

<sup>232</sup> FRB III, *Král Přemysl Otakar a Závíše*, s. 240-242. J. ŠUSTA, *Kritické příspěvky*, s. 206-209; J. V ŠIMÁK, *Přemysl II. a panstvo české*, Český časopis historický 30, 1924, s. 19-22, aj.

<sup>233</sup> Gerald KRENN, *Historische Figuren und/oder Helden der Dichtung?*, in: Franz Viktor Spechtler – Barbara Maier (edd.), *Ich – Ulrich von Liechtenstein. Literatur und Politik im Mittelalter*, Klagenfurt 1999, s. 129.

<sup>234</sup> Ulrich von LIECHTENSTEIN, *Frauendienst*, in: Elisabeth Martschini (Hrsg.), *Schrift und Schriftlichkeit in höfischen Erzähltexten des 13. Jahrhunderts*, Kiel 2014, s. 75–93.

<sup>235</sup> RBM II, č. 406, s. 157; StA St. Florian, sign. 1262; UBLoE III, č. 321, s. 301-302.

<sup>236</sup> Většina autorů se domnívá, že se narodil někdy kolem roku 1250 – viz Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007, s. 61; J. ŠUSTA, *Závíš*, s. 72; Polách uvádí (*Páni*, s. 68), že to muselo být „s jistotou před listopadem 1251, kdy se ještě po Sepekovu píše Vítek“ – vzhledem k tomu, že jde o jeho strýce, který statky držel v nedílu se svým bratrem Budivojem, je tato úvaha poněkud zvrácená, spíše by to hovořilo pro termín post quem. O mechanismu dělení statků mezi větvemi rodu a jejím průběhu prakticky nic nevíme, takže to nelze brát jako věcný argument.

<sup>237</sup> UBSchl, č. 20-22 (S11-13), s. 40-43.

jsou považovány za poslední odkazy Kalhocha z Falkenštejna. Vzhledem k tomu, že se týkají desátku ze vsi Šindlové, kterou již několik let před tím daroval klášteru Závíšův otec Budivoj společně s dalšími rozsáhlými majetky, se má za to, že mezi těmito rody existuje přímé pokrevní spojení a Závíš bývá považován za Kalhochova vnuka.<sup>238</sup> Jak však již dokázal J. Strnadt, situace nebyla tak jednoduchá. Někteří autoři se snaží konstrukce o příbuznosti obou rodů podpořit i dalšími argumenty, jako je Kalhochův odkaz dávek z místa zvaného „Straze“, které je dokonce spojováno s českým územím v podobě jihočeské Velké Strážné.<sup>239</sup> Pravděpodobněji se však jedná o zaniklou vesnici nedaleko hornorakouského městečka St. Peter am Wimberg (Bez. Rohrbach).<sup>240</sup> Oba Kalhochovy odkazy jsou motivovány odškodněním kláštera, ale zač, to není jasné.

Závíš spolu s bratry a bratranci vystupuje na českém území v březnu 1272 v Rožmberku, kde svědčí na listině pro sourozence Jindřicha a Vítka.<sup>241</sup> Na konci června jej zastihujeme již ve Veldenu (dnes Neufelden) v záležitosti sporu s pasovským biskupem.<sup>242</sup> Je to první známá listina, kterou Závíš vydal pod svou pečeti, která se, stejně jako jeho predikát, hlásí již plně k hornorakouskému Falkenštejnu.<sup>243</sup> Spolu s otcem pak zpečetil v roli svědka v srpnu téhož roku listinu Heinricha a Ortolfa z Waldecku, kde dosvědčili smír ve sporu s Pilgrimem z Tannbergu.<sup>244</sup> J. Polách rozvíjí na základě místa vydání (Ranna) teorie o tom, že listina byla vydána na hradě Rannariedl nedaleko Falkenštejna a že i tento hrad patřil tehdy pánům z Krumlova.<sup>245</sup> Jeho konstrukce je zcela mylná a je jen důkazem jeho neznalosti místních poměrů. Závíš je v této listině uveden jako syn Budivojův, bez predikátu; jeho pečeť je bohužel ztracená.

V roce 1274, opět 19. března, svědčí Závíš s bratry a bratranci na listině rožmberským bratřím Jindřichovi a Vítkovi, kteří znovu potvrzují donaci klášteru ve Vyšším Brodě provedenou již v roce 1272.<sup>246</sup> Tato listina je textově naprosto shodná s listinou, která byla vydána před dvěma roky. Formulář je stejný jako u „zakládací“ listiny vyšebrodského kláštera od Budivoje a Vítka. Editoři českého diplomatáře se domnívali, že první listina je falzem. Z prosince roku 1274 pochází listina Přemysla Otakara, kde mezi svědky vystupuje Závíš, „castellanus in Valchenstein“.<sup>247</sup> Právě toto kastelánství zavdalo příčinu mnohým spekulacím, v jaké roli Závíš na Falkenštejnu ve skutečnosti působil.

Během následujících několika let se odehrálo pro české dějiny mnoho klíčových událostí. Předně je to povstání Vítkovců a pád krále Přemysla Otakara II. Zde nastupují prameny narativní, které nám dávají alespoň základní představu o tom, co se vlastně tuto dobu odehrávalo a jakou roli v těchto událostech hráli Vítkovci, resp. Závíš z Falkenštejna. Jindřich Heimburský jmenuje jako vůdce povstání Závíše z Falkenštejna a Boreše z Rýzmburka.<sup>248</sup> L.

<sup>238</sup> Naposledy J. POLÁCH, *Páni*, s. 68-69. Stejně tak i A. KUBÍKOVÁ, *O původu matky Závíše z Falkenštejna*, *Rodopisná revue* 2003, s. 1-3.

<sup>239</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 72.

<sup>240</sup> UBSchl, s. 43.

<sup>241</sup> CDB V/2, č. 656, s. 284-285.

<sup>242</sup> UBLoE III, č. 388, s. 421 – viz též kap. 6. 2. 5.

<sup>243</sup> Jak tohoto majetku nabyl – viz kap. 4. 3. 1. 2.

<sup>244</sup> UBLoE III, č. 422, s. 389.

<sup>245</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 70; o držbě Rannariedlu tamtéž, s. 131-132.

<sup>246</sup> CDB V/2, č. 737, s. 398-399.

<sup>247</sup> CDB V/3, č. 1639, s. 402-403.

<sup>248</sup> FRB III, *Letopisové Jindřicha Heimburského*, s. 315.



Jan správně upozorňuje na to, že se jedná o dva oddělené příběhy, každý s jinou příčinou.<sup>249</sup> Zatímco nepřátelství mezi Borešem z Rýzmburka a Přemyslem Otakarem II. lze datovat již do konce 40. let, kdy Boreš stál na straně Václava I. a Přemyslovi lidé za to krutě plenili jeho statky;<sup>250</sup> u Vítkovců se o důvodech jejich povstání stále spekuluje. Zatímco někteří historikové vidí v pádu Přemysla Otakara II. neschopnost přizpůsobit se novým podmínkám,<sup>251</sup> kronikáři volají po nespravedlivém odnímání statků české šlechtě,<sup>252</sup> jiní se snaží „obhájit“ povstalece politickými<sup>253</sup> či hospodářskými pohnutkami.<sup>254</sup> Pokud však vidíme povstání v širší perspektivě, musíme konstatovat, že vysvětlení důvodů povstání se pak dotýká základních otázek proměn přemyslovského státu a jeho charakteru v průběhu dynamického 13. století.

Prameny samotné nejsou příliš četné a dávají tak prostor k různým interpretacím. Jak však správně poznamenal V. Vaniček, rozkládaly se statky Vítkovců, vč. pánů z Krumlova, jak v českých zemích, tak i na území dnešního Rakouska. Sami zde drželi zboží svobodná i ta, která byla v lenní závislosti na pasovském biskupství. Museli tak sledovat nejen kurz české, ale i říšské zahraniční politiky. Když byl jasný útok Rudolfa Habsburského na zisk rakouských zemí a Přemysl Otakar II. první kolo zápasu prohrál (první mírová smlouva roku 1276),<sup>255</sup> připojili se Vítkovci na stranu vyhrávající. Jakým způsobem, o tom prameny nevypovídají. Je sporné tvrdit, že se cítili ohroženi Přemyslovou gründerickou politikou v podobě založení Zlaté Koruny, Českých Budějovic a dalších královských opor na jihu Čech. Byl to logický krok k propojení českých zemí s rakouským soustátím a musel zde fungovat modus vivendi mezi králem a Vítkovci, kteří byli tím pravým mostem do Horních Rakous. Je nesporné, že povstání Vítkovců bylo zaštitěno Rudolfem Habsburským, který se Vítkovce snažil hájit a sám je možná v jejich činech proti českému králi i podporoval. Vyvolával tak ale jen další konflikty s Přemyslem, protože Vítkovci byli primárně jeho poddaní. Tvrzení, že se Vítkovci snažili odtrhnout svá panství od Českého království, nechme stranou.<sup>256</sup> Dejme však prostor pramenům.

---

<sup>249</sup> L. JAN, *Domácí šlechtická opozice*, s. 95.

<sup>250</sup> Boreš z Rýzmburka, tehdy maršálek, patřil k předním oporám Václava I. – k jeho roli v konfliktu viz L. JAN, *Domácí šlechtická opozice*, s. 88-89; jeho činy jsou shrnuty též v monografii o rodu – viz Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišci. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 61-86.

<sup>251</sup> Např. D. TŘEŠTÍK, *Proměny české společnosti ve 13. století*, *Folia Historica Bohemica* 1, 1979, s. 131-154, J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 481-485; J. ŽEMLIČKA, „Právo nucené směny“ při zakládání českých měst, *Český časopis historický* 96, 1998, s. 527.

<sup>252</sup> O tom hovoří např. tzv. *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila II. Vydání textu a veškerého textového materiálu*, ed. Jiří DAŇHELKA, Praha 1988 (dále *Dalimil II.*), s. 404-405 – i přesto, že tyto kronikářské mýty o nespravedlnostech Přemysla Otakara II. přejímají stále někteří historikové, spolehlivě to vyvrátili J. ŠUSTA, *Kritické příspěvky k dějinám*, s. 203-205 a J. V. ŠIMÁK, *Přemysl II.*, s. 19-34.

<sup>253</sup> B. RYNEŠOVÁ, *Proč povstali Vítkovci*, s. 57. Celou svou úvahu však uzavírá tvrzením, že příčiny vnější nepřevažují nad vnitřními, velký důraz je nutno klást na moment stavovský. Do čela povstání se Závíš se svou ctižádostí dostal do velké míry souhrou dějinných událostí a „jen shodou okolností udrželi si Vítkovci v potomních událostech vrch se Závíšem v čele.“ – Tamtéž, s. 58.

<sup>254</sup> Právě „utlačování“ Vítkovců jihočeskými fundacemi Přemysla Otakara II. je motiv, který generace historiků stále hledají jako hlavní bod „nespokojenosti“ Vítkovců. Důvody hospodářské jako hlavní motiv povstání odmítá již B. RYNEŠOVÁ, *Proč povstali Vítkovci*, s. 52-53, kde vyvrací a cituje starší názory. Nejnověji k „hospodářským“ pohnutkám L. REITINGER, *Český lev a vítkovská růže*, in: L. Čapek a kol., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 287, který např. ohledně založení kláštera ve Zlaté Koruně staví na argumentaci B. RYNEŠOVÉ, *Proč povstali Vítkovci*, s. 54.

<sup>255</sup> CDB V/2, č. 825, s. 524-525.

<sup>256</sup> Tento názor uvádí např. J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 224; podobně interpretuje Z. FIALA, *Přemyslovské Čechy*, Praha 1975, s. 195. V. Vaniček se k této teorii možná nevědomky vrací, když hovoří o tom, že Závíš se

Letopisy české hovoří o tom, že v roce 1276 „Vítkovci s velikou mocí vojenskou odpadli od krále a způsobili mnoho zlého poddaným a klášterníkům v Českém království.“<sup>257</sup>

Jsme však pouze rámcově zpraveni o válečných akcích na jihu Čech, které byly vedeny proti královskému zboží, napadeny byly jeho světské i církevní fundace. 6. května 1277 byl uzavřen mezi Přemyslem Otakarem II. a Rudolfem již v pořadí druhý mír, který za krále vyjednával olomoucký biskup Bruno spolu s bitovským purkrabím Smilem z Bílkova a královým notářem Oldřichem. Jedná se o smlouvu s „krumlovskou podmínkou“.<sup>258</sup>

Král se o míru dozvěděl prostřednictvím biskupa Bruna v Jindřichově Hradci někdy po desátém květnu 1277, kdy už byly odvetné akce proti Vítkovcům v plném proudu. O tom svědčí nejen panovníkův pobyt na Jindřichově Hradci, kdy kronikáři připomínají, že Oldřich z Hradce setrval v nuceném exilu ve vsi Buky,<sup>259</sup> ale i stížnosti na jednání Vítkovců, které Přemysl Otakar II. směřoval Fridrichovi z Hohenzollernu, norimberskému purkrabí.<sup>260</sup> V listu, který je datován 14. květnem, si Přemysl stěžuje, že Závaš z Falkenštejna byl o uzavření míru zpraven o 4 dny dříve než on a přesto plní ohněm královské statky a statky jeho věrných.<sup>261</sup>

V předvečer svátku seslání sv. Ducha, 15. června 1277, byly Ojířem z Lomnice vypleněny a vypáleny České Budějovice s okolními vesnicemi. O tom hovoří králův list datovaný 17. červnem téhož roku, kdy si v listu stěžuje také na to, že mu škodí i mladí pánové z Rožmberka (míněno Vítek a Jindřich, doslova jsou nazváni „pueri de Rosenberch“). Král zde píše, že po uzavření míru přestal s odvetnými akcemi proti Vítkovcům a ke králi Rudolfovi vyslal zvláštního posla, Všeбора z Náměště, který měl římského krále zpravit o všech nepřístojnostech páchaných Vítkovci.<sup>262</sup> Vítkovci se prý pro změnu obraceli na Rudolfa se zcela opačným tvrzením,<sup>263</sup> a když Rudolf někdy v květnu psal Ludvíkovi Bavorskému, že má krom Uhrů a Kumánů ještě podporu 16 českých županů, jsou za těmito „župany“ viděni Vítkovci spolu s Borešem z Rýzmburka a jeho zetěm Fridrichem ze Šumberka.<sup>264</sup>

Král však proti Vítkovcům zakročil ráznou vojenskou silou, krom Jindřichova Hradce byly obsazeny i Trhové Sviny,<sup>265</sup> Hradiště a zřejmě i Český Krumlov. O tom, že boje se odehrávaly v okolí dnešního Tábora, svědčí Dalimilova zmínka, že „Vítkovicě s úsckého hradiště spudí“.<sup>266</sup> Archeologické nálezy z dnešního města Tábora potvrzují, že městská

---

snažil založit se svou třetí chotí samostatnou linii rodu, která by se mohla stát leníky České koruny – viz V. VANÍČEK, *Závaš*, s. 196.

<sup>257</sup> FRB II, *Letopisy české*, s. 302.

<sup>258</sup> CDB V/2, č. 836, s. 543-544. Rozbor „krumlovské podmínky“ viz L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 63.

<sup>259</sup> FRB III, *Neplacha, opata opatovského, krátká kronika římská a česká*, s. 476.

<sup>260</sup> Jedná se opět o formuláře, nicméně dosavadní generace historiků jejich výpovědi přikládají velkou váhu. I kdyby nebyly nikdy odeslány, reagují na konkrétní situace, které se zřejmě opravdu odehrály – viz další text.

<sup>261</sup> MGH Leges. Constitutiones III, č. 133, s. 128-129/ Oswald REDLICH (ed.), *Eine Wiener Briefsammlung zur Geschichte des Deutschen Reiches und der österreichischen Länder in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts*, Wien 1894, č. 79, s. 88-89.

<sup>262</sup> MGH Leges. Constitutiones III, č. 134, s. 129-130/ Wiener Briefsammlung, č. 84, s. 93-94

<sup>263</sup> L. JAN, *Domáci šlechtická opozice*, s. 96.

<sup>264</sup> Wiener Briefsammlung, č. 83, s. 92; L. JAN, *Domáci šlechtická opozice*, s. 96. Boreše z Rýzmburka dokonce Rudolf oslovuje ve dvou formulářových listech jako svého „nejmilejšího věrného“ a sliboval mu, „že ho bude chránit jako vlastního syna“ – viz RBM II, č. 927, s. 386 a č. 1062, s. 446. K tomu však nedošlo, Boreš byl zatčen a postaven před zemský soud – viz T. VELÍMSKÝ, *Hrabišici*, s. 81.

<sup>265</sup> O tom dle L. Reitingera vypovídá spor o dosazení místního faráře – viz L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 64. Král totiž dne 4. března 1278 dosadil faráře Ludvíka, kterého následně po Přemyslově smrti (a zmocnění se Svin) Ojíř odvolal.

<sup>266</sup> *Dalimil II*, s. 404.

lokace byla ve svých počátcích vypálena, ale o tom, zda zpráva hovoří o Hradišti či Sezimově Ústí, se může rozhořet vášnivá diskuse.<sup>267</sup> Českému Krumlovu je věnována samostatná kapitola, zde se omezíme jen na konstatování, že pravobřežní sídelní aglomeraci opravdu postihnul ve třetí čtvrtině 13. století rozsáhlý požár, což by mohlo vypovídat o válečných akcích. Ty se na Českokrumlovsku jistě odehrály, protože Vítkovci vyplenili Zlatou Korunu.

Usnesení generální kapituly z roku 1277 hovoří o klášteře jako o „locum destructum.“<sup>268</sup> To, že klášter ve Zlaté Koruně leží v rozvalinách, popisují i Příběhy Přemysla Otakara II., které hovoří o tom, že není ani možné nalézt místo, kde stával,<sup>269</sup> což je vzhledem k předpokládané dřevěné či hrázděné zástavbě celkem pravděpodobné. Dosud provedené archeologické výzkumy na místě současného kláštera nezachytily žádné pozůstatky po vypálení,<sup>270</sup> což by mohlo hovořit o tom, že k translokaci opravdu došlo, ale druhým dechem je nutné dodat, že klášter nebyl dosud nijak systematicky archeologicky zkoumán a dosavadní poznatky jsou výsledkem různých menších záchranných akcí.<sup>271</sup> Klášter byl logicky svým umístěním hned prvním cílem za branami Českého Krumlova a pobořený mohl být již v předcházejícím roce. Generální kapitula totiž na místo chtěla vyslat opata morimondského, který byl pověřen, aby vybral místo, kam má být klášter translokován. Statuta hovoří, že o znovuzaložení kláštera žádá sám král, který požaduje i změnu paternity kláštera plaskému opatovi.<sup>272</sup> Dochován je formulářový list,<sup>273</sup> který sice někdy bývá považován jen za slohové cvičení Jindřicha z Isernie, nicméně potvrzuje, že král žádal o změnu filiačního poměru z rakouského kláštera Heilgenkreuz na západočeské Plasy. List je silně protirakouský, útočník, který klášter napadl, není sice výslovně jmenován, ale zdůrazněno je to, že byl podporován zrádnými Rakušany – „converterunt Australes“. V pozadí můžeme tušit akci Závise z Falkenštejna a jeho spojenců. Dochovaná statuta z generální kapituly konané v roce 1279 o jakékoli vizitaci i translokaci kláštera mlčí a naopak kritizují mnichy, že svůj klášter sami v neklidných dobách opustili.<sup>274</sup>

Ani v létě roku 1277 boje neutichly. V listu odeslaném 30. června 1277 Fridrichovi Hohenzollernskému Přemysl deklaruje, že vrátí hrady, které se nachází v jeho moci, ale vývoj situace vypovídá spíše o opaku.<sup>275</sup> O napjaté situaci v jižních Čechách hovoří listina, která je datována před 22. září roku 1277 a je považována za poslední odkaz Vítků z Krumlova. L.

---

<sup>267</sup> Na základě informací od doc. Krajčice předpokládám, že se jednalo o Hradiště, budoucí Tábor. Dodnes není jasné, zda není vítkovského založení. To se obecně soudí o Sezimově Ústí. Každopádně místo sporu není náhodné, neboť na řece Lužnici se rýžovalo zlato a v Horkách u Tábora se již v této době předpokládá nález polymetalických rudných ložisek drahých kovů – viz Z. GERSDORFOVÁ, *Těžební aktivity spojené s pány z Krumlova v jižních Čechách*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 23-24.

<sup>268</sup> Joseph Maria CANIVEZ (ed.), *Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis III*, Louvain 1935, s. 174.

<sup>269</sup> FRB II, *Příběhy Přemysla Otakara II.*, s. 332. „In Corona, quae erat nova aedificatio domus, nec signa possunt, ubi domus monasterii constructa erat, inveniri.“ Vyprávění o plenění klášterů následuje po smrti Přemysla Otakara II. – lze je tak datovat do roku 1278.

<sup>270</sup> R. LAVIČKA, *Klášter Zlatá Koruna. Stavební vývoj kláštera ve 13. století*, in: L. Čapek a kol., *Královská založení na jihu Čech za posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 206.

<sup>271</sup> J. HAVLICE, *Klášter Zlatá Koruna. Archeologické nálezy*, in: L. Čapek a kol., *Královská založení na jihu Čech za posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 205; Týž, *Výsledky archeologických průzkumů ve Zlaté Koruně v letech 2000-2004*, in: Martin Gaži (ed.), *Klášter Zlatá Koruna. Dějiny – památky – lidé*, České Budějovice 2007, s. 153-169.

<sup>272</sup> J. M. CANIVEZ (ed.), *Statuta III*, s. 186; 209-210.

<sup>273</sup> FRA XXXVII, č. 4, s. 19-21.

<sup>274</sup> J. M. CANIVEZ (ed.), *Statuta III*, s. 186. Mniši mohli klášter opustit v souvislosti se vpádem pánů z Krumlova na jejich bývalé statky, kterých se po smrti Přemysla Otakara II. hodlali zpět ujmout.

<sup>275</sup> Wiener Briefsammlung, č. 87, s. 96-97.

Reitinger soudí, že Český Krumlov byl v této době stále obsazen králem a velmož byl nucen v poslední chvíli uchýlit se na česko-rakousko-bavorské pohraničí, kde zpečetil svou poslední vůli napsanou na malý kus již použitého pergamenu.<sup>276</sup> Zde také soudí o tom, že to byl proskribovaný povstalec, jehož rod byl odsouzen do vyhnanství. To tvrdí i některé narativní prameny, Dalimil<sup>277</sup> i Ota Zbraslavský, který vyhnanství přisuzuje nejen Závišovi, ale i celému jeho rodu.<sup>278</sup>

Prameny nevypovídají nic o případném soudním procesu se Závišem či jeho příbuznými. O konfiskaci statků Boreše z Rýzemberka, který v téže době revoltoval proti králi, se hovoří v listině ze dne 10. ledna 1278.<sup>279</sup> Boreš sám byl již mrtev,<sup>280</sup> ale jeho majetky připadly do rukou krále na základě uvážení baronů, resp. výroku zemského soudu.<sup>281</sup>

Rudolf se svých spojenců zastával, jednání dále pokračovala. Vyvrcholila třetí mírovou smlouvou uzavřenou v Praze 12. září 1277.<sup>282</sup> Ratifikuje se zde květnová smlouva z Vídně. Co se týče povstalců, je zde řečeno, že ať byli ve službách římského, či českého krále, má jim být udělena milost a do konce života jim nebude zle odpláceno za jejich činy, pokud se nedopustí znovu přečinů proti spravedlnosti. Po uzavření této třetí mírové smlouvy přišel Přemyslovi list od římského krále, který se týkal zjevně jeho spojenců pocházejících z Přemyslových zemí. Tento list se nedochoval, existuje pouze reakce českého krále, která byla dost rázná.<sup>283</sup> Dle obsahu nemínil nikdy ty, kteří se prohlašovali za Rudolfovy služebníky, zahrnout do míru uzavřeného u Dunaje; dále uvádí, že on mírová ujednání dodržoval, ačkoli vůči němu dodržována nebyla a do ujednání nechtěl zahrnovat poddané ze svých zemí. Při jednání v Opavě žádal Fridricha Hohenzollernského, „aby jeho služebníci, oddělení od těla království, byli opět navraceni.“<sup>284</sup> Přemysl Rudolfovi vytýkal, že jeho poddaní i s právy mají zůstat jen jemu. Tím měl zajisté na mysli, že nemůže uznat naprostou beztrestnost svých odpůrců. Musel proti nim zasáhnout dle zemského práva a uzavřené mírové dohody v tomto bodě de iure odporovaly zemskému právu. De facto tento list znamenal otevřené vyhlášení války, která skončila osudnou bitvou na Moravském poli.

Na podzim se zřejmě otevřely procesy s revoltujícími Vítkovci a Borešem. Zatímco jeho osud byl popsán výše, Závišovým spojencům i jemu samému byly statky zřejmě též zkonfiskovány a byli nuceni odejít do exilu. Kroniky uvádí, že pro své činy byl Záviš odsouzen a prohlášen za psance a s celým rodem byl vykázán do trvalého vyhnanství.<sup>285</sup> O pánech z Krumlova v roce 1278 prakticky neslyšíme. Záviš s bratry (i bratranci?) odešli z Čech, snad do Rakouska. Víme, že na královu stranu se přidal Jindřich z Rožmberka a Oldřich z Hradce.

<sup>276</sup> CDB V/2, č. 848, s. 563-564. L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 67-70. K rozboru listiny viz kap 6.

<sup>277</sup> *Dalimil II*, s. 404.

<sup>278</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 22-23.

<sup>279</sup> CDB V/2, č. 856, s. 574-575. Nad „pokutováním pánů českých“ se zamýšlí J. ŠUSTA, *Kritické příspěvky*, s. 203-205.

<sup>280</sup> Spekuluje se, zda zemřel přirozenou smrtí, či byl popraven. Tohoto názoru je L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 76.

<sup>281</sup> L. JAN, *Domácí šlechtická opozice*, s. 99.

<sup>282</sup> CDB V/2, č. 846, s. 558-562.

<sup>283</sup> CDB V/2, č. 851, s. 567-569.

<sup>284</sup> Zde citujeme překlad L. JANA, *Domácí šlechtická opozice*, s. 98. Snad právě v tomto bývá spatřováno ono „odtrhnutí“ Vítkovců od Českého království.

<sup>285</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 22; *Dalimil II*, 1988, s. 404.

Jakou roli sehráli Vítkovci v osudné bitvě na Moravském poli 26. srpna 1278? Jindřich z Rožmberka, možná s dalšími Vítkovci, doprovázel svého krále,<sup>286</sup> zatímco Závaš stál stranou událostí. Je tak nepravděpodobné, že by vytáhl do pole ve službách jednoho či druhého krále. Osudné bitvy se zcela jistě neúčastnil.<sup>287</sup> Smyšlená je velmi pravděpodobně i Dalimilova historka o tom, že se Závaš v předvečer bitvy obrátil na Přemysla Otakara II. s poselstvím, ve kterém slíbil vojenskou pomoc českému králi za udělení milosti. Přemysl prý odvětil, že raději svůj život položí, než aby tuto nabídku přijal.<sup>288</sup> Rozborem bitvy se nemá cenu zabývat, to již provedli historikové před námi.<sup>289</sup> Výsledkem byl pád českého krále a jeho panství, celá země byla uvržena do nejistoty a víru války.<sup>290</sup>

V polovině října došlo k setkání královny s Rudolfem Habsburským v Sedlci u Kutné Hory, kde byla projednávána složitá situace v Čechách, která vyvstala po smrti krále. Problémem je, že originál smlouvy se nedochoval (existoval-li vůbec) a narovnaní ze 17. října 1278 je známo pouze zprostředkovaně skrz různé kronikářské zprávy a formuláře. Otovi Braniborskému měla být svěřena poručnická správa nad nezletilým Václavem a také správa Čech po dobu pěti let; Morava zůstala v moci římského krále jako náhrada za válečné škody. Jindřich IV. Vratislavský dostal do správy Kladsko. Byly zde potvrzeny již dříve dohodnuté sňatky potomků Přemyslovců a Habsburků – Václavovi byla určena za manželku Guta, Rudolfův stejnojmenný syn získal Anežku Přemyslovnu.<sup>291</sup> Královně vdově byla vyměřena apanáž ze statků na Opavsku a některých českých statků ve výši tři tisíc hřiven.<sup>292</sup> Pokud by této výše nedosahovala, měla být doplněna odjinud z Čech nebo z Moravy – pokud by uvedenou částku převyšovala, náležel tento přebytek Rudolfovi.<sup>293</sup>

Nevíme, zda se v rámci sedleckých úmluv řešila situace vyhnaných a konfiskacemi postižených Vítkovců a Hradišticů. Jak však naznačují prameny, vrátili se páni z Krumlova zpět do země a ujali se svých statků.<sup>294</sup> Nevíme, zda se tak dělo pokojně či násilnou cestou, což lze demonstrovat na příkladu vyplenění kláštera ve Zlaté Koruně. Spolehlivé zprávy o jeho zničení máme z roku 1277 a kronikářské záznamy uvádí, že se tak stalo roku 1278.<sup>295</sup>

---

<sup>286</sup> FRA XXIII, č. 25, s. 30. 13 července roku 1278 daruje klášteru některé statky pro případ, že by v nastávajícím rakouském tažení padl.

<sup>287</sup> J. ŠUSTA, *Závaš*, s. 259; Václava KOFRÁNKOVÁ, 26. 8. 1278. *Moravské pole. Poslední boj zlatého krále*, Praha 2006, s. 68.

<sup>288</sup> *Dalimil II*, s. 417-418.

<sup>289</sup> Např. Andreas KUSTERNIG, *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojme, Praha 1998, s. 163-189; ŽEMLIČKA, *Přemysl*, s. 450-471; KOFRÁNKOVÁ, *Moravské pole*; S. DUŠKOVÁ, *Přemysl Otakar II. a bitva na Moravském poli*, VVM 31, 1979, s. 16-23.

<sup>290</sup> Zde můžeme zmínit různé kronikářské nářky o zlých časech, které nastaly po smrti krále – žalozpěv *Cantilena de rege Bohemiae* v Colmarské kronice (FRB III, s. 238), *Vypravování o zlých létech po smrti krále Přemysla Otakara II.* (FRB II/1, 335-370) je hodnoceno svou dramatickostí a naturalismem mezi nejlepší výtvoř české prózy doby gotické – viz Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 82-83.

<sup>291</sup> P. KUBASA, *Závaš*, s. 39-40 O. REDLICH (ed.), *Eine Wiener Briefsammlung*, č. 119, s. 133.

<sup>292</sup> RBM II, č. 1154, s. 496. Dle tohoto formuláře požítka z opavské provincie požívala již za života manžela, snad jako věno. Tento formulář však lze lehce zpochybnit ve prospěch Mikuláše Opavského – viz CDB V/2, č. 590, s. 180-181; CDB V/2, č. 606, s. 204-205.

<sup>293</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 31-32.

<sup>294</sup> L. JAN, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z dědic*, in: L. Jan – J. Kacetyl a kol., *Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II.*, Brno-Znojmo 2010, s. 93-104.

<sup>295</sup> FRB II, *Příběhy Přemysla Otakara II.*, 332.

Pokud majetky Krumlovských připadly Zlaté Koruně, bylo by logické její napadení a vynucení si svých bývalých statků, pokud ovšem nedošlo k mírovému urovnání celé záležitosti v rámci sedleckých jednání. Ve druhém vídeňském míru nalezneme slib českého krále, že udělí milost všem současným odbojníkům a nebude jim připomínat viny ani v případě nových provinění.<sup>296</sup> Byla by zde samozřejmě pojistka, že pokud by se později provinili, bude proti nim zakročeno dle řádu a zvyku království.<sup>297</sup> Zřejmě též všechna zabavená léna a majetky rebelantů či přívrženců druhé strany mohla být navrácena do stavu před vypuknutím války.<sup>298</sup>

K vzestupu Závíše pomohla roztržka mezi Otou Braniborským, královnou a českou šlechtou. Koncem února 1279 byla královna i s chlapcem, dědicem koruny, internována na hradě Bezdězu, odkud se jí podařilo v dubnu uprchnout na Opavsko. Žádné prameny, které popisují její poslední výjezd z Bezdězu,<sup>299</sup> nezmiňují (zřejmě záměrně) její společníky. Nelze však pochybovat o tom, že do celé akce byl zainteresován pražský biskup Tobiáš a olomoucký biskup Bruno. Listiny královnou na Opavsku vydané hovoří o tom, že ji obklopili Benešovicí, páni z Kunštátu, Švábenicové a jiní přední šlechtici.<sup>300</sup> Zcela nepodložené jsou představy M. Pangerla, že k útěku dopomáhal královně právě Závíš,<sup>301</sup> nebo kronikářské zprávy o tom, že Kunhuta vyvolala poslední válku mezi Rudolfem a Otakarem proto, aby svého muže zahubila a mohla se plně oddat lásce svého srdce, Závíšovi, který ji okouznil za svých pobytů na pražském dvoře.<sup>302</sup>

Královna uprchla na Opavsko proto, aby mobilizovala síly proti Otovi – listinně ji zde zachycujeme poprvé 31. srpna 1279.<sup>303</sup> První přímou zmínku o pobytu Závíše u královny máme až z února roku 1281, kdy jej na prvním místě mezi svědky jmenuje královna Kunhuta jako „noster purcravius de Gredez“.<sup>304</sup> Otázkou, kterou si historikové kladou, je důvod, proč vlastně Závíš přišel za královnou. Její pozice nebyla rozhodně záviděníhodná – měla obhájit nárok svého dítěte na trůn, vytvořit fungující model soužití s Habsburky, přitom čelila domácí válce. Nad to vojenské kampaně vedené do Čech, postupné zajetí její i následníka trůnu, to vše byly důvody, které Kunhutu možná vehnaly do spojení s Falkenštejnem. Ti, na které se obrátila s důvěrou, ji zklamali. Sama královna žádnou vojenskou mocí nedisponovala a její prostředky byly vcelku omezené.<sup>305</sup> Z počátku mohlo jít ze strany Vítkovců o prostou vojenskou či finanční pomoc; vzpomeňme jen na kronikářské zprávy o vojenské moci, kterou

---

<sup>296</sup> CDB V/2, č. 836, s. 543-544.

<sup>297</sup> Tamtéž.

<sup>298</sup> Tímto „generálním pardonem“ by padly argumenty některých historiků, že se Závíš sblížil s královnou vdovou kvůli zajištění beztrestnosti a navrácení majetku – viz Fritz GRAEBNER, *Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden*, Prag 1903, s. 25-28.

<sup>299</sup> FRB II, *O zlých letech po smrti krále Otakara*, s. 348.

<sup>300</sup> Královna zde vydala celkem tři listiny, s daty 31. srpna 1279, 13. října 1279 a 11. února 1281. Ve třetí z nich je již jmenován Závíš a svědečná řada napovídá, že se od královny, zřejmě již v důsledku mileneckého poměru, odvrací moravští páni.

<sup>301</sup> M. PANGERL, *Zawisch*, s. 167. L. Jan uvažuje o tom, že Protiva z Borovska, který působil jako komorník královny a je jmenován v královniných listinách vydaných na Opavsku, ji doprovázel na cestě z Čech. – viz L. JAN, *Vznik zemského soudu*, s. 233.

<sup>302</sup> Toto tvrzení vyvrací L. JAN, *Václav II. Král*, s. 566 na základě mnicha fürstenfeldského. Závíš se na královském dvoře v posledních letech králova života prakticky nevykytoval.

<sup>303</sup> CDB VI/1, č. 66, s. 112-114.

<sup>304</sup> CDB VI/1, č. 130, s. 178; 13. října roku 1279 je v této funkci zachycen ještě Kuno z Kunštátu – viz CDB VI/1, č. 73, s. 121.

<sup>305</sup> P. KUBASA, *Závíš*, s. 38, 46.

Falkenštejn, resp. Vítkovci vládli během vzpoury proti Přemyslovi.<sup>306</sup> V roce 1279 zřejmě jako manifestační počín proti Otově poručnické vládě vyplnil Závaš nočním přepadením České Budějovice.<sup>307</sup> I když zprávy o jeho vojenské moci jsou nadsazené, jisté je, že Falkenštejn disponoval ozbrojeným kontingentem a byl to muž činu. To jsou nejpravděpodobnější důvody, proč se ocitl v Hradci nad Moravicí. Tvzení, že by byl zcela náhodou na obhlídce prudnického panství Jindřicha z Rožmberka a ještě větší náhodou zavítal na Hradec, nechme do říše bájí.<sup>308</sup>

Milostné vzplanutí Závaše a Kunhuty nemuselo být výsledkem žádného čarovného umění, ale prosté osobní přitažlivosti. Připomeňme vysoký počet levobočků, který je znám u Přemysla Otakara II. Kunhuta se tak musela stále vyrovnávat s milostnicemi svého manžela, se kterými měl snad čtyři, možná pět nemanželských dětí.<sup>309</sup> Dobovým ideálem byla ctnostmi obdařená panovnice, ovšem z hlediska reálného života byla situace zcela opačná. Život královny se odvíjel v linii reprezentačních povinností a také ve znamení opakované gravidity, neboť to ona měla přivést na svět dědice trůnu. Luxus lásky, která často vycházela z nemanželského svazku, bývala u panovníků tolerována, ale nikoli u jejich chotí. A nyní se situace obrátila.

Velmi brzy přišlo i naplnění milenecké lásky. Od příchodu Závaše z Falkenštejna, resp. od druhé půle roku 1281 registrujeme odmlku v diplomatické činnosti královny.<sup>310</sup> Může za tím stát její těhotenství či návrat Mikuláše Opavského.<sup>311</sup> Nelze totiž předpokládat, že by po jeho návratu Závaš s Kunhutou, která navíc byla zřejmě v pozeňnaném stavu, stále setrvali na hradě v Hradci nad Moravicí. Po návratu z uherského zajetí v září roku 1281<sup>312</sup> se Mikulášovi velmi rychle podařilo získat na svou stranu města Opavu, Krnov a Hlubčice, včetně některých zdejších šlechtických rodů, které před tím zaznamenáváme na Kunhutině dvoře.<sup>313</sup> Je nemyslitelné, že by v takové situaci Hradec stále obýval Závaš s Kunhutou, když by zde byli de facto odříznuti od veškerého hospodářského zázemí a nadále vedli nevyhlášenou válku s Mikulášem. J. Šusta předpokládal, že Závaš držel Hradec ještě roku 1284 (!), přičemž odtud vedl válku s Mikulášem. Za důkaz této situace považoval formulářový list, který hovoří o příměří mezi Závašem a Mikulášem, které zprostředkoval

<sup>306</sup> „Eodem anno (1276) Vitkonides cum ingenti militia impetu malo recesserunt a rege, ...“ FRB II, *Staré letopisy české*, s. 302. V. Březan tvrdí, odvolávaje se na tvrzení Tomáše Ebendorfera z Haselbachu, že Závaš se bitvy na Moravském poli nezúčastnil – viz A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 8. „Píše Ebendorffer, že při té bitvě u Znojma mezi císařem Rudolfem a Ottogarem králem českým M.CC.LXXVIII léta zběhlé, pan Závaš žádné straně nepomáhaje, jměl s přáteli svými jízdy dobře opatřené dva tisíce koní.“

<sup>307</sup> FRB III, *Letopis Jindřicha Heimburského*, s. 317, k r. 1279 poznamenává: „Ipso anno nocte civitatem Budweys intravit eamque omnia depredatus est.“

<sup>308</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 80.

<sup>309</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 210

<sup>310</sup> Jarmila KREJČÍKOVÁ, *Diplomatická činnost v českém státě v letech interregna*, Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 36-37, 1989-1990, s. 149-150.

<sup>311</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 458.

<sup>312</sup> Dosud není známé, kdo a jak složil za Mikuláše výkupné. Pokud budeme přikládat váhu jednomu formulářovému listu (RI VI/1, č. 1248, s. 307-308), byl tímto dobrodincem Rudolf Habsburský. Již 6. září 1281 registrujeme Mikuláše v Nise (SUB IV, č. 367, s. 244), týden poté v Krnově (SUB IV, č. 428, s. 285-286) a 19. září v Opavě (SUB IV, č. 429, s. 286). Zde si počínal jako suverénní zeměpán, na což pak reagoval po svém návratu Václav II., snad z popudu Závaše, a rozpoutal na Opavsku malou válku, ve které Mikuláš kapituloval někdy kolem poloviny roku 1284. – viz Martin WIHODA, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, ČČH 99, 2001, s. 221-223. Dosavadní názory v literatuře a rozdílnost mnohých interpretací rozebírá L. JAN, *Václav II., Král*, s. 56.

<sup>313</sup> Bližší L. JAN, *Václav II. Král*, s. 54-56; M. WIHODA, *Mikuláš*, s. 217-218. Představu o trvajícím pobytu v Hradci uvádí F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II*, Praha 1939, s. 116.

Jindřich IV. Vratislavský. Záviš sliboval, že nebude opatřovat píci pro své koně ve třech sousedních vesnicích za řekou Moravou, jež náležejí ke statkům Hradce.<sup>314</sup> Jak správně poznamenal L. Jan, pokud by Záviš sídlil na Hradci, nemusel by uzavírat příměří s Mikulášem ohledně obtěžování hradeckých statků.<sup>315</sup> Spíše to vypadá tak, že Záviš s Kunhutou z Hradce opravdu odešli a drobnými výpady dávali najevo nesouhlas s jeho obsazením Mikulášem. Zřejmě správné jsou informace zbraslavského opata Oty, který poznamenal, že se Záviš stáhl z veřejného života a pobýval s královnou na Moravě.<sup>316</sup> O jaká moravská panství se jednalo, nejsme z pramenů blíže zpraveni; snad se mohlo jednat o její věnné majetky či hrad Závišových příbuzných.<sup>317</sup>

Mikulášova existence na Opavsku neměla pevných právních kořenů. Titul pána Opavy je poprvé doložen dne 4. července 1269<sup>318</sup> a zřejmě neměl mnoho společného s pozdějším vévodským titulem. Dispoziční práva k území zůstávala stále pod kontrolou krále Přemysla Otakara II.<sup>319</sup> Vše znejasnily ještě tzv. sedlecké úmluvy, které královně vdově přisoudily apanáž právě z opavské provincie. Mikuláš v tu dobu dlel v uherském zajetí a snad doufal, že jeho výkupné bude uhrazeno právě z těch příjmů, které ale byly přiřknuty Kunhutě. Narážkou na „staré“ poměry před smrtí Přemysla Otakara II. snad měla být listina, která byla vydána jménem krále Václava II. někdy na sklonku roku 1283 a poskytovala opavským měšťanům soubor důležitých výsad.<sup>320</sup> Mikuláš, který tuto listinu považoval za zásah do svých práv, se dostal do sporu s opavskými měšťany a dost možná i se svým bratrem.<sup>321</sup> Mikuláš nakonec listinou z 3. dubna 1284 potvrdil Opavským všechna privilegia včetně těch, která jim byla udělena Václavem II.<sup>322</sup> Za vydáním této listiny bývá spatřována iniciativa Záviše z Falkenštejna, ovšem v písemných pramenech o tom nenacházíme žádných stop. Další formulář ze sbírky Jindřicha Vlacha hovoří o tom, že Václav se svým bratrem uzavřel smlouvu, která upravovala poměr českého krále k Opavsku, a to tak, že počínaje svátkem sv. Jiří se český král vzdá, při zachování všech svých práv, na tři roky této provincie a po uplynutí této doby o dalším osudu území rozhodne římský král Rudolf Habsburský.<sup>323</sup>

Na konci května 1283 se do Prahy po složitých diplomatických jednáních vrátil mladý král. Právě toho dne, 28. května, vydal také pražský biskup Tobiáš listinu, kterou prodal Jindřichovi z Příběnic tři, původně biskupské, vsi. Mezi svědky listiny zaujímá první místo Ojír z Lomnice, dále bratři z rodu Benešoviců a nalézáme zde i další Vítkovce, Sezimu z Landštejna, bratry Jindřicha a Přibyslava z Kosové Hory.<sup>324</sup> Jak poznamenal L. Jan, tato listina dokládá, že mezi Vítkovci a Benešovici žádné pnutí v tuto dobu ještě nebylo.<sup>325</sup>

<sup>314</sup> Konrad WUTKE, *Über schlesische Formelbücher des Mittelalters*, Breslau 1919, s. 53.

<sup>315</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 562.

<sup>316</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 23.

<sup>317</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 58; M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 220. I když tito hovoří o vítkovských pevnostech na Moravě, neuvádí jedinou lokalitu, kde by byl pobyt mileneckého páru možný. Do smělé hypotézy se pouští P. Kubasa, že se mohlo jednat o prudnické statky Jindřicha z Rožmberka, možná hrad Wogendryssen. Tyto statky nepodléhaly opavskému provinčnímu právu a ležely v hranicích Moravy – viz P. KUBASA, *Záviš*, s. 51.

<sup>318</sup> CDB V/2, č. 590, s. 180-181, kde se uvádí „Nicolaus, dominus Opaue“.

<sup>319</sup> M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 211.

<sup>320</sup> Listina je deperditní.

<sup>321</sup> Vypovídal by o tom formulář, kterým biskup Tobiáš poskytuje Mikulášovi ochranný glejt na cestu do Prahy – RBM II, č. 2720, s. 1189. Formulář není vročen, denní datum je stanoveno „post octavam beati Georgii“.

<sup>322</sup> CDM IV, č. 217, s. 285-286. Ke střetu blíže M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 221.

<sup>323</sup> RBM II, č. 1393, s. 598-599.

<sup>324</sup> RBM II, č. 1293, s. 557.

<sup>325</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 65.



V červnu roku 1283 bratři Jindřich a Vok potvrzují premonstrátskému klášteři v Drkolné donaci kostela ve Světlíku se třemi lány tamtéž a vesnice Bobovec, kterou učinil jejich otec Vítek.<sup>326</sup> Znamená to, že páni z Krumlova se po smrti Přemysla Otakara II. ujali zpět svých majetků a volně s nimi disponovali; padají tak argumenty pro to, že Záviš si u mladého krále chtěl vyprosit milost za svou zradu a milost pro svůj rod.<sup>327</sup> Potvrzení donace v tomto kontextu pak může být chápáno tak, že v době nejistých dob panoval i nejistý právní stav – nyní však nikoli, opětovné potvrzení donace má vyvracet jakékoli pochybnosti, které mohly ohledně původního odkazu Vítkova nastat.

Žádné pnutí mezi Vítkovci a králem nenacházíme ani v lednu 1284, kdy mladý král potvrzuje zlatokorunskému klášteři zakládací listinu, podřizuje jej klášteři plaskému a nadto vyjímá klášter z jurisdikce všech úředníků vyjma sebe, pražských úředníků a plaského opata,<sup>328</sup> dále král potvrdil klášteři donaci města Netolice s příslušenstvím učiněnou jeho otcem<sup>329</sup> a potvrdil i donaci zvíkovského purkrabí Hirza.<sup>330</sup> Žádná z listin neobsahuje svědečnou řadu, pouze formulaci datum per manus. Tyto listiny prokazují obnovu zlatokorunského kláštera po výše popsáných bouřlivých událostech a zároveň z toho lze vyvodit, že pokud by se jednalo o protivítkovský krok, jistě by mu Záviš z Falkenštejna včas zamezil.

Je zde několik indicií, které svědčí pro to, že Záviš už na sklonku roku 1283 přijel na královský dvůr. Krátce po Vánocích (27. prosince) složil svůj příslib věrnosti Václavovi II. Dětfich Spatzmann, který od krále přijal jakousi župu.<sup>331</sup> Zajímavé je ustanovení, že statky, které měl držet v souvislosti s úřadem, mohly být drženy svobodně, uživatel na nich mohl vykonávat stejné právo jako na vlastních, ale nemohl je zcizit nebo zastavit. Měl je držet tak dlouho, dokud mu nebylo přikázáno je i spolu s úřadem vrátit, a to se mělo odehrát bez zbytečných prodlení. Budeme-li věřit Otokaru Štýrskému, byl Dětfich Spatzmann Závišovým švagrem.<sup>332</sup> Mladý král měl také na konci roku 1283 vydat listinu, kterou udělil Opavě jistá privilegia, což je spatřováno jako odvetná akce Záviše proti Mikulášovi.<sup>333</sup> Královna na dvoře již v tu dobu zřejmě byla; sice nevíme nic o datu jejího příjezdu, ale dle vyprávění zbraslavské kroniky poslala Václavovi nejprve list a netrvalo dlouho a byla povolána na dvůr, kde po krátké době vyprosila příjezd i Závišovi, který stále dlel tajně kdesi na moravských tvrzích.<sup>334</sup>

<sup>326</sup> UBLoE IV, č. 9, s. 9/ UBSchl, č. 28 (S18), s. 47. Listina, která by tuto donaci Vítkem z Krumlova zakládala, je dnes deperditní. Možná, že slib byl učiněn ústně a jeho synové jej nechali zlistinit.

<sup>327</sup> Tak se domnívá např. L. JAN, *Václav II. Král*, s. 66.

<sup>328</sup> FRA XXXVII, č. 8, s. 29-30.

<sup>329</sup> FRA XXXVII, č. 9, s. 31-32. Originál Přemyslovy listiny je deperditní.

<sup>330</sup> FRA XXXVII, č. 10, s. 32-36.

<sup>331</sup> RBM II, č. 1304, s. 562. L. Jan se domnívá, že šlo o výbavu nějakého úřadu, snad dokonce úřadu podkomořího, který již dříve zastával – viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 65.

<sup>332</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 243.

<sup>333</sup> M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 222-223.

<sup>334</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 23. L. Jan píše, že si Záviš chtěl u mladého krále vyprosit milost za zradu Přemysla Otakara II. Tuto tezi je však nutné odmítnout. Záviš sice vedl povstání Vítkovců, podporovaný Rudolfem Habsburským, avšak do osudné bitvy nijak nezasáhl. Snad jeho teze vychází z toho, že ve Zbraslavské kronice se doslova píše, že se Záviš na Moravě zdržoval tajně a královně posílal listy, aby znovu získal své postavení. Jak je vidět z volné dispozice s majetkem Krumlovských na jihu Čech, ujal se rod zpátky svého majetku a nebyl nijak stíhán. Možná, že Záviš byl odsouzen k jinému trestu než jen k vyhnanství, ale to jsou pouze úvahy. Nebo se dá věta v kronice vysvětlit i zcela prostě jen tím, že Záviš chtěl obnovit své postavení u dvora, obdobně tomu, které měl u královny, možná už jako její manžel – k otázce sňatku viz další text.

Je tak otázkou, kdy se rozhořela válka mezi Závišem a jeho oddanými, proti skupině šlechticů v čele s Purkartem z Vimperka, protože známe pouze důsledky tohoto sporu, nikoli jeho počátek. Tím bylo zcela jistě vytlačení této vlivné skupiny šlechticů z jejich úřadů, jak o tom hovoří Zbraslavská kronika.<sup>335</sup> Radikální změnu situace nám deklarují dvě mírové smlouvy z 24. května roku 1284, které uzavírají mír po dobu čtyř let mezi zneprátenými stranami Ojíře z Lomnice a Purkarta z Vimperka a zároveň slibují zachovávat věrnost a poslušnost českému králi Václavovi II.<sup>336</sup> Změna v nejvyšších úřadech je patrná z listiny, která byla vydána jen o několik dní dříve, kdy Ojír z Lomnice v pozici nejvyššího komorníka a úředníci zemského soudu nařizují plzeňským úředníkům ve věci stíhání chotěšovských klášterních škůdců.<sup>337</sup> Obě výše citované mírové smlouvy jsou vykládány jako souboj dvou dvorských uskupení, v jejichž čele stál Záviš z Falkenštejna a pražský biskup Tobiáš z Bechyně.<sup>338</sup> V mírových smlouvách však stojí Václav nad oběma stranami.

Ve starší literatuře lze nalézt názory, že Záviš do předního postavení u dvora vyneslo povstání Vítkovců,<sup>339</sup> ovšem pramenné doklady pro toto chybí. O možném průběhu domácích nepokojů nás zpravují opět formuláře, kterým je v této souvislosti přičítána velká vypovídací hodnota. Jsou to listy ze sbírky Jindřicha Vlacha a Tobiáše z Bechyně a všechny hovoří o postupu znesvářených stran až v průběhu jara 1284.

Formuláře ukazují, že jednání o míru se odehrávala již v dubnu prostřednictvím Záviše z Falkenštejna, který je jmenován jako zvláštní králův vyslanec, který zprostředkoval příměří mezi Tobiášem z Bechyně a Tobiášem ze Zvíkova a svými straníky od 23. dubna do 10. června.<sup>340</sup> Jsou zde samozřejmě také pojistky proti tomu, kdyby byl někdo ze znesvářených stran zajat. Hned další navazující formulář ze sbírky biskupa Tobiáše je průvodním listem, který dává po dobu příměří volný průchod po cestách v celé zemi pro stranu Tobiáše z Bechyně, přičemž tento průvodní list vydává strana královská.<sup>341</sup> Průvodních listů k volnému průchodu pro jednání s králem je dochováno více; ze strany Záviše z Falkenštejna zastupující královskou stranu<sup>342</sup> a dále ze strany biskupa Tobiáše pro nejmenovaného pána,<sup>343</sup> přičemž oba dva jsou kladeny do dubna roku 1284, kdy už docházelo k vyjednávání.

Ve formulářové sbírce Jindřicha Vlacha jsou však kousky daleko zajímavější. Jejich vydavatelem je přímo král Václav II. V prvním formuláři slibuje mladý král dodržovat příměří s Purkartem z Janovic, Zbyslavem z Třebouně a jejich společníky až do 4. června, jak nařídil římský král Rudolf, kterého Václav ve formuláři nazývá „pater noster“.<sup>344</sup> Je tam také lhůta, do které mají vzbouřenci podat listinu, kterou králi odpřisáhnou svou věrnost – stane-li se tak do první neděle po Velikonocích, tj. 19. dubna, budou tito zahrnuti do příměří a

<sup>335</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 24-25.

<sup>336</sup> ACRB I, č. 24, s. 65; ACRB I, č. 25, s. 66.

<sup>337</sup> RBM II, č. 1315, s. 568-569.

<sup>338</sup> Takto jsou sestaveny registry katalogu listin k připravovanému českému diplomatáři – viz Dalibor HAVEL (ed.), *Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře I. Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283 – květen 1297*, Brno 2012, č. 52/1, s. 33-34 a č. 54/I, s. 34-35. Zcela otevřeně o soupeření dvorských klik hovoří V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 389-340, J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 104-117.

<sup>339</sup> Jan Bedřich NOVÁK, *K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.*, Praha 1906, s. 56-57. Tuto eventualitu převzetí moci zmiňuje i J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 105.

<sup>340</sup> FTB, č. 96, s. 79-83.

<sup>341</sup> FTB, č. 97, s. 83. L. Jan za vydavatele listu považuje Václava II. a Záviše z Falkenštejna, ač se v textu samotném jedná jen o skupině „věrných naší vládě.“

<sup>342</sup> FTB, č. 99, s. 84. Datováno editorem do dubna 1284.

<sup>343</sup> FTB, č. 100, s. 85.

<sup>344</sup> RBM II, č. 1311, s. 565-566.

nebudou podléhat trestu. Během příměří neměla být stavěna žádná nová tvrz ani žádná stávající bořena. Kdo ze strany odpůrců držel králem udělená beneficia či hrady, mělo mu být jejich držení v době příměří zachováno. Toto ujednání se možná dotýká podstaty celého sporu, kdy lidé odstranění ze svých funkcí odmítli vydat i příslušenství, která drželi ke svým úřadům. Rudolfovu angažovanost v nestabilní situaci v Českém království by mohl podpořit ještě další formulář, podle kterého se Václav zavazuje Purkartovi z Janovic, Albertovi ze Žeberka a jejich spojencům, že nebudou stíháni, a pokud by král svou úmluvu nedodržel, má se podrobit rozhodnutí římského krále, zde opět nazvaného jako „pater noster“.<sup>345</sup> Tento formulářový kus by se snad dal zařadit do běhu událostí na jaře 1284, ovšem dochován je v několika opisech a vydavatele, tj. Václava, který se tituluje jako „rex Boh. etc.“, a oba výše uvedené adresáty uvádí pouze formulářová sbírka Zdeňka z Třebíče. V edici formulářů Jindřicha z Isernie je jako vydavatel uveden dokonce Přemysl Otakar II.<sup>346</sup> Při použití tohoto formuláře a jeho začlenění do chodu věcí nabádá R. Antonín k opatrnosti, protože z několika opisů je zřejmé, že formulář obíhal jako stylistické cvičení, a pokud bychom mu měli přikládat váhu, pak je nutné jej přijmout i s Václavovou titulaturou krále českého, kterou v době sporu ještě neužíval.<sup>347</sup> Je však také možné, že formulář vznikl až později, nebo se jednalo jen o „vylepšený“ opis, a proto i Václavova titulatura jako českého krále. Každopádně Rudolfův přímý zásah do událostí jara roku 1284 není možné s naprostou jistotou doložit.

Další králův formulářový list se obrací na Sezimu z Krašova. Zde v pozadí tušíme vojenské akce Půty z Potštejna a Soběhrda z Litic, domažlických purkrabí, kteří zajali nějaké Sezimovy lidi a zřejmě i jeho syna a dle ujednání listu za ně neměli vymáhat výkupné. Zároveň list hovoří o příměří, které bylo mezi aktéry sporu uzavřeno, a v závěru je pozvání na jednání o příměří, přičemž Sezimovi je dána záruka volného průchodu.<sup>348</sup>

O bojích na jihu Čech nás zpravuje zpětně listina datovaná 29. září 1285, kdy král písemně stvrzuje svůj slib vydaný zřejmě ústně, který se týkal odškodnění milevského premonstrátského kláštera udělením patronátních práv ke kostelům sv. Mikuláše a sv. Petra ve Starém a Novém Kamýku včetně úplných desátků z Nového Kamýku, což měla být náhrada za škody, které způsobil při obléhání hradu Zvíkov.<sup>349</sup> Abychom popsali neklid ve Václavových zemích, připomeňme ještě výše popsaný spor, který se odehrával mezi královskými bratry na Opavsku a do jehož řešení se měl, dle formulářů, také vložit Rudolf Habsburský. Ostatně Rudolf určitě nenechával Čechy stranou svého zájmu, když se blížil okamžik naplnění sňatku jeho dcery s Václavem. O politické situaci v Čechách či o chystané svatbě chtěl s Václavem hovořit, když jej zval listem z 31. srpna 1284 do Norimberku.<sup>350</sup>

Dle znění mírových smluv uzavřených 24. května se situace v Čechách měla na čtyři roky uklidnit.<sup>351</sup> Závišovu stranu reprezentují na prvním místě nejvyšší komorník Ojř z Lomnice, Hroznata z Úžic, purkrabí pražský, Vítek z Krumlova, který získal výnosný úřad podkomořího, Jindřich z Rožmberka, Oldřich z Hradce, Sezema ze Stráže, stolník Hynek

<sup>345</sup> RBM II, č. 2256, s. 980.

<sup>346</sup> Johannes VOIGT (ed.), *Das urkundliche Formelbuch des königluchen Notars Heinricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, Wien 1863, č. 32, s. 43.

<sup>347</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283-1300*, Brno 2009, s. 80-82.

<sup>348</sup> RBM II, č. 1312, s. 566-567.

<sup>349</sup> RBM II, č. 1355, s. 585. U této listiny je „actum“ uvedené v Milevsku, „datum“, vlastní zlistinění pak proběhlo v Praze.

<sup>350</sup> RI VI/1, č. 1876, s. 409-410.

<sup>351</sup> RBM II, č. 1217-1318, s. 570-571; ACRB I, č. 26-27.

z Dubé, Jaroslav ze Šterberka, číšník a bitovský purkrabí, Hynek z Lichtenburka, Alert ze Žeberka, Mutina z Kostomlat, Ondřej z Kavčích Hor, Půta ze Mšena, Vilém z Miličina, Půta z Potštejna, Soběhrd z Litic a Holen z Vildštejna. Nacházíme zde tedy v první řadě Závašovy příbuzné z řad Vítkovců, ale také zástupce Ronovců, Drslaviců či Benešoviců. Sám Závaš je v listině uveden bez jakéhokoli úřadu, hned na třetím místě za královským komorníkem a pražským purkrabím. Vzhledem ke svému sepětí s královskou rodinou zatím žádný úřad nepotřeboval.

Stranu, která byla svržena ze svých postů, reprezentoval v první řadě Purkart z Vimperka, původně hofmistr,<sup>352</sup> Zbyslav Zajíc z Třebouně, Zdislav z Lemberka, dříve pražský purkrabí,<sup>353</sup> Sezima z Krašova, ještě předchozího roku nejvyšší stolník,<sup>354</sup> Tobiáš, bechyňský purkrabí, Beneš z Vartenberka, dříve nejvyšší číšník,<sup>355</sup> Bohuslav ze Zvíkova, Herman z Henneberku a Tobiáš ze Zvíkova. Na straně poražených tak najdeme zástupce Markvarticů, Ronovců a Benešoviců, kteří nakonec stáli u pádu Závaše a jemu věrných. Ale nepředbíhejme.

Udělejme si krátkou odbočku k otázce sňatku Závaše a Kunhuty. O tom, že toto manželství bylo veřejně uzavřeno, nás zpravuje několik kronik, ovšem přesné datum, kdy se tak stalo, nenajdeme. Kronika Beneše Minority hovoří obecně o roku 1284,<sup>356</sup> Zbraslavská kronika tuto událost klade před chebskou svatbu Václava a Guty.<sup>357</sup> Vídeňské letopisy ji datují do doby nedlouho po svátku sv. Trojice, tj. po 20. květnu roku 1285.<sup>358</sup> Obě data bývají vykládána různě; O. Redlich se domníval, že ke sňatku mohlo dojít již v roce 1284 a k jeho veřejnému vyhlášení až kolem svátku sv. Trojice následujícího roku.<sup>359</sup> J. Žemlička klade konání svatby na konec jara roku 1285,<sup>360</sup> L. Jan se kloní k červnu roku 1285,<sup>361</sup> kdy těžce nemocná královna mohla podniknout uzavření sňatku s vědomím blížící se smrti.<sup>362</sup> Tento výklad by mohla podporovat slova Zbraslavské kroniky, která hovoří o tom, že král svolil k sňatku pro napravení hříchu a tímto aktem pokládal Závaše za svého otce.<sup>363</sup> Na druhou stranu Zbraslavská kronika hovoří o Závašově sňatku s Kunhutou a jedním dechem pokračuje u jeho vzestupu u dvora, takže vřadit tyto zprávy do konkrétních událostí je poněkud nemožné. Mohli bychom tak uvažovat i o dataci časnější, do přelomu let 1283 a 1284, kdy si Závaš naklonil mladého krále, a příznivci Závaše z Falkenštejna obsazují nejdůležitější úřady.<sup>364</sup> Ačkoli Zbraslavská kronika hovoří o Závašovu příchodu a zapuzení lidí ode dvora, o

<sup>352</sup> RBM II, č. 1298, s. 560; RBM IV, č. 1855, s. 738.

<sup>353</sup> RBM II, č. 1298, s. 560.

<sup>354</sup> RBM II, č. 1298, s. 560.

<sup>355</sup> RBM II, č. 1298, s. 560.

<sup>356</sup> Ladislav DUŠEK, *Benedicti Minoritae dicti Chronica et eius continuatio*, in: J. Kloczowski (ed.), *Zakony Franciszkanske w Polsce I. Franciszkanie w Polsce sredniowiecznej. część 2 i 3. Franciszkanie na zemiach polskich*, Kraków 1993, s. 368. Ovšem Beneš Minorita dále tvrdí, že královna žila po sňatku ještě tři roky, což není pravdivé.

<sup>357</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 24.

<sup>358</sup> MGH SS IX, *Continuatio Vindobonensis*, s. 713. „Eodem tempore (1285) post festum Trinitatis Zabisch quidam supanus Boemie sollempniter Prage celebravit nuptias suas cum domina Chunegunde, relicta domini Ottacari quondam regis Boemie.“

<sup>359</sup> O. REDLICH, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903 s. 713.

<sup>360</sup> J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 116.

<sup>361</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 72.

<sup>362</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 459-460.

<sup>363</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 24-25.

<sup>364</sup> O této brzké dataci uvažuje K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 77-78.

otevřeném pronásledování a boji s těmi, kdo dříve spravovali království, se dozvídáme až po informaci o Závišově sňatku s Kunhutou.<sup>365</sup> Pokud se podíváme na další možnosti, ani ostatní uváděná data svatby neztrácí svou vnitřní logiku. Rok 1284, a konkrétně i svátek sv. Trojice (tehdy 4. června), se může nabízet z hlediska uklidnění politické situace na domácí scéně, kdy byla nedlouho před tím, 24. května, uzavřena mírová smlouva s domácími odpůrci Záviše,<sup>366</sup> který tak upevnil své postavení a mohl se stát otevřeně členem královské rodiny. Do této doby sňatek klade V. Vaníček<sup>367</sup> a neodporuje mu ve starší práci ani L. Jan.<sup>368</sup> K. Charvátová nabízí ještě jednu alternativu, a to, že Záviš s Kunhutou mohli sňatek uzavřít již dříve, ovšem manželství bez souhlasu rodiny ve středověku nebývalo považované za platné, ačkoli mohlo mít posvěcení církevních kruhů.<sup>369</sup> Snad by se tak dala vykládat slova Zbraslavské kroniky, která hovoří o styku nedovoleného sňatku.<sup>370</sup> Uzavřeme však tento rozbor konstatováním, že přesné datum svatby Kunhuty a Záviše zůstane navždy zahaleno tajemstvím.

V lednu roku 1285 se v Chebu chystala slavnostní událost, kdy měl být po dlouhých sedmi letech naplněn sňatek Václava II. a Guty Habsburské, kteří konečně dosáhli věku 14 let. Mělo se tak stát v noci na Obrácení apoštola Pavla, tj. v noci z 25. na 26. ledna.<sup>371</sup> O chebské svatbě vypovídají detailněji dva narativní prameny, kronika Zbraslavská a pamětní zápis chebských minoritů, který však o Závišovi zcela mlčí.<sup>372</sup> Nebudeme zde popisovat nádheru obřadů a slavností s pečlivě vybranými hosty; pro nás je důležité, že tím, kdo do Chebu nevstoupil, byl Záviš z Falkenštejna. Historici si toto vysvětlují různě – od prosté obavy z urážek a posměchu, přes oboustrannou nedůvěru Záviše z Falkenštejna a Rudolfa Habsburského, který mladého krále mohl (a chtěl?) zajmout, či, jak to líčí kronika Zbraslavská, nevstoupil Záviš do Chebu kvůli nevoli, kterou probudil u římského krále svou troufalostí.<sup>373</sup> O vysvětlení, proč Záviš zůstal před branami, se pokusil naposledy R. Antonín.<sup>374</sup> Na základě rozboru pramenů a formulářových listů, které jsou dávány do souvislosti s původním záměrem uspořádat naplnění sňatku v Norimberku,<sup>375</sup> konstatuje, že nelze z pramenů vyčíst, zda cesta měla Záviše ospravedlnit, či zda zavdala konečnému nepřátelství obou mužů. O tom, proč Rudolf Habsburský nevydal svou dceru do Čech a po naplnění sňatku ji ponechal na svém dvoře, se může stále jen spekulovat. Zbraslavská kronika to vysvětluje doslova "levostí", kterou "od našich" očekával římský král.<sup>376</sup> Nejpravděpodobnějším vysvětlením je nedůvěra ve stabilitu poměrů v Českém království; že by však za tím přímo stála konkrétně osoba Záviše z Falkenštejna či Václavův nedobrý

<sup>365</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 25.

<sup>366</sup> RBM II, č. 1316-1317, s. 569-570.

<sup>367</sup> V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 392.

<sup>368</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 460.

<sup>369</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 63. Možná by se dalo uvažovat o posvěcení sňatku nástupcem biskupa Bruna, Dětrichem. Není jasné, zda opravdu pocházel z rodu Vítkovců, nicméně někteří autoři jej k Vítkovcům přiřazují – srov. V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 380 a 655.

<sup>370</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 24.

<sup>371</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 25.

<sup>372</sup> Rozbor viz František KUBŮ, *Chebská svatba roku 1285*, in: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilinská (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 29-36.

<sup>373</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 26.

<sup>374</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 75-85.

<sup>375</sup> J. VOIGT (ed.), *Das urkundliche Formelbuch*, č. 179, s. 166.

<sup>376</sup> „Tandem nupciarum solempniis decenter peractis Romanorum rex, nescio quid sinistri de nostris suspicatus, suam deduxit secum filiam et Wenceslaus rex cum matre sua reversus est in Bohemiam.“ FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 26.

zdravotní stav, nelze nikde z pramenů vyčíst.<sup>377</sup> Jak podotýká správně R. Antonín, je třeba důvody, proč Závíš do Chebu nevkročil, hledat uvnitř města, nikoli před ním.<sup>378</sup> Tím, kdo Rudolfa barvitě mohl zpravit o panujících poměrech, byl nejen Mikuláš Opavský, ale i biskup Tobiáš. Asi není náhoda, že se právě v této době objevuje formulář vydaný Rudolfem adresovaný Mikulášovi, dle kterého má o osudu Opavska po čtyřletém příměří rozhodnout právě Rudolf.<sup>379</sup> A krom toho zmiňme, že vřelé styky obou mužů byly realitou, neboť měsíc po chebské svatbě slavil svůj sňatek Mikuláš Opavský, a to se vzdálenou příbuznou Rudolfa Habsburského, Adelheidou.<sup>380</sup>

Historikové mají tendence často složitými konstrukcemi vykládat zdánlivé banality. Jedna věc je, že Závíš byl členem královské rodiny a své postavení demonstroval navenek svou přítomností při cestě do Chebu. Pro mnohé, včetně otce nevěsty, Závíš zjevně nebyl žádoucí osobou. Druhá věc je, že překročením chebské hranice by se Závíš ocitnul v oblasti říšského práva.<sup>381</sup> Nevíme, kde přesně Závíš zůstal, zda na zemských hranicích, či bezprostředně před městem, a nevíme též, zda ho v říši nečekal postih vzhledem k jeho roli v událostech před Moravským polem.

Traduje se, že v Chebu v lednu 1285 přijal Václav II. od Rudolfa Habsburského Čechy v léno.<sup>382</sup> Žádný pramen, který popisuje chebskou svatbu, však o ničem takovém nehovoří. Tento argument se odvíjí od změny titulatury mladého Václava, který místo formulace „pán a dědic království Českého“ užívá královského titulu „rex Boemie“ či „rex Boemie et marchio Moravie“, což je prvně doloženo listinou z 8. května 1285.<sup>383</sup> Tato změna se sice projevila v intitulaci listin, nicméně Václavova majestátní pečeť zůstává až do jeho korunovace stále stejná. Důslednou analýzu tohoto jevu provedl R. Antonín, který se dobral závěru, že neexistuje jediný konkrétní důkaz, že by v Chebu v roce 1285 byly Václavovi uděleny Čechy

---

<sup>377</sup> Jeden z formulářů biskupa Tobiáše uvádí postup pro případ smrti Václava II. bez zanechání potomka, resp. postup návratu Guty do říše a obranu jejich vdovských statků – RBM II, č. 2263, s. 983. Toto samozřejmě dává mnoho prostoru pro různé konstrukce o spiknutí Závíše z Falkenštejna či samotné Kunhuty a jejich úsilí krále zahubit - viz MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 243-244; rovněž zmiňme historika mnicha fürstenfeldského a jeho „očitě“ svědectví, kdy spatřil krále zavěšeného za nohy se zvrácenou hlavou, aby z něj vyšel jed, který údajně pozřel. Z tohoto činu byla obviňována, jak kronikář líčí, jeho vlastní matka - viz MGH Scriptorum, SS rer. Germ. XIX, *Chronica de gestis principum (Bayerische Chroniken des 14. Jahrhunderts)*, s. 36-37. Ve starší literatuře se píše o chorobných a fobických stavech krále; dokonce na toto téma existuje několik pojednání různých psychiatrů, kteří se pokoušeli o stanovení jeho diagnózy – zmiňme např. psychastenii, fobicko-anxiózně obsedantní neurózu atp. – viz Emanuel VLČEK, *Čeští králové I. Fyzické osobnosti českých panovníků II*, Praha 1999, s. 110; Ivan LESNÝ, *Druhá zpráva o nemocech mocných. Významné historické postavy očima neurologa*, Praha 1987, s. 89; L. JAN, *Václav II. Král*, s. 538-539. Fyzická konstituce krále byla slabá, dle rozboru E. Vlčka, který zkoumal jeho kosterní pozůstatky, byla jedinou zjevnou nemocí avitaminóza D, která způsobuje i celkové oslabení imunitního systému. Tuberkulóza, která je často zmiňována, se nijak na kosterních pozůstatcích neprojevila, takže ji nelze jako diagnózu s jistotou potvrdit. O tom, že král trpěl zažívacími problémy, hovoří papežský dispens z roku 1297, který králi umožnil konzumovat i v postních dnech pokrmů z masa, vajec a mléka a osvobozoval jej od konzumace pokrmů z ryb – viz RBM II, č. 1747, s. 750.

<sup>378</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 84-85.

<sup>379</sup> M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 221-223.

<sup>380</sup> RI VI/1, č. 1882, s. 412.

<sup>381</sup> J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 114-115.

<sup>382</sup> Toto tvrzení uvedl do literatury J. ŠUSTA, *Dvě knihy I*, s. 349; nověji D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: L. Bobková – J. Konvičná (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné*, Praha 2005, s. 138; bez bližší úvahy či rozboru K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 82-85.

<sup>383</sup> RBM II, č. 1345, s. 580.

v léno.<sup>384</sup> A že by ve změně titulatury krále šlo spatřovat vysoké ambice Závíše z Falkenštejna,<sup>385</sup> je též tvrzení bez jakékoli pramenné opory.

V září roku 1285 zemřela Závíšova choť, královna Kunhuta. Stalo se tak zřejmě kolem 40. roku jejího života. Data úmrtí uváděná v pramenech se nepatrně liší, lze se setkat s termíny od 8. do 14. září.<sup>386</sup> Rozuzlení nabízí Kunhutin náhrobek, který byl nalezen ve fragmentech v kostele sv. Salvátora v areálu Anežského kláštera, kde našla místo posledního odpočinku vedle své dcery Markéty a sestry Alžběty.<sup>387</sup> Na základě fragmentu nápisu „V.ID. SEPTE“ lze datum úmrtí stanovit s velkou pravděpodobností na 9. září.<sup>388</sup> Jak královna zemřela, zda odešla náhle či na následky nemoci, nevíme. V literatuře se často spekuluje o tuberkulóze, ale prameny nás o žádných zdravotních problémech královny neinformují. Údajná tuberkulóza královny Kunhuty se měla stát i zhoubou jejího syna, avšak za současného stavu poznání kosterních pozůstatků krále nelze tuberkulózu jako nemoc, která by jej celý život sužovala, vůbec potvrdit.<sup>389</sup>

Kronika Zbraslavská líčí velké pohnutí citů, které prožíval Václav i Závíš.<sup>390</sup> Sice tyto pasáže působí jako klišé, ale šlo zřejmě opravdu o odraz reálných citů. Václav ztratil matku po pouhých dvou letech, kdy mu bylo dopřáno těšit se opět z mateřské lásky, a Závíš si zřejmě uvědomil, že ztratil nejen milovanou ženu a matku svého syna, ale i osobu, která legitimizovala jeho postavení na královském dvoře. Jinak situaci líčí Otokar Štýrský, který tvrdí, že Kunhutu oplakával jen Závíš, zatímco Václava se smrt matky nijak dramaticky nedotkla.<sup>391</sup> Otokar situaci vykládá tak, že to byla právě Kunhuta, kdo Václavovi upíral vládu ve prospěch svého milence, který intrikoval proti mladému králi. Jenže vztah Václava a Závíše se proměňoval postupně, což lze zachytit z vyprávění Zbraslavské kroniky. Pokud by král Závíšovi náhle přestal důvěřovat, těžko by pak měsíc po smrti matky vydal listinu v jeho prospěch, kterou majetkově pojistil svého nevlastního bratra Ješka i Závíše. Do dědičného držení jim Václav II. daroval město Poličku s příslušenstvím a všemi právy, hrad Lanšperk, město Lanškroun s příslušenstvím tak, jak je dříve drželi Oldřich z Drnholce a Heřman z Ústí.<sup>392</sup> Mezi svědky této donace vystupují v koroboraci v důležitých úřadech stále lidé Závíšovi a dokonce i osoby, které patřily k „protivné“ straně. Na královském dvoře tedy Kunhutina smrt nijak radikálně do změny vztahů nezasáhla.

Z čí iniciativy byla listina sepsána, není známo. Otokar Štýrský zmiňuje, že Kunhuta před svou smrtí odkázala Ješkovi své věnné statky, které získala od Přemysla Otakara II.

<sup>384</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 85-91; shodně též L. JAN, *Václav II. Král*, s. 73-74. Ten se také přiklání k tomu, že k takovému aktu mohlo dojít při druhém chebském setkání Václava s Rudolfem v roce 1289, k čemuž nacházíme oporu ve zbraslavské kronice (ale s chybným vročením události do roku 1290 - FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 35-36; stejně tak i s chybou v dataci František Pražský – FRB IV, *Kronika Františka Pražského*, s. 356).

<sup>385</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 85.

<sup>386</sup> Petr Žitavský žádné datum neuvádí – viz FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 26. Jindřich Heimburský uvádí datum 14. září (svátek Povýšení Svatého Kříže) – FRB III, *Letopis Jindřicha Heimburského*, s. 320; poněkud nejasná je situace v olomouckém nekrologiu, kde je k II., V. a VI. idám (tj. 8., 9. a 12. září) uvedeno shodně „Obiit Cunegundis regina (Bohemie)“. Jeden ze zápisů se týká Kunhuty Uherské, jiný jistě Kunhuty Štaufské, manželky Václava I. – bliže k rozboru viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 567, pozn. 82. J. Šusta pak považuje 8. či 9. září za datum úmrtí a 14. září za datum pohřbu – viz J. ŠUSTA, *Závíš*, s. 295.

<sup>387</sup> Helena SOUKUPOVÁ, *Anežský klášter v Praze*, Praha 1989, s. 179-181.

<sup>388</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 81.

<sup>389</sup> E. VLČEK, *Čeští králové I*, s. 104-105, 110.

<sup>390</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 26.

<sup>391</sup> MGH Scriptores, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 268.

<sup>392</sup> RBM II, č. 1358, s. 586-587.

Mělo jít o majetek v hodnotě 50 000 hřiven.<sup>393</sup> Takové hodnoty samozřejmě donace ani zdaleka nedosahovala. Dne 6. února byly tyto statky spolu s dalšími<sup>394</sup> plánovány jako léno pro Fridricha Míšeňského odměnou za postoupení práv k Míšeňsku, Osterlandu a Dolní Lužici ve prospěch Václava II.<sup>395</sup> Výnos ze všech těchto statků byl odhadován na čtyři a půl tisíce hřiven stříbra, takže hodnota Kunhutina věna, kterou uvádí Otokar Štýrský, je poněkud nadsazená. Po svém zatčení se Záviš údajně těchto statků domáhal ve prospěch Ješka a odkazoval přitom na vůli královny Kunhuty.<sup>396</sup> Byl to též Záviš, kdo si údajně přál pro svého syna titul markraběte moravského.<sup>397</sup>

Jen připomeňme, že to nebyl jediný majetek, který Záviš po smrti Kunhuty získal. Král mu daroval ještě nějaké majetky v jižních Čechách. Zřejmě se jednalo o zboží, které náleželo původně k Bechyňsku, které český král získal v roce 1268.<sup>398</sup> O tom, že některé statky daroval Závišovi, se dozvídáme vlastně náhodou z Marientálského kodexu. Václav II. daroval pro blaho duše královny Kunhuty<sup>399</sup> (Závišovi?) vesnice Stádlec a Křidu a Záviš nyní žádá o směnu těchto vesnic za blíže nespecifikované zboží Jindřicha z Rožmberka. Listina, která hovořila o této směně, byla vydána 2. června 1287. Její originál je však deperditní.

Ještě na podzim roku 1285 se vypravil mladý král společně se Závišem z Falkenštejna na Moravu. Králův pobyt je zde doložen od listopadu do dubna následujícího roku.<sup>400</sup> Jeho cesta měla zřejmě manifestační charakter, krom praktického dopadu, aby byl v zemi obnoven pořádek a klid. Dle Zbraslavské kroniky král odsoudil společným nálezem v Rajhradě na čtyři sta lupičů, kteří se zde skrývali.<sup>401</sup> Samozřejmě, že Ota nezapomněl poznamenat, že to Záviš činil ne tak z lásky ke králi jako z nenávisti ke svým nepřátelům.<sup>402</sup>

Již 18. listopadu zastihujeme krále v Hradci nad Moravicí. Zde vyslovil Václav II. souhlas s donací svého kaplana Venera, která oslavovala památku králova otce Přemysla Otakara II. a jeho nedávno zemřelé choti.<sup>403</sup> Mohli bychom tvrdit, že symbolicky vedly královny kroky právě sem, ovšem za jeho příjezdem stál pravděpodobněji spor vratslavského biskupa Tomáše II. a knížete Jindřicha Proba, který obsadil hrad Edelstein patřící české

<sup>393</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 272.

<sup>394</sup> Jednalo se o Ort, Vysoké Mýto, Šebín, Skuteč, Hoštejn, Zábřeh a Svitavy.

<sup>395</sup> RBM II, č. 1467, s. 630-633; ACRB I, č. 33, s. 52-58. Rudolf Habsburský tuto dohodu potvrdil 13. března – ACRB I, č. 35, s. 52-58. Blíže k této transakci a k otázce Kunhutina věna L. JAN, *In ordine*, s. 461; v kontextu dobové politiky viz A. ROBERT, *Zahraniční politika*, s. 192-194.

<sup>396</sup> J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 184-185. viz MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 272.

<sup>397</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 243.

<sup>398</sup> J. ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.*, s. 367.

<sup>399</sup> Snad by se to dalo vyložit i jinak – že se jednalo o přání královny. V listině, resp. jejím opisu, stojí psáno: „pro remedio anime genitricis nostre domine Chunegundis, quondam inclite reginae Bohemiae donavimus, dilectus fidelis noster Zawissius de Falkenstein pro aliis villis cum Henrico de Rosenberch commutaverint, petens, ut eandem commutationem ratificantes confirmare dignaremur...“ citováno dle RBM II, č. 2803, s. 1229; orig. Codex Rosenbergicus, NK Praha, XI E 19, fol. 4r.

<sup>400</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 89.

<sup>401</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 28-31.

<sup>402</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 29. Těžko říci, zda je tím míněna osoba Mikuláše Opavského, který „po celou dobu svého pobytu na Opavsku musel bezmocně přihlížet necitlivým zákrokům svého nevlastního bratra, který s netajenou zlomyslností demonstroval svou nadřazenost a s chutí zasahoval do chodu provinčních úřadů.“ M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 226.

<sup>403</sup> RBM II, č. 1360, s. 587/ SUB V, č. 249, s. 198-199. Beze svědků. Další nadání pro kostel sv. Václava v Olomouci, aby mohly být slouženy výroční mše za zemřelé rodiče, učinil Václav II. ještě 21. března v Brně – CDM IV, č. 242, s. 316-318.



koruně.<sup>404</sup> Závaš z Falkenštejna a Mikuláš Opavský stanuli tváří v tvář nejpozději v únoru 1286, kdy je doložena jejich účast na jednání s Gerhardem z Obřan.<sup>405</sup> Tento mocný moravský šlechtic, jehož majetky se rozkládaly i na území dnešního Rakouska, zastával ještě na přelomu léta a podzimu úřad podkomořího, nicméně nyní patřil mezi vzbouřence. Z jeho přísahy věrnosti králi je patrné, že byly obsazeny některé jeho majetky a jeho chování vyžadovalo vojenský zásah. L. Jan nabízí možnost, že za jeho sesazením odbojného Gerharda z úřadu a jeho následnou pacifikaci může stát Závaš z Falkenštejna.<sup>406</sup> O jeho roli ve sporu však jiné prameny nehovoří. Víme jen, že pan Závaš z Falkenštejna se účastnil jeho pokoření na hradě Špilberku dne 28. února 1286.<sup>407</sup>

Králův pobyt v Brně je doložen mezi 18. únorem a 2. dubnem 1286.<sup>408</sup> Následně se král se Závašem vypravili zpět do Prahy. Na podzim téhož roku se Václav (se Závašem?)<sup>409</sup> na Moravu vrátil a dále pacifikoval sídla lapků a odbojných pánů.<sup>410</sup> Během roku 1286 se pak Václav II. sešel s rakouským vévodou Albrechtem I., synem Rudolfa Habsburského.<sup>411</sup>

O dobrých vztazích, které mladý král se Závašem stále v tuto dobu měl, může vypovídat jeden formulářový list, který měl adresovat Václav II. jakési bližší neznámé osobě působící u papežské kurie.<sup>412</sup> Píše se v něm, aby nebylo dopřáváno sluchu pomluvám hanícím „fidelem nostrum dominum Zauissium“, které pronikly až k samotnému papeži.<sup>413</sup> V listu se hovoří o královském poselstvu, které bude k papeži vypraveno. L. Jan tento formulářový list klade do první poloviny roku 1286, kdy je jisté, že se o českých záležitostech u kurie skutečně jednalo.<sup>414</sup> Téhož roku, 29. května, adresoval papež Honorius IV. list české šlechtě, která má

<sup>404</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 82. Svou roli v tomto sporu hrál i Mikuláš Opavský.

<sup>405</sup> ACRB I, č. 30, s. 45-46; CDM IV, č. 238, s. 311. Ještě 18. února 1286 ve svědečné řadě královny listiny Mikuláš chybí; Závaš je jmenován hned na prvním místě za preláty a za ním jeho bratr Vítek, „camerario nostro Bohemie, burggrauio Znoymensi“ – viz CDM IV, č. 234, s. 306-308.

<sup>406</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 85-86. Může se také jednat o dohru sporu z roku 1285, kdy Gerhard z Obřan byl určen mezi smírčími soudci, kteří měli vyřešit spor Fridricha ml. ze Šumberka s olomouckým biskupem. Šlo o to, že Fridrich na sporném území vystavěl hrad či tvrz a odtud napadal statky olomouckého biskupa. Stanovit přesnou chronologii sporu s biskupem i usmíření s králem na základě dosavadních pramenů nelze; zbraslavský kronikář totiž Fridricha ze Šumberka jmenuje mezi odbojnými šlechtici, kterého král se Závašem zajali po dobytí Moravské Třebové během druhé výpravy na Moravu – viz FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 30.

<sup>407</sup> CDM IV, č. 238, s. 311/ACRB č. 30, s. 46.

<sup>408</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 9, 2003, s. 155.

<sup>409</sup> O případné účasti Závaše v tomto druhém tažení nemáme zpráv, J. Žemlička se domnívá, že se jednalo o samostatnou královu akci – viz J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 122-123.

<sup>410</sup> Při druhé výpravě je výslovně jmenováno dobytí hradu Hoštejna u Zábřehu na Moravě – viz FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 30. Králův pobyt je doložen 23. 10. v Ivančicích, 25. 12. v Brně, 17. 3. 1287 již pobýval v Praze – viz D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 154-155.

<sup>411</sup> O této schůzce nás jako jediný zpravuje Jindřich Heimburský – viz FRB III, *Letopisové Jindřicha Heimburského*, s. 320. L. Jan podotýká, že se tak mohlo odehrát už na jaře a schůzka mohla mít do jisté míry i koordinační charakter, neboť Albrecht se věnoval na svém území podobné činnosti – viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 87.

<sup>412</sup> Tyto „výborné“ vztahy mezi Závašem a Václavem jsou v ostrém rozporu s výpovědí Zbraslavské kroniky, podle které král zachovával dobré vztahy se svým otčímem jen navenek, protože v této době již měl zprávy o úkladech, které Závaš strojí, a o zkáze království, kterou to přinese (tj. rozvrat šlechty a jejích vztahů, což kronika popisuje s obzvláštním zřetelem) a kterou Závaš podněcuje svým vedením – tyto zprávy o Závašových úkladech a Václavově rozvaze zachovat s ním navenek dobré vztahy líčí kronikář již před druhou výpravou na Moravu – viz FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 27-29, zejm. kapitoly XXI a XXII. K jistému osamostatnění Václava opravdu mohlo dojít, pokud druhou moravskou výpravu absolvoval bez Závaše.

<sup>413</sup> RBM II, č. 1336, s. 576-577. List je v edici kladen mezi léta 1284-1287. Do roku 1286 jej klade L. JAN, *Václav II. Král*, s. 76.

<sup>414</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 76.

být nápomocna mladému králi, který utrpěl mnohé škody ve svém království po smrti otce.<sup>415</sup> Papežská kurie byla očividně dobře zpravena o poměrech v českých zemích, avšak kdo své stížnosti předkládal, zda biskup Tobiáš, či římský král Rudolf, jak uvádí literatura,<sup>416</sup> se bez přímé opory v pramenech nikdy nedozvíme. Nicméně hlavní vojenské akce po zatčení Závěše byly opravdu namířeny proti biskupskému zboží. Ale nepředbíhejme.

Mnozí historikové předkládají obraz velkého politika Závěše, který obrátil svou pozornost po pacifikaci země na realizaci svých dalekosáhlých politických plánů. K nim mělo patřit vznesení nároků na některé bývalé jižní državy Přemysla Otakara II., konkrétně šlo o Korutany. Tyto snahy nejsou jednoznačně datovány – J. B. Novák viděl počátek těchto aktivit již v roce 1284,<sup>417</sup> K. Charvátová je klade již na konec roku 1285,<sup>418</sup> jiní tvrdí, že se tak událo během roku 1286.<sup>419</sup> List, na kterém jsou všechny tyto teorie o revindikačních snahách českého krále ústy Závěše z Falkenštejna vystavěny, byl editorem vročen do roku 1287; sám list nese pouze denní datum 17. března.<sup>420</sup> Korutany byly hraběti Meinhardovi II. Tyrolsko-Goryckému skutečně předány jako léno v lednu roku 1286.<sup>421</sup> Jdeme-li ad fontes, jak se vlastně dá český nárok na tyto državy pramenně doložit, zjistíme, že onen Václavův list adresovaný bamberskému biskupovi Arnoldovi, aby nevydával léna bamberského biskupství v Korutanech Meinhardovi, kterého římský král Rudolf ustanovil knížetem v této „zemi naší Korutanské“, je opět pouze formulářem. V listu se píše o několika žádostech, které byly adresovány římskému králi. Tento list pochází z kopiáře bamberského vizthumského úřadu ve Wolfsbergu v Korutanech a je součástí kodexu pocházejícího ze 14. století.<sup>422</sup> Originál se samozřejmě nedochoval. Je otázkou, jak moc přikládat tomuto listu váhu, jak to činily předchozí generace historiků. Na tento list se pak doslova nabaluje složitá konstrukce o problémových vztazích Rudolfa Habsburského a mladého Václava, kterého k těmto neprozřetelným krokům nabádal Závěš z Falkenštejna. Často je právě v těchto vztazích viděna příčina, proč Rudolf nevydal po chebské svatbě svou dceru do Čech. Navíc je těžké věřit dataci listu do jara roku 1287, kdy se v Praze měla údajně chystat korunovace obou manželů. Paradoxy této podivné kauzality v konstrukcích různých historiků ukázal ve svém rozboru R. Antonín.<sup>423</sup> Je nepravděpodobné, že by Václav šel do tak vyhoceného střetu se svým tchánem, když předchozí úmluvy české nástupnictví v Korutanech prakticky vylučovaly.<sup>424</sup>

Ještě nepravděpodobněji se tyto údajné požadavky české strany jeví ve světle příjezdu královny choti do Čech. Ke králi Rudolfovi bylo vysláno poselstvo, které jej žádalo o vypravení jeho dcery Guty, což také učinil. Otázkou je, kdy se tak vlastně stalo. Kronika

<sup>415</sup> RBM II, č. 1344, s. 580. V edici je list vročen do roku 1285.

<sup>416</sup> J. B. NOVÁK, *K nové literatuře*, s. 151; V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 394.

<sup>417</sup> J. B. NOVÁK, *K nové literatuře*, s. 156.

<sup>418</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 90.

<sup>419</sup> J. ŠUSTA, *Závěš*, s. 296.

<sup>420</sup> O. REDLICH, *Zur Geschichte der österreichischen Frage unter König Rudolf I.* (=Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungsband IV), Wien 1893, s. 161.

<sup>421</sup> Konfirmační listina o tomto oblénění byla vydána 1. února 1286 – RI IV/1, č. 1962a, s. 429-430, na stolec korutanských vévodů byl uveden 1. září 1286 – viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 88.

<sup>422</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 95.

<sup>423</sup> Tamtéž, s. 92-100.

<sup>424</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 89-90. Jinak o tomto hovoří J. Žemlička, který se naopak domnívá, že v roce 1286 byl vhodný čas pro vznesení nároku na Korutany vzhledem k předchozím neúspěchům habsburské politiky, a za vznesením nároku vidí první zahraničně politický koncept dospívajícího Václava, protože uplatnit právo nezávisle na objektivním stavu věcí bylo Václavovou taktikou i v budoucnu – J. ŽEMLIČKA, *Do tří korun*, s. 139-143. Ke kritice listu ze 17. března 1287 se nijak nevyjadřuje ani neuvádí, že se jedná o formulář.

zbraslavská vyslání českého poselstva nijak nedatuje a nehovoří ani o přípravách korunovace.<sup>425</sup> V kronice Otokara Štýrského se praví, že české poselstvo bylo vysláno na augsburský říšský sněm a klade tak tuto událost do roku 1284.<sup>426</sup> Jak poznamenal L. Jan, jde zřejmě o omyl v datu; mohlo se tak stát na počátku roku 1286, kde Rudolf dlel opravdu v Augsburgu, nebo do úvahy připadá ještě říšský sněm ve Würzburgu, který se konal na jaře 1287.<sup>427</sup> Rudolf zde měl údajně žádat členy českého poselstva, aby přísahali, že mu pomohou odstranit Záviše z Falkenštejna, neboť se již nemusí brát ohledy na Václavovu matku, která mezitím zemřela. Pokud by se tak nestalo, hrozil, že Gutu odveze zpět. Václavovu choť měl doprovázet její bratr Rudolf, který si měl odvézt svou nastávající manželku, Anežku, sestru Václava II.<sup>428</sup>

V podstatě jediný pramen, který o plánované korunovaci hovoří, je Otokar Štýrský. O případné organizaci takové události nás zpravuje soubor formulářových listů, ze kterých je patrná role Záviše na Václavově dvoře.<sup>429</sup> Zároveň je to jediný doklad oficiálních styků zahraničních politických představitelů se Závišem. Na něj se totiž jmenovitě obrací nejen mohučský arcibiskup Jindřich, který měl krále korunovat,<sup>430</sup> ale i samotný římský král Rudolf.<sup>431</sup> Ovšem není na místě tuto sbírku nijak přeceňovat.<sup>432</sup> Vzhledem k tomu, že z žádného jiného pramene se o chystané korunovaci nedozvídáme nic, je zcela na místě úvaha, zda tyto listy nejsou jen stylistickým cvičením.<sup>433</sup> Formuláře uvádí jako datum příjezdu do Prahy předvečer Letnic, tj. 25 květen 1287, ale ve skutečnosti přijela Guta až počátkem července. Ostatně i další „události“, které známe z formulářů, jsou hodné kritického pohledu. Předně není jasné, kudy do Čech Guta vlastně přijela, a další otázka se týká jejího doprovodu.<sup>434</sup>

Co vlastně znamenal příchod Guty do Čech pro Záviše z Falkenštejna? Literatura často hovoří o počátku jeho pádu, neboť Guta měla v Praze být prodlouženou rukou svého otce a působit proti Závišovi.<sup>435</sup> Ovšem zprávy ze Zbraslavské kroniky, že nově příchozí královna se zasloužila o mnoho změn u dvora, je nutné vykládat poněkud jinak, než že se jednalo o kroky proti Závišovi. Jednalo se však o její dvůr,<sup>436</sup> nikoli ten králův, ačkoli i ten se pomalu proměňoval. Pro dokreslení poměrů jen podotkneme, že správou věnných statků

<sup>425</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 26-27.

<sup>426</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 264 a 266.

<sup>427</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 90. Formulářové listy, které o korunovaci hovoří, jsou kladeny editorem do března či dubna roku 1287 – viz následující poznámky.

<sup>428</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik* s. 267.

<sup>429</sup> Joseph LOSERTH (ed.), *Fragmente eines Formelbuchs Wenzels II. von Böhmen*, Wien 1879 (dále FFBW), č. 10-14, s. 480-484.

<sup>430</sup> FFBW, č. 14, s. 484.

<sup>431</sup> FFBW, č. 13, s. 483-484.

<sup>432</sup> Zcela nekriticky tyto listy používá Vincenz SAMANEK, *Zur Vorgeschichte der Krönung Wenzels II.* (=Mittelungen des Instituts für österreichische Geschichte, Ergänzungsband 11), Wien 1929, s. 262-277; stejně tak nekriticky mluví o korunovaci K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 92-93.

<sup>433</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 92; R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 91.

<sup>434</sup> Podle formulářového listu ji chtěl Václav osobně uvítat v Kadani. Její doprovod měl být původně ponechán na zemské hranici, přičemž posléze byl tento rozkaz zrušen - viz FTB č. 243, s. 184. Reálný příjezd mohl být i přes Moravu a hranici s Dolním Rakouskem – viz MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 267-268 verše 20175-20216. Král své choť opravdu mohl přijet naproti, protože mezi 9. červnem a 27. zářím utichá jeho vydavatelská činnost – viz D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 155.

<sup>435</sup> Tento názor uvedl do literatury F. PALACKÝ, *Dějiny národu českého II*, s. 251.

<sup>436</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 27.

královny byl jako podkomoří pověřen Vilém z Miličina, osoba blízká Závišovi.<sup>437</sup> Aktivní podíl Guty na odstranění Záviše však ze současného stavu poznání pramenů nijak nevyplývá.<sup>438</sup> Guta Závišovi opravdu nedůvěřovala. Neměla k tomu důvod. V této souvislosti zmiňme historiku mnicha fürstenfeldského o závoji, který Záviš nově přichozí královně daroval. Guta se zalekla, že závoj je očarovaný, a spálila jej.<sup>439</sup> Příchod královny do země splnil velmi záhy i svůj hlavní účel, někdy v průběhu srpna královna otěhotněla a 6. května roku 1288 se královskému páru narodil syn.<sup>440</sup>

Jaká byla vlastně Závišova role při správě království? Starší literatura někdy uvádí, že byl regentem, popř. hofmistrem.<sup>441</sup> V pramenech diplomatické povahy však žádný takový titul u jeho osoby nenacházíme. U dvora Václava II. nefiguroval v žádné oficiální funkci. Jak vysvítá z líčení Zbraslavské kroniky, byl Záviš šedou eminencí dvora a členem královské rodiny. Je otázkou, zda jej lze nazvat hofmistrem. Poprvé je „magister curie“ doložitelný na dvoře Václava II. až v roce 1283.<sup>442</sup> Ota Durynský použil pro postavení Záviše pojmu „regie dispensator curiae“, který ale umožňuje široký výklad. Ota tohoto pojmu použil ve své kronice celkem třikrát – a nikdy se nejednalo o vyjádření konkrétního postu u dvora, ale termín použil ve smyslu obecného správce. Zcela jistě se tak nejednalo o funkci hofmistra, což je názor, který zastávali starší historikové.<sup>443</sup> Kronikář se snažil poukázat na to, že z pozice druha a manžela královny a otčíma mladého krále měl nad záležitostmi dvora faktickou moc. V kapitole XVIII Zbraslavské kroniky se píše, že Záviš převzal péči o dvůr a do úřadů dosadil své přátele, což se mělo odehrát se souhlasem královny. Zároveň převzal péči o mladého krále, resp. jej obklopil těsným dozorem, aby se k němu nikdo nepovolaný nedostal, s čímž Kunhuta údajně také souhlasila a zřejmě se tomu nevzpíral ani malý Václav.

Ota líčí, jak mladého krále Záviš učil dětským hrám, aby měl tak čas vládnout dle sebe.<sup>444</sup> Upřímně, z mateřského pohledu na věc, musel být chlapec nadšen, že mu někdo konečně věnuje pozornost. Navíc byl ve věku, kdy výchova směřovala k výukové dovednosti budoucích rytířů, správnému chování, dovednostem tance, stolování, ale i skládání básní. Podle dobových učených traktátů byl mladý Václav ve věku, kdy bylo zcela normální se

---

<sup>437</sup> RBM II, č. 1430, s. 617. O dvoře královny Guty viz Irena PROKOPOVÁ, *Guta Habsburská – česká královna a její dvůr*, Muzejní a vlastivědná práce 43 – Časopis Společnosti přátel starožitností 113, 2005, s. 189-211.

<sup>438</sup> R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 96-97.

<sup>439</sup> MGH Scriptorum, SS rer. Germ 19, *Chronica de gestis principum*, s. 38.

<sup>440</sup> V té době už měl Václav jednoho levobočka, Jana Volka, který se pravděpodobně narodil někdy v roce 1287 či dříve. Datum jeho narození je neznámé, ale vzhledem k tomu, že již roku 1311 je zmíněn jako vyšehradský probošt, lze předpokládat, že měl kněžské svěcení, na které mohl dle dobových konvencí dosáhnout nejdříve ve 24 letech – viz K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 270-271; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 58 tvrdí, že Jan Volek se narodil kolem roku 1290, ještě za života královny Guty, což nám připadá ale méně pravděpodobné. Existence nemanželského dítěte potvrzuje minimálně jednu Václavovu milenkou, takže pověst o žiněném rouchu, které mladý Václav II. údajně nosil po dva roky, aby jej odradilo od nízkých pudů, je zřejmě poněkud nadsazená. Ota však naráží na to, že se jednalo o následek blíže nespecifikované lehkomyšlnosti – FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 22; o žiněném rouchu, které král nosil, hovoří i František Pražský – FRB IV, *Kronika Františka Pražského*, s. 355.

<sup>441</sup> F. PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a auředníků zemských i dworských*, Praha 1832, tab. II.

<sup>442</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 38-39 – viz RBM II, č. 1298; RBM IV, č. 1855 – v této funkci je uváděn Purkart z Vimperka.

<sup>443</sup> Zejména F. Palacký a všichni další, kdo se opírali o jeho tabulky postů – srov. D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Splendor curiae regis. Život a kultura na dvoře posledních Přemyslovců*. Disertační práce. Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010, s. 63-65.

<sup>444</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 21.

těmto činnostem věnovat.<sup>445</sup> Ovšem tyto „dětské hry“ nezapadaly Otovi Durynskému do jeho konceptu silně zbožného a glorifikovaného panovníka, protože v kapitole XV dokonce líčí, že se těmto hrám mladý král sám vyhýbal. Víme však, že malý Václav byl k těmto činnostem veden již jako dítě; v Jihlavě se roku 1278 své nastávající choti Gutě chlubil, co už umí jeho krahujčice a dívenka Guta mu ukazovala své panenky.<sup>446</sup>

Jak tedy vypadala reálná vláda Závíše z Falkenštejna? Situace spíše vypadala tak, že zatímco se Závíš snažil mít „čisté ruce“, skutečné příkazy za něj vykonávali jiní. Kronika líčí, jak pronásledoval ty, kteří byli dříve u moci, a využíval rozepře mezi šlechtici ve svůj prospěch. Takové škodolibosti však nalezneme i v pozdějším jednání Václava II. Ovšem příkazy navenek odcházely jménem krále, nikoli Závíše, což líčí počátek kapitoly XXII<sup>447</sup> a tomu odpovídá i dikce dochovaných královských listin Závíšova „regentského“ období. Zbraslavský kronikář si tak sám v textu protiřečí. Závíš nevládl jménem mladého krále ani bez jeho účasti. Můžeme namítnout, že toto podporují již citované formulářové listy k chystané (?) korunovaci Václava s Gutou v roce 1287. Na Závíše se zde opravdu obrací zahraniční autority, ale jako na správce dvora a organizátora slavnosti, nikoli jako na politického činitele.

Když se podíváme na listiny Václava II., budeme-li věřit katalogu listin českého diplomatáře, vydal mladý král od svého návratu do vlasti do konce roku 1289 přibližně sedm desítek listin. Jejich obsah není ničím mimořádný, zpravidla se jedná o donace církevním institucím či potvrzení starších privilegií a práv. Nikde však nezaznamenáváme stopy „velké“ politiky. Navíc se v listinách v drtivé většině setkáváme pouze s dpm formulemi, nikoli se svědečnými řadami. Kolikrát tedy zastihujeme Závíše na odchozích listinách vydaných královým jménem, můžeme spočítat na prstech jedné ruky. Mezi svědky jej tak zastihujeme až na počátku roku 1286 v Brně,<sup>448</sup> dále je Závíš jmenován jako poradce krále společně s Jaroslavem ze Šternberka 4. září roku 1287, ovšem jde opět jen o formulář snad reálné písemnosti,<sup>449</sup> a potom 27. ledna 1288.<sup>450</sup> Z doby Závíšova vrcholného působení neznáme ani jednu listinu, kterou by on sám vydal. Cítil se být a byl členem královské rodiny, z tohoto titulu byl povolán mocí. A toto demonstroval i navenek novým sňatkem.

<sup>445</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 124-126.

<sup>446</sup> Zdrojem této příhody je *Ottokars österreichische Reimchronik*, MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, s. 239; datum svatby je v rakouských análech kladeno až do počátku roku 1279, dokonce nikoli do Jihlavy, ale Čáslavi – rozbor viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 32-33.

<sup>447</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 28-29.

<sup>448</sup> CDM IV, č. 234, s. 308; CDM IV, č. 238, s. 311; CDM IV, č. 234, s. 308.

<sup>449</sup> RBM II, č. 1418, s. 610/CIB I, č. 78, s. 223. Tato písemnost se dochovala pouze ve formulářových sbírkách notáře Jindřicha Vlacha a Zdeňka z Třebíče. Byla zařazena do RBM, kde ji editor považoval za pravou a většinou ani v pojednáních o dějinách Prahy není považována za falsum. Listina měla stanovit šest přísedících, kteří měli dbát o dodržování míru, řádný průběh trhu včetně kontroly měr a mince; dnešními slovy měli policejní pravomoci pro udržování veřejného pořádku. Měšťanům i sloužícím je zde přísně zakázáno nosit ve dne i v noci zbraně a zbroj – je to jedno z mála nařízení, které reguluje použití zbraní v měšťanském prostředí – viz Z. GERSDORFOVÁ, *Oděv, zbroj a móda*, in: Alena Nachtmannová – Olga Klapetková (edd.), *Oděv a textil v životě člověka doby lucemburské*, Praha 2017, s. 154. Ostatně i privilegium pro česká města, jímž se upravovalo právní postavení českých měst a procesní postupy sporů, vydané Václavem II. 24. května 1285, se dochovalo pouze v exempláři pro město Kolín – viz CIM II, č. 336, s. 99-101/RBM II, č. 1346, s. 580-581. Za těmito privilegii bývá spatřována snaha Závíše z Falkenštejna, resp. jeho bratra Vítka, který držel podkomořský úřad, povznést česká města, protože jejich prosperita znamenala v konečném výsledku prospěch jich samotných. Jejich růst také znamenal nutnost úpravy právního postavení a úpravu procesního práva ve městech, takže na druhé straně takové písemnosti tvořily nutný základ pro existenci měst, která nepodléhala zemskému právu, ale řídila se vlastními právy.

<sup>450</sup> RBM II, č. 1430, s. 617.

Krátce po příjezdu Guty do Čech už musel být plánován Závišův nový sňatek. Z čí iniciativy k tomu došlo a proč volba padla zrovna na Alžbětu Uherskou, která byla ve druhém stupni příbuzenství se Závišovou předchozí manželkou, není jasné a zřejmě se to ani nepodaří nikdy vysvětlit. Můžeme jen spekulovat, zda šlo o Závišovo sebevědomí,<sup>451</sup> velkorysou zahraniční politiku<sup>452</sup> nebo cílený plán, jak Záviše dostat z Prahy pryč,<sup>453</sup> nebo o variantu čtvrtou, spojenectví s uherským králem, které mělo odstranit z trůnu samotného Václava. Rozeberme si nyní tyto hypotézy ve světle pramenů. Čistě teoreticky po příchodu Guty už nebylo na dvoře krále pro otčima místo. Mladý král měl svou manželku, cílevědomou a energickou ženu, navíc již dospěl nejen fyzicky, ale i názorově a s otčimem mohlo docházet stále častěji ke konfliktům. I Závišova pozdější neúčast na veřejném životě po návratu z Uher vypadá jako smluvené či nucené gesto – Václav dospěl v samostatného panovníka, Závišova role skončila. A v době jeho nepřítomnosti si mladý král uvědomil, jak mocného a obávaného muže ze Záviše vlastně učinil. Během Závišovy nepřítomnosti jistě začaly vyplývat na povrch různé problémy, které mladý král předtím neviděl (či vidět nemohl). Kdy došlo k definitivnímu rozhodnutí Záviše zajmout, z pramenů není jasné. Zbraslavská kronika líčí sled událostí tak, že se král definitivně k činu rozhodl až po návratu Záviše do Čech, vlastně až po pozvání na křtiny Závišova syna.<sup>454</sup> I když se hovoří v kronikách o zatčení Záviše, měl tak Václav učinit bez ohrožení Záviše na životě, údajně na prosbu pánů zainteresovaných do Závišova zatčení.<sup>455</sup> Tato prosba byla zřejmě motivována případnou pomstou ze strany příbuzných. Avšak o zajetí Záviše za účelem jeho popravy nehovoří ani Zbraslavská kronika. Útrapy vazby jej pouze měly zkrotit a přinutit jej k vydání pokladů a královských odznaků, které si přivlastnil.<sup>456</sup>

Již v předchozím textu jsme ukázali, že obraz Záviše jako velkého státníka a strůjce smělé zahraniční politiky je poněkud přehnaný. Stejně tak nepřeceňujme roli jeho sňatku v událostech, které vypukly snad na přelomu let 1287 a 1288, kdy se Václav II. dostal do sporu s Albrechtem Habsburským. Tento spor je často vysvětlován jako revindikační politika Václava, resp. Záviše z Falkenštejna k obnovení české vlády nad alpskými zeměmi. A. Robert však situaci vysvětluje zcela jinak – šlo o rozmíšku, v jejímž pozadí zřejmě stála výše věna Guty Habsburské, které se původně mělo vztahovat i na Albrechtem ovládaná území.<sup>457</sup> Pokud se podíváme na celý spor v pramenech, jediným dokladem přeshraničních šarvátek je listina z 20. května 1288 vydaná Albrechtem, která potvrzuje a na šest měsíců prodlužuje příměří, které bylo s českým králem uzavřeno v polovině května téhož roku.<sup>458</sup> Konečná

<sup>451</sup> L. Jan píše dokonce o „dynastickém“ uvažování – L. JAN, *Václav II. Král*, s. 94. Snad vycházel ze závěrů J. Šusty, který si povšimnul, že byl jediným kandidátem v královské rodině pro ženitbu a jednalo se o sňatek politický – J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 297. Snad podpořen slovy Zbraslavské kroniky o neřestném vdovci, kterému nestačilo vybrat si choť z jemu rovných – FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31.

<sup>452</sup> Spojenectví s Uhry a „Závišova“ politika obnovení české vlády nad alpskými zeměmi je od dob J. Šusty nejpádnější argument důvodu sňatku, který je opisován generacemi českých historiků stále dokola a je součástí všech důležitých syntéz českých dějin – naposledy např. V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 397.

<sup>453</sup> Tato eventualita zatím v literatuře diskutována nebyla. Je pravda, že se Záviš po svém sňatku dokonale stáhnul z veřejného života. V. Vaníček se domnívá, že chtěl založit novou větev falkenštejnských Vítkovců – viz V. VANÍČEK, *Záviš*, s. 196.

<sup>454</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 32.

<sup>455</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 271.

<sup>456</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 32.

<sup>457</sup> A. ROBERT, *Zahraniční politika*, s. 108-113.

<sup>458</sup> O. REDLICH (ed.), *Eine Wiener Briefsammlung*, č. 253, s. 253-256/ RI VI/1, č. 2174. Ozbrojené střety a loupeživé vpády z české strany dokládají také dva formuláře – FTB, č. 111-112, s. 91-93 a nelze také vyloučit,

jednání měla být svolána na moravsko-rakouskou hranici na 9. září, ovšem žádná dochovaná písemnost o takové schůzce nehovoří. Jako rozhodčí sporu na české straně vystupuje Ojř z Lomnice, Jindřich z Rožmberka a Tas z Lomnice, tj. lidé „Závišovy strany“, kteří stále zastávali své úřady – proto jejich přítomnost. Na Albrechtově straně jsou do příměří pojeti čeští páni Jindřich z Lichtenburka, Boček z Vranova a ti, kteří se nazývají z Bechyně a Zvíkova.<sup>459</sup> Do příměří je zahrnut na české straně jako spojenec i uherský král Ladislav IV. Záviš zde jmenován nijak není. V tuto dobu pobýval v Uhrách, kde „ad petitionem et instanciam domini Zawisii, ducis de Opauia, karissimi generis nostri, et domine Elizabeth, consortis eiusdem, sororis nostre karissime“<sup>460</sup> byl klášteru dominikánek na Zaječím ostrově vrácen veškerý nemovitý majetek s příslušenstvím. Stalo se tak 5. června v Ostrihomi,<sup>461</sup> zřejmě nedlouho před Závišovým odjezdem do Čech. Jen na základě tohoto „spojenectví“ je spatřována role Záviše v tomto sporu. A jak vidíme zblízka, je to argument velmi slabý.<sup>462</sup> Ale jaká situace panovala v Uhrách?

Uherský král tehdy rozhodně nebyl silným ani spolehlivým spojencem. Ladislav měl v tuto dobu problémy ve vlastní zemi. Závišův sňatek do vleklého sporu s ostrihomským arcibiskupem Lodomérem jen přilil olej do ohně. Datum Závišova sňatku se dozvídáme právě z Lodomérový stížnosti adresované papežskému stolci dne 8. května 1288.<sup>463</sup> Zde se jako den svatby uvádí úterý před letnicemi,<sup>464</sup> což toho roku vycházelo na 11. květen. Již J. Šusta poukázal na rozpor mezi datováním Lodomérový stížnosti a svatby, která by se tak konala až tři dny po odeslání listu. Mohlo se jednat o špatně rozepsanou zkratku svátku Velikonoc. Svatba by se tak slavila 23. března, před Velikonocemi, zcela nevhodně v postním období.<sup>465</sup> Ladislavovi se však nijak nepřičilo nedodržování církevních zvyklostí, neboť i Závišova nastávající choť byla de facto unesena z kláštera na Zaječím ostrově, kde byla již 26 let zasnoubena Kristu. V Uhrách její nový sňatek očividně králův dvůr nepohoršoval.<sup>466</sup> Skandální minulost měl za sebou nejen Záviš, ale i jeho nastávající, která už byla matkou nemanželského dítěte z románu s Urošem II. Milutinem, tehdy ženatým bratrem srbského panovníka. Sňatek Záviše a Alžběty ještě ke všemu již řečenému postrádal papežský dispens; nejen kvůli příbuznosti, ale i kvůli Alžbětině „duchovnímu“ stavu.<sup>467</sup> Proti Ladislavovi IV.

---

že přípravy chystaného příměří se týká formulář, ve kterém Rudolf vyzývá Václava k osobní schůzce s Albrechtem, na které se dojedná příměří obou stran – viz RBM II, č. 1529, s. 657-658.

<sup>459</sup> L. Jan je identifikuje jako Bohuslava a Tobiáše se Zvíkova – L. JAN, *Václav II. Král*, s. 97.

<sup>460</sup> CDB Katalog, č. 373 I, s. 147.

<sup>461</sup> MHH Dipl. IX, č. 338, s. 471.

<sup>462</sup> Jak podotkl L. Jan, Albrecht se nacházel s Ladislavem ve válečném stavu, a tak byl pojat do textu smlouvy; česká strana za něj neručí, stejně tak jako on za českou. Text smlouvy tedy není žádným dokladem otevřeného spojenectví a pomoci mezi českou a uherskou stranou – L. JAN, *Václav II. Král*, s. 98.

<sup>463</sup> D. HAVEL (ed.), *Katalog I*, č. 360 II, č. 141. Písemnost je dnes deperditní.

<sup>464</sup> „tertia feria ante festu, Pentecostes proxima cuidam Boemo, Zoys nomine, qui antea ipsius Elisabet consaguineam...“ dále v textu si biskup stěžuje na druhý stupeň příbuzenství se Závišovou předchozí manželkou, Kunhutou, vdovou po Přemyslu Otakarovi II.

<sup>465</sup> J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 379. Proti květnovému termínu svatby hovoří ještě jiná věc – pokud by Záviš slavil svatbu až v květnu a teprve tehdy by se naplnila i svatební noc, termín porodu Alžběty by tak vycházel až počátkem února následujícího roku. A to, jak víme, byl Záviš již zatčen. Datum jeho zatčení se předpokládá před 10. lednem – což by odpovídalo spíše březnovému termínu svatby.

<sup>466</sup> Ostře proti sňatku protestoval ostrihomský arcibiskup, který jej označil dokonce za incest a svatokrádež – L. JAN, *Václav II. Král*, s. 95.

<sup>467</sup> Je s podivem, že zatímco literatura i kronikáři odsuzují sňatek s Kunhutou, který byl ale podle tehdejších církevních norem platný, Závišův poslední sňatek, který postrádal papežský dispens, mohl být od počátku za neplatný prohlášen – viz Martin NODL, *Rituál rozvodu*, in: *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky*, Brno 2006, s. 113-134; Týž, *Clandestinum matrimonium*, in: *Memoria viva. Studia*

brojil nejen ostřihomský arcibiskup, ale i samotný papež, který se snažil vyvolat křížovou výpravu proti uherskému králi.

Již ke dni 12. března 1287<sup>468</sup> Honorius IV. rozeslal svou žádost státníkům střední Evropy, aby pomáhali ostřihomskému biskupovi Lodomérovovi proti Tatarům, saracénům, pohanům etc. Mezi příjemci písemnosti je jmenován za králem římským hned král český. A není to jediná žádost tohoto charakteru, která byla papežem adresována do Čech. Další následovaly v létě roku 1288, kdy Mikuláš žádal výslovně českého krále, aby pomáhal ostřihomskému arcibiskupovi přivést uherského krále k lepšímu životu v souladu s křesťanskou morálkou a aby také přijal zpět svou zákonitou manželku Alžbětu.<sup>469</sup> Tato písemnost byla vydána v návaznosti na papežovo nařízení Lodomérovovi, aby hlásal kříž proti všem Tatarům, saracénům a pohanům, včetně všech jejich sympatizantů v Uhrách, Polsku, Čechách, Rakousku, Štýrsku, Korutansku, Slavonii a Istrii.<sup>470</sup> Byl snad mezi těmito sympatizanty míněn i Závaš z Falkenštejna? Další apely na českého krále i vrcholné církevní představitele (pražského a olomouckého biskupa) v Čechách jen následovaly – na přelomu července a srpna roku 1290. Papež Mikuláš IV. žádal, aby tito představitelé byli nápomocni gubbijskému biskupovi v jeho legaci směřující k uherskému králi, který se příliš stýká s bezvěrci a porušuje zásady křesťanského života.<sup>471</sup> Z řeči pramenů diplomatického charakteru vyplývá tak jediné – Závaš se svým sňatkem uvrhnul do rozporuplného až nebezpečného postavení na mezinárodní scéně. Václav si zřejmě dobře uvědomoval, že podporou svého otčima by se dostal do nezáviděníhodné situace, kdy by proti sobě popudil i samotného papeže. Uherský sňatek byl příčinou králova definitivního rozhodnutí krále Závaše odstranit.

V kronikách napříč Evropou se dozvídáme o konspiračních teoriích o spojenectví Závaše a uherského krále, kterému měl Závaš nabízet český trůn.<sup>472</sup> Známa je i epizoda ze Zbraslavské kroniky o tom, že část české šlechty nespokojená s tyraní Závaše z Falkenštejna povolala na trůn Jindřicha IV. Vratislavského, který žádal radu a pomoc uherského krále.<sup>473</sup> V mladších kronikách si historiky o Závašově zradě žijí již vlastním životem.<sup>474</sup> Jak na svém rozboru různých narativních pramenů ukázal R. Antonín, představuje uherská svatba opravdu bod definitivního rozchodu Václava II. a Závaše a zároveň se tím bortí i představa velkého politika Závaše.<sup>475</sup> A připomeňme, že Závaš byl pro zradu krále zřejmě opravdu odsouzen, jak doložil ve své rekonstrukci procesu L. Jan.<sup>476</sup>

---

historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014), Warszawa-Poznań 2015, s. 370-381; David NEBESKÝ, *Dispense od překážek manželství v kanonickém právu*, Genealogické a heraldické listy 36/3, 2016, s. 17-22.

<sup>468</sup> Rok v originálu písemnosti není udán, jen druhý rok pontifikátu Honoria IV.; písemnost je tak kladena do roku 1287 – viz D. HAVEL (ed.), *Katalog I*, č. 242 I, s. 99/ RBM II, č. 1400, s. 602.

<sup>469</sup> D. HAVEL (ed.), *Katalog I*, č. 383 I, s. 150-151/ RBM II, č. 2725, s. 1190.

<sup>470</sup> D. HAVEL (ed.), *Katalog I*, č. 382 II, s. 150.

<sup>471</sup> D. HAVEL (ed.), *Katalog I*, č. 493-495, s. 196/ RBM II, č. 1509, s. 649-650.

<sup>472</sup> Dle Otokara Štýrského Závaš nečeká na svoje odstranění a hledá spojence v uherském králi – MGH *Scriptores*, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 268-269; v jiné rakouské kronice Závaš Ladislavovi sliboval, že Václava zajme – MGH *Scriptores*, Dt. Chroniken VI, *Die österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, s. 140. Zbraslavská kronika však žádné takové spojenectví nepopisuje ani nezná, což jasně vyplývá z kapitoly XXVI. Závaš měl případnou královraždou sledovat jen svůj osobní prospěch.

<sup>473</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 33.

<sup>474</sup> Rozbor viz R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 105-108. Zde rozebírá příslušné pasáže textu z kroniky Beneše Krabice z Weitmile, Dalimilovy kroniky, kroniky Přibíka Pulkavy vč. skladby Král Přemysl a Závaš.

<sup>475</sup> Ještě 2. června roku 1287 potvrzuje Václav II. směnu původně královského zboží Stádlce a Křidy mezi Závašem z Falkenštejna a Jindřichem z Rožmberka. Původně se jednalo o královské zboží, které se, neznámo



Vysvětlení Závišova sňatku přináší Zbraslavská kronika, která tuto událost zcela depolitizuje. Záviš byl jen motivován touhou po moci a pýchou.<sup>477</sup> Svými činy se dosti vzdálil prostředí, ze kterého sám vzešel a dost možná, že jím sám opovrhoval.<sup>478</sup> Jak naznačuje V. Vaníček, možná měl Záviš v plánu založit novou linii falckenštejnských Vítkovců, kteří by byli, stejně jako např. Piastovci, leníci České koruny. Jeho sňatek měl čelit habsburskému vlivu ve střední Evropě a zároveň upevnit Závišovo postavení v rámci českého státu, kdy by stále zůstal politickým partnerem mladého krále.<sup>479</sup> Na uherském dvoře vystupoval Záviš s titulem opavského vévody;<sup>480</sup> zbraslavská kronika hovoří o královských odznacích, se kterými se vydal na cestu za svou vyvolenou,<sup>481</sup> Dalimil hovoří o uzurpaci titulu moravského markraběte.<sup>482</sup> Záviš se cítil jako člen královské rodiny (a de facto jím i byl), proto se i s plnou okázalostí vydal na cestu.

Jeho první cesta do Uher ovšem skončila fiaskem, neboť když se vyhýbal Železným horám, byl přepaden Heinmanem z Lichtenburka. Zda to byl Hynek či jeho otec Jindřich či snad oba, těžko říci, neboť obě jména jsou v latině prakticky synonymní. Tato záškodnická akce je vysvětlována nevyjasněnými vztahy Záviše a Hynka Krušiny z Lichtenburka ohledně věna Závišovy dcery z prvního manželství, kterou měl Hynek za manželku.<sup>483</sup> Kdo stál opravdu za tímto přepadením, je nejisté, nicméně Lichtenburkové museli být o trase cesty velmi dobře zpraveni a akce si vyžádala i náležitou přípravou. Co se dělo s klenoty, které s sebou Záviš vezl, nevíme. Sám si zachránil život útekem a s hrstkou věrných se uchýlil do Opatovic.<sup>484</sup> Chvilí mu trvalo, než se mohl s náležitou pompou vydat opět na cestu. Druhá cesta do Uher bývá datována na počátek roku 1288. Záviše opravdu zastihujeme ve svědečné radě listiny ještě 27. ledna 1288 v Praze.<sup>485</sup> Po svém návratu z Uher, který dle Otokara

---

jak, ocitlo v Závišových rukou. Je možné, že Záviš již v té době uvažoval o sňatku s Alžbětou a výměna majetků mohla být motivována snahou udržet majetek v širším kruhu rodiny. Se stejným postupem se u Vítkovců setkáváme v případě donací vyšebrodskému klášteru.

<sup>476</sup> L. JAN, *Proces*, s. 35-37.

<sup>477</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31-32.

<sup>478</sup> V. VANÍČEK, *Záviš*, s. 197; takový výklad nabízí i FRB V, *Kronika Pulkavova*, s. 171 a 308.

<sup>479</sup> V. VANÍČEK, *Záviš*, s. 196-197.

<sup>480</sup> Údajně se mohlo jednat o omyl – domnívá se tak P. KUBASA, *Záviš*, s. 45. Užití tohoto titulu je doloženo jen jednou, na listině vzešlé z kanceláře uherského krále; mohlo se jednat o reminiscenci na někdejší držbu Opavska Kunhutou v rámci sedleckých úmluv; vzpomeňme i na požadavky titulu moravského markraběte pro syna, který Závišovu Ješkovi údajně slíbila Kunhuta na smrtelném loži. Navíc ani Mikulášovy nároky na titul opavského vévody nejsou historicky podložené, a pokud by znění formuláře vročeného do roku 1284 bylo pravdivé, měl o Opavsku rozhodnout v roce 1287 římský král.

<sup>481</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31. Královskými odznaky, které Ota zmiňuje, zřejmě nemínil přímou uzurpaci královského titulu, jak si to vysvětluje V. VANÍČEK, *Záviš*, s. 196.

<sup>482</sup> *Dalimil II*, s. 439. Otokar Štýrský vypravuje, že titul markraběte chtěl Záviš pro svého syna Jana (Ješka), bratra krále - MGH *Scriptores*, Dt. *Chroniken V/1*, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 243

<sup>483</sup> M. PANGERL, *Die Witigonen*, s. 544; Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003, s. 129-130. J. Šusta v této akci vidí definitivní rozchod Lichtenburků s Vítkovci – J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 377.

<sup>484</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31. Nabízí se vysvětlení, že v celém přepadení hrál svou roli pražský dvůr, možná i samotný Václav, aby zamezil vývozu klenotů ze země. Jak podotýká L. Jan, jde ale jen o čirou spekulaci - viz L. JAN, *Václav II. Král*, s. 98. Buďme advocatem diaboli – Záviš klenoty přeci neodvážel z Prahy tajně, neboť vydal-li se s královskými odznaky na cestu, nejel do Uher inkognito. Ostatně Václav o novém sňatku musel být zpraven. A nebyl to Václav, kdo nařídil toto přepadení?

<sup>485</sup> RBM II, č. 1430, s. 617.

Štýrského trval čtyři měsíce,<sup>486</sup> uvedl Závaš novou choť na své statky. Jejich sídlem se dle slov Zbraslavské kroniky stal hrad Svojanov.<sup>487</sup>

V Závašově nepřítomnosti se v Čechách mění politická situace. Václav totiž upevnil svou pozici v dynastickém smyslu – 6. května 1288 se mu narodil následník trůnu. Syn byl pojmenován Otakar, ale ještě téhož roku dítě zemřelo.<sup>488</sup> Je otázkou, jak události vnímal sám Závaš, ale zřejmě byl i po svém návratu přesvědčen o králově přízni nebo důvěřoval svým příbuzným, kteří v tu dobu zastávali stále své úřady. Nebylo prozíravé opustit na tak dlouhou dobu dvůr. Zda se „oddával hrám lásky“, jak líčí L. Jan,<sup>489</sup> nevíme.

Pokud se manželský pár vrátil do Čech v závěru léta 1288, musela být Alžběta již v pokročilém stupni těhotenství. Zda se do sebe zamilovali ani jaký měli vztah, z dobových zpráv nijak nevyplývá. Víme jen jedno, že Alžběta po seznámení se Závašem musela velmi brzy otěhotnět, protože někdy na podzim roku 1288 porodila zdravého syna, jehož křtiny chystané snad na počátek roku 1289 byly spouštěcím momentem nastávajících událostí.

Problémem, v literatuře po dlouhá léta řešeným, je datum Závašova zatčení.<sup>490</sup> L. Jan se na rozdíl od ostatních historiků přiklání k datu zatčení na podzim roku 1288, což odpovídá dle něj neprávem zpochybňované dataci Jindřicha Heimburského, který zajetí klade do roku 1288 mezi zprávy pocházející z října a počátku listopadu.<sup>491</sup> Datem ante quem, které je zřejmě nezpochybnitelné, je doklad ztráty úřadů Závašových věrných v nejvyšších úradech, což registrujeme 10. ledna 1289.<sup>492</sup> L. Jan uvažuje o tom, že datem ante quem může být i listina Václava II. vydaná v Žatci 3. prosince 1288,<sup>493</sup> kterou zde možná vydává ve prospěch jednoho z účastníků akce.<sup>494</sup> Připomíná, že mezi 23. srpem a 8. říjnem zachycujeme Václava v Praze. Jenže v této době se Závašovo dítě ještě nemohlo narodit, cestoval-li Závaš do Uher až po Novém roce.<sup>495</sup>

Bud'me advocatem diaboli a argumentem nám budiž datum narození Závašova syna. Pokud opravdu Závaš jel pozvat Václava na křtiny, pak nám nevychází datum početí jeho potomka ani na jedno z údajných dat svatby Závaše s Alžbětou. Pokud by svou svatební noc naplnili 23. 3., při ideální délce těhotenství 280 dnů vychází termín porodu na polovinu prosince. Květnový termín svatby se svatební nocí až 11. 5. by přinášel termín porodu až na počátek února následujícího roku! Jak však prameny napovídají, došlo k zatčení před 10. lednem 1289. Jsou-li zprávy Jindřicha Heimburského opravdu spolehlivé, pak by Závaš musel Alžbětu okouzlit okamžitě po svém příjezdu do Uher bez ohledu na termín svatby, protože datum početí by vycházelo do první poloviny února 1288.<sup>496</sup> V tu dobu již Závaš v Uhrách

<sup>486</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 269. Pokud přijel v únoru (viz dále), byla by listina vydaná v červnu jednou z posledních věcí, kterou učinil.

<sup>487</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31.

<sup>488</sup> Tamtéž. Stalo se tak 19. listopadu.

<sup>489</sup> L. JAN, *Václav II. Král*, s. 98.

<sup>490</sup> J. ŠUSTA se domníval, že se tak stalo koncem roku 1288, ne dříve než 24. srpna 1288, protože dle Pulkavy zajetí trvalo necelé dva roky; B. Dudík událost klade do konce roku 1288; M. Pangerl, soudí, že se tak stalo již kolem letnic 1288, což je úplný nesmysl – viz J. ŠUSTA, *Závaš*, s. 388.

<sup>491</sup> L. Jan se přiklání k dataci M. Vystyda – viz L. JAN, *Proces*, s. 10; Týž, *Václav II. Král*, s. 105. Originální zpráva viz FRB III, *Letopisové Jindřicha Heimburského*, s. 320.

<sup>492</sup> RBM II, č. 1466, s. 628-630.

<sup>493</sup> RBM II, č. 1462, s. 627.

<sup>494</sup> L. JAN, *Proces*, s. 10.

<sup>495</sup> 8. října odpovídá datu početí kolem 13. ledna; v této době, jak víme, ale Závaš ještě nebyl na cestě do Uher.

<sup>496</sup> Nepředpokládejme, že by došlo k porodu předčasně narozeného dítěte. Pokud se dítě narodilo dříve a hrozilo by, že zemře, nebo bylo-li slabé, konal se křest okamžitě po porodu. Vzhledem k tomu, že po staletí byly a jsou

opravdu mohl být, pokud si pospíšíl, a pokud uvedl Alžbětu do jiného stavu, se svatbou se neotálelo bez ohledu na období liturgického roku. Ani jedno, ani druhé zřejmě neodporovalo uvolněným mravům, které tehdy na uherském královském dvoře panovaly.

Nejbarvitěji popisuje zatýkání Otokar Štýrský.<sup>497</sup> Poté, co odjel Závaš do Uher za svou nevěstou, měl Václav svolat na tajné schůzce jemu oddané šlechtice, kterým odhalil jádro celé situace.<sup>498</sup> Otokar samozřejmě líčí zrádné styky s Uhry, kterým chce Závaš vydat zemi, a také přísahu šlechticů vůči Rudolfovi, kterému při vydání jeho dcery do Čech slíbili, že českému králi pomohou zlomit Závašovu moc. Král měl pak vybrat ze svých věrných 12 mužů (zajisté kronikářova redakce a odkaz na biblické číslo), kteří měli zatčení provést. Závaš, který se chystal znovu na cestu do Uher, navštívil krále s královnou, od kterých byl vřele přijat, dokonce měl dostat i šperk pro svou novou choť. Když se vracel zpět do města, kde byl ubytován, dostihl jej posel, který jej zval k opětovnému rozhovoru s králem. Závaš otočil koně a vrátil se s malým doprovodem na Hrad. Hned po vjezdu za ním byla zavřena brána. Pak vstoupil do paláce a jal se vyhledat krále, který však ve své komnatě nebyl. Pak dostal zprávu, že král jej přijme ve věži. Tam také údajně byl, ale zamčený ve vyšším patře.<sup>499</sup> V přízemí věže na Závaše čekalo osm mužů ve zbroji, kteří jej obklíčili a chtěli spoutat; mezi nimi byli i jeho tři švagři.<sup>500</sup> Vyzvali jej, ať se nechá zajmout, že je královým zajatcem, jinak musí zemřít; na to Závaš odpověděl, že pouze tehdy, bude-li on sám chtít. Došlo k potyčce, kdy Závaš jednoho ze zatýkajících zabil ranou do hrdla. Nakonec byl přemožen a v doprovodu čtyřiceti mužů odveden do vězení.<sup>501</sup>

Zbraslavská kronika situaci líčí v základních rysech stejně – Závašovo pozvání, následný odchod, návrat na základě zprávy královského posla a následné zatčení. Je těžké říci, zda některé detaily ve vyprávění Otokara jsou věrné realitě, jak soudí L. Jan,<sup>502</sup> či jde o literární fikci, nicméně z líčení jasně vyplývá, že král nechtěl nic ponechat náhodě a Závaše se obával. O Závašově zatčení pojednává Ota v kapitole XXV, avšak ne tak obšírně, jako Otokar. Král byl pozván na slavnost,<sup>503</sup> která byla dle vyprávění Otokara chystána na hranicích obou království. Král Závaše poslal původně napřed, aby slavnost přichystal, a slíbil, že přijede za ním. Mezitím byl údajně zpraven o úkladech, které mu Závaš chystá, a rozhodl se uvrhnout jej do vězení. Václav tedy poslal pro Závaše se záminkou, aby jej na chystanou slavnost doprovodil z Prahy. Když Závaš přijel na Hrad, byl zajat a král si vynutil z jeho rukou královské poklady a statky, které si přivlastnil. Při dobývání hradu Hluboká, který jeho bratři nechtěli vydat, byl v podhradí před jejich očima sťat, ovšem žádná z nám známých kronik neuvádí, kdy se tak stalo.

Vraťme se však k událostem následujícím po Závašově zatčení. Již 10. ledna 1289 registrujeme nové obsazení v úřadech ve svědečné řadě listiny, která dokládá lenní hold

---

křtiny ve vyšších společenských kruzích okázalou událostí, měly se konat zřejmě až po šestineděli rodičky. Tento termín by také poskytoval dostatek času pro účast uherského krále.

<sup>497</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 269-272.

<sup>498</sup> O tajné schůzce hovoří i FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 32.

<sup>499</sup> L. Jan toto vykládá jako obavy mladého krále, aby se k němu Závaš nedostal, pokud by plán na jeho zajetí selhal – viz L. JAN, *Závaš*, s. 9.

<sup>500</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 271.

<sup>501</sup> M. Vystyd se domníval, že se jednalo o Bílou věž u hlavní brány – viz M. VYSTYD, *Die steirische Reimchronik*, s. 610-613.

<sup>502</sup> L. JAN, *Proces*, s. 9; M. PANGERL, *Zawisch*, s. 182.

<sup>503</sup> Otokar nemluví výslovně o křtinách, ale jen o přímlově pro novorozeného chlapce.

Kazimíra Bytomského českému králi.<sup>504</sup> Nedlouho poté postoupil míšeňský markrabí Fridrich Malý českému králi svá práva k Míšeňsku, Osterlandu a Dolní Lužici; náhradou za tyto statky dostal od Václava II. lenním právem Svojanov, Poličku, Lanškroun, Lanšperk, Ort, Vysoké Mýto, Šebín, Skuteč, Hojštejn, Zábřeh a Svitavy. Deklaruje to smlouva uzavřená 6. února.<sup>505</sup> Vydání českých statků do Fridrichových rukou mělo proběhnout nejpozději do nejbližších Velikonoc (10. 4.). Jsou to v jádru stejné statky, které držel Záviš a jeho syn. Zřejmě se již v této době nepočítalo s tím, že by Záviš měl být propuštěn na svobodu. I když celou transakci posvětil Rudolf Habsburský v Chebu 13. března 1289,<sup>506</sup> k její realizaci nakonec nedošlo. L. Jan nabízí vysvětlení, že statky darované Závišovi a jeho synu byly původně součástí Kunhutina věna, které oba měli získat její poslední vůlí. Tímto argumentem se hájil již uvězněný Záviš poté, co byl vyzván, aby vydal královské statky, které drží. Ješkovi měla jeho matka před smrtí odkázat svůj věnný majetek v hodnotě 50 000 hřiven.<sup>507</sup> Potom, co Záviš takto odpověděl, jej jeho žalárník Zbyslav Zajíc uvrhnul do spodního patra věže, kde jej držel spoutaného v bídnych podmínkách.<sup>508</sup>

Jak a kdy majetky ovládané původně Závišem přešly do rukou krále, není jasné. Prakticky neznámý je i výčet těchto majetků. S převodem Poličky etc. do královských rukou bývá spojován formulář, dle kterého se Tobiáš z Bechyně ujal úřadu hejtmana města i příslušného území.<sup>509</sup> Formulář je v edicích datován do roku 1284. Není jasné, zda se může vztahovat k jaru roku 1289. L. Jan upozorňuje, že Tobiáš se v uvedenou dobu nejspíše na královském dvoře vůbec nevyskytoval.<sup>510</sup>

Stejný postoj jako Záviš zřejmě zastávali i jeho přívrženci na „královských statcích“, které odmítali vydat zpět do králových rukou. O jaké statky se vlastně jednalo, není známo, neboť o tom žádné prameny nehovoří. Mohlo však jít o statky, které povstalci drželi v souvislosti s výkonem svých, nyní již bývalých, královských úřadů. J. Šusta se domníval, že došlo k rozsáhlému povstání všech Vítkovců.<sup>511</sup> Dáme-li opět prostor pramenům, detaily se z nich nedozvíme. Dříve citované prameny, které byly dávány do souvislosti se vzpourou Vítkovců, pochází opět z formulářové sbírky Tobiášovy. Jde o jeho stížnosti na činy páchané Hynkem ml. z Lichtenburka, Dětrichem Švihovcem, Zdeslavem ze Šternberka, Zbyslavem z Třebouně a příbuznými Hroznaty z Úžic. L. Jan na základě jejich kritiky odmítnul dataci některých listů do roku 1289.<sup>512</sup> Mnohé z výše uvedených osob zachycujeme v roce 1289 mezi novými královými služebníky, těžko by se tak dopouštěli těchto činů. K roku 1289 tak L. Jan klade stížnost na Závišova bratra Vítku a syny Hroznaty z Úžic, kteří páchali škody na biskupském majetku. Vypálili Pelhřimov, Týn nad Vltavou, vyloupili sedm vesnic v jeho okolí a kořist i se zajatci odvěkli do Českých Budějovic.<sup>513</sup> Z doby po 15. srpnu 1289 pochází zpráva o tom, že lidé Závišova bratra Vítku zajali Čeňka z Kamenice a odvedli jej do Českých

<sup>504</sup> RBM II, č. 1466, s. 628-630. V úřadu nejvyššího komorníka setrval jen Ojří z Lomnice, ale ne na dlouho.

<sup>505</sup> RBM II, č. 1467, s. 630-633/ACRB I, č. 33, s. 52-58. Detailní výčet statků viz L. JAN, *Proces*, s. 12.

<sup>506</sup> RBM II, č. 1470, s. 635/ACRB I, č. 35, s. 59-60.

<sup>507</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 272-273.

<sup>508</sup> O tom, že byl Záviš držen po dva roky v řetězech, hovoří FRB V, *Kronika Pulhavova*, s. 171. I když se jedná o mladší zprávy, často dosti přibarvené, jednalo se možná o reálnou situaci.

<sup>509</sup> RBM II, č. 2438, s. 1051/ CIM II, č. 35, s. 98-99.

<sup>510</sup> L. JAN, *Proces*, s. 14.

<sup>511</sup> J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 403.

<sup>512</sup> FTB č. 27-30, č. 187-188, č. 191, č. 193. L. JAN, *Proces*, s. 15-16.

<sup>513</sup> FTB, č. 235, s. 178-179.

Budějovic.<sup>514</sup> O tom, že zpráva o zajetí biskupova bratra má reálné jádro, nás zpravují kroniky. Byl to právě on, kdo popravu Závíše zaplatil svým životem.<sup>515</sup> Jindřich z Rožmberka stál z počátku asi též na straně povstalců, což lze vyčíst z formulářové sbírky Zdeňka z Třebíče.<sup>516</sup> Včas se ale s králem usmířil – jak naznačuje opět formulářový list, tentokráte královny Guty, dostal Jindřich prostor pro mírová jednání, neboť se v listu hovoří, že on i všichni z jeho doprovodu mají čas na svobodnou cestu ke králi a zpět od data vydání listu, tj. 19. října (1290), do příští Květné neděle.

Shrneme-li, co víme o povstání a vojenských akcích, musíme přiznat, že toho mnoho není. Účastníky těchto akcí byli Závíšovi bratři a jeho blízcí; jistě víme o Víckovi ze Zálší, kterého bychom mohli řadit mezi klientelu Vítkovců.<sup>517</sup> Z řad Vítkovců není známo o jiných povstalcích, Jindřich z Rožmberka se zřejmě velmi záhy přiklonil na královskou stranu. Hroznata z Úzic se syny, kteří stáli na straně povstalců, byli také odsouzeni a jejich statky byly zkonfiskovány.<sup>518</sup> Jména povstalců ve shodě s formuláři uvádí i mladší listiny, které hovoří o konfiskacích jejich majetku. O podpoře dalších Vítkovců, Ojíře z Lomnice a pánů z Hradce, stejně tak jako Závíšových bratranců v Českém Krumlově nelze říci nic určitého. Počet povstalců nebyl tak velký, jak jej líčí starší badatelé. Těžko také hovořit o mezinárodní rovině povstání.<sup>519</sup> Vypadá to, že nenávist byla mířena proti biskupskému zboží, jak o tom vypovídají formuláře.<sup>520</sup> Byl to opravdu pražský biskup Tobiáš, kdo byl strůjcem Závíšova pádu? I když za doby Závíšova působení stál zřejmě v pozadí, nechal se informovat o tom, co se u dvora děje. Vypovídal by o tom jeden formulářový list, ve kterém se biskupovi omlouvá Oldřich, probošt pražské kapituly, za starší a mylně podané informace ze dvora.<sup>521</sup>

Zatímco v Čechách se konaly záškodnické akce Závíšových přívrženců, nevíme, co se dělo se Závíšem. Jeho vazba nebyla zřejmě tak romantická, jak ji ukazují některé obrazy 19. století. Otokarova kronika líčí, že s ním Zbyslav Zajíc nijak slušně nezacházel. Mezitím, co byl Závíš ve vazbě, byl důkladně připravován soudní proces. Z počátku možná sám král váhal, jak se Závíšem naložit; ke tvrdému postupu proti povstalcům jej možná povzbuzoval jeho tchán Rudolf, který v říši jednal stejně. Zbraslavská kronika, která popisuje královu vnitřní rozpolcenost, zřejmě nemusí být daleko od pravdy.

Král Václav se snažil se Závíšovými bratry postupovat smírně; zřejmě dostali na konci roku 1289 obdobnou lhůtu jako Jindřich z Rožmberka.<sup>522</sup> Následujícího roku, 17. března, se konalo soudní zasedání, na kterém vznesl své nároky na odškodnění biskup Tobiáš. I zde byl dán prostor pro jednání; bratři dostali jednoletou lhůtu na náhradu škod, které mu

---

<sup>514</sup> FTB, č. 192, s. 152.

<sup>515</sup> Popravu obou zmiňuje FRB IV, *Kronika Františka Pražského*, s. 356; FRB SN I, s. 19; Neplach uvádí k roku 1289 (sic) popravu Závíše a jeho bratra (!) Čeňka – FRB III, *Kronika Neplachova*, s. 477.

<sup>516</sup> RBM II, č. 2441, s. 1052-1053.

<sup>517</sup> J. Polách se bez jakéhokoli přímého pramenného důkazu domnívá, že byl manželem Závíšovy dcery z jeho prvního svazku - viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 113.

<sup>518</sup> L. JAN, *Proces*, s. 3-5.

<sup>519</sup> V. Vaníček dokonce hovoří o „velmi vratké koalici Vítkovců, Uher a Vratislavská“, a to zřejmě na základě kombinace zpráv ze Zbraslavské kroniky – viz V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 411.

<sup>520</sup> O dalších škodách na biskupském majetku hovoří v této souvislosti literaturou opomíjený formulářový list, kterým Václav II. slibuje Tobiášovi, že po zjednání míru vrátí do jeho rukou hrad Benešov – viz FFBW, č. 9, s. 479-480. Editorem je list vrozen do let 1288-1290.

<sup>521</sup> FTB, č. 115, s. 94. Editorem je list vrozen mezi léta 1284-1287.

<sup>522</sup> FTB, č. 200, s. 157-158.

způsobili. Hlavní soudní líčení se zřejmě konalo až v létě 1290, zřejmě v době mezi 19. červencem a 21. srpnem.<sup>523</sup>

Zde byli odsouzeni nejen Závišovi bratři, ale i on sám. Dobové kroniky přichází samozřejmě s různými obviněními, kdy některá z nich mají fantaskní rozměr. Jedná se zejména o historky popisující spojenectví s uherským králem a dohodu o vydání Václava II. do uherských rukou.<sup>524</sup> Častou obžalobou jsou úklady o králův život, které zaznívají z úst Oty Zbraslavského i dalších kronik. Jak však praví Ota, byla jeho zdrojem „pověst lidu“.<sup>525</sup> Obdobné ohlasy pak nalezneme i v mladších kronikách. Faktem však je, že i kdyby Záviš krále opravdu nechal zavraždit, nic by tím nezískal. O Čechách, z nichž by se stalo de iure uprázdněné říšské léno, by rozhodoval římský král a Záviš sotva mohl pomýšlet na nástupnictví pro sebe či svého syna, a to zvláště po narození Václavova syna Přemysla, který přišel na svět 6. května 1288. Tento syn zemřel 19. listopadu téhož roku, děťátko bylo pochováno ve svatovítské katedrále. Snad se tak stalo až po zatčení Záviše. Pokud by k úmrtí chlapce došlo před ním, měl by Václav proti Závišovi minimálně osobní zášť, pokud jej Záviš jel pozvat na křtiny svého novorozeného syna. Co však zřetelně vysvítá z líčení kronik, jsou obvinění ze zneužití moci ve prospěch Závišův i jeho přátel.

Je otázkou, jakou váhu v tomto ohledu přikládat slovům Zbraslavské kroniky o tom, že si Záviš neprávem přivlastnil královské statky, dávaje přednost soukromému prospěchu před společným dobrem – jsou to obvinění, která najdeme i na jiných místech kroniky, např. obdobně je popisována v kapitole XXVII situace v Uhrách po smrti krále Ladislava.<sup>526</sup>

Právním zdůvodněním rozsudku se zabýval L. Jan.<sup>527</sup> Ačkoli dochází k závěru, že žádná z českých dochovaných právních příruček nezná zločin zrady panovníka či urážky majestátu, objevují se takové zločiny v římském právu od pozdně antického období, přičemž byly převzaty dle díkce Lex Quisquis i do církevního práva. Tato provinění, která byla postavena na roveň simonii a herezi, se trestala ztrátou hrdla a konfiskací veškerého majetku obviněného. Život jeho synů je ponechán na vůli vládce, ale předem jsou vyloučeni ze všeho dědictví i úřadů. Jejich chudoba má být důsledkem hanby, která na nich ulpívala vinou jejich otce. I když u Závišových potomků nebyla využita síla infamie do důsledku, byl jeho majetek (vlastněný v nedílu s bratry) konfiskován a jeho život skončil na popravišti.

Není jasné, jak dlouho byl Záviš voděn před hrady vzbouřenců, a nevíme ani, jaké hrady to byly. Ota Durynský zmiňuje, že král si chtěl vydobýt na Závišovi nejen poklady a královské insignie, které si přivlastnil, ale i královské hrady, které měl Záviš ve své moci.<sup>528</sup> Je možné, že se jednalo o statky, které drželi povstalci v souvislosti s výkonem svých bývalých úřadů. Jisté je, že Vítek s bratry obsadili České Budějovice a Hlubokou. L. Jan se domnívá, že vojenské tažení se Závišem začalo až ve druhé polovině května roku 1290. V Praze totiž 10. května zemřel syn římského krále Rudolfa, který zde byl i pochován. Dle odmlky Václava II. v pramenech diplomatické povahy v květnu a červnu, kdy nevydal ani jednu listinu, se možná do pole vydal i sám král.<sup>529</sup> Dle Otokara Štýrského byly dobyty

<sup>523</sup> L. JAN, *Proces*, s. 3.

<sup>524</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 268; MGH Deutsche Chroniken VI, *Die österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, s. 140

<sup>525</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 27-28.

<sup>526</sup> Tamtéž, s. 34.

<sup>527</sup> L. JAN, *Proces*, s. 35-37.

<sup>528</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 32.

<sup>529</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 156.

nejprve Budějovice, které, jak víme z formulářových listů, poskytovaly vzbouřencům zázemí. Vítek s ostatními se stáhnul na lépe hájitelnou Hlubokou, která byla v jeho rukou přinejmenším od roku 1285, kdy je poprvé zmíněna jako Vítkův predikát. Před Hlubokou se dle slov Otokara Štýrského Václav rozloučil se svým nevlastním bratrem Mikulášem a odjel do Budějovic.<sup>530</sup> Stalo se tak zřejmě koncem června, protože králi byla doručena zpráva o úmrtí Jindřicha IV. Proba, čímž se do rukou českého krále vrátilo Kladsko. Situace na mezinárodním poli byla pro českého krále důležitější než pacifikace domácí scény, která se blížila vrcholu.

Následující příběh je známý, Vítek s bratry a dalšími věrnými se odmítli vzdát, a tak Mikuláš nechal připravit Závišovu popravu. Otokar Štýrský je jediný, kdo průběh poprav detailně líčí.<sup>531</sup> Když bylo jasné, že neodvratný konec se blíží, nechal si Záviš zavolat kněze, kterému se vyzpovídal. Poté oslovil vzletnou řečí přítomné pány, které varoval před králem a příkladem předkládal svůj osud. Mikuláš Opavský jej přerušil a nechal jej stít. Povstalci zprvu nechtěli věřit, že k popravě Záviše doopravdy došlo, a tak vyslali jakousi ženštinu, aby totožnost popraveného potvrdila. Povstalci pak nechali jako odplatu popraviti Čenka z Kamenice, bratra biskupa Tobiáše.<sup>532</sup>

Než završíme příběh o Závišovi, rozeberme ještě dva důležité momenty, a to je datum vlastní exekuce a způsob, jímž byl Záviš stať. O způsobu poprav nás zpravuje vlastně jen Příbík Pulkava a zde nastává problém – existuje několik variant textů této kroniky, přičemž stěti prknem přináší až pátá recenze, která je nejobsáhlejší a byla editována souběžně s jinou verzí textu v edici M. Bláhové a Z. Fialy. Poprava přioštěným prknem je zde zaznamenána nejen u Záviše, ale i na jiném místě v případě události boje mladého Přemysla proti otci,<sup>533</sup> přičemž v jiných recenzích není konkrétně o popravách v rámci těchto událostí zmínka.<sup>534</sup> Co se týče Záviše z Falkenštejna, byli historikové, kteří tuto možnost připustili jako reálnou.<sup>535</sup> Vzhledem k tomu, že tento způsob poprav byl znám a používán ve Flandrech a v Brabantsku pro viníky usvědčené ze znásilnění žen, měl být tímto způsobem zdůrazněn Závišův zločin poskvrnění lože královny vdovy.<sup>536</sup> Jenže vzhledem k tomu, že se tento způsob poprav objevuje i na jiném místě kroniky, kde o žádném sexuálním deliktu není řeč, je nutno tento způsob poprav odmítnout jako nereálný, protože jde nejspíše jen o prostředek kronikáře, jak svůj text učinit pro čtenáře přitažlivější. Navíc podotkněme, že v nejstarší recenzi Pulkavových textů není uveden ani způsob poprav, ani informaci o pohřbu těla ve Vyšším Brodě, takže jde jistě o dodatečnou úpravu. Jak uvádí poznámka k edici Pulkavovy kroniky od M. Bláhové a Z. Fialy, jsou zprávy o popravě prknem v jiných dílech (např. u tzv. Dalimila či ve skladbě Přemysl Otakar a Záviše) mladšího data a s největší pravděpodobností jsou ovlivněny právě pátou recenzí Pulkavova textu.<sup>537</sup>

Záviš byl v podhradí Hluboké stať nejpravděpodobněji mečem. Kdy k tomu došlo, je opět jablkem sváru českých historiků. O datu jeho poprav nás totiž neinformuje žádný ze

<sup>530</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 273-274.

<sup>531</sup> Tamtéž, s. 275-276.

<sup>532</sup> Tuto informaci přináší FRB III, *Kronika Neplachova*, s. 477. Událost mylně klade k roku 1289 a uvádí, že „Zawissius decollatur et dominus Czenko frater eius.“

<sup>533</sup> Jedná se o příběh sudího Ctibora a jeho syna – FRB II, *Staré letopisy české*, s. 287 doslova uvádí, že Ctibor byl stať mečem.

<sup>534</sup> M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, s. 359.

<sup>535</sup> J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 413-414.

<sup>536</sup> Tamtéž.

<sup>537</sup> M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, s. 429.

soudobých pramenů. Zbraslavská kronika uvádí, že Záviš zemřel ve stejném měsíci jako údajní spiklenci proti českému králi, tj. jako Jindřich IV. Probus († 23. června) a uherský král Ladislav IV. († 10. června).<sup>538</sup> Tento údaj není příliš věrohodný, jde spíše jen o důkaz Boží vůle stojící při Václavovi než o reálné datum Závišovy popravě. Kronika Beneše Minority,<sup>539</sup> výrazně mladší pramen, tvrdí, že k popravě došlo na den svatého Prokopa, tj. 4. července. I toto datum má mezi historiky své příznivce.<sup>540</sup> Datum 24. července uvádí D. Dvořáčková-Malá, ovšem bez odkazu na jakýkoli pramen.<sup>541</sup> Nekrologium vyšebrodského kláštera uvádí k 24. dni měsíce srpna následující: „A. D. MCCXC. D. Zavisius de Falkenstein: qui don[avit] huic mon[asterio] lignum S[acrosante] crucis dom[in]i pretiose ornatum: et sep[ultus] est in capitulo nostro.“<sup>542</sup> Přikloníme-li se k rekonstrukci chronologie procesu se Závišem a jeho bratry, je nejpravděpodobnějším datem smrti 24. srpen, tak jak uvádí vyšebrodské nekrologium. Je to sice pramen mladší, posbíraný na základě starších záznamů, ovšem je věrohodnější než mlhavé údaje v kronikách o délce Závišova zajetí a době jeho popravě. Zároveň údaj z nekrologia lépe koresponduje s lhůtou, kterou dostali bratři na opuštění země. Otokar Štýrský sice hovoří o sedmi dnech,<sup>543</sup> ovšem víme, že Vitek je zachycen na jihu Čech ještě 16. září.<sup>544</sup> Lhůta mohla být delší; pokud by se jednalo o měsíc, zbylo by dost času na pohřeb Závišova těla i poslední odkazy jeho bratrů.

Stejně tak, jako nevíme, kde se Záviš narodil, nevíme, kde je doopravdy pohřben.<sup>545</sup> Nekrologium sice hovoří o tom, že jeho tělo bylo uloženo k věčnému odpočinku do kapitulní síně kláštera,<sup>546</sup> avšak nedávné průzkumy georadarem, které se snažily odhalit pod podlahou nějaké anomálie, které by mohly signalizovat hrobku, byly neúspěšné.<sup>547</sup>

O tom, jak byla vnímána Závišova poprava soudobými českými elitami, lze jen těžko hledat objektivních zpráv. Jen zmiňme, na okraj, že někteří badatelé se domnívají, že Závišova poprava měla dohru na počátku 14. století, kdy celkově stoupala nespokojenost české šlechty, která vygradovala v zavraždění krále Václava III.<sup>548</sup> Je pravdou, že Holena z Vildštejna, který byl v kronice Otokara Štýrského obviněn ze spáchání tohoto činu, zastihujeme naposledy na listině z roku 1284 v okolí Záviše z Falkenštejna,<sup>549</sup> nicméně o reálnosti tohoto tvrzení je nutné silně pochybovat.<sup>550</sup>

<sup>538</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 33.

<sup>539</sup> L. DUŠEK, *Benedicti Minoritae*, s. 370.

<sup>540</sup> V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 413.

<sup>541</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 64.

<sup>542</sup> X. M. MILLAUER, *Fragmente aus dem nekrolog des Zisterzienserstiftes Hohenfurt mit Anmerkungen*, Prag 1819, s. 49; L. Jan chybně uvádí odkaz na edici FRA XXIII, s. 379.

<sup>543</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 275.

<sup>544</sup> FRA XXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>545</sup> Jako jediná nás o pohřbu ve vyšebrodském klášteře informuje Kronika Pulkavova, FRB V, s. 171.

<sup>546</sup> X. M. MILLAUER, *Fragmente*, s. 49.

<sup>547</sup> Za tuto informaci děkuji převorovi cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu, p. Justinu Berkovi. Na základě zpráv Bohuslava Balbína bratři vykoupili pouze Závišovu hlavu, která má být pohřbena na levé straně kapitulní síně v pohledu od vchodu.

<sup>548</sup> Miroslav IVANOV, *Český pitaval aneb Královraždy*, Praha 1976, s. 253.

<sup>549</sup> RBM II, č. 1316, s. 569-570.

<sup>550</sup> Blíže viz Karel MARÁZ, *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007, s. 74-75.



### 3. 2. 5. 2 *Vítek z Krumlova*

Vítek jako jediný ze Závašových bratří vystupuje z anonymity a jeho činy jsou alespoň částečně sledovatelné.

Lze se oprávněně domnívat, že vzhledem k tomu, že bratři drželi své jmění odkázané jim otcem v nedělu, byly jeho kroky vedeny starším sourozencem, Závašem z Falkenštejna. Neznáme nic o jeho narození, neznámá je i manželka, pokud nějakou měl, ani jeho potomstvo v dochovaných pramenech nikde nezaznamenáváme.

Poprvé Vítek s bratry vstupuje do pramenů diplomatické povahy v Rožmberku dne 19. března v letech 1272 a 1274; kdy byly bratry Jindřichem a Vítkem z Rožmberka vydány dvě shodné listiny, z nichž starší z roku 1272 je považována za falsum.<sup>551</sup>

Během povstání Vítkovců v letech 1276-1278 slyšíme jmenovitě pouze o Závašovi, nikoli jeho bratřích, ale je jisté, že spolu spolupracovali.

Při reorganizaci dvora po příchodu Závaše z Falkenštejna byl Vítek dosazen do funkce podkomořího. V této funkci je pramenně doložen v letech 1284-1286.<sup>552</sup> Není úplně jasné, co přesně bylo v kompetenci podkomořího, k této záležitosti existuje bohatá literatura<sup>553</sup> a o problematice bylo pojednáno na jiném místě této práce. Povšechně můžeme konstatovat, že se jednalo o poměrně výnosný úřad, neboť měl na základě pověřovacích mandátů panovníka králi získávat peníze ze soudních pokut a jiných poplatků ve městech; z velké části šlo o soudní a rozhodovací činnost ve městech, dále měl kontrolu nad příjmy zvláštních berní z měst a klášterů a také zřejmě i z urbury.

O Vítkových kompetencích či povinnostech vypovídají tři formuláře, které se pojí s konkrétními událostmi, které se staly zřejmě v průběhu roku 1285 či 1284.<sup>554</sup> Šlo o dodávku dřeva, kterou měl ze svého obvodu vypravít kamýcký vilik Heinlin. Vzhledem k tomu, že se tak nestalo, upomínal jej svým mandátem král Václav II. a též listem podkomoří Vítek.<sup>555</sup>

Nejpozději roku 1285 Vítku zastihujeme s predikátem z Hluboké,<sup>556</sup> kterou držel až do popravy svého bratra.<sup>557</sup> V listině z roku 1285 je jmenován jako komorník, ovšem nejedná se o žádný nový post, kterého by Vítek dosáhnul. Dobová terminologie pro označení pozice

<sup>551</sup> CDB V/2, č. 656, s. 285 †srov. CDB V/2, č. 737, s. 398-399.

<sup>552</sup> RBM II, č. 1316, s. 569; RBM II, č. 1317, s. 570; RBM II, č. 1368, s. 589/CDM IV, č. 234, s. 308; CDM IV, č. 234, s. 308.

<sup>553</sup> Starší názory a celou diskusi přehledně shrnuje D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 35-36 či L. JAN, *Vznik*, s. 154, pozn. 2, popř. L. JAN, *Moravský podkomoří v době Václava II.*, ČČH 95, 1997, s. 315-534.

<sup>554</sup> Do roku 1285 formuláře datoval D. TŘEŠTÍK, *Formularze czeskie XIII. wieku. Rękopisy i filiacje*, *Studia źródłoznawcze* 7, 1962, s. 55, pozn. 66. L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 31-33 se přiklání k dataci do roku 1284 a spekuluje, že mohlo snad jít o zamýšlenou výstavbu kláštera augustiniánů poustevníků u sv. Tomáše v Praze. Václav II. se ve formulářích tituluje ještě jako „dominus et heres regni Bohemie“ a jsou výslovně též zmiňovány příkazy královny, což znamená, že musela být naživu. Vzhledem k tomu, že vilikovi byla původně dána lhůta na dopravení dřeva do nadcházejících Velikonoc, jednalo se nejpravděpodobněji o Velikonoce roku 1284.

<sup>555</sup> Wilhelm WATTENBACH, *Fragmente eines böhmischen Formelbuches aus dem 13. Jahrhundert*, *Forschungen zur Deutschen Geschichte* 15, 1875, s. 213-238, edice na str. 237. Formuláře pochází ze sbírky mistra Wenera, dochovaly se však na okrajích pergamenu a je možné, že jejich autor mohl být mistr Jindřich Vlach, který je v nich výslovně jmenován, avšak v žádné jeho známé sbírce se nedochovaly – viz L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 31-32.

<sup>556</sup> RBM II, č. 1358, s. 586. Na této listině je dle D. Malé zaznamenán s funkcí pražského purkrabí, což ale není pravda, neboť Vítek takovou nikdy nedežal – viz D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 141. Jako pražští purkrabí jsou zde uvedeni Hroznata a Vilém – viz RBM II, č. 1358, s. 586.

<sup>557</sup> S predikátem z Hluboké je zmíněn ještě koncem roku 1289 – viz FTB, č. 200, s. 157-158; o reálném držení hradu až do popravy Závaše hovoří množství dobových kronik.

podkomořího totiž kolísala mezi subcamerarius a camerarius a používání obou termínů se ustálilo až na přelomu 13. a 14. století.<sup>558</sup>

Vítek provázel krále a Záviše na jejich pacifikačním tažení na Moravu roku 1285, kde byl dosazen do úřadu znojemského purkrabí. Znojemský hrad představoval významný bod v moravském správním systému 13. století, neboť se jednalo o centrum starého údělu.<sup>559</sup> Vítek je v tomto úřadu připomínán poprvé (a naposledy) roku 1286.<sup>560</sup> Prameny zmiňují jeho nástupce až s odstupem 17 let, roku 1303, kdy byl v obdobné funkci Smil z Nových Hradů.<sup>561</sup>

Počátkem roku 1288 už je v úřadu podkomořího jmenován Dětrich Spatzmann, Závišův švagr.<sup>562</sup> Vítek ve svědečné řadě listiny jmenován není; je to však poslední listina, která zachycuje Záviše v Čechách před odjezdem do Uher. V květnu roku 1288 je doložen Vítek jako maršálek. Tato zpráva pochází z již citované listiny hovořící o příměří mezi Václavem II. a Albrechtem I.<sup>563</sup> Z doby krále Václava II. nacházíme držitele úřadu maršálka v pramenech jen velice zřídka. Někteří historikové vidí v této změně úřadu Vítkovo povýšení; de facto se ale jednalo o zhoršení postavení, protože Vítek byl odstaven od finančních toků v rámci podkomořského úřadu. Tato výměna by mohla být považována za jednu z prvních indicií svědčících o pozvolném postupu proti Závišovi. Vítek funkci maršálka zastával do zatčení svého bratra, protože v lednu roku 1289 je ve funkci zachycen Albrecht ze Žeberka.<sup>564</sup>

Po Závišově zatčení se Vítek se svými bratry postavili králi na odpor a začali decimovat jižní Čechy válečnými akcemi, které byly vedené proti biskupskému zboží. Za svou základnu si Vítek zvolil Hlubokou, ve svůj prospěch měl obsazeny i České Budějovice, kam odvěkli do vězení Čeňka z Kamenice, biskupova bratra. Václav projevil ochotu řešit celou situaci smírně – obdobnou lhůtu jako Jindřich z Rožmberka dostali zřejmě i Závišovi bratři a jejich spojenci. Vypovídá o tom jeden z formulářů biskupa Tobiáše.<sup>565</sup> Datace písemnosti spadá do konce roku 1289. Podle jejího znění dostali povstalci na přímluvu krále, jmenovitě Vítek z Hluboké s bratřími a Hroznata z Úžic se syny a přáteli a vším lidem, lhůtu na bezpečnou cestu ke královskému dvoru a zpět, což mělo platit od data vydání listu do příštího oktávu Tří králů, tj. 13. ledna 1290. Nikdo z nich se ke dvoru očividně nevypravil, neboť od pátku 17. března 1290 jim začala běžet roční lhůta na odškodnění biskupa Tobiáše. Stanovilo ji soudní zasedání, kterého se asi nikdo z výše jmenovaných nezúčastnil. O roční lhůtě vypovídá královská listina ze 17. června 1291,<sup>566</sup> která potvrzuje soudní výrok ze 17. března téhož roku, kdy bylo rozhodnuto o konfiskaci majetků povstalců, kteří na majetcích biskupa a pražského biskupství způsobili škodu za 14 695 hřiven, z toho Závišovi bratři Vítek, Budivoj a Henclin celkem za 11 141 hřiven, Hroznata z Úžic a jeho synové Arnošt, Jenč a Budivoj za 3534 hřiven. Zřejmě tehdy byli také označeni za psance. Každý z královských úředníků je mohl zajmout či popravit.

V té době byli již zřejmě za hranicemi země. O jejich útěku nás jako jediný informuje Otokar Štýrský. Naposledy Vítka v pramenech diplomatické povahy zachycujeme na podzim

<sup>558</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA, *Curia ducis*, s. 98; DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 35.

<sup>559</sup> L. JAN, *Vznik*, s. 110.

<sup>560</sup> CDM IV, č. 234, s. 308/RBM II, č. 1368, s. 589. I zde je jmenován jako komoří.

<sup>561</sup> CDM V, č. 158, s. 167.

<sup>562</sup> RBM II, č. 1430, s. 617.

<sup>563</sup> Wiener Briefsammlung, č. 253, s. 253-256.

<sup>564</sup> RBM II, č. 1466, s. 630.

<sup>565</sup> FTB, č. 200, s. 157-158.

<sup>566</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195-1196.

roku 1290, kdy se pohybuje na jihu Čech. Dne 16. září vystupuje jako svědek v majetkových transakcích svých bratranců. Spolu s ním zde svědčí Hroznata a Vilém z Žichlic, které L. Jan spojuje s Hroznatou z Úžic a jeho synem.<sup>567</sup> Sám Vítek s bratrem Vokem někdy v této době vydává listinu ve prospěch kláštera ve Vyšším Brodě, kterou darují cisterciákům vsi Malé Strážné, Vysokou a Černíkov za spásu duše svého bratra Záviše.<sup>568</sup> Bylo to asi jediné zboží, které jim na jihu Čech zůstalo, nebo doufali, že král bude respektovat donaci církevní instituci před svým nárokem na konfiskát povstalců.

Zda za volný pohyb bratrů ručil Jindřich z Rožmberka, jak soudí L. Jan,<sup>569</sup> z pramenů nijak nevyplývá. Je pravda, že Jindřich z Rožmberka se objevuje ve svědečné řadě na obou listinách datovaných do září 1290,<sup>570</sup> kde je zachycen Závišův bratr Vítek, ovšem vysoce urozených pánů zde najdeme více – za pozornost jistě stojí, že na listině Voka ze Strukovic vystupují Hynek z Lichtenburka a Bohuslav z Boru z rodu pánů ze Švamberka.<sup>571</sup> Vítkovi, stejně jako jeho bratrům, byl umožněn svobodný odchod z Hluboké. Jestli jsou správné informace Otokara Štýrského, dostali bratři sedmidenní lhůtu na to, aby opustili zemi.<sup>572</sup> Sice jim stále běžela lhůta, kdy bylo možné odškodnit biskupa za škody, které mu bratři způsobili, ale po popravě jejich bratra jim bylo jasné, že prohráli.

V létě téhož roku byly vedeny soudní procesy s povstalcí. Víme zcela jistě o soudu s Heřmanem z Úžic, synem Hroznatovým. Vzhledem k tomu, že byl již majetkově oddělen, na rozdíl od jiných bratrů, bylo proti němu vedeno samostatné soudní řízení. Tento proces se nemusel příliš časově míjet s procesem proti Hroznatovi a jeho synům.<sup>573</sup> Ve stejné době byl veden i proces s Vítkem a jeho bratřími. Informuje nás o něm listina z 15. listopadu 1290, která hovoří o tom, že majetky bratří výrokem zemského soudu propadly králi.<sup>574</sup> Listina byla vydána ze zcela jiného důvodu. Na základě prosby vyšebrodského opata Oty měl král vyslovit souhlas s prodejem hořického panství vyšebrodskému klášteru, který učinil Závišův bratr Vítek. Bratři spolu se Závišem drželi své statky v nedělu, snad to bylo již v době, kdy byl Záviš zatčen a opat si tak chtěl pojistit svou koupi. Možná to byl způsob, jak se bratři snažili sehnat peníze na válečnou kampaň proti biskupovi Tobiášovi; méně pravděpodobné je, že šlo o prostředky na uhrazení napáchaných škod. Z pramenů diplomatické povahy není jasné, kdy se toto soudní zasedání konalo; L. Jan dochází k termínu mezi 23. červnem a 21. srpnem 1290, kdy Zdeslav ze Šternberka, který se soudu účastnil, byl ve funkci kladského purkrabího. Soud byl zahájen asi až po návratu krále Václava II. z Vratislavi, tj. po 19. červenci. V této době se také rozhodlo definitivně o osudu Záviše, jehož život byl svěřen do Mikulášových rukou.

O velkém soudním zasedání, kde byl odsouzen Záviš a jeho bratři, nás zpravuje jen kronika Přibíka Pulavky.<sup>575</sup> Bratři byli odsouzeni a byli prohlášeni za psance. Bylo to v době, kdy se Mikuláši Opavskému nedařilo dobýt Hlubokou. L. Jan soudí, že právě neúspěšné dobývání Hluboké znamenalo definitivní obrat. Před tímto soudem totiž bratrům jen běžela

<sup>567</sup> FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>568</sup> FRA XXIII, č. 40, s. 44-45.

<sup>569</sup> L. JAN, *Proces*, s. 31.

<sup>570</sup> FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38; FRA XXIII, č. 40, s. 44-45.

<sup>571</sup> FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>572</sup> MGH Scriptores, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 275.

<sup>573</sup> L. JAN, *Proces*, s. 5.

<sup>574</sup> FRA XXIII, č. 38, s. 42-43.

<sup>575</sup> FRB V, *Kronika Pulhavova*, s. 171.

lhůta na odškodnění biskupa. Nyní bylo jasné, že všechno prohráli. Je snad trochu ironií dějin či sarkasmu Václava II., že Hlubokou a Svojanov získali Benešovici, tj. rod, ze kterého pocházel biskup Tobiáš.<sup>576</sup>

Dle slov Otokara Vítek odešel do Vídně, kde zamířil na dvůr Albrechta Habsburského, zde byl však odmítnut, následně odešel do Uher a dle slov kronikáře krátce nato zemřel.<sup>577</sup>

### 3. 2. 5. 3 *Vok, Budivoj a Henclin ze Skalice a Ledenic*

O ostatních bratřích Záviše toho víme velmi málo. Nejstarším z poslední trojice bratrů byl snad Vok, který je zmiňován s bratry Vítkem a Závišem a svými bratrance na již mnohokrát citované dvojici listin bratří z Rožmberka z března 1272 a 1274.<sup>578</sup> Vok snad doprovázel Záviše ke Kunhutě, protože jakýsi Vok figuruje ve svědečné řadě hned za Závišem.<sup>579</sup> Na rozdíl od jeho staršího bratra mu nebyl svěřen žádný úřad. Je oprávněné se domnívat, že patřil mezi dvořany a jeho kroky byly do jisté míry společné se Závišovými. Patřil spolu s bratry k povstalcům proti zatčení Záviše, bojoval až do hořkého konce pod Hlubokou a pak společně s bratry prchá ze země.<sup>580</sup>

Nejméně zpráv máme o Henclinovi a Budivojovi. S jejich jménem se setkáváme až v roce 1291, kdy Václav II. vyčísluje škody, které vzbouřenci napáchali.<sup>581</sup> V roce 1306 jsou zmíněni spolu s bratry ve výčtu bývalých majetků, které získal pražský biskup za náhradu škod, které mu bratři způsobili.<sup>582</sup> Jejich kroky vedly stejnou cestou, kudy kráčeli i jejich starší bratři; odešli nejdříve do Vídně, pak asi s Vítkem zamířili do Uher, kde Vítek zemřel; své konečné útočiště našli ve Slezsku či Polsku, kde je zastihla pomsta z rukou Václava II., který je roku 1300 nechal popravit.<sup>583</sup>

### 3. 2. 5. 4 *Budivojovy dcery*

Zatímco synům Budivoje věnujeme samostatné oddíly, zastavme se u jeho dcer. Jejich přesný počet není znám, stejně tak neznámá zůstávají i jejich jména. Dozvídáme se o nich prakticky jen z vyprávění Otokara Štýrského, který při líčení scény zatýkání Záviše uvádí, že mezi těmi, kdož Záviše obklíčili, byli i jeho tři švagři.<sup>584</sup> Na jiném místě kroniky jsou uvedeni jako manželé Závišových sester Hroznata z Úžic a Dětrich Spatzman.<sup>585</sup> L. Jan uvádí, že třetím švagrem byl Vítek ze Švábenic, jehož manželka Perchta se 20. listopadu 1311 nazývá

<sup>576</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 68.

<sup>577</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 275-276.

<sup>578</sup> CDB V/2, č. 656, s. 285 †, srov. CDB V/2, č. 737, s. 398-399.

<sup>579</sup> CDB VI/1, č. 130, s. 270. V. Vaníček se domnívá, že se jedná o Voka z rodu Benešoviců – viz V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 380.

<sup>580</sup> Otokar Štýrský hovoří jen o dvou bratřích, kteří hájili Hlubokou a dostali lhůtu na opuštění země - MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 275.

<sup>581</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195.

<sup>582</sup> RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>583</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 82.

<sup>584</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 271.

<sup>585</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 242-243.

„soror olim domini Zauisii“<sup>586</sup> Pokud se však na toto tvrzení podíváme zblízka, nikde není výslovně řečeno, že se jedná o Záviše z Falkenštejna. Také je nutné se středověkou „terminologií“ nakládat poněkud obezřetněji. Navíc v roce 1288, kdy došlo k Závišovu zatčení, byl Vítek ze Švábenic ženatý s Anežkou ze Zbraslavi, která zemřela roku 1296.<sup>587</sup> Potom se opravdu oženil se ženou jménem Perchta. D. Papajík tvrdí, že na jejích dochovaných pečetích z roku 1321 a 1326 je osmicípá hvězda, která by svědčila pro její původ z rodu Šternberků.<sup>588</sup> Ve sfragistickém exkurzu v téže knize však stojí psáno, „že svůj vlastní typář užívala i Vítkova druhá manželka Perchta, ten však obsahoval jen erb manželův.“<sup>589</sup> Tvrdí to na základě starého popsání pečeti ve vidimusu z roku 1326 a dle Starého vypsání čtyř pečeti z roku 1868.<sup>590</sup> Jenže v roce 1326 byla Perchta již vdovou, zřejmě znovu neprovdanou,<sup>591</sup> Vítek I. ze Švábenic zemřel nedlouho po roce 1311.<sup>592</sup> V přehledu pečeti v knize o Švábenicích je pak fotografická reprodukce Perchtina typáře z roku 1307, kdy opravdu přebírá erb Švábeniců, totiž rozletitou střelu s kruhem.<sup>593</sup> Pokud půjdeme ad fontes, pečeť Perchty (zde označené z Moravan)<sup>594</sup> z roku 1321 nese erb osmicípé hvězdy,<sup>595</sup> který je značně odlišný od druhé pečeti k listině přivěšené, totiž Jana ze Švábenic. Stejně tak mladší listina z roku 1336, kde je Perchta vydavatelkou, zobrazuje v pečetním poli opět gotický štít s osmicípou hvězdou.<sup>596</sup> Ačkoli se Perchta v roce 1311 označuje jako „soror olim domini Zauisii“,<sup>597</sup> mohl tím být míněn příbuzenský vztah skrze prvního manžela, byl-li Vítkovec, nebo obecně její příbuzenský vztah k Závišovi. Ovšem nesmíme zapomínat, že nositelů jména Záviš v této době bylo rozhodně více a diskusi ohledně Perchty ukončíme závěrem, že v době zatčení Vítek I. ze Švábenic prokazatelně nebyl švagrem Záviše z Falkenštejna a že Perchta jistě nepocházela z rodu Vítkovců. Vazby jejího předešlého manžela na Vítkovce však nejsou vyloučeny, ale nemáme zpráv, kdo jím byl.

K manželkám Dětficha Spatzmana a Hroznaty z Úžic nevíme z pramenů bohužel nic bližšího, než co je uvedeno u Otokara Štýrského.

<sup>586</sup> CDM VII, Suppl, č. 184, s. 799; RBM III, č. 48, s. 19-20; L. JAN, *Proces*, s. 8. Stejného názoru byl i A. Sedláček, L. Hosák nebo František Pokorný – viz David PAPAJÍK, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009, s. 105, k tomu příslušná poznámka 281, kde je uvedena konkrétní literatura.

<sup>587</sup> D. PAPAJÍK, *Švábenicové*, s. 92.

<sup>588</sup> Tamtéž. Rok 1321 CDM VI, č. 189, s. 143-144; RBM III, č. 725, s. 297; rok 1326 – CDM VI, č. 310, s. 239. O Perchtiných pečetích *Archivy zrušených klášterů moravských a slezských I. Itinerář pergamenů z let 1078-1471*, ed. Jindřich ŠEBÁNEK, Brno 1932, s. 91, č. 479, s. 105, č. 543. Perchtu ze Šternberka však dosud žádné šternberské rodokmeny neznají, stejně jako Záviše – viz Zdeněk POKLUDA, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012, s. 292-300.

<sup>589</sup> D. PAPAJÍK, *Švábenicové*, s. 294. Sfragistický exkurz zpracoval K. Müller.

<sup>590</sup> *Staré vypsání čtyř pečeti*, Památky archeologické a místopisné 7, 1868, s. 440-441.

<sup>591</sup> CDM VI, č. 310, s. 236.

<sup>592</sup> D. PAPAJÍK, *Švábenicové*, s. 118.

<sup>593</sup> D. PAPAJÍK, *Švábenicové*, s. 304

<sup>594</sup> Moravany Perchta získala jako své vdovské sídlo. Zprávy o Janovi, nevlastním synovi Vítkva, dovolují předpoklad, že když se vdávala, byla již vdovou. Jejím věnem byla ves Počátky v jihovýchodních Čechách, které mohly být původně majetkem Perchtina prvního manžela, který mohl pocházet z rodu Vítkovců – viz D. PAPAJÍK, *Švábenicové*, s. 103-104.

<sup>595</sup> MZA Brno, Cisterciáčky Staré Brno E 09, sign. J 2, 1321 IX 14.

<sup>596</sup> MZA Brno, Cisterciáčky Staré Brno, E 09, sign. A 54, 1326 II 12.

<sup>597</sup> CDM VII, č. 184, s. 799.

### 3. 2. 6 Čtvrtá generace – potomci Vítka z Krumlova: Jindřich a Vok

O osudech těchto bratří víme velmi málo. Na rozdíl od svých bratřanců se politicky neangažovali. Snad měli v živé paměti rok 1277, kdy Český Krumlov možná plenily oddíly Přemysla Otakara II.<sup>598</sup> Jisté je, že po popravě Záviše z Falkenštejna se jich netýkaly konfiskace majetku; ba naopak zachycujeme na krumlovském hradě významnou stavební aktivitu.<sup>599</sup>

Taktéž nevíme nic o jejich potomstvu, pokud nějaké měli. Existují náznaky v písemném materiálu, že potomstvo mít mohli, ovšem vzhledem k tomu, že se jedná o listinnou zmínku, není jasné, zda nejde jen o obecnou formulaci, právní pojistku pro příští generace.<sup>600</sup> V listině z roku 1302, kterou se Václav II. vzdává svého práva na Český Krumlov, je konstatováno, že zemřeli bez dědiců – jsou tím míněni zcela jistě mužští potomci.<sup>601</sup> Dcery i za této situace mohly být naživu; pokud by byly provdané, netýkaly by se jich žádné nároky na dědictví.<sup>602</sup>

Jménem známe jen manželku Jindřicha z Krumlova, kterou byla paní Ofka. Dozvídáme se o ní z nekrologia vyšebrodského kláštera, kde byla pohřbena. Její smrt je datována 8. 6. roku 1300.<sup>603</sup> Za její duši se měly každoročně konat mše, což jako povinnost převzali na svá bedra Rožmberkové. O tom, že to však příliš nefungovalo, svědčí žádost vyšebrodského opata Tomáše z počátku roku 1347, který Petrovi z Rožmberka připomíná, aby přispíval na udržení těchto odkazů, tj. nejen za paní Ofku, a to jednou hřivnou vždy následující den po Svaté Trojici.<sup>604</sup> Tyto nároky vyšebrodského kláštera pak, spolu s jinými, potvrdili roku 1364 bratři Petr, Jošt, Oldřich a Jan z Rožmberka.<sup>605</sup>

O obou bratřích máme zmínky pouze z listinného materiálu, kde nadto oba bratři vystupují až na výjimky vždy společně. Je tak těžké určit, který z nich je starší; obecně se má za to, že jím byl Vok, který disponoval několika typáři, zatímco Jindřich údajně neměl typář žádný a užíval pečeti spolu s bratrem. Tento názor je však mylný.<sup>606</sup> Pokud bychom opět volili pro určení stáří bratrů jako kritérium to, kdo se objevuje na prvních místech ve svědečných řadách, musíme konstatovat, že žádné striktní pořadí při jejich jmenování dodržováno není.

Poprvé je zachycujeme v roce 1272 v Rožmberku na listině bratrů Jindřicha a Vítka z Rožmberka. Krom nich zde ve svědečné řadě vystupují jejich bratřanci, synové Budivoje,

<sup>598</sup> L. REITINGER, *Sporné místo*.

<sup>599</sup> Viz kap. 4. 3. 1. 1.

<sup>600</sup> SOA Třeboň, Vs ČK, sg. I 1 a alfa 2; FRA XXVII, č. 11, s. 36-38; RBM II, č. 1513, s. 651-652.

<sup>601</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší písemné zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově*, in: *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250-1850, Český Krumlov 1999*, s. 14. RBM II, č. 1914, s. 823.

<sup>602</sup> Blíže viz Vilém KNOLL, *Intestátní dědická posloupnost a odúmrť v českém středověkém právu zemském a městském*, *Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011*, s. 128-142.

<sup>603</sup> X. M. MILAUER, *Fragmente*, s. 34. „A. D. MCCC. D. Offka [Euphemia] uxor D. Hynkonis de Crumpnaw: pro cuius anima, et pro anima supradicti D. Dytetochonis donat D. Petrus de Ros. huic mon. 2. tal reddituum.“

<sup>604</sup> UBK I, č. 79, s. 15.

<sup>605</sup> FRA XXIII, č. 117, s. 130. „...fundacionis pro anniuersariis domini Gyetechonis de Zuzelicz et d[omi]ne Offceze relicte d[omi]ni Hinconis de Chrumpna[w]...“ orig. StA VB, sign. 1364 III 12. Pokud bychom vzali doslovný překlad, mohl by se někdo domnívat, že paní Ofka byla vdovou pozůstalou po Jindřichovi z Krumlova. Fakt je, že rok jeho úmrtí není znám, nicméně text listiny je vzdálen dvě generace od zmiňovaných osob, takže uváděné vdovství paní Ofky nelze vzít jako směrodatný údaj.

<sup>606</sup> Viz kap 5. 2.

Záviš, Vítek a Vok.<sup>607</sup> V té samé záležitosti se na Rožmberku údajně sešli všichni ještě jednou o dva roky později.<sup>608</sup> Ještě téhož roku měli oba bratři svědčit na listině svého otce ohledně vsi Strašín.<sup>609</sup> S největší pravděpodobností se jedná o falza vyhotovená s podnětu Bavora ze Strakonice, i když není důvod nedomnívat se, že by k takové transakci nedošlo.<sup>610</sup> Oba bratry pak zachycujeme s odstupem sedmi let, již po smrti otce, v roce 1281, a to opět na rožmberské listině pro Vyšší Brod.<sup>611</sup> Následujícího roku je registrujeme ve Vídni, kde byli svědky odevzdání hradu Ragtz do rukou Alberta Habsburského.<sup>612</sup> Tomuto aktu byli přítomni zástupci hlavních větví Vítkovců. Vok je pak sám přítomen vydání listiny svého služebníka Bohuslava, který se kaje z vraždy rychtáře ve Vyšším Brodě, jež je mu ke spáse jeho duše a jeho předků za přítomnosti Voka z Krumlova a opata Adama a celého vyšebrodského konventu odpuštěna.<sup>613</sup> Na počátku následujícího roku oba bratři potvrzují odkaz svého otce ohledně donace kostela ve Světlíku drkolenskému klášteru.<sup>614</sup> Toto je na dlouhých osm let jediná zmínka o jejich aktivitách.

Jak a zda se bratři zapojili do politiky Záviše z Falkenštejna, nevíme. Jejich kroky byly spjaty spíše s politikou rožmberskou, neboť na rožmberském dvoře je registrujeme prakticky nejvíce; rovněž tak v době, kdy už Záviš s bratrem (či bratry) pobýval u královny v Hradci nad Moravicí, doprovázeli oba bratři Jindřicha z Rožmberka do Vídně. Prakticky nejvíce je zastihujeme v jižních Čechách v souvislosti s donacemi vyšebrodskému klášteru. Musíme však také přiznat, že náš pohled může být zkreslený, neboť archiv církevních institucí je oproti šlechtickým „archivům“ lépe dochován, ale ani těchto zmínek není přehnaně mnoho.

Po Závišově zatčení a opravě dlel na Českokrumlovsku jejich bratranec Vítek, který dosvědčil dne 16. září 1290 Vokovi prodej vsi Záhoří.<sup>615</sup> Snad proto, že se jednalo o zboží na Prachaticku, použil Vok predikát ze Strunkovic, se kterým se jinak nevyskytuje. Na opise pečeti však jako predikátní sídlo uvádí Frýdlant, který snad lze identifikovat jako jihočeský Frymburk.<sup>616</sup> V následujícím roce oba bratry zaznamenáváme opět v Rožmberku, kde svou donaci ve prospěch vyšebrodského kláštera učinil Smil z Nových Hradů.<sup>617</sup> Toto je také poslední listinná zmínka, kterou o obou bratrech máme.

Vyšebrodské nekrologium nás zpravuje o datu smrti obou bratrů.<sup>618</sup> Ačkoli nekrologium neuvádí rok úmrtí, ale jen den, má se za to, že roku 1301 zemřel Jindřich a

<sup>607</sup> CDB V/2, č. 656, s. 284-285.

<sup>608</sup> CDB V/2, č. 737, s. 398-399. Tato listina je považována za falzum.

<sup>609</sup> CDB V/2, č. 753-754, s. 418-420. Obě listiny jsou považovány za nevěrohodné; ve svědečné řadě zaznamenáváme šlechtice blízké Bavorovi ze Strakonice, na straně vydavatelů listiny jsou zde „item homines domini Vitkonis“.

<sup>610</sup> Viz kap. 6. 2. 4.

<sup>611</sup> FRA XXIII, č. 30, s. 34-35; RBM II, č. 1265, s. 545.

<sup>612</sup> CDB VI/1, č. 207, s. 257-258.

<sup>613</sup> CDB VI/1, č. 209, s. 260-261. Listina je dochována pouze v opise. Listina byla vydána zřejmě ve Vyšším Brodě. Mezi svědky zachycujeme jen Voka z Krumlova a pak rožmberské úředníky. Je tak vidět, že Vok se z Vídně vrátil dříve a sám. Listina pak zachycuje ještě Vokova otce; možná, že ona vražda se udála ještě za jeho života.

<sup>614</sup> RBM II, č. 1295, s. 557-558.

<sup>615</sup> FRA XXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>616</sup> K identifikaci Frýdlantu viz kap. 4. 3. 1. 3.

<sup>617</sup> FRA XXIII, č. 41, s. 46; RBM II, č. 1559, s. 669.

<sup>618</sup> Hynek zemřel v 6. května.: „D. Hynko de Crumpnau, fundator et benef. monasterii.“ MILLAUER, *Fragmente*, s. 28. Vok zemřel 5. ledna a byl pohřben ve vyšebrodském klášteru: „D. Woko de Crumpnaw, hic sepultus.“ X. M. MILLAUER, *Fragmente*, s. 5.

následující rok po něm, 1302, jeho bratr Vok, čímž se definitivně uzavírá kapitola prvních pánů Českého Krumlova.

### 3. 2. 7 Pátá generace – potomci Záviše z Falkenštejna

S jistotou můžeme říci, že Záviš měl tři potomky – dva syny a jednu dceru. Nelze vyloučit, že potomků bylo více, a to zejména v situaci, kdy neznáme jeho první manželku, se kterou zplodil minimálně jednu dceru, kterou někteří autoři označují jako Budislavu.<sup>619</sup> Literatura se shoduje na dvou synech, které zplodil s druhou a třetí manželkou, avšak rozchází se v počtu dcer.<sup>620</sup> Jak podotkl L. Jan, u muže Závišova charakteru lze s velkou pravděpodobností počítat i s nějakými levobočky,<sup>621</sup> ale pramenné doklady o nich chybí.

Zastavme se nejprve u prvního Závišova manželství. Původ jeho manželky je neznámý, snad může nějak souviset s utvrzením pozic Krumlovských v Mühlviertelu, těžko o tom cokoli soudit. Z pramenů diplomatické povahy známe spolehlivě jednu dceru, která byla provdána za Hynka Krušinu z Lichtenburka. Dozvídáme se o ní vlastně náhodou, v dozvuku sporů o zabavený majetek Záviše a jeho bratří, na který si činil nárok Hynek Krušina z Lichtenburka. Mělo se jednat o údajné věno jeho manželky, které bylo na statcích pojištěno. Vyšetřování, které spočívalo ve výslechu kmetů, studiu starších listin a zemských desek, však prokázalo, že Závišově dceři na tyto statky žádné právo nepřísluší.<sup>622</sup> Spor mohl mít opravdu reálný základ, neboť Hynek se s největší pravděpodobností osobně účastnil přepadení Záviše a jeho družiny, když Záviš mířil za svou třetí nevěstou do Uher.<sup>623</sup> I zde se jako o motivu činu spekuluje o nevyplaceném věnu, i když v pozadí akce stály především politické zájmy. Znamenalo by to, že ke sňatku této dcery a Hynka Krušiny došlo před rokem 1287. L. Jan uvádí, že se tato Závišova dcera jmenovala Budiše,<sup>624</sup> přičemž vycházel zřejmě ze staré domněnky J. Teigeho.<sup>625</sup> Jenže Budislava se jmenovitě připomíná jako vdova po Hynkovi Krušinovi z Lichtenburka mladším až v roce 1342.<sup>626</sup> Není to tedy manželka Hynka Krušiny I., ale jeho syna, tzn., že se zcela jistě nejedná o Závišovu dceru.

O jiných dcerách, resp. švagrech Záviše z Falkenštejna není přímých zpráv. J. Polách uvažuje o tom, že další Závišova dcera mohla být provdána za Vícka ze Zálší, který se připojil ke vzpouře po zatčení Záviše.<sup>627</sup> Navíc tento „klient“ Krumlovských držel část vsi Zálší, kterou snad mohl získat jako věno své ženy. Ta ale mohla být manželkou i jakéhokoli Závišova bratra. Možností, jak Vícek tohoto zboží nabyl, je více, nemuselo se nutně jednat o

<sup>619</sup> Tuto dceru jménem neuvádí dosud žádný rodokmen Krumlovských, na polemiku o Budislavě „zapomněl“ i J. Polách ve své monografii. K hypotézám, zda se tato dcera opravdu tak jmenovala – viz další text.

<sup>620</sup> J. Polách uvádí, že měl Záviš z prvního manželství tři dcery, V. Vaníček uvádí dcery dvě – V. VANÍČEK, *Velké dějiny III*, s. 653, A. Kubíková uvádí jen jednu dceru bez manžela – viz A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 42; M. Pangerl uvádí taktéž jen jednu dceru z prvního manželství provdanou za Hynka Krušinu z Lichtenburka – viz M. PANGERL, *Die Wittigonen*, příloha.

<sup>621</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 466.

<sup>622</sup> L. JAN, *Proces*, s. 1-2; RBM II, č. 2070, s. 893-894.

<sup>623</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 31.

<sup>624</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 465, pozn. 56.

<sup>625</sup> Josef TEIGE, *Jak se jmenovala dcera Záviše z Falkenštejna*, PAM 13, 1886, s. 230.

<sup>626</sup> „Budissa, relicta d. Hainmani iunioris de Leuchtenburch dicti Crossine“ – RBM IV, č. 1206, s. 480. RBM III, č. 409, s. 165 – tento regist je vročen nesprávně do roku 1317 na základě opisu ve žďárském kopiáři. Originál listiny je datován 28. prosincem 1342 – viz J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 203-204.

<sup>627</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 113-114.



sňatek. Je však nápadné, že všechny jeho ostatní statky byly situovány v dnešním okrese Jihlava.<sup>628</sup>

Na základě formulace z listiny Václava III., který rozhodoval spor o údajné věno Krušinovy ženy, se někteří badatelé domnívají, že Záviš mohl mít více dcer (minimálně dvě). Tato úvaha se opírá o následující slova: „et aliis filiis seu filiabus dicti Zauissii.“<sup>629</sup> Dle našeho názoru jde jen o obecnou formulaci, jakousi pojistku pro všechny případy, takže slova listiny se v této pasáži nedají vykládat doslovně.

### 3. 2. 7. 1 Jan (Ješek)

Ješek je jediný potomek Záviše z Falkenštejna, jehož život lze alespoň rámcově vykreslit.<sup>630</sup> Studie L. Jana však určitě není konečným příspěvkem k životu Ješka, protože nejsou ještě zcela vyčerpány písemné prameny, které by mohly více napovědět o jeho působení v Prusku.<sup>631</sup>

O jeho narození se dozvídáme z kronik. Dobovým kronikářům zajisté neunikla pikantní historka o mileneckém poměru královny se šlechticem, nad to, když se z tohoto nerovného svazku narodilo dítě.

Po návratu Mikuláše na Opavsko byli nuceni Záviš s Kunhutou opustit Hradec nad Moravicí. Královna byla již nejspíše těhotná. Kam se uchýlili, není známo. V místě nového pobytu se jim narodil syn, který byl pojmenován Jan. Již dobové kroniky jej popisují domáckou zdrobnělinou jména jako Ješka, přičemž toto jméno se tak vžilo, že je užíval i na své pečeti. Zda narození Ješka lze klást do závěru roku 1281, či do počátku roku 1282, se bez přímých pramenů asi nikdy nepodaří objasnit.<sup>632</sup> Hradec nad Moravicí jako místo narození Ješka můžeme spolehlivě vyloučit, vzhledem k událostem výše popisovaným. Ačkoli skandální zpráva o narození syna z mileneckého vztahu Záviše a královny vdovy obletěla celou střední Evropu, žádný pramen bližší informace o místě a datu jeho narození neuvádí.<sup>633</sup>

Lidová slovesnost však i na tomto poli vykonala své. Existují báchorky o tom, že královna porodila na hradě Svojanově. Tento názor zastává J. Polách, a to na základě zápisu z olešnické městské knihy, kde se roku 1658 řešil spor mezi kunštátskou vrchností a olešnickým farářem o Kněževes. Farář tvrdil, že ves náleží k olešnické faře, přičemž zdejší poddaní robotovali jen pro olešnickou faru, nikoli pro olešnickou vrchnost. Na základě výslechu místních kmetů bylo zjištěno, „že od nějaké paní Kuny na Svojanově zůstávající

<sup>628</sup> RBM II, č. 1582, s. 681. Z listiny je patrná Vická držba – část vsi Zálší, dále vsi Chatouecz, Bukouecz, Dubenki, Sahradczycie. Lze je identifikovat jako Klatovec, Býkovec, Duběnky a Zahrádky nacházející se v okrese Jihlava asi 10 km vzdušnou čarou severozápadně od města Telč.

<sup>629</sup> RBM II, č. 2070, s. 893-894.

<sup>630</sup> První, kdo jeho osudy blíže osvětlil, byl L. JAN, *In ordine*, s. 453-475.

<sup>631</sup> V současné době běží polský projekt *Castra terrae Culmensis* – Na rubieży chrześcijańskiego świata (badatelský projekt č. 2bH 15 0078 83 financovaný v rámci Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki modul Rozwój 2b).

<sup>632</sup> M. Wihoda jen shrnuje, že se tak stalo před rokem 1284 - M. WIHODA, *Mikuláš I.*, s. 216; bližší datum neuvádí ani L. JAN, *In ordine*, s. 458-459.

<sup>633</sup> MGH Scriptores, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 243; Rolf SPRANDEL (ed.), *Die Weltchronik des Mönchs Albert*, München 1994, s. 184; MGH Scriptores, Dt. Chroniken VI, *Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, s. 137; o Ješkovi referují čtyři české středověké kroniky – *Zbraslavská kronika*, FRB IV, s. 23; *Kronika Františka Pražského*, FRB IV, s. 355 a FRB SN I, s. 17; *Kronika Beneše Krabice z Weitmile*, FRB IV, s. 459; *Kronika Přibíka Pulkavy*, FRB V, s. 170.

Kněževes v záduší sv. Vavřince jest darována.<sup>634</sup> Kmeti si také vzpomněli na vyprávění, že na Svojanově porodila královna, přičemž jí přísluhoval olešnický kněz, za což byl odměněn Kněževsí, která byla dříve nazývána Lhota.<sup>635</sup>

Po návratu mladého krále do Čech ke dvoru přišla nejdříve královna, teprve později Závíš. Kde byl malý chlapec a s kým do Prahy přišel, z dobových pramenů nevyplývá.<sup>636</sup> Pochybují však, že se tak stalo společně s královnou. Ješek byl vychováván na královském dvoře zřejmě až do doby Závíšova druhého sňatku. Závíš s malým chlapcem do Uher asi necestoval, nebylo by to společensky vhodné. Kde chlapec v té době byl, není z dobových pramenů známo. Vlastně o jeho dětství nemáme žádných pramenných zpráv. Po smrti Kunhuty zůstal v péči Závíše, král je oba majetkově pojistil, jak již bylo řečeno výše. Závíš však na dvoře zůstával stále, až do doby výpravy za svou třetí chotí. Cesta přes Železné hory napovídá o tom, že malý chlapec mohl být převezen na „své“ majetky, kde byl asi nakonec zanechán v péči chův a vychovatelů.

Po Závíšově zatčení a popravě v létě roku 1290 král zamýšlel, co s nevlastním bratrem. Otokar Štýrský líčí, že po Závíšově exekuci žádal Václav radu svých věrných, jak s Ješkem naložit. Ačkoli mu radili, aby jej nechal zabít, zachoval Václav úctu ke své matce a protože nosila v lůnu nejen jeho, ale i Ješka, rozhodl se ponechat jej na živu. Dokonce prý uvažoval o možnosti, že kdyby neměl se svou chotí štěstí a nebylo by jim dopřáno dědice, mohlo by se počítat i s jeho nevlastním bratrem.<sup>637</sup> Tvrzení o možném nástupnictví je nejspíše pouze Otokarův výmysl, neboť nejsou známy žádné dokumenty, které by napovídaly o tom, že se Václav pokusil legitimizovat původ svého bratra. Dopadlo by to asi stejně jako v případě Mikuláše – byl by vyloučen z nástupnictví na trůn. Ostatně kariéra, která mu byla určena, tu světskou prakticky vylučovala. Tehdy asi osmiletý chlapec vstoupil do řádu německých rytířů. Podle Otokara byl odveden do Pruska a pak už jej v Čechách údajně již nikdo nikdy neviděl.<sup>638</sup>

Jak z pramenů diplomatické povahy víme, není to tak úplně pravda. I když se vyskytly názory, že chlapec byl do dospělého věku, tj. 14. – 15. roku věku, vychováván v rodině své nevlastní sestry na dvoře Hynka Krušiny z Lichtenburka na hradě Žleby,<sup>639</sup> je nutné tyto hypotézy odmítnout. Ačkoli se obecně má za to, že řádová nařízení zakazovala přijímání dětí,

<sup>634</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 82.

<sup>635</sup> Tamtéž. J. Polách se odvolává na starší vlastivědnou literaturu, ale vůbec nejde ad fontes, aby zápis ověřil v městské knize, která je uložena v SOKA Blansko, Archiv města Olešnice (1477-1945).

<sup>636</sup> J. Polách se domnívá, že přišel již s matkou – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 107. Ostatně tento názor koluje i v odborné literatuře jako nezvratný fakt, ačkoli o tom žádný pramen nehovoří.

<sup>637</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 276; Otokar Štýrský mohl narážet na jednu věc – někdy v době, kdy byl Závíš zatčen, zemřel králi jeho prvorozený syn. Středověk byl plný pověr, smrt malého chlapce mohla být vnímána jako špatné znamení. V době Závíšovy smrti byli na světě už další potomci Václava II., dvojčata – Václav III. a Anežka (†1296). L. Jan tuto pasáž v kronice považuje pouze za literární gradaci příběhu, ovšem k úvaze a rozhodnutí, co s nevlastním bratrem krále, muselo nutně dojít a bylo vysloveno zcela jistě u královského dvora.

<sup>638</sup> MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1, *Ottokars österreichische Reimchronik*, s. 276; Kronika Přibíka Pulkavy uvádí, že vstoupil do řádu německých rytířů a stal se generálním komturem pro Čechy a Německo - viz FRB V, *Kronika Přibíka Pulkavy*, s. 170. *Zbraslavská kronika*, FRB IV, s. 23 stejně jako *Kronika Františka Pražského*, FRB IV, s. 355 a *Kronika Beneše z Weitmile*, FRB IV, s. 459 uvádí, že se Jan stal křížovníkem, což se dá vyložit mnohoznačně - Jan mohl vstoupit do jakéhokoli rytířského řádu, který užíval jako znamení kříž.

<sup>639</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 112. Toto tvrzení nejenže popírá kronikářské zprávy, ale také je zcela protikladné k tvrzení, že Závíš měl s Hynkem napjaté vztahy ohledně nevyplaceného věna své manželky. Stěží by tak na svém dvoře Ješka trpěl, a to navíc ještě v době po popravě Závíše z Falkenštejna, kdyby jej nemohl použít už ani jako rukojmí proti nevyplacenému věnu. Teorii o výchově na dvoře Závíšových příbuzných odmítá L. JAN, *In ordine*, s. 462.

z pramenů účetního charakteru je jasné, že v komendách byli novicové v dětském věku.<sup>640</sup> Noviciátem prošel každý, kdo chtěl do řádu vstoupit; v době války mohl být vynechán. Čtrnáctý bod latinské řehole povoluje teoretickou oddanost řádu ještě v nezletilém věku, nicméně adept má být vychováván u svých rodičů do té doby, než je schopen nosit zbraň s dostatečnou silou.<sup>641</sup> L. Jan uvádí, že než se Ješek vydal na sever, byl prozatím svěřen do péče některého českého významnějšího řádového domu, kde dorostl do dospělosti a mohl být vyslán do Pruska.<sup>642</sup>

Ješkovi v době smrti otce mohlo být nanejvýše devět let. Byl to však už věk, kdy byli chlapci vychovávaní ve válečném umění.<sup>643</sup> Václav II. určil svému nevlastnímu bratru důstojný život, nicméně jej předáním řádu v podstatě vyloučil z politického rozhodování o svých zemích. Není jasné, kdo králi poradil s tímto rozhodnutím, ovšem hodnostářů z řad německých rytířů se pohybovalo na jeho dvoře v této době poměrně hodně.<sup>644</sup> Můžeme jmenovat kupříkladu králova zpovědníka a rádce Hermanna, který v Praze působil snad již od roku 1289<sup>645</sup> a dokonce se o něm zmiňuje Zbraslavská kronika, že králi radil ve věcech duchovních i praktických.<sup>646</sup> V okolí krále se pohyboval také zemský komtur Ditold, dále Berthold z Gepzensteinu, který přišel na dvůr roku 1290 společně s Helwigenem z Golbachu, a jak podotýká Ota Durynský, jednalo se o králova oblíbence,<sup>647</sup> a tito nebyli zdaleka jediní příslušníci řádu na Václavově dvoře.

S Ješkem se v pramenech diplomatické povahy setkáváme na jaře roku 1310, kdy přivěsil svou pečeť spolu se svými příbuznými z řad Lichtenburků na listinu, která potvrzuje starší svobody města Německého Brodu.<sup>648</sup> Ješek zde vystupuje již v roli komtura řepínské komendy řádu německých rytířů. Dlouho se tradovalo na základě úvodních slov listiny, kde se v intitulaci uvádí, „quod nos Heinmannus dictus de Leuchtenburch et nostri heredes (sic!), scilicet Jeschcu eu Heinrico, viris honorabilibus...“, že Ješek byl synem Hynka Krušiny z Lichtenburka. Dlouho byl Ješek z Lichtenburka považován za příslušníka řádu německých rytířů.<sup>649</sup> Celkem obezřetně se staví k původu tohoto Ješka i J. Urban, který jej v textové části knihy o Lichtenburcích označil za syna Hynka Krušiny a připojil poznámku o hypotéze jeho možného původu z manželství Závaše a Kunhuty.<sup>650</sup> Stejná vytykácí poznámka o původu Ješka je v katalogovém zpracování pečeti pánů z Lichtenburka od H. Pátkové, kde označení

<sup>640</sup> Joseph HEMMERLE, *Die Deutschordens-Ballei Böhmen in ihren Rechnungsbüchern. Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, Bonn 1967.

<sup>641</sup> David NICOLLE, *Řád německých rytířů 1190-1561*, Brno 2009, s. 69.

<sup>642</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 463. Mohlo se jednat např. o Německý Brod, kde by teoreticky mohl být v příležitostném styku či pod dohledem svých příbuzných. Je to však teorie, která se neopírá o žádný pramen, v té době bylo na území dnešní České republiky celkově 20 komend, které přicházely do úvahy – viz L. JAN – F. SKŘIVÁNEK, *Němečtí rytíři v českých zemích*, Praha 1997, s. 10. Jisté však je, že se syny své tety, mladými Lichtenburky, přátelské kontakty udržoval; Ješek je s nimi uváděn mezi svědky na listině jimi vydané v roce 1310 – viz CIM II, č. 91, s. 162-163.

<sup>643</sup> D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Královský dvůr*, s. 125-126. Zde cituje dobové příručky, které výukové dovednosti budoucích rytířů kladou právě do věku, ve kterém byl Ješek v době smrti svého otce.

<sup>644</sup> L. JAN, *Hodnostáři rytířských řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26. – 27. září 1996 ve Znojmě*, Praha 1998, s. 247-269.

<sup>645</sup> V listinách se označuje jako „domini regis Bohemie confessor et familiaris“ – viz D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 126.

<sup>646</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 41.

<sup>647</sup> Tamtéž, s. 44. Ota jej však mylně považoval za templáře – viz L. JAN, *Hodnostáři*, s. 258.

<sup>648</sup> CIM II, č. 91, s. 162-163.

<sup>649</sup> L. JAN – F. SKŘIVÁNEK, *Němečtí rytíři*, s. 36 a 39.

<sup>650</sup> J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 211.

Ješka jako „sororii nostri“, které se vyskytuje v koroboraci listiny, považuje za možný příbuzenský vztah k Hynkovi v rovině synovce, či spíše švagra.<sup>651</sup> O tom, že Ješek, syn Závíše, byl švagrem Hynka Krušiny, svědčí listina z roku 1306, kdy se Hynek Krušina domáhá statků, které dříve patřily Závíšovi a jeho bratrům, protože údajně jeho žena na těchto statcích měla zapsáno své věno.<sup>652</sup>

Ješek je zde připomínán jako řepínský komtur. S Ješkem z Řepína se setkáváme v květnu roku 1321 na listině bratří z Byšic, kteří vydanou listinou ukončují svůj spor ohledně vsi Lhota, který vedli s řepínskou komendou, jež zastupoval právě „bruder Jesk von Ripin.“<sup>653</sup> Ještě téhož roku sice Ješek není výslovně zmiňován ve funkci komtura řepínského komendy, ale je to více než pravděpodobné. Kostel řepínského komendy získal od světicího biskupa pražského Přibyslava odpustky vážící se k relikvii sv. Kříže.<sup>654</sup> Ty posléze potvrdil v délce 40 dní Jan Clare, sambijský biskup, v březnu roku 1328. Krom relikvie sv. Kříže se v kostele řepínského komendy nacházely i relikvie sv. Alžběty, Agáty a Barbory.<sup>655</sup> L. Jan se domnívá, že tyto ostatky mohly pocházet z původně uherského královského pokladu, jehož některé součásti vč. korunovačních klenotů přivezla do Čech Anna, matka Kunhuty, Závíšovy druhé manželky. V listině řečené relikvie tak mohly pocházet z přímé držby Kunhuty a její odkaz Ješkovi se mohl rozhodnout ctít i Václav II.<sup>656</sup> Ostatně uherský původ je shledáván i u ostatkového, tzv. Závíšova kříže, který je uložen v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě.<sup>657</sup>

Výslovně ve funkci řepínského komtura je Ješek zmiňován v roce 1326 v Marienburgu. Velmistr řádu Werner z Orseln vydal listinu týkající se drobovického špitálu. Mezi svědky je bratr Ješek, komtur řepínský, zmíněn hned za zemským komturem Lvem.<sup>658</sup>

V další pramenné zmínce, která pochází z nejstarší dochované pražské městské knihy, vystupuje Ješek ve funkci zemského komtura pro Čechy a Moravu.<sup>659</sup> Přibík Pulkava ve své kronice sice uvádí, že se stal generálním komturem řádu „per Allemaniam et Bohemiam“,<sup>660</sup> nicméně u německých rytířů se zemský komtur v této době tituloval jinak. Je možné, že Přibík Pulkava zaměnil titulaturu řádu německých rytířů s johanitskými představenými.<sup>661</sup> Svou kroniku psal v době, kdy Ješek byl již dávno mrtvý, ale povědomí o jeho vysoké funkci se ještě udrželo v okolí královského dvora, na jehož objednávku svou kroniku psal.<sup>662</sup> Ve

<sup>651</sup> Tamtéž, s. 379.

<sup>652</sup> RBM II, č. 2070, s. 893-894. Od tohoto sporu se odvíjí interpretace o přepadení Závíše při jeho cestě za třetí manželkou do Uher – že se jednalo o náhradu za nevyplacené věno.

<sup>653</sup> RBM III, č. 687, s. 285-286.

<sup>654</sup> RBM III, č. 722, s. 296-297.

<sup>655</sup> RBM III, č. 1433, s. 561.

<sup>656</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 457-468.

<sup>657</sup> Jiří FRANC, *Kříž zvaný Závíšův – splendor mysticus*, in: Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy a Horní Rakousko, České Budějovice 2013, s. 241-252 – zde nejucelenější literatura k Závíšovu kříži, včetně odkazů na technologické rozborů a analýzy v odborných periodikách; J. FRANC, *Kříž zvaný Závíšův. Světový unikát a národní kulturní památka České republiky*, Libice nad Cidlinou 2013. Naposledy se o zhodnocení dosavadních poznatků a umělecko-historický rozbor pokusily dvě diplomové práce, a to Kristýny MIKEŠOVÉ, *Závíšův kříž*. Bakalářská práce. Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2018, která ale nebyla nijak vysoce hodnocena. Stejně tak Anežka HOLASOVÁ, *Závíšův kříž z Cisterciáckého opatství Vyšší Brod*. Bakalářská práce. Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016.

<sup>658</sup> RBM III, č. 1168, s. 455.

<sup>659</sup> RBM III, č. 1461, s. 569.

<sup>660</sup> FRB V, *Kronika Pulkavova*, s. 170.

<sup>661</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 457.

<sup>662</sup> J. NECHUTOVÁ, *Latinská literatura*, s. 140.

svých předlohách našel jen informaci, že Ješek sloužil v křížovnickém řádu Kristu,<sup>663</sup> proto možná chyba v titulatuře, protože už nevěděl, o jaký řád se jednalo, nebo se prostě jen nevyznal ve vnitřních poměrech rytířských řádů. Ješka ve funkci hlavního představitele českomoravské bailie zachycuje listina na počátku roku 1329, která stvrzuje prodej dvora s příslušenstvím ve Vršovicích, jenž je zaznamenán ve výše citované Liber vetustissimus.<sup>664</sup> Ještě téhož roku se Ješek zúčastnil zimního tažení Jana Lucemburského, jehož účelem byl útok na litevskou Žmud'.<sup>665</sup> Po boku velmistra řádu Wenera z Orseln zachycujeme Ješka v Marienburgu, kde jako svědek vystupuje na dvou listinách, stále ještě s titulem zemského komtura.<sup>666</sup> Do Čech se však po boku krále vrátil již nový zemský komtur pro Čechy a Moravu, Bérengar.<sup>667</sup> Víme, že Ješek byl zemským komturem ještě 8. ledna 1329, ovšem na konci října 1329 je zmiňován již jako „prouincialis antiquus.“<sup>668</sup>

Ješek se s největší pravděpodobností do Čech zpět nevrátil a nahradil Bérengara v pozici komtura v pruském Althausu, což je dnešní Starogród Chełmiski. V současné době je hrad podroben systematickému archeologickému a stavebně-historickému průzkumu v rámci projektu *Castra terrae Culmensis*. Krom toho je také prováděna archivní rešerše, která by mohla přinést nové informace i k samotnému Ješkovi. Nevíme přesně, jak dlouho zde Ješek působil; listinně je doložen ve funkci zdejšího komtura pouze dvakrát, a to pouze v roce 1330.<sup>669</sup> V únoru vystupuje jako svědek listiny chełmského biskupa Otta a velmistra řádu Wenera z Orseln s výslovným titulem komtura starohradského,<sup>670</sup> v listině z konce srpna je zmíněn jen již jako „Yessecone in Antiquo Castro.“<sup>671</sup>

Na dlouhých sedm let následuje odmlka, až do roku 1337, kdy Ješka zachycují prameny české provenience. V intitulaci listiny, která stvrzuje majetkovou transakci mezi bratry býčkovické komendy a řeholnicemi chotěšovského kláštera, je uveden se staronovým titulem řepínského komtura.<sup>672</sup> Následně je zachycen na konci srpna v Marienburgu, již jen jako „fr. Jeschcen de Bohemia.“<sup>673</sup> Ješek zde byl přítomen na jednání generální kapituly. A to je poslední spolehlivá zpráva, kterou o jeho životě máme.<sup>674</sup> L. Jan se domnívá, že v tuto dobu měl Ješek před sebou přinejmenším několik desítek měsíců života.<sup>675</sup> Nevíme, kdy zemřel, ani kde je pochován. Snad dožil v Řepíně, kde byly v kostele uloženy vzácné relikvie pocházející

<sup>663</sup> FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 23.

<sup>664</sup> RBM II, č. 1520, s. 596.

<sup>665</sup> L. Jan, *In ordine*, s. 470-471.

<sup>666</sup> PUB II/1, č. 636 a - b, s. 421-423.

<sup>667</sup> L. Jan, *In ordine*, s. 471.

<sup>668</sup> RBM II, č. 1596, s. 625. Jednání 8. ledna, které je v listině zmíněno, se Ješek osobně neúčastnil, neboť byl v Prusku – viz výše.

<sup>669</sup> Zdrojem těchto poznatků jsou však staré listináře, zejména *Preußisches Urkundenbuch* a *Urkundebuch des Bisthums Culm*, takže zpráv o Ješkovi může být v písemných pramenech daleko více. Nebylo však v našich silách ani časových možnostech provést archivní rešerši v polských archivech, zvláště v situaci, když práce na Starogródu stále pokračují.

<sup>670</sup> PUB II/1, č. 680, s. 449.

<sup>671</sup> PUB II/1, č. 694, s. 464.

<sup>672</sup> RBM IV, č. 455, s. 1337.

<sup>673</sup> PUB III/1, č. 127, s. 92.

<sup>674</sup> L. Jan podotýká, že mezi lety 1336-1343 působil v úřadu sambijského fojta řádový bratr Johannes Boemus. S Ješkem jej však neztotožňuje a původ tohoto Jana z Čech nechává nezodpovězený – viz L. JAN, *In ordine*, s. 472, pozn. 90.

<sup>675</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 472-473.

nejspíše z jeho držení. Však ani tyto se do dnešních dnů nezachovaly a vzaly za své při sekularizaci komendy v roce 1411, kdy byl celý zdejší majetek zkonfiskován Václavem IV.<sup>676</sup>

---

<sup>676</sup> Petr ADAM, *Němečtí rytíři*, Svitavy 1998, s. 70.

## 4. Rodová doména

Málokterý rod se zapsal do tváře krajiny tak jako Vítkovci. Jejich působení dodnes zpřítomňují mnohá architektonická díla, která stále připomínají slávu dávných dnů. Rodová doména, kterou Vítkovci ovládali, jim byla zázemím, díky kterému si mohli dovolit velmi nezávislou politiku.

Vlastní državy pánů z Krumlova se nacházely v několika oblastech. Nejrozsáhlejší se rozprostíraly v jižních Čechách, na Sepekovsku a Českokrumlovsku (obr. III a IV). O rozsahu majetků ve středních a východních Čechách můžeme bohužel pouze spekulovat, neboť nám chybí písemné prameny, které by rozsah těchto držav blíže popisovaly. Významné bylo i panství na území dnešních Horních Rakous.<sup>1</sup> V následujících oddílech práce se pokusíme popsat vývoj a územní rozsah rodové domény pánů z Krumlova. Budeme přitom kombinovat jak zprávy z písemných pramenů, tak zejména informace, které přináší archeologické průzkumy destruktivního i nedestruktivního charakteru, neboť tyto dokáží výrazně zpřesnit naše poznání, nebo naopak, položit si nové otázky, které nás nutí podívat se na problém jiným způsobem než okem historika.

---

<sup>1</sup> J. Polách se ve své monografii o pánech z Krumlova o nastínění rozsahu rakouských držav raději ani nepokouší. Bohužel i to málo, co o nich píše, je většinou zavádějící.

## 4. 1 Panství pánů z Krumlova

### 4. 1. 1 Východní Čechy

Državy, které měli páni z Krumlova ve východních Čechách, lze jen obtížně uchopit. O jejich existenci víme prakticky pouze z jednoho jediného predikátu, který je zmíněn poprvé a naposled v roce 1235 – jedná se o Nechanice.

Nechanice jsou prvním predikátem, který se v linii pánů z Krumlova objevuje; použil jej Záviš, který se v listině z roku 1235 tituluje jako „Zawiss, subcamerarius regis de Nechanicz“.<sup>2</sup> Další predikátní zmínka v dochovaném listinném materiálu následuje až s odstupem osmi let, jedná se o predikát ze Sepekova uváděný roku 1243.<sup>3</sup>

Zatím nejsme toho názoru, že by Nechanice patřily k dědičným državám pánů z Krumlova – bližší rozbor problematiky je zpracován v oddílu 4.3.1.7 této kapitoly.

### 4. 1. 2 Střední a jižní Čechy

Za rodovou doménu Vítkovců je všeobecně považováno střední Povltaví, resp. okolí Prčice uprostřed Sedlecké kotliny. Zdejší kraj byl celkem hustě osídlený, sami Vítkovci se podíleli aktivně na jeho kolonizaci. Listiny popisující državy pánů z Krumlova zachycují řadu drobných vesnic, které se nacházely na nehostinných severních svazích Cunkovského pásma, z nichž některé ležely na odlehlé straně.<sup>4</sup> Vlastní rodové sídlo, tj. Prčice, nebylo v majetku Krumlovských, nýbrž Rožmberků. Vok se vzdal Prčice ve prospěch své sestry,<sup>5</sup> jeho syn Jindřich se dokonce vzdal patronátního práva k místnímu kostelu ve prospěch milevského kláštera.<sup>6</sup> Naprosto unikátním se stal nález zdejšího sídla, datovaného do přelomu 12. a 13. století, které se podařilo objevit v rámci záchranného archeologického výzkumu předcházejícího revitalizaci Vítkova náměstí.<sup>7</sup>

Državy pánů z Krumlova v jižních Čechách se rozpadaly do několika oddělených celků, z nichž jeden tvořily majetky na rozhraní dnešního Jihočeského a Středočeského kraje, tj. majetky na Sepekovsku a Sedlecku, a druhý državy na Českokrumlovsku a Prachaticku.<sup>8</sup>

---

<sup>2</sup> CDB III/1, č. 105, s. 125.

<sup>3</sup> CDB IV/1, č. 34, s. 115.

<sup>4</sup> Zdeněk BOHÁČ, *Dějiny osídlení středního Povltaví podle písemných pramenů*, Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 10, 1969, s. 126.

<sup>5</sup> RBM II, č. 371, s. 143-145.

<sup>6</sup> RBM VI/3, č. 712, s. 404-407. Jeho vnuci však o podací právo s klášteřem vedli spor – viz Z. BOHÁČ, *Dějiny*, s. 126.

<sup>7</sup> M. SELMI WALLISOVÁ, *Nález části sídelního areálu*, s. 22-35; M. SELMI WALLISOVÁ – J. MILITKÝ – M. PROCHÁZKA, *Nové výsledky archeologického výzkumu*, s. 39-51, atp.

<sup>8</sup> O majetcích Záviše z Falkenštejna je pojednáno v kap. 3. 2. 5. 1.



#### 4. 1. 2. 1 Sepekovsko a Sedlecko

O rozsahu majetků pánů z Krumlova na Sepekovsku a Sedlčansku se dozvídáme zejména v souvislosti s konfiskacemi po vzpouře Vítkovců a popravě Závaše z Falkenštejna (obr. IV). Z průběhu konfiskací je zřejmé, že tyto majetky tvořily doménu oddělenou od držav na Českokrumlovsku a Prachaticku.<sup>9</sup> Poprvé je vyjmenovává listina z roku 1291, kterou král Václav II. potvrzuje jejich držení pražskému biskupu Tobiášovi jako náhradu za škodu, kterou utrpěl odbojnou činností Vítkovců a jejich spojenců, zejména Hroznaty z Úžic a Ratají a jeho synů.<sup>10</sup> Majetky na Sepekovsku jsou vyjmenovány v tomto pořadí: „locus munitonis dictus Skalice, item Sepekov, locus forensis, Radeocich dimidia villa, Stibesici, Popovici, Podbozzie cum silva dicta Chlum; Zalusse dimidia villa, Dirscajov, Bozetici, Hodussin, Vilksici, Vratissou, Milzkov due curie cum silvis dictis Vetsovi, Sobenov et Dessni, Veletin, Hodetzn, Miskov, Dobrotyn, Chiska cum silva dicta Hrachov, Cirhov et Podole.“<sup>11</sup> V listině z roku 1306 navíc figurují krom výše uvedených ještě Rážkovy („Rasscow“), Nosetín („Nossetyn“), dvůr Pýchov s lesem zvaným Ostrý („Pichow una curia eum siluis dictis Ostri“), Chválův („Chvalov“) a Březí („Brezie“). Krom těchto majetků byly později k sepekovskému panství připojeny ještě vesnice Stádléc a Křída, které Závaš z Falkenštejna získal od krále Václava II., jenž je daroval „p[ro] remedio A[n]i[m]e genit[ri]cis n[ost]re d[omi]ne Chunegundis.“<sup>12</sup> Tyto vesnice však byly před rokem 1287 směněny mezi Závašem z Falkenštejna a Petrem I. z Rožmberka za jiné statky. Královská listina z 2. 6. 1287, která tuto výměnu potvrzuje, bohužel nevypovídá nic o tom, jaké statky byly směněny.<sup>13</sup> K rodovým majetkům na Sepekovsku patřila ještě ves Staňkov. Letopisec Jarloch zmiňuje, že ji roku 1185 koupil milevský klášter od Vítka Staršího.<sup>14</sup>

Většina výše uvedených vesnic a míst je v současné době pohledem na jakoukoli mapu lehce identifikovatelná;<sup>15</sup> zanikly pouze dvory Pýchov, vsi Hodětín, Dobrotín, Cerhov, Podolí a predikátní sídlo Skalice.<sup>16</sup> Všechny výše zmiňované zaniklé vesnice se nachází v nejsevernější části panství.

Dobrotín zřejmě ležel na katastru dnešní Ratiboře (okr. Příbram).<sup>17</sup> Na cestě mezi Porešínem a Ratiboří je jižně od Porešína zaznamenáno na stabilním katastru místní jméno „Dořetjn a Skalice“. Toponymum Skalice by mohlo vzbuzovat dojem, že se zde nacházelo zatím nelokalizované predikátní sídlo pánů z Krumlova, nicméně dle prvního vojenského mapování je Skalice název nedaleko ležícího vrchu, dnes bezejmenné kóty 603, 2 m. n. m.

<sup>9</sup> Zde máme na mysli Strunkovice nad Blanicí. O rozsahu majetků v západních Čechách (Strašín?) se bohužel nemůžeme detailněji vyjádřit – viz kap. 4. 1 či 6. 2. 4.

<sup>10</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195-1196.

<sup>11</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195-1196.

<sup>12</sup> NKP Praha, Sběrka rukopisů, XI E 19 (Codex Rosenbergeticus), fol. 4r. Edice RBM II, č. 2803, s. 1229.

<sup>13</sup> Originál této listiny není znám (viz předchozí poznámka). Soupis rožmberských listin z r. 1419 tuto listinu mylně uvádí jako listinu krále Jana. Viz A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší dochovaný soupis*, s. 80-81.

<sup>14</sup> Tato koupě se odehrála buď na sklonku roku 1185, či brzy poté, neboť ji letopisec dává do kontextu událostí a odkazů po bitvě u Loděnice – viz FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 507.

<sup>15</sup> V tomto ohledu je naprosto nepochopitelné, že J. Polách ve své monografii nedokázal opsat z mapy správně ani současné místní názvy – v mapě na str. 117 uvádí Chválův místo Chválův, Ražkovy místo Rážkovy atp.

<sup>16</sup> K tomu viz kap. 4. 3. 1. 9.

<sup>17</sup> Soupis zaniklých osad v Čechách předpokládá lokalizaci mezi Chyškami a Myslkovem – viz František ROUBÍK, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959, s. 39.

východně od Porešína.<sup>18</sup> Při sledování současné katastrální mapy, turistických map a map archivních, zejména vojenských mapování a stabilního katastru, je zajímavé upozornit na to, že toponymum Skalice na mladších mapách neodpovídá původní lokalizaci. Je zde úměrnost, že čím je mapa mladší, tím je název Skalice vzdálenější od své původní kóty, která je dnes bez jména. Je to jen drobná ukázka toho, že spoléhat na lokalizaci zaniklých míst jen podle toponym bez dalších analýz (zejména povrchového průzkumu) je věc nesmírně ošidná.

Zaniklou ves Cerhov<sup>19</sup> lze lokalizovat na katastrální území současné obce Veletín. Snad jejím pozůstatkem může být dvůr dnes nazývaný jako Buckovna, který se nachází cca 500 m severně od centra Veletína. Mapy stabilního katastru i vojenských mapování zde zachycují nevelký dvůr, ovšem bez dalšího označení, který stál na staré cestě mezi Veletínem a Myslkovem, což se jeví jako nejpravděpodobnější místo, kde stávala i zaniklá ves Cerhov. Jak je patrné z map kultur stabilního katastru z let 1834-1844, vztahuje se dnešní název Buckovna zřejmě k tehdejšímu majiteli nebo tradovanému jménu dle majitele.<sup>20</sup>

Ves Podolí je dnes identifikovatelná dle místního názvu „Na Podolí“, který uvádí současná katastrální mapa v těsné blízkosti obce Nové Dvory (okr. Příbram). Obec Nové Dvory se vyvinula z hospodářského dvora, který je zmiňován prvně až v roce 1406 v souvislosti s nedalekým hradem Zvěřincem.<sup>21</sup> Dvůr mohl být vybudován v místě, kde se nacházela starší, již zaniklá ves. O tom, že se zde mohla nacházet, vypovídají četné vodoteče, které se v tomto místě stékají; tyto byly využity pro vybudování soustavy rybníků, zachycené již na prvním vojenském mapování.

Z výše jmenovaných vsí se nepodařilo lokalizovat pouze Hodětín. Jeho lokalizaci bychom předpokládali nedaleko vsí Veletín nebo Myslkov, a to dle pořadí jmenování v soudobé listině. Místní název, který by na ves odkazoval, se nepodařilo dohledat. Jediné místní jméno v okolí, které se částečně podobá původnímu jménu vsi, „Za Hodoschovy“, je uvedené ve stabilním katastru a našli bychom jej východně od Chválova, na cestě mezi Březím a Vratkovem.

#### 4. 1. 2. 2 Českokrumlovsko

Tato část jižních Čech byla pro své nepříliš příznivé klimatické podmínky a obtížnou dostupnost osídlena na prahu vrcholného středověku jen velmi řídko. O to více ale vyniká intenzita kolonizační činnosti, která se zde rozvinula během 13. století.<sup>22</sup>

---

<sup>18</sup> Povrchový průzkum nebyl na této lokalitě proveden, dle LIDARu DMR 5G zde nejsou patrné žádné stopy po antropogenní činnosti.

<sup>19</sup> J. Polách ji nazývá „Crhov“ – J. POLÁCH, *Páni*, s. 117-118 (zřejmě čerpal z Roubikova soupisu, opět však necitovaného, který používá též název Crhov – viz F. ROUBÍK, *Soupis*, s. 39), ačkoli místní název Cerhov uvádí mapy od stabilního katastru dodnes (jen krom stránky [www.mapy.cz](http://www.mapy.cz), kde je místní název uveden jako Cernov).

<sup>20</sup> Na mapě je dvůr označen jako „Bučekower Hof“. Pátání v příslušných urbářích, které by tento závěr potvrdily, nebylo provedeno.

<sup>21</sup> „Joh. de Nova curia prope Zwyerzinecz“ – viz Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách jejich vznik, původní význam a změny. Díl III. (M - Ř)*, Praha 1951, s. 512.

<sup>22</sup> Daniel KOVÁŘ, *Středověké fortifikace v povodí Vltavy na jižním Českokrumlovsku*, *Castellologica bohemia* 12, 2010, s. 25; o kolonizaci zdejší krajiny souhrnně Valentin SCHMIDT, *Versuch einer Siedlungsgeschichte des Böhmerwaldes*, Oberplan 1923; Anton MAYER, *Besiedlung des Böhmerwaldes*, Wien 1932 (ovšem s mnohými omyly).

Bylo by mylné představovat si, že Vítkovci přišli do nehostinné a liduprázdné krajiny. Rozsáhlé majetky zde měly kromě zeměpána zejména církevní instituce, které se také podílely aktivně na kolonizaci zdejší oblasti. V této souvislosti můžeme jmenovat například kanonii premonstrátů Strahov, benediktinské opatství Ostrov u Davle či rakouské kláštery Drkolná a Světlá.

Území na levém břehu Vltavy bylo v rukou strahovských premonstrátů a ostrovských benediktinů. Severně od Strážného se nacházel tzv. Zátoňský újezd, jehož držbu ostrovští benediktini dokládali falzem, podle něhož jim zdejší majetky daroval již kníže Břetislav I. Ostrovské klášterní území by se dalo přibližně vymezit prostorem mezi Zátoní, Slavkovem a Větním, kde vznikly vesnice Bohdalovice, Dobrné, Hašlovice a Lužná, jejichž existence je doložena před rokem 1310.<sup>23</sup> Dále je v této kategorii uvedena „Mezun, Dobrzicz, Maczkowice“. U Zátoně tyto majetky hraničily se statky strahovského kláštera, které tvořily ucelené území zhruba mezi Slavkovem, Zátoní, Bělení a Světlíkem. V pramenech se nazývalo Záchlumí.<sup>24</sup> Celkově zde na klášterním panství vzniklo 18 vesnic.<sup>25</sup>

O zdejších majetcích pánů z Krumlova se dozvídáme opět jen v souvislosti s majetkovými transakcemi, o nichž je dochován písemný materiál. Obecně lze říci, že majetky pánů z Krumlova se nacházely na levém břehu Vltavy (obr. III), majetky pánů z Rožmberka se rozkládaly na opačné straně.<sup>26</sup>

Odděleným majetkem, který byl obklopen zeměpanskými državami, byla ves Záhoří (okr. Prachatice). Výslovně je jako majetek Vítků z Krumlova zmiňována v zakládací listině zlatokorunského kláštera.<sup>27</sup> Vítek ji nabyl koupí, a to zřejmě od Sezimy z Dolan, který náležel k rodu Drslaviců.<sup>28</sup> V blízkosti Záhoří se totiž nacházel hrad, „qui dicitur castrum Dyrizlai“.<sup>29</sup> Při prodeji Záhoří zlatokorunským cisterciákům roku 1290 se Vok z Krumlova výslovně vzdává této hory, na níž byly pozůstatky starého hradu ještě tehdy patrné.<sup>30</sup> Na Prachaticku bychom našli ještě jednu državu krumlovských pánů, Strunkovice nad Blanicí, které byly i predikátním sídlem.<sup>31</sup>

<sup>23</sup> Toto datum uvádí D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 37 s odvoláním na urbář ostrovského kláštera – viz Josef EMLER (ed.), *Decem registra censuum bohemica aetate bellum hussiticum praecedente*, Praga 1881, s. 71-73. Urbář však pochází až z doby kolem roku 1388, i když se předpokládá, že vzniknul na podkladu staršího materiálu.

<sup>24</sup> Václav Vladivoj TOMEK, *Urbář kláštera strahovského složený roku 1410*, Památky archaeologické a místopisné 2, 1857, s. 75.

<sup>25</sup> Suš, Bučí, Tisovka, Nahořany, Dolní a Horní Světlá, Dětošín, Svěráz, Břeží, Záhoří, Zátoň, Velislavice, Podolí, Hajmín, Lštín, Slubice, Skubice, Vadkov – viz V. V. TOMEK, *Urbář*, s. 75.

<sup>26</sup> O tomto rozdělení svědčí i nálezy tzv. hrádků či kolonizačních provizorií na skalnatých vrcholech nad řekou Vltavou – viz kap. 4. 3. 3.

<sup>27</sup> CDB V/1, č. 391, s. 582.

<sup>28</sup> L. REITINGER, *Český lev*, s. 292.

<sup>29</sup> Tento hrad nebyl do dnešních dnů lokalizován – viz A. SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998, s. 171; František MAREŠ – Jan SEDLÁČEK, *Soupis památek v historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském I. Okolí Krumlova*, Praha 1918, s. 313; M. Pangerl se domnívá, že by se mohlo jednat o vrch severně od Příslopu, který je na prvním vojenském mapování označen jako Wrati(berg) – dnes zvaný Vrata s kótou 856 m. n. m. Severně od vrcholu na hřebeni se nachází hradiště Jáma, které bylo již osídleno ve starší době železné, nicméně archeologické nálezy dokládají využití opevněné plochy ještě v raném a vrcholném středověku – viz:

<http://pamatkovykatalog.cz/?element=14219830&action=element&presenter=ElementsResults> (citováno dne 10. 2. 2018). Vzhledem k tomu, že na některých starých mapách je zdejší les označen jako „Hradistiewald“, je pravděpodobné, že M. Pangerl má na mysli tento opevněný objekt – viz FRA XXXVII, č. 1, s. 8.

<sup>30</sup> FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38/ RBM II, č. 1513, s. 651-652.

<sup>31</sup> Blíže viz kap. 3. 3. 1. 10.

Samotné panství Český Krumlov nebylo tehdy příliš rozsáhlé, jak trefně píše M. Pangerl: „Denn wie wir nur einen Schritt über die Gemarkungen der heutigen Stadt Krummau hinaus machen, stoßen wir sofort aus Besitzungen, welche den Herren von Krummau nicht zugehörten.“<sup>32</sup> O hranicích českokrumlovského panství si lze udělat dobrou představu ze zakládací listiny zlatokorunského kláštera, která popisuje přesnou hranici, jež zde byla od starodávna.<sup>33</sup> Meze procházely po vrcholech hor či říčních tocích, sestupovaly z vrcholu Klet', kopírovaly řečiště potoka Houžného<sup>34</sup> a dále obcházely po vnějších hranicích statků Křenov, Kladné, Záhorkov a Kájov.<sup>35</sup> Odtud se hranice stáčela na západ až k hoře, která se nazývá „Radisch“, dále obcházela majetky Hirza a překračovala Vltavu až výše řečeným hranicím s Německem.<sup>36</sup> Majetky zvíkovského purkrabí Hirza získal klášter nedlouho poté, roku 1268.<sup>37</sup> Tehdy se tak klášter stal i v této části sousedem krumlovských Vítkovců a jejich klientů. Na východě hraničilo panství Vítkovců s majetky Bavorů ze Strakonice, v jejichž držení byly zřejmě již před rokem 1281.<sup>38</sup> J. Polách se domnívá, že Krumlovští kolonizovali i Křemežskou kotlinu, přičemž vychází z rožmberského urbáře a automaticky předpokládá, že tyto majetky Rožmberkové zdědili. Jak je tento postup ošidný, dokázal L. Reitinger.<sup>39</sup> J. Polách se domnívá, že tato oblast měla tvořit styčný bod s jinak odlehlou državou Krumlovských v Záhoří. Zcela neudržitelné je pak Poláchovo tvrzení, že Krumlovští měli na místě Dívčího Kamene svůj starší hrad obklopený hospodářským zázemím. Zcela tak opomíjí nejen listinné, ale i archeologické doklady o stáří a využití lokality jen ve prospěch své ahistorické konstrukce.<sup>40</sup>

Co tedy patřilo k majetku krumlovských Vítkovců na samé výspě jižních Čech? Míst, která jsou listinně doložena před rokem 1300, není mnoho.<sup>41</sup> Jihozápadně od Českého Krumlova nalezneme majetky vítkovských klientů, jakými byly Kladenské Rovné,<sup>42</sup> Němče,<sup>43</sup> Šestov,<sup>44</sup> Klení a Cipín,<sup>45</sup> Pasovary,<sup>46</sup> Dvořetín<sup>47</sup> a Malotín.<sup>48</sup> Zboží Hořice, které původně náleželo pánům z Kosovy Hory, odkoupil Závíš z Falkenštejna, který je držel v neděli s bratry.<sup>49</sup> Je sporné, zda Jindřich, který figuruje jako svědek na několika vítkovských listinách,

<sup>32</sup> M. PANGERL, *Zawisch*, s. 149-150.

<sup>33</sup> CDB V/1, č. 391, s. 582; blíže k tématu L. REITINGER, *Český lev*, s. 293-295. Zde správně připomíná, že tato hranice mohla být stará přinejmenším tři či čtyři desetiletí.

<sup>34</sup> Jedná se o dnešní potok Hučnice, který ústí do říčky Polečnice v těsné blízkosti Českého Krumlova v Dobrkovicích.

<sup>35</sup> CDB V/1, č. 391, s. 582.

<sup>36</sup> CDB V/1, č. 391, s. 582. Zatímco hranice kolem Českého Krumlova je celkem jasně daná, ostatní je shrnuto jen několika slovy. O tom, že hranice zde nebyla tak úplně jasná, svědčí spor, který vypuknul v polovině 14. století – viz K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420 II. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2014, s. 103.

<sup>37</sup> RBM II, č. 608, s. 236-237.

<sup>38</sup> Vesnice jako Černice, Mojnë a Žalčice jsou doloženy v držení Bavorů roku 1315 - viz Miroslav SVOBODA, *Páni ze Strakonice. Vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Praha 2010, s. 212-215, popř. 65-87.

<sup>39</sup> L. REITINGER, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova*, s. 543-544.

<sup>40</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 128.

<sup>41</sup> Přehled podává např. A. MAYER, *Besiedlung*, nečíslovaná příloha.

<sup>42</sup> „Busco de Ruben“ 1300, RBM II, č. 2179, s. 941.

<sup>43</sup> „Ditmar deNemze“ 1293, RBM II, č. 1604, s. 690.

<sup>44</sup> „Qualonis de Sheztau“ 1290, RBM II, č. 1526, s. 657.

<sup>45</sup> „Cenko de Cipin, Nemoy de Clenii“ RBM II, č. 1295, s. 558.

<sup>46</sup> „Dominicus de Pazzawerschlag“ RBM II, č. 1560, s. 670.

<sup>47</sup> „Nicolaus de Dboratslag“ 1291 RBM IV, č. 1885, s. 744.

<sup>48</sup> „Radosta de Malotin“ RBM II, č. 1295, s. 558.

<sup>49</sup> RBM II, č. 1519, s. 654; FRA XXIII, č. 38, s. 42-43.

patřil jen mezi klientelu Vítkovců, či jejich příbuzné.<sup>50</sup> O Hořice pak vypuknul spor mezi novým vlastníkem, vyšebrodským opatstvím, a Jindřichem z Kosovy Hory. Klášter toto zboží koupil za nemalou sumu 500 hřiven stříbra od Vítky, Závišova bratra, ovšem dle rozhodnutí zemského soudu byly tyto majetky přisouzeny českému králi, který nakonec původní transakci potvrdil na sklonku roku 1290.<sup>51</sup> Výslovně je také zmíněno, že Záviš toto zboží předtím legitimně nabyl koupí od Jindřicha z Kosové Hory.<sup>52</sup> Není jasné, co přesně se odehrálo, klášter zřejmě tímto potvrzením reagoval na právní nejistotu, která vyvstala ohledně konfiskací majetků povstalců, které padly do rukou krále. Asi proto následně došlo ke sporu, kdy Jindřichovi synové napadli držbu Hořic vyšebrodským klášteřem, který jim nakonec v roce 1293 musel vyplatit sumu 50 hřiven stříbra.<sup>53</sup>

O rozsahu hořického zboží můžeme uvažovat na základě dochovaných urbaniálních záznamů vyšebrodského kláštera. Hořické zboží, později zvané jako rychtářství Hořice, totiž dlouho tvořilo kompaktní celek, který nenavazoval na jádro držav kláštera v okolí Vyššího Brodu a tento stav trval poměrně dlouhou dobu. Samozřejmě musíme zmínit i to, že je logické, že se klášter snažil dalšími zisky své državy rozšiřovat, takže následující úvaha má do jisté míry pouze ilustrativní charakter. Datace pramenů, o které se budeme opírat, totiž vyvolává jistou polemiku.<sup>54</sup> Detailní popis hořického zboží nalezneme až v urbáři z roku 1530. Dle rozboru K. Charvátové tvořilo tuto državu na počátku 15. století městečko Hořice, 15 vsí a dva dvory.<sup>55</sup> Mezi původní vsi, které nevznikly kolonizační činností kláštera, řadí krom Hořic jen vsi Rybáře, Muckov a Kramolín.

Přímo v majetku krumlovských Vítkovců zachycujeme vsi Malé Strážné, Vysokou, Černíkov,<sup>56</sup> Světlík<sup>57</sup> a Bobovec,<sup>58</sup> které se nacházely jižně a jihovýchodně od majetku jejich klientů, přičemž na východě hraničily tyto državy s panstvími ostrovského a strahovského kláštera. Další kumulaci majetků máme listinně doloženou na levém břehu Vltavy východně od Frymburku. Jedná se o majetky zmíněné v donaci Vítky z Krumlova vyšebrodskému klášteřu, kterou učinil zřejmě těsně před svou smrtí roku 1277. Vítek tehdy daroval klášteřu

---

<sup>50</sup> J. Polách se domnívá, že se jedná o klientelu (s. 141-143), nicméně, jak již upozornil L. REITINGER, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova*, s. 544, patří páni z Kosovy Hory, resp. Jindřich, který vystupoval jako držitel Hořic, mezi Vítkovce – RBM II, č. 557, s. 1293; CDB V/1, č. 181, s. 235.

<sup>51</sup> FRA XXIII č. 38, s. 42-43.

<sup>52</sup> RBM II, č. 1519, s. 654. FRA VB, č. 38, s. 42-43. Na místě je tedy nutné odmítnout hypotézu, že si Záviš na Jindřichovi zboží vynutil nebo mu nezaplátil - viz např. J. POLÁCH, *Páni*, s. 143.

<sup>53</sup> FRA XXIII, č. 52, s. 55-56; RBM II, č. 1623, s. 696-697. Poněkud nepochopitelný je regest listiny v katalogu listů CDB VII, který uvádí, že šlo o „spor mezi vyšebrodským klášteřem a syny Jindřicha z Kosovy Hory (totiž Závišem a Vítkem z Ledenic) o statky v Hořicích“ – viz D. HAVEL, *Katalog*, s. 290. Dále tento regest uvádí, že „vyšebrodský klášter koupil tyto statky od Jindřicha, jenž na ně rezignoval před Václavem II. (asi na zemském soudu), nicméně posléze se o ně přihlásili zmiňovaní synové.“

<sup>54</sup> Jedná se zřejmě o mladší opisy starších zápisů, z nichž ten nejstarší je datován do 90. let 13. století. Jaroslav ČECHURA, *Nejstarší český urbář. Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. století*, *Právněhistorické studie* 27, 1986, s. 14, k Hořicím konkrétně 21-22. Nejstarší záznam však rozsah zboží neuvádí – viz nekomentovaná edice urbaniálních záznamů z manuálu Jana Staicze v práci V. SCHMIDT, *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, *Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 34, 1896, s. 268-270.

<sup>55</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách II*, s. 42-43.

<sup>56</sup> „Minus Drasen“, „Hohenschlag“, „Vlreichschlag“ FRA XXIII, č. 40, s. 44-45/ RBM II, č. 1526, s. 657. Tyto tři vsi s příslušenstvím darovali Vítek a Vok za spásu duše svého bratra Záviše z Falkenštejna vyšebrodskému klášteřu roku 1290.

<sup>57</sup> „Chirschlag“ 1258, CDB V/1, č. 157, s. 249.

<sup>58</sup> „Phaphenschlag“ 1283, RBM II, č. 1295, s. 557 - listina Jindřicha a Voka potvrzující donaci jejich otce Vítky, který tak učinil za spásu duše své klášteřu v Drkolně.

několik majetků ležících v jeho těsné blízkosti.<sup>59</sup> Dnes bychom je mohli ztotožnit s Dolními Jílovicemi, Lomským Dvorem (dříve zvaným Fischerhof) a samotou Hradový.<sup>60</sup> Vzhledem k archeologicky doložené existenci Vítkova Hrádku již v této době je pravděpodobné, že majetky pánů z Krumlova překračovaly jižně od Frymburku řeku Vltavu a pokračovaly k hraničnímu pásmu, kde navazovaly na majetky ležící na území dnešního Rakouska.

Zajímavé otázky se váží k založení cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu, resp. k prvotní pozemkové donaci. Klášter byl založen nad tržní osadou zvanou Vyšší Brod, snad i s patronátním právem ke zdejšímu kostelu.<sup>61</sup> Spíše než z přísné cistercké předpisy ovlivňovala volbu místa pro nový klášter komunikační dostupnost.<sup>62</sup> Vyšší Brod se nacházel na jednom z důležitých vstupů do země, kudy procházela stará linecká stezka, která byla jednou z hlavních dopravních tepen podél řeky Vltavy dále do nitra Čech. Krom toho jedna větev linecké stezky, tzv. helfenberská, tvořila západní hranici prvotního klášterního panství, tzv. Klášterního lesa, a směřovala na Frymburk. Hranice Klášterního lesa vycházela západním směrem proti toku Vltavy až k Čertově stěně (Strašidelník), poté sledovala zřejmě cestu z Vyššího Brodu do dnešních Loučovic, odkud se stáčela k jihozápadu, kde se vyhnula majetkům jakéhosi Svatomíra (snad Lipová a Dobřín?). Západní hranici tvořila již zmíněná helfenberská cesta. Odtud se hranice obracela k východu, procházela přes horu Kirchenstein až k mlýnu Dürnau, před horu Hradiště až k pramenům potoka zvaného Mokrá, kde se stáčela k severu k ústí Malé Vltavice, kde ležela louka zvaná Zbijadla.<sup>63</sup> Jelikož se nejednalo o zemědělskou krajinu, byl klášter zajištěn Vokem z Rožmberka další řadou různorodých příjmů.<sup>64</sup> Je zajímavé, že prvotní donaci Klášterního lesa potvrdili i bratři Vítek a Budivoj z Krumlova, neboť donací byla dotčena jejich dědická práva.<sup>65</sup> Oba bratři vyslovili souhlas zprvu zřejmě ústně, obě jejich listiny byly sepsány až později.<sup>66</sup> J. Strnadt se domníval, že tuto část drželi Krumlovští Vítkovci v nedělu společně s Rožmberky; o podobném právním stavu držby uvažoval i v případě vsi Šindlová.<sup>67</sup> Klášterní les, jak je psáno v listině, se dotýkal

---

<sup>59</sup> CDB V/2, č. 848, s. 563.

<sup>60</sup> Lokalizace této vsi je nejasná – autoři se víceméně shodují na lokalizaci mezi Malšínem a Vyšším Brodem, někteří ji ztotožňují s dnešním Kyselovem u Vyššího brodu. Viz F. FRANZ, *K dějinám Vítkovců a jejich majetků v jižních Čechách*, in: Rožmberská knížka. Výběr z německy psaných autorů od 13. do počátků 20. století, České Budějovice 2011, s. 33-34 – poznámky překladatele. Do dnešních dnů se však místní název Hradový uchoval pro samotu pod vrcholem Ostrý (733 m. n. m.) severozápadně od Kyselova u Dolních Jílovic.

<sup>61</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách II*, s. 69.

<sup>62</sup> Zatímco K. Charvátová hovoří o tom, že zdejší krajina byla ke kolonizaci teprve určená, je jisté, že hranice jednotlivých majetků byly už pevně vymezeny, jak je z listin patrné. Oproti tomu stojí názor J. Čechury, že zdejší krajina nebyla ani kolonizovatelná vzhledem k jejímu horskému charakteru – J. ČECHURA, *Počátky vyšebrodského kláštera*, Jihočeský sborník historický 50, 1981, s. 7-8. Zřejmě také proto klášter získal renty z různých vsí a farností ve značné vzdálenosti a rozptýlu.

<sup>63</sup> CDB V/1, č. 188, s. 298-300. Přesné hranice jsou interpretovány různě, a to na základě ztotožnění názvů jmenovaných v listině se současnými vodotečemi či vrcholy – viz F. FRANZ, *K dějinám Vítkovců* - poznámky překladatele, s. 33-34 a J. STRNADT, *Das Land*, s. 119-120. Nejlépe odpovídá zeměpisným poměrům v této oblasti interpretace A. SEDLÁČKA, *Snůška starých jmen. Jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*, Praha 1920, s. 40-41, jíž se přidržují i jiní autoři – např. J. ČECHURA, *Počátky*, s. 7-8.

<sup>64</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách II*, s. 13.

<sup>65</sup> CDB V/1, č. 189, s. 300-302.

<sup>66</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina doby přemyslovské I*, s. 180; S. Dušková, *Rudigerus notarius*, Folia diplomatica 1, Brno 1971, s. 68. Blíže viz kapitola 6. 2. 1.

<sup>67</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 168n. Je s podivem, že právní stav těchto pozemků nijak nekomentoval žádný z autorů, který se v poslední době věnoval založení vyšebrodského kláštera.

hranice majetku Vítka z Krumlova, takže hranice panství byly (nejen) mezi Vítkovci pevně zakotveny.<sup>68</sup>

#### 4. 1. 2. 3 Horní Rakousy

Situace na území dnešních Horních Rakous v průběhu 12. a 13. století je velmi nepřehledná. V oblasti působily významné církevní instituce, zejména pasovské biskupství a místní kláštery, svobodné šlechtické rody, ministeriálové vázaní obediencí jak ke světským tak církevním pánům a rakouští a říšští zeměpáni.<sup>69</sup> Na rozdíl od Bavorska a Dolních Rakous pro oblast Horních Rakous stále chybí moderní historická syntéza, která by zohledňovala pokroky ve výzkumu, které se odehrály v posledních desetiletích.<sup>70</sup> Paradoxní je, že ačkoli existuje mnoho dílčích studií k dějinám ministeriálů a šlechty v oblasti Mühlviertelu, jedním z nejcitovanějších děl je stále dnes již značně letitá syntéza J. Strnada,<sup>71</sup> která, ač sklidila po svém vydání ostrou kritiku, zůstává zcela zásadní prací.<sup>72</sup>

Jedním z významných svobodných rodů působících v oblasti byli Vítkovci. Problém, který se stále objevuje v zahraniční literatuře a zřejmě jen tak nezmizí, je slučování jednotlivých větví rodu (páni z Krumlova pro většinu zahraničních badatelů prakticky neexistují),<sup>73</sup> čímž je pohled na jejich působení v oblasti Mühlviertelu dosti zkreslený. Podívejme se hlouběji do historie, abychom osvětlili jejich příchod a zdejší državy, i když je to věc nelehká.

V témže roce, kdy zemřel Vítek z Prčice, na konci října zastihujeme jistého „Witego de Boemia“ ve společnosti pasovského biskupa Wolfgera z Ellenbrechtskirchenu.<sup>74</sup> Toto jméno lze spojit s osobou Vítka Mladšího, Vítkova syna, zakladatele rodu z Rožmberka, jenž pronikl výrazněji do říšského šlechtického prostředí, neboť se mu podařilo získat část dědictví pánů z Schönhering-Blankenbergu a Griesbach-Wachsenbergu. Některé z těchto statků, které se táhly v úzkém pásu podél levého břehu řeky Große Mühl až k Dunaji,<sup>75</sup> byly lény pasovských biskupů a vévodů rakouských. Kolonizaci z Podunají směrem k českým pohraničním hvozdům na tomto území vedly rody pánů z Griesbachu, z Falkenštejna, z Blankenbergu, z Windbergu, z Pergu či z Waldecka. Přímý podíl Vítkovců však na tomto procesu doložen není. Držba majetků v Mühlviertelu je potvrzená užitím predikátu „de

<sup>68</sup> „usque ad metas d. Witkonis de Crumlov“ CDB V/1, č. 188, s. 298-300.

<sup>69</sup> Jen letmý pohled do německé a rakouské literatury ukazuje četnou fragmentaci území a také značně nesourodé a rozdílné názory, které uvádí jednotliví autoři.

<sup>70</sup> Klaus BIRNGRUBER – Alice KALTENBERGER – Thomas KÜHTREIBER – Christina SCHMID, *Adel, Burg und Herrschaft im Unteren Mühlviertel. Ein interdisziplinärer Versuch zum mittelalterlichen Adels-, Burgen- und Grenzbegriff*, in: *Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34)*, Linz 2012, s. 13. Zde i citace nejvýznamnějších studií.

<sup>71</sup> J. STRNADT, *Das Land*.

<sup>72</sup> Pro oblast Mühlviertelu velmi přehledně shrnuje nejzásadnější díla věnující se otázkám šlechty, jejího vzniku a teritorializace Georg SCHLÖGL, „*Nobilitas est terra*“. *Oberösterreich und das Obere Mühlviertel im 12. und 13. Jahrhundert*. Diplomová práce. Universität Wien, Wien 2013, s. 1-11.

<sup>73</sup> Najdou se i světlé výjimky, např. J. Strnad. Ten je však toho názoru, že zdejší panství drželi páni z Krumlova v nedůlu společně s pány z Rožmberka, což dokládá sporem o Šindlovou (J. STRNADT, *Das Land*, s. 168 ); tzn. i k jím uváděným informacím se musíme kriticky postavit.

<sup>74</sup> *Regesten zur bayerischen Geschichte* I, ed. Egon BOSHOFF, München 1992, č. 991, s. 300. Celé znění listiny MGH *Epistolae IV. Briefe des späteren Mittelalters 1. Das Brief- und Memorialbuch des Albert Behaim*, edd. Thomas FRENZ – Peter HERDE, München 2000, č. 116, s. 447. Blíže zde není Witego de Boemia identifikován.

<sup>75</sup> V. VANIČEK, *Rodová politika*, s. 77-93.

planchinberc“ k roku 1209.<sup>76</sup> Právě v této souvislosti se zrodily různé konstrukce o rakouském původu rodu, avšak před vzestupem Vítkovců v Čechách nelze neurčité zmínky o mnohých nositelích jména Vítek v rakouském prostředí bezpečně identifikovat s Vítkovci.<sup>77</sup> Prameny pasovské a hornorakouské proveniencie většinou uvádí v identifikaci Vítka přízbisko „de Boemia“.<sup>78</sup> Zisk území je spojeno pravděpodobně se sňatkem Vítka Mladšího s Kunhutou, vdovou po Engelbertu II. z Blankenbergu.<sup>79</sup> Jeho syn, poslední mužský člen rodu, Udalrich II., zemřel asi v roce 1192, snad na třetí křížové výpravě.<sup>80</sup> Majetky, které byly zčásti lény pasovských biskupů, západně od Velké Mihely získal rod Griesbachů, na východním břehu Vítkovci.<sup>81</sup> Vítek Mladší však celé získané území nedokázal v úplnosti udržet, jeho majetky se později soustředily severně od Haslachu, kde mu i později náležela vrchní práva.<sup>82</sup>

J. Siebmacher uvádí, že Vítek Mladší obdržel v léno od rakouského vévody Ludvíka VI. panství Wachsenberg. Páni z Griesbach-Wachsenbergu vymřeli roku 1221 po meči.<sup>83</sup> Vítek měl území získat i navzdory dědickým nárokům Hedviky, neteře zemřelého Jindřicha, posledního mužského člena rodu.<sup>84</sup> V témže roce mu vévoda Friedrich II. propůjčil právo zemského soudu v Haslachu. Protože zisk tohoto území byl provázen i zájmem ze strany pasovských biskupů, uzavřel ještě téhož roku ve Veldenu smlouvu s biskupem Gebhartem.<sup>85</sup> V roce 1231 mu náležely rozsáhlé majetky východně od Velké Mihely, tj. od osady St. Oswald až k Dunaji.<sup>86</sup>

Vítek Mladší směle pronikl do bavorsko-rakouského prostředí.<sup>87</sup> Za ziskem těchto území stál nepochybně jeho otec, který měl rozsáhlé diplomatické styky. Ostatně tehdejší pasovský biskup Wolfger (na biskupském stolci v letech 1191-1204) udržoval živé styky s pražským dvorem, mj. také proslul jako mecenáš rytířské poezie.<sup>88</sup> Starší literatura předpokládá, že Vítek nebyl jediný syn, který uzavřel sňatek s rakouskou nevěstou. Z rodu Kuenringů měla údajně pocházet manželka Vítka z Klokot.<sup>89</sup> Zároveň udělením pasovských

<sup>76</sup> UBLoE II, č. 363, s. 524.

<sup>77</sup> J. JUNA – S. NOVÁKOVÁ, *Vítek*, s. 139-141.

<sup>78</sup> „Witigo de Boemia“ *Regesten zur bayerischen Geschichte* I, ed. Egon BOSHOFF, München 1992, č. 991, s. 300, „Witigo nobilis homo de Boemia“ UBLoE III, č. 4, s. 5.

<sup>79</sup> V. VANÍČEK, *Rodová politika*, s. 82. Mohlo se však jednat o dceru Engelbrechta I. a jeho manželky Benedicty, nebo o sestru Engelbrechta II. – viz Viktor von HANDEL-MAZZETTI, *Die Schönhering-Blankenberg und Witigo de Blankenberg-Rosenberg*, Jahres-Bericht des Museums Francisco-Carolinum 70, 1912, s. 111. Nekrologium wilheringského kláštera jen uvádí k 9. červnu jméno „Chunigundis de Rosenberg“ – Tamtéž, s. 111.

<sup>80</sup> W. NEWLEKOVSKY, *Burgengründer I*, s. 137.

<sup>81</sup> Tamtéž, s. 137.

<sup>82</sup> V. VANÍČEK, *Rodová politika*, s. 82.

<sup>83</sup> Franz WILFLINGSIEDER, *Die alten Herrengeschlechter zwischen Ilz und Haselgraben*, Mitteilungen des oberösterreichischen Volksbildungswerkes 21-22/7, 1957, s. 17-19.

<sup>84</sup> *J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Oberösterreichischer Adel II*, edd. Alois FREIHERRN – Johann Evang. KIRNBAUER, Brno 2003, s. 302. W. NEWLEKOVSKY, *Burgengründer I*, s. 136.

<sup>85</sup> 16. 12. 1231 – viz UBLoE III, č. 4, s. 5-6.

<sup>86</sup> UBLoE III, č. 4, s. 5.

<sup>87</sup> Zejména starší německé práce se nedokázaly smířit s tím, že by, byť urozenec, ale cizinec, získal léna od Babenberků či pasovských biskupů.

<sup>88</sup> E. BOSHOFF (ed.), *Wolfger von Erla. Bischof von Passau (1191- 1204), Patriarch von Aquileja (1204 -1218) als Kirchenfürst und Literaturmäzen*, Heidelberg 1994; zejména s. 215-248.

<sup>89</sup> J. HAVLICE, *Partem terrae nostrae Austriae adjacentem. Ke kolonizaci novohradského podhůří a počátkům města Nových Hradů*, in: *Počátky měst a městeček v jižních Čechách. Sborník příspěvků k dějinám urbanizace jihočeského regionu (= Jihočeský sborník historický, supplementum 7)*, České Budějovice 2016, s. 275. Tento sňatek není ovšem nikde doložitelný. Díky němu se měly vztahovat nároky Vítkovců na severní část Vitorazska – viz J. V. ŠIMÁK, *České dějiny I/5. Středověká kolonizace v zemích Českých*, Praha 1938, s. 1118.



lén museli Vítkovci sledovat nejen orientaci domácí politiky, ale pro udržení svých majetků v Mühlviertelu museli respektovat politiku bavorských biskupů, která byla v dlouhodobém horizontu proštaufsky orientovaná. Vítkovci se tak dostali do zajímavého postavení, kdy v Čechách patřili mezi přední nobilitu a v zahraničí se řadili právně svým postavením k leníkům pasovského biskupa a rakouského vévody.

Na tomto místě nelze říci, do jaké míry se jednalo o iniciativu českého panovníka, či nikoli. Někdy se hovoří o tom, že si český panovník byl vědom nutnosti konsolidace zemské hranice, aby nebyla zatlačována dále do vnitrozemí, a smělý podnik Vítkovců mimo hranice českého státu by do těchto úvah skvěle zapadal.<sup>90</sup> Pohraniční oblast jižních Čech mohla být v dlouhodobějším výhledu ohrožena postupující kolonizací z rakouské strany hraničních hvozdů. V této souvislosti bývá citována listina, jíž Hadmarovi z Kuenringu udělil kníže Bedřich roku 1185 v léno „partem terre nostre Austrie adiacentem, Withra videlicet cum silva a fluvio Lvsnitz usque ad alium fluvium, qui dicitur Stropnitz.“ Mezi svědky nalezneme i Vítka (uveden v německé formě Witigo, a to bez jakéhokoli dalšího určení).<sup>91</sup> Zřejmě v této době pronikají Vítkovci do jižních Čech, neboť v další generaci je již doloženo rozdělení sféry vlivů jednotlivých Vítkových synů. Hustě osídlené střední Čechy, kde nejen Vítkovci měli své nejstarší doložené statky, nedávaly prostor pro vzestup a kolonizační úsilí, které by vytvořilo velké pozemkové zázemí. Prostor pro tyto aktivity se otevíral právě v pohraničních oblastech. Je otázkou, nakolik byl vzestup Vítkovců spojen s jejich působením v zeměpanském správním aparátu. Zřejmě rozhodujícím vlivem byla účast na panovnickém dvoře a v obsazení nejvyšších správních funkcí. O výjimečném postavení rodu hovoří nepřímo i kronikářské zprávy, které popisují boje mezi Přemyslovci. Význam volby předáků pro nastoupení nového knížete byl z hlediska legitimacy panovníkova nástupu obrovský<sup>92</sup> a Vítka z Prčice zastihujeme právě mezi touto nejvyšší vrstvou velmožů, která přímo ovlivňovala politické dění v českém státě.

Vítkovci vystupují v roli donátorů rakouských klášterů, živé styky udržovali na bavorské i rakouské straně hranice, na což poukazují svědečné řady listin i různé sňatky.<sup>93</sup> Pokud pohlédneme na rozmístění majetku Vítkovců na česko-rakouském pomezí, zjistíme, že jejich državy se rozprostíraly kolem cest směřujících ku Praze a zároveň se koncentrovaly kolem hraničních přechodů. O majetcích Rožmberků a pánů z Krumlova již byla řeč. Větev třeboňská expandovala z oblasti Třeboně a Klokot, kde leželo centrum držav této linie rodu, směrem k vitorazskému lénu Kuenringů, třeboňští Vítkovci ovládli Nové Hrady na Stropnici a pronikli i do pohraničních držav Zöbingů a získali hrad Landštejn.

---

<sup>90</sup> V. VANÍČEK, *Vítkovci*, s. 91.

<sup>91</sup> CDB I, č. 309, s. 280.

<sup>92</sup> J. ZELENKA, *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009, s. 67.

<sup>93</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Familienbeziehungen der Rosenberger zu österreichischen Adelsfamilien*, in: Thomas Winkelbauer (ed.), *Kontakte und Konflikte Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl, Horn 1993*, s. 100.

## Panství Falkenštejn

Panství Falkenštejn je jedinou spolehlivě doloženou državou pánů z Krumlova v oblasti Horního Rakouska. Literatura se stále nemůže shodnout, jakým způsobem jej rod získal, protože o tom neexistují jednoznačné písemné zmínky.

V průběhu historického bádání se názory na to, jak Záviš falkenštejnské panství získal, resp. jak na něm působil či působit mohl, různě vyvíjely. M. Pangerl ve své práci o Závišovi nejdříve uvádí, že byl pokrevně spřízněn s rodem Falkenštejnů,<sup>94</sup> nicméně kastelánský úřad vysvětluje tak, že byl Záviš ve služebném poměru s pasovským biskupem, který mu úřad udělil.<sup>95</sup> Tuto úvahu podrobil kritice L. Domečka, který se chopil vysvětlení problému ze zcela jiné perspektivy. Záviš dle něj nijak nebyl spojen s hradem Falkenštejn na řece Ranna, ale se stejnojmenným hradem ležícím v dnešním okrese Mistelbach v Dolním Rakousku, kde vykonával kastelánský úřad po tom, co zdejší panství připadlo Přemyslu Otakarovi II. jako konfiskát za odboj tehdejšího držitele Oty z Meisova.<sup>96</sup> Jiné vysvětlení nabízí J. Šusta, a to, že rod Krumlovských byl ve služebném poměru k pánům z Falkenštejna.<sup>97</sup> Právě ona osoba, „Zabissius, castellanus in Valchenstein“, uvedená ve svědečné řadě listiny z 11. 12. 1274,<sup>98</sup> vnáší do interpretací historiků rušivý prvek a vysvětlení jejího postavení vede k řadě tvrzení.<sup>99</sup>

Samozřejmě nejjednodušším vysvětlením je, že ve hře o Falkenštejn šlo o dědictví Závišovy matky Perchty, která měla údajně pocházet z rodu Falkenštejnů. Situaci ovšem komplikuje fakt, že v tuto dobu v Mühlviertelu působily minimálně dva rody s přízviskem „z Falkenštejna“, jejichž genealogie není zcela jasná. Jen letný pohled do literatury ukazuje, že se autoři neshodnou, z jakého rodu vlastně pocházel Kalhoch, zakladatel kláštera v Drkolně, neboť v obou rodech se vyskytují osoby stejného jména. Často je Perchta spojována s ministeriálním rodem Falkenštejnů, který byl ve službách pasovského biskupa.<sup>100</sup> Druhý rod, který v oblasti též působil, ale patřil mezi svobodné, pocházel původně z Kirchberg an der Laber u Řezna.<sup>101</sup>

Vzhledem ke složitosti zdejších poměrů není v našich silách vyřešit genealogii obou rodů; podíváme se tak na písemný materiál, který osvětluje držbu hradu jako takového. Z těchto dokumentů jasně vyplývá, že Falkenštejn byl svobodným panstvím, které nepatřilo pasovskému biskupství. O tom svědčí vlastní soudní pravomoc správce panství, která je patrná i z donace statku u Šindlové drkolenskému klášteru.<sup>102</sup>

O tom, že Falkenštejn byl založen bavorským rodem, hovoří jak stáří lokality samotné, tak i postup kolonizace zdejšího území. Od 11. století pronikají na sever od Dunaje bavorské šlechtické rody, které si zde cílevědomě budují, oproti předchozí roztržité sídelní struktuře,

<sup>94</sup> M. PANGERL, *Zawisch*, s. 154.

<sup>95</sup> M. PANGERL, *Zawisch*, s. 156.

<sup>96</sup> L. DOMEČKA, *Psal-li se Záviš Vítkovec po Falkenštejně bavorském?* Sborník historický IV, 1886, s. 309-310.

<sup>97</sup> J. ŠUSTA, *Záviš*, s. 73-74, přičemž nerozlišuje nijak mezi pasovskými ministeriály a svobodným rodem.

<sup>98</sup> CDB V/3, č. 1639, s. 402/ MB XXIX/2, č. 119, s. 515.

<sup>99</sup> J. Strnad se domnívá, že to je jen stejnojmenný (!) služebník Záviše. – viz J. STRNADT, *Das Land*, s. 180.

<sup>100</sup> M. PANGERL, *Zawisch*, s. 152.; nejnověji a chybně opět J. POLÁCH, *Páni*, s. 38-39.

<sup>101</sup> F. WILFLINGSIEDER, *Die alten Herrengeschlechter*, s. 19-20; W. NEWLEKOWSKY, *Burgengründer I*, s. 137.

<sup>102</sup> Rozbor písemných pramenů dosud nejlépe provedl J. STRNADT, *Das Land*, s. 178n.

uzavřená panství. Mezi nejvýznamnější centra těchto držav patřily hrady Blankenberg, Griesbach, Wilhering, Riedegg a Falkenštejn.<sup>103</sup>

Svobodný rod z Kirchbergu, kterému je držba Falkenštejnu přisuzována, je v písemných pramenech poprvé vysledovatelný v roce 1081, od počátku 13. století pak rod vystupuje s hraběcím titulem.<sup>104</sup> Rod po mužské linii však vymírá před rokem 1228.<sup>105</sup> V této době totiž připadly jejich majetky bavorskému vévodovi.<sup>106</sup> Mezi doloženým vymřením rodu a nástupem Krumlovských na Falkenštejn je však dlouhá časová proluka, kdy můžeme pouze spekulovat, kdo měl hrad a panství k němu náležející v držení. Zajímavé je, že pasovský biskup se nepokusil v této době panství získat, což by bylo logickým krokem, neboť jeho ministeriálové drželi nedaleký Rannriedl,<sup>107</sup> který vzniká až v této době.<sup>108</sup> Panství Falkenštejn totiž opravdu tvořilo pomyslný osten v pasovských državách, o čemž svědčí krok Albrechta I., který chtěl panství se strategickou polohou získat; nečekal na úplný pád Záviše, využil situace a již roku 1289 Falkenštejn oblehl a dobyl.<sup>109</sup>

Někteří autoři zastávají názor, že Vítkovci získali zdejší državy již roku 1217.<sup>110</sup> Je možné, a tuto domněnku formuloval již J. Strnadt,<sup>111</sup> že dědička tohoto panství, to jest Perchta, mohla být v této době ještě dítětem. Pokud byla nezaopatřenou ženou či ještě v dětském věku, mohla být účastna části dědictví; panství mohlo být pod poručnickou správou, a tím pádem by bylo logické, že se ztrácí z listinného materiálu, protože nedocházelo k žádným významným transakcím. První přímou spojitost s pány z Krumlova lze nalézt v pramenech ke dni 27. 6. roku 1272,<sup>112</sup> kdy se s Falkenštejnem identifikuje Závíš, Perchtin syn.<sup>113</sup> Je logické, že použil nejen tento predikát, ale přivěsil i pečeť, která na Falkenštejn odkazuje, neboť uzavírá nám bližší neznámý spor s pasovským biskupstvím. Je tedy více než

---

<sup>103</sup> Armin RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau im Mühlviertel/Oberösterreich. Formen, Verlauf und Träger der Besiedlung vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Passau 1994, s. 37.

<sup>104</sup> A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 39; P. FELDBAUER, *Der Herrenstand in Oberösterreich: Ursprünge, Anfänge, Frühformen. Sozial- und Wirtschaftshistorische Studien*, Wien 1972, s. 68.

<sup>105</sup> Autoři se na tomto datu neshodnou – A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 39 např. uvádí datum 1226. Z roku 1228 je údajně zachována listina, která hovoří o tom, že jejich statky v Bavorsku mají připadnout zdejšímu vévodovi. – J. STRNADT, *Das Land*, s. 203, s odkazem na Monumenta Boica IX, s. 577.

<sup>106</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 203.

<sup>107</sup> J. Polách se mylně domnívá, že Rannriedl patřil k falkenštejnskému panství. Zcela mu unikají zdejší majetkové i rodové souvislosti, nerozlišuje mezi rodem svobodným a ministeriálním; vůbec nečerpá ze zahraniční literatury, která by mu místní problematiku bližší osvětlila. Navíc mu ani není divné, že Rannriedl stojí na opačném břehu řeky než Falkenštejn – právě řeka v tomto místě tvořila hranici.

<sup>108</sup> Othmar HAGENEDER, *Passauische Burgen im nordwestlichen Oberösterreich*, Oberösterreich 12, 1962, s. 47-53. Rannriedl je poprvé jmenován v roce 1240 – z posloupnosti zmínek o hradech náležejících k pasovské doméně je jasné, že svobodné panství Falkenštejnů zde bylo vybudováno daleko dříve – viz Franz-Reiner ERKENS, *Bischöfliche Herrschaft im Norwald. Der Passauer Bischöfe herrschaftliche Präsenz im Norden der Donau*, in: Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34), Linz 2012, s. 45.

<sup>109</sup> Herbert Erich BAUMERT – Georg GRÜLL, *Burgen und Schlösser in Oberösterreich I. Mühlviertel und Linz*, Wien 1988, s. 20; na datu obléhání hradu nepanuje shoda, starší literatura udává rok 1288 – viz např. Johann Nepomuk CORI, *Bau und Einrichtung der Deutschen Burgen im Mittelalter*, Darmstadt 1899, s. 225-226. O dobytí hradu referují vídeňské letopisy MGH XI, Scriptorum IX, *Continuatio Vindobonensis*, s. 715. O místních poměrech vypovídá pregnančně lokalizace hradu – „Falestain dictum, in Bawaria situm.“

<sup>110</sup> Toto datum uvádí A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 39, nicméně jej nijak nepodkládá citací. Zřejmě tak soudí z poslední doložitelné zmínky o Kalhochovi von Kirchberg – Falkenstein z roku 1217 – A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 45 opět bez citace.

<sup>111</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 204-205.

<sup>112</sup> Někteří autoři shledávají odkaz na rod Falkenštejnů již v prvním pečetním typáři Budivoje z roku 1259 – viz kap. 5.

<sup>113</sup> Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 161; RBM II, č. 785, s. 316.

pravděpodobné, že páni z Krumlova měli v té době hrad již plně v držení a delší dobu zde působili.

A jak interpretovat ono záhadné Závišovo kastelánství? Vysvětlení je možná více než prosté. Amatérská historička H. Skřeková přišla s hypotézou, že se jedná o chybu písaře vzniklou zřejmě neznalostí místních poměrů.<sup>114</sup> Inspirovala se tvrzením V. Razíma, že nedůslednost v používání titulů je v listinách poměrně častým jevem. V neuburské titulatuře Záviše se pod pojmem castellanus může mínit obecný význam slova, které lze přiložit jako „obyvatel hradu“.<sup>115</sup> Svědečné řady listin mívají celkem uniformní skladbu, která postupuje od nejvýše postavených či nejváženějších svědků. Je nutné podívat se, kdo byl vydavatelem listiny, na níž kastelána Záviše zastihujeme. Byl jím český král a rakouský vévoda Přemysl Otakar II., který svou listinu adresoval pasovskému biskupu Petrovi. Nepřekvapí proto, že mezi svědky zastihujeme osoby spjaté s rakouským prostředím či přímo z Rakous pocházející. Tomuto faktu nahrává i místo vydání listiny, Neuburg. Záviš je udán až na posledním, osmém místě. Jeho jméno je však ve velmi dobré společnosti a ingrosátor listiny zvolil termín „castellanus“ možná proto, že si nebyl jist jeho právním postavením na Falkenštejnu. Záviš sám se tedy prezentoval příslušností k rakouskému prostředí a byl neznámou postavou pro českého stylizátora listiny.<sup>116</sup> Názorně pak tato listina (ne)dokazuje vztah Záviše k Přemyslu Otakaru II.<sup>117</sup>

Jak je patrné z postupu a charakteru kolonizace oblasti kolem Falkenštejna, jsou zde sídla, která byla založena až po roce 1250 – a to zřejmě z iniciativy pasovského biskupa.<sup>118</sup> Významnější kolonizační činnost Vítkovců v oblasti Mühlviertelu zaznamenáváme až v 60. a 70. letech 13. století. Vítkovci byli velmi silnými konkurenty pasovského biskupství. V roce 1258 získal Vok z Rožmberka hrad Haichenbach na Dunaji, který byl původně sídlem pasovských ministeriálů, přičemž biskup vyvíjel silný tlak, aby byl hrad odkoupen zpět.<sup>119</sup> Vok si zároveň činil nárok na soudní pravomoc nad územím mezi Dunajem a Steinerer Mühl, které však odstoupil jeho otec Vítek a roku 1231 přešly na pasovské biskupství. V roce 1255 získal Vok úřad „iudex provincialis“ pro země nad Emží a v roce 1260 obdržel titul „capitaneus Styriae“. V roce 1259 se Vok musel zavázat, že nebude dále verbovat služebníky a poddané pasovského biskupa.<sup>120</sup>

Nelze si nepovšimnout jedné věci, kterou konstatovali i jiní badatelé, že Vítkovci hráli v mocenských plánech Přemysla Otakara II. významnou roli, neboť ve zdejší oblasti zaznamenáváme jejich vzestup v souvislosti s mocenskými plány Přemysla Otakara II., přičemž všechna významná vítkovská sídla ležela na významných obchodních stezkách, především stezce linecké.<sup>121</sup> Linec byl důležitým obchodním centrem, neboť tvořil pomyslnou

<sup>114</sup> H. SKŘEKOVÁ, *Vzestup*, s. 29-31.

<sup>115</sup> V. RAZÍM, *Nad počátky hradů české šlechty*, Archeologické rozhledy 56, 2004, s. 188. Spíše jako obyvatel bychom spíše titul mohli přeložit jako držitel hradu, ve smyslu nejširším, přičemž použitý výraz „castellanus“ nevypovídá nic o charakteru držby.

<sup>116</sup> O zařazení listiny do české královské kanceláře CDB V/3, č. 1639, s. 402.

<sup>117</sup> Do říše fantazie je tak nutno odkázat tvrzení, že Přemysl Otakar II. Záviše „proto vyhnal bieše,/že u králové na freji bieše“ – viz *Král Přemysl Otakar a Záviš*, in: Výbor z literatury české. Díl druhý od počátku XV až do konce XVI století, Praha 1686, s. 438.

<sup>118</sup> A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 45.

<sup>119</sup> A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 64.

<sup>120</sup> OÖUB III, č. 274, s. 259.

<sup>121</sup> Uta HENNINGSSEN, *Besitz und Einkünfte der Herren von Rosenberg in Böhmen nach dem Urbar von 1379/1384* (=Historische und landeskundliche Ostmitteleuropa-Studien 5), Marburg an der Lahn 1989.

bránu na jih, zejména k Benátkám.<sup>122</sup> Snahy Přemysla Otakara II. o mocenské podmanění zdejší oblasti byly korunovány úspěchem, když v roce 1265 byl na pasovský biskupský stolec (za jeho intenzivní podpory) dosazen vratislavský Domherr Petr jako nástupce Oty z Lonsdorfu.<sup>123</sup>

Pro působení Vítkovců v oblasti je typická nejen kolonizační činnost, ale i štedrá podpora církevních institucí, zejména kláštera v Drkolné. Lze říci, že územně jejich državy na klášterství při jeho druhém založení navazovaly. Ohledně osoby zakladatele není v literatuře stále jasno; většinou je uváděno, že to byl Kalhoch, ministeriál pasovského biskupa, který byl zřejmě i ve služebném poměru k hrabatům z Falkenštejna.<sup>124</sup> Nebudeme však daleko od pravdy, když řekneme, že se jednalo o plánovaný podnik i ze strany Vítkovců.<sup>125</sup> Nejen, že nový klášter byl osazen premonstráty z Milevska,<sup>126</sup> ale právě Vítkovci darovali klášteru nezanedbatelné majetky. V roce 1258 daroval Vítek z Krumlova klášteru faru ve Světlíku,<sup>127</sup> v roce 1264 již zmíněnou ves Šindlová s bohatým příslušenstvím.<sup>128</sup> V roce 1283 následuje potvrzení donace Vítkova jeho syny Jindřichem a Vokem, který klášteru v Drkolné odkázal kostel ve Světlíku se 3 lány tamtéž a vesnici Bobovec.<sup>129</sup> Jako „rodová“ fundace mohl být klášter v Drkolné vnímán i Rožmberky, neboť roku 1300, resp. 1305 daroval klášteru Jindřich z Rožmberka desátek z Frymburku a patronátní právo zdejšího kostela.<sup>130</sup> Krom toho získal klášter území severně od Grosse Mühl mezi Bannzaunbachem a Klafferbachem,<sup>131</sup> které daroval za spásu své a Alžbětiny duše „omnium predecessorum nostrorum.“<sup>132</sup>

O přesném rozsahu falkenštejnského panství nemáme přesných zpráv.<sup>133</sup> Nejstarším dochovaným urbářem je urbář panství Rannariedl, který ale pochází až z 16. století, nicméně ještě stále zaznamenává příslušnost míst mezi Falkenštejn a Rannariedl.<sup>134</sup> Pro rekonstrukci držav Vítkovců ve 13. století je však nepoužitelný, protože během dalších tří uplynulých staletí došlo k významným změnám v jejich majetkové držbě.

---

<sup>122</sup> A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 63.

<sup>123</sup> Tamtéž, s. 45.

<sup>124</sup> Tamtéž, s. 68.

<sup>125</sup> O tom blíže viz Petrus BAYER, *Stift Schlägl – eine Gründung der Witigonen?* Schlägl intern 32, 2006, s. 118-124.

<sup>126</sup> Jako mateřský klášter se někdy uvádí bavorský Osterhofen, přičemž tato situace byla nejasná po celý středověk až do roku 1764, kdy tak bylo definitivně rozhodnuto ve prospěch Osterhofenu – viz A. ZAUNER, *Zur Frühgeschichte*, s. 327.

<sup>127</sup> Donaci potvrdil biskup Jan z Dražic - viz 1258 Juni 16, Prag. UBSchl, č. 14 (S 8), s. 34.

<sup>128</sup> Donace je vysvětlována v dosavadní literatuře různě – viz kap. 6. 2. 2, popř. 4. 1. 2. 3.

<sup>129</sup> UBSchl, č. 28 (S18), s. 47-48. O donaci se hovoří ještě roku 1300, kdy se píše, že tento odkaz učinil Vítek pro způsobené škody klášteru za spásu své duše – viz RBM II, č. 2766, s. 1209.

<sup>130</sup> Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Urkunden 1300-5-13; srov. RBM II, č. 2034, s. 880.

<sup>131</sup> A. Zauner popisuje toto území jinak – šlo o prostor mezi Rotbachem a Iglbachem.

<sup>132</sup> OÖUB III, č. 353, s. 328. 1308 Juni 28, Krumau. UBSchl, č. 77-78 (S 61-62), s. 93. A. Zauner je toho názoru, že touto formulací jsou míněni páni z Krumlova, od kterých Rožmberkové zdělili nejen svou novou rezidenci v Krumlově, ale i Frymburk (sic!) a cítili se tak zavázáni povinností klášter dále podporovat – viz A. ZAUNER, *Zur Frühgeschichte*, s. 339.

<sup>133</sup> Obr. III této práce uvádí pouze rozsah jistých území, která patřila Falkenštejnům. Zřejmě šlo o celý pás území až k Dunaji, nikoli o mnoho drobných držav (většinou zmínky z patronátů), jak je vyznačeno na mapě.

<sup>134</sup> Popis hradu Falkenštejn on-line: <http://www.taterman.at/burg-falkenstein-ooe/>, citováno dne 18. 2. 2019.

## 4. 2 Vítkovci a těžba<sup>135</sup>

„Dějiny hornictví jsou vnitřně propojeny s dějinami země tak těsně, že není možné je od sebe oddělit.“ Kašpar Sternberg 1836<sup>136</sup>

Jižní Čechy jsou známé množstvím zajímavých archeologických nálezů, z nichž mnohé daly podnět ke vzniku nového odvětví této vědy - montánní archeologie. Památky po těžbě a zpracování drahých kovů byly známy, ale výzkumy objektů v terénu, které byly spjaty s těžbou, byly často uskutečňovány pouze nahodile a v malém rozsahu. Po roce 1967 zahájil Archeologický ústav ČSAV každoroční výzkumy terénních památek po těžbě zlata.<sup>137</sup> Tento výzkum přispěl k zodpovězení mnoha otázek, zejména v oblasti exploatace jihočeského aluviálního zlata. Co však pohříchu doposud nebylo řešeno, je systematický výzkum polymetalických ložisek včetně sledování naprosto základních vztahů mezi vývojem těžby a sídelní struktury.<sup>138</sup>

Těžba drahých kovů totiž bezesporu patřila k činnostem, díky které Vítkovci získali značně nezávislé postavení. Jediná monografie, která o pánech z Krumlova byla vydána, se této problematice prakticky vůbec nevěnuje.<sup>139</sup> Základními díly o těžbě, ze kterých čerpají i práce současné, zůstávají stále staré syntézy K. Šternberka<sup>140</sup> a F. Pošepného<sup>141</sup>, popř. J. Kořana,<sup>142</sup> krom toho lze zmínit jakékoli další syntetické práce o dějinách těžby a nalezištích nerostů obecně, které však výslovně problematiku tématu neřeší.<sup>143</sup> Lze je však zmínit jako základní východiska pro naše úvahy. Pro rožmberské prostředí lze jmenovat např. články J. Kořana<sup>144</sup> a J. Klomínského.<sup>145</sup> Přetrvávajícím problémem je, že i v novějších pracích se stále objevují zastaralé informace, které se opírají o starší syntetické práce a nevycházejí vůbec z nových, zejména archeologickými průzkumy podpořených zjištění. To je zásadní problém, neboť v situaci, kdy jsou písemné prameny prakticky vyčerpány, může nové poznatky přinést právě archeologie. Existují i archeologické práce, které se ale věnují většinou jen vybraným

---

<sup>135</sup> Tato část práce vyšla tiskem v následující podobě: Z. GERSDORFOVÁ, *Těžební aktivity spojované s pány z Krumlova v jižních Čechách*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 7-27.

<sup>136</sup> Jiří MAJER, *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004, s. 7.

<sup>137</sup> Jaroslav KUDRNÁČ, *Přehled archeologického zkoumání památek po těžbě zlata v jižních Čechách*. Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 1983, s. 7-27. Týž, *Dvacet let hornické archeologie v Čechách*, Studie z dějin hornictví 21, 1991, s. 5-27. Zde i soupis publikované literatury k tématu.

<sup>138</sup> Michal ERNÉE – Jiří MILITKÝ – Karel NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie v Čechách*, Mediaevalia archaeologica 1, 1999, s. 209-233.

<sup>139</sup> J. POLÁCH, *Páni*.

<sup>140</sup> Kaspar von STERBERG, *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, Prag 1837. Zde se však objevují mnohé chyby, např. výtěžnost českokrumlovských dolů zaměňuje s výtěžností dolů v Ratibořských Horách, atp.

<sup>141</sup> Franz POŠEPNÝ, *Das Goldvorkommen Böhmens und der Nachbarländer*, in: Archiv für praktische Geologie 2, Freiberg 1895, s. 1-484.

<sup>142</sup> Jiří KOŘAN, *Přehledné dějiny československého hornictví*. Praha 1955; Týž, *Sláva a pád starého českého rudného hornictví*, Praha 1988 aj.

<sup>143</sup> Přehled nalezišť nerostů a dobu jejich těžby podávají topografické mineralogie a soupisy literatury – např. Stanislav CHÁBERA, *Soupis literatury o jihočeských nerostech a jejich nalezištích 1783-1977*, České Budějovice 1979; Václav NOVÁK, *Topografická mineralogie jižních Čech 1966-1998*, Borovany 2002; obecně Josef KRATOCHVÍL, *Topografická mineralogie Čech 1-8*, Praha 1957-1966.

<sup>144</sup> J. KOŘAN, *Rožmberské báňské podnikání*, Časopis společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 129-146.

<sup>145</sup> Josef KLOMÍNSKÝ, *Polymetalické rudní žíly a impregnace v okolí Českého Krumlova*, Acta universitatis Carolinae. Geologica 3, 1964, s. 189-206.

lokalitám, územím a především jen drahým kovům.<sup>146</sup> Nejnověji se k tématu Vítkovců a těžby vyjadřují příspěvky M. Ernée a K. Nováčka, který se podílel na výzkumu metalurgického pracoviště v areálu českokrumlovského zámku.<sup>147</sup> Hlubší výzkum, který by se věnoval tématu komplexněji, však dosud chybí.<sup>148</sup>

#### 4. 2. 1 Těžba a horní regál

O těžebních aktivitách krumlovských pánů písemné prameny nevyprávějí vůbec nic. Podstatnou roli mohla sehrát skutečnost existence panovnického regálu, který do jisté míry eliminoval možnost zlistinění jakéhokoli právního úkonu týkajícího se ložisek drahých kovů.<sup>149</sup> Zmínky v písemných pramenech o těžbě obecně v této době jsou nahodilé, často v souvislosti s řešením pozemkových sporů, a zpravidla se jedná o zprávy z mladších období. Absenci písemných pramenů však nelze vnímat jako negativní důkaz pro neexistenci těžebních aktivit, což prokazují archeologické nálezy. Vítkovci se zcela jistě podíleli nejen na prospekci drahých kovů (a perspektivních surovin obecně), ale věnovali se i těžbě drahých kovů, o čemž v rovině listinné vypovídají mladší privilegia.<sup>150</sup> Na základě indicií z archeologických nálezů je oprávněné domnívat se, že povrchové i hlubinné těžbě se věnovali již v průběhu 13. století. Je otázkou, jaký byl vztah mezi nimi a panovníkem; stále nejisté je, jak byla dobovou právní praxí pojímána povrchová těžba, např. rýžování zlata, protože tato činnost unikla výslovné kodifikaci v rámci *Ius regale montanorum*, které se věnuje především organizaci hlubinné těžby.<sup>151</sup> Horní právo se o rýžování zajímalo zejména v souvislosti s řešením pozemkových sporů se zemědělskou činností a nutné je podotknout, že v mnohých zemích tato činnost není právně podchycena dodnes.<sup>152</sup> V dochovaných listinách přemyslovského období je vzhledem k užité terminologii prakticky nemožné rozhodnout, zda se jedná o hlubinnou těžbu zlata a kdy o rýžoviště. V ojedinělých případech to lze rozlišit díky historickým okolnostem a podmínkám v dané oblasti, avšak není to příliš časté.<sup>153</sup> Dle

<sup>146</sup> Významné jsou v tomto ohledu zejména práce J. Kudrnáče – viz personální bibliografie Jiří FRÖHLICH, *K 80. výročí narození montánního archeologa PhDr. Jaroslava Kudrnáče, CSc.*, Studie z dějin hornictví 32, 2003, s. 113-115.

<sup>147</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 209-233; M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům českokrumlovského hradu*, Průzkumy památek 6, 1999, s. 21-34; Titíž, *Die Witigonen und die Edelmetallgewinnung im Umgebung von Český Krumlov (Böhmisch Krummau)*, in: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern / West- und Südböhmens. 9. Treffen 23. bis 26. Juni 1999 in Neukirchen b. Hl. Blut, Neukirchen 1999, s. 124-131.

<sup>148</sup> Např. soupis archeologických nemovitých památek pro okres Český Krumlov uvádí jen 11 lokalit známých pozůstatků po těžbě zlata – viz Jan MICHÁLEK – Petr ZAVŘEL, *Archeologické nemovité památky v okrese Český Krumlov*, České Budějovice 1996. Při revizi se některé lokality nepodařilo vůbec prokázat, jiné byly zjištěny naprosto nově – viz M. ERNÉE – P. HRUBÝ – K. MALÝ – M. TOMÁŠEK – J. VALKONY, *Raná exploatace exogenních akumulací zlata na Českokrumlovsku*, Acta rerum naturalium 16, 2014, s. 85-108. Tato práce je ovšem též výběrová a věnuje se jen povodí Zubčického, Mirkovického a Jíleckého potoka.

<sup>149</sup> M. ERNÉE – Jiří MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 209.

<sup>150</sup> Viz např. privilegium udělené Oldřichovi II. z Rožmberka roku 1575, které je vnímáno jako potvrzení staršího stavu – viz UBK II, č. 858, s. 190-191.

<sup>151</sup> CIB I, č. 102, s. 265-447.

<sup>152</sup> Petr MORÁVEK et al., *Zlato v Českém masivu*, Praha 1992.

<sup>153</sup> M. ERNÉE et al., *Raná exploatace*, s. 104.

rozboru dochovaných pramenů byla situace zřejmě taková, že prosazování králova regálu záviselo na způsobu těžby a vztahovalo se primárně na těžbu hlubinnou.<sup>154</sup>

Posouzení vztahu produkce drahých kovů a horního regálu je pro 13. století velmi složité, neboť před písemnou kodifikací horního práva před rokem 1300 nebyly zásady regálu pevně stanoveny a v praxi převládala zřejmě pasivní role panovníka.<sup>155</sup> V jihlavském horním právu, které bylo vydáno kolem poloviny 13. století, se o královském regálu výslovně nehovoří.<sup>156</sup>

Problematika horního regálu je ostatně daleko složitější. Horní regál obecně znamená určité oprávnění panovníka vzhledem k nerostnému bohatství, tj. zásah do pozemkového vlastnictví; krom toho se v souvislosti s horním regálem hovoří o tzv. horní svobodě, tj. možnosti dobývání nerostů každým, kdo dosáhne potřebného povolení. Někdy se oba dva pojmy od sebe oddělují, ale zřejmě se nejedná o dvě rozdílné právní otázky, ale o různé formy horního regálu, který nabýval svých forem postupně. Názorně to lze demonstrovat na vztazích mezi panovníkem, vlastníkem pozemku a těžařem.<sup>157</sup>

Jak se vyvíjel v nejstarších dobách horní regál v českých zemích, lze jen spekulovat, neboť o tom nemáme svědectví písemných pramenů. Podíváme-li se, jak se vyvíjel horní regál na území Svaté říše římské, i zde se jeho obsah proměňoval. Od 12. století lze pozorovat, že panovník si činí nárok na jurisdikci ve věcech horních a zároveň z tohoto jednání vyplývá, že panovník si nárokuje nerostné bohatství, které se nachází v zemi. Toto je patrné z tzv. *Constitutio de regalibus* (mj. jeho vyhlášení byl přítomen i český král Vladislav I.)<sup>158</sup> a zcela jasně je horní regál v této podobě formulován v tzv. *Sachsenspiegel* z počátku 13. století, kde se praví, že veškeré nerosty ležící pod brázdou náleží panovníkovi.<sup>159</sup>

Zdá se, že český panovník se spokojil zprvu s urburou, tj. poplatky z výnosu těžby, a zároveň si nárokoval jistou dispozici v otázce těžby.<sup>160</sup> Teprve *Ius regale montanorum* od sebe definitivně oddělilo právo k dolování od vlastnictví pozemku. Králi náleží právo udělovat horní oprávnění, patří mu veškerá pravomoc ve věcech horních a výslovně je zde formulováno, že všechny doly patří králi, a ze zásady králova vlastnictví všech hor se uplatňuje nárok na urburu z výtěžku všech hor.<sup>161</sup>

Hovoříme-li o šlechtě a těžbě drahých kovů ve 13. století, nelze nezmínit rod Lichtenburků a jejich těžební aktivity. Lichtenburkové, ač se na jednu stranu chovali jako držitelé urbury, uznávali pravomoc českého mincmistra i nad svými doly, v jejich poddanském městě fungovala královská mincovna a celý královský báňský aparát.<sup>162</sup> Není v našich silách objasnit ve zkratce spleť osobních a institucionálních vazeb mezi Lichtenburky, panovníkem a těžaři, nicméně tyto vztahy měly svůj vývoj a prodělávaly jisté změny. Jak je patrné např. z donací desátků okolním klášterům z jejich lánů, chovali se Lichtenburkové jako suverénní územní vlastníci, kteří disponovali horami na svých statcích

<sup>154</sup> M. ERNÉE, et al., *Raná exploatace*, s. 104.

<sup>155</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 228. Více v této otázce vypovídají formulářové texty z doby Václava II., viz M. ERNÉE, et al., *Raná exploatace*, 104.

<sup>156</sup> Jaroslav POŠVÁŘ, *Horní regál a jeho vývoj v českých zemích*, Numismatický časopis 20, 1951, s. 18.

<sup>157</sup> Tamtéž, s. 17.

<sup>158</sup> Z toho někteří badatelé usuzují, že v Čechách byl uplatňován stejný princip – viz Jaromír ČELAKOVSKÝ, *Horní právo*, in: *Ottův slovník naučný* 11, Praha 1886, s. 618n.

<sup>159</sup> J. POŠVÁŘ, *Horní regál*, s. 18.

<sup>160</sup> Tamtéž, s. 18-19.

<sup>161</sup> J. POŠVÁŘ, *Horní regál*, s. 20.

<sup>162</sup> J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 92.



dle své vůle.<sup>163</sup> Snad se opírali o nějaké dosud neznámé privilegium či výjimku, o které však nic nevíme.<sup>164</sup> Jasně je jejich svrchovanost demonstrována v horním a městském právu, které roku 1278 udělili Brodu.<sup>165</sup> Ačkoli sice zachovávají institut tzv. královského lánů, zavádí krom toho lán panský, který jim zaručoval stejná práva.<sup>166</sup>

O tom, jak situace u Vítkovců v nejstarších dobách mohla vypadat, svědčí údajná listina krále Přemysla Otakara II. z roku 1264.<sup>167</sup> Hovoří se v ní o dědičném právu dolování na rožmberských statcích a dalších svobodách, které byly Rožmberkům uděleny. Výslovně se hovoří o dolech zlatých, stříbrných, dále o dolech měděných, železných, stejně tak dalších rozličných kovů.<sup>168</sup> Listina nebyla nijak doložena, je dochována pouze jako opis v údajném potvrzení rožmberských svobod králem Janem z roku 1333.<sup>169</sup> Jedná se o jedno z falz Oldřicha II., které bylo zhotoveno v letech 1418-1443.<sup>170</sup> Lze se oprávněně domnívat, že ze strany Oldřicha II. se jednalo o snahu legalizovat dosavadní stav. Horní regál byl Rožmberkům „potvrzen“ privilegiem z roku 1475, které zmiňuje i huť, kde měly být výnosy ze stříbrných a zlatých dolů pocházející z celého revíru zpracovávány.<sup>171</sup> Tato rožmberská huť se nacházela s největší pravděpodobností na druhém nádvoří českokrumlovského hradu, stejně jako huť z doby kolem roku 1300 objevená archeologickým výzkumem.<sup>172</sup>

O nejstarším vítkovském mincovnictví existují též polemiky, zejména ve starší literatuře. Mincovní činnost Vítkovců měl dokládat nalezený stříbrný fenik s motivem brány s pětistou růží na averzu a větší pětistou růží na reverzu.<sup>173</sup> Mince byla zastoupena jediným kusem, který byl nalezen u Třeboně, což bylo bráno jako argument pro původ z domnělé mincovny Vítkovců.<sup>174</sup> Ve skutečnosti se však jedná o fenik salcburského arcibiskupství, který je možné zařadit přibližně do časového rozmezí 1280-1290. Přímou v Salcburku byl objeven na sklonku 70. let depot z konce 13. století, který obsah přes 13 000 kusů těchto mincí ve čtyřech variantách, takže o salzburském původu ražby není pochyb.<sup>175</sup> Pro existenci vítkovské mincovny tak nehovoří žádné důkazy. Velmi nepravděpodobná je tato možnost po roce 1300, kdy byl zaveden pražský groš, který měl eliminovat platební transakce v neraženém kovu.<sup>176</sup> Zajímavostí je, že v soupise rožmberských listin z roku 1418 jsou uvedeny dvě listiny Karla IV. a Václava IV., které pojednávají o způsobu ražby pražských grošů. Tyto listiny jsou však dnes naprosto neidentifikovatelné.<sup>177</sup> První emise vítkovských

<sup>163</sup> CDB V/1, č. 138, s. 222.

<sup>164</sup> J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 93.

<sup>165</sup> CDB V/2, č. 873, s. 596-609.

<sup>166</sup> J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 94.

<sup>167</sup> *Listář a listinář I*, č. 351, s. 236-238.

<sup>168</sup> *Listář a listinář I*, č. 351, s. 237.

<sup>169</sup> *Listář a listinář I*, č. 355, s. 241-242.

<sup>170</sup> K. MARÁZ, *K problematice padělání pečetí na sklonku středověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka*, Sborník archivních prací 48, 1998, s. 52 a s. 87.

<sup>171</sup> UBK II, č. 858, s. 190-191.

<sup>172</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 227.

<sup>173</sup> Kristian TURNWALD, *České a moravské denáry a brakteáty*, Praha 1949, s. 139-140.

<sup>174</sup> Eduard FIALA, *České denáry*, Praha 1895, s. 217-218.

<sup>175</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 228 – zde odkaz na další literaturu.

<sup>176</sup> Tamtéž.

<sup>177</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší soupis*, s. 85. „Imperatoris Ka(rol)i et Wen(ceslai) super moneta ut ad centum marcarum argenti puri duodecim marcarum de cupro et non plus apponatus et LXX grossi unam marcam legalem observent vel retineant, et sunt tales literae duae.“ FRA XXXVII, č. 166, s. 400.

ražeb můžeme předpokládat až v době Oldřicha II. z Rožmberka, který roku 1422 získal od Zikmunda Lucemburského mincovní privilegium.<sup>178</sup>

#### 4. 2. 2 Těžba drahých kovů v jižních Čechách

Jižní a jihozápadní Čechy patří k oblastem s největší koncentrací ložisek drahých kovů v rámci České republiky. Uvádí se, že tato oblast je jedním z krajů s největší koncentrací rýžovišť zlata i v rámci Evropy.<sup>179</sup>

Zlato je v jižních Čechách zastoupeno v původních nalezištích (křemenných žilách) a nalezištích druhotných (v nánosech řek a potoků). Těžba zlata zde probíhala po několik tisíc let, první archeologické doklady o rýžování zlata v jižních Čechách pochází z 9. – 8. stol. př. Kr. z období knovízské kultury.<sup>180</sup> Ve 12. a 13. století se rýžování podstatně rozšířilo, přeplavována byla nejen řečištní aluvia, ale i terasy a detritické sedimenty. Od aluviálních rozsypů se těžba zlata přemísťovala do deluvií a proluvií, až dosáhla oblastí primárních ložisek. Za období největšího rozmachu těžby zlata je v Čechách obecně považována doba 13. a zejména 14. století. Je to doba, ze které máme těžbu zlata zachycenou prvními písemnými prameny, ale vzhledem k jejich torzovitosti lze prosperitu ložisek jen hrubě odhadnout. Hlavním drahým kovem těženým v Čechách bylo stříbro, na význam těžby zlata jsou často rozdílné názory. Významný vliv na růst domácí produkce byla změna kursu Ag: Au z hodnoty 1:10 na 1:16 kolem roku 1325.<sup>181</sup>

Bez nadsázky lze říci, že téměř všechny jihočeské řeky jsou zlatonosné. Plocha jihočeských rýžovišť zlata je odhadována na 75 km<sup>2</sup>.<sup>182</sup> Nejvýznamnějšími oblastmi výskytu rozsypů byly náplavy Otavy, Blanice, Lužnice, Volyňky a Vltavy,<sup>183</sup> přičemž hlavní osou těžebních prací byla zejména řeka Otava a její přítoky. Samotné rýžování zlata není technologicky nijak náročné, jednoduché technické postupy, které jsou známy již z antických dob, popisuje G. Agricola ve svém díle *De re metalica libri XII*, vydaném v polovině 16. století. O to náročnější je ovšem datace pozůstatků po těžbě v podobě sejpů u řek a potoků, kterou může podpořit pouze archeologický výzkum. Mnohé lokality těžby byly však porušeny, resp. často zničeny terénními úpravami – přeměnou bývalých rýžovišť v pastviny, regulací toků nebo těžbou šterku. Jelikož pro mnohé lokality nemáme oporu v písemných pramenech, často tak zaniká nenahraditelný pramen poznatků.<sup>184</sup> Ztrácíme tak nejen možnost datace těžebních aktivit, ale i možnost tyto aktivity spojit do souvislosti s osídlením krajiny.

Zlato pocházející z rýžovišť mělo vyšší ryzost než zlato z křemenných žil,<sup>185</sup> mělo menší příměs stříbra; ve formuláři biskupa Tobiáše z Bechyně je nazýváno „aurum bonum de

<sup>178</sup> O identifikaci ražeb Oldřicha II. z Rožmberka se stále vedou spory. Viz práce o rožmberském mincovnictví – Petr VOREL, *Mincovní činnost pánů z Rožmberka v 15. a 16. století*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami*, Praha 2011, s. 156-157.

<sup>179</sup> J. KUDRNÁČ, *Zlato v Pootaví*, Písek 1971, s. 32.

<sup>180</sup> J. KUDRNÁČ, *Rýžování zlata v Čechách*, Památky archeologické 73, 1982, s. 461.

<sup>181</sup> Gustav SKALSKÝ, *Měnová politika Karla IV.*, Numismatický časopis 19, 1950, s. 37-54.

<sup>182</sup> J. MAJER, *Rudné hornictví*, s. 27 – tento odhad je stále neměnně přebírán z práce F. POŠEPNÝ, *Das Goldvorkommen*, s. 472.

<sup>183</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 143.

<sup>184</sup> J. KUDRNÁČ, *Zlato v Pootaví*, s. 32.

<sup>185</sup> Ryzost vyrýžovaného zlata dosahuje v průměru 0,900-0,990 – viz J. KUDRNÁČ, *Zlato v Pootaví*, s. 31.

rivullis“.<sup>186</sup> Z techniky pravěkého a středověkého rýžování zlata je zřejmé, že vyrýžované zlato bylo viditelné pouhým okem. Ještě podle zpráv z druhé poloviny 16. století dosahovaly zlatinky v Otavě velikosti 0,5-3 cm.<sup>187</sup> Snad nemusí přehánět ani zpráva Eneáše Silvia Piccolominiho, který ve své kronice uvádí, že z Lužnice pochází zrnka zlata velká jako semena cizrny.<sup>188</sup>

Následující přehled oblastí, kde se ve středověku těžily drahé kovy a tuto báňskou činnost lze spojit s aktivitami Vítkovců, vychází z obecně platné geologické typizace.<sup>189</sup>

#### 4. 2. 2. 1 Šumavské moldanubikum

Z oblastí Českého masivu je produktivní na zlato pouze jeho centrální oblast. Zaujímá celkově druhé místo v četnosti výskytů zlata s převahou tzv. exogenních výskytů. Do této oblasti je řazen kašperskohorský rudní revír Hartmanicko, dále Písecko, Vodňansko, Horažďovicko a Klatovsko.

#### Kašperskohorský rudní revír

Kašperskohorské hlubinné zlatodoly patřily během 14. století k nejvýznamnějším v Českém království. Uvádí se, že zde tehdy bylo v provozu téměř 40 dolů a řada štol. Revír zahrnoval území přibližně ve směru východ – západ od hory Ždánova po horu Křemelnou v šíři asi 2-3 km, přičemž hlavní zóna je cca 4 km dlouhá a probíhá z jihovýchodního okolí Kašperských Hor od Suchého vrchu přes Liščí vrch směrem k Rejštejnu.<sup>190</sup> Zde je také možno nalézt největší koncentraci pozůstatků po těžbě zlata, které jsou také poměrně dobře zmapovány.<sup>191</sup> Křemenné žíly v okolí Kašperských Hor patří ke stejnému horizontu hornických stařin, které začínají na Šumavě u Kvildy, obzvláště rozlehlé jsou právě na Kašperskohorsku, v okolí Hartmanic, Velhartic, Hor Matky Boží, Volyně a v horním povodí Blanice na Prachaticku. Hlavní odvalová pásma starých důlních prací se nachází v okolí Suchého vrchu. Stará důlní díla jsou tak situována přímo v Kašperských Horách a jejich

<sup>186</sup> FTB, č. 40, s. 40. Zmínka se nevztahuje k jihočeským nalezištím; jedná se o zmínku v platebních podmínkách za pronájem neznámého dvora.

<sup>187</sup> J. KUDRNÁČ, *Zlato v Pootaví*, s. 37 – zde cituje zprávu L. Erckera.

<sup>188</sup> „...in amine Lusinco auri grave referiuntur ciceris aequantia magnitudine.“ – viz J. KUDRNÁČ, *Rýžování*, s. 478.

<sup>189</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 56.

<sup>190</sup> Tamtéž, s. 107.

<sup>191</sup> Poznání shrnuje obecně Karel KAŠÁK, *Hlubinné dobývání zlata v Kašperských Horách*. Diplomová práce, Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2013, s. 24-25; Týž, *Shrnutí výsledků archeologického výzkumu v Kašperských Horách prováděného v letech 2009-2010 z hlediska archeologicko-montánního poznání*, *Živá archeologie*, 17, 2015, s. 64-68; Pavlína SCHNEIDERWINKLOVÁ, *Sídelní a těžební aktivity v areálu Kašperských Hor*. Diplomová práce, Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2004; Jiří WALDHAUSER, *Montánní archeologický výzkum v Kašperských Horách*, *Výběr* 31/1, 1994, s. 46-47; Vít ŠTRUPL, *Staré doly v prostoru města Kašperské Hory*, *Studie z dějin hornictví* 22, 1993, s. 49-53; J. WALDHAUSER – V. DANĚČEK – K. NOVÁČEK, *Eine Hochmittelalterliche Aufbreitungsanlage für goldhaltige Erze im Bergbaurevier von Bergreichenstein in Böhmen*, in: H. Steuer – U. Zimmermann (Hrsg.), *Montanarchäologie in Europa. Berichte zum internationalen Kolloquium „Frühe Erzgewinnung und Verhüttung in Europa“ in Freiburg in Breisgau vom 4. bis 7. Oktober 1990*, Sigmaringen 1993, s. 391-400.

nejbližším okolí, kudy prochází střední část žilného tahu.<sup>192</sup> Dalším pásmem zrudnění v okolí města je tzv. Ždánovská zóna, která začíná severně od města mezi osadou Kavrlík a probíhá po jihozápadním úbočí vrchu Ždánova. Hlavním důlním dílem této zóny byla Ždánovská šachta.<sup>193</sup>

Počátky hlubinného dolování na Kašperskohorsku jsou kladeny do 13. století, což potvrdily archeologické výzkumy.<sup>194</sup> Úvahy o starším původu těžebních prací, které uvádí někteří autoři,<sup>195</sup> je nutné odmítnout. Je pravdou, že tato oblast byla již v dobách dřívějších známa svým bohatstvím, neboť stopy po rýžovištích nacházíme na Otavě, Opoleneckém potoce, Losenici, Zlatém a Rýžovním potoce, ale hlubinná těžba primárních ložisek je dílem až 13. století.

Zájem pánů z Krumlova o tuto oblast může být nepřímo doložen dvěma listinami, které se zmiňují o jejich majetcích na Strašínku.<sup>196</sup> V první listině oznámil Vítka z Krumlova, že před pěti lety prodal ves Strašín spolu s příslušenstvím paní Kristině a jejímu synu Mikulášovi z Prahy, kteří je následně prodali strakonickým johanitům; druhá listina deklaruje nejen výše řečené, ale připojuje se zde prodej části lesa ze strany Vítka z Krumlova strakonickému konventu. To by dokládalo, že páni z Krumlova zde vlastnili rozsáhlejší majetky než pouze ves Strašín, ovšem o jejich rozsahu bez listinných zmínek můžeme pouze spekulovat.<sup>197</sup> Centrem zdejšího panství se zřejmě měl stát hrad nad dnešní obcí Lazna u Strašína, který ovšem nebyl dostavěn.<sup>198</sup> Snad zdejší majetky mohly patřit ke konfiskátům po vzpouře Vítkovců na konci 70. let, nebo opuštění hradu může souviset s rezignací na zdejší panství. Oblast je celkem daleko od centra panství Vítka z Krumlova a jeho dvou synů; možná, že se zde páni z Krumlova podíleli na prospekční činnosti při hledání drahých kovů a zdejší zboží, které se jim podařilo získat, nesplnilo jejich očekávání. Zdejší oblast je jinak k zemědělskému využití značně nepříznivá a komunikačně špatně dostupná. Toto jsou však jen úvahy, detailnější zprávy z písemných pramenů chybí a archeologické doklady o osídlení této oblasti jsou anonymní.

---

<sup>192</sup> K. KAŠÁK, *Hlubinné dobývání*, s. 21-23.

<sup>193</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 107; povrchový průzkum v tomto prostoru provedl K. KAŠÁK, *Hlubinné dobývání*, s. 74-75.

<sup>194</sup> K. KAŠÁK, *Hlubinné dobývání*, s. 66-69.

<sup>195</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 106; Vladimír HOPPENIAK, *Kašperské Hory a okolí*, Kašperské Hory-Sušice 1990, s. 25. Zde se dokonce uvažuje o době starší, dokonce o 12. století, neboť z této doby pochází esovitá záušnice nalezená v kostele sv. Mikuláše u Kašperských Hor.

<sup>196</sup> CDB V/2, č. 753-754, s. 418-420. Tyto listiny bývají interpretovány rozdílně, resp. někteří badatelé se domnívají, že se nejedná o Strašín, ale o nedaleké Strašice – viz Zdeněk KNOFLÍČEK, *Zapomenutý hrad Strašín*, *Hláška* 8/4, 1997, s. 57-58. Poněkud neobvyklá interpretace, která upadla v zapomnění a jeví se nám jako méně pravděpodobná, je, že se jedná o Velké Strážné na Českokrumlovsku. F. FRANZ, *K dějinám Vítkovců*, s. 30. Tento názor (znovu)objevil J. POLÁCH, *Páni*, s. 125. Snad možná proto, že je uveden v registru obou listin na [www.monasterium.net](http://www.monasterium.net). Bližší argumentace a rozbor viz kap. 6. 2. 4.

<sup>197</sup> Obě zmiňované listiny jsou považovány za dobová falsa. Není důvod nedomnívat se, že by k takové transakci nikdy nedošlo; dodatečné zlistinění tohoto právního aktu pod pečeti Bavora II. ze Strakonice podnítila zřejmě právní nejistota, která mohla zpochybnit držbu těchto majetků. Rozhod Bavorů s Vítkovci lze pozorovat při vzpouře Vítkovců mezi lety 1276-1278, nebo v období sporu o odúmrt' po pánech z Krumlova mezi Václavem II. a Jindřichem z Rožmberka – M. SVOBODA, *Páni ze Strakonice*, s. 80.

<sup>198</sup> Základní informace viz Jan ANDERLE, *Nedostavěný hrad u Strašína (okres Klatovy)*, *Castellologica bohemia* 2, 1991, s. 327-329. Nově provedl povrchový průzkum a zaměření lokality Michal VĚTROVEC, *Hrad u Strašína v okr. Klatovy v kontextu nedokončených hradních areálů v Čechách*. Bakalářská práce, Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2017; Josef HLOŽEK – Michal VĚTROVEC, *Nedostavěný hrad u Strašína (okr. Klatovy) v kontextu nedokončených hradních areálů v Čechách a kolonizačních aktivit Vítkovců*, *Castellologica bohemia* 19, v tisku.

## Klatovsko

Drahe kovy lze registrovat i v této části šumavského moldanubika, kde je převaha stříbrných polymetalických ložisek, na kterých je zlato zastoupeno v malém množství. Územím mezi Horažďovicemi a Klatovy probíhá regionálně významné horažďovické lomové pásmo směru ZSZ-VJV. Nalezneme zde ložiska polymetalických rud s historickými lokalitami těžby ve Stříbrných (dnes Nalžovských) Horách, Velharticích, Horách Matky Boží a řadou drobných kutišť (např. Nicov, Nehodiv a Plánička<sup>199</sup>).<sup>200</sup>

Prvně jmenovaná lokalita, Nalžovské, resp. Stříbrné Hory, s pány z Krumlova přímou spojitost nemá, krom znaku města, který v minulosti nesl jako jediný v Čechách zelenou růži na stříbrném poli, údajné erbovní znamení pánů z Krumlova.<sup>201</sup> Tento znak dostaly Stříbrné Hory roku 1530 od Ferdinanda I. spolu s povýšením na městys.<sup>202</sup> Do erbu městečko získalo modrý štít, v jehož patě byl zelený vrcholek, na jehož nejvyšším místě stál sv. Jan Křtitel ve světlehnědém obleku velbloudové barvy. V pravici u prsou držel zelené knížky, na nichž ležel stříbrný beránek s červenou korouhvičkou, levicí pak přidržoval stříbrný štítek, ve kterém byla zelená pětistá růže s modrým semeníkem.<sup>203</sup> Proč byla součástí znaku i zelená růže na stříbrném poli, je záhadou, neboť v té době bylo městečko v držení Jana z Rožmberka a Svojsého z Velhartic, který osadu u Nalžov založil. Zelená růže nemá ani žádnou spojitost se sv. Janem, který erbovní štít ve znaku držel a který odkazoval na tehdejší funkci Jana z Rožmberka, jenž byl převorem maltézského řádu. Někteří autoři považují zelenou růži za odkaz na pány z Krumlova.<sup>204</sup> Proti tomu je nutné namítnout, že neexistuje jediný důkaz o tom, že by zde Krumlovští vlastnili majetky, a vzhledem k tomu, že o existenci této rodové větve Vítkovců neměli v 16. století tušení ani sami Rožmberkové (což dokládá i malířské ztvárnění legendy o dělení růží), je nutno takovou hypotézu zcela odmítnout.

Celková výtěžnost zdejšího ložiska není přesně známa, na základě dochovaných účtů si můžeme učinit alespoň hrubou představu. Od počátku 20. let 16. století, kdy měla být zahájena těžba,<sup>205</sup> do 40. let 16. století se z ložisek ve Stříbrných Horách získalo přes 56 tisíc

---

<sup>199</sup> Některá z těchto ložisek byla dobývána již ve středověku – viz Aleš ČERVENÝ, *Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku*, in: Stříbrná Jihlava 2007. Studie k dějinám hornictví a důlních prací. Příspěvky z konference Stříbrná Jihlava 4.-7. 10. 2007 v Jihlavě, Jihlava 2007, s. 114-123.

<sup>200</sup> Jiří LITOCHEB, *K báňskému podnikání v Nalžovských Horách*, Studie z dějin hornictví 22, 1993, s. 34; Jiří KOUTEK, *Stříbrné Hory v jz. Čechách a geologie jejich okolí*, Časopis Národního muzea. Oddělení přírodovědecké 129, 1960, s. 84-91; P. ČERNÝ – P. HOFMANN – R. HOFMANNOVÁ, *Polymetalické zrudnění horažďovického zlomového pásma*, Minerál 17, 2009, s. 16-23.

<sup>201</sup> Při studiu starší literatury, která znak popisuje, nalezneme ale značné nesrovnalosti – a to zejména v barvě štítu – modrý štít a zeleně vázanou knihu popisuje Jiří ČAREK, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985, s. 260; „červený štít, v něm hornické znamení, nad štítem anděl s rozpjatými křídly“ – viz Ottův slovník naučný XI, Praha 1998, s. 652.

<sup>202</sup> Jana SÝKOROVÁ, *Archiv města Nalžovské Hory 1559 - 1945 (1958). Inventář*, Klatovy 2004, s. 4. Na město byl městys povýšen až roku 1853.

<sup>203</sup> Tamtéž.

<sup>204</sup> Martin KOLÁŘ – August SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, Praha 1902, s. 10 a 343; J. POLÁCH, *Páni*, s. 156. J. Polách uvádí jméno obce jako Nalžov, což je zavádějící. Nalžovy (správně plurál) byly samostatnou, ale hlavně jinou obcí. Osada, o které Polách hovoří jako o Nalžovu a která měla nést ve znaku zelenou růži, se ve skutečnosti původně jmenovala Stříbrné Hory nad Nalžovy (v privilegii Ferdinanda I. Silberberg ob Ellischau). Ke sloučení obou správních celků došlo v roce 1952 pod současným názvem Nalžovské Hory – J. SÝKOROVÁ, *Archiv*, s. 3.

<sup>205</sup> Roku 1521 byla Svojsému z Velhartic a Letov, pánu na Nalžovech, udělena Ludvíkem Jagellonským horní svoboda po dobu 12 let – viz Josef RYBÁK, *Dějiny města Hor Stříbrných*, Stříbrné Hory 1898, s. 11.

hřiven stříbra, což v přepočtu činí kolem 14 tun drahého kovu.<sup>206</sup> Účty odhalily, že těžba nebyla příliš aktivní a stále klesající obsah stříbra v rudách věstil brzkou ztrátovost těžby.<sup>207</sup> Do současné doby ale neproběhl žádný průzkum, který by se blíže vyjadřoval ke starým těžebním pracím a jejich dataci.<sup>208</sup>

## Vodňansko

Intensivní rýžování je doloženo v povodí řeky Blanice. Za primární zdroj zlata je pokládáno okolí Záblatí na Prachaticku, kde byly i zlatodoly.<sup>209</sup>

V případě krumlovských Vítkovců je se zlatonosnou oblastí spojeno jedno z jejich predikátních sídel, Strunkovice, které přímo leží na řece Blanici. Pozůstatky po rýžování zlata v podobě sejpů jsou zde hojně dochovány, u nedalekého Žichovce byl prokázán archeologickým výzkumem jejich středověký původ.<sup>210</sup> Ještě před založením středověkého městečka Strunkovic se v poloze Na Hořicích nacházelo rozsáhlé hradiště, kde byly mj. objeveny šperky, které byly pozlaceny technikou amalgamace.<sup>211</sup> Je zřejmé, že toto sídliště, které zaniklo požárem na přelomu 12. a 13. století, mělo souvislost se zlatonosnou Blanici a dálkovými komunikacemi v této oblasti.

Je jisté, že vrcholně středověká kolonizace tohoto území šla ruku v ruce s těžbou zlata z náplavů řeky Blanice. Lze se oprávněně domnívat, že za založením hradu jen necelých 8 km jižně od Strunkovic stála panovníkova snaha o kontrolu nad touto oblastí. Královský hrad byl založen na vrchu zvaném Osule nad Vitějovicemi, kterými protéká Zlatý potok, jenž podle svého bohatství nese jméno. Panství náležející k hradu hraničilo nejen s majetky Krumlovských, ale i s majetky zlatokorunského kláštera. Stavebníkem hradu byl nejspíše Přemysl Otakar II., dispozicí se dá vitějovický hrad zařadit mezi typy hradu s obvodovou zástavbou, které jsou signifikantní pro dobu druhé poloviny 13. století a královská založení Přemysla Otakara II.<sup>212</sup> Dataci vzniku hradu podporuje i archeologický materiál získaný při vyklízení zásypů interiéru jižní věže uskutečněné roku 1985.<sup>213</sup> Hrad nebyl králem nikdy

---

<sup>206</sup> G. HOFMANN, *Těžba stříbra ve Stříbrných Horách v první polovině 16. století*, Studie z dějin hornictví 21, 1991, s. 165. Tento údaj se celkem shoduje s tím, co uvádí K. von Sternberg – mezi lety 1528-1540 odhaduje celkovou produkci na 56 tisíc hřiven Ag.

<sup>207</sup> G. HOFMANN, *Účetní kniha perkmistra Hor Stříbrných z r. 1559*, Rozpravy Národního technického muzea v Praze 75, 1980, s. 59-65.

<sup>208</sup> V třeboňském archivu (dnes SOA Třeboň, fond Cizí doly) byla původně uložena mapa tohoto důlního revíru, která je dnes nezvěstná. Překreslena je v díle J. RYBÁKA, *Dějiny*, s. 11. Zatím poslední příspěvek k těžebním aktivitám viz J. LITOCHEB, *K báňskému podnikání*, s. 34-37. V roce 1941 bylo zahájeno geologické mapování ložiska pro případnou obnovu těžby, přičemž výsledek byl prakticky negativní.

<sup>209</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 112. Soupis lokalit, kde probíhala exploatace zlata, přináší Kateřina MAŠLOVÁ, *Středověká a raně novověká exploatace zlata na Vodňansku. Studium opomíjené součásti historické sídelní infrastruktury a ekonomiky regionu*. Diplomová práce, Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017, s. 29-53.

<sup>210</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice nad Blanici. Od pravěku do novověku*, Písek 1998, s. 67. K. Mašlová uvádí lokalitu těžby aluviálních sedimentů více po proudu Blanice asi 200 m jihovýchodně od stejnojmenné osady, nicméně nijak ji nedatuje a lokalitu Žichovec ve svém soupise neuvádí – K. MAŠLOVÁ, *Středověká a raně novověká exploatace*, s. 31. Soustředí se pouze na dolní tok řeky, který byl v jejím zájmovém území, jež bylo uměle geometricky vytyčeno – viz K. MAŠLOVÁ, *Úvod do problematiky historické exploatace zlata na Vodňansku*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 2016, s. 314.

<sup>211</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 67.

<sup>212</sup> Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009, s. 597.

<sup>213</sup> Jan ANDERLE – Zdeněk PROCHÁZKA – Vladimír ŠVÁBEK, *Vitějovice*, in: Ročenka Klubu Augusta Sedláčka 1987, Plzeň 1987, s. 104.

dokončen, nalezená keramika i dochované zdivo svědčí o rozsáhlém požáru, který hrad zachvátil. Roku 1283 hrad přešel do majetku pánů z Michalovic.<sup>214</sup> Zřejmě již v této době byl hrad opuštěný. Sice se i nadále vyskytují osoby s predikátem z Vitějovic, ale tyto zprávy je možné vztahovat k opevněnému sídlu ve vlastních Vitějovicích. Kvalitativně se o tomto sídle ale blíže vyjádřit nemůžeme, protože jádro lokality bylo zplanýrováno při stavbě mateřské školy v 70. letech 20. století.

Hrad na Osuli mohl být Vítkovci vnímán jako zásah do sféry jejich vlivu a je logické, že se snažili o jeho deaktivaci. Vhodnou příležitostí mohla být vzpoura Vítkovců v letech 1276-78, kdy došlo k ozbrojeným střetům mezi Vítkovci a králem. Zřícenina dodnes nese stopy po záměrném podkopávání a destrukci obvodových zdí, což by se mohlo odehrát v rámci protikrálovské válečné kampaně Vítkovců v těchto dobách. Ovšem taková interpretace zániku hradu není bezproblémová. Při povrchových sběrech byla nalezena keramika rámcově datovatelná do první poloviny 14. století, která naznačuje, že doba života hradu mohla být delší, nebo resp. jeho zánik nemusel být jednorázový. Existují i hypotézy, že vzhledem k zarovnané výšce obou věží mohl být hrad provizorně dostavěn, zřejmě za pánů z Újezda.<sup>215</sup> Ovšem datování a existence této stavební fáze zůstává v rovině hypotéz. Jisté je, že po roce 1317, kdy se hrad dostává do majetků Bavorů ze Strakonice, pozbyl své funkce<sup>216</sup> a pokud již tehdy nebyly bourací práce započaty, stalo se tak nejspíše po roce 1344, kdy jej získali Rožmberkové.<sup>217</sup>

O nejasné hranici mezi původním vitějovickým zbožím a zlatokorunským klášterstvím by mohl vypovídat spor bratrů Vernerů, Racka a Přibíka z Vitějovic, kteří působili jako lokátoři v povodí Zlatého potoka, tj. v oblasti, kde se rozvíjela těžba zlata a stříbra.<sup>218</sup>

#### 4. 2. 2. 2 *Blanická brázda*

Oblast blanické brázdy představuje další metalogeneticky významné pásmo jádra Českého masivu. Je charakterizována četnými polymetalickými ložisky různých typů. Do této oblasti se řadí ložiska Roudný, Dobrá Voda u Rudolfova, Český Krumlov, Mladá Vožice a Táborsko.<sup>219</sup>

### Českokrumlovský rudní revír

Nejstarší těžební aktivity v českokrumlovském revíru se ve starší literatuře předpokládaly až v pohusitském období, a to na základě písemných pramenů. Hlavním argumentem pro objev

<sup>214</sup> RBM II, č. 560, s. 1298.

<sup>215</sup> Tomáš DURDÍK – Viktor SUŠICKÝ, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha 2002, s. 134.

<sup>216</sup> T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 597.

<sup>217</sup> T. DURDÍK – V. SUŠICKÝ, *Zříceniny*, s. 136. Hrad Vitějovice není uváděn mezi objekty určenými k boření v soupise, který vydal Ferdinand II. – F. ROUBÍK, *Boření hradů v Čechách v polovici 17. století*, Časopis turistů 53, 1941, s. 128-131. Samotný název vrcholu, na němž hrad stojí, Osule, který je doložen prvně roku 1379 v rožmberském urbáři, údajně znamená „místo rozsypané, zbořené“ - viz J. ANDERLE – Z. PROCHÁZKA – V. ŠVÁBEK, *Vitějovice*, s. 108.

<sup>218</sup> Václav STARÝ, *Z dějin Vitějovic. 700 let obce Vitějovice*, Vitějovice 1983, s. 8-9.

<sup>219</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 112.

rudních ložisek až v této době bylo falsum Oldřicha II., kterým se Rožmberkové snažili dokázat, že disponují horním regálem na svých statcích již od roku 1264.<sup>220</sup>

Přímé zprávy o těžební činnosti v okolí Českého Krumlova a o uplatnění rožmberského těžebního práva v praxi máme listinně podloženy až roku 1475, kdy Jindřich a Vok z Rožmberka propůjčují čtyřem těžařům právo k hledání a dobývání rud a další výsady s tím související.<sup>221</sup> Další písemné prameny jsou dochovány až z doby po roce 1500, kdy se jedná o smlouvy s jednotlivými těžaři, ale hlavně o nový horní řád, který vznikl z podnětu Petra IV. roku 1515.<sup>222</sup> Tento byl vydán v návaznosti na potvrzení práv králem Vladislavem Jagellonským pro panství Krumlov a Zlatou Korunu roku 1513.<sup>223</sup> Období první poloviny 16. století je přisuzován hlavní rozkvět dolování, kdy se na základě odvodů do pražské mincovny, které přináší F. Pošepný,<sup>224</sup> odhaduje, že zde v letech 1515-1562 bylo vytěženo 460,45 hřiven zlata a 26 931,915 hřiven stříbra.<sup>225</sup>

Výtěžnost krumlovských dolů ve středověku je velkou neznámou, přesnější představu máme až z 16. století, přičemž většina autorů stále vychází z údajů, které přináší F. Pošepný. B. Balbín ve svém díle *Miscellanea* jmenuje dokonce Český Krumlov mezi nejvýznamnějšími ložisky zlata a stříbra v Čechách.<sup>226</sup> Středověké hornické práce sledují zejména polymetalické žíly s obsahem zlata a stříbra. Zlato se zde vyskytovalo v podobě elektra. Metalogeneticky představuje zrudnění českokrumlovského revíru jižní pokračování rudního obvodu blanické brázdy.<sup>227</sup> Většina důlních děl byla situována v obvodu dnešního města, přičemž nejvíce starých dolů se nacházelo na severním svahu Křížové hory.<sup>228</sup> Zcela nový pohled na problematiku těžby drahých kovů na českokrumlovském panství přinesl objev metalurgického pracoviště na zdejším hradě, který tradici zdejšího zpracování rud (a zřejmě i dolování) posouvá již na sklonek 13. století.

Objev metalurgického pracoviště na ploše druhého nádvoří českokrumlovského hradu znamenal zásadní přelom v dosavadním poznání nejstarších dějin hradního areálu. Výsledky, které přinesl archeologický výzkum v letech 1994-1995, mají značný význam pro pochopení rozsahu a významu funkce hradního areálu na přelomu 13. a 14. století.<sup>229</sup>

Ve třech sondách položených na druhém nádvoří (č. 14, 15 a 18) byly objeveny pozůstatky celkem šesti metalurgických zařízení a objektů souvisejících s hutnickým provozem. Tyto objekty představují vybavení pro kompletní technologický postup hutnění mědi. Všechny

---

<sup>220</sup> Takto soudí starší literatura, mnohé novější práce tuto informaci stále přebírají – např. J. MAJER, *Rudné hornictví*, s. 53; J. KOŘAN, *Rožmberské báňské podnikání*, s. 129; V. SCHMIDT, *Zur Geschichte des krumauer Bergbaues*, in: 44. Programm des k. k. deutschen Staatsrealgymnasiums in Budweis 1914/1915, Budweis 1915, s. 3-14.

<sup>221</sup> UBK II, č. 858, s. 190-191.

<sup>222</sup> *Petra z Rožmberka Horní řád z r. 1515 – Peter's von Rosenberg Bergordnung aus dem Jahre 1515*, ed. Z. V. Tobolka, Praha 1930.

<sup>223</sup> J. KOŘAN, *Rožmberské báňské podnikání*, s. 132.

<sup>224</sup> F. POŠEPNÝ, *Das Goldvorkommen*, s. 232-233.

<sup>225</sup> Přepočít do soudobých jednotek: cca 108 kg zlata a přes 6,3 t stříbra – P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 115.

<sup>226</sup> Bohuslav BALBÍN (ed. Stanislav KOMÁREK), *Rozmanitosti z historie Království českého. I. kniha I. dekády*, Praha 2017, s. 145-148.

<sup>227</sup> J. KLOMÍNSKÝ, *Polymetalické rudní žíly*, s. 189.

<sup>228</sup> Tamtéž.

<sup>229</sup> M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům*, s. 21-34; Petr PAVELEC, *Počátky hradu a města*, in: M. Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 25-56; Z. GERSDORFOVÁ, *Die Anfänge der Burg Krummaw in Böhmen. Die Burg als Symbol der Macht und Ausdruck von Kulturtransfer*, in: *Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34*, s. 161-174.



metalurgické objekty jsou přiřazeny do jednoho stratigrafického horizontu, který je datován na přelom 13. a 14. století. Všechny objekty spolu souvisí nejen časově, ale i funkčně a tvoří ucelenou výrobní jednotku obsahující zařízení od úpravy a tavení rudy k dokončovací tavicím objektům. Objekt č. 1 lze považovat za úpravnické zařízení, které bylo určené k pražení rudy nebo tzv. kamínku.<sup>230</sup> Sousední zahloubený objekt souvisel zřejmě se šachtovou pecí. Nalezená válcovitá prohlubeň plnila zřejmě funkci předpecní jámy, do které byla tavenina z pece vypouštěna. Objekty 3 a 4 lze interpretovat obecně jako tavicí zařízení, které byly používány v odlišných fázích metalurgického procesu. Objekt č. 3 lze s jistými výhradami identifikovat jako tyglíkovou pec, která byla určena k jemnému tavení a rafinaci barevných kovů a stříbra, k prubířským účelům, popř. výrobě slitin. Objekt č. 4 byl jednoduchou pecí, která sloužila k oxidačně-redukčnímu tavení kamínku a finální výrobě tzv. černé mědi.

Paleometalurgické nálezy a jejich rozbor však opravňují pracovat s hypotézou, že v prvořadém zájmu nebyla měď, ale drahé kovy.<sup>231</sup> Těžba a hutnické zpracování rud se odehrávaly vždy ve vzájemné a organizační vazbě, logicky z ekonomických důvodů, následně i na základě legislativních opatření.<sup>232</sup> Třetí fáze, tj. zpracování polotovaru a výroba předmětů mohla být samostatně odtržena na pracovištích, která mohla být zásobována prostředním trhu (zejména městské dílny). U drahých kovů byl celý technologický proces soustředěn pod kontrolou majitele regálních práv. Na českokrumlovském hradě se nachází výrobní zařízení, které je schopno obsáhnout všechny fáze výrobního procesu. Na zpracování drahých kovů v případě této huti odkazuje nejen chráněná a dobře kontrolovatelná poloha mezi dvěma hradními jádry, ale také analyzované vzorky rudy. Zatímco malachitická ruda se ukázala být velmi bohatá stříbrem, černá měď vykazuje hodnoty, které odpovídají hodnotám zbytkového stříbra, které již nebylo možno z kamínku soudobými postupy extrahovat.<sup>233</sup> Tradice zdejší huti pokračovala v místech druhého nádvoří zřejmě i v 15. a 16. století a není vyloučeno, že s tímto provozem byla v 15. století spjata i mincovna.<sup>234</sup>

Přímé písemné doklady k těžbě drahých kovů na Českokrumlovsku v období středověku se vztahují k rýžování zlata a paradoxně se vůbec nevztahují k aktivitám Vítkovců, ale Bavorů ze Strakonice a zlatokorunského kláštera. Pozůstatky po těžební činnosti dodnes nacházíme zejména v povodí Zlatého, Zubčického, Jileckého a Mirkovického potoka.<sup>235</sup> Je více než jisté, že iniciátory těchto aktivit byli nejen zmiňovaní Bavorové ze Strakonice a zlatokorunský klášter,<sup>236</sup> ale i Vítkovci. Nelze s jistotou tvrdit, že se na těchto aktivitách podílela přímo krumlovská větev, neboť krom Zlatého potoka se výše jmenované vodoteče nachází na pravobřeží Vltavy, které bylo prokazatelně ve 13. století v rukou zejména

<sup>230</sup> Jako tzv. kamínek se označují koncentrované sulfidy mědi, popř. železa a dalších kovů.

<sup>231</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 225.

<sup>232</sup> Tamtéž, s. 226.

<sup>233</sup> M. ERNÉE – J. MILITKÝ – K. NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba*, s. 226; zde na s. 219 podrobná analýza. Kromě vysokého obsahu cínu (4,5% hmot.) a olova (2,4% hmot.) se vyskytuje i velké zastoupení stříbra (2,6% hmot.). V této době bylo rentabilní odstříbřování měděných rud od obsahu cca 0,5% stříbra v rudě.

<sup>234</sup> M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům*, s. 31.

<sup>235</sup> Souhrnnou evidenci známých pozůstatků po těžbě zlata viz: J. MICHÁLEK – P. ZAVŘEL, *Archeologické nemovité památky*; revize a doplnění viz M. ERNÉE – P. HRUBÝ – K. MALÝ – M. TOMÁŠEK – J. VALKONY, *Raná exploatace*, s. 85-108.

<sup>236</sup> Roku 1315 daroval Bavor III. ze Strakonice zlatokorunskému klášteru krom několika vesnic i zlatodoly. Zcela jistě se jednalo o rýžoviště v oblasti Jileckého potoka – viz FRA XXXVII, č. 22 a 23, s. 56-59.

rožmberské větve Vítkovců a jejich klientely.<sup>237</sup> Z objevu metalurgického pracoviště na českokrumlovském hradě je ale zřejmé, že krumlovští Vítkovci měli s těžbou a zpracováním barevných kovů své zkušenosti. V povodí Zlatého potoka se nacházelo jejich odloučené zboží Záhoří, které je jako jejich majetek výslovně jmenováno již v zakládací listině zlatokorunského kláštera.<sup>238</sup> Není vyloučeno, že se zde mohli věnovat prospekční a rýžovnické činnosti. V prodeji tohoto zboží zlatokorunskému klášteru roku 1290 však o případných zlatých dolech nejsou žádné zmínky.<sup>239</sup>

## Táborsko

Z Táborska jsou známé doklady o těžbě drahých kovů ve středověku. Moderní průzkumové práce přináší nadto další výsledky o nálezích drahých kovů v oblasti. Nejzajímavější výsledky byly získány v oblasti Opařan a Sepekova, kde ověřované rudní polohy obsahují v průměru 4,8 – 6,9 g/t.<sup>240</sup> Geologicky potvrzené ložisko zlata s patrnými pozůstatky po historické těžbě se nachází cca 1 km severoseverozápadně od vrcholu Chlumu (kóty 540 m. n. m.) u Sepekova na okraji mohylového pohřebiště v poloze Osičiny.<sup>241</sup>

Terénní pozůstatky, které by mohly odpovídat pracím vyvinutým za účelem zachycení žilného ložiska polymetalických rud, nacházíme ještě nedaleko od vrcholu Chlumu v místě zvaném Skalice.<sup>242</sup> Je to místo, kam A. Sedláček lokalizuje jedno z predikátních sídel krumlovských Vítkovců.<sup>243</sup> Hypotézy o fortifikovaném panském sídle je nutné odmítnout, pravděpodobně se jedná o zaniklý prospekční areál, v jehož rámci se však těžba nijak výrazně nerozvinula. Během archeologických sondáží ani při nedávném povrchovém průzkumu však nebyl objeven žádný datační materiál.<sup>244</sup>

Dalšími svědky prospekčních či těžebních aktivit na Táborsku mohou být dva zaniklé opevněné objekty u Bernartic na katastru obce Borovany, nacházející se na ostrožně zvané „Na Hrádku“. Jsou rozdílného stáří, starší je na základě archeologických nálezů datován do druhé poloviny 13. století až počátku 14. století, severněji položený objekt je mladší a pochází zřejmě až z 15. století a může souviset s rezidenčními aktivitami pánů z Bernartic.<sup>245</sup> Není

---

<sup>237</sup> Zde narážím na omyl, kterého se dopustili autoři výše jmenovaného článku *Raná exploatace*, na s. 88, když tvrdí, že „Přídolí zůstalo nejvýznamnějším sídlem pánů z Krumlova na Vltavském pravobřeží až do roku 1302, kdy tento rod vymírá...“ Prokazatelně již od roku 1220 patřilo Přídolí Rožmberkům. K hranicím krumlovského panství naposledy J. REITINGER, *Český lev*, s. 293-295.

<sup>238</sup> CDB V/1, č. 391, s. 582.

<sup>239</sup> SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa 2.

<sup>240</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 112

<sup>241</sup> Je dokonce možné, že okraj pohřebiště mohl původně zasahovat do prostoru těžby - viz Jiří FRÖHLICH – Ondřej CHVOJKA, *Knovízská výšinná lokalita a mohylové pohřebiště na Chlumu u Sepekova*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 2003, s. 44.

<sup>242</sup> Zlata GERSDORFOVÁ – Josef HLOŽEK – Petr MENŠÍK – Milan PROCHÁZKA, *Příspěvek k otázce interpretace lokalit Skalice a Hradiště u Sepekova*, in: Archeologické prospekce a nedestruktivní archeologie v Jihočeském kraji, kraji Vysočina, Jihomoravském kraji a v Dolním Rakousku. Sborník z konference, Jindřichův Hradec 6. 3. – 7. 3. 2013, České Budějovice 2014, s. 113-122.

<sup>243</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého. Písecko VII*, Praha 1890, s. 281.

<sup>244</sup> Archeologický výzkum provedl v místě „Na Hradišti“ a „Skalice“ B. Dubský roku 1940. Žádný datovací materiál nebyl nalezen ani při opětovném povrchovém průzkumu – viz Z. GERSDORFOVÁ et al., *Příspěvek*, s. 113, 120-121.

<sup>245</sup> Zde údajně nalezený fragment tyglíku je nejspíše část nádobkového kachle s pravouhlým ústím (za informaci děkuji členům redakce Jihočeského sborníku historického). K dataci objektů a povrchovým sběrům viz Martin DOHNAL – Jiří FRÖHLICH – Daniel KOVÁŘ, *Nová zjištění z prostoru zaniklé tvrze v Bernarticích na Písecku*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 28, 2015, s. 264. Na tomto místě je nutné opravit informace, které

jasné, kdo byl zakladatelem těchto objektů, a to vzhledem k absenci písemných pramenů, které by pomohly rekonstruovat zdejší majetkoprávní poměry v průběhu 13. století.<sup>246</sup> Páni z Bernartic zmiňovaní prvně k roku 1293<sup>247</sup> bývají v literatuře považováni za vedlejší větev Vítkovců.<sup>248</sup> Zatímco severněji položený objekt mohl s ohledem na svůj plošný rozsah a charakter obvodové fortifikace umožňovat rozvoj vnitřní zástavby a mohl se tak vyvinout v rezidenční objekt, u jižněji položeného objektu, který lze rámcově datovat do konce 13. století, toto předpokládat nemůžeme. Bohatě však mohl postačovat ke kontrole a správě nedalekých těžebních a zpracovatelských areálů. Za jeho vznikem by mohla stát prospekce polymetalických rud a dostupných zdrojů železné rudy v podobě tzv. bahenních rud, které jsou tvořeny biogenními limonity vznikajícími v teplých močálovitých vodách (např. v širokých potočních nivách). Pokusy o zpracování těchto rud dokládají nálezy strusky z prostoru mezi objekty a dokonce i přímo z datačně staršího objektu.

Zajímavé jsou ovšem poměry kolem samotného Tábora. Již v první polovině 13. století bylo Vítkovci založeno sídlo v Klokotech, které se dnes nachází v bezprostřední blízkosti města Tábora. Výsledky archeologických výzkumů dnešního města ukázaly, že prvotní sídliště zde bylo založeno již kolem poloviny 13. století, a to zřejmě z iniciativy Vítkovců.<sup>249</sup> V listinách zmiňovaní bratři Konrád a Hněvek z Hradiště byli zřejmě v jejich službách.<sup>250</sup> Rozhodujícím vlivem, který umožnil mocenský vzestup Vítkovců v oblasti, byla ztráta královského opěrného bodu v podobě Chýnovska, které král odstoupil pražskému biskupství. Záhy se však snaží zdejší majetky získat zpět (roku 1268 získává Přemysl Otakar II. Bechyni).<sup>251</sup> Svou roli hrálo zřejmě i objevení ložisek stříbra v nedalekých Horkách, možná i těžba zlata u Ústí. Zřejmě toto byl pro krále poslední impuls k založení města v místě dnešního Tábora. Vítkovcům byla asi nabídnuta náhrada, nicméně dle archeologických svědectví zaniklo prvotní sídliště požárem, zřejmě tedy násilnou cestou.<sup>252</sup>

Královské vysazení města proběhlo velkoryse, archeologické nálezy dokládají vyrovnávání terénu a zasypávání pozůstatků starších staveb.<sup>253</sup> V jihovýchodní části nového města byl založen hrad, který je možno zařadit mezi volnější aplikaci typu středoevropského

---

uvádí článek Z. GERSDORFOVÁ – J. HLOŽEK – P. MENŠÍK – M. PROCHÁZKA, *Dva opevněné objekty u Bernartic (okres Písek). K otázce jejich vztahu a funkčních souvislostí*, *Archaeologia historica* 40, 2015, s. 493-505, neboť jsme původně předpokládali dataci obou objektů do poloviny 13. století.

<sup>246</sup> Martin KOLÁŘ, *Sborník historických prací Prof. Martina Koláře*, Tábor 1924, s. 269 se domníval, že se mohlo jednat o sepekovské Vítkovce, což vyvrací J. POLÁCH, *Páni z Krumlova*, s. 136-138; J. V. ŠIMÁK, *Středověká kolonizace*, s. 1134 se domníval, že se jednalo o větev z Kosové Hory.

<sup>247</sup> FRA XXIII, č. 52, s. 55-56.

<sup>248</sup> Josef KYTKA, *Milevsko a jeho kraj. Turistika, památky, historie*, Milevsko 1940, s. 199. Zde uvádí, že se tak připomíná již roku 1125; snad se mohlo jednat o příbuzné pánů z Kosové Hory. O příbuznosti s Vítkovci se uvažuje na základě shodného erbovního znamení, neboť i páni z Bernartic měli ve svém znaku růži – M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, s. 11.

<sup>249</sup> Rudolf KRAJÍČ, *Tábor – die zweimal gegründete Stadt. Die Taborer Landzunge im 13. Jahrhundert*, in: Adel, Burg und Herrschaft an der Grenze – Österreich Böhmen. Materialien zu den Exkursionen Eibenstein, Kozi Hrádek, Tábor, Kronast, Freistadt 2011, s. 8.

<sup>250</sup> V literatuře existují různé názory na oba bratry – každopádně je to jediná spolehlivá zmínka o Hradišti ve 13. století. Existuje ještě listinná zmínka z roku 1232 o jakémsi Vítkovi z Hradiště („Witko de Gredis“ – CDB III, č. 20, s. 19), ovšem ta není jednoznačně přijímána jako zpráva o Hradišti v místě dnešního Tábora.

<sup>251</sup> R. KRAJÍČ, *Tábor*, s. 8.

<sup>252</sup> Dle R. Krajice nesly téměř všechny odkryté pozůstatky stavebních konstrukcí stopy po požáru. – R. KRAJÍČ, *Tábor*, s. 8.

<sup>253</sup> R. KRAJÍČ, *Tábor*, s. 9.

kastelu,<sup>254</sup> celá lokalita byla opevněna dva metry silnou hradbou, což výmluvně promlouvá o zdejších napjatých poměrech. Nová lokace však nepřezila déle než jedno desetiletí, neboť se stala obětí bojů mezi Vítkovci a králem na sklonku 70. let 13. století.<sup>255</sup> O následných majetkových poměrech písemné prameny nehovoří, k roku 1370 jsou zmiňováni jako držitelé hradu páni z Ústí.<sup>256</sup>

#### 4. 2. 3 *Shrnutí problematiky historické těžby*

Shrneme-li výše uvedená tvrzení, dostáváme se do poněkud rozporuplné situace. Poloha sídel krumlovských pánů v blízkosti ložisek drahých kovů je nesporná (obr. V). Přímé doklady o těžbě drahých kovů Krumlovskými z písemných pramenů nemáme, archeologické výzkumy přináší pouze důkazy nepřímé. Významným vodítkem pro oprávněnost domněnky o rozsahu těžebních aktivit je objev metalurgického pracoviště na českokrumlovském zámku, ovšem i zde je datace nálezů chronologicky relativně volná, do přelomu 13. a 14. století. V blízkosti sídel a držav Vítkovců nalézáme i stopy po prospekční činnosti (viz případ domnělého hradu Skalice), ovšem jejich dataci do dob středověku nelze ničím podložit. Chronologicky stejně nejasné je zařazení těžebních aktivit u Bernartic. Zde se dostáváme k otázce, na kterou dosud nebyla hledána odpověď, a to jsou těžební aktivity klášterů, zejm. Zlaté Koruny a Milevska. Na příkladu sporu o nově založené vsi na Zlatém potoce je možné doložit, že kláštery si své majetky nejen střežily, ale podílely se i aktivně na těžební činnosti, popř. je pronajaly světské osobě za účelem rozvinutí těchto aktivit.<sup>257</sup> Logicky se tím dostáváme do střetu zájmů s místní šlechtou a kolonizátory oblastí; písemné prameny zachycují i různé spory mezi těžaři a vlastníky pozemku, kteří se bránili neoprávněnému zabránění jejich půdy.<sup>258</sup>

Literatura, která se problematikou historické těžby zabývá, není příliš početná, jak již bylo v úvodu zmíněno; větší počet titulů se samozřejmě věnuje atraktivnějším tématům, tj. těžbě drahých kovů. Nesmíme ovšem zapomínat, že mezi těžené suroviny nepatřily jen drahé kovy – vzpomeňme na zmínky ve falzech horních privilegií Oldřicha II., které hovoří o těžbě železa, mědi a dalších rozličných kovů.

Výše zmíněné příklady oblastí historické těžby jsou jen prvním krokem k dalšímu, hlubšímu a systematickému výzkumu. Tento však musí být proveden v součinnosti s geology, montánními archeology a historiky.<sup>259</sup> Jedině interdisciplinární přístup k tomuto tématu může

<sup>254</sup> T. Durdík se domníval, že se jednalo původně o nepochopené napodobení francouzského kastelu – T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 194-195. To nově vyvrací R. KRAJÍČ, *Táborský hrad*, in: L. Čapek et al., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 153-157.

<sup>255</sup> Ohlas těchto bojů lze nalézt např. v Dalimilově kronice – viz FRB III, *Dalimilova kronika*, s. 193, či v básni Král Přemysl a Závise – FRB III, *Král Přemysl a Závise*, s. 241.

<sup>256</sup> T. DURDÍK, *Kastellburgen des 13. Jahrhundert in Mitteleuropa*, Praha 1994, s. 85.

<sup>257</sup> Např. v blízkosti či přímo uvnitř areálu zaniklé kanonie premonstrátského řádu v Louňovicích pod Bláníkem byly archeologickým výzkumem odkryty reliktů objektů zlatorudného mlýna, drtírny a tavní rudy – viz Vladimír BRYCH – Zvonimír DRAGON – Roman KŘIVÁNEK, *Geofyzikální průzkum zaniklé kanonie premonstrátek v Louňovicích pod Bláníkem (předběžné výsledky v roce 2008)*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009, s. 108. O tom, jak zdejší vztahy fungovaly, ale písemné prameny mlčí.

<sup>258</sup> J. KUDRNÁČ, *Rýžování zlata*, s. 463.

<sup>259</sup> O nutnosti interdisciplinární spolupráce např. J. KUDRNÁČ, *Montánní archeologie a geologie*, Archeologické rozhledy 51, 1999, s. 168-172.

objasnit mnohé otázky spojené s historickou těžbou nerostného bohatství v Českém království. Nelze však očekávat, že se podaří zodpovědět na všechny otázky. Problémem je, že ložiska byla často dobývána po několik století s různou intenzitou a novější těžební aktivity tak často překryly stopy po starší činnosti. Dalším negativním faktorem je sám člověk, který ať vědomě, či nevědomě ničí pozůstatky po těžebních aktivitách minulých dob. Tím se ztrácí mnohé cenné informace, což nám brání v poznání aktivit dob minulých.

### 4. 3 Sídla pánů z Krumlova

„Staré zpustlé hrady... Pozdvihují hlavu z temných doubrav jako svědkové dávnověku a neúprosného času. (...) Nyní se však před našimi zraky čím dál více ztrácejí. Většina z nich, možná právě ty nejkrásnější z obřích památníků staročeského rytířského ducha a jeho záliby v gotické důkladnosti, leží již dlouho pohřbeny vlastními troskami. Nemůžeme si ani představit, jak vypadaly, protože se dochovalo málo jejich vyobrazení, často však spíše téměř žádná. U mnohých zub času smetl i poslední stopy jejich bytí, takže zvědavý badatel nemůže najít ani místo, kde stávaly.“<sup>260</sup>

Počátky sídel české šlechty představují jednu z nejdůležitějších otázek české kastelologie, která je spjata především s formováním šlechty jako takové. Vzhledem k tomu, že u nás některé společenské procesy proběhly výrazně později než v západní Evropě, je často na kamenné hrady vrcholně středověkého typu nahlíženo jako na cizí element, který byl převzat bez návaznosti na starší tradice.<sup>261</sup> Vývoj však nikdy nebyl tak přímočarý a jednoduchý, neboť každé vývojové období je charakterizováno mnoha souběžnými procesy, jejichž vztah se postupem času mění.<sup>262</sup> Poznání těchto procesů vyžaduje velmi detailní studium, které však nikdy nemůže zcela obsáhnout všechny skutečnosti a činitele v jejich vzájemných vztazích. Toto tvrzení platí zejména, pátráme-li po počátcích rezidenčních sídel české šlechty. Problémem je nejen nejednotnost názorů na vývoj a zformování této vrstvy společenských elit, ale i nedostatek výpovědi historických a archeologických pramenů. S postupujícími výzkumy můžeme naše představy významně korigovat, nicméně stále jsme odkázáni na vývojové modely, které nejsou (a nikdy nebudou) naprosto přesné a všeobjímající. Zejména vývoj sídel společenských elit ve 13. století klade zatím více otázek než odpovědí.<sup>263</sup>

Fundovaný zájem o počátky sídel české šlechty můžeme vysledovat přibližně od 50. let 20. století. Starší kastelologická literatura se detailně těmito otázkami příliš nezabývala. Hlubší diskuse se rozvinula na stránkách českých odborných periodik až na konci 50. let 20. století, zejména mezi M. Štěpánkem a A. Hejnou,<sup>264</sup> který zdůraznil význam tribunových kostelů jako význačné součásti nejstarších českých šlechtických sídel. Tato diskuse, jak

<sup>260</sup> Franz Alexander HEBER, *České hrady, zámky a tvrze. Západní Čechy*, Praha 2007, s. 7.

<sup>261</sup> Tyto názory jsou hluboce zakořeněné v českém dějepisectví již od dob F. Palackého a nejedná se zdaleka jen o otázky vývoje hradů na českém území – František MUSIL, *Úvod do kastelologie I*, Hradec Králové 2007, s. 145. S tím souvisí mnohé tendenční výklady o počátcích českých hradů jako implementovaného prvku zejména z německého prostředí.

<sup>262</sup> Pavel BOLINA – Tomáš DURDÍK, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001, s. 137.

<sup>263</sup> Viz plamenné diskuse na stránkách našich odborných periodik – zde odkážeme na shrnutí hlavních bodů diskuse, jak je provedl Jan KLÁPŠTĚ, *Adel, Burg und Herrschaft – eine ewih strittige Problematik der tschechischen mediävistik?*, in: *Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“* (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34, s. 225-237. Zde též seznam starší literatury.

<sup>264</sup> Miroslav ŠTĚPÁNEK, *Několik poznámek ke vzniku šlechtických sídel v Čechách*, *Československý časopis historický* 8, 1960, s. 341-345. Antonín HEJNA, *Příspěvek k poznání nejstarších panských sídel v Čechách*, in: *Vznik a počátky a Slovanů 2*, 1958, s. 287-303. Celkem ucelený přehled těch nezákladnějších děl o tomto tématu dává F. MUSIL, *Několik poznámek k počátkům šlechtických sídel ve východních Čechách*, *Východočeské listy historické* 19-20, 2002, s. 9-10.

vypadala sídla společenských elit v době, kdy se teprve začala vytvářet teritoriální šlechta a ještě nemůžeme hovořit o výstavbě klasických hradů a tvrzí, je vedena i v dnešních dnech.<sup>265</sup>

Problémem, který je klíčovým momentem a zároveň roznětkou všech debat, je nejstarší časový horizont možné výstavby hradů vrcholně středověkého typu a také to, kdo mohl být stavebníkem takového počínu. Předpokládá se existence jisté (ale písemně nedoložené) překážky, snad ve formě královského regálu, která znemožňovala existenci, resp. založení soukromého opevnění šlechtici.<sup>266</sup> Za charakteristická sídla rodící se teritoriální šlechty v období konce 12. a počátku 13. století jsou tak považovány dvorce ve spojení s tribunovými kostely. Vedle toho jsou však pro tuto dobu doložena opevněná sídla (např. Kepkov či Mstěnice), která se však tomuto modelu vymykají.<sup>267</sup> Nástup kamenného hradu údajně začíná v době rozkladu starší hradské soustavy. Je to doba, kdy dochází k rozsáhlým změnám v celém společenském i hospodářském vývoji českých zemí.<sup>268</sup> Za vlády Václava I. měly vzniknout nejstarší zděné šlechtické hrady, které lze téměř vždy přiřadit k hradům bergfritového typu.<sup>269</sup> Ovšem i zde existují výjimky. A těmito výjimkami jsou veskrze hrady Vítkovců. Jak je jen z tohoto stručného přehledu patrné, bude naše cesta za prvotními sídly pánů z Krumlova dlouhá a trnitá.

Výše jsme se dotkli otázky hradní typologie, která je v současné době stále otevřeněji diskutována a kritizována. Autorem současně používané typologie českých hradů je T. Durdík, který se snažil vytvořit objektivní typologii české hradní architektury, která měla přihlížet jen k architektonické charakteristice stavby.<sup>270</sup> Kategorie, které vyčlenil pro zařazení jednotlivých hradních staveb, jsou v současné době přijímány s rozpaky, neboť se ukazuje, že detailnější studium jednotlivých objektů může vést k poněkud odlišným závěrům, což podněcuje kritické úvahy o stavu české kastelologie a její metodologii vůbec.<sup>271</sup>

Podíváme-li se do hodnocení mnoha hradních staveb, zjistíme, že mnohdy je jejich vznik datován jen povrchně na základě přiřazení k určitému typu, což bude v následujících odstavcích názorně ukázáno.<sup>272</sup> V této souvislosti je velmi zajímavé sledovat sídla pánů

---

<sup>265</sup> Diskutována je zejména problematika vztahu staršího hradiště a hradu (viz T. DURDÍK, *Hrady přechodného typu v Čechách*, Praha 2007) a přejímání vzorů ze západní Evropy. Nejnovějším příspěvkem k tématu tvrzí a dvorců jsou práce F. Lavála – viz Filip LAVAL, *Co je kostel? K počátkům šlechtických sídel českého středověku*, *Archeologické rozhledy* 68, 2016, s. 47-90; Filip LAVAL – Vladislav RAZÍM, *Příspěvek k diskusi o vývoji raně středověkých opevnění ve 12. a 13. století*, *Archaeologia historica* 31, 2006, s. 181-197 aj.

<sup>266</sup> P. BOLINA – T. DURDÍK, *Středověké hrady*, s. 148. V. VANÍČEK, „Právo na hrad“ a hradní regál – hodnocení souvislostí revindikačních sporů ve 13. století v českých a alpských zemích, in: Zamki i przestrzeń społeczna w Europie środkowej i wschodniej, ed. Marcei Antoniewicz, Warszawa 2002, s. 24-50 vlastní otázku panovnického regálu na stavbu hradů neřeší. V Rakousku žádný zeměpanský regál neexistoval; vznik normativu, který byl přijat Přemyslem Otakarem II. roku 1271, vyvolala sama šlechta jako potvrzení vlastních pravidel a nároků, aby jim nekonkurovali zejména měšťané. Pregnantním příkladem je Gozzův městský palác.

<sup>267</sup> P. BOLINA – T. DURDÍK, *Středověké hrady*, s. 148.

<sup>268</sup> J. KLÁPŠTĚ, *Proměna českých zemí*; J. ŽEMLIČKA, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské éry*, Praha 2014, aj.

<sup>269</sup> P. BOLINA – T. DURDÍK, *Středověké hrady*, s. 149.

<sup>270</sup> Detailněji viz F. MUSIL, *Úvod I*, s. 174. Ačkoli mnozí jiní badatelé jeho typologii dosti kritizují, ba přímo odmítají, zapominají, že sám T. Durdík však sám zdůrazňoval, že „mnohé otázky je dnes možno pouze předběžně formulovat. Od dalšího bádání lze očekávat doplnění a opravy mnohých dnešních představ.“ P. BOLINA – T. DURDÍK, *Středověké hrady*, s. 137.

<sup>271</sup> František GABRIEL, *Quo vadis, vědo o hradech?* *Castellologica bohemia* 14, 2002, s. 499-502; Týž, *Poznámky k třídění hradů podle dispozičních typů*, *Castellologica bohemia* 14, 2014, s. 5-18; Pavel KOUŘIL – Martin WIHODA, *Česká kastelologie na rozcestí?* *Archaeologia historica* 27, 2002, s. 21-35; atp.

<sup>272</sup> O jisté bezradnosti může svědčit pojmenování skupiny „hrady Vítkovců“ v díle Dobroslavy MENCLOVÉ, *České hrady I*, Praha 1972. Určitou výjimečnost těmto stavbám přisuzuje i T. Durdík, i když je jako samostatnou skupinu či hradní typ pochopitelně neuvádí.

z Krumlova, neboť se jedná o množinu sídel, která spadají do období dynamického 13. století a jejich rozbor se tak jeví jako zajímavý exkurz do počátků sídel společenské elity 13. století. Prakticky jediná známá sídla, jejichž stavebníky byli páni z Krumlova,<sup>273</sup> jsou sídla predikátní, na nichž budeme sledovat výše uvedené otázky. Zařadit sem veškerá „sídla“ v držení pánů z Krumlova není možné již z toho důvodu, že přesný rozsah jejich držav se pohybuje pouze v rovině rekonstrukce. V závěru kapitoly budou tyto obecné poznatky konfrontovány s reálnými poznatky o vývoji a podobě jednotlivých sídel pánů z Krumlova.

#### **4. 3. 1 Predikátní sídla**

Za doby existence rodu se v pramenech vyskytuje celkem deset predikátních sídel, která jsou přiřazována pánům z Krumlova (Český Krumlov, Falkenštejn, Frýdlant, Hluboká, Ledenice, Načeradec, Nechanice, Sepekov, Skalice, Strunkovice nad Blanicí). Snad lze pro tato sídla užít i výrazu rezidence v jeho nejužším slova smyslu latinského ekvivalentu „residentia“, avšak v normách současného bádání, kdy je pojem rezidence vyhrazen dlouhodoběji obývaným reprezentativním sídlům, by mnohá sídla pánů z Krumlova jen těžko obstála. Jak již bylo zmíněno v úvodní části podkapitoly, zaráží na první pohled kvalitativní i typologická roztržitost predikátních sídel (a všech sídel pánů z Krumlova obecně), ale i to lze vnímat jako výraz dynamického 13. století.

Následující oddíly pojednávající o jednotlivých predikátních sídlech mají pevnou strukturu – nejprve bude pojednáno o poloze sídla, jeho dosavadních výzkumech, historii ve světle písemných pramenů a následně bude popsána podoba sídla a jeho postavení v rámci soudobé produkce. Během heuristické fáze této práce se ukázalo, že je nutné dosavadní poznatky v mnohém revidovat, neboť jsou značně zastaralé, mnohé publikované informace jsou již neaktuální vzhledem k výsledkům nedávno proběhlých výzkumů z oblasti archeologie, stavebních dějin či historie. Na lokalitách, u kterých chybí moderní zhodnocení, byl proveden vlastní nedestruktivní průzkum. U archeologizovaných lokalit byly využity základní standardní metody archeologického nedestruktivního průzkumu,<sup>274</sup> a to zejména povrchový průzkum reliéfních tvarů, dálkový průzkum Země, povrchové sběry a práce s prostorovými daty; v rámci stavebních dějin u stojících či částečně stojících objektů bylo využito různých druhů průzkumů historických staveb, a to zejména metod stavebně-historického průzkumu.<sup>275</sup> Kombinace jednotlivých metod průzkumu byla volena s ohledem na stav a přístupnost lokality.

---

<sup>273</sup> Jedinou výjimkou je hrad Falkenstein an der Ranna v Horním Rakousku.

<sup>274</sup> Martin KUNA et al., *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody, cíle*, Praha 2004; Petr SOKOL et al., *Metodika terénní prostorové identifikace, dokumentace a popisu nemovitých archeologických památek*, Praha 2017.

<sup>275</sup> Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011; P. MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum* (=Zprávy památkové péče 61. Supplementum), Praha 2001.



#### 4. 3. 1. 1. Český Krumlov

Český Krumlov není třeba dlouze představovat. Toto historické město tvoří perlu na řece Vltavě, nachází se necelých 30 km od krajského města Českých Budějovic. Zvláštní meandry řeky daly název městu, které zde vzniklo<sup>276</sup> – staré město prakticky leží na poloostrově, který obtáčí řeka Vltava, naproti na skalnatém výběžku pak vévodí vltavské zátočině mohutné sídlo pánů růže.

S tímto predikátním sídlem je však spojeno více otázek než odpovědí. První spolehlivé zmínky o místě zvané Krumbenowe pochází z predikátů pánů z Krumlova, ovšem archeologické nálezy potvrzují daleko delší sídlištní kontinuitu. Z majetkových poměrů na Českokrumlovsku je možné vyvodit, že sídlo jedné z větví Vítkovců zde bylo založeno nejpozději kolem konce 1. třetiny 13. století.<sup>277</sup> Písemné zprávy o Českém Krumlovu ve 13. století nejsou příliš hojné a těch několik málo dochovaných budí mezi historiky spíše rozpaky. Nejstarší písemnou zprávou o „Krumlovu v zemi české“ přináší blíže nedatovaná báseň Frauendienst Ulricha von Liechtenstein.<sup>278</sup> Většina historiků po dlouhou dobu odmítala, že by se mohlo jednat o Český Krumlov, nicméně vyloučit to nelze.<sup>279</sup> Nedlouho poté se objevuje první predikát z Krumlova, a to v roce 1253 u Vítků.<sup>280</sup> Již v 60. letech používá predikát z Krumlova šest příslušníků rodu, což by svědčilo pro to, že zdejší poměry byly již konsolidované a nacházelo se zde poměrně reprezentativní sídlo. Město samotné, resp. vzrůstající se městská aglomerace je poprvé doložena roku 1274 v predikátu Sipoty, který se tituloval „iudex de Crumnow“.<sup>281</sup> Nedlouho poté, roku 1277, je zmíněno místo Chrumnowe v mírové smlouvě Přemysla Otakara II. s Rudolfem Habsburským.<sup>282</sup> Opět je možná různá interpretace, o jaký Krumlov se jedná, avšak velmi pravděpodobný je názor L. Reitingera, který se domnívá, že jde o Krumlov Český.<sup>283</sup> Jeho hypotézu o bojích v jihočeském prostoru a následném vrácení králem dobytých pozic Vítkovcům podporuje jak samotná dikce mnohých Otakarových listů, tak i archeologické výzkumy, které odhalily v prostoru starého města na několika místech nezávisle na sobě spáleništní vrstvu, která byla shodně datována do 3. čtvrtiny 13. století.<sup>284</sup> Co se však v Českém Krumlově odehrálo, zůstává skryto mlčením

<sup>276</sup> Název Krumlov doslova znamená „křivá niva“ – krumme Aue. Viz Josef HEJNIC, *Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov*, Jihočeský sborník historický 42, 1973, s. 77-82. Kuriózní a poněkud zapomenuté je vysvětlení B. Balbína, který, vzhledem k místnímu rudnému bohatství, „Cromenau“ přirovnává k latinskému slovu „crumena“, tj. měšec – viz B. BALBÍN (ed. S. KOMÁREK), *Rozmanitosti*, s. 147.

<sup>277</sup> Miroslav MILEC, *Rodové pečeti*, Brno 2011, s. 8 dokonce uvádí, že „založení hradu a městečka Krumlova klade se k roku 1216 Závišem z Nechanic.“ Jak však k tomuto datu došel, nijak nevysvětluje ani nekomentuje. Majetkové poměry v okolí i průchod dálkové komunikace v místě města však naznačují, že je to reálné – viz Jiří VESELÝ, *Vznik českokrumlovského osídlení a jeho další rozvoj do poloviny 16. století*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 101-130.

<sup>278</sup> Báseň bývá datována do doby kolem poloviny 13. století, resp. nejvíce autorů ji klade do rozmezí let 1240-1255.

<sup>279</sup> Z. GERSDORFOVÁ, *Frauendienst*, s. 267-280.

<sup>280</sup> CDB IV/1, č. 462, s. 582.

<sup>281</sup> Vzhledem k tomu, že osoba se stejným jménem vystupuje ve vítkovských listinách s titulem „iudex“ v krátkém časovém úseku v prostoru jižních Čech (1282 iudex de Rosenberg, 1284 iudex de Lichtenwerd) je možné se domnívat, že šlo o osobu ve služebním poměru k Vítkovcům, snad ministeriála, který pracoval jako lokátor – viz J. VESELÝ, *Vznik českokrumlovského městského osídlení*, s. 120-121.

<sup>282</sup> „preterea Chrumnowe, ei ad quem de iure pertinet, assignari debebit“ – CDB V/2, č. 836, s. 543.

<sup>283</sup> L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 72-76.

<sup>284</sup> M. ERNÉE, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, *Archeologické rozhledy* 47, 1995, s. 455-458; M. ERNÉE – Z. THOMOVÁ, *Raně středověké nálezy na území města Český*

pisemných pramenů. Město samotné je výslovně zmíněno až v roce 1309,<sup>285</sup> hrad je písemně doložen o několik let dříve v roce 1302 v listině, kterou jej získávají od krále Václava II. do svého držení Rožmberkové.<sup>286</sup>

Stejně jak rozporuplně jsou přijímány písemné zprávy o Krumlovu, tak rozpačitě jsou interpretovány počátky zdejšího sídla Vítkovců. Dosavadní hypotéza o vývoji sídla v místě hradu vycházela čistě z typologické teorie o vývoji sídel české šlechty ve 13. století a prakticky nezohledňovala vztah sídla k rodícímu se městu. Toto se ukázalo jako naprosto fatální chyba. V roce 2011 byly odebrány vzorky pro dendrochronologické analýzy z konstrukcí bergfritu Hrádku, který měl být údajně tím nejstarším sídlem. Výsledky analýz posunuly dataci vzniku bergfritu o celé půlstoletí, na přelom 13. a 14. století a tím zpochybnily dosavadní tvrzení, že se jedná o nejstarší část českokrumlovského hradu.<sup>287</sup>

O tom, kde stálo nejstarší sídlo Vítkovců a kdy bylo založeno, se může rozvinout široká diskuse. V podstatě je možno formulovat tři, resp. čtyři hlavní teorie o nejstarším sídle Vítkovců v Českém Krumlově.<sup>288</sup> První tři původní sídlo lokalizují do současného areálu zámku, jedna z teorií uvažuje o lokalizaci sídla do centra města, do blízkosti kostela sv. Víta. Pokud uvažujeme o nejstarším sídle pánů z Krumlova na hradní ostrožně, identifikaci nejstarších částí stavby znesnadňuje její následný vývoj a jasno nepřinesly ani výsledky dendrochronologických analýz.

Hrad v Českém Krumlově je, stejně tak jako Rožmberk, dvoujádrový. V hradní dispozici je možné dodnes vysledovat obě jádra – tzv. Hrádek (obr. VI A) a východní část Horního hradu (obr. VI B). Hrádek je typologicky řazen mezi hrady tzv. bergfritového typu, tj. hrady, které nebyly velkého rozsahu, jejich jádro tvořila útočištná věž, tzv. bergfrit, a obytná budova, palác. Tyto hrady si stavěli v počátcích české hradní produkce vrcholně středověkého typu zejména příslušníci šlechty, neboť tyto stavby nebyly rozsáhlé ani náročné.<sup>289</sup> Horní hrad je řazen mezi hrady dvojpalácové dispozice, která je signifikantní až pro dobu Jana Lucemburského.<sup>290</sup> Jádro Horního hradu tvořily dva nevelké paláce situované na severní straně, ke kterým se z jižní strany přimykaly dvě věže, které neměly zřejmě obytný charakter.<sup>291</sup> Podle čistě typologické kastelologické teorie bychom tak předpokládali, že Vítek z Krumlova byl zakladatelem nevelkého Hrádku, tj. hradu bergfritového typu.

Tuto teorii značně zpochybnil archeologický výzkum, který se v letech 1994-1995 konal na ploše druhého nádvoří.<sup>292</sup> Krom unikátního metalurgického pracoviště byly objeveny zbytky fortifikační linie a brány, kterou se původně vcházelo do prostoru nynějšího druhého nádvoří. Zajímavé však bylo to, že odkryté linie fortifikace na Hrádek nijak nenavazovaly, nerespektovaly jej ani komunikačně a jevílo se, že Hrádek v této době (tj. konec 13. století)

---

Krumlov, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 1997, s. 135-139; Petra EFFENBERKOVÁ, *Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 2003, s. 221-237; M. ERNÉE – F. GABRIEL, *Český Krumlov, Radniční ul. č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 2001, s. 269-274.

<sup>285</sup> UBK I, č. 47, s. 9.

<sup>286</sup> RBM II, č. 1914, s. 823.

<sup>287</sup> Dřevo na výstavbu věže bylo smýceno mezi lety 1291-1313. Výsledky mi laskavě poskytla správa SHZ Český Krumlov. Nyní jsou veřejnosti dostupné on-line: [www.dendrochronologie.cz](http://www.dendrochronologie.cz)

<sup>288</sup> Z. GERSDORFOVÁ, *Die Anfänge*; Petr PAVELEC, *Počátky hradu a města*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 25-56.

<sup>289</sup> T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 57-58.

<sup>290</sup> Týž, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, *Castellologica bohemia* 6, 1998, s. 7-68.

<sup>291</sup> Tamtéž, s. 57.

<sup>292</sup> M. ERNÉE – K. NOVÁČEK, *K počátkům*, s. 21-34.

ještě nemusel existovat. Sami vedoucí výzkumu si položili otázku, zda by krystalizační jádro krumlovského hradu nemohlo být v prostoru tzv. Horního hradu, přičemž se opírali o starší badatele.<sup>293</sup> Tuto teorii dále rozpracoval J. Varhaník, který srovnal dispozici Horního hradu s hradem Rožmberk a nedalekým rakouským hradem Weitra.<sup>294</sup> Je pravděpodobné, že Vítkovci Weitru velmi dobře znali, ovšem je diskutabilní, zda se zprostředkování této dispozice opravdu mohlo odehrát skrz stavební huť světelského kláštera. Podíváme-li se na stavební vývoj Dolního hradu Rožmberka, můžeme konstatovat, že jeho vývoj byl na konci 13. století na dlouhá staletí ukončen<sup>295</sup> a jeho základní rozvrh opravdu může připomínat dispozici Horního hradu v Českém Krumlově. Teorie, které stejně jako v případě Českého Krumlova považují za starší druhé jádro hradu, údajně též bergfritového typu (v případě Rožmberka tzv. Horní hrad), jsou však neopodstatněné, protože dispozice Horního hradu v Rožmberku zůstává stále neznáma. S těmito názory je velmi úzce spjata další hypotéza, že českokrumlovský hrad vznikl od počátku jako hrad dvoujádrový.<sup>296</sup>

Poslední hypotéza o lokalizaci nejstaršího vítkovského sídla v Českém Krumlově je na první pohled možná poněkud radikální, ale není nemožná. Jednalo by se o lokalizaci sídla mimo hradní ostrožnu, do blízkosti kostela (obr. VI C). Nejen, že je zde daleko příhodnější terén k zástavbě než na rozeklané ostrožně, na které stojí hrad, ale místo je svou polohou i značně strategické – srovnáme-li tuto terénní situaci s Moravským Krumlovem, stojí zde v místě úžiny, kudy se vstupuje do města, hrad. V Českém Krumlově se zde nachází rozsáhlá budova prelatury, jejíž nejstarší části byly dendrochronologicky datovány do počátku 14. století.<sup>297</sup> Rozpoznávané prostory, které náleží k těm nejstarším částem budovy a sloužily jako reprezentační, byly neobyčejně rozlehlé a dobře osvětlené. Zajisté nebudeme přehánět, když řekneme, že se mohlo jednat o městský palác. Z Podunají známe analogii, která má navíc souvislost s českým prostředím - připomeňme křemžský Gozzoburg.<sup>298</sup> Archeologické nálezy z prostoru pravobřežního města ukazují, že toto místo bylo již ve 13. století opravdu živým bodem na linecké stezce, dálkové komunikaci vedoucí od Dunaje. Již v této době zde stály kamenné domy s průčelím na dnešní uliční čáře; nálezy importovaného luxusního zboží svědčí o vysoké životní úrovni obyvatel města. Navíc i nález karneru v místě dnešního čp.

---

<sup>293</sup> Jednalo se zejména o spisy Emila von Hartenthal a Theodora Wagnera – viz SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187 a 188. Ovšem již A. Sedláček nevyklučoval, že Český Krumlov mohl být od počátku dvoujádrový hrad – A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 21.

<sup>294</sup> Jiří VARHANÍK, *K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova*, Průzkumy památek 11, 2004, s. 53-60. Varhaníkovo srovnání je sice zajímavé, nicméně v případě českokrumlovského hradu se dopustil hrubé chyby, když jako východní věž interpretoval schodišťovou věžku z 1. poloviny 15. století, což poněkud nabourává rozměrové srovnání všech tří výše uvedených hradů.

<sup>295</sup> Jan MUK – Milada VILÍMKOVÁ, *Rožmberk – Dolní hrad. Stavebně-historický průzkum*, Praha 1978. Uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, AČ 2984. O stáří hradu, ke kterému se zřejmě váže predikátní zmínka z roku 1250, prý hovoří zachované (snad) románské okénko v jedné z věží – ovšem interpretace tohoto nálezu není bezproblémová.

<sup>296</sup> Tento názor uvedl do literatury klasik české kastelologie, A. Sedláček. Tento názor zřejmě převzal od tehdejšího ředitele schwarzenberského archivu T. Wagnera, kterého Sedláček velmi dobře znal. T. Wagner napsal pojednání o stavebním vývoji českokrumlovského zámku, které je dodnes uloženo v tamním archivu – SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188. Tento rukopis se stal zřejmě podkladem pro další práce a zřejmě i pro stavebně-historický průzkum zámku, který je jedním z nejstarších u nás – viz Z. GERSDORFOVÁ, *Nejstarší stavebně-historický průzkum tzv. Horního hradu v Českém Krumlově*, Dějiny staveb 2011, 2012, s. 28-32.

<sup>297</sup> P. PAVELEC, *Počátky*, s. 49.

<sup>298</sup> Architektonické detaily jsou velmi podobné produkci královské stavební huti Přemysla Otakara II. – konkrétně stavbám v Písku a na hradě Zvíkov – viz Jiří KUTHAN, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae*, Praha 2008, s. 251.

161 jeví podunajské souvislosti a zároveň ukazuje, že město muselo být hustě obydlené, když zde potřeba karneru vyvstala.<sup>299</sup>

Není důvod se tak nedomnívat, že v Českém Krumlově již za prvních Vítkovců mohlo vzniknout vskutku reprezentační sídlo, které bylo mezi českou soudobou hradní produkcí výjimečné. Archeologické a stavebně historické průzkumy hradu přinesly svědectví o jeho rozsahu na konci 13. století, kdy zde stál hrad se dvěma jádry (obr. VII). Výsledky dendrochronologických analýz, které se na první pohled zdají naprosto nelogické, protože spadají do období perzekuce Vítkovců po popravě Závaše z Falkenštejna, lze vysvětlit poměrně jednoduše. Zatímco konfiskacemi byla postižena zejména sepekovská větev rodu, tj. Závašovi bratři, zůstala jejich bratrancům Jindřichovi a Vokovi již jen pohraniční panství v jižních Čechách. Za svou společnou rezidenci si tak zvolili zřejmě již v té době reprezentativní hrad v Českém Krumlově a začali jej upravovat. Možná, že Hrádek vznikl až v této době – za bergfritem se nachází rozlehlý trojkřídý palác, který nemá v první fázi výstavby bergfritových hradů v Čechách obdoby. Stejnou dobu vzniku všech tří křídel potvrdila nejen shodná kamenná ostění, rámcově datovatelná do počátku 14. století dochovaná pod renesančními fasádami na dvou palácových křídlech,<sup>300</sup> ale i sondy při průzkumu Hrádku neodhalily v původním zdivu žádné svislé dilatační spáry. Rozsáhlý projekt úpravy či výstavby Hrádku mohla přerušit brzká smrt obou bratrů – o tom svědčí neexistence finální fáze úpravy nejstarších omítkových vrstev, kdy Hrádek zůstal stavebně nedokončený. Na dlouhá staletí se stal mrtvým jádrem hradu<sup>301</sup> a pozornost nových majitelů se soustředila na přestavby a úpravy Horního hradu, který nabízel větší prostorové možnosti.<sup>302</sup>

#### 4. 3. 1. 2 Falkenštejn

Zříceniny hradu Falkenštejn, jehož jména užíval nejslavnější z rodu Krumlovských, Závaš, se dodnes pyšně tyčí nad řekou Ranna nedaleko městečka Hofkirchen im Mühlkreis v okrese Rohrbach v Horních Rakousích.

Hrad byl vystavěn na západně orientovaném skalním bradle tyčícím se nad řekou Ranna na strategickém místě nedaleko ústí řeky do Dunaje, které je odsud vzdálené cca 2,2 km. Za první písemnou zmínku o hradě je považován predikát Adalrama von Valchenstein, který vystupuje 21. října roku 1140 jako svědek na listině pasovského biskupa Reginberta.<sup>303</sup> Tento svobodný rod pocházející z dolního Bavorska je považován i za stavitele hradu. Hovoříme-li o počátcích hradu Falkenstein, je nutné zmínit ještě jednu lokalitu, která se nachází necelých 250 metrů jižně od hradu. Jedná se o zříceniny hradu Peilenstein, který byl dle dosavadních výzkumů vystavěn již kolem roku 1100, zřejmě jako nevelký dřevěný

<sup>299</sup> J. MUK, *Český Krumlov – čp. 161, 162. Hloubkový průzkum průčelí*, Praha 1991. Uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, ač. 2372.

<sup>300</sup> P. PAVELEC, *Počátky*, s. 34-37.

<sup>301</sup> První výslovné zmínky o Hrádku pochází až z 15. století a i když byl za Oldřicha II. stavebně upravován, sloužil v té době (a ještě dlouhá léta po tom) jako sklad. – viz Z. GERSDORFOVÁ, *Přestavby českokrumlovského hradu za Oldřicha II. z Rožmberka*, *Castellologica bohemia* 16, 2016, s. 199-213.

<sup>302</sup> D. ŠNEJD – P. PAVELEC, *K stavebnímu vývoji českokrumlovského Horního hradu*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 77-100.

<sup>303</sup> H. E. BAUMERT – G. GRÜLL, *Burgen*, s. 20.

hrádek, nicméně nálezy keramiky a dochovaného zdiva umožňují tuto lokalitu datovat do stejného časového horizontu vzniku jako nedaleký hrad Falkenstein. Falkensteinové jsou pak někdy považováni za stavitele hradu, který by tak mohl být plánován jako tzv. Doppelburg,<sup>304</sup> nebo se mohlo jednat i o předchůdce hradu Falkenstein.<sup>305</sup>

Zrekonstruovat nejstarší historii hradu Falkenštejn je neméně složité, než pokusit se zorientovat ve všech rodech s predikátem z Falkenštejna v tomto prostoru. Dle některých autorů se v pramenech údajně poprvé tento predikát vyskytuje v roce 1150 u Heinricha de Peilenstein.<sup>306</sup> V této době se v oblasti pohybuje i jakýsi Kalhoch z Falkenštejna. Osoba téhož jména na počátku 13. století (snad syn či vnuk výše jmenovaného) vystupuje jako osoba svobodného původu.<sup>307</sup> J. Strnadt tuto osobu spojuje s hrabětem Kalhochem z Kirchbergu, který zemřel údajně bez dědiců někdy mezi lety 1226-1227<sup>308</sup> a jeho majetek měl připadnout bavorskému vévodovi.<sup>309</sup> To však nebyl případ hradu Falkenstein an der Ranna.

Z této doby nemáme prakticky žádnou přímou zmínku o hradu; problematika jeho držby je tak extrahována pouze z predikátů různých osob. Pokud bychom věřili závěrům J. Strnada, další osoby s predikátem z Falkenštejna, které se v Mühlviertelu pohybují a které pocházely z ministeriálního rodu, možná s hradem byly v nějakém služebném poměru, nicméně hrad samotný nedorážely.<sup>310</sup> V roce 1240 je totiž Konrád II. z Falkenštejna výslovně zmíněn mezi ministeriály pasovského biskupa, „qui not habeant castra“.<sup>311</sup> Teprve až v roce 1268 slyšíme o držbě (zřejmě pouze části) Rannriedlu.<sup>312</sup> A to už je doba, kdy následují první zmínky o Závišovi z Falkenštejna z rodu pánů z Krumlova.<sup>313</sup>

Hrad Falkenstein vznikl v počátcích jako poměrně nevelký hrad, který byl plánován snad jako hrad bergfritového typu. Literatura uvádí, že to byl hrad dvouvěžové dispozice, nicméně existenci východní věže, kterou snad zachycuje Vischerova kresba z roku 1674, se nepodařilo dodnes prokázat.<sup>314</sup> Polygonální bergfrit vznikl na nejvyšším bodě skalního ostrohu, který se vypíná nad řekou. Není tak otočen k příchozímu. Ačkoli rakouská literatura při popisu hradu hovoří o bergfritu, nejedná se o bergfrit v rovině české terminologie, neboť jeho vnější rozměry (cca 10 x 15 m) umožňovaly, aby byl obytného charakteru. Vischerova kresba z roku 1690 dokládá, že byl přístupný po schodech z nádvoří a z obou stran byl vevázán do obvodové hradby.

K nejstarší fázi románského hradu je řazena obdélná budova stojící v jižní části hradního jádra, která je zachována, tak jako všechny nejstarší pozůstatky, pod dnešní pochozí úrovní nádvoří. Nejstarší zdivo tak lze pozorovat z vnější strany obvodové hradby, kde je poměrně dobře zachováno. Zvláštní vazba zdiva, tzv. opus spicatum, je dochována v jihovýchodním úseku obvodové hradby jádra hradu v délce cca 10 m. Do jihovýchodního

<sup>304</sup> Christian STEINGRUBER, *Eine kritische Betrachtung des Historisch-Topographischen Handbuchs der Wehranlagen und Herrensitze Oberösterreichs*, Linz 2013, s. 281.

<sup>305</sup> Dostupné on-line: <http://www.taterman.at/burg-falkenstein-ooe/> (cit. dne 2. 2. 2019).

<sup>306</sup> H. E. BAUMERT – G. GRÜLL, *Burgen*, s. 20. Svůj zdroj informací však neuvádí.

<sup>307</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 203.

<sup>308</sup> Tamtéž; rok 1226 jako datum vymření Falkenštejnů uvádí A. RATUSNY, *Mittelalterlicher Landesausbau*, s. 39, bohužel, bez citace.

<sup>309</sup> Monumenta boica IX, s. 577.

<sup>310</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 181 hypoteticky připouští, že Konrád II. mohl být na hradě Falkenštejn fojtem („Burgvogt“). Shrnutí držby ministeriálního rodu v Mühlviertelu na základě listin sestavil na s. 183-185.

<sup>311</sup> Tamtéž, s. 181.

<sup>312</sup> 3. 5. 1268 - viz Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau – Urkunden, sign. 144.

<sup>313</sup> UBLOE III, č. 383-385, s. 360-362.

<sup>314</sup> Dostupné on-line: [http://www.burgenseite.com/falkst/falkenstein\\_ranna\\_txt.htm](http://www.burgenseite.com/falkst/falkenstein_ranna_txt.htm) (cit. dne 2. 2. 2019).

nároží jádra bývá situována hradní kaple, ovšem její existenci se nepodařilo spolehlivě prokázat.<sup>315</sup> Dá se ještě předpokládat existence předhradí, dochované zdivo v této části hradu je však mladší, až ze 14. století.

Takto tedy vypadal hrad Falkenstein, jak jej spatřil a držel Závíš z Falkenštejna (obr. VIII).

#### 4. 3. 1. 3 Frýdlant

Otázka tohoto predikátu zatím v literatuře nebyla příliš řešena.<sup>316</sup> Dost možná i proto, že tento predikát není uveden v žádné listině ani v jiných soudobých písemných záznamech. Predikát „DE FRIDLANT“ je uveden na opise pečeti, kterou používal Vok z poslední generace krumlovské větve. Tímto typářem prokazatelně pečetil 16. září roku 1290; v intitulaci listin se psal dle Strunkovic.<sup>317</sup>

První pokus ztotožnit predikát s konkrétním místem učinil A. Sedláček.<sup>318</sup> Dle něj se jedná o jihočeský Frymburk nacházející se na horním toku řeky Vltavy. Dle A. Sedláčka tuto interpretaci podporuje i fakt, že se u městečka nachází kopec zvaný Thurmberg. V poznámce pak dále uvádí, že další „věžiště, tvrziště“ je nad vsí Ostrovem, jiné nad vsí Hlásný.<sup>319</sup> O jasnou lokalizaci sídla se tak Sedláček nepokouší, ani ji dále nerozvádí a nechává otázku otevřenou. Dalšími autory, kteří zastávají názor, že se jedná o jihočeský Frymburk na Šumavě, jsou J. V. Šimák<sup>320</sup> a nejnověji L. Reitinger.<sup>321</sup> Nahlédneme-li do dobových pramenů, nalezneme dnešní Frymburk pod názvy „Friedberch“ či „Friedburch“,<sup>322</sup> což by vysloveně pro „FRIDLANT“ nehovořilo.

Spojovat však toto sídlo se severočeským Frýdlantem není příliš šťastné řešení, protože tuto hypotézu nepodporuje vůbec nic.<sup>323</sup> Historických sídel s názvem Frýdlant je na území Čech více, takže to nemusí být tak jednoznačné. Často je jejich nejstarší historie zahalena temnotou a soudě podle majetkové situace v jejich okolí je můžeme celkem spolehlivě jako državu pánů z Krumlova vyloučit.

Při hledání místa zvaného Frýdlant je nutné se nejprve zamyslet, v jaké souvislosti byly predikáty používány – jako predikáty byla zmiňována centra větších celků, samostatných panství, která od sebe byla oddělená, tj. nesetkáváme se s případem, že by predikátní sídlo

<sup>315</sup> Dostupné on-line: [http://www.burgenseite.com/falkst/falkenstein\\_ranna\\_txt.htm](http://www.burgenseite.com/falkst/falkenstein_ranna_txt.htm) (cit. dne 2. 2. 2019).

V údajné kryptě románské hradní kaple byly roku 1862 nalezeny ostatky Kalchoha z Falkensteina (1173-1190), nicméně lokalizace nálezu nebyla přesně uvedena a situování kaple je tak sporné. Meč, který měl pohřbený u sebe, je údajně uložen v lineckém muzeu, byl datován do časů třetí křížové výpravy (1189/90), nicméně vzhledem k neexistenci jakékoli dokumentace není jasné, zda se jedná opravdu o meč z hradu Falkenstein.

<sup>316</sup> K predikátu, resp. lokalizaci místa, ke kterému by se vztahoval, se nevyjadřuje M. PANGERL, *Witigonen* a zcela bez komentáře přechází ve své monografii i J. POLÁCH, *Páni*, kterému navíc „unikla“ i pečeť, která v opise predikát uvádí. Listinu cituje ve své práci zásadně v jejím edičním zpracování, takže originál očividně nikdy neviděl.

<sup>317</sup> FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>318</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 117.

<sup>319</sup> „Dle zpráv J. Pleiskra, který tyto krajiny pozorně procestoval.“ viz Tamtéž.

<sup>320</sup> J. V. ŠIMÁK, *Středověká kolonisace*, s. 1099.

<sup>321</sup> L. REITINGER, *Český lev*, s. 295.

<sup>322</sup> A. PROFOUS, *Místní jména I*, s. 486.

<sup>323</sup> L. Reitinger uvádí, že tak učinili autoři CDB VII/6, ovšem ti predikát uvádí bez bližší lokalizace – CDB VII/6, s. 49-50.

leželo uvnitř jiného panství.<sup>324</sup> Toto pravidlo by splňovala obě výše uvedená místa, protože šumavský Frymburk nebyl s krumlovským panstvím přímo spojen, obě panství od sebe oddělovaly majetky drobné klientské šlechty Vítkovců.

Do přehledu o lokalizaci onoho podivného místa by měla být nastíněna ještě jedna hypotéza, která však není, a zřejmě ani nebude prameny nikdy podložena. Víme, že Rožmberkové vlastnili své majetky i na území dnešního Slezska. Možná, že záhadný Frýdlant se skrývá v těchto končinách, kde svůj drobný majetek mohli mít i páni z Krumlova. Někteří autoři v literatuře se zamýšleli, proč Závišovy kroky vedly do Slezska, kde, jak víme, vzplanul milostný příběh s českou královnou-vdovou.<sup>325</sup> Snad to mohlo být právě proto, že i v těchto končinách mohli být páni z Krumlova vázáni svými majetky.

Vraťme se však na jih Čech. Vlastní sídlo pánů z Krumlova je předpokládáno přímo ve Frymburku.<sup>326</sup> Nasvědčovala by tomu poloha kostela, který stojí za jižním koncem náměstí. Je tak možné, že kostel je starší než městečko, které má typický lokační půdorys s vřetenovitým náměstím. Zajímavé je, že půdorys se zde neváže na průběh tranzitní cesty vedoucí z rakouského Helfenburku do Českého Krumlova, a poněkud netypická je i poloha kostela. Mohlo se však jednat o záměr, kdy kostel představoval strategický bod nad přechodem řeky.<sup>327</sup> O kostelu máme zmínky z roku 1277, kdy zachycujeme zdejšího faráře mezi svědky na listině Vítka z Krumlova.<sup>328</sup>

Zajímavé otázky se váží k trojici listin Jindřicha z Rožmberka vystavené pro premonstrátský klášter v Drkolné. Jedna z nich, která se dochovala pouze v opise, bývá datována do roku 1300, čímž by značně nabourávala hypotézu, že Frymburk patřil k „dědictví“ po pánech z Krumlova. A. Kubíková z této datace vyvozuje, že Frymburk náležel mezi původní panství Rožmberků.<sup>329</sup> Sporná listina se dochovala pouze v opise v kopiáři drkolenského kláštera a ve stejném znění v opise v rodovém archivu Harrachů.<sup>330</sup> M. Klimesch zastává názor, že správné vročení je k datu 13. 5. 1300, a to na základě datovací formule „Datum actum in Crumpnaw Domini M<sup>o</sup>CCC<sup>o</sup> sexto, Servatii episcopi et confessoris.“<sup>331</sup> Dle autora číslice „sexto“ označuje den v týdnu, nikoli rok.<sup>332</sup> Roku 1300 však svátek, 13. den v měsíci, vycházel na pátek, stejně tak jako v roce 1306. Diplomatický rozbor T. Šimka ale ukázal, že časová následnost listin je jiná. V listině z 29. května 1305 Jindřich toto patronátní právo udílí, zatímco ve sporné listině o něm hovoří již jako o darovaném a kostelu ve Frymburce je odkázán velký a malý desátek z Frymburka.<sup>333</sup> A. Zauner tyto donace Drkolné vnímá jako reminiscenci na pány z Krumlova. Jindřich sám

<sup>324</sup> V případě Sepekova a Skalice nevíme, jak tomu přesně bylo, neboť sídlo zvané jako Skalice se doposud nepodařilo identifikovat. Zde lze však uvažovat o „translokaci“ predikátního sídla.

<sup>325</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 80. Záviš měl být náhodou na obhlídce rožmberského prudnického panství.

<sup>326</sup> Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1999, s. 851.

<sup>327</sup> Tamtéž.

<sup>328</sup> „dominus Prebizlaus plebanus de Fridberch“ CDB V/2, č. 848, s. 564.

<sup>329</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Petr I.*, s. 50.

<sup>330</sup> Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Urkunden 1300-5-13.

<sup>331</sup> Citováno dle článku Tomáš ŠIMEK, *Kancelář Petra I. z Rožmberka v letech 1310-1347*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 40.

<sup>332</sup> M. KLIMESCH, *Die ältesten Sitze der Harracher*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XXIX, 1891, s. 178-179. Zde je také sporná listina otištěna pod č. 1.

<sup>333</sup> T. ŠIMEK, *Kancelář Petra I.*, s. 28-29.

v jedné donační listině pro klášter v Drkolné vzpomíná na své předchůdce, kterými jsou, dle interpretace A. Zaunera, míněni páni z Krumlova.<sup>334</sup>

Kdy byl založen prvotní kostel, není jasné; současná stavba patří k řadě pozdně gotických realizací na rožmberských panstvích. Pozdně gotická přestavba byla dokončena až roku 1530, což připomíná letopočet na jednom z opěrných pilířů presbytáře. Roku 1354 je výslovně zmíněn tzv. Hrádek.<sup>335</sup>

Co se týče panského sídla ve Frymburku, je literatura značně nejednotná. D. Kovář, který se zatím jako jediný pokusil o lokalizaci hrádku ve Frymburku, argumentuje pro jihočeský Frymburk zcela logicky – v rožmberském urbáři je patrné, že Frymburk býval centrem samostatného panství, které tvořilo 10 vesnic.<sup>336</sup> Správním centrem těchto panství býval zpravidla hrad.<sup>337</sup> Dle našeho názoru hovořit přímo o hradu je poněkud nadnesené. Otázka je, kde by ve Frymburku či v jeho okolí mohlo takové sídlo být.

Existenci fortifikovaného sídla by naznačoval místní název Thurmberg, který v souvislosti s Frymburkem zmiňuje August Sedláček.<sup>338</sup> Nejedná se však o žádný vrch v okolí Frymburku, ale část intravilánu obce, mírný převýšený terénní výběžek, který ležel nad původní cestou z náměstí k vltavskému brodu. Ulice v těchto místech se nazývala Thurm-gasse, dnes se zde nachází dům čp. 73.<sup>339</sup> Bohužel při jeho stavbě nebyl přítomen archeologický dozor a ani při pozdějších výkopových pracích nebylo údajně nalezeno nic, co by existenci hrádku v tomto místě dokazovalo. Příhodný terén, kde by středověký hrádek mohl ležet, se nachází na druhé straně dnešní ulice, jedná se o čp. 71 a 159,<sup>340</sup> ovšem ani tuto lokalizaci nepodporuje žádný archeologický nález.

#### 4. 3. 1. 4 Hluboká

Hrad Hluboká se nachází v Jihočeském kraji, leží zhruba 9 km severně od Českých Budějovic. Působení pánů z Krumlova je pouze krátkou epizodou v sedmisetleté historii hradu.

První písemnou zmínkou o tomto hradu je predikát „de Wroburch“,<sup>341</sup> kterého použil roku 1285 Vítek, bratr Závíše z Falkenštejna, podkomoří Království českého, který Hlubokou zřejmě dostal do zástavy. Kdy se tak stalo, ovšem není jasné. Někteří badatelé se domnívají, že královský hrad získal do svých rukou Závíš z Falkenštejna jako věnný statek královny Kunhuty.<sup>342</sup> Žádný dokument však o tom nehovoří. Hrad ale mohl patřit k výbavě podkomořského úřadu, protože po Zbyslavovi Zajícovi je jako podkomoří (a to ve formulářích biskupa Tobiáše)<sup>343</sup> jmenován biskupův synovec Tobiáš, snad syn Čenka

<sup>334</sup> „omnium predecessorum nostrorum“ 28. 6. 1308 - viz UBSchl, č. 77-78 (S 61-62), s. 93. K interpretaci blíže A. ZAUNER, *Zur Frühgeschichte*, s. 338

<sup>335</sup> K. KUČA, *Města I*, s. 851. Svůj zdroj informací ale neuvádí.

<sup>336</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 43; J. TRUHLÁŘ (ed.), *Urbář*, s. 26-28.

<sup>337</sup> Tamtéž.

<sup>338</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 117.

<sup>339</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 44.

<sup>340</sup> Tamtéž, s. 44-45.

<sup>341</sup> RBM II, č. 1358, s. 586.

<sup>342</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 131.

<sup>343</sup> FTB, č. 260-261, s. 199-200; *Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, ed. Eduard Šebesta, Historický archiv 26, Praha 1905, č. 6-7, s. 28-30. Jeden z formulářů je datován k roku 1293.



z Kamenice,<sup>344</sup> který je v květnu a červnu roku 1292 připomínán jako purkrabí na Hluboké.<sup>345</sup> Nic přesnějšího o případném sepětí podkomořského úřadu s purkrabstvím na Hluboké nedokážeme říci, protože přesné prameny o obsazení úřadu v této době chybí a jsme často odkázáni jen na formuláře.<sup>346</sup>

Hluboká byla hrad královského založení, který byl součástí sítě základních panovnických mocenských opor 13. století. Původně zřejmě místo patřilo k panství Čče z Budivojovic, které směnou získal Přemysl Otakar II. Ten je také považován za stavitele hradu.<sup>347</sup> Blízkost královského hradu zřejmě zapříčinila i to, že nově založené město České Budějovice nakonec zůstalo bez městského hradu, ač se zdá, že zde mohl být plánován.<sup>348</sup> O tom, jak hrad v první fázi vypadal, nejsou prakticky žádné doklady, neboť původní podobu hradu zcela setřely pozdější stavební úpravy a stavebně-historický průzkum Hluboké do současné doby ještě nebyl proveden.<sup>349</sup> Dosavadní stručné popisy se shodují na tom, že hrad byl od počátku dvoudílný, jádru v přední části dominoval bergfrit, který je ukryt v hmotě nynější novogotické věže. Jádro hradu lze charakterizovat zřejmě jako hrad s obvodovou zástavbou, o jejímž přesném rozsahu nejsme zpraveni. První vyobrazení hradu pochází až z přelomu 16. a 17. století, kdy byl již hrad přestavěn na renesanční zámek. Zcela nedoceněná je též pozdně gotická přestavba hradu, kterou provedli Pernštejnové.<sup>350</sup> Podle mladších vedut je zřejmé, že byl hrad vybaven sypanými zemními rondely a jeho opevnění se tak mohlo řadit k nejpokrokovějším v zemi.<sup>351</sup>

Páni z Krumlova Hlubokou nadrželi dlouho, jednou z nejslavnějších epizod v dějinách je poprava Závíše z Falkenštejna, která se odehrála na tzv. pokutní louce pod hradem. Následně byl hrad vydán zpět do královských rukou.

---

<sup>344</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 68-70.

<sup>345</sup> RBM II, č. 1579, s. 2740; ACRB I, č. 46.

<sup>346</sup> Sestavení chronologické řady českých podkomoří viz L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 73. Ten se také na jiném místě domnívá, že úřad znojemského purkrabství byl spjat s úřadem českého podkomoří a teprve Vítkův úřad maršálka mohl mít spojitost s Hlubokou – L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 247-248. Je pravda, že Vítek se jako maršálek připomíná jen jednou v roce 1288, kdy je v témže formuláři jmenován s predikátem z Hluboké.

<sup>347</sup> Někteří se domnívají, že hrad byl založen již Václavem I. – viz Jarmila HANSOVÁ, *Zámek Hluboká na ikonografii a plánech před novogotickou přestavbou*, Svorník 9, 2011, s. 95-118.

<sup>348</sup> Lze tak usuzovat na základě velkorysého prostoru, který mohl být vymezen i pro hrad. Dnes se v těchto místech nachází solnice a dominikánský klášter. Archeologické průzkumy zatím existenci hradu nepotvrdily a zřejmě ani nepotvrdí – viz L. ČAPEK, *Královské město České Budějovice. Otázka městského hradu*, in: *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 251-252.

<sup>349</sup> SHP Hluboké bylo zadáno v roce 2013 správcem NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích externí firmě, ovšem dosud výsledky nejsou známy. Zatím byla zpracována pouze archivní rešerše P. Zahradníkem, která je uložena v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích.

<sup>350</sup> Jiří ÚLOVEC, *Příspěvek k ikonografii Hluboké ze 16. až 19. století*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 37/3, 2000, s. 198-200.

<sup>351</sup> T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 162; Václav LEDVINKA, *Pernštejnská epizoda v dějinách jižních Čech (páni z Pernštejna na Hluboké a Protivíně 1490-1540)*, in: *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 91-103; J. ÚLOVEC, *Příspěvek k ikonografii*, s. 204-207.

#### 4. 3. 1. 5. Ledenice

Městys Ledenice se nachází v Jihočeském kraji na území okresu České Budějovice, leží cca 11 kilometrů jihovýchodně od města Českých Budějovic.

Ledenice leží na rozhraní mezi Českobudějovickou a Třeboňskou rybníční pánví. Zdejší kraj však nepatří mezi úrodné, půda je zde hlinitopísčité s příměsí jílu, jílovců, písků a pískovců.<sup>352</sup> Problémy trvalého charakteru jsou zde s pitnou vodou, protože údolí, v němž městečko leží, bývá při vytrvalejších deštích zatopené, v období sucha podzemní voda rychle mizí. Obcí protéká pouze drobná vodoteč, Ledenický potok. K. Kuča se domnívá, že dvouřadý půdorys obce mohl být formován jinou, dnes již zaniklou vodotečí.<sup>353</sup> V okolí se nachází několik rybníků, z nichž některé (např. Parský rybník), jsou doloženy již ve středověku. Pro dokreslení přírodní situace, která zde ve středověku panovala, je snad dobré zmínit, že v okolí Ledenic byla roku 1376 zřízena Vítkem z Landštejna nejstarší doložená šlechtická obora v Čechách.<sup>354</sup> Se založením obory souvisí zřejmě i výstavba dvou rybníků v jejím prostoru pod ostrožnou, na které stával hrad. Jedná se o tzv. Dolní a Horní Hradský rybník (obr. IX).<sup>355</sup>

O nejstarší poloze sídla, stejně tak jako o jeho jménu (Ledenice-Landštejn), panují mezi badateli neshody. Vzhledem k poněkud nezvyklému umístění kostela sv. Vavřince uprostřed severozápadní fronty náměstí je možné, že nejstarší panské sídlo mohlo stát v jeho blízkosti či blízkosti náměstí.<sup>356</sup> K této úvaze vede i terénní konfigurace, protože kostel stojí na vyvýšeném místě nad úžlabinou.<sup>357</sup> Bez provedení archeologického průzkumu zůstane pouze u hypotéz.

Písemnými prameny i terénními relikty je doložena existence hradu na celkem výrazném vyvýšeném ostrohu východně od centra Ledenic, o čemž svědčí i místní název „Na Hradě“. V současné době se v prostoru jádra bývalého hradního areálu nachází usedlosti čp. 37, 96, 100 a 317 a jejich zahrady. V roce 2007 Tomáš Durdík na lokalitě neshledával v rámci hlášení žádné terénní pozůstatky.<sup>358</sup> Hrad stával na výrazném vyvýšeném ostrohu v jihovýchodní části dnešního městečka nad tzv. Hradskými rybníky. Prostor, kde hrad stával, je velmi dobře patrný na prvním vojenském mapování (obr. IX). V hradním jádře tehdy stávalo několik rozměrnějších budov. Čteme-li zachycenou terénní situaci správně, byl celý hrad obehnan valem a příkopem. Jeho pozůstatkem snad může být úvozová cesta vedoucí k dnešní Lazenské ulici. Jádro hradu tak zaujímal plochu cca 70 x 50 m. V prostoru zaniklého hradu byl následně vystavěn panský dvůr (tvrz Buzických?), který byl rozdělen mezi několik majitelů, a postupem času byla celá plocha hradu pohlcena parazitní zástavbou a

<sup>352</sup> Mirko RIEDEL et. al., *Jihočeské rybníční pánve*, Praha 1967, s. 13.

<sup>353</sup> K. KUČA, *Města III*, s. 374.

<sup>354</sup> Petra KAMLACHOVÁ, *Ledenice. Sondy do dějin jihočeského městečka ve středověku a raném novověku*. Bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013, s. 15; Jiří CUKR, *Rožmberský rok – I. Nejstarší dějiny Ledenic*, Ledenický zpravodaj 10, 2011, s. 4.

<sup>355</sup> J. CUKR, *Jak vznikaly názvy ledenických rybníků? Část první: Ledenické rybníky*, Ledenický zpravodaj 1, 2007, s. 5.; J. CUKR, *Jak vznikaly názvy ledenických rybníků? 3. Zaniklé rybníky*, Ledenický zpravodaj 3, 2007, s. 7.

<sup>356</sup> K. KUČA, *Města III*, s. 375; Pavel KOBLASA – Daniel KOVÁŘ, *Panská sídla jižních Čech*, České Budějovice 2003, s. 85 – „snad až ve druhé polovině 14. století zde vznikl menší hrad zvaný Landštejn.“

<sup>357</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 22.

<sup>358</sup> Archeologický ústav AV ČR, terénní hlášení T. Durdíka z roku 2007.

zříceniny hradu sloužily jako zdroj stavebního kamene. Při stavbách domů zde prý byly nalézány hromady kamenů z destruovaného zdiva, dokonce i sklepy a zbytky ohořelých trámů,<sup>359</sup> což by poukazovalo na zánik požárem. Ještě na konci 18. století zde prý bylo možno nalézt pozůstatky několika starých zdí z bývalého hradu.<sup>360</sup> Z téže doby pochází zápis ve farní kronice, kam farář Karel Müller zaznamenal, že dle svědectví pamětníků byly ještě dlouho patrné pilíře mostu, který vedl od Ledenic (čp. 47) přes strouhu směrem ke hradu. Na pilířích byly ještě zbytky trámů, spjatých skobami.<sup>361</sup> Soudě dle terénní konfigurace byl přístup ke hradu mnohem méně komplikovaný z druhé strany. Hradní ostrožna směrem k jihovýchodu přechází v táhlé návrší, odkud ke hradu vedla zřejmě přístupová cesta. Odpovídaly by tomu i tradované místní názvy Malý hrad, Hrádek či Boubín.<sup>362</sup> Směrem na východ před hradem prý stávala ještě jakási obranná tvrz, jejíž posádka měla prý hradním včas oznámit blížící se nebezpečí, a to pomocí bubnů (odtud Boubín).<sup>363</sup>

Ledenice byly zřejmě založeny někdy kolem poloviny 13. století. I když se na první pohled zdá, že zdejší přírodní podmínky nebyly příliš přívětivé, zaujímaly Ledenice strategickou polohu na křižovatce dvou obchodních stezek, které tudy procházely již od dob raného středověku. Jednalo se o stezku Vitorazskou (Českou) a kaplickou odbočku Linecké stezky.<sup>364</sup> První písemná zmínka o Ledenicích pochází z 13. července 1278.<sup>365</sup> Jedná se však o zmínku nepřímou v příjímí dvou osob, které byly věřiteli Jindřicha I. z Rožmberka. Tyto osoby, dva bratři,<sup>366</sup> Jacobus Lednicerius a Ulrichus Lednicerius, byly zřejmě v rožmberských službách, z Ledenic pocházely, avšak nebyly jejich majiteli. Je pravděpodobné, že Ledenice byly od počátku ve vlastnictví Vítkovců, snad možná pánů z Krumlova,<sup>367</sup> kteří se v souvislosti s Ledenicemi uvádí poprvé až v roce 1291.<sup>368</sup> Jednalo se však pouze o predikát, který je zmíněn ve čtvrté, tj. poslední generaci Krumlovských, a to u Vítky, Budivojova syna. Po vlně konfiskací, která následovala po Závašově exekuci, byli jeho přeživší bratři psáni pouze s predikátem ze Skalice a z Ledenic.<sup>369</sup> Bylo to jediné české zboží, které zachycujeme v predikátu Závaše z Falkenštejna.<sup>370</sup> Jedná se však až o memoriální zmínku z roku 1293, sám Závaš tento predikát za svého života nikdy nepoužil. Ledenice jsou pak zmíněny v roce 1293, opět v příjímí jistého Přibyslava Lednicera, svědka donace Jindřicha z Rožmberka Oldřichu Gusnerovi.<sup>371</sup> Roku 1300 se setkáváme s týmž Přibyslavem, ovšem již po boku jeho bratrů Trojana a Filipa, ve svědečné řadě odkazu Oldřicha z Vyšného vyšebrodského kláštera.<sup>372</sup> V této listině jsou bratři uvedeni s přídomkem „de Lednyz“. Podle některých výkladů se tak

<sup>359</sup> J. CUKR, *O počátcích Ledenic a zdejším hradě aneb dvě výročí městyse*, Ledenický zpravodaj 7, 2013, s. 9.

<sup>360</sup> F. A. HEBER, *České hrady. Jižní Čechy*, s. 248.

<sup>361</sup> J. CUKR, *O počátcích Ledenic*, s. 9.

<sup>362</sup> Tamtéž.

<sup>363</sup> Tamtéž.

<sup>364</sup> L. OURODOVÁ-HRONKOVÁ, *Kostel svatého Vavřince a kaple ve farnosti Ledenice. Průvodce*, Ledenice 2008, s. 3.

<sup>365</sup> RBM II, č. 1131, s. 485.

<sup>366</sup> Jejich příbuzenský vztah vyplývá z listiny ze 12. 11. 1281 – FRA XXIII, č. 30, s. 34-36.

<sup>367</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 31 uvádí, že Ledenice od počátku nebyly „villa“, ale „forum“, ovšem bez udání odkazu.

<sup>368</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195.

<sup>369</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195. 17. června 1291 Václav II. potvrzuje rozsudek ze 17. března 1291, jímž jsou pražskému biskupu Tobiášovi prisouzeny pro škody, které mu Vítek, pán ze Skalice a Ledenic, a jeho bratři Vok, Budivoj a Henclin způsobili.

<sup>370</sup> RBM II, č. 1623, s. 697/ FRA XXIII, č. 52, s. 55-56.

<sup>371</sup> RBM II, č. 1604, s. 690.

<sup>372</sup> RBM II, č. 2766, s. 1209.

stali majiteli Ledenic.<sup>373</sup> Je pravdou, že ve stejný rok byli původní majitelé Ledenic z poslední generace pánů z Krumlova dostiženi Václavem II. v Polsku, kam uprchli a následně byli popraveni, ovšem z prosté formulace svědečné řady nelze vyčíst o vztahu výše zmíněných bratrů Přibyslava, Trojana a Filipa k místu, odkud pocházeli, nic bližšího. K jakým majetkovým přesunům po perzekuci Krumlovských v této oblasti došlo, není úplně jasné. Ledenice získali do svého držení páni z Landštejna.<sup>374</sup> Jen pro zajímavost lze uvést, že A. Sedláček se domníval, že bratři Jan, Mikuláš a Vítek z Ledenic, kteří vystupují v písemných pramenech mezi lety 1359-1381, byli zchudlými potomky pánů z Krumlova.<sup>375</sup> H. Pexa uvádí, že se pravděpodobně jednalo o příbuzné konopišťských Šternberků, kteří Ledenice či spíše jen jejich část (zřejmě i s hradem) získali do držení po prodeji zadluženého majetku Smila z Lomnice.<sup>376</sup> Páni z Landštejna si však zřejmě udrželi část ledenického zboží, které pak získali zpět do svého majetku, a roku 1398 povýšili Ledenice na městečko. Mezi lety 1408-1412 získal Ledenice do svého držení Jindřich III. z Rožmberka, který je připojil k třeboňskému panství.

Roku 1376 v souvislosti se zřízením obory je prvně výslovně jmenován ledenický hrad.<sup>377</sup> Další zmínkou, tentokrát již za vladařství Rožmberků, je zpráva o purkrabím Matějovi z Třebče.<sup>378</sup> To je poslední přímá zmínka o stojícím hradě. Během husitských válek, snad v roce 1433, byl hrad vypálen.<sup>379</sup> K útoku husitů na hrad se traduje několik pověstí o vyplenění hradu, který podle jedné z verzí zapálil sám Oldřich II. z Rožmberka.<sup>380</sup> Není to však nemožné, protože podobně Oldřich učinil u hradu Pořešína, který záměrně deaktivoval, aby nepadl do rukou jeho nepřátel a nestal se tak jejich opěrným bodem proti němu. Prý ještě před příchodem husitů stihl Oldřich II. přenést přenosný oltář z hradní kaple (altare portatile) do ledenického kostela.<sup>381</sup> K roku 1541 se v zemských deskách připomíná: „Ledenice městečko se mlýnem, 2 dvořáky dědičnými a při tom zámek zbořený Landštejn řečený.“<sup>382</sup>

Nejasnosti panují ohledně názvu hradu samotného. Ačkoli literatura často hovoří o ledenickém hradu jako o Landštejně a dokonce tento název se vyskytuje i ve jméně obce samotné,<sup>383</sup> středověké prameny o ničem takovém nehovoří. Existuje vlastně pouze jediná zmínka, která by se dala vztáhnout přímo k názvu hradu. Je to jediná, výše citovaná zmínka o

<sup>373</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 34.

<sup>374</sup> Dozvídáme se o tom z nejasně datovaného dopisu pražských měšťanů Vilémovi z Lanštejna, v nichž si stěžují na neuhrazené dluhy jeho bratra, Smila z Ledenic – viz Theodor JACOBI (ed.), *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen, nebst Auszügen aus Urkunden desselben Königs, als einer Ergänzung zu Fr. Böhmers Regesten*, Berlin 1841, s. 54. Dopis bývá kladen do let 1336-1341, resp. 1358.

<sup>375</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 190.

<sup>376</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 49, Herbert PEXA, *Die Geschichte der Witigenenburg Ledenice*, Jihočeský sborník historický 43, 1974, s. 43-47. Příbuzenství se Šternberky vyvozuje na základě srovnání pečeti Jana z Ledenic a Zdeňka ze Šternberka a Konopiště.

<sup>377</sup> SOA Třeboň, Velkostatek Třeboň, Listina Vítka z Landštejna z 3. 8. 1376, sign. I A 3K alfa č. 103: „za tu lauku pod lesem Kaczirzowczem, kdež niniczky rybnik tu wytopuge a za gedno pole gitra pod hradem, kdež wobora udielana gest s wohradau, w nížto geleni, lanie, srny a gina zwířata chowaná bywagi...“

<sup>378</sup> AČ VI, s. 27.

<sup>379</sup> L. OURODOVÁ-HRONKOVÁ, *Kostel svatého Vavřince*, s. 4; J. CUKR, *O počátcích Ledenic*, s. 9.

<sup>380</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 27.

<sup>381</sup> J. CUKR, *O počátcích Ledenic*, s. 9.

<sup>382</sup> K. KUČA, *Města III*, s. 374.

<sup>383</sup> Ledenice pod Landštejnem – viz Ottův slovník naučný, nebo dokonce Ledenice na Ostrově pod Landštejnem – tak je obec pojmenována v gruntovní knize z r. 1676 – viz P. KOBLASA – D. KOVÁŘ, *Ledenice. Jak je neznáme*, České Budějovice 2001, s. 3.

rožmberském purkrabím Matějovi z Třebče „na Ledenicích“,<sup>384</sup> který připojil krom svědectví i svou pečeť k smlouvě o opatrování statků po smrti Jindřicha III. z Rožmberka. F. A. Heber uvádí, že ledenický hrad je nesprávně označován jako Landštejn podle jména poplužního dvora, který zde vybudovali Buzičtí.<sup>385</sup> H. Pexa od původně českého názvu hradu odvozuje, že musel být založen ještě před módní vlnou německých názvů hradů, a to již v první polovině 13. století.<sup>386</sup> J. Diviš se dokonce domnívá, že Ledenice je jen počeštěné jméno Landštejn.<sup>387</sup> Je pravděpodobné, že hrad v době svého života Landštejnem nazýván nebyl a v místní tradici se pak název ujal jako vzpomínka na jeho dřívější držitele. Polemika o tom, kdo tedy hrad vystavěl, zda Krumlovští či Landštejnští, je vcelku zbytečná. Jediným důkazem zde mohou být prameny archeologické, které jsou chronologicky citlivé a pomohly by datovat hradní staveniště. Vzhledem k současné situaci v místě hradní ostrožny je to však věc nemožná.

#### 4. 3. 1. 6 Načeradec

Městys Načeradec leží ve Středočeském kraji, v okrese Benešov, přibližně 27 km jihovýchodně od okresního města a přibližně 27 km severovýchodně od Tábora.

Městys se nachází v samém srdci Podblanicka, uprostřed pahorkaté krajiny s nezvyklou koncentrací románské a gotické sakrální architektury. Danou oblast charakterizuje pro období středověku hustá síť osídlení, pro niž je signifikantní výrazná fragmentace majetkové držby. Kompaktnější domény zde představují majetky pražských (arci)biskupů, církevních institucí (zejména louňovického kláštera premonstrátek) a Vítkovců. Načeradec představuje typický příklad malého městečka lokálního významu, jehož držba byla rozdělena do rukou několika rodů, jejichž majetkové a genealogické vazby nejsou vždy jasné.

Načeradec tvořil součást zdejší sídelní domény Vítkovců. Jedná se zřejmě o součást jejich prvotních držav (Načeradec se nachází jen cca 30 km od Prčice). První zmínka pochází již z roku 1184, kdy v Jarlochově letopise nalezneme informaci, že při převozu těla zemřelého opata Gotšalka byla v Načeradci sloužena mše.<sup>388</sup> Tato zmínka bývá považována za doklad existence zdejšího kostela sv. Petra a Pavla, který má ještě románské základy,<sup>389</sup> a zároveň je brána jako doklad existence vsi.

Načeradec je údajně prvně zmiňován v přímé souvislosti s pány z Krumlova, resp. s Vítkem, strýcem Závaše z Falkenštejna, až v roce 1272.<sup>390</sup> Jedná se však o zápis, kdy je Vítek jmenován v textu listiny. Sám Vítek tohoto predikátu za života nikdy nepoužil, protože se od roku 1253 výhradně píše s predikátem z Krumlova. V textu listiny je Vítek uveden jako „patruus meus“, což lze doslova přeložit jako strýc. Středověká terminologie je však dost

<sup>384</sup> AČ VI, č. 20, s. 26-27.

<sup>385</sup> F. A. HEBER, *České hrady. Jižní Čechy*, s. 248.

<sup>386</sup> P. KAMLACHOVÁ, *Ledenice*, s. 26; H. PEXA, *Die Geschichte der Witigonenburg*, s. 37.

<sup>387</sup> SOKA České Budějovice, Jindřich DIVIŠ, *Paměti městyse Ledenice*, sign. R 2508/I, s. 18.

<sup>388</sup> FRB II, *Letopis Jarlochův*, s. 505.

<sup>389</sup> Stavební rozbor viz Jan KYPTA – Robert ŠIMŮNEK – Jan VESELÝ – Zdeněk NEUSTUPNÝ, *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci ve 12.-14. století. Architektura jako odraz sociální proměn*, Průzkumy památek 19, 2012, s. 53-94.

<sup>390</sup> RBM II, č. 785, s. 316/ UBLoE III, č. 421, s. 388.

rozvolněná, obecně tím může být míněn i jakýkoli mužský příbuzný.<sup>391</sup> Je tak nasnadě ptát se, proč by Záviš z Falkenštejna použil v textu listiny pro pasovského biskupa u Vítka zcela nelogicky predikát z Načeradce, se kterým ho jinak v písemném materiálu nenacházíme? Následuje logická úvaha, zda je uvedený Vítek opravdu tím, za koho jej považují generace historiků. Roku 1252 je totiž jmenován jakýsi „Witek de Nacherat“ mezi svědky jedné donační listiny Friderika z Chomutova, syna Načeradce.<sup>392</sup> Tento Vítek stojí ve svědečné řadě stranou všech Vítkovců a je tak nutné ptát se, zda se spíše než o Vítka z Krumlova, nejedná o příslušníka rodu pánů z Načeradce, kteří možná patřili mezi klientelu Krumlovských a v jejichž rukou byla část Načeradce prokazatelně ještě v 15. století. Někteří autoři se domnívají, že linie pánů z Načeradce byla rodem nemanželských potomků Vítka z Krumlova.<sup>393</sup> O jejich vztahu k pánům z Krumlova svědčí nesporně jejich erb v barvách Krumlovských na nástěnné malbě v presbytáři kostela.<sup>394</sup>

Ohledně existence panských sídel v Načeradci panují značné nejasnosti. Prvotní sídlo Vítkovců je zřejmě naprosto nelokalizovatelné. Jako pozůstatek jejich tvrze je často interpretována věž stojící v blízkosti kostela, která slouží jako zvonice. Někteří badatelé ji ztotožňovali s novostavbou po údajném vyplenění a vypálení Načeradce v roce 1278, kdy se odehrávaly boje mezi Vítkovci a králem. Přesnou rekonstrukci těchto událostí na základě písemných pramenů není možné zhotovit. O požáru Načeradce někdy v této době svědčí listina z roku 1287, kde pražský biskup Tobiáš z Bechyně uděluje odpustky všem, kteří přispějí na opravu požárem poničeného kostela a znovuporízení zvonů.<sup>395</sup> Záznam v načeradeckém misálu o novém založení presbytáře v roce 1278 je však chybným opisem – správné datum, což potvrdil i stavební rozbor kostela, je o sto let později, roku 1378.<sup>396</sup> Ztotožnění dochované zvonice se sídlem pánů z Krumlova, resp. z Načeradce je tak dost pochybné, protože lze reálně uvažovat o tom, že ta původní vzala za své při požáru na přelomu 70. a 80. let 13. století. I stavební průzkum věže prokázal, že je v jádru až pozdně gotická, od prvního patra výše je již renesanční a kamenné zdivo reaguje na vloženou zvonovou stolicí, tj. že druhé podlaží pochází z let 1550 (podle výsledků dendrochronologických analýz zvonové stolice).<sup>397</sup> Stavebně-historický průzkum zvonice potvrdil, že v přízemí reagovala na nějakou stavbu jižně od ní. O starší situaci mohou vypovídat značně nepravidelné prostory v přízemí dnešní radnice, která mohla částečně konstrukce ze starší stavby využít a pohltnout. Radnice byla k věži přistavěna až v polovině 16. století, o čemž hovoří písemné prameny a potvrdily to i dendrochronologické analýzy. Současná zvonice tak s největší pravděpodobností vznikla jako součást ohrazení kostela, které je patrné ještě na stabilním katastru z roku 1841 (obr. X), kdy se další věžovitá stavba nacházela ještě severně od kostela. Dnes je však v terénu neregistrovatelná. Situaci ohledně panských sídel komplikují v Načeradci ještě zmínky o tzv. Horní a Dolní tvrzi, ovšem sídlo u kostela v době existencí obou tvrzí už s největší pravděpodobností neexistovalo. Ztotožnění

<sup>391</sup> Např. Budivoj ze Skalice je označen na listině Voka z Rožmberka roku 1260 jako „patruus meus“ a strýc Voka to rozhodně nebyl – viz CDB V/1, č. 335, s. 496-499.

<sup>392</sup> CDB IV/1, č. 240, s. 413.

<sup>393</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady XV*, s. 280.

<sup>394</sup> blíže viz kap. 5.1.

<sup>395</sup> FTB, č. 7, s. 5.

<sup>396</sup> J. KYPTA – R. ŠIMŮNEK – J. VESELÝ – Z. NEUSTUPNÝ, *Farní kostel sv. Petra a Pavla*, s. 56.

<sup>397</sup> Michaela GLOSOVÁ, *Načeradec – nové poznatky o středověké zvonici*, *Archaeologia historica* 30, 2005, s. 107-120.

Horní tvrze se sídlem u kostela se nejeví jako pravděpodobné i kvůli záznamu v tereziánském katastru, kde se Horní tvrz, u níž se nacházel i tzv. Horní dvůr, připomíná jako pustá.<sup>398</sup> Dolní tvrz se nacházela západně od městečka v areálu Dolního dvora, roku 1661 vyhořela a již nebyla obnovena. Osoby s přídomkem z Načeradce sídlily již v polovině 15. století ve svobodných domech na náměstí a tvrze patřily s největší pravděpodobností vlastníkům dalších dvou částí Načeradce.

#### 4. 3. 1. 7 *Nechanice*

Město Nechanice se nachází cca 15 km západně od krajského města Hradec Králové. Na pravém břehu řeky Bystřice necelých 300 m severně od centra obce se nachází pozůstatky tvrziště, které je spojováno se sídlem pánů z Krumlova.

Město Nechanice tvořilo přirozené středisko mírně zvlněné oblasti mezi Novým Bydžovem a Hradcem Králové – Nechanice se nachází přibližně uprostřed pomyslné spojnice obou měst. Jejich význam spočíval zejména v poloze na Polské stezce a přechodu na řece Bystřici. Jedná se o starou sídelní oblast, i když se předpokládá, že zdejší osídlení ve středověku bylo značně ostrůvkovité.<sup>399</sup> Město leží v údolní nivě říčky Bystřice, která zde vytváří dvě ramena. Severozápadně od města za tokem Bystřice se podél potoka přítékajícího do říčky z Rybníka Velký Lhoták rozkládá ves Staré Nechanice. Otázka posloupnosti vzniku obou sídel je literaturou pojímána značně nejednotně; přívlastek „Staré“ je doložen až roku 1538 a do té doby se ves dnes zvaná jako Staré Nechanice nijak jménem nepřipomíná.<sup>400</sup> Půdorysně je ves zařaditelná svým vznikem do období vrcholně středověké kolonizace. Jedná se o poměrně rozlehlou dvouřadovou lánovou ves, která byla vysazena v ose vodoteče. S kolonizačním původem urbanistické struktury může souviset i pojmenování rybníka na západním okraji obce.<sup>401</sup> Staré Nechanice zřejmě nejsou starší než městečko v jejich sousedství – svědčí o tom naprostá absence středověkých archeologických nálezů, jež by mohly přispět k datování vzniku a změn zdejší sídelní situace.<sup>402</sup>

Počátky Nechanic nejsou jasné. Vzhledem k poloze na důležité stezce je možné jejich vznik spojovat s existencí dálkové komunikace. První zmínky o Nechanicích pochází z roku 1228.<sup>403</sup> Toho roku český král Václav I. vydal listinu, která odkazuje klášteru litomyšlskému část pokut za spásu duše svého bratra Vladislava, což stvrdil listinou ověřenou svědky, mezi nimiž vystupuje na prvním místě Vítek Starší a na místě posledním „Petro, capellano de Nehanic“.<sup>404</sup> Někteří autoři uvažují o tom, že již v této době měli páni z Krumlova k této obci

---

<sup>398</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 230.

<sup>399</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 285-286.

<sup>400</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 285. – K. Kuča se domnívá, že původní název obce mohl být Lhota, podle názvu rybníka Velký Lhoták, což by vznik vsi ukazovalo až někdy ke konci 13. století.

<sup>401</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 285.

<sup>402</sup> Radek BLÁHA, *Záchranný archeologický výzkum v Nechanicích, okres Hradec Králové*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 27, 2001, s. 111.

<sup>403</sup> CDB II, č. 323, s. 324-327.

<sup>404</sup> CDB II, č. 323, s. 326. Na internetových stránkách města se lze dočíst, že je to předek pánů z Rožmberka (sic!), a dále se tam uvádí, že „v té době byly Nechanice, dosud trhová ves, povýšeny na městečko a dostaly svůj znak, a to červenou pětilistou růží se zlatým pupencem uprostřed a se zelenými lupeny ve stříbrném štítě“ – <http://www.nechanice.cz/historie-nechanic/>, citováno dne 12. 1. 2019.

nějakou majetkovou vazbu.<sup>405</sup> Predikátem „de Nechanicz“<sup>406</sup> se psal v roce 1235 královský podkomoří Závaš pocházející z rodu krumlovských Vítkovců, který predikátu nikdy předtím ani potom nepoužil. Zároveň je to vůbec první predikát, který se v krumlovské linii Vítkovců objevuje.

Písemné prameny o Nechanicích dlouho mlčí. A. Sedláček se domníval, že díky červené růži, kterou mají Nechanice ve znaku „páni z Rožemberka Nechanice po strýcích svých Krumlovských podědili.“<sup>407</sup> Jakým způsobem se tak mělo stát, již neuvádí. Muselo by se tak odehrát ještě za života Krumlovských, protože po jejich vymření připadly právem odúmrti jejich statky králi. Mohlo se jednat i o odkup konfiskovaných majetků po jedné z vítkovských vzpour, ovšem doklady pro to nejsou žádné. Úvaha o tom, že Rožmberkové získali Nechanice v roce 1302 spolu s jinými statky pánů z Krumlova, která se objevuje v literatuře bez reálných podkladů, je zřejmě zcela mylná.<sup>408</sup> Rožmberkové však zdejší zboží nedrželi dlouho (pokud ho vůbec drželi), protože další zmínka o Nechanicích pochází až z roku 1322, v souvislosti s transakcí mezi Zdislavem ze Šternberka a velehradským konventem.<sup>409</sup> Literatura uvádí, že zřejmě jakousi výměnou se Nechanice dostaly do rukou krále Jana Lucemburského, který je dále směňuje s Petrem ze Zebína a jeho synem Vilémem za díl hradu Žampachu.<sup>410</sup> Pokud by Nechanice patřily původně krumlovské větvi Vítkovců, mohlo se zboží dostat do rukou králi celkem snadno právem odúmrti, nebo konfiskací, což by bylo daleko pravděpodobnější. Další varianta, ovšem literaturou zatím nediskutovaná, je, že Nechanice mohly být pouze výsluhou a nebyly dědičně v majetku Krumlovských. Je zajímavé, že ačkoli se většina autorů snaží dokázat nějakou souvislost Nechanic s Rožmberky, prameny bohužel o ničem takovém nevypovídají.<sup>411</sup>

Erbovní znamení Nechanic, tj. červená růže na stříbrném poli, je zřejmou reminiscencí na pány z Rožemberka. Kdy přesně bylo tohoto znaku poprvé použito, literatura neuvádí, ovšem často jej uvádí jako hlavní argument pro držbu Nechanic Rožmberky, i když o tom nehovoří žádný známý písemný doklad. Rovněž tak status sídla ve 13. století zůstává neznámý. Zřejmě se v počátcích jednalo o trhovou ves, která se zformovala podél dálkové komunikace, na počátku 14. století se předpokládá povýšení na městečko.<sup>412</sup> Na počátku 14. století, nedlouho před rokem 1305, došlo k založení královského města Nový Bydžov, které leží západně od Nechanic. Na lokaci tohoto nového sídla se zřejmě podíleli i Nechaničtí –

---

<sup>405</sup> A. Kubíková zvažuje, že se nutně nemuselo jednat o vlastnictví, ale podobný typ držby, jaký je uváděn mezi Závašem a hradem Falkenštejn (o který druh konkrétně by se mělo jednat, už neuvádí) – A. KUBÍKOVÁ, *Petr I.*, s. 15.

<sup>406</sup> CDB III/1, č. 105, s. 125.

<sup>407</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 329. Tento názor se v literatuře stále opakuje, většinou je převzat od A. Sedláčka.

<sup>408</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Petr I.*, s. 15 – Tuto úvahu vnesl do literatury zřejmě již citovaný A. Sedláček, přebral ji dále J. V. ŠIMÁK, *Středověká kolonisace*, s. 856-858 a mnozí autoři ji dále rozvádí – Tomáš ŠIMEK et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989, s. 320-321 dokonce uvádí, že Jindřich z Rožmberka nedaleko Starých Nechanic „založil městečko Nechanice se znakem červené růže ve stříbrném poli.“

<sup>409</sup> RBM III, č. 752, s. 307. Zde je zmiňován jen les u Nechanic, Nechanice jako takové tak nemusely do tohoto majetku náležet, i když je to více než pravděpodobné.

<sup>410</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 329 s odkazem na olešnický archiv – prý se jednalo o tvrz, městečko a ves.

<sup>411</sup> Páni z Rožmberka v této oblasti své majetky skutečně měli, drželi např. Žiželice. R. ŠIMŮNEK – R. LAVIČKA, *Páni z Rožmberka*, s. 30. Urbář zboží rožmberského však Nechanice neregistruje.

<sup>412</sup> Písemně doloženo až roku 1341 – „Nechanicz municionem et oppidum“ K. KUČA, *Města IV*, s. 281.



roku 1311 je mezi konšely zmíněn Jindřich z Nechanic a roku 1317 „Jenlin carnifex de Nechzenicz“.<sup>413</sup>

Svědectví o vývoji Nechanic přináší výsledky archeologických výzkumů z intravilánu obce, ovšem jelikož se jedná především o nálezy ze záchranných výzkumů vyvolaných stavební činností, jsou naše znalosti stále dost torzovité. Celkově lze shrnout, že zde existují doklady sídelních aktivit z prostoru dnešního Husova náměstí datovatelné do období 2. poloviny 13. století až počátku 14. století. Zatím však není jasné, zda tyto doklady představují pozůstatky předlokačního osídlení 13. století, či zda náleží k jedné z prvotních fází vývoje vrcholně středověkého městečka.<sup>414</sup>

Prvotní panské sídlo se v Nechanicích opět předpokládá poblíž kostela, i když žádné přímé doklady pro to nejsou.<sup>415</sup> Jako doklad předlokačního osídlení soustředěného kolem kostela byl brán nález tří sídlištních objektů v Pražské ul. před čp. 23 a 24, ve kterých se našla keramika ze 13. století.<sup>416</sup> Existence kostela se předpokládá nejpozději kolem roku 1328, kdy je zmiňován kaplan. Stavba sama ovšem ve své podobě dnes není příliš vypovídající, na konci 17. století byl kostel Nanebevzetí Panny Marie zbarokizován a po požáru obce roku 1827 radikálně přestavěn a rozšířen. Rovněž tak nejasná je otázka doby případné translokace panského sídla. Písemně je literaturou tzv. tvrz připomínána až počátkem 14. století,<sup>417</sup> roku 1341 je nazývána jako „municio“.<sup>418</sup> Kdy tvrz zpustla, není jasné, literatura v tomto ohledu udává různá data. Snad se tak mohlo stát již na konci 15. století, neboť při prodeji Nechanic Janem z Valdštejna do rukou Mikuláše Peciňáka z Bydžína se výslovně neuvádí.<sup>419</sup> Tvrz následně ve 30. letech 16. století obnovila Markéta Kokořínská z Klinštejna, ovšem není známo, zda se tak stalo na starém místě. Na konci 16. století bylo sídlo vrchnosti přeneseno do Kunčic, a to znamenalo definitivní zánik nechanické tvrze.

Terénní pozůstatky v místě bývalé tvrze se nachází severně od náměstí v nivě řeky Bystřice (obr. XI). Voda byla zřejmě využita i v systému opevnění této tvrze. Ze severozápadního rohu nechanického náměstí k tvrzišti směřuje ulička, dodnes zvaná Na Tvrzi. Kvůli podmáčenému terénu je dnes místo špatně přístupné. Tvrziště bylo údajně zarovnáno roku 1833,<sup>420</sup> ovšem valy a příkopy jsou dobře patrné ještě na mapách stabilního katastru z roku 1841. Místo je poškozeno nadto ještě dalšími melioračními úpravami. Valy vystupují dnes jen cca půl metru nad okolní terén, část středního valu dosahuje na východě výšky 1,5 metru. Jednalo se o celkem velkoryse založené sídlo, průměr vnějšího valu činil cca 120 metrů, jádro tvořila kruhová akropole o průměru cca 30 metrů obklopená trojnásobným příkopem a valem. Stopy po zástavbě jsou dnes vzhledem k poškození lokality terénními

<sup>413</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 286.

<sup>414</sup> R. BLÁHA, *Záchranný archeologický výzkum*, s. 115.

<sup>415</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 284.

<sup>416</sup> Stalo se tak v souvislosti s výkopovými pracemi, které prováděl Telecom – bližší viz Jiří SIGL – Vít VOKOLEK *Zpráva o průzkumu na příkopech Telecomu v oblasti MTO Staré Ždánice (okr. Pardubice) a Nechanice (okr. Hradec Králové)*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 1994, s. 51. Dá se říci, že z jádra města díky donedávna nízké sledovanosti stavebních aktivit pochází minimum archeologických nálezů. Větší počet archeologických situací byl zachycen až při plynofikaci města v roce 2000 – viz R. BLÁHA, *Záchranný archeologický výzkum*.

<sup>417</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 329.

<sup>418</sup> O opevnění města se jednat nemohlo, neboť město nebylo hrazené.

<sup>419</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 332.

<sup>420</sup> Tamtéž, s. 329 – odvolává se na zprávu místního učitele.

úpravami neregistrovatelné. Snad se mohlo jednat o tvrz s obvodovou zástavbou, čemuž by napovídal celkový tvar tvrziště.<sup>421</sup> Ačkoli tvrziště bylo v minulosti postiženo rozsáhlými terénními úpravami, destruktivní archeologický výzkum se zde nekonal. Ze zemních prací z 19. století pochází údajné nálezy středověké dýky, kamenných koulí a železného předmětu, který byl identifikován jako palná zbraň.<sup>422</sup> V roce 1959 byl v rámci melioračních úprav získán početný soubor keramiky, který lze však předběžně datovat do pokročilého 14., popř. průběhu 15. století.<sup>423</sup> Dosud známé archeologické nálezy tak datování tohoto sídla do 13. století jednoznačně nepotvrzují.

V Nechanicích se nacházelo ještě jedno šlechtické sídlo, které literatura často opomíjí. Leželo v jižní části městečka, v místě, kterému se říká Hůrka. Přesněji jej lze lokalizovat do míst bývalého hraběcího hostince. Toto sídlo je ale daleko mladší, jeho vznik je kladen až do průběhu 16. století.<sup>424</sup>

### 4. 3. 1. 8 Sepekov

Městys Sepekov se nachází v Jihočeském kraji, našli bychom jej 5 km jihovýchodně od Milevska v okrese Písek.

Okolí Sepekova bylo osídleno již v době bronzové a železné, o čemž svědčí mohylová pohřebiště nedaleko vrcholu zvaného Chlum nebo v lese Čábelky. Rozsáhlé mohylové pohřebiště na Chlumu čítá v současné době 65 mohyl. Nebožtíci zde byli pohřbíváni ve střední a mladší době bronzové a pozdní době halštatské.<sup>425</sup> Relativně nedávným objevem z roku 2001 je lokalizace výšinného sídliště z mladé doby bronzové na vrchu Chlum.<sup>426</sup>

Sepekov a jeho blízké okolí stále přináší důkazy osídlení i v následujících dobách. Před rokem 1884 či v tomto roce bylo přímo v Sepekově odhaleno kostrové pohřebiště z raného středověku, kde byl mezi jinými artefakty nalezen i denár Vladislava I. (1110-1125). Lze jen litovat, že přesná lokalizace této nekropole není dnes známa, zřejmě se pohřebiště nalézalo u kostela sv. Mikuláše nebo na návrší u kostela Jména Panny Marie.<sup>427</sup> I s přihlédnutím k archeologickým nálezům z klášterního okrsku z nedalekého Milevska lze říci, že tato oblast měla již před příchodem velmože Jiřího a založením premonstrátského kláštera velmi dlouhou sídelní tradici.<sup>428</sup>

První písemná zmínka o Sepekovu pochází z roku 1243 z predikátu Vítka, syna Závíše.<sup>429</sup> V době vlastnictví pány z Krumlova je Sepekov uváděn v predikátech ještě v letech 1251<sup>430</sup> a 1268.<sup>431</sup> V roce 1292 je Sepekov („Zalsye, partem villam circa Sopokow“)<sup>432</sup>

<sup>421</sup> K. KUČA, *Města IV*, s. 284. Ladislav SVOBODA et al., *Encyklopedie českých tvrzí II*, Praha 2000, s. 495.

<sup>422</sup> R. BLÁHA, *Záchranný archeologický výzkum*, s. 112; Josef PEŠEK, *Nechanice nad Bystřicí. Minulostí do přítomnosti*, Praha 1916, s. 18.

<sup>423</sup> R. BLÁHA, *Záchranný archeologický výzkum*, s. 112.

<sup>424</sup> Tamtéž.

<sup>425</sup> Petr MENŠÍK, *Pravěk na Milevsku. Archeologie regionu od nejstarších dob po raný středověk*, Milevsko 2012, s. 126.

<sup>426</sup> P. MENŠÍK, *Pravěk na Milevsku*, s. 63.

<sup>427</sup> Tamtéž, s. 115, J. FRÖHLICH, *Písecko v zrcadle archeologie*, Písek 1997, s. 186-187.

<sup>428</sup> P. MENŠÍK, *Pravěk na Milevsku*, s. 116-121.

<sup>429</sup> „Uito de Zepekow“ CDB IV/1, č. 34, s. 115; „Vitco de Zepecon“ CDB IV/1, č. 35, s. 116.

<sup>430</sup> Predikát Vítka z Krumlova – CDB IV/1, č. 225, s. 391.

<sup>431</sup> Predikát Budivoje – CDB V/2, č. 565, s. 136.

zmiňován mezi konfiskovanými statky Vítka ze Zálší, které král odňal Krumlovským za škody napáchané biskupovi Tobiášovi z Bechyně. Sepekov zde slouží jen jako označení polohy Zálší; v roce 1291 mezi výčtem konfiskátů povstalců figuruje jako „locus forensis“.<sup>433</sup> V roce 1306 je Sepekov udáván mezi statky, na kterých údajně leželo věno Závašovy dcery provdané za Hynka z Lichtenburka. Nález v zemských deskách však učiněn nebyl, a tak bylo žalujícím přikázáno v této záležitosti věčné mlčení.<sup>434</sup> V roce 1307 se Sepekov spolu s dalšími majetky dostává do rukou Rožmberků, kteří jej směňují s biskupem za zboží Křivsoudov a Heralec.<sup>435</sup> Sepekov zde není nijak blíže určen, v roce 1306 je uváděn jako „oppidum“.<sup>436</sup> Písemné prameny tak nevypovídají vůbec nic o případném charakteru sídla Krumlovských.

Otázka panského sídla v Sepekově a jeho lokalizace nebyla dosud uspokojivě zodpovězena a zřejmě se tento problém ani do budoucna nepodaří rozřešit. Panské sídlo zde mělo jen nedlouhého trvání, za Rožmberků zde již zmiňováno není. Existence „hradu“ je tak postavena pouze na nepřímých zmínkách z pramenů, které Sepekov uvádí jako predikátní sídlo, ačkoli jej jmenují jako „oppidum“, popř. „locus forensis“. Literatura klade panské sídlo jižně od centra obce na vyvýšené místo, kde dnes stojí barokní poutní kostel Jména Panny Marie, vybudovaný ve 30. letech 18. století.<sup>437</sup>

Původním kostelem v Sepekově, který měl farní práva, byl kostel sv. Mikuláše, který byl údajně založen až ve 20. letech 14. století biskupem Janem IV. z Dražic.<sup>438</sup> Někteří zastávají názor, že pětিলistá růže dochovaná na svorníku je erbovním znamením Vítkovců,<sup>439</sup> ovšem v potaz je také nutno vzít ikonografické znamení Panny Marie, kterým byla právě pětिलistá růže. Kostel sv. Mikuláše stával v centru obce na náměstí, kde ho zachycuje ještě první vojenské mapování (obr. XII). Byl však uzavřen v rámci josefských reforem jako nadbytečný a následně byl roku 1788 prodán ve veřejné dražbě. Koupil jej místní rychtář spolu se čtyřmi dalšími obyvateli Sepekova a bývalý kostel byl adaptován na obytnou budovu. Při velkém požáru Sepekova v roce 1912 však byla budova těžce poškozena, a než se rozhodlo, jaký bude její další osud, zda budovu po stránce památkové zachránit, zřítla se klenba. Zbytek obvodových zdí byl stržen a na místě byla vybudována nová zástavba. Architektonické detaily, tj. okenní kružby a zbytky žeber, byly převezeny do Milevska, kde měly být uloženy v nově vznikajícím muzeu. Do dnešních dnů je jich zachován pouze zlomek, neboť část jich byla ztracena během druhé světové války, kdy byly redeponovány a následně byly některé použity při rekonstrukci místní kanalizace.<sup>440</sup> Zbylé kusy, které zachránil sepekovský děkan Egon Maur, byly převezeny zpět do Sepekova, kde na nádvoří poutního kostela Panny Marie vzniklo malé lapidárium. Stavebně-historický průzkum současné zástavby stojící v místě původního kostela odhalil v areálu domu čp. 168 triumfální oblouk a část zdiva, které je datováno do 14. století.<sup>441</sup>

---

<sup>432</sup> RBM II, č. 1582, s. 681.

<sup>433</sup> RBM II, č. 2734, s. 1196

<sup>434</sup> RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>435</sup> RBM II, č. 2134, s. 920.

<sup>436</sup> RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>437</sup> Pavel BŘICHÁČEK, *Sepekov. Mariánské poutní místo*, Milevsko 2006.

<sup>438</sup> J. KYTKA, *Milevsko*, s. 140.

<sup>439</sup> J. FRÖHLICH, *Písecko*, s. 187.

<sup>440</sup> J. KYTKA, *Milevsko*, s. 140; J. FRÖHLICH, *Písecko*, s. 187.

<sup>441</sup> Uloženo v milevském muzeu pod č. ZAA 4719/2005 – AVČ 2004.

### 4. 3. 1. 9 Skalice

Sídlo zvané Skalice se nacházelo v blízkosti Sepekova; literatura uvádí dvě lokality, které jsou ztotožňovány s tímto sídlem.<sup>442</sup> Obě lokality jsou situovány nedaleko sebe, nalezi bychom je asi 1 km východně od Sepekova nad rybníkem Chobot (obr. XII 1-2). Lokalizace sídel do těchto míst byla podpořena nejen terénními anomáliemi, které lze s jistou dávkou představivosti interpretovat jako opevněné sídlo, ale i tradicí místních názvů a dalšími zprávami, které hovoří o tom, že se v rybníce Chobot nachází otesané kameny z nějakého hradu.<sup>443</sup>

Prvně je Skalice zmíněna v roce 1260 v predikátu Budivoje; jedná se o jeden z prvních predikátů, které se v této větvi rodu vyskytují.<sup>444</sup> Budivoj, který predikát použil vůbec poprvé, jej užíval nejčastěji po predikátu z Krumlova. Predikát žije až do poslední generace krumlovských Vítkovců a je v pramenech daleko frekventovanější než ze Sepekova, ačkoli zboží zřejmě tvořilo jeden celek. Společně, na jedné listině, se predikáty nikdy nevyskytují. Po zisku sepekovského zboží Rožmberky, jehož součástí zřejmě Skalice byla, již toto místo mizí z pramenů a není dále sledovatelné.

Podíváme-li se do historické literatury, mnozí autoři se o lokalizaci sídla zvaného Skalice ani nepokoušejí. Predikát je někdy také spojován s Vítkem z landštejnské větve rodu, který držel Skalici u Soběslavi a nikoli u Sepekova.<sup>445</sup> Ztotožnění lokality a jejího jména uvedl do historické literatury A. Sedláček.<sup>446</sup> Vycházel přitom z logického úsudku a dikce listin z let 1291 a 1306 pojednávajících o majetcích na Sepekovsku.<sup>447</sup> Dále také objevil, že název Skalice se traduje v místních urbárech pro označení části lesa Chlumu, a tak uvedl do literatury novou lokalitu, údajné sídlo krumlovských Vítkovců. Nedaleko Sepekova se však nachází dvě lokality, které je možné jako Skalici označit.

První lokalita je nazývána přímo jako Skalice nebo také Na Skalici a je možné ji situovat přibližně 250 m jihovýchodně od mlýna Kvěchov nad potokem Skalice (obr. XII 2). V současné době je toto místo těžké povrchovým průzkumem posoudit, protože bylo odtěženo lomem a je zcela nepřístupné kvůli hustému lesnímu porostu. V roce 1940 zde byl proveden archeologický výzkum pod vedením B. Dubského, ovšem v celkem pěti sondách nebyl objeven žádný archeologický materiál, který by značil přítomnost opevněného sídla.

Druhá lokalita je v kartografických pramenech a místní tradici označována jako Hradiště či Na Hradišti (obr. XII 1). Je situována na výběžku vystupujícím nad rybník Chobot asi 500 m východně od mlýna Kvěchov. I zde provedl B. Dubský archeologický odkryv a v celkem osmi sondách rovněž nebyl nalezen žádný archeologický materiál. V roce 2012 byly terénní relikt po údajném sídle zaměřeny a byl proveden pokus o jejich novou interpretaci.<sup>448</sup>

<sup>442</sup> Z. GERSDORFOVÁ et al., *Příspěvek k otázce*, s. 112.

<sup>443</sup> Tamtéž. Originální dokument je uložen v Milevském muzeu bez označení.

<sup>444</sup> „Budyvoy de Schalich“ – CDB V/1, č. 231, s. 360.

<sup>445</sup> Takto uvažoval o Skalici F. A. HEBER, *České hrady. Jižní Čechy*, s. 224. M. Pangerl Skalici taktéž lokalizuje k Soběslavi a nazývá ji jako „Feste“ – M. PANGERL, *Die Wittigonen*, s. 544. Východně od Skalice u Soběslavi v lese, kde se říká „V kamenech“ nebo „Zbožené město“ byly patrné stopy osídlení v podobě dochovaných terénních depresí. Jedná se zřejmě o zaniklou středověkou osadu – viz T. DURDÍK – F. KAŠIČKA – B. NECHVÁTAL, *Hrady, hrádky a tvrze na Písecku*, Písek 1995, s. 328.

<sup>446</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 280-283.

<sup>447</sup> RBM II, č. 2734, 1196; RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>448</sup> Z. GERSDORFOVÁ et al., *Příspěvek k otázce*, s. 113-122.

A. Sedláček ztotožňoval lokalitu Hradiště se zaniklým hradem krumlovských Vítkovců a přisuzoval mu velký význam, neboť tím, že sídlo brzy zaniklo, dokládá, jak vypadala první panská sídla, „tvoříc způsobou svou přechod jakýsi od slovanských hradův a týnů ke hradům středověkým.“<sup>449</sup> Terénní relikty, které popisuje A. Sedláček, zachycuje i druhé vojenské mapování, kde se opravdu zdá, že lokalita je obehnána valem a nachází se zde relikty po bývalých budovách – A. Sedláček tyto interpretuje jako věž a pozůstatky paláce, resp. sklepů pod budovou a přináší terénní náčrt celé lokality (obr. XIII).<sup>450</sup>

Po provedení povrchového průzkumu a zaměření terénních reliktních pomoci totální stanice a jejich následné vizualizaci lze konstatovat, že dochované objekty jsou zcela zřejmé pozůstatky antropogenních aktivit (obr. XIII). Jejich datování je sporné, neboť nebyl nalezen žádný datovací materiál; zřejmě se jedná o pozůstatky středověké či novověké. Zároveň zde postrádáme jakékoli pozůstatky kamenné destrukce, která by mohla pocházet z kamenných konstrukcí či podezdívky. Ačkoli se může zdát, že valová tělesa by mohla být pozůstatkem po fortifikaci, postrádáme absenci šijové fortifikace, která by ostroh na přístupové straně chránila. Oporu pro tvrzení, že se jedná o terénní relikty zaniklého opevněného sídla, tak nelze najít. Daleko pravděpodobnější vysvětlení je možné spatřovat v oblasti exploatace a prospekce nerostných surovin. Na úpatí vrcholu Chlum, kde se nachází i sledované lokality, byly objeveny zdroje bílého opálu, který mohl být využíván již v době bronzové.<sup>451</sup> Mezi obcemi Sepekov a Opařany, tj. severně odtud, byla lokalizována hlubinná ložiska zlata.<sup>452</sup> Dochované objekty by mohly odpovídat pozůstatkům prospekční činnosti, např. za účelem zachycení žilného ložiska polymetalických rud. Pravděpodobně se jedná o zaniklý prospekční areál, v jehož rámci se však těžba nijak výrazně nerozvinula. S ohledem na dosavadní poznání lokality i absenci archeologického materiálu je interpretace lokality jako zaniklého šlechtického sídla neudržitelná.<sup>453</sup>

Výpověď pramenů je natolik skoupá, že o podobě a lokalizaci sídla zvaného Skalice nemůžeme říci nic bližšího. Skalice je charakterizována jen jako „loco munitio“, tj. opevněné místo.<sup>454</sup> Závěrem lze tedy konstatovat, že mlhavé představy o lokalizaci sídla zvaného Skalice stále zůstávají.

#### **4. 3. 1. 10 Strunkovice nad Blanicí**

Městys Strunkovice nad Blanicí se nachází v Jihočeském kraji v okrese Prachatice, necelých 10 km severovýchodně od okresního města.

Ve srovnání s horním a středním tokem řeky Blanice, pro něž jsou charakteristická poměrně hluboká údolí, se krajina v okolí městyse otevírá a přechází v mírně zvlněnou rovinu směrem k Vodňanům. Díky tomu je zde daleko mírnější klima ve srovnání s vyššími

<sup>449</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 281; Jan Karel HRAŠE, *Hradiště u Sepekov*, Památky archaeologické 9, 1871-1873, s. 451-453.

<sup>450</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 281.

<sup>451</sup> Ondřej CHVOJKA et al., *Osídlení z doby bronzové v povodí říčky Smutné v jižních Čechách*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách – Supplementum 8. České Budějovice 2011, s. 298.

<sup>452</sup> P. MORÁVEK et al., *Zlato*, s. 115; V. NOVÁK, *Topografická mineralogie*, s. 214.

<sup>453</sup> Z. GERSDORFOVÁ et al., *Příspěvek k otázce*, s. 121.

<sup>454</sup> RBM II, č. 2070, 893; RBM II, č. 2734, s. 1195.

polohami Pošumaví a Šumavy a také proto byla tato oblast osídlena již od pravěku, což dokládají četné archeologické nálezy.<sup>455</sup>

Překvapující výsledky o osídlení tohoto regionu v pozdně hradištním období přinesl archeologický výzkum rozsáhlého raně středověkého sídliště v poloze Na Hořicích. Nejintenzivnější osídlení zde nastalo ve 12. století, zejména v jeho druhé polovině, a udrželo se až do prvních let 13. století, kdy zaniklo mohutným požárem.<sup>456</sup> Sídliště bylo objeveno na jaře roku 1991 na staveništi připravovaném pro výstavbu rodinných domů. Následně byla lokalita posouzena z hlediska archeologického potenciálu a v letech 1992-1996 se zde konal záchranný archeologický výzkum, který objevil rozsáhlé sídliště, předchůdce vrcholně středověkého městečka. Hmotná kultura tohoto sídliště byla na velmi vysoké úrovni. Specializovanou výrobu dokládají nálezy kovářských výrobků (vybavení koně a jezdce – souvislost se Zlatou stezkou, zbraně – hroty šípů, lamely zbroje, stavební kování – kování truhlic, panty i běžné užité výrobky – předměty denní potřeby – břitva, ale i rydlo na psaní). Spektrum archeologických nálezů (nálezy přeslenů z mastku, jehly) dokládá i rozšířenou textilní výrobu. Ve srovnání s jinými zkoumanými sídlišti datovanými do 12. století pochází ze Strunkovic mnohem více výrobků z barevných kovů, mezi nimiž jsou zastoupeny jak předměty okrasné (šperky – zejména prsteny, mezi nimiž zaujímá výjimečné postavení prsten osazený říční perlou, náušnice, závěsky), tak i předměty denní potřeby (pinzeta, přezky, lžička). Některé předměty byly pozlacené, a to technikou amalgamace, což je nejstarší doklad užití této techniky v raně středověkých Čechách.<sup>457</sup> Získávání zlata amalgamací je pak v průběhu 13. století v jižních Čechách archeologicky doloženo.<sup>458</sup> K nalezeným předmětům patří i výrobky ze skla, závěsek a korálek, přičemž se velmi pravděpodobně jedná o předměty importované z Itálie. Mezi nejcennější nálezy patří pět mincí – tři jsou ražbami českých knížat, dvě pak ražbami pasovských biskupů.<sup>459</sup> První dva nalezené denáry patří mezi ražby knížete Bedřicha z let 1179-1181, třetí denár je knížete Konráda II. Oty z roku 1182. Další dvě mince jsou feniky ražené pasovským biskupstvím, zřejmě z let 1172-1221, přičemž bližší časové zařazení není proveditelné z důvodu chybějícího opisu. Nálezy mincí jsou o to cennější, že byly nalezeny v neporušeném archeologickém kontextu.

Objev raně středověkého sídliště tak dokazuje, že Strunkovice byly významným emporiem na obchodní stezce, jak dokládají výše popsané archeologické nálezy.

První písemná zmínka pochází z roku 1228,<sup>460</sup> nedlouho poté jsou Strunkovice zmíněny v papežské listině Řehoře IX., který potvrzuje majetek a svobody abatyši a sestřám kláštera u sv. Jiří v Praze. Zde jsou Strunkovice zmíněny již jen jako „villa“. S velkou měrou pravděpodobnosti lze říci, že tyto písemné zprávy se vztahují již k nově založené obci pod

<sup>455</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 13-19.

<sup>456</sup> Tamtéž, s. 21. Na následujících stránkách pojednává o archeologickém výzkumu Na Hořicích (s. 22-57). Dílčí výsledky jednotlivých výzkumných sezon byly publikovány na stránkách časopisu *Výběr*: J. KUDRNÁČ, *Archeologický výzkum ve Strunkovicích nad Blaníci v roce 1994*, *Výběr*. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, s. 85-92; Týž, *Strunkovice nad Blaníci ve světle archeologického výzkumu v roce 1995*, *Výběr*. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 33, 1996, s. 165-170; shrnující zpráva J. KUDRNÁČ, *Strunkovice nad Blaníci*, *Výzkumy v Čechách 1993-1995*, 1997, s. 287-288.

<sup>457</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 50.

<sup>458</sup> J. FRÖHLICH – E. KOPPOVÁ, *Výzkum středověkých dolů a úpraven zlata na Kometě. Zpráva o činnosti Prácheňského muzea za rok 1991*, Písek 1992, s. 29-38, zejména s. 36-37.

<sup>459</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 51-55.

<sup>460</sup> „In provincia Netolicensi...Stronkowici“ RBM I, č. 723, s. 336, r. 1228?; RBM I, č. 810, s. 380, r. 1233 – papež Řehoř IX. potvrzuje abatyši a sestřám kláštera u sv. Jiří v Praze jejich majetky a svobody: „in provincia Natolicensi...Stroncovici et Lusna villas...“

starým sídlištěm. Pokud by v této době ještě existovalo sídliště v poloze „Na Hořicích“ a plnilo-li by stále funkci tržiště a opevněného hradiště, očekávali bychom u něj jinou charakteristiku, jako např. forum, castrum či castellum.<sup>461</sup>

Další písemná zmínka pochází z doby, kdy Strunkovice měli již v držení páni z Krumlova. Poprvé jsou zmíněny v roce 1290 v predikátu Voka, který, ač dosud používal výhradně predikátu z Krumlova, psal se nyní jako „Woko, nobilis dictus de Struckowiz“.<sup>462</sup> Následně se v predikátech Krumlovských ani v jiných listinách až do roku 1334 Strunkovice neobjevují.

Vok z Krumlova měl podle novější literatury založit v blízkosti kostela hrádek. Lokalizaci sídla se zabývali F. Kašička a B. Nechvátal, kteří usuzují, že hrádek byl vystavěn na ostrožně obtékané řekou Blanici východně od již existujícího kostela sv. Dominika, v prostoru nepravidelně trojúhelného bloku domů, tj. v místě, kde dnes stojí zejména domy čp. 68, 153, 69 a 70 (obr. XIV).<sup>463</sup> Vnitřní prostor bloku vytváří jakousi ostrožní terasu, která je od nižší části městečka na levém břehu Blanice vymezena nepravidelně obestavěným skalnatým svahem s mladšími terasními zídkami.<sup>464</sup> Ve středověkých pramenech existence tohoto sídla není nijak postihnuta, ale jisté indicie přináší raně novověké prameny. Ještě v roce 1607 zde stála nějaká zeď, která byla patrně součástí staršího sídla, ještě v roce 1661 se v kupní smlouvě uvádí „...kus místa na hradišti bez zdí“.<sup>465</sup> Pojmenování „Hradiště“ či „Na Hradišti“ je dále zmíněno v pozemkové knize z třetí čtvrtiny 17. století.<sup>466</sup> Pro tutéž polohu se nověji pak ujalo označení „Betlém“.<sup>467</sup> Panské sídlo zde nemělo zřejmě příliš dlouhého trvání, snad pouze za pánů z Krumlova. Ke kontrole Zlaté stezky, která Strunkovicemi procházela, vznikl ve druhé polovině 15. století nevelký opevněný objekt na temeni vrchu Na Hořicích severozápadně nad Strunkovicemi (498 m). Též toto by nasvědčovalo tomu, že starší hrádek již zcela zanikl. V dnešní době nejsou po jakémkoli opevněném objektu v intravilánu obce žádné pozůstatky, případné archeologické situace byly zničeny při stavbě domů.

Zřejmě jediným svědkem časů Krumlovských je zdejší kostel sv. Dominika. Jedná se o nevelký jednolodní kostel s polygonálně ukončeným presbyteriem, k jehož severní straně přiléhá mladší věž a sakristie. V interiéru i exteriéru kostela se dochovaly dobře datovatelné architektonické prvky (klenba, konzoly, portály, okna v presbyteriu), přesto o době jeho založení nepanuje v odborné literatuře shoda; starší soupis památek uvádí jako dobu založení již konec 12. století,<sup>468</sup> zatímco J. Kuthan na základě rozboru dochované architektury tvrdí, že stavba pochází až z pokročilejší třetí čtvrtiny 13. století.<sup>469</sup> Strunkovický kostel řadí do

---

<sup>461</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 58.

<sup>462</sup> RBM II, č. 1513, s. 651/ FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>463</sup> T. DURDÍK – F. KAŠIČKA – B. NECHVÁTAL, *Hrady*, s. 115 (na s. 116 jen plán s vyznačením místa); v souborném díle Karel TŘÍŠKA et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy*, Praha 1986, s. 185 je zdejší „tvrz“ lokalizována do míst čp. 68-71 a 79. A. Sedláček se o lokalizaci ani nepokouší – A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 124.

<sup>464</sup> T. DURDÍK – F. KAŠIČKA – B. NECHVÁTAL, *Hrady*, s. 115.

<sup>465</sup> Jarolím MAŘÍK, *Paměti městyse Strunkovic*, Vodňany 1926, s. 18.

<sup>466</sup> Tamtéž.

<sup>467</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 58.

<sup>468</sup> Josef SOUKUP, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém XXXIII. Politický okres Písecký*, Praha 1910, s. 317-320.

<sup>469</sup> Jiří KUTHAN, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1977, s. 124-125.

souboru staveb poznamenaných ohlasem tvorby královské huti činné v Písku a na Zvíkově.<sup>470</sup> Signifikantní pro tuto skupinu staveb a jejich zařazení do datačního rámce jsou portály s tzv. talířovými prstenci, které svou skladbou a slohovým charakterem ohlašují nástup rané gotiky.<sup>471</sup> I když je profilace strunkovického portálu pokročilejší a sloupky v ústupcích portálu subtilnější (obr. XIV), přeci není zakončen hrotitým obloukem jako ostatní portály ze skupiny staveb uváděné J. Kuthanem; portál zachovává stále archaické schéma archivoly, které je blízké portálu vedoucímu na tribunu kostela strakonického hradu. Ovlivnění stavby strakonickými staviteli či staviteli Bavorů ze Strakonice je v tomto případě reálnější než královskou hutí, pokud přijmeme hypotézu, že zakladateli současné stavby kostela sv. Dominika mohli být krumlovští Vítkovci. Strunkovice se totiž nacházely v těsné blízkosti bavorovské rodové domény, která se rozkládala severně od Strunkovic.<sup>472</sup> Jako velmi pravděpodobné se ale jeví, že prvotní kostel zde byl založen již v době vysazení Strunkovic, tj. nejpozději ve druhé třetině 13. století. J. Kudrnáč upozorňuje na nepřilíš rozšířené patrocínium sv. Dominika, kterému je v Čechách zasvěceno jen několik kostelů a uvažuje dále o tom, že volba zasvěcení kostela snad souvisí s rozšířením valdenské hereze na jihu Čech.<sup>473</sup>

V průběhu 14. století se Strunkovice pozdvihly na městečko, a to nejen díky své poloze na Zlaté stezce. V okolí městečka jsou doložena rýžoviště zlata, do dnešních dnů o tom svědčí dochované sejpy podél Blanice. U nedalekého Žichovce dokonce vznikla během 14. století dočasná osada rýžovníků zlata, což dokládají archeologické nálezy, pozůstatky po rýžování a zlomky keramiky.<sup>474</sup> V první písemné zmínce ze 14. století, v roce 1334, jsou Strunkovice zmíněny ještě jako „villa“ příslušející k panství rožmberského Bavorova,<sup>475</sup> o necelých 20 let později, v roce 1351, jsou společně s Bavorovem uváděny již jako městečko.<sup>476</sup> Od roku 1357 náležely Strunkovice správně pod Helfenburské panství, roku 1593 byly Petrem Vokem z Rožmberka prodány společně s celým panstvím královskému městu Prachatice.

#### 4. 3. 2. *Sídla hypotetická*

##### **Neznámý hrad u Strašína**

Na vrcholu bezejmenné kóty (711 m. n. m.) jižně od centra obce Strašín, ležící 11 km jihovýchodně od města Sušice (okr. Klatovy), se nachází staveniště hradu neznámého jména. Historické zprávy o hradu mlčí a dosavadní literatura se neshodne ani na datování nejstarších zmínek o nedaleké vsi Strašíně.

---

<sup>470</sup> J. KUTHAN, *Středověká architektura* s. 124-125. Do této skupiny řadí kostely s hrotitými portály v Lašovicích u Milevska, již zmíněný kostel ve Strunkovicích, dále kostely ve Velké Pečici na Příbramsku a v Kamenici nad Lipou.

<sup>471</sup> Tamtéž, s. 116.

<sup>472</sup> M. SVOBODA, *Páni ze Strakonice*, s. 207-211.

<sup>473</sup> J. KUDRNÁČ, *Strunkovice*, s. 63.

<sup>474</sup> Tamtéž, s. 67.

<sup>475</sup> RTT I, s. 405.

<sup>476</sup> M. SVOBODA, *Páni ze Strakonice*, s. 211.



Nejstarší zmínky o okolí Strašína pochází z roku 1045, kdy se toto území uvádí mezi majetky břevnovského kláštera v rámci tzv. Nezamyslického újezdu. Ten tvořily osady Hliněný Újezd, Velké Hydčice, Hejná, Budětice, Podmokly, Bukovník, Žihobce a Nezamyslice, kde bylo sídlo proboštství. Do těchto majetků patřilo zřejmě i Strašínsko, ovšem vlastní zprávy o něm nemáme. Následně se Strašínsko dostalo do rukou hrabat z Bogenu, kteří jej drželi jako součást Sušicka. Po různých šarvátkách a dědických nárocích po vymření Bogenů se Sušicko vrátilo natrvalo do českých rukou až v roce 1273.<sup>477</sup>

Jak prokázal stavební rozbor kostela Narození Panny Marie u Strašína, již kolem poloviny 13. století stála na jeho místě rozsáhlá kamenná stavba. Někteří dokonce předpokládají, že kostel tvořil celek s opevněným sídlem, odvolávající se i na etymologii názvu Strašín, odvozeného zřejmě od vlastního jména Stráša, podle nějž bylo místo pojmenováno.<sup>478</sup> Je fakt, že kostel zůstal opevněným bodem až do novověku, zbytky opevnění jsou v okolí kostela doposud patrné.

Údajně z roku 1254 pochází listina, v níž Mikuláš, příslušník johanitského řádu, skládá slib do rukou Jana ze Švamberka, zvaného „magister prioratus Bohemiae“, a slibuje svěřený kostel opatrovat.<sup>479</sup> Problémem je, že A. Profous, na základě vročení RBM, klade tuto zprávu do roku 1254, ačkoli dnes víme, že se jedná o mladší falzum.<sup>480</sup> Právě to pak zapříčinilo řetězení dalších omylů. Plebána Mikuláše, který je ve falzu zmíněn, totiž následující generace autorů ztotožnily s jakýmsi Mikulášem, který je zmiňován v následujících listinách z roku 1274.<sup>481</sup> Vydavatelem těchto listin byl Vítek z Krumlova, který potvrzuje, že „villam dictam Strasan“ prodal paní Kristýně a jejímu synu Mikuláši z Prahy, kteří ji pět let drželi a následně za 100 hřiven prodali strakonickým johanitům. První listina nečiní zmínky o dalších majetcích, druhá zmiňuje kromě „villam dictam Strazen“ dva mlýny s pozemky za potokem, které vlastnila paní Kristýna se synem, nadto Vítek se syny za 20 hřiven prodává strakonickým johanitům na jejich naléhání ještě část lesa u Strašína. O kostele ani o ničem dalším listiny nehovoří. Pro závěr, zda se jedná opravdu o jedno a totéž místo je interpretace těchto listin klíčová. Argumenty, že zmiňovaný Mikuláš je ta samá osoba, tedy padají a otázkou zůstává, zda je to opravdu jeden a tentýž Strašín u Sušice.<sup>482</sup> Jiní badatelé se domnívají, že se jedná o Strašice u Sobětic.<sup>483</sup> Obě lokality jsou od sebe vzdáleny cca 9 km. Poněkud neobvyklá interpretace, která poněkud upadla v zapomnění a jeví se nám jako méně pravděpodobná, je, že se jedná o Velké Strážné na Českokrumlovsku.<sup>484</sup>

<sup>477</sup> K dějinám a sídelnímu kontextu oblasti viz L. ČAPEK, *Příspěvek ke studiu hradiště Prácheň a jeho zázemí v 10. až 13. století na základě archeologických a historických pramenů*, Vlastivědný sborník Muzea Šumavy v Sušici 8, 2014, s. 107-132; Jan LHOTÁK, *K vývoji městské správy v Sušici od nejstarších dob do roku 1850*, *Minulostí západočeského kraje* 43, 2008, s. 13-20; Jiří MARTÍNEK, *Sušicko – bylo či nebylo?* *Historická geografie* 30, 1999, s. 85-99; František KUBŮ, *Die Grafen von Bogen in Böhmen*, in: *Die Anfänge der Grafen von Bogen-Windberg*, Windberg 1999, s. 126-145; Vladimír HOLÝ, *Počátky osídlení Královského hvozdu na Šumavě*, *Minulostí západočeského kraje* 24, 1988, s. 141-167;

<sup>478</sup> A. PROFOUS, *Místní jména IV*, s. 188. Tento názor přebírá i mladší literatura - viz Z. KNOFLÍČEK, *Zapomenutý hrad Strašín*, s. 57.

<sup>479</sup> RBM II, č. 16, s. 7.

<sup>480</sup> Za konzultaci zde děkuji PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D.

<sup>481</sup> CDB V/2, č. 753, 754, s. 418-420.

<sup>482</sup> A. PROFOUS, *Místní jména IV*, s. 188; J. ANDERLE, *Nedostavěný hrad*, s. 328.

<sup>483</sup> Z. KNOFLÍČEK, *Zapomenutý hrad Strašín*, s. 58. Usuzuje tak na základě toho, že Strašice patřily „strakonickým křížovníkům i v pozdějších dobách.“

<sup>484</sup> F. FRANZ, *K dějinám Vítkovců*, s. 30. Tento názor přejal i J. Polách, aniž by svůj zdroj citoval – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 125.

O Strašíně pak písemné prameny mlčí až do roku 1380, kdy sem Půta ze Skály, držitel Rabí, dosazuje nového faráře.<sup>485</sup> Strašín náležel k majetkům Rabí i v následujících letech, neboť jsou zde jeho držitelé uváděni jako patroni místního kostela.<sup>486</sup>

Neznámý hrad u Strašína je z kastelologického hlediska nesmírně zajímavou lokalitou, neboť se jedná o jediný hrad v Čechách opuštěný v tomto stadiu výstavby.<sup>487</sup> Stavenišťem se stal hřeben nad osadou Lazna, který hradu dával dominantní polohu nad Strašínem a okolím. Ze tří stran byl budoucí hrad chráněn přirozeným příkrým svahem. Na jižní a části jihozápadní strany bylo staveniště odděleno příkopem a valem. O nedokončení opevnění svědčí to, že na západní a severozápadní straně již nebylo provedeno a prvotní práce se soustředily na budoucí přístupovou stranu, kde je i příkop dosud nejhlubší. Na vnitřní ploše nejsou patrné žádné pozůstatky staveb; v jihovýchodní části se zde tyčí skalní blok, na kterém nejsou pozorovatelné zbytky opracování, ačkoli odtud pochází dosud jediné úlomky keramiky. Tyto byly rámcově datovány do 13. století.<sup>488</sup> Jediným pozůstatkem konstrukcí je tak nevysoká zídka z nasucho kladených kamenů na jihozápadní straně. A. Sedláček zde zmiňuje ještě další zbytky zdí, které dnes již nejsou patrné. Lokalitu za nedostavěný hrad nepovažuje; ač o historii lokality nepíše a ani se o její nástin nepokouší, tvrdí, že se zřejmě jedná o sídlo, které patřilo „k starším toho druhu opevněním, které přestaly ve 13. století.“<sup>489</sup>

### Vitanova hora

Hradiště nebo tvrz na Vitanově hoře u Božetic (dnešní Vitanka na kótě 587 m. n. m.) v lese Bečovy zmiňuje jako hypotetické sídlo A. Sedláček.<sup>490</sup> Usuzuje tak z tradice, že temeni hory se říká „Na Hradišti“ a je pravděpodobné, že pokud zde nějaká tvrz stávala, patřila zřejmě krumlovským Vítkovcům. O tom může svědčit i vlastní název hory Vitanka (jako analogie uvádí tvrziště Wittenhäusel u Blažejova a Vítkův Hrádek, které mají údajně jméno svého zakladatele).<sup>491</sup> Je pravdou, že bečovský les spolu s Božeticemi je výslovně zmiňován roku 1291, kdy je král Václav II. spolu s dalšími statky daruje jako odškodné pražskému biskupovi.<sup>492</sup> Lidová tradice kladoucí sem jakési hradiště se však nezrcadlí v žádném nám známém kartografickém prameni; rovněž tak neshledáváme žádné terénní anomálie, které by bylo možné vyhodnotit jako pozůstatek opevněné stavby (LIDAR, DMR 5). V samotných Božeticích není známé žádné panské sídlo, které by dosavadní soupisy zaznamenávaly.

---

<sup>485</sup> LC III-IV, s. 142.

<sup>486</sup> LC VI, s. 116; LC VII, s. 140.

<sup>487</sup> K archeologickému poznání viz J. ANDERLE, *Nedostavěný hrad*, s. 327-329; M. VĚTROVEC, *Hrad u Strašína*; J. HLOŽEK – M. VĚTROVEC, *Nedostavěný hrad*, v tisku.

<sup>488</sup> Problémem je, že při novém zhodnocení lokality, které přináší ve svém článku J. HLOŽEK – M. VĚTROVEC, *Nedostavěný hrad*, v tisku, se nepodařilo tyto střeby dohledat a nové povrchové sběry byly neúspěšné.

<sup>489</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady XI*, s. 103

<sup>490</sup> A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 282.

<sup>491</sup> Tamtéž.

<sup>492</sup> RBM II, č. 2734, s. 1195.

### 4. 3. 3 Závěrečné zhodnocení

Máme-li zhodnotit problematiku sídel pánů z Krumlova, nemůžeme tak činit definitivně, protože máme k dispozici značně fragmentární pramennou základnu. Pokud bychom pracovali jen s písemnými prameny, dostaneme velmi zkreslený obraz této problematiky. Prakticky nejvíce zmínek o místech, kde stála sídla krumlovských Vítkovců nebo kde jsou předpokládána, máme z predikátů jednotlivých členů rodu. Zde je ovšem nutné poznamenat, že otázka predikátů je velmi komplikovaná. Predikát totiž nevypovídá nic o právním vztahu osoby, která predikát použila, k dané lokalitě.<sup>493</sup> Názorně o tom vypovídají stále trvající diskuse o držbě Falkenštejna, nebo dalším příkladem jmenujme epizodickou držbu královského hradu Hluboká. Pokud nemáme jiné zprávy o vztahu osoby k danému místu, nemůžeme jen na základě užití predikátu vyvozovat žádné závěry jak o druhu držby, tak o existenci sídla.

Za doby existence rodu se objevuje celkem 10 predikátních sídel, přičemž jedno z nich je sporné. Jedná se o Načeradec, který měl jen jednou užit ve svém predikátu Vítek, který se jinak výhradně psal z Krumlova, což budí otázku, zda osoba uvedená Závišem z Falkenštejna jako „patruum meum Witigonem de Natscharat“,<sup>494</sup> je opravdu Vítek z Krumlova, Závišův strýc. Další místa, která jsou uvedena v predikátech a jsou zmíněna také pouze jednou, totiž Nechanice a Strunkovice, jsou uvedeny u osob, jejichž identifikace s pány z Krumlova je nesporná. Zatímco Nechanice jsou prvním doloženým predikátem pánů z Krumlova, Strunkovice se objevují poměrně pozdě, až roku 1290. Snad o použití predikátu rozhodla větší blízkost Strunkovic než Krumlova od prodávaného zboží, možná, že Záhoří nějak administrativně patřilo pod strunkovické panství, nevíme. S jistotou nelze říci nic, co ovlivnilo Voka při volbě predikátu v jím vydané listině. Nejpozději se objevuje predikát z Ledenic, který vlastně za dobu svého života žádný člen rodu aktivně nepoužil, a tento predikát je uváděn u bratrů Záviše z Falkenštejna pouze v memoriálních zmínkách. Je tedy otázkou, zda lze souhlasit s hypotézou, že to bylo jediné zboží, které jim po konfiskacích zůstalo. S tímto závěrem bychom byli opatrní, protože neexistuje žádný důkaz pro to, že by Závišovým bratřím na jihu Čech zůstaly po roce 1290 svobodné majetky, když víme, že byli odsouzeni a že o zboží, které řádně prodali (tj. Hořice), se vedly ještě dlouho po jejich útěku ze země spory.

Nejfrekventovanějším predikátem je beze sporu Krumlov. U tohoto predikátu nacházíme posun ve vnímání a užití predikátu. Zatímco dosud jmenované predikáty ztotožňovaly osobu s určitým místem, u Krumlova dochází ke vnímání původu osoby z určitého rodu. Víme s jistotou, že Vítek III. ani jeho bratři Český Krumlov nikdy nedrželi, přesto Vítek III. několikrát tohoto predikátu užil, a to zcela vědomě; ve dvou případech listinu nechal potvrdit vlastní pečeti, na jejímž opise je predikát z Krumlova použit. Také svého otce tak jednou tituluje, v roce 1290, když jej vzpomíná na donační listině pro vyšebrodský klášter: „ego Witigo et frater mevs Woko filii domini Wudwoii pie memorie de Chrumenav“.<sup>495</sup> Touto frází se vlastně identifikuje on a jeho bratr s rodem. Jeho otec Budivoj v listinném materiálu predikátu z Krumlova nikdy aktivně nepoužil, pokud nebudeme počítat s dobovým

<sup>493</sup> T. DURDÍK, *K počátkům šlechtických hradů v Čechách. Nekastellologickým přátelům*, Archeologické rozhledy 5, 2004, s. 170.

<sup>494</sup> UBLoE III, č. 421, s. 388.

<sup>495</sup> FRA XXIII, č. 40, s. 44-45.

falzem, kterým pojišťuje prvotní donaci vyšebrodskému klášteru<sup>496</sup> a dvě podezřelé listiny Jindřicha a Vítka z Rožmberka vydané pro vyšebrodský klášter.<sup>497</sup> I Budivoj používá na svých pečetích opisu D[E] CRVMNOV, resp. DE KRVMNOVVE, ale jeho generací se páni z Krumlova majetkově štěpí na dvě samostatné větve.

Dostáváme se tak k otázce predikátu ze Sepekova. Budivoj a jeho potomstvo je často literaturou označováno za sepekovskou větev rodu, ale nikdo nezohledňuje, že frekventovanějším predikátem v této větvi rodu je Skalice. I zde nacházíme posun, který snad souvisí ne tak s rodovou identifikací, jako s přesunem sídla. Zatímco Vítek II., Budivojův bratr, predikát ze Sepekova použil jako první několikrát v roce 1243 a pak se následně píše již výhradně z Krumlova, možná jednou z Načeradce, Budivoj, zakladatel „sepekovské“ větve, predikát ze Sepekova použil jen jednou, v roce 1268,<sup>498</sup> kdy už mezitím od roku 1260 používá výhradně predikátu ze Skalice. Skalice je uvedena jako identifikační predikát u jeho synů, kdy jsou jmenovány škody, které napáchali, a jejich majetky, které propadly konfiskacím. V těchto memoriálních zmínkách Skalice představuje identifikaci s rodem a místem zároveň. Ledenice, které jsou na těchto listinách uváděny též, představují pak výčet dalšího majetku, který odsouzcům patřil a zřejmě podlehl též konfiskaci. Z tohoto posunu v užití Sepekov-Skalice vysvítá, že Skalice byla zřejmě sídlem vyšší kvalitativní úrovně, které zřejmě převzalo funkci hlavního sídla této rodové linie. Kde se toto „loco munitio“ nacházelo a jak vypadalo, není známo.

Dostáváme se tak k dalším otázkám – pokud v daném predikátním místě opravdu stálo panské sídlo, jak bychom jej dnes mohli kvalitativně hodnotit? Pokud bychom shrnuli písemné prameny 13. století obecně, nemáme žádné přímé doklady o zakládání hradů šlechtici. Je pravděpodobné, že nějaký normativ či regulativ pro založení hradu šlechticem existoval, nicméně žádné písemné doklady o tom výslovně nehovoří. Ne každé výše popisované sídlo bychom mohli nazvat „hradem“ a je naprostý paradox, že právě predikáty jsou často používány jako doklady pro existenci sídla, resp. hradu. O kvalitativní stránce mnohých sídel toho mnoho říci nemůžeme, neboť přesně neznáme jejich lokalizaci, neboť zcela zanikla. Jen ve dvou případech můžeme jistě hovořit o hradu – a to v Ledenicích a Českém Krumlově. Co se ukázalo jako nezanedbatelný fakt, je silná vazba sídel pánů z Krumlova na těžbu drahých kovů.

Krom sídel predikátních, u nichž bývá předpokládána rezidenční funkce, ačkoli u mnohých z nich je v případě pánů z Krumlova zcela nedoložitelná, lze v krajině a toponymech nalézt stopy po dalších opevněných objektech, o nichž toho příliš nevíme. Nově osidlované oblasti a zakládané vsi často ležely velmi daleko od rezidenčních sídel svých pánů, kteří se samozřejmě snažili nově kolonizované oblasti mocensky, popř. i vojensky zajistit. Z dob kolonizačních aktivit tak nacházíme pozůstatky menších fortifikovaných objektů, které existovaly jen krátce, což dokládá svědectví archeologických pramenů. Zpravidla se jedná o objekty malé rozlohy situované v odlehlých polohách od významnějších center, charakteristická je pro ně dále nenáročnost výstavby (tj. často zemní opevnění, téměř žádné pozůstatky po vnitřní zástavbě, která byla zřejmě dřevohlinitého charakteru) a absence

---

496 CDB V/1, č. 189, s. 301 †.

497 CDB V/2, č. 656, s. 285 †; CDB V/2, č. 737, s. 399. Obě listiny jsou textově shodné a vznikly zřejmě až po Budivojově smrti, v roce 1274.

498 CDB V/2, č. 565, s. 136.

pisemných zmínek. Literatura tyto objekty nazývá kolonizačními provizorii,<sup>499</sup> ačkoli tato kategorie je v české kastelologii stále přijímána s rozpaky.<sup>500</sup> Takové objekty totiž nemusely jen sloužit jako kolonizační opora, ale lehčí fortifikace byly budovány na hranicích panství či území, či mohly sloužit jako strážní body na dálkových komunikacích. Podobným typem objektů, pro které je však dalším kritériem jejich poloha často v extrémních polohách, se vžilo kategorické označení „horské hrádky“.<sup>501</sup>

Na Českokrumlovsku zachycujeme několik objektů, na které se vztahuje výše uvedená charakteristika. Vzhledem k absenci písemných zmínek není však úplně jasné, kdo byl jejich zakladatelem.

Ve vzdálenosti necelých 7 km západně od Českého Krumlova se na kótě 658 nachází pozůstatky opevněného objektu známého jako Raciberk.<sup>502</sup> Vzhledem k tomu, že Boletice již patřily k majetkům zlatokorunského kláštera, je možné, že Raciberk byl vybudován na hranicích panství zlatokorunského kláštera a krumlovských Vítkovců. Přimo v Boleticích stojí románský kostel sv. Mikuláše, u nějž je doloženo archeologickým výzkumem starší panské sídlo a zaniklá obec.<sup>503</sup> Na Raciberku byl vybudován dvoudílný opevněný objekt, který se skládá z jádra a předhradí. Jádro objektu bylo situováno na skalnatém vrcholu kopce, obehnáno valem a příkopem vysekaným do skály. Opevnění tak vymezuje kruhovou plochu jádra o průměru zhruba 40 m. Na východní straně k jádru přiléhá valem opevněný svažitý prostor, který mohl plnit funkci předhradí a probíhal tudy vstup. Celková plocha opevněného objektu včetně předhradí je nevelká, jen cca 0,48 ha.<sup>504</sup>

Podobný fortifikovaný objekt, zřejmě vybudovaný Rožmberky, nacházíme jihovýchodně od Spolí u Českého Krumlova nad vltavským údolím. Objekt zaujímá plochu cca 75 x 85 m, jeho jádro tvoří plošina ve tvaru nepravidelného šestiúhelníku. Jádro je na všech stranách obklopeno příkopem, přičemž na nejméně chráněných stranách, tj. na severní a západní straně je opevnění zdvojené. Povrchovým sběrem se podařilo získat i úlomky keramiky s příměsí tuhy datovatelné rámcově do druhé poloviny 13. století.<sup>505</sup>

V jižním Povltaví nacházíme i další podobné lokality, přičemž s Vítkovci mají spojitost zřejmě fortifikace u Zátone,<sup>506</sup> Thurmburg u Malšína<sup>507</sup> a Vítkův Hrádek.<sup>508</sup> Posledně jmenovaný by se dal zařadit do kategorie tzv. horských hrádků, a to díky své extrémní poloze, neboť leží v nadmořské výšce 1035 m. Vítkův Hrádek na rozdíl od ostatních

<sup>499</sup> Vladimír WOLF, *K problematice tzv. kolonizačních provizorií (úvaha nad funkcí a fortifikací)*, *Castellologica bohemia* 6, 1998, s. 107-109.

<sup>500</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 26.

<sup>501</sup> T. DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie*, s. 167.

<sup>502</sup> Jan JOHN – Markéta ŘEŘICHOVÁ, *Povrchový průzkum terénních relikvů výšinné lokality Boletice – Raciberk (okr. Český Krumlov)*, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 24, 2011, s. 337-342.

<sup>503</sup> J. HAVLICE, *Kostel sv. Mikuláše v Boleticích*, s. 115-126.

<sup>504</sup> J. JOHN – M. ŘEŘICHOVÁ, *Povrchový průzkum*, s. 340.

<sup>505</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 29-31.

<sup>506</sup> Tamtéž, s. 32-38.

<sup>507</sup> O. CHVOJKA – J. JOHN – D. KOVÁŘ, *Středověký hrádek na vrchu Thurmburgu u Ostrova na Šumavě (okr. Český Krumlov)*, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 18, 2005, s. 91-103.

<sup>508</sup> Archeologické nálezy kladou vznik Vítkova Hrádku již do 13. století – viz J. HAVLICE, *Hrad Vítkův Kámen – archeologický výzkum v hradním donjonu v roce 2004*, *Castellologica bohemia* 12, 2010, s. 543; J. HAVLICE, *Vítkův Kámen u Svatého Tomáše na Šumavě: historie, stavební vývoj a výsledky posledních průzkumů hradu*, in: *Šumava v proměnách času. Revue Jungbauerova šumavského vlastivědného spolku* 2, Horní Planá 2016, s. 192-215; zpracování archeologických nálezů viz Jindřich VÁGNER, *Středověké šlechtické sídlo Vítkův Hrádek (archeologické nálezy ze 13. – 15. století)*. Bakalářská práce, Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013.

zde jmenovaných objektů nezankl, neboť z něj bylo učiněno správní centrum dané oblasti, samostatného panství, které je jmenováno již v rožmberském urbáři. Tehdy k němu náleželo 16 vesnic.<sup>509</sup> Podobné fortifikované objekty budovaly i církevní instituce, u hrádku Hausberg u Želnavy se předpokládá, že jej vybudovali zlatokoronští cisterciáci.<sup>510</sup>

Výše uvedené objekty jsou pouze příklady, neboť mnohé lokality zanikly nebo ještě nebyly rozpoznány. O různých fortifikacích či strážních bodech vypovídají místní názvy, často tradované po dlouhá staletí, ovšem zde je nutné dávat pozor, neboť ne vždy je možno pravdivost místních názvů, v literatuře často spojovaných se zaniklými fortifikacemi, podložit svědectvím archeologických pramenů.<sup>511</sup> Jmenovat v této souvislosti můžeme Velké a Malé Strážné, které patřily pánům z Krumlova, jejichž jméno může být odvozeno od nějakého strážního bodu. Dále jmenujme ves Hlásnou, u níž existenci hradu zmiňuje A. Sedláček,<sup>512</sup> avšak žádné pozůstatky fortifikace tam dodnes nebyly nalezeny. Souvislost názvu vesnice a nedaleké fortifikace je předpokládána v případě vesnice Hradový, „que nunc mutato nomine vocatur Curia Witigonis.“<sup>513</sup> Tato formulace umožňuje ovšem řadu výkladů, v prvé řadě není jasné, k jaké fortifikaci ves náležela, zda k hrádku Thurmberg u Malšína, který se nachází necelé dva kilometry odsud,<sup>514</sup> či zda existovala přímo spojitost osady (dvora) a nějakého hradu.<sup>515</sup> Zřetelnější spojení hrádku a vesnice je zřetelné u Hausbergu, nedaleko nějž stávala ves Burgstall.<sup>516</sup> Vyvodit však z těchto do jisté míry náhodných zmínek nějakou pravidelnost o tom, jak vypadalo zázemí takového hrádku, zda je možné je spojovat např. i se zakládáním sakrálních staveb apod., by za současného stavu poznání bylo poněkud ukvapené. Jen je nutné si uvědomit, že krajina byla protkána různými fortifikovanými objekty, které byly nejen zástupnými symboly svých pánů, ale měly své pevné místo ve struktuře a organizaci panství.

Z popisu konfiskovaných majetků na Sepekovsku zcela jasně vyplývá jistá hierarchie sídel, která de facto odpovídá obecně popisované struktuře vrcholně středověkých území v českých a alpských zemích a západních Uhrách, a to „castra, municiones, oppida, villas, terra et alii“.<sup>517</sup> V obou listinách, které statky na Sepekovsku popisují, ačkoli nezmiňují vždy stejné lokality, dodržují jejich pořadí a strukturu.<sup>518</sup> Na prvním místě jsou jmenována hlavní predikátní sídla, tj. Skalice „locus munitonis“<sup>519</sup> a Sepekov, který je jmenován jako „oppido“<sup>520</sup> nebo „locus forensis“.<sup>521</sup> Následuje „dimidia villa“ Radětice a pak výčet vsí, mezi nimiž najdeme Zálší, které je též popisováno jako „dimidia villa,“ a to v obou listinách. U mnohých vsí je zmíněno rozsáhlejší příslušenství v podobě lesů, popř. dvorů, pro které je užito názvu „curia“. Z kontextu je zcela jasné, že se jedná o hospodářský dvůr, a nikoli typ

<sup>509</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Panství Vítkův Hrádek*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 37/2, 2000, s. 116-119.

<sup>510</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 50.

<sup>511</sup> Tamtéž, s. 50-51.

<sup>512</sup> „Dle zpráv J. Pleiskra, který tyto krajiny pozorně procestoval.“ viz A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 117.

<sup>513</sup> CDB V/2, č. 848, s. 564

<sup>514</sup> Není ovšem jasné, zda Thurmberg vybudovali Vítkovci jako kolonizační provizorium či bod na ochranu Linecké stezky, nebo ostrovští benediktini. Více viz O. CHVOJKA – J. JOHN – D. KOVÁŘ, *Středověký hrádek*, s. 91-103.

<sup>515</sup> D. KOVÁŘ, *Středověké fortifikace*, s. 28.

<sup>516</sup> Tamtéž.

<sup>517</sup> V. VANÍČEK, „Právo na hrad“, s. 35. Např. CDB V/3, č. 1701.

<sup>518</sup> RBM II, č. 2734, s. 1196; RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>519</sup> Tak je to v obou listinách, v té starší na prvním místě.

<sup>520</sup> RBM II, č. 2070, s. 893.

<sup>521</sup> RBM II, č. 2734, s. 1196.

raného panského sídla, které takto pojmenovává kastelologie. Možná, že v případě „curia Witigonis“<sup>522</sup> mohlo jít o lehce opevněný objekt, který tvořil zázemí hrádku, ale vzhledem k nejasné formulaci a sporu, o který opevněný objekt šlo, je tato úvaha nepodložená. Jisté je však jedno, že naše současná věda o panských sídlech pracuje s uměle vytvořenými kategoriemi, pro které ne vždy nacházíme oporu v listinném materiálu.<sup>523</sup> Rozhodně také nelze říci, že se pod jedním dobovým termínem skrývala jen jedna „kategorie“ objektů.

---

<sup>522</sup> CDB V/2, č. 848, s. 564.

<sup>523</sup> A. HEJNA, *Curia, curtis, castrum, castellum. Beitrag zur Frage der Differenzierung der selbständigen Herrensitze im 10.-13. Jahrhundert*, in: *Siedlung, Burg und Stadt*, Berlin 1969, s. 210-218; M. BLÁHOVÁ, *Terminologie sídlišť ve vyprávěcích pramenech první čtvrtiny 12. století*, *Československý časopis historický* 76, 1978, s. 249-278.

#### 4. 4 Rožmberkové – kontinuita či diskontinuita?

*„My, Václav, z Boží milosti král český a polský, dáváme na vědomí všem, jak současným, tak budoucím, že došlo k dohodě mezi námi a věrným naším milým Jindřichem s Rožmberka, nejvyšším komorníkem našeho království Českého v záležitosti hradu Krumlova, který se stal našim majetkem dle práva, a rovněž tak podle zvyku řečeného našeho království v důsledku smrti Voka a Hynka, bratří řečených z Krumlova, kteří zemřeli bez dědiců. Řekli jsme jmenovanému Jindřichovi, že kdyby se téhož samého hradu, darovaného jemu týmiž bratry, byl plným právem ujal, nastal by důvod k vyšetřování. Na základě prosby téhož Jindřicha, pro jeho věrnost k nám a pro jeho vykonané služby odstupujeme a odevzdáváme jemu všechna práva a právní záležitosti, která máme, nebo jsme mohli mít, k řečenému hradu a statku a jeho příslušenství, a totéž právo a právní záležitosti, které nám na předřečeném hradě a statku patří, odstupujeme s plným právem a svobodně (mu) je odevzdáváme, chtějíce, aby řečený Jindřich a jeho dědicové předřečený hrad s vesnicemi, lidmi, obdělanými i neobdělanými poli, lesy, vodami, rybníky, loukami, pastvinami a všemi jinými právy, užitky a náležitostmi dědickým právem v budoucnosti měli a drželi je v míru a pokoji. Na svědectví těchto věcí nařídili jsme zhotovit příslušnou listinu a opatřit ji naší majestátní pečeti. Dáno v Brně rukou ctihodného Petra, biskupa basilejského, probošta vyšehradského a kancléře království Českého, našeho milého urozeného, léta Páně 1302, o 6. idách dubnových (8. dubna), 15. indikce, léta našeho kralování českého pátého, polského druhého.“<sup>524</sup>*

Rožmberkové získali roku 1302 od krále Václava II. po krumlovských Vítkovcích Český Krumlov. Následně si jej Rožmberkové zvolili za svou rezidenci, která zůstala jejich hlavním sídlem po dobu 300 let. Učinit z Českého Krumlova svou hlavní rezidenci na jihu Čech bylo zcela logickou volbou, neboť Český Krumlov je lépe dostupný než Rožmberk a možná také, že v té době poskytoval i větší komfort. Jisté je, že po roce 1293 se Rožmberk objevuje jako místo vydání listin celkem sporadicky. Původní erbovní hrad pánů z Rožmberka se tak stal vedlejším sídlem, obývaným jen epizodicky.<sup>525</sup>

Získat državy po pánech z Krumlova se jeví jako čistě pragmatický krok, který by výrazně napomohl scelení rožmberského dominia do kompaktní domény, která byla cílevědomou politikou Rožmberků dále rozšiřována. O kontinuitě historických tradic zde asi v tuto dobu nelze hovořit, a to z toho důvodu, že činy pánů z Krumlova, zejména Závíše z Falkenštejna a jeho bratrů, zůstávaly zajisté v živé paměti. Zajímavá je otázka, zda se jednalo ze strany pánů z Krumlova o dědictví, či nikoli. Literatura totiž velmi často uvádí, že Rožmberkové zdědili majetky Krumlovských, ale bylo tomu tak doopravdy?

Dikce listiny z roku 1302 rozhodně není tak jednostranná.<sup>526</sup> Výslovně je zmíněno, že smrtí obou bratrů přešel majetek do rukou krále. Jak vyplývá z dalšího textu, učinili oba bratři odkaz tohoto majetku Jindřichovi, ovšem kdyby se Jindřich tohoto majetku ujal jen na

<sup>524</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší zprávy*, s. 14.

<sup>525</sup> Jan MUK – Milada VILÍMKOVÁ, *Rožmberk – Dolní hrad. Stavebně-historický průzkum*, Praha 1978. Uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, AČ 2984.

<sup>526</sup> RBM II, č. 1914, s. 823. Editor přejal text z tzv. Marientálského kodexu, kde je listina dochována v opise. Během následujících let se ztratila, protože v roce 1418 již není uvedena v nejstarším soupise rožmberských listin – viz A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší dochovaný soupis*.



základě jejich odkazu, nastal by důvod k vyšetřování.<sup>527</sup> Znamená to, že buď existovala závěť, nebo oboustranná dohoda mezi rody o vzájemném dědění.<sup>528</sup> Jaké majetky se konkrétně skrývaly pod formulací „castrum praedictum cum villis, hominibus etc.“, není úplně jasné. Bylo snad nejen krumlovské zboží, ale i ostatní statky na jihu Čech, tj. panství Vítkův Hrádek a Frymburk součástí tohoto odkazu?<sup>529</sup>

Udělejme si nyní krátký exkurs do právní historie. Z dochovaných textů Konrádových statut z let 1222, 1229 a 1237 vyplývá dědický nárok nejbližších příbuzných, tj. synů a dcer, popř. nejbližších účastníků nedílu.<sup>530</sup> Jak vyplývá z pozdější právní praxe a ze znění zákoníku *Maestas Carolina*, při neexistenci synů mohly dcery dědit v případě, že byly neoddělené, tj. neprovdané, pokud zůstavitel neučinil zřízení. Na dědictví neměly nárok vdovy, neboť mezi manžely neexistovalo dědické právo.<sup>531</sup> Právo dědit neměli ti, jejichž majetek propadl konfiskacím.

Česká právní historie není jednotná v názoru, zda institut závěti mohl zvrátit královo právo odúmrti na statky, které mu připadly po vymření rodu.<sup>532</sup> Jmenujme v této souvislosti případ Dětocha z Hořepníka, jemuž daroval statky s královým souhlasem jeho bezdětný strýc Sezema z Hořepníka.<sup>533</sup> Již z dob Přemysla Otakara II. jsou ale známy případy, kdy král respektoval před svým právem odúmrti závěť, která odkazovala majetek církevní instituci. Existuje formulář, jenž představuje jakýsi list mocný Václava II., podle něhož mohl být majetek odkázán nejen církevní instituci, ale případně i prodán či darován příbuznému, nebo dokonce i příteli a cizí osobě.<sup>534</sup> Není pochyb o tom, že tento formulář není pouhým písařským cvičením. Téměř shodně byla totiž formulována listina Přemysla Otakara II. pro broumovského kastelána Smila.<sup>535</sup> Roku 1310 byl Janovi Lucemburskému předložen návrh soupisu práv a svobod zemských, kde mj. bylo řešeno i právo odúmrti. Král měl právo na statky zemřelého pouze v případě, když zemřelý neučiní poslední pořízení o svém statku a nebylo-li by příbuzných po meči až do čtvrtého kolena.<sup>536</sup> Ačkoli někteří historikové se domnívají, že Jan Lucemburský takové privilegium opravdu potvrdil,<sup>537</sup> nálezy zemského

---

<sup>527</sup> Pro účely této statě vycházíme z překladu A. KUBÍKOVÉ, *Kterak Rožmberkové ke Krumlovu přišli*, in: *Českokrumlovsko 1250-1280*, s. 14.

<sup>528</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší zprávy*, s. 15.

<sup>529</sup> Často se v literatuře uvádí, že dochovaná listina Václava II. Rožmberkům odkazuje nejen panství Český Krumlov, ale i pás pozemků táhnoucí se k české hranici včetně pohraničního hradu Vítkův Hrádek. Vzhledem k tomu, že v listině o tom není ani zmínka, je toto tvrzení dosti nadnesené. Spíše lze předpokládat, že již za života pánů z Krumlova byly Frymburk a Vítkův Hrádek samostatnými panstvími, o čemž hovoří nejen existence správních středisek, tj. panských sídel, ale napovídá o tom i další správní vývoj oblasti – viz A. KUBÍKOVÁ, *Panství Vítkův Hrádek*, s. 116-119.

<sup>530</sup> V. KNOLL, *Intestátní dědická posloupnost*, s. 129.

<sup>531</sup> Tamtéž, s. 131.

<sup>532</sup> J. ČELAKOVSKÝ, *Právo odúmrté k zpupným statkům v Čechách*, *Právník* 21, 1882, s. 3; k právu odúmrti též J. KALOUSEK, *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i v Moravě*, *Rozpravy České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze* III, tř. I/1 1, Praha 1894, s. 8-9; Rudolf RAUSCHER, *Dědické právo podle českého práva zemského*, *Knihovna právnické fakulty University Komenského v Bratislavě* 5, 1922, s. 29-40/49-56.

<sup>533</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 235. Králova listina, jíž se stanovuje dohoda mezi králem Václavem II. a Dětochem – viz RBM II, č. 1841, s. 789-790.

<sup>534</sup> RBM II, č. 2354, s. 1023. Orig. NK Praha, Sbirka rukopisů, sign. I E 48, fol. 32v-33r, č. 90; L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 236.

<sup>535</sup> CDB V/2, č. 525, s. 73-74.

<sup>536</sup> J. ČELAKOVSKÝ, *Právo odúmrté*, s. 4. RBM II, č. 2245, s. 973-975.

<sup>537</sup> F. PALACKÝ, *Dějiny II/1*, s. 400.

soudu hovoří o opaku.<sup>538</sup> Snad by právě o takovém sporu o testamentární odkaz Krumlovských mohla svědčit díkce královny listiny z roku 1302.

Panovník na statky zemřelých bratrů opravdu své právo odúmrti uplatnil. Základní otázkou zůstává, zda odúmrtí vychází ze skutečnosti, že český panovník byl původně vlastníkem veškeré půdy ve státě a de facto ji pouze propůjčoval a měl k ní neustále vrchní právo, byť se její držba postupně alodizovala, nebo, jak tvrdí L. Jan,<sup>539</sup> jde o uplatnění moci panovníka nad právně osiřelým majetkem, tj. vlastně moci státu nad takovými statky. Jednou z nejstarších zmínek o uplatnění odúmrti je listina Přemysla Otakara I. z roku 1222.<sup>540</sup> Tím, že se Václav II. svého práva vzdal ve prospěch Jindřicha z Rožmberka, mu prokázal výjimečnou milost. Zkoumáme-li otázku možnosti vzájemného dědění mezi rody, zmiňme ještě jednu královnu listinu z 25. července 1294, která byla vystavena pro Oldřicha z Hradce. Král zde de facto uzavírá smlouvu s Oldřichem z Hradce, že zemře-li bez mužských potomků, což v tu dobu bylo reálné, protože Oldřich byl bezdětný, případnou jeho majetky králi. Za toto byl Oldřich odměněn výnosnými funkcemi v Markrabství moravském.<sup>541</sup> Tato dohoda, která de iure pro krále znamenala pouze písemné zachycení stávajícího právního stavu, může být vysvětlena existencí jiné dohody o vzájemném dědění mezi jednotlivými větvemi Vítkovců. Zároveň si král chtěl blíže připoutat věrnost Oldřicha. Ten samý důvod má i dar Českého Krumlova Jindřichovi z Rožmberka; oba se totiž původně připojili ke skupině vedené Závěšem z Falkenštejna. Nejen, že se jednalo o prokázání milosti a velkorysosti panovníka, ale mělo to i zcela pragmatický důvod, pojistit si věrnost obou velmožů a zároveň mít kontrolu nad jejich pozemkovým majetkem. Svobodné dědění majetků v rožmberském rodě přináší až privilegium Karla IV. ze 3. dubna 1362.<sup>542</sup> Právo, aby nástupci Rožmberků po sobě dědili bez ohledu na královskou odúmrtí, bylo bratrům z Rožmberka uděleno až 6. října 1373.<sup>543</sup>

O přesném rozsahu majetků, které se dostaly do rukou Rožmberků, můžeme jen spekulovat; přesný výčet vesnic, lesů a dalšího příslušenství je dnes již nemožné do detailu sestavit. Jak bylo řečeno, vlastní krumlovské panství bylo velmi malé a díkce listiny vypovídá opravdu o tom, že se jednalo jen o majetky spadající správně pod krumlovský hrad. Formulaci, která uvádí vesnice, lidi, pole, lesy, rybníky etc. je nutné vnímat spíše jako obecnou formulaci než přesný popis reálného stavu. Je možné, že v originále tyto lokality byly vyjmenovány a v opise byly nahrazeny pouze obecnou formulací. První evidenční pomůckou zachycující rozsah českokrumlovského panství je rožmberský urbář, nicméně ačkoli jsou dnes názory, že jeho jádro může pocházet z počátku 14. století,<sup>544</sup> přebírat výčet majetků náležejících k jednotlivým pastvím odsud je dosti ošidné. Je jasné, že Rožmberkové majetky scelovali a např. ke krumlovskému hradu správně přiřlenili lokality, které byly prokazatelně v průběhu 13. století jejich majetkem. Rožmberský urbář uvádí, že ke

<sup>538</sup> RTT I, s. 401. Ostatně o královu právu odúmrti hovoří listina vydaná Petrovi I. z Rožmberka z 10. července 1338, kterou Jan Lucemburský zastavil za svůj dluh Petrovi mj. i své právo odúmrti v několika krajích – viz RBM IV, č. 575, s. 226-227.

<sup>539</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 237-238. Je to zároveň doklad svobodné držby?

<sup>540</sup> CDB II, č. 241, s. 323.

<sup>541</sup> RBM II, č. 1656, s. 710-711.

<sup>542</sup> SOA Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 3/10. Toto právo na svobodné dědění majetku mezi členy rodu bylo následně potvrzeno i Václavem IV. roku 1374 - SOA Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sg. 3/15.

<sup>543</sup> SOA Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 3/11.

<sup>544</sup> J. ČECHURA, *Rožmberský urbář - téma věčně zelené?* in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, s. 223-230.

krumlovskému panství patřilo město Český Krumlov, Latrán, Kvítkův Dvůr, vesnice Třebonín, Chabičovice, Přídolí, Záluží, Nahořany, Lověšické Rovné, Zátes, Osek, Spolí, Lověšice, Malčice, Novosedly, Malé a Velké Strážné, Vysoká, Černíkov, Svánkov, Slupenec, Drahoslavice, Zahrádka, Lhotka, Machovice, Žalčice, Soběnov, Lhota, Jaroměř, Nižší Hodonice, Bukovsko, Brloh, Nová Ves, Rojšín a Chmelná.<sup>545</sup> Pánům z Krumlova však z těchto lokalit můžeme přiřknout minimum; většinou se má za to, že krom Českého Krumlova s Latránem jim patřil Kvítkův Dvůr, Velké a Malé Strážné, Vysoká a Černíkov.

Ve světle dobových listin a dokumentů se jeví složitěji i odpověď na otázku po dělení majetků rodu na dvě větve. Nemůžeme říci, že by Budivojovi synové drželi pouze sepekovské zboží. Z donací kláštera ve Vyšším Brodu roku 1290 je jasné, že Závíš sám i jeho bratři měli majetky i v jižní části Čech.<sup>546</sup> Hořické zboží koupil Závíš z Falkenštejna, od jehož bratra Vítka je prodejem získal vyšebrodský klášter.<sup>547</sup> Donace a prodeje vyšebrodskému klášteru mají zcela reálný základ. Nejen, že tento klášter byl klášterem rodovým a zřejmě také nekropolí pánů z Krumlova, ale krom duchovních aspektů zde lze vysledovat zcela pragmatický cíl – udržet majetky v okruhu širšího příbuzenstva. Podíváme-li se blíže na správu kláštera v dochovaném listinném materiálu předhusitského období, je klášter plně pod vlivem svých donátorů a zakladatelů.<sup>548</sup> Darovali-li bratři Závíše vyšebrodskému klášteru majetky za spásu jeho duše, stalo se tak v době, kdy věděli, nebo alespoň přinejmenším tušili, že jejich majetky padnou do rukou krále.<sup>549</sup> Proto v této době zaznamenáváme zvýšenou aktivitu při převodu majetků, a to právě na vyšebrodské opatství. Prodej světské osobě mohl být zpochybňován, ovšem proti odkazu duchovní instituci v mentalitě středověkého člověka nelze nic namítat. Vzpomeňme na již uvedený příklad z doby Přemysla Otakara II., který respektoval odkaz církevní instituci před svým právem odúmrtí. Ze strany Krumlovských se jednalo o zcela pragmatický krok, který musel být učiněn dříve, než rozhodnou orgány zemské správy. Bratřenci proskribovaných bratří, Jindřich a Vok z Krumlova, tak mohli v poklidu sedět na svém zboží, protože od konfiskacemi postižených bratří je dělila bariéra jedné generace i míra jejich provinění při odporu proti králi (byla-li nějaká).<sup>550</sup>

Podobný postup převodu majetků se dá předpokládat u Jindřicha a Voka z Krumlova, kteří zemřeli bez mužských potomků a tuto neblahou zvěst si určitě uvědomovali. Vok snad nějaké potomky měl.<sup>551</sup> Své otce mohly přežít dcery, které v tuto dobu byly již určitě provdané, proto neměly na jakékoli dědictví nárok. Jsou to jen spekulace, nicméně to by vysvětlovalo, proč se v královských rukách ocitl prokazatelně jen Český Krumlov a Nechanice. Za života posledních Krumlovských mohly být prodány Ledenice pánům

<sup>545</sup> *Urbář zboží rožmberského z roku 1379*, ed. Josef Truhlář, Praha 1880, s. 30-36.

<sup>546</sup> FRA XXIII, č. 40, s. 44.

<sup>547</sup> FRA XXIII, č. 38, s. 42-43.

<sup>548</sup> J. ČECHURA, *Počátky vyšebrodského kláštera*, s. 14. Počáteční vývoj vyšebrodského kláštera byl formován výlučnými hospodářskými zájmy jeho zakladatelů. S aktivní rolí kláštera se nepočítalo, byla mu přisouzena zejm. role správního centra rožmberských farností. Poněkud výjimečné je i to, že roku 1402 si nechal Jindřich II. z Rožmberka od papeže převést výkon patronátních práv na sebe a své potomky, čímž dostal plnou kontrolu nad obsazováním míst farářů – viz MV V, č. 1979, s. 1154. – blíže viz K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách II*, s. 44.

<sup>549</sup> K chronologii procesu – viz kap. 3. Již v listině z 15. 11. 1290 se hovoří o tom, že králi soudním procesem případně majetky Závíše a jeho bratří – viz FRA XXIII, č. 38, s. 42. Možná proto zůstala listina z roku 1290 bez datace.

<sup>550</sup> Konfiskace se jich osobně nedotýkaly - viz FRA XXIII, č. 38, s. 42.

<sup>551</sup> SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa 2.

z Landštejna, Frymburk, Vítkův Hrádek a Strunkovice nad Blanicí Rožmberkům.<sup>552</sup> Písemné záznamy o tom chybí, nicméně strategie zbavit se všech vzdálenějších majetků ještě za života by byla logická, jak vidíme na prodeji vesnice Záhoří.<sup>553</sup> Snad i z těchto prodejů mohla být financována velkorysá přestavba krumlovského hradu, který se kolem roku 1300 stal zřejmě sídlem obou bratrů. Ovšem smrt zastihla oba bratry krátce po sobě a k realizaci jejich záměru už nikdy nedošlo. Hrádek, druhé jádro hradu, doslova zemřelo s nimi. Zůstalo na dlouhá léta rozestavěno a bez rezidenčního využití po několik staletí.

Listina Václava II. z roku 1302 se v průběhu let z rožmberského archivu ztratila; víme o ní jen díky opisu uvedeném v Marientálském kodexu. Další soupis rožmberských listin z roku 1418 ji už neuvádí. Nejen tedy, že Hrádek zemřel se svými pány, ale kvůli ztrátě této listiny na ně zapomněla na dlouhá staletí i psaná historie.

---

<sup>552</sup> O prodeji Frymburku lze usuzovat ze sporně datované listiny do roku 1300, resp. 1306.

<sup>553</sup> FRA XXVII, č. 11, s. 36-38.

## 5. Erbovní znamení a pečeti krumlovských pánů

*„Sicut enim hominem duo perficiunt: corpus et anima, sic et literam duo perficiunt: virtus verborum, que se habet ad modum anime, et sigillum quod se habet ad modum corporis.“<sup>1</sup>*

Začněme tuto kapitolu slovy Konráda de Mure a jeho pojednání o literárním a diplomatickém umění *Summa de arte prosandi*, které pochází z druhé poloviny třináctého století. Ve výše uvedeném citátu přirovnává Konrád de Mure listinu k člověku, jehož podstata se skládá z těla a duše – stejně tak je to s listinou. Její duší jsou její slova, avšak jejím tělem je pečeť. Tento citát svědčí o důležitosti pečeti v právním pořízení středověku. Sfragistická problematika, která je nedílně spjata s heraldikou, je obecně velmi komplikovaná, nejinak je tomu i v případě pánů z Krumlova.

---

<sup>1</sup> Walter KRONBICHLER (ed.), *Die Summa de arte prosandi des Konrad von Mure*, Zürich 1968, s. 166.

## 5. 1 O zelené růži

„Páni z Krumlova podle svědectví Beneše kronikáře měli růži zelené barvy. Jest to taková vzácnost pro onu dobu, že jí neradi věříme.“<sup>2</sup>

Jak již bylo výše řečeno, ačkoli je tradováno, že erbovním znamením pánů z Krumlova je zelená růže na stříbrném poli, při bližším studiu se tato problematika nejeví až tak jednoznačně. Není totiž dochován žádný záznam ani vyobrazení, které by jednoznačně popisovaly erbovní znamení pánů z Krumlova; první psanou zmínkou o jejich erbu, v němž měla být růže zelené barvy, je zpráva v kronice Beneše Krabice z Veitmile: „...miles quidam Zawissius nomine, cuius arma sunt rosa viridis coloris...“<sup>3</sup> Kronika vznikla kolem roku 1360 a kolem jejího svědectví se v literatuře rozpoutala čilá diskuse.

Zatímco někteří autoři pochybovali o věrohodnosti vlastního kronikářova sdělení (mezi tyto můžeme zařadit Augusta Sedláčka, jehož slova byla použita v úvodním citátu),<sup>4</sup> jiní se vyjadřovali různě o barvě erbovního pole. Většinou se má za to, že se jedná o zelenou růži na stříbrném poli.<sup>5</sup> V literatuře se dokonce objevilo opakovaně tvrzení, že dalším ikonografickým pramenem, který zachycuje erbovní růži pánů z Krumlova, je rožmberský náhrobek ve vyšebrodském klášterním chrámu.<sup>6</sup> Ačkoli v literatuře panují diskuse o dataci tohoto náhrobku,<sup>7</sup> musíme konstatovat, že bereme-li jej jako pramen pro osvětlení tinktur erbů Vítkovců, resp. konkrétně pánů z Krumlova, je vcelku jedno, zda je datován do druhé poloviny 15. či počátku 17. století, protože v této době již neměl nikdo o existenci pánů z Krumlova ani tušení.<sup>8</sup> Na první pohled je patrné, že se jedná o černou růži na zlatém štítu, tj. fiktivní znamení pánů z Ústí, které zachycují ve shodě s heraldickou pověstí i jiná výtvarná ztvárnění legendy o dělení růží.<sup>9</sup>

Česká heraldika zná zelenou růži jen ve dvou případech – jedním z nich je erb pánů z Krumlova. Druhým je znak městečka Stříbrných Hor (dnes Nalžovské Hory), který nově povýšené městečko získalo v roce 1530 od Ferdinanda I. (obr. XV 3).<sup>10</sup> Městečko bylo tehdy v držení Jana z Rožmberka, nejvyššího převora maltézskeho řádu v Čechách, a Svojsheho

<sup>2</sup> A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II. Část zvláštní*, Praha 1925, s. 10.

<sup>3</sup> FRB IV, *Kronika Beneše z Veitmile* s. 459; M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 176.

<sup>4</sup> „Erby na malbách Znojemske kaple romanske jsou výtvary fantastické jako zelená růže pětistá (kterou měli Vítkovci krumlovští).“ M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 18.

<sup>5</sup> M. BLÁHOVÁ (ed.), *Kroniky*, s. 248; Vojtěch KRÁL z DOBRÉ VODY, *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových*, Praha 1900, s. 351.

<sup>6</sup> Milan HLINOMAZ, *K interpretaci, době vzniku a původci tzv. rožmberského náhrobku v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 56, 1987, s. 72; Jiří ŠTĚPEK, *Ještě k problematice tzv. rožmberského náhrobku v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 66-67, 1997-1998, s. 102, Jan CHLÍBEC – Jiří ROHÁČEK, *Figure & Lettering. Sepulchral sculpture of the Jagiellonian period in Bohemia*, Praha 2014, s. 98

<sup>7</sup> Milan Hlinomaz přestřel dataci do let 1622-1629 – viz M. HLINOMAZ, *K interpretaci*, s. 72; Jiří Štěpek dataci položil do druhé poloviny 15. století – viz J. ŠTĚPEK, *Ještě k problematice*, s. 103. Tato datace je dnes obecně přijímána – viz J. CHLÍBEC, *Poznámky k figurálnímu sepulkrálnímu sochařství jagellonské doby*, *Epigraphica et sepulcralia I*, Praha 2005, s. 83-84; J. CHLÍBEC – J. ROHÁČEK, *Figure & Lettering*, s. 99-110.

<sup>8</sup> J. Štěpek se domnívá, že povědomí o pánech z Krumlova mohlo být živé ještě ve druhé polovině 15. století. Jak však víme z inventářů, listina, kterou Rožmberkové získali Český Krumlov, byla v té době již ztracena.

<sup>9</sup> Problematika tinktur erbů byla otevřena v souvislosti s realizací expozice Hradního muzea v Českém Krumlově, kde je umístěna kopie vyšebrodského náhrobku. Všímavý návštěvník by měl zpozornět – na kopii umístěné v Hradním muzeu je totiž místo erbů pánů z Ústí zelená růže na stříbrném poli, a to zcela ahistoricky vzhledem k barevnosti originálu!

<sup>10</sup> Jan PELANT, *Znaky a pečeti západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985, s. 235.

z Velhratic, který osadu u Nalžov založil. Do znaku městečko získalo modrý štít, v jehož patě byl zelený vrcholek, na jehož prostředku stál sv. Jan Křtitel, patron svatojánského řádu, ve světlehnědém obleku velbloudové barvy. V pravici u prsou držel zelené knížky, na nichž ležel stříbrný beránek s červenou korouhvičkou, levicí pak přidržoval stříbrný štítek, ve kterém byla zelená pětilistá růže s modrým semeníkem.<sup>11</sup> Jaroslav Polách toto považuje za možnou reminiscenci na pány z Krumlova.<sup>12</sup> Vzhledem k písemnému materiálu a vývoji pověsti o dělení růží je však i tato případná indicie o erbovním znamení dávno vymřelého rodu velmi diskutabilní, neboť víme, že v této době se povědomí o pánech z Krumlova vytratilo. Navíc páni z Krumlova v této oblasti nadrželi žádné majetky, což hypotézu o vědomém odkazu na jejich erb spíše vyvrací, než potvrzuje. Samo městečko svůj nový znak nepoužívalo více než jedno desetiletí (jeho užití není nikde doloženo), neboť se záhy objevuje znak nový, který odkazuje k hornické činnosti, a tento se objevuje i na dochovaných pečetních typářích městečka.<sup>13</sup>

Jediným ikonografickým svědectvím, které by mohlo být spojováno s erbovním znamením pánů z Krumlova, je erb pánů z Načeradce, který je dochován na nástěnné malbě na jižní stěně presbytáře kostela sv. Petra a Pavla v Načeradci (obr. XV 1). Nástěnná malba je datována na základě stylové analýzy do pokročilé druhé poloviny 14. století.<sup>14</sup> Tato nástěnná malba byla odkryta v letech 2008-2009 a tvoří zřejmě pouze fragment rozsáhlejší malířské výzdoby.<sup>15</sup> Odkrytý pás maleb lze rozdělit na dvě části. Východní část malby je vzhledem k rozsahu poškození ikonograficky nečitelná. Západní část je lépe dochována, jedná se o donátorskou scénu, ale ani zde nechybí nejasnosti v interpretaci námětu. Jedná se o výjev se stojící světeckou postavou, snad dle atributu se může jednat o sv. Jana, sv. Pavla či sv. Judu Tadeáše,<sup>16</sup> která je adorována celkem pěti klečícími postavami – čtyřmi muži a jednou ženou.<sup>17</sup> První, druhá a čtvrtá postava jsou ve zbroji, která je detailně vykreslena, třetí postava, snad mužská, je oděna do splývavého roucha, stejně tak jako pátá postava, která je jistě ženského rodu. Celý výjev se odehrává na červeném pozadí. Co nás však zajímá nejvíce, je erbovní znamení namalované mezi první a druhou postavou. Jedná se znak s pětilistou růží, pod nímž je obrácená přilba s klenotem v podobě býčích či buvolích rohů. Štít je nakloněn heraldicky vpravo, přilba s klenotem je orientována heraldicky vlevo. Je to zcela nezvyklé pořadí. Dosavadní literatura se pozastavuje nad tím, že se jedná o kuriozitu, ale o interpretaci, proč by tomu tak mohlo být, se nepokouší.<sup>18</sup> Snad by se mohlo jednat o odkaz na postavu již

<sup>11</sup> Jan PELANT, *Znaky*, s. 235.

<sup>12</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 156. Polách uvádí jméno obce jako Nalžov, což je zavádějící. O odkazu na pány z Krumlova ve znaku soudí však i M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 10 a 343.

<sup>13</sup> J. PELANT, *Znaky*, s. 235-236.

<sup>14</sup> Hana HLAVÁČKOVÁ – Jaroslava KROUPOVÁ – Pavel KROUPA – Marcela STRÁNSKÁ – Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Praha 2011, s. 219-220; Pavel KROUPA – Jaroslava KROUPOVÁ, *Nově odkryté gotické nástěnné malby v kostele sv. Petra a Pavla v Načeradci*, Památky středních Čech 24, 2010, s. 2-5. Toto se shoduje se stavebním rozbohem kostela, neboť presbytář byl postaven po roce 1378 – viz J. KYPTA et al., *Farní kostel sv. Petra a Pavla*, s. 89.

<sup>15</sup> Ikonografii obrazu je nutné chápat i v kontextu ostatní výzdoby kostela – tj. i detailů na architektonických prvcích, které nesou heraldickou výzdobu, a popř. i dalších maleb, které se nezachovaly. K podobě interiéru viz J. KYPTA et al., *Farní kostel sv. Petra a Pavla*, s. 83-88.

<sup>16</sup> Atributem mužské postavy je halapartna. Bližší identifikace je za stavu dochování malby nejasná – viz P. KROUPA – J. KROUPOVÁ, *Nově odkryté gotické nástěnné malby*, s. 3.

<sup>17</sup> Ani toto tvrzení není bez otazníku, protože postava světce je mimo červené pozadí donátorské scény. Zde lze jen litovat, že neznáme kontext ostatních maleb, popř. jiných omítkových vrstev.

<sup>18</sup> Poněkud úsměvné je v tomto ohledu vysvětlení J. Polácha, „aby ve zvolené kompozici štít s erbem pětilisté růže nezapadl.“ – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 140.

zemřelou, proto je heraldická triáda v opačném sledu. V letech 1374-1383 je doložen Kuneš z Načeradce, který zemřel před rokem 1387, kdy jsou připomínáni jeho sirotci.<sup>19</sup> Snad by to mohl být námi hledaný donátor. Literatura se podivuje i nad absencí nápisových pásek, ovšem v daném prostředí dle našeho mínění byla výmluvná sama scéna s heraldickým doprovodem, kterému každý rozuměl. S odstupem více jak 600 let už to bohužel říci nelze.

Původní tinktury vyobrazeného erbu nelze spolehlivě určit – restaurátor uvažoval o původně bílé či žluté (!) růži na modrém poli.<sup>20</sup> Vzhledem k tomu, že se v malbě projevuje celkově silný linearismus a vévodí jí podkladová barevnost, je jasné, že malba je silně sprášená. Navíc v úvahu musíme vzít i degradaci pigmentů, které působením UV záření a dalších faktorů mohou při stárnutí svou barevnost měnit, a je možné, že pole štítu bylo původně zelené, nikoli modré. V současné době je pole štítu modrozelené.<sup>21</sup> Pokud by bylo opravdu zelené i v minulosti, je možné stále uvažovat o tom, že by rod pánů z Načeradce mohl být ve služebném (nebo dokonce i příbuzenském) poměru k pánům z Krumlova.<sup>22</sup> S jistotou to ale potvrdit nelze, protože erb růže se v oblasti Podblanicka a Sedlčanska objevuje v různých variacích a v oblasti mělo majetky více linií rodu Vítkovců.<sup>23</sup>

V literatuře se však objevilo mínění, že původním znamením pánů z Krumlova nemusela být zelená růže, ale růže stříbrná na zeleném poli. V Kronice kostela pražského Beneše Krabice z Veitmile, která jediná nás zpravuje o erbovním znamení pánů z Krumlova, mohlo dojít podle V. Růžka k určité deformaci tradice o erbovním znamení Závíše, kdy mohla být zaměněna barva štítu a figury,<sup>24</sup> na což by mohl ukazovat dochovaný erb pánů z Načeradce. Paradoxně J. Polách, který načeradecký erb zprvu interpretuje jako možné erbovní znamení pánů z Krumlova, které převzala jejich vladycká klientela,<sup>25</sup> na jiném místě odmítá kombinaci stříbrné růže na zeleném poli jako erbovní znamení Krumlovských, neboť kov nesmí údajně podle zásad heraldiky přijít na barvu.<sup>26</sup> Zřejmě tomuto badateli nejsou známy erby jiných linií Vítkovců – pánů z Landštejna či pánů z Hradce.

O barvě semeníku pětিলisté růže pánů z Krumlova můžeme pouze spekulovat. Nástěnná malba v Načeradci je v tomto ohledu nevypovídající, neboť v místě semeníku pozorujeme zbytky červeného pigmentu. Dosavadní badatelé, kteří tuto problematiku řešili, se

---

<sup>19</sup> LC III-IV, s. 154, s. 196.

<sup>20</sup> O barvě semeníku se nevyjadřuje – viz Milan KADAVÝ, *Kostel sv. Petra a Pavla. Nástěnné malby v presbytáři*. Restaurátorská dokumentace, Praha 2009. Uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. středních Čech v Praze, sign. 3697.

<sup>21</sup> Modré pigmenty se všeobecně vyznačují svojí stálostí i v horizontu několika staletí, snad krom azuritu, který se jako jediný mění postupně chemickým procesem trvajícím několik století v zelený malachit - viz Bohuslav SLÁNSKÝ, *Technika v malířské tvorbě. Malířský a restaurátorský materiál*, Praha 1976, s. 32. Zelené pigmenty používané ve středověku patřily povětšinou k měďnatým zeleným pigmentům nebo se jednalo o tzv. země zelené, které jsou velmi stálé. Pro nástěnné malby se všeobecně musí používat velmi stálých pigmentů, a to z vlastní povahy podkladu pro nástěnnou malbu, který je velmi zásaditý. Restaurátorův závěr, který je založen na subjektivním názoru, je tak i z hlediska techniky nástěnné malby poněkud nepochopitelný. Chemický rozbor pigmentů ale nebyl proveden, takže definitivní závěr v tomto ohledu nelze vyřknout.

<sup>22</sup> O příbuzenském poměru spekuluje A. SEDLÁČEK, *Hradý XV*, s. 280.

<sup>23</sup> J. KYPTA et al., *Farní kostel sv. Petra a Pavla*, s. 86-87, zde odkazy na Atlasy erbů a pečeti. Dochované pečeti mají podobu pětিলisté růže, klenot se na žádné bohužel neobjevuje.

<sup>24</sup> Pozn. 592 v edici A. SEDLÁČEK (ed. Vladimír Růžek), *Atlasy erbů a pečeti české a moravské šlechty V*, Praha 2003, s. 481-482.

<sup>25</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 138-140.

<sup>26</sup> Tamtéž, s. 156.



shodují na tom, že byl v případě zelené růže modrý,<sup>27</sup> přičemž údajně je možné toto tvrzení podložit dokladem z komunální heraldiky.<sup>28</sup> Ve skutečnosti však musíme zůstat k tomuto dokladu, tj. znaku městečka Stříbrných Hor, dosti kritičtí, neboť v době, kdy tento znak vzniknul, neměli jeho majitelé, tj. Rožmberkové, ani potuchy o existenci samostatného rodu pánů z Krumlova a jejich erbu, což se zřetelně odráží v legendě o dělení růží. Pravděpodobnější je, že zelená růže měla zlatý semeník, stejně jako ostatní růže Vítkovců.

Zajímavá je ještě otázka štítonošů, která je v literatuře diskutována, a to na základě několika pečeti pánů z Krumlova, kde se objevuje lev ve skoku.<sup>29</sup> Někteří badatelé se domnívali, že lev drží ve svých tlapách štítek s pětistou růží, a takto je pečetní obraz i interpretován.<sup>30</sup> Na místě je nutné položit si několik otázek. Předně, zda je obvyklé, aby byl štítonoš mnohonásobně větší než štít, který nese, a za druhé, zda to není otázka uměleckého zpracování a invence rytce, popř. autora návrhu typáře. Pravděpodobnější je, že se nejedná o štítek, ale jen útvar, který vzniknul rozdělením pečetního pole. Tento nepravidelný útvar tak nelze v žádném případě považovat za štít.<sup>31</sup> Je jasné, že lev hrál u Vítkovců nějakou roli v jejich rodové symbolice, což potvrzuje i vyobrazení kráčejičího lva na sekretu Vítka z Krumlova. Jaký význam s sebou toto zvíře neslo, je věc nejasná a z dnešního pohledu i těžko řešitelná.<sup>32</sup> Do heraldiky Vítkovců se zvíře v roli obecné figury dostává prokazatelně až v polovině 16. století. Jedná se o medvěda, který se u Rožmberků objevuje v souvislosti s oživením rodové pověsti o původu rodu a odkazu na domnělý italský původ Rožmberků. Na rožmberském náhrobníku ve Vyšším Brodě se objevují místo štítů ve dvou rozích malé lví hlavy a i v tom bývá hledán odkaz na předky rodu. Podle J. Štěpka by se mohlo jednat o odkaz dávné symboliky Krumlovských.<sup>33</sup> Rožmberkové sice o existenci samostatné větve Krumlovských nevěděli, ale znali některé pány z Krumlova, jež Václav Březan zakomponoval do historie rodu Rožmberků. Nevíme, jak hluboké bylo jejich povědomí o předcích před Březanovým historickým bádáním. Domnívat se, že by dvě lví hlavy na vyšebrodském náhrobníku byly vědomým odkazem na předky, je však dle našeho názoru poněkud nadsazené.

---

<sup>27</sup> M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 192; J. POLÁCH, *Páni*, s. 158. Václav RYTÍŘ, *Heraldická růže. Soupis sídelních městských znaků s obrazem růže*, s. l. 1941, s. 21.

<sup>28</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 158.

<sup>29</sup> Jedná se o typář Vítka z Krumlova a druhý typář jeho syna Voka. Popis pečeti viz dále. Za štítonoše považoval A. Sedláček dokonce i ptáky na prvním typáři Budiwoje z Krumlova – viz M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 39-40.

<sup>30</sup> X. M. MILLAUER, *Fragmente*, s. 25, M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 37, 40, 265; J. POLÁCH, *Páni*, s. 167.

<sup>31</sup> Z. GERSDORFOVÁ – K. MARÁZ, *Recenze*, s. 137.

<sup>32</sup> Hypotéza, že by lev mohl být odkazem na pokrevní příbuznost rodu pánů z Krumlova a Markvarticů, je diskutována na jiném místě této práce – viz kap. 3.

<sup>33</sup> J. ŠTĚPEK, *Ještě k problematice*, s. 103. V rovině bájesloví je nutné vnímat jeho úvahu o pečetí Vítka Mladšího: „tento pán je zde vyobrazen tak, že jeho hlava připomíná hlavu kočky či lvice. Zdá se tedy, že v dávných dobách mohli mít Vítkovci nějaký vztah ke lvu. Ten se mohl dochovat i do 15. století.“

## 5. 2 Pečeti pánů z Krumlova<sup>34</sup>

Pečetní obraz je často považován za doklad erbovního znamení, ale nemusí tomu tak být vždy bezvýhradně. Sfragistický materiál je sice jedním z hlavních pramenů heraldiky, ale je nutné si uvědomit další aspekty, které ovlivňovaly vzhled pečeti a ikonografickou náplň pečetního pole. Mohlo se jednat o demonstraci aktuální politické, mocenské či rodové situace, typáře se často měnily v závislosti na postavení svého nositele, a tak není možné přijmout mnohé interpretace pečetních obrazů bez výhrad.

Pečeti pánů z Krumlova se souhrnného a seriózního zpracování doposud nedočkaly. První pokus o komplexní popis pečeti pánů z Krumlova učinil ve své monografii J. Polách, ovšem jeho nástin je v mnoha ohledech naprosto scestný, údaje jím uváděné je nutné podrobit revizi, navíc nepopisuje ani všechny dochované exempláře pečeti.<sup>35</sup> Tomuto autoru zůstala zcela utajena základní literatura, a to svazky českého diplomatáře, které se věnují sfragistické materii. Tyto části CDB přináší nejen základní popis jednotlivých pečeti, ale i jejich vyobrazení a je zde uvedena základní literatura ke konkrétním exemplářům.<sup>36</sup>

Nejvíce dochovaných pečeti pánů z Krumlova popisuje diplomová práce J. Hradecké z roku 1973.<sup>37</sup> Mezi další literaturu, která přináší o pečeti pánů z Krumlova informace, můžeme zařadit články A. Kubíkové, které popisují pečeti českých vydavatelů v archivu kláštera v Drkolně.<sup>38</sup> Starší práce, zejména M. Koláře (např. Nejstarší pečeti šlechty české až do roku 1300) jsou dosti nekonkrétní, stejně jako zmínky o pečeti Krumlovských v Českomoravské heraldice.<sup>39</sup> Starší literatura eviduje jen jednotliviny.<sup>40</sup>

Vyobrazení jednotlivých pečeti pánů z Krumlova nacházíme i v základních atlasech pečeti, zejména v Sedláčkově korpusu,<sup>41</sup> v heraldické sbírce Vojtěcha Krále z Dobré Vody<sup>42</sup> a nejnověji v pracích M. Milce, který přináší vyobrazení pečeti krumlovských pánů nejprve v atlase Rodové pečeti a následně v Přehledu pečeti pánů z Růže.<sup>43</sup> M. Milec v těchto dílech shromáždil pečeti jemu známé především z jihočeských archivů, často si ovšem vypomáhá

---

<sup>34</sup> Následující stať vyjde v upravené verzi jako článek – viz Z. GERSDORFOVÁ, *Pečeti pánů z Krumlova*, Jihočeský sborník historický 87, 2018.

<sup>35</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 158-168. Uvádí např. chybná data vydání listin, o druhém typu pečeti Voka z Krumlova z roku 1290 tvrdí, že pečeť je dnes nezvěstná, ačkoli je uložena v SOA Třeboň, a tak bychom mohli pokračovat dále. Nadto přináší vyobrazení jen pěti pečeti z celkem 15 dochovaných exemplářů. Je naprosto zřejmé, že autor nemohl pracovat s dochovanými pečeti, spoléhá se prakticky hlavně na Sedláčkův Atlas, takže mu i v popisech uniká mnoho detailů – např. vůbec nepopisuje damaskování na druhém typu pečeti Záviše z Falkenštejna atp.

<sup>36</sup> Jedná se o CDB V/4, CDB VII. Bohužel vyobrazení v příloze jsou často nekvalitní.

<sup>37</sup> JANA HRADECKÁ, *Soupis šlechtických pečeti dochovaných na listinách z období přemyslovského*. Diplomová práce. Universita J. E. Purkyně, Filosofická fakulta, Brno 1973. Za zpřístupnění této práce jsem nesmírně zavázána paní Ele Mrázkové z knihovny Masarykovy univerzity v Brně.

<sup>38</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu*, Archivní časopis 49, 1999, s. 12-20; Táž, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu – dodatek*, Archivní časopis 51, 2001, s. 39-46.

<sup>39</sup> A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika II*, s. 10.

<sup>40</sup> Jedná se o starší edice diplomatického materiálu, které si všímají i pečeti, nebo souhrnné práce, kde jsou některé pečeti pánů z Krumlova zmíněny.

<sup>41</sup> A. SEDLÁČEK *Atlasy I-V*.

<sup>42</sup> A. Sedláček ve svých Hradech, zámcích a tvrzích Království českého přebírá vyobrazení pečeti od Vojtěcha Krále z Dobré Vody – viz V. KRÁL z DOBRÉ VODY, *O středověkých pečetech*, Časopis Společnosti přátel starožitností 3, 1895, s. 14-15.

<sup>43</sup> M. MILEC, *Přehled pečeti pánů z Růže*, České Budějovice 2007; Týž, *Rodové pečeti*. Obě tabule dochovaných pečeti krumlovských pánů jsou naprosto shodné, včetně úvodního textu.

vyobrazeními ze Sedláčkova Atlasu – konkrétně z deseti uváděných pečeti pánů z Krumlova jich od Sedláčka převzal devět. M. Milec Sedláčkovy kresby nepřevzal jako fotokopie, ale zřejmě je překreslil, čímž došlo k dalším nepřesnostem

. Některé informace uváděné v textové části nemají žádnou oporu v pramenech a je nutné k nim přistupovat s velkou dávkou obezřetnosti.<sup>44</sup>

Při porovnání kreseb výše uvedených autorů s originály nalezneme četné nepřesnosti, a to nejen v detailech (např. vykreslení hřívý a konce ocasu lva u pečeti Vítka z Krumlova z 1. 6. 1259, chybějící damaskování u pečeti Závíše z Falkenštejna z 24. 5. 1284 nebo chybějící perlovec), ale i v základních proporcích či tvaru pečeti. Často také neodpovídá pozice jednotlivých liter opisu, která bývá posunutá, běžné je i doplňování chybějícího textu v kresbách. Je samozřejmé, že sebelepší kresba nemůže dosáhnout nikdy naprosté shody s originálem, což je dáno jak stylizací autora, tak i stavem originálu, který může být nedokonalý sám o sobě nebo poškozený, a pouhá liniová kresba tak není schopna zachytit drobné nuance, kterých si badatel všimne až při fyzické práci se sfragistickou materií.

Obtížné je i postavení fotografie. Krom různě zbarveného vosku, který může být velmi tmavý, popraskaný či silně degradovaný, je problémem i správné zachycení plastičnosti pečeti při zachování její čitelnosti v celém povrchu. Úhel dopadu světla a nasvícení předmětu hraje při fotografické dokumentaci významnou roli. Fotografické reprodukce pečeti, které bývají otištěny v literatuře, zpravidla nejsou příliš kvalitní;<sup>45</sup> totéž platí i o fotografiích v digitálních archivech, které se primárně soustředí na reprodukci písemnosti, nikoli pečeti. V literatuře se objevují i fotografie otisků pečetních originálů, které jsou dobré spíše jako doplnění studia originální materie.<sup>46</sup> Jako kompromisní řešení dokumentace pečeti se tak jeví metoda kresby artefaktů, kterou využívá archeologie.<sup>47</sup> V kombinaci s využitím výpočetní techniky a grafických programů tak odpadá zkreslení tvarů, proporcí, pozice a vzhledu jednotlivých liter. Samozřejmě, že jsou možné i metody 3D dokumentace a skenování originálů, ovšem zatím nejsou tyto metody pro dokumentaci a popis sfragistického materiálu příliš rozšířené.<sup>48</sup>

Kresby, které jsou přílohou této práce, nevznikaly původně jako kresby dokumentační, ale z mé vlastní potřeby lepšího poznání detailů u několika pečeti. Při kresbě jsem si uvědomila, kolik nepřesností je uváděno v současné literatuře a dosavadních kresbách, kolik detailů uniklo dosavadní pozornosti. Proto jsem se rozhodla dokončit kresby všech pečeti ve stejném stylu a kresby uveřejnit. Fotografie zde uváděné pochází většinou z jednotlivých

---

<sup>44</sup> Založení hradu a městečka Krumlova datuje už do roku 1216 a připisuje je Závíšovi z Nechanic – viz M. MILEC, *Rodové pečete*, s. 8.

<sup>45</sup> Bohužel toto platí i pro edici CDB. V příloze svazku V/4 jsou černobílé reprodukce pečeti, které jsou převzaty z literatury a mnohdy tak připomínají jen tmavé skvrny. Příloha CDB VII/6 je sice barevná, ale kvalita není v mnohých případech o mnoho lepší. Navíc není dobré ani ořezání jednotlivých fotografií, z nichž často není patrný materiál, na němž je pečeť přivěšena.

<sup>46</sup> Otisky pečeti pánů z Krumlova, Budivoje a Vítka, otiskl ve svých dílech František BENEŠ, *Význam pečeti pro bádání o minulosti*, Praha 1945, obr. 3 a 4; Týž, *Pečeti v českých zemích a jejich cena jako dějepisného pramene*. Praha 1949, obr. 22. V textu neuvádí, že se jedná o otisky, tj. negativy pořízené z originálních pečeti.

<sup>47</sup> Podobný princip zvolil už V. Král z Dobré Vody, jehož kresby pečeti nalezneme v Sedláčkových Hradech – u pánů z Krumlova konkrétně na dvou pečetích Závíše z Falkenštejna (A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 12), Vítka z Krumlova (A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 49) a jeho bratra Voka (tamtéž), ovšem ne vždy se držel originálu (u pečeti Vítka z Krumlova chybí opis), protože kresby sloužily spíše k ilustračním než k dokumentačním účelům. Stejně takové jsou i jeho ilustrace k jeho článkům o erbech české šlechty.

<sup>48</sup> Běžné jsou tyto metody pro dokumentaci a tvorbu virtuálních muzejních sbírek, pro dokumentaci architektury a trojrozměrných uměleckých děl.

archivů. Moje vlastní fotografie často nebyly úplně optimální, protože v badatelných nepanují ideální podmínky pro profesionální nafocení pečeti. Chtěla bych na tomto místě poděkovat pracovníkům všech archivů, kteří mi byli při mé práci nápomocni.

### 5. 2. 1 Popis dochovaných pečeti

Do dnešních dnů je známo celkem 15 pečeti pánů z Krumlova, a to z období let 1259-1310. I když někteří autoři předpokládají, že pečeti disponovali jednotliví členové rodu od jeho počátků, navazujíc tak na tradici Vítka z Prčice, nedá se v dnešních dnech toto tvrzení nijak spolehlivě doložit.

Nejstarší známou pečetí pánů z Krumlova je pečeť Budivoje (obr. XVI), která je dochována v jednom jediném exempláři. Tento je přivěšen na jedné z prvních donací nově založeného kláštera ve Vyšším Brodě.<sup>49</sup> Listina byla dle datace vydána 1. 6. 1259, diplomatické rozborů se však k této dataci nepřiklání; k sepsání listin tak došlo nejpozději v 70. letech 13. století.<sup>50</sup> Pečeť z přírodního nebarveného vosku o rozměrech 42 x 36 mm<sup>51</sup> je přivěšena na hedvábných červeno-žlutých nitích. Pečeť je štítovitá, mandlovitého tvaru se zaoblenou horní linií štítu.<sup>52</sup> Opis, ohraničený z obou stran tenkou linkou, je psaný gotickou majuskulou a ohlašuje latinsky pečeť svého majitele + SI . BVDIVOJ . D[E]. CRVMNOV. Uprostřed pečetního pole se nachází pětিলistá růže, kolem které se vine ratolest, na níž sedí tři ptáci. Starší literatura se pokoušela o jejich identifikaci, nicméně vzhledem k drobným rozměrům pečetního pole a jisté stylizaci rytce pečetidla mohou být naše úvahy značně zkreslené. Všeobecně se má za to, že se zde objevuje sokol, který má být odkazem na původ Budivojovy manželky Perchty, která měla dle některých badatelů pocházet z hornorakouského rodu Falkenštejnů.<sup>53</sup> Pták v dolní části pečetního pole se od ostatních dvou odlišuje nápadně protáhnutým zobákem, snad by se mohlo jednat o volavku, čápa<sup>54</sup> nebo labuť,<sup>55</sup> přičemž ikonografický rozbor, který by osvětlil, o jaký druh ptáka se jedná, nabízí různé možnosti interpretace, které nedávají jednoznačné východisko.<sup>56</sup>

<sup>49</sup> Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. A L II N III.

<sup>50</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách II*, s. 69; blíže viz J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina doby přemyslovské I*, s. 180. Tito autoři však nepřihlédli k tomu, že k roku 1264 je doložen druhý typ pečeti Budivoje, který by snad mohl představovat dataci ante quem.

<sup>51</sup> Téměř každý badatel u této pečeti udává odlišné rozměry – CDB V/4, kat. č. 105, s. 496 uvádí 42 x 36 mm; F. BENEŠ, *Pečeti*, s. 15 udává 3,15 [3,3] x 4,1 cm; M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 9 udává 42 x 33 mm). Odlišnost těchto údajů je zřejmě dána rozdílným přístupem k měření. Správně se má měřit pouze otisk pečetního obrazu, tj. otisk plochy pečetidla, a nikoli celé dochované pečeti – viz K. MARÁZ, *Sfragistika*, Brno 2014, s. 31.

<sup>52</sup> Někteří badatelé tento tvar označují jako normanský štít a považují tuto pečeť za velmi archaickou – viz např. J. POLÁCH, *Páni*, s. 161. Proporce tvaru ale normanskému štítu neodpovídají.

<sup>53</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 180. Genealogie rodů z Falkenštejna je však dodnes nejasná, stejně jako původ Perchty. J. Strnadt dokonce píše, že pták vpravo nahoře jeví nápadnou podobnost se sokolem, kterého později spatřujeme na nejstarší známé pečeti Závise z Falkenštejna, jeho syna. Dva další ptáky považuje za bahňáky (Stumpvogel).

<sup>54</sup> X. M. MILLAUER, *Der Ursprung des Zisterzienserstiftes Hohenfurth in Böhmen. Eine diplomatische Skizze*, Prag 1814, s. 25.

<sup>55</sup> O labuti již uvažoval M. Pangerl v listinári vyšebrodského kláštera – viz FRA XXIII, č. 4, s. 6; tento názor taktéž viz M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 265. O volavce, čápoři či pelikánovi uvažuje J. POLÁCH, *Páni*, s. 161.

<sup>56</sup> V různých druzích ptáků mohou být spatřovány symboly rodinného života, manželské věrnosti atd. – viz např. Jan ROYT, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998. Zde hesla příslušných druhů ptáků.

Jen o pět let později je doložen druhý typář Budivoje, jehož použití máme doloženo celkem ve dvou případech (obr. XVII). Jedná se o pečeť přivěšenou k blíže nedatované listině z roku 1264, kterou klášteru v Drkolné věnuje se svou manželkou Perchtou vesnici Šindlov s rozsáhlými pozemky.<sup>57</sup> Pečeť z přírodního nebarveného vosku je k listině přivěšena na zelených hedvábných nitích (obr. XVII D). Ačkoli i tuto pečeť můžeme charakterem pečetního pole zařadit mezi znakové, liší se od předcházejícího typu velikostí, tvarem i způsobem zpracování detailů, který je preciznější. Pečeť má okrouhlý tvar o průměru 55 mm. Opis hlásá + S . DNI . BVDIVOGII . DE . KRVMNOVVE, z obou stran je oddělený jemným perlovcem.<sup>58</sup> Uprostřed pečetního pole se nachází gotický štít, kterému dominuje pětilistá růže. Stejný typ použil Budivoj o 12 let později, 18. 8. 1272 (obr. XVII G).<sup>59</sup> Svou pečeť zde použil svědectví deklarujícího usmíření znesvářených bratří Ortolfa a Heinricha z Waldecku s Pilgrimem z Tannenbergu. Budivojova pečeť je zde přivěšena na druhém místě, původně za pečetí jeho syna Záviše, která je dnes ztracená. Pečeť vydavatelů následuje až na třetím místě.

Na plíce této listiny bychom pravděpodobně našli přivěšený první typ pečetí Záviše z Falkenštejna, který je doložen poprvé nedlouho před tím, a to 27. 6. roku 1272 (obr. XVIII).<sup>60</sup> Tentokrát Záviš listinu zpečetil jako vydavatel v záležitosti ukončení nám blíže neznámého sporu s pasovským biskupem Petrem. Dochovaná pečeť je tvaru gotického štítu o rozměrech 47 x 42 mm a svým obrazem demonstrovuje naprosto jednoznačně Závišovu příslušnost k hornorakouskému Falkenštejnu.<sup>61</sup> Ve středu pečetního pole spatřujeme sokola hledícího vpravo, který sedí na rozeklané skále se třemi výchozy,<sup>62</sup> což může být odkaz nejen k rodu Falkenštejnů, ale i na legendu o založení samotného hradu.<sup>63</sup> V levém horním rohu pečetního pole se nad sokolem nachází pětilistá růže Vítkovců.<sup>64</sup> Opis provedený gotickou majuskulou zcela odpovídá symbolice pečetního obrazu + S . ZAWISCHI . DE .

<sup>57</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 10.

<sup>58</sup> A. Sedláček i M. Milec, kteří přináší ve svých atlasech lineární kresbu této pečetí (A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 91 č. 6, s. 217; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 3, s. 10), perlovec vůbec nepostřehli, stejně tak není popsán ani v CDB V/4, kat. č. 106, s. 496.

<sup>59</sup> Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 162/1.

<sup>60</sup> Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 161. V CDB je chybně uvedena sign. 150. Editor CDB ji zřejmě přejal z katalogu J. Hradecké, kde je chybná signatura taktéž uvedena (CDB V/3, kat. č. 1567, s. 362, J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 164, s. 70).

<sup>61</sup> M. Kolář považoval pečetní obraz za nepravý mluvící erb – M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 37.

<sup>62</sup> V české literatuře se objevuje, že se jedná o strom – tuto interpretaci totiž nabízí Sedláčkova kresba (A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 91, s. 217), která zachycuje košatou korunu stromu, na níž sokol sedí. Kresba je ovšem autorem dosti upravená a nezachycuje přesně dochovaný stav. Ačkoli je pečeť známa pouze z jednoho exempláře, je celkem dobře čitelná. Na základě vlastního pozorování musíme konstatovat, že je daleko pravděpodobnější, že se jedná o rozeklanou skálu. Paradoxní je, že ačkoli Sedláček tuto interpretaci nenabízí, je zcela zřejmá z kresby Vojtěcha Krále z Dobré Vody, která celkem věrně originál zachycuje a byla dokonce otisknuta v Sedláčkových Hradech – viz A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 12. J. Siebmacher pečeť popisuje následovně: „ein Falke, auf einem Dreieck stehend, im linken Obereck von der Rose begleitet.“ Johann SIEBMACHER (edd. Alois Freiherrn – Johann Evangelist Kirchbauer), *Oberösterreichische Adel I*, Brünn 2003, s. 302.

<sup>63</sup> Podle této legendy uletěl při lovu sokol svému urozenému pánu (některé verze legendy zmiňují, že šlo údajně o Ernsta von Peilenstein, jiné zmiňují Juttu von Peilenstein, neteř markraběte Leopolda II. Svatého). S velkým úsilím byl sokol nakonec nalezen, jak sedí na vrcholu skály nad řekou Ranna. Na připomínku této události zde byl založen hrad, který byl pojmenován jako „Sokolí skála“. Jednotlivé verze legendy se liší v detailech, jádro však zůstává stejné.

<sup>64</sup> Velmi svérázný je Poláchův popis: „...první typář použitý Závišem na jeho listině, kde lze uprostřed pečetního pole registrovat dominantního falkenštejnského sokola sedícího na vršku stromu, přičemž vítkovská růže se zde skromně „krčí“ v heraldicky levém horním rohu.“ J. POLÁCH, *Páni*, s. 68.

VALCHENSTAIN, od pečetního pole je oddělen perlovcem a tenkou linkou. Pečeť z přírodního vosku je k listině přivěšena na pergamenových proužcích.<sup>65</sup>

Další Závišův typář máme poprvé doložený pečetí přivěšenou k listině ze dne 24. 5. 1284 (obr. XIX A-D).<sup>66</sup> Oproti předchozímu se pečetní obraz plně hlásí k Vítkovcům – na okrouhlé pečetě o průměru 55 mm<sup>67</sup> nalezneme úplný znak v pečetním poli – na šikmo položeném štítě nesoucím pětিলistou růží je nasazena hrncová přilba s příkryvadly,<sup>68</sup> na níž spočívá železný klobouk nesoucí klenot v podobě pětिलisté růže, z jejíchž okvětních plátků vybíhá pět pavích per, vždy po jednom z každého okvětního plátku. Pečetní pole vyplňuje damaskování v podobě jemného (snad rostlinného?) dekoru. Podobný dekor, v hrubším provedení zdobí i pečetní pole a rub příkryvadla.<sup>69</sup> Opis, lemovaný z obou stran perlovcem, ohlašuje svého pána + . 2 . DN- ----- -- VALKE---EIN . . Pečeť je poškozená, velká část chybí. Dochované torzo je navíc částečně nečitelné, což způsobují praskliny v hloubce vosku, originál není přístupný.<sup>70</sup> Závišova pečeť byla k listině přivěšena jako třetí v pořadí za pečetí Ojře z Lomnice, nejvyššího komorníka Království českého, a Hroznaty z Úžic, purkrabího Pražského hradu. Za Závišovou pečetí zaujímala čtvrté místo pečeť jeho bratra Vítky, o které se ještě zmíníme. Celkově bylo k této listině přivěšeno 18 pečetí českých šlechticů, kteří se tímto aktem zavazují zachovávat věrnost Václavu II., pánu a dědici Království českého, a také dodržovat příměří s Purkartem z Vimperka a jeho stoupenci.

Jen necelé dva roky poté zachycujeme další, v pořadí již třetí, typ. Je doložen pouze jedinou pečetí, přivěšenou k listině ze dne 28. 2. 1286 (obr. XIX E-H).<sup>71</sup> Záviš zde vystupuje jako svědek aktu, kterým Gerhard z Kunštátu a Obřan slibuje, že bude po dobu svého života věrně sloužit Václavovi II. Závišova pečeť je přivěšena na druhém místě hned za pečetí Mikuláše, vévody opavského, a za nimi následuje dalších 13 pečetí zejména moravských pánů. Závišův třetí typ byl velmi podobný předcházejícímu; jedná se též o okrouhlou pečeť s úplným znakem v pečetním poli, nicméně její rozměry jsou větší (otisk typáře měří v průměru 58 mm).<sup>72</sup> Tento typ je považován za Závišův nejreprezentativnější; detaily jsou velmi precizně zpracované, rytec zachytil i vlající řemínky od přilby, rovněž tak pole gotického štítu je vyplněno jemnou ryteckou prací. Rozměry se jedná o největší dochovanou pečeť pánů z Krumlova. V routovaném pečetním poli na šikmo položeném štítě s pětिलistou růží je nasazena přilba krytá železným kloboukem nesoucí klenot, opět v podobě pětिलisté

<sup>65</sup> J. Hradecká ve svém katalogu uvádí červené nitě, což vzhledem ke stavu dochování není možné – viz J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 164, s. 70.

<sup>66</sup> NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 24. Otisk této pečetě se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2305.

<sup>67</sup> J. Hradecká uvádí 52 mm – viz J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 165, s. 70.

<sup>68</sup> J. Polách zde místo příkryvadla uvádí pouze točeničky, jejíž „cíp vlaje heraldicky doleva“ a železný klobouk nepopisuje vůbec – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 162. Točeničky zde však vůbec není přítomna. Při letmém pohledu se tak pečetní obraz jevit může, protože část pečetě chybí, nicméně při detailním pohledu je nutno říci, že se opravdu jedná o příkryvadla. Poněkud zavádějící je v tomto ohledu i Sedláčkova kresba – viz A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 205, s. 331.

<sup>69</sup> Vzhledem k poškození pečetě však není úplně jasné, o jaký motiv se přesně jedná. Damaskování neznamenává Sedláčkova kresba v Atlasech a v dosavadní literatuře se vůbec nepopisuje.

<sup>70</sup> Zde velmi děkuji pracovníkům NA Praha, kteří mi poskytli detailní fotografie všech pečetí Krumlovských z Archivu České koruny.

<sup>71</sup> NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 27. Otisk této pečetě se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2325.

<sup>72</sup> J. Hradecká uvádí 55 mm – viz J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 166, s. 70.

růže, z jejíchž okvětních plátků vybíhá celkem pět pavích per, vždy jedno z každého okvětního plátku. Krempa klobouku je v zadní části ozdobena dolů splývajícím kusem látky se dvěma cípy. Opis vyvedený gotickou majuskulou ohlašuje + SIGILLVM . ZAWISSI . DE . FAL-EN----N, od pečetního pole je oddělen tenkou linkou. Pečeť z přírodního vosku je přivěšená k listině na pergamenových prouzcích.

Závišův bratr Vítek používal zřejmě jediný typář, který je doložen třemi pečetěmi. První, z 24. 5. 1284,<sup>73</sup> je dochována ve značně torzálním stavu, patrný je na ní pouze perlovcem lemovaný gotický štít s pětilistou růží a čitelná jsou jen následující písmena opis - -----S . DE C----- (obr. XX E). Naproti tomu exemplář uložený v archivu vyšebrodského kláštera z roku 1290 (obr. XXI A-B),<sup>74</sup> je poměrně dobře dochován. V pečetním poli, bohatě zdobeném úponky, se nachází šikmo položený gotický štít s obrazem růže, lemovaný perlovcem, nad štítem přilba s klenotem v podobě pětilisté růže, z jejíchž okvětních lístků vybíhá pět per, vždy po jednom z každého lístku. Perlovec lemuje i opis z obou stran. Legenda ohlašuje + S . WITIGONIS . DE ChRMNAV. Vzhledem k podobnosti se Závišovým druhým typem nemusí být vyloučeno, že autorem je tentýž rytec či stejná dílna, nebo že jeden typář mohl být vzorem pro ten druhý. Třetí dochovaná pečeť je přivěšena na listině z 16. 9. 1290 (obr. XXI C-D),<sup>75</sup> kdy Vítek dosvědčil Vokovi z Krumlova a Strunkovic prodej vsi Záhoří zlatokorunskému klášteru. V pořadí se jedná o první pečeť u listiny, kterou zpečetil dále i Jindřich z Rožmberka a její vydavatel Vok z Krumlova a Strunkovic.<sup>76</sup> Oba exempláře z roku 1290 jsou celkem zachovalé, pečetí měří v průměru 55 mm.<sup>77</sup>

O pečetích Závišových bratří Voka, Budivoje a Henclina nevíme bohužel nic, neboť není dochovaná jediná listina, kterou tito bratři vydali, a není ani známo, že by zpečetili nějakou listinu jako svědci.

Mezi pečetěmi pánů z Krumlova se zcela vymyká pečeť Závišova syna Ješka, který nepatřil mezi světské osobnosti. Po smrti svého otce byl sirotek zřejmě předán do péče Řádu německých rytířů, kde dosáhl významného postavení.<sup>78</sup> Oproti řádovým zvyklostem používal svou osobní pečeť (obr. XXVI D). Doložena je pouze jednou, a to na listině Hynka Krušiny z Lichtenburka a jeho synů, která vznikla po 25. 3. 1310.<sup>79</sup> Ve starší literatuře byla proto identifikována jako pečeť Ješka z Lichtenburka.<sup>80</sup> Pečeť je okrouhlá, o průměru 34 mm. Pečetnímu poli vévodí apokalyptický Kristus, který sedí na duze, ruce má rozpřažené a z úst mu vychází nalevo i napravo po jednom meči.<sup>81</sup> Opis, lemovaný z obou stran perlovcem, gotickou majuskulou ohlašuje svého majitele následovně: + S FRATRIS . IESChONIS. Není

<sup>73</sup> NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 24. Otisk této pečetě se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – viz Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelsammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2306.

<sup>74</sup> Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. 7/IV. Datace není jasná, v listině je zmíněn pouze rok vydání – viz výše.

<sup>75</sup> SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I I A alfa č. 2.

<sup>76</sup> V koroboraci listiny je ohlášena ještě pečeť jeho bratra Jindřicha, která je však nedochována – viz FRA XXXVII, č. 11, s. 37.

<sup>77</sup> J. Hradecká uvádí 53 mm – J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 155, s. 68; 55 mm uvádí u exempláře z vyšebrodského kláštera roku 1290 CDB VII/6, kat. č. 221, s. 49. 54-55 mm odpovídá vlastnímu měření na dochovaných exemplářích.

<sup>78</sup> Blíže k jeho osobě viz L. JAN, *In ordine*, s. 453-475.

<sup>79</sup> SOkA Havlíčkův Brod, Archiv města Havlíčkův Brod, sign. L-I/5.

<sup>80</sup> L. JAN – F. SKŘIVÁNEK, *Němečtí rytíři*, s. 36. Stejný autor poopravil své tvrzení a identifikoval ji jako pečeť syna Záviše z Falkenštejna a Kunhuty – L. JAN, *In ordine*, s. 473. V monografii o rodě Lichtenburků je pečeť určena stejně – viz J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 211 a 379.

<sup>81</sup> L. JAN, *In ordine*, s. 473.

zde tedy žádný predikát, ani erb, který by jej blíže identifikoval. Označování řádového člena jen jménem bylo běžné ve 13. století, ale pro první půli 14. století je poněkud nezvyklé.<sup>82</sup>

Vraťme se zpět v čase a podívejme se nyní na pečetí Budivojova bratra Vítka a jeho synů. U Vítka z Krumlova je doložen během jeho života jeden typ osobní hlavní pečetí, krom něhož disponoval ještě pečetí sekretní. První doklad jeho pečetí pochází z jedné z prvních listin adresovaných vyšebrodskému klášteru, kterému potvrdil donaci svého podílu na tzv. Klášterním lese (obr. XXIII A-B).<sup>83</sup> Listina je datována shodně jako Budivojova, k 1. 6. 1259. Stejně tak jako v případě konfirmace Budivoje se i zde uvažuje o tom, že listina byla vyhotovena zpětně. Oproti Budivojově pečetí je tato se svými rozměry 67 x 54 mm výrazně větší.<sup>84</sup> K listině byla přivěšena na hedvábných nitích červené a žluté barvy. Pečeť je tvaru gotického štítu a jejímu pečetnímu poli vévodí vpravo obrácený jednoocasý lev ve skoku, čelně hledící, který má nést gotický štít s pětilistou růží. Starší popisy pečetí uváděly malý štít v pravém rohu pečetního pole a figuru lva tak považovaly za štítonoše.<sup>85</sup> Nejpravděpodobněji jde jen o linku, která dělí pečetní pole na dvě části. Ačkoli je pečetní obraz celkem dobře zachován, jeho vyobrazení v literatuře nejsou příliš věrná realitě (obr. XXII A-D). Opis je lemován z obou stran tenkou linkou, i přes drobné poškození je velmi dobře čitelný: + S . VVITIGONI[S DE CRH]VMNOVVE \*. Stejná pečeť byla zřejmě použita i pro stvrzení listiny ze dne 26. 8. 1274, kterou dokládal prodej svého statku Strašín.<sup>86</sup> Tato pečeť je dnes deperditní. Další otisk téhož typáře<sup>87</sup> zaznamenáváme až v roce 1277,<sup>88</sup> což je také s největší pravděpodobností datum Vítkovy smrti, neboť tato listina, zvláštní svým vyhotovením, svědčícím o jisté improvizaci, je považována za Vítkovu závěť.<sup>89</sup> Snad symbolicky to dokládají i tmavé nitě, na nichž byla pečeť k listině přivěšena.<sup>90</sup> Zajímavý je sekret, který byl použit jako rubní pečeť. Jedná se o nevelkou pečeť okrouhlého tvaru o průměru 15 mm,<sup>91</sup>

<sup>82</sup> Tamtéž. Snad nemusíme ani dodávat, že Ješkův původ byl veřejným tajemstvím.

<sup>83</sup> Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. A L II N III.

<sup>84</sup> F. BENEŠ, *Význam*, obr. 4 uvádí rozměry 5,2 x 6,3 cm.

<sup>85</sup> FRA XXIII, č. 5; s. 7; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 25; M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 37.

<sup>86</sup> CDB V/2, č. 753, s. 418-419. Listina je považována za falzum ze strany strakonických johanitů a Bavora (II. či III.) ze Strakonice. Na plíse listiny je dokonce pro pečeť vynecháno místo (plika je proříznutá a připravená k provléknutí pergamenového proužku a zavěšení pečetí). Není důvod se nedomnívat, že k takové majetkové transakci nikdy nedošlo. Dochované listiny mohou být dodatečným zlistiněním právního aktu, který opravdu proběhl, a v následných dobách nejistoty (např. v dobách povstání Vítkovců v letech 1276-1278, po konfiskaci části majetků Krumlovských po popravě Závise z Falkenštejna či po vymření pánů z Krumlova) mohlo dojít k jejich sepsání. Text listin totiž sám hovoří o prodeji, který proběhl již před několika lety, a oba exempláře se mírně liší – srov. CDB V/2, č. 754, s. 419-420.

<sup>87</sup> M. Kolář při popisu Vítkových pečetí z roku 1259 a 1277 naznačuje, že by mohlo jít o dva rozdílné typáře – viz M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 265. Při detailním studiu je možné interpretovat několik drobných rozdílů v detailech. Vzhledem ke stavu dochování obou pečetí není ale jasné, zda tyto rozdíly nejsou dány současným stavem pečetního vosku. Rozměrově i pozicí písmen i figur pečetního obrazu jsou ale obě pečetí totožné.

<sup>88</sup> Listina není přesně datována, je přijímáno datum ante 22. 9. 1277. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. HA 11/1 B.

<sup>89</sup> L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 57-76.

<sup>90</sup> Nitě byly s největší pravděpodobností původně černé; J. Hradecká uvádí, že jsou modré, s čímž ale nelze souhlasit. Zřejmě vycházela ze studie X. M. Millauera, který též uvádí modrou barvu – X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 73. Nitě se dnes jeví jako tmavě fialové, což by svědčilo spíše pro černou barvu. Ostatně ve středověku antracitová černá na textiliích prakticky neexistovala, takže se jednalo o tmavé odstíny modré a fialové, které svým stářím blednou do světlejších odstínů.

<sup>91</sup> J. Hradecká uvádí 18 mm – viz J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 154, s. 68.



v jejímž pečetním poli je ohlížející se lev vykračující vlevo (obr. XXII E-H).<sup>92</sup> Na rozdíl od všech dosud uveřejněných kreseb se nohy lva dotýkají linky lemující pečetní pole a uši přes ni dokonce vystupují. Navíc se jedná o lva řvoucího s otevřenou tlamou a vyplazeným jazykem. J. Hradecká uvádí, že pečetní pole je lemováno perlovcem, ale jedná se zřejmě o subjektivní pocit, protože perlovec bychom také pak nacházeli na líci pečeti a při porovnání se starší dochovanou pečetí můžeme říci, že přerušování linky je vytvořeno nepříliš dobrou kvalitou vosku. Povrch pečeti je značně nerovný a vytváří dojem, že pro pečetění nebyly kusy vosku řádně roztaveny. Snad i to dotváří atmosféru zřejmě poslední listiny, kterou Vítek ve svém životě zpečetil a sekret zde použil na důkaz důraznosti svého přání.

Z Vítkových synů užíval pečeť prokazatelně starší Vok. Jsou známy dokonce dva typy, které vychází tvarově i ikonograficky z otcovy pečeti. První je doložen pečetí přivěšenou k listině ze dne 6. 6. 1283, kterou Vok společně se svým bratrem Jindřichem potvrzují klášteru v Drkolné donaci svého otce (obr. XXIV).<sup>93</sup> Pečeť o rozměrech 45 x 40 mm je taktéž štítovitěho tvaru. Pečetnímu poli dominuje jednoocasý lev ve skoku otočený vpravo, který má stejně jako na typáři Vokova otce hlavu otočenou čelem k pozorovateli. Pětিলistá růže v pravém rohu pečetního pole vykvétá z dlouhého stonku, který vyrůstá z prostoru pod pravou lví tlapou. Opis ohlašuje + S . D-I VOK--ON- DE CRUMLOV.<sup>94</sup> Pečeť je z přírodního vosku, přivěšená na pergamenových prouzcích.

Vokův druhý typář je znám díky zachované pečetí přivěšené k listině z 16. 9. 1290, kterou prodává opatu zlatokorunského kláštera Bartoloměji ves Záhoří (okr. Prachatice).<sup>95</sup> Pečeť je svým ztvárněním daleko věrnější pečetí Vokova otce, ovšem nedosahuje jejích rozměrů (Vokova pečeť má pouze 47 x 38 mm). V pečetním poli se objevuje jednoocasý lev ve skoku, opět čelně hledící,<sup>96</sup> který se předními tlapami dotýká dělicí linie pečetního pole; v tomto odděleném pravém rohu pečetního pole se nachází pětिलistá růže.<sup>97</sup> Opis pečeti i dělicí linie v pečetním poli jsou lemovány drobným perlovcem. Opis ohlašuje predikát + S . V[O]H[K]HONE . D[E] FRIDLANT.<sup>98</sup> Je zajímavé, že Vokův predikát z Frýdlantu je doložen

<sup>92</sup> J. Polách uvádí, že se jedná o lvici – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 164. Vzhledem k tomu, že je sekret velmi malých rozměrů a navíc vosk je velmi nehomogenní a členitý, nedá se s jistotou určit, zda je to lev, či lvice (dle návrhů heraldických terminologií by se pojmem lvice měla označovat figura lva bez hřívky a pohlavního údu). Vzhledem k aversu pečeti je logičtější tvrdit, že se jedná o lva.

<sup>93</sup> Stiftsarchiv Schlögl, sign. S 18.

<sup>94</sup> Snad by opis šel zrekonstruovat následovně - + S. DNI VOKKHONI de CRUMLOV. Povrch je poměrně setřený a vosk je degradovaný, což činí pečeť poměrně špatně čitelnou. Problém je, že jsem neměla možnost pracovat s originálem pečeti. V literatuře nepanuje shoda ohledně opisu – nejen v jednotlivých literách, ale dokonce i v predikátu! Listinář drkolenského kláštera jej uvádí následovně „ S h.... – vokkoni de crumlov.“ UBSchl, č. 28 (S 18), s. 48. Věrnější realitě je A. Sedláček na své kresbě – viz A. SEDLÁČEK, *Atlas V*, tab. 225, s. 351; od něj přebírá i M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 10. Jako pečeť Voka z Krumlova ji označuje i A. KUBÍKOVÁ, *Bohemikální listiny - dodatek*, s. 39. Pouze CDB VII/6, kat. č. 222, s. 49 uvádí opis S VO///ONI/ . DE FRIDLANT. J. Hradecká tuto pečeť ve svém soupise neuvádí.

<sup>95</sup> SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa č. 2.

<sup>96</sup> M. Pangerl se domníval, že místo lva se zde objevuje saň - „ein vierfüssiger, nicht geflügelter Lindwurm“ - viz FRA XXXVIII, č. 11, s. 37-38.

<sup>97</sup> Tuto dělicí linii nepopisují A. SEDLÁČEK, *Atlas V*, tab. 89, s. 215; M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 10, a samozřejmě ani J. POLÁCH, *Páni*, s. 165. Ten ještě zasvěceně poznamenává, že první litera „K“ je psána zrcadlově obráceně. Pečeť je v tomto místě však poškozená, daná litera se očividně do vosku neotiskla správně a s tímto popisem je nutné být opatrnější (pravděpodobněji jde o H). Velmi úsměvná je Poláchova poznámka zvláště, když víme, že pečeť nezná z autopsie, protože tvrdí, že se prý i s listinou ztratila – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 165.

<sup>98</sup> Ačkoli starší kresby zachycují opis VOHKHONIS etc., z dochované pečeti to vypadá, že poslední litera Vokova jména je E – viz obr. XXV.

pouze na jeho pečetí, ale nikde v psaných pramenech jej nenalezneme.<sup>99</sup> Pečeť je opět z nebarveného přírodního vosku, přivěšená na pergamenových proužcích jako čtvrtá v pořadí.

Na základě pro některé autory zřejmě nejasného ohlášení pečetí v koroboraci listiny se obecně tvrdí, že tato pečeť sloužila jako společná pro oba bratry. Tento závěr, který zřejmě zapříčinila poněkud nepochopitelná poznámka M. Pangerla v listinári zlatokorunského kláštera,<sup>100</sup> je stále přebírán bez znalosti originálu listiny, který potvrzuje naprostý opak. Čtete-li text listiny pozorně, je v koroboraci na prvním místě ohlášena pečeť Vítka z Krumlova, Závašova bratra, na druhém místě pečeť Jindřicha z Rožmberka, pak vydavatele listiny, tj. Voka, a na posledním místě jeho „předraha bratra“ Jindřicha.<sup>101</sup> Nejen, že Jindřich dle textu disponoval svým typářem, ale na plíce listiny je vyhrazeno pro tuto pečeť i místo; pergamen je zde proříznutý, takže se lze oprávněně domnívat, že jeho pečeť byla k listině přivěšena, nicméně dnes je ztracena. Zajímavé je, že pečetí bratří jsou zavěšeny v opačném pořadí, Vokova je až na posledním místě a zcela nepochopitelně je přivěšena obráceně, tj. ke čtenáři listiny je otočená zadní stranou, na rozdíl od ostatních pečetí.

## 5. 2. 2 *Exkurs do sfragistiky, heraldiky a genealogie Falkenštejnů*

První typář Závaše z Falkenštejna bývá v historickém bádání různě interpretovaný. Samotný obraz pečetního pole je popisován různě – od košatého stromu po rozeklanou skálu.<sup>102</sup> Vzhledem k tomu, že se tato pečeť používá jako nezvratný důkaz pro rodové sepětí Krumlovských a ministeriálních Falkenštejnů, bylo by dobré si udělat na tomto místě drobný exkurs (nejen) do sfragistického materiálu.

Situaci komplikuje fakt, že se v prostoru Mühlviertelu a Bavorska ve 12. a 13. století pohybovalo více rodů s přízviskem z Falkenštejna. J. Polách mezi nimi nerozlišuje a domnívá se, že Budivojova manželka Perchta pocházela z ministeriálního rodu.<sup>103</sup> O něco uvědomělejší je H. Skřeková, která rozlišuje mezi rodem ministeriálním a svobodným, ovšem spojení pánů z Krumlova s rodem Kirchberg-Falkenstein nepovažuje za průkazné. Jak správně poznamenal L. Jan, musí se celá problematika řešit znovu, „sine ira et studio“.

V literatuře domácí i zahraniční se stále opakuje příbuzenství ministeriálního rodu Falkenštejnů a pánů z Krumlova, a to i na základě podobnosti prvního typu pečetí Závaše z Falkenštejna a jeho domnělého děda Kalhocha II. z Falkenštejna. Dobře jsou jeho pečetí dochovány na sérii tří listin vydaných pro klášter v Drkolné v lednu 1269.<sup>104</sup> Kalhochova pečeť má taktéž tvar gotického štítu, nicméně o menších rozměrech (cca 40 x 38 mm).<sup>105</sup> Uprostřed pečetního pole vidíme sedícího křičícího (?) sokola s rozepjatými křídly, který

<sup>99</sup> Lokalizace tohoto sídla je nejistá, většina autorů uvádí, že se jedná o Frymburk na řece Vltavě. Nejnověji (zde i starší literatura) viz L. REITINGER, *Český lev*, s. 295. Lokalizace panského sídla ve Frymburku viz kap. 4.

<sup>100</sup> FRA XXXVIII, č. 11, s. 38.

<sup>101</sup> „...tradidimus virorum nobilium Widegonis de Crummenowe, Heinrici de Rosinberch, nostri etiam (!) ac praedilecti fratris nostri Heinrici.“ FRA XXXVII, č. 11, s. 37, orig. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa č. 2.

<sup>102</sup> Viz výše.

<sup>103</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 38-39.

<sup>104</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 11-13 (platí pro všechny tři listiny, i když datace není u všech z textu zřejmá).

<sup>105</sup> UBSchl, s. 40. Tento údaj nebyl na originálech ověřován.

hledí heraldicky vpravo a sedí na rozeklané skále.<sup>106</sup> Pečetní obrazy jsou však dosti špatně čitelné, což je dáno spíše rozlišením fotokopie než stavem originálu.<sup>107</sup> Editor drkolenského listináře se popisem pečetního obrazu nijak podrobněji nezabýval, pouze poznamenal „Falke auf Steinhügel (?)“.<sup>108</sup> O poznání zřetelnější je Kalhochova starší pečeť z roku 1268.<sup>109</sup> J. Strnadt ji popisuje následovně: „in dem ältesten Siegel (...) steht dieser Falke auf einem von runden Steinen gebildeten Hügel, der sich nachmals in einem dreispitzigen verwandelt hat.“<sup>110</sup>

Pátráme-li po erbovním znamení ministeriálních Falkenštejnů, můžeme se opírat prakticky pouze o sfragistický materiál. Podle J. Siebmachera měli v erbu původně jen křičícího sokola s rozepjatými křídly, později používali variantu, kdy sokol seděl na vrcholu stupňů z kvádrového zdíva, ovšem tato varianta není pro 13. století doložená.<sup>111</sup> Ještě na počátku 14. století vidíme na dochovaném sfragistickém materiálu sokola s rozepjatými křídly, sedícího na různě rozeklaném skalním útvaru.

Podle J. Siebmachera používali sokola (bez rozepjatých křídel) na hoře se třemi vrcholky svobodní Falkensteinové z Dolního Rakouska (Falkenstein, Bezirk Poysdorf). J. Strnadt obdobné erbovní znamení připisuje hrabatům von Falkenstein-Neuburg, kteří byli držiteli dvou hradů téhož jména nedaleko bavorského městečka Flintsbach am Inn. Právě k jejich erbovnímu znamení přirovnává J. Strnadt pečetní obraz Záviše.<sup>112</sup> Vzhledem k jeho závěrům prezentovaným na jiném místě v textu je tato poznámka naprosto nelogická. J. Strnadt totiž věnoval neuvěřitelné úsilí rozklíčování rodového původu mnohých osob pohybujících se v Mühlviertelu, přičemž za držitele hradu Falkenštejn považuje bavorský rod Kirchberg-Falkenštejnů. Se smutným povzdechem konstatuje, že není dochována ani jedna jejich pečeť a nemáme žádné povědomí o jejich rodovém erbu,<sup>113</sup> což je, bohužel, pravda.

Hledat možné rodové vazby jen na základě podobnosti figury, ale nikoli na základě genealogických hledisek, je cesta, kterou by se historik neměl vydávat, neboť vede ke značně zkresleným závěrům. Zcela zřetelně to vyplývá z konstatování o příbuznosti ministeriálního rodu Falkenštejnů a pánů z Krumlova. Již J. Siebmacher předestřel možnou genealogii ministeriálního rodu Falkenštejnů,<sup>114</sup> který je dle něj pokrevně spřízněn s rodem Haichenbachů. K tomuto závěru jej vede několik faktů – oba dva rody vystupovaly v Mühlviertelu většinou společně, stejně tak jejich majetky se nacházely v těsné blízkosti a oba rody patřily mezi vazaly pasovského biskupa. Také se společně podílely na založení kláštera v Drkolné. První založení kláštera se dokonce odehrálo na půdě Haichenbachů.<sup>115</sup> Siebmacherovu genealogii následně zpřesnil a doplnil J. Strnadt.<sup>116</sup> Žádnou ženu jménem

<sup>106</sup> Při procházení literatury jsem se setkala i s tvrzením, že jde o šestilistou růži (!), ovšem tuto interpretaci je nutné v kontextu mladších pečetí zcela odmítnout.

<sup>107</sup> Prostudování originálů bohužel nebylo možné, protože klášter v Drkolné neodpověděl ani na jednu z žádostí o přístup k archivnímu a sfragistickému materiálu.

<sup>108</sup> UBSchl, č. 20-22 (S 11-13), s. 40-42.

<sup>109</sup> Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 144. MB 29b, 482 Nr. 96.

<sup>110</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 180.

<sup>111</sup> J. SIEBMACHER, *Wappenbuch. Oberösterreichische Adel II*, s. 42. Dokládají to falkenštejnské pečeti přivěšené k listině z 13. 12. 1303, uložené Stifftsarchiv Schlägl, sign. 43.

<sup>112</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 179.

<sup>113</sup> Tamtéž, s. 183.

<sup>114</sup> J. SIEBMACHER, *Wappenbuch. Oberösterreichische Adel II*, s. 42-43.

<sup>115</sup> Tamtéž, s. 85.

<sup>116</sup> J. STRNADT, *Das Land*, s. 187.

Perchta, která je dle mnohých badatelů onou domnělou dcerou Kalhocha II., zde však nenajdeme.

V případě pečeti Záviše z Falkenštejna nacházíme ve středu pečetního pole sokola hledícího vpravo, který sedí na rozeklané skále se třemi výchozy, což může být odkaz nejen k rodu Falkenštejnů, ale i na legendu o založení samotného hradu. V levém horním rohu pečetního pole se nad sokolem nachází pětিলistá růže Vítkovců. Vyvíjet složité konstrukce o původu rodu a pokrevním příbuzenství jen na základě podobnosti pečetního obrazu je velmi ošidné. Jak víme, a Závišův první typ pečeti je toho názorným důkazem, nelze apriori vzít pečetní obraz a ztotožnit jej s rodovým erbem osoby. Pečetní obrazy i heraldická znamení většiny rodů s predikátem „von Falkenstein“ jsou si velmi podobné. A při překladu německého Falkenstein do českého jazyka tato podobnost ani nemůže překvapovat.

### 5. 2. 3 Shrnutí sfragistické problematiky

Nejstarší známou pečetí Vítkovců je pečeť Vítka Mladšího přivěšená k listině z roku 1220,<sup>117</sup> což je zároveň i první doklad o použití pětिलisté růže v erbu. Pečeť má štítovitý tvar o rozměrech 50 x 37 mm, jedná se o pější typ pečeti. Bez zajímavosti zajisté není, že pější typ používali Přemyslovci, avšak zde byla použita poté, co dynastie Přemyslovců tento typ opustila.<sup>118</sup> V pečetním poli stojí rytíř oděný do drátěné košile a pláště, s přilbou na hlavě, jenž v pravici drží kopí s praporcem, na němž je pětिलistá růže, a levicí přidržuje štít s pětिलistou růží. Samotný opis pečeti sice naznačuje soužití s rakouským prostředím vzhledem k použitému predikátu DE PLANKINBERG, zato samotné Vítkovo jméno je uvedeno v české mutaci WITCO a v textu listiny samotné čteme: „...ego Witco de Perchyc...“<sup>119</sup> Listina byla vydána ve Vleticích nedaleko Prčice, což zřejmě v textu rozhodlo o užití predikátu. Pečetidlo však nejspíše vzniklo v Podunají, pro tamní právní potřeby, a proto je zde na první pohled zdánlivě nelogická kombinace německého predikátu a českého jména.<sup>120</sup> Starší badatelé si tento predikát vysvětlovali různě – dle některých šlo jen o německý překlad Prčice,<sup>121</sup> jiní soudili, že se jedná o Blindenberg – zkomoleninu německého jména hradu Zvíkov.<sup>122</sup>

Bylo by poněkud naivní tvrdit, že tato pečeť zahajuje souvislou linii pečetí rodu Vítkovců. Podíváme-li se na dochovaný diplomatický a sfragistický materiál, musíme konstatovat, že v českém prostředí zůstává listina Vítka Mladšího dlouho ojedinělým jevem, neboť se jedná o listinu světského feudála vydanou jen pod autoritou jeho pečeti. Co se týče pečetí Vítkových synů, disponoval pečetí nejen Vítek Mladší, ale i jeho bratr Vítek z Klokot (poprvé doložena 1250)<sup>123</sup> a je vysoce pravděpodobné, že mohly existovat i pečeti Jindřicha

<sup>117</sup> SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5.

<sup>118</sup> K. MARÁZ, *Rožmberské pečeti*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami*, Praha 2011, s. 99.

<sup>119</sup> SOA Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5. Edice viz – CDB II, č. 208, s. 192-193.

<sup>120</sup> J. PÁNEK – R. ŠIMŮNEK – V. VANÍČEK, *Páni z Rožmberka*, s. 24-25.

<sup>121</sup> R. CIKHART, *Původ*, s. 84-88. Snad to byla pozdní reakce na Strnadovu teorii, která byla postavena opačným směrem – viz J. STRNADT, *Das Land*, s. 161-192.

<sup>122</sup> A. SEDLÁČEK, *Atlasy III*, s. 205, s. 481 – orig. Václav Březan, *Listy pánů ze Švamberka*, NK, sign. XVII C 14, fol. 58r.

<sup>123</sup> A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 236, s. 362.

z Hradce<sup>124</sup> a Vítka Staršího. Na druhou stranu musíme přiznat, že se jedná jen o úvahu, že se pečeti u Vítkovců vyskytovaly běžně již v druhé generaci. Nesmíme totiž zapomínat, že první přímé doklady pečeti v rodu Vítkovců, krom již zmiňované pečeti Vítka Mladšího z roku 1220, jsou až z 50. let 13. století a jedinou kontinuální řadu pečeti všech mužských příslušníků máme dochovanou jen u Rožmberků.<sup>125</sup>

Shrňme-li sfragistickou problematiku pánů z Krumlova, musíme konstatovat, že se nijak neodlišuje od rámcového vývoje pečeti českých šlechtických vydavatelů. Pokud se podíváme i na kontext diplomatického materiálu, začínají se pečeti objevovat častěji s pronikáním a užíváním listin do šlechtického prostředí. I když nemáme dochováno mnoho listin pánů z Krumlova, je zřejmé, že první dvě generace Krumlovských figurují výhradně na královských listinách. Rozhodně nevylučujeme, že by Vítek Starší a Závaš z Nechanic nepoužívali pečeť, nicméně její vlastnictví je v tomto ohledu spíše otázkou prestiže než praktického použití.

V. Růžek v komentáři u jedné blíže neidentifikované kresby pečeti v edici Sedláčkova Atlasu soudí, že by se mohlo jednat o pečeť Vítka Staršího (obr. XXVI C).<sup>126</sup> Jedná se o kresbu, kterou A. Sedláček nedokončil – je jen lehce načrtnutá tužkou a ponechaná bez komentáře. Tvarově se jedná o štítovou pečeť bez opisu, resp. naznačeno bylo asi pouze pečetní pole, jemuž dominuje stojící postava, která v pravé ruce drží meč, jehož čepel směřuje k pravému rameni postavy. Levou rukou drží postava gotický štít s pětilistou růží. Dle obrysu hlavy lze soudit, že se jedná o postavu ve zbroji; hlavu chrání hrncová přilba, na těle jsou načrtnuty náznaky draperie (?), snad by mohlo jít o varkoč či drátěnou košili. V pravém i levém horním rohu pečetního pole je postava rytíře doprovázena pětilistou růží. Pokud však srovnáme dotčenou skicu se Sedláčkovou kresbou pečeti Voka z Rožmberka z roku 1261 (obr. XXVI B),<sup>127</sup> neubráníme se pocitu, že se jedná o nepovedenou či přípravnou kresbu této pečeti, protože základní kompozice je shodná. Bylo by poněkud nepochopitelné, kdyby stejný rozvrh pečetního pole, který by měl užít Vítek Starší, zachovával na své osobní pečeti jeho synovec.

Nejstarší dochované a doložené pečeti pánů z Krumlova jsou tak pečeti bratrů Budivoje a Vítka, údajně z roku 1259. Zatímco Budivojova pečeť působí celkem archaicky a je drobná, Vítkova pečeť patří k největším dochovaným v celém rodu. V linii Vítkových synů, resp. Vítkova syna Voka, u kterého jediného máme doložené používání dvou typářů, panuje jistá uniformita ve tvaru i pečetním obrazu (lev a pětilistá růže v různých variacích); zajímavější je sfragistický materiál Budivoje a jeho synů. Sám Budivoj za svého života typář minimálně jednou vyměnil, jeho syn Závaš používal postupně tři typáře, což je nejvíce z celého rodu. Je to dáno jeho postavením u dvora a nároky na reprezentaci, neboť jeho třetí typář patří k nejlépe zpracovaným, největším a nejreprezentativnějším. Třetí typ pečeti Závaš začal užívat snad také proto, že se jeho předchozí nápadně podobal typáři jeho bratra Vítka,

<sup>124</sup> U pánů z Hradce je doložena poprvé peší pečeť Vítka z Hradce roku 1255, která je kompozicí velmi podobná pečeti Voka z Rožmberka.

<sup>125</sup> Na tomto místě můžeme jen konstatovat, že dosud nejsou nejstarší pečeti Vítkovců monograficky zpracovány a zhodnoceny. Jejich zpracování je pouze v chronologických řadách atlasů a edic sfragistického materiálu; detailně nejsou zpracovány ani rožmberské pečeti 13. století.

<sup>126</sup> A. SEDLÁČEK, *Atlasy* III, s. 431.

<sup>127</sup> A. SEDLÁČEK, *Atlasy* V, tab. 255, s. 379. Milec o této pečeti tvrdí, že se nedochovala – M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 11. Pečeť je však stále přivěšena u původní listiny - orig. Stiftsarchiv Rein, sign. A IV/3, listina Voka z Rožmberka ze dne 18. 7. 1261.

který jej užíval zřejmě po celý život. Rozměrově se oba typáře přibližovaly, otisky Závišova posledního typáře měří v průměru 58 mm, Vítkova 55 mm. Těmito rozměry patří mezi jedny z největších mezi českou šlechtou sklonku přemyslovské doby,<sup>128</sup> ale ke královským majestátním pečetím této doby se ani zdaleka nepřiblížily.

Zajímavá je ještě otázka štítonošů, která je v literatuře diskutována, a to na základě několika pečetí, kde se objevuje lev ve skoku.<sup>129</sup> Někteří badatelé se domnívali, že lev drží ve svých tlapách štítek s pětilistou růží, a takto je pečetní obraz stále interpretován.<sup>130</sup> Je však nutné položit si několik otázek. Předně, zda je obvyklé, aby byl štítonoš mnohonásobně větší než štít, který nese, a za druhé, zda to není otázka uměleckého zpracování a invence rytce, popř. autora návrhu typáře. Pravděpodobnější je, že se nejedná o štítek, ale jen útvar, který vzniknul rozdělením pečetního pole. Tento nepravidelný útvar tak nelze v žádném případě považovat za štít. Jaká byla role lva v rodové symbolice, zůstává záhadou.

Jako nepravděpodobná se také jeví hypotéza, že lev na pečetích pánů z Krumlova vědomě odkazuje na jejich příbuzenství s rodem Markvarticů. Z tohoto rodu měla údajně pocházet manželka Vítka Staršího, se kterou měl zplodit syna Záviše.<sup>131</sup> Argumenty, na kterých tato konstrukce stojí, jsou však dosti chatrné. Prvním je výskyt jména Záviš v rodu Markvarticů, které se pak mělo přenést i do rozrodu pánů z Krumlova. Druhým argumentem je obecná heraldická figura lva, která se objevuje na pečetích pánů z Krumlova.<sup>132</sup> Žádnému z badatelů však nebylo divné, že se figura lva objevuje na pečetích Krumlovských až za další dvě generace a nadto, že se na nejstarších pečetích u Markvarticů jedná o kráčejičího lva, nikoli lva ve skoku, se kterým se setkáváme u Krumlovských.<sup>133</sup> Lev je vedle orla/orlice nejvíce rozšířenou heraldickou obecnou figurou<sup>134</sup> a vyvozovat závěry o příbuznosti obou rodů jen na základě těchto nepřímých důkazů je nepřijatelné.

Z doložených pečetí Krumlovských nelze stanovit žádné obecné kritérium či vlastnosti, kterými je lze popsat; v této době se obecně šlechtické pečeti vyznačují velkou různorodostí, tvarovou, rozměrovou i námětovou. V typologii pečetního obrazu pánů z Krumlova vládnu pečeti erbovní; pěší typ není spolehlivě doložen. I přes to, že páni z Krumlova zastávali od počátku významné postavení na knížecím a posléze i královském dvoře, není u nich doložen jezdecký typ.

---

<sup>128</sup> K. MARÁZ, *Sfragistika*, s. 110.

<sup>129</sup> Za štítonoše považoval A. Sedláček dokonce i ptáky na prvním typáři Budivoje z Krumlova – viz M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 39-40.

<sup>130</sup> X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 25, M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I*, s. 37, 40, 265; J. POLÁCH, *Páni*, s. 167.

<sup>131</sup> Záviš by tak dostal jméno po svém dědovi z matčiny strany – viz B. WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici*, s. 40. Jedná se jen o konstrukci autora, tato dcera není nikde pramenně doložená.

<sup>132</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 32-33; 166-167.

<sup>133</sup> S kráčejičím lvem se setkáváme pouze na sekretu Vítka z Krumlova v roce 1277. Na Vítkově sekretu byla užita toliko obecná figura lva, ale je zcela neudržitelné tvrdit, že by šlo o figuru z erbu jiného šlechtického rodu na úkor potlačení vlastní heraldické symboliky.

<sup>134</sup> Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*. Praha 1997, s. 238-239.

## 6. Diplomatický exkurs

Z diplomatické činnosti pánů z Krumlova se nedochovalo mnoho písemností. O to více tento fakt překvapuje v případě Závíše z Falkenštejna, jednoho z nejmocnějších mužů v Českém království.

### 6. 1 Formulářové sbírky

Prakticky jedinou stopu o případné epistolografické činnosti pánů z Krumlova nacházíme ve formulářových sbírkách. Pro závěr přemyslovské éry, se kterou se pojí i rozkvet zelené růže krumlovské, se jedná o velmi důležitý pramen, který ovšem nesmíme příliš přeceňovat. Je totiž otázkou, jakou míru výpovědní hodnoty formulářům přiřkládát. Mnozí historikové se k formulářům stavěli a dosud staví dosti nekriticky a dávají je do souvislosti s konkrétními událostmi, které se staly, nebo dle jejich soudu, měly stát.

Dochované formuláře týkající se pánů z Krumlova můžeme rozdělit do dvou skupin. Jedna se týká Vítka z Krumlova, bratra Závíše z Falkenštejna, a druhá Závíše samotného.

První skupina vypovídá o Vítkových kompetencích či povinnostech v úřadu podkomořího, ve kterém je opravdu pramenně doložen v letech 1284-1286.<sup>1</sup> Jedná se o tři formuláře, které je možné dát do souvislosti s konkrétními událostmi, které se staly zřejmě v průběhu jara roku 1284.<sup>2</sup> Šlo o dodávku dřeva, kterou měl ze svého obvodu vypravit kamýcký vilik Heinlin. Vzhledem k tomu, že se tak nestalo, upomínal jej svým mandátem král Václav II. a též listem podkomoří Vítek.<sup>3</sup> Formuláře pochází ze sbírky mistra Wenera, dochovaly se však na okrajích pergamenu a je možné, že jejich autor mohl být mistr Jindřich Vlach, který v nich je výslovně jmenován, avšak v žádné jeho známé sbírce se nedochovaly.<sup>4</sup>

Druhá skupina se týká Závíše z Falkenštejna, přičemž jeho stopa je spatřována v přípravách údajné korunovace mladého královského páru roku 1287.<sup>5</sup> O chystané korunovaci kromě kroniky Otokara Štýrského žádný jiný pramen nehovoří, takže je na místě úvaha, zda tyto listy nejsou jen stylistickým cvičením.<sup>6</sup> Mezi souborem dochovaných formulářů, které byly nalezeny na druhotně použitém pergamenu sloužícím jako předsádka

<sup>1</sup> RBM II, č. 1316, s. 569; RBM II, č. 1317, s. 570; RBM II, č. 1368, s. 589/CDM IV, č. 234, s. 308; CDM IV, č. 234, s. 308.

<sup>2</sup> Do roku 1285 formuláře datoval D. TŘEŠTÍK, *Formularze*, s. 55, pozn. 66; L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 31-33 se přiklání k dataci do roku 1284 a spekuluje, že mohlo snad jít o zamýšlenou výstavbu kláštera augustiniánů poustevníků u sv. Tomáše v Praze. Václav II. se ve formulářích tituluje ještě jako „dominus et heres regni Bohemie“ a jsou výslovně též zmiňovány příkazy královny, což znamená, že musela být naživu. Vzhledem k tomu, že vilikovi byla původně dána lhůta na dopravení dřeva do nadcházejících Velikonoc, jednalo se nejpravděpodobněji o Velikonoce roku 1284.

<sup>3</sup> W. WATTENBACH, *Fragmente*, s. 213-238, edice na str. 237. Formuláře pochází ze sbírky mistra Wenera, dochovaly se však na okrajích pergamenu a je možné, že jejich autor mohl být mistr Jindřich Vlach, který je v nich výslovně jmenován, avšak v žádné jeho známé sbírce se nedochovaly – viz L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 31-32.

<sup>4</sup> L. JAN, *Václav II. a struktury*, s. 31-32.

<sup>5</sup> Zcela nekriticky tyto listy používá V. SAMANEK, *Zur Vorgeschichte*, s. 262-277; stejně tak nekriticky mluví o korunovaci K. CHARVÁTOVÁ, *Václav II.*, s. 92-93. O tom, že se nemusí jednat vždy o pouhé formuláře, ale zlomek listáře a listináře pražského dvora hovoří v předmluvě i sám editor – J. LOSERTH (ed.), *Fragmente*, s. 467-468; ke korunovaci samotné zcela nekriticky s. 470-471.

<sup>6</sup> Téhož názoru je L. JAN, *Václav II. Král*, s. 92; R. ANTONÍN, *Zahraniční politika*, s. 91.

knihy, tvoří tyto záznamy poněkud výjimečný soubor. Jedná se totiž o soubor listů, které byly adresovány na český panovnický dvůr z říšské královské kanceláře. Dochované formuláře se týkají příprav korunovace, ze kterých je patrná role Záviše na Václavově dvoře.<sup>7</sup> Záviš není vydavatelem, ale adresátem. Na něj se totiž jmenovitě obrací nejen mohučský arcibiskup Jindřich, který měl krále korunovat,<sup>8</sup> ale i samotný římský král Rudolf.<sup>9</sup> Formuláře uvádí jako datum příjezdu do Prahy v předvečer Letnic, tj. 25 května 1287,<sup>10</sup> ale ve skutečnosti přijela Guta až počátkem července. Jak již bylo konstatováno a názorně ukázáno v kapitole 3, je nutné zachovat si od „událostí“ popisovaných formuláři kritický odstup.

Jak z výše uvedeného vyplývá, epistolografické aktivity pánů z Krumlova existovaly, ale jak k nim přistoupit, je za současného stavu poznání těžko řešitelné. Lze formulovat hypotézu, že v úřednických postech zřejmě mohli příslušníci rodu využívat pro písemný styk služeb královské kanceláře, což naznačují výše uvedené formuláře ohledně dodávek dřeva. Jiná situace mohla nastat u Záviše z Falkenštejna, u něž lze předpokládat písemný styk i pro soukromou potřebu. Není vyloučeno, že si mohl vydržovat soukromého notáře.<sup>11</sup>

Další výklad si bude všimát již jen listin jako takových, neboť jiné druhy písemností pánů z Krumlova nejsou dochovány. Listiny jsou rozděleny do kategorií vydaných a přijatých a následně rozříděny podle jednotlivých okruhů, kým byly vydány či komu byly určeny.

## 6. 2 Listiny vydané jménem pánů z Krumlova

Celkem se do dnešních dnů dochovalo 11 písemností, kde páni z Krumlova figurují jako vydavatelé (tab. 1). Jedná se o listiny, které se dochovaly v archivech příjemců. V největší míře se jedná o nižší duchovenstvo, pro něž bylo určeno celkem 9 listin. Na tomto místě je nutné opravit tvrzení objevující se v literatuře, že krumlovská větev Vítkovců vydávala listiny převážně pro klášter v Drkolné.<sup>12</sup> Nejvíce listin pánů z Krumlova je totiž dochováno v archivu cisterciáckého kláštera ve Vyšším Brodu (1, 2, 7, 11); pro premonstrátský klášter v Drkolné byly vystaveny jen dvě dochované listiny (3, 8) a jedna byla určena pro cisterciácký klášter ve Zlaté Koruně (10), přičemž tato listina je dnes uložena ve fondu Velkostatek Český Krumlov v bývalém českokrumlovském zámeckém archivu (dnes oddělení SOA Třeboň). Dvě listiny byly adresovány strakonickým johanitům (5, 6) a dále po jedné pasovskému biskupu (4) a českému králi (9).

Při porovnání počtů listin vydaných jménem pánů z Krumlova (celkem jedenáct) a přijatých (pouze dvě) může vyplynout jistá disproporce. Tu je možné vysvětlit velmi lehce – listiny pány z Krumlova vydané jsou uloženy v archivech svých příjemců, které, na rozdíl od „rodového archivu“ pánů z Krumlova (polemika viz dále), mají svou kontinuitu a neztratily pro své příjemce na významu.

<sup>7</sup> FFBW, č. 10-14, s. 480-484.

<sup>8</sup> FFBW, č. 14, s. 484.

<sup>9</sup> FFBW, č. 13, s. 483-484.

<sup>10</sup> FFBW, č. 11, s. 481.

<sup>11</sup> Vysoká úroveň vzdělanosti na dvoře Kunhuty je dostatečně známa – viz Francesca BATTISTA, *Italian Rhetoric and Courtly Love in the Formulary of Queen Kunhuta. A Critical Edition of the Letter Collection of Magister Bohuslav with an English Introduction (Codex Vindobonensis Palatinus 526)*. Disertační práce, Ústav řeckých a latinských studií Filozofické fakulty Karlovy v Praze, 2016.

<sup>12</sup> T. ŠIMEK, *Kancelář Petra I.*, s. 35.



Z výše uvedeného se zdá, že aktivnější poměr k listině měly v tomto období duchovní ústavy, kterým převážně byly listiny určeny, nežli páni z Krumlova, kterým bychom mohli přisoudit postoj veskrze pasivní.<sup>13</sup> Apriori ale nelze tuto premisu přijmout bez výhrad. Je logické, že duchovenstvo mělo zajisté větší zájem o listinu, a to z důvodu pojištění svého majetku či práv; nemalý zde byl vliv kanonického práva, který vyžadoval zlistinění právního aktu. Proto také různé duchovní ústavy a instituce do procesu zlistinění aktivně zasahovaly. Musíme si však uvědomit, že v případě pánů z Krumlova pracujeme pouze se zlomkem původního diplomatického materiálu; od doby vydání mnohých listin nás dělí propast více jak sedmi staletí. Můžeme však předpokládat, že páni z Krumlova byli i vydavateli listin pro světské příjemce.<sup>14</sup> Tvrdit bez jakýchkoli důkazů, že až do pozdního přemyslovského období neexistovala listina, jejímž vydavatelem byl šlechtic pro jiného šlechtice,<sup>15</sup> by bylo přinejmenším neuvážené, protože pracujeme pouze s částí původní písemné produkce. Je otázkou, do jaké míry byly směny a prodeje majetku zlistiněny, či se tak stalo prohlášením na veřejném fóru či vkladem do desek zemských (nebo jiných úředních knih) a následně byly tyto směny potvrzeny vyšší autoritou. Víme například, že Závíš z Falkenštejna před rokem 1287 směnil s Jindřichem z Rožmberka své vsi Stádlec a Křidu za jiné zboží. Originál královské listiny, která směnu potvrzuje, je však deperditní, existoval-li vůbec.<sup>16</sup>

Páni z Krumlova mohli být ovlivněni při svých diplomatických aktivitách rakuoským prostředím. O tom by snad mohlo svědčit i několik typářů, které někteří členové rodu za svůj život vystřídali.<sup>17</sup> Z celkem 11 dochovaných listin bylo prokazatelně 9 zpečetěno příslušníky rodu,<sup>18</sup> pouze jedna listina (6) byla vydána pod autoritou jiné osoby.

Dosavadní diplomatické rozbory většiny listin pánů z Krumlova uvádí, že se jedná o listiny příjemeckého charakteru. Pro jejich bližší poznání a rozbor písarských atribucí budou nyní vymezeny jednotlivé diplomatické okruhy, do kterých lze jednotlivé listiny přiřadit (viz tab 1).

Všechny dochované listiny jsou psány na pergamenu středoevropského typu různé velikosti, která odpovídá spíše délce textu než jejich významu (tab. 1). Pergamen, na který je psáno vždy podél delší strany, má zpravidla slepé linkování; v ojedinělých případech je provedeno inkoustem (5, 8), na některých listinách zcela chybí (4, 6, 10). Co se týče připevnění pečeti, jedná se bez výjimky o pečeti přivěšené, a to na pergamenových prouzcích, nebo hedvábných nitích různé barvy.

---

<sup>13</sup> J. ŠEBÁNEK, *Das Verhältnis zur Urkunde als methodischer Faktor der diplomatischen Arbeit*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 6, 1959, s. 5-19.

<sup>14</sup> Nepřímo to potvrzuje listina Bohuslava, služebníka Voka z Krumlova z roku 1282 – CDB VI/1, č. 209, s. 260-261. Bohužel je dochována pouze v opise, neznáme způsob jejího ověření.

<sup>15</sup> J. ŠEBÁNEK, *Das Verhältnis*, s. 13.

<sup>16</sup> *Codex rosenbergicus*. Národní knihovna Praha, sign. XI E 19, fol. 4r. O tom, že měla existovat královská listina, která směnu potvrzovala, hovoří D. HAVEL, *Katalog*, s. 114.

<sup>17</sup> Pečetím rodu pánů z Krumlova je věnována samostatná studie – Z. GERSDORFOVÁ, *Pečeti*, v tisku. Kapitola o pečetích rodu v Poláchově monografii je zatížena četnými omyly a nepřesnostmi – viz kap. 5. 2.

<sup>18</sup> U některých listin není pečeť vydavatele ani její závěs dochován; jedná se např. o dále diskutovanou listinu Vítka z Krumlova z roku 1274 (5), která je považována za falsum – viz další text.

## 6. 2. 1 Cisterciácké opatství ve Vyšším Brodu

Listinný materiál kláštera ve Vyšším Brodu se dočkal samostatného edičního zpracování v rámci řady *Fontes rerum Austriacarum* od Matthiase Pangerla,<sup>19</sup> která se však diplomatickým otázkám nevěnuje, pouze uvádí starší literaturu, edice a popisuje dochované pečeti. O první diplomatický rozbor se pokusil Xaver Maximilian Millauer, ovšem jeho práce je v dnešních dnech již značně zastaralá.<sup>20</sup> Kritické zpracování zdejšího diplomatického materiálu tak přináší až Český diplomatář.

Nejstaršími dochovanými písemnostmi Krumlovských ve zdejším archivu jsou dvě listiny Vítka a Budivoje z Krumlova (1, 2), které nesou shodné datum jako zakládací listina vyšebrodského kláštera vydaná Vokem z Rožmberka, a to 1. června 1259. Obě listiny jsou datovány dnem svěcení budoucího klášterního kostela.<sup>21</sup> Jak se domnívají S. Dušková a J. Šebánek, byl souhlas obou bratrů vyřčen nejdříve ústně a ke zlistinění celého aktu došlo později.<sup>22</sup> Obě listiny byly sepsány ve vyšebrodském klášteře (o skriptoriu se v této době zřejmě ještě nedá hovořit) a je velmi nepravděpodobné, že by vznikly opravdu v den, k němuž se hlásí. Za datum *ante quem*, kdy obě listiny měly vzniknout, je považována smrt Vítka z Krumlova v roce 1277,<sup>23</sup> ale zde je dobré připomenout, že v roce 1264 je doložen již další Budivojův typář, který je slohově vyspělejší, než ten, který byl použit pro zpečetění listiny hlásící se do roku 1259. Datum vzniku obou listin lze dle našeho názoru omezit na časové rozpětí lety 1259-1264.

Dle rozboru formuláře, který provedl J. Šebánek, navazují tyto listiny na soubor listin Voka z Rožmberka pro vyšebrodský klášter, konkrétně na listiny z června 1260<sup>24</sup> a 29. května roku 1261.<sup>25</sup> Obsahově souvisí se souborem listin, který popisuje donace vyšebrodskému klášteru, ještě listina biskupa Jana z 1. června 1259,<sup>26</sup> ovšem její původ je nutné hledat plně v biskupské kanceláři; je zřejmě dílem hlavního notáře biskupské kanceláře, Petra Perlíka.<sup>27</sup> Jedná se však o precizní a systematické potvrzení Vokovy donace, proto v ní lze nalézt podobné obraty. Právě výše jmenované Vokovy listiny z roku 1260 a 1261 je možné zařadit v chronologické posloupnosti za vydání biskupské listiny a na ně svým formulářem navazují i výše uvedené listiny Budivoje a Vítka z Krumlova (1, 2).<sup>28</sup> K dataci je pak dobré připomenout, že listina Voka z Rožmberka z 29. května 1261, vznikla ve skutečnosti později. Místo vydání této listiny totiž neodpovídá Vokovu itineráři, svědečná řada je převzata z listiny z června roku 1260 a některé její obraty odpovídají reálnému stavu závěru Vokova života z června roku 1262, kdy čtvrtého dne téhož měsíce vznikla listina, označovaná též za jeho závět'.<sup>29</sup> Vzhledem k tomu, že Vokův testament opravdu vznikl ve Štýrském Hradci, je

<sup>19</sup> *Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae V. zu Hohenfurt in Böhmen*, ed. M. Pangerl, Wien 1865 (=FRA XXIII).

<sup>20</sup> X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*.

<sup>21</sup> Právě to se stalo podkladem domněnek pro existenci mariánské kaple vysvěcené rukou biskupa. Tato kaple prý existovala již před příchodem konventu. Dle klášterní tradice stávala východně od závěru konventního chrámu v místech dnešní hřbitovní kaple sv. Anny - viz K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu II*, s. 15.

<sup>22</sup> CDB V, č. 189, s. 301.

<sup>23</sup> K. CHARVÁTOVÁ, *Dějiny cisterckého řádu II*, s. 69.

<sup>24</sup> RBM II, č. 261, s. 98-99. CDB V/1, č. 230, s. 357-358.

<sup>25</sup> RBM II, č. 320, s. 119-120/CDB V/1, č. 284, s. 422-424.

<sup>26</sup> CDB V/1, č. 188, s. 298-300.

<sup>27</sup> S. DUŠKOVÁ, *Rudigerus*, s. 66.

<sup>28</sup> Tamtéž, s. 66-69.

<sup>29</sup> CDB V/1, č. 335, s. 496-499.

nanejvýš pravděpodobné, že obě listiny lze shodně datovat a došlo k záměrnému či nechtěnému omylu v dataci, která by měla být shodná.<sup>30</sup> Tím se posouvá i datace listin Budivoje a Vítka z Krumlova (1, 2), které lze posunout mezi roky 1262-1264. Je logické, že klášter si po smrti svého zakladatele chtěl pojistit svá práva a pozemkovou donaci; jak z listin vyplývá, drželi majetky, kterými byl klášter obdarován, Krumlovští a Rožmberkové v nedělu, což mohlo po smrti zakladatele znamenat vážné problémy. I když s donací oba bratři původně souhlasili, písemně jejich příslib do té doby zřejmě stvrzen nebyl.

Listina Vítka z Krumlova z roku 1277 (7) je nejmenší dochovanou listinou v archivu vyšebrodského kláštera.<sup>31</sup> Je do jisté míry i listinou raritní, neboť pro listinu, která je vlastně závětí Vítka z Krumlova, byl sekundárně použit pergamen ze starší liturgické knihy.<sup>32</sup> Na zadní straně se nachází červená tinktura, drobná kresba linek řádků s rámováním textového zrcadla. Rozeznat lze slovo „Exaudi“ ve vrcholu původní stránky knihy a „Nom(e)n d(omi)ni“ na jejím opačném konci. Nejen na základě použité psací látky, ale i dle okolností, za nichž došlo k napsání a zpečetění listiny, uvažuje L. Reitinger o napjatosti místních poměrů, kdy Vítka byl s nepočtenou družinou kdesi v pohraničních lesích, snad po obsazení krumlovského hradu Přemyslem Otakarem II.<sup>33</sup> Sám Vítka v listině uvádí, že se nachází „positus in extremis“,<sup>34</sup> což L. Reitinger vysvětluje nejen smrtelným ložem, na něž byl Vítka upoután, ale i extrémním místem, kde se Vítka nacházel.<sup>35</sup> Jenže podíváme-li se na jiné listiny zlistiňující odkazy za spásu duše, často zde nacházíme podobné obraty, které jsou použity pro zdůraznění posledních chvil člověka.<sup>36</sup> Místo vydání listiny není uvedeno; vzhledem k tomu, že zde figurují mezi svědky dva faráři z obou stran hranice, osady St. Oswald bei Haislach a z Frymburku, bývá uváděno, že Vítka učinil zlistiňování svého posledního odkazu na Vítkově Hrádku, který leží ve středu pomyslné spojnice obou míst.<sup>37</sup> Teoreticky tak mohl učinit přímo ve Frymburku, pokud by zde sídlo Krumlovských opravdu bylo, jak napovídají různé indicie.<sup>38</sup> Ačkoli je možné písařskou ruku přiřadit do vyšebrodského okruhu (je označována jako VB 1),<sup>39</sup> listina vznikla očividně mimo klášter, o čemž vypovídá sekundárně použitá

<sup>30</sup> S. DUŠKOVÁ, *Rudigerus*, s. 69.

<sup>31</sup> Archiv cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodu, sign. HA 11/I B; FRA XXIII, s. č. 23, s. 29.

<sup>32</sup> X. M. Millauer se domníval, že jde o breviář – viz X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 73.

<sup>33</sup> L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 70.

<sup>34</sup> CDB V/2, č. 848, s. 564.

<sup>35</sup> L. REITINGER, *Sporné místo*, s. 67.

<sup>36</sup> V listině Voka z Rožmberka z 29. května 1261 nacházíme slovní obrat „Item cum essemus in extremo temore uite nostre...“ CDB V/1, č. 284, s. či „essem in extremis diebus vite mee – CDB V/1, č. 335, s. 496 a v listině Jindřicha z Rožmberka potvrzující odkaz Vítka z Rožmberka, který učinil v posledních chvílích svého života, nacházíme opět obrat „quod frater meus Witigo pie memorie positus extremis fideliter mente pertractans“ – FRA XXIII, č. 24, s. 29-30. Reitingerovu tezi o extrémním místě, kde se Vítka z Krumlova nacházel, je tedy nutné odmítnout, protože se jedná o vyjádření, že došel konce svých dní a listina vznikla ve vypjaté době posledních chvil jeho života.

<sup>37</sup> Vítkův Hrádek v té době skutečně existoval, i když bychom jej dnes nenazvali jistě rezidenčním sídlem, ale spíše horským hrádkem. Listina je i ve starší literatuře považována za doklad existence Vítkova Hrádku, který je předpokládaným místem vydání listiny (např. A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 74; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 73; aj.).

<sup>38</sup> Viz kap. 4.3.1.3.

<sup>39</sup> D. HAVEL, *Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století*, Brno 2008, s. 94-95. Po písařské stránce ztotožnil již J. ŠEBÁNEK, *Listiny přímětické a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 5, 1956, s. 97, pozn. 51, dále S. DUŠKOVÁ – J. ŠEBÁNEK, *Česká listina doby přemyslovské II*, s. 181.

psací látka. Stejnou rukou byla ovšem psána i listina Jindřicha z Rožmberka a Alberta z Boršova pro vyšebrodský klášter, která byla vydána 29. června roku 1286.<sup>40</sup>

Datace listiny samotné je pak malým oříškem historickým. V Českém diplomatáři je listina kladena před 22. září 1277, kdy podle nekrologia vyšebrodského kláštera měl zemřít Vítek, „syn pana Voka z Rožmberka, prvotního donátora tohoto místa“.<sup>41</sup> Zde očividně došlo k záměně Vítka z Rožmberka a Vítka z Krumlova, k čemuž bohužel dochází v odborné literatuře neustále.<sup>42</sup> Vztahovat datum 22. září ke smrti Vítka z Krumlova není správné, neboť se jedná o pravděpodobné datum smrti Vítka z Rožmberka. Pokud bychom věřili formulářovým sbírkám, pak je Vítek z Rožmberka uveden ještě jako živý v polovině června roku 1277 v dopise Přemysla Otakara II., který hovoří o škodách, jež páchají mladí Rožmberkové na jeho statcích.<sup>43</sup> Vítek tak mohl zahynout i na následky nějakého zranění z válečných šarvátek či ho mohla zchvátit nějaká choroba. V listinném materiálu se Vítek z Rožmberka jako mrtvý připomíná v červnu roku 1278, kdy odkaz pro vyšebrodský klášter, zřejmě pronesený ústně, stvrzuje listina jeho bratra Jindřicha.<sup>44</sup> Pokud bychom hledali datum ante quem smrti Vítka z Krumlova, bylo by možné ji klást před uzavření třetí mírové smlouvy mezi Rudolfem Habsburským a Přemyslem Otakarem II. v Praze 12. září roku 1277, kdy měla být povstalcům udělena milost.<sup>45</sup> Jak však víme z běhu následujících událostí, Přemysl nehodlal uznat beztrestnost svých revoltujících poddaných,<sup>46</sup> kteří byli postaveni před zemský soud a odsouzeni ke konfiskaci majetku a k vyhnanství ze země.<sup>47</sup>

Listina bratří Vítka a Voka z roku 1290 je poslední známou listinou Krumlovských, která byla vydána pro vyšebrodský klášter (11).<sup>48</sup> Zřejmě také listinou poslední i byla – píše se v ní o odkazu tří vesnic za spásu duše Záviše z Falkenštejna. Listina samotná je nedatována a není uvedeno ani místo vydání. Stalo se tak zřejmě záměrně, a to proto, že se jednalo o odkaz v době, kdy povstalci věděli, že jejich majetky propadly nebo propadnou králi.<sup>49</sup> Donace církevním institucím byly většinou respektovány i před královským právem odúmrti, nicméně zde se jednalo o případ jiný. O tom, že majetky proskribovaných bratří připadly králi, se hovoří již v listině Václava II. z 15. listopadu 1290.<sup>50</sup> Tento termín lze vzít jako datum ante quem donační listiny obou bratří (11). Vítka zastihujeme v polovině září jako svědka na listině jeho bratrance Voka (10) vydané pro zlatokorunský klášter a je více než pravděpodobné, že v téže době byla vydána i listina Závišových bratří pro vyšebrodský klášter. Napovídaly by tomu i svědečné řady obou listin, které sice nejsou úplně totožné, ale ve většině jsou v nich zastoupeny stejné osoby. Zatím se nepodařilo identifikovat písarskou

<sup>40</sup> Po písarské stránce obě listiny ztotožnil již J. Šebánek, viz výše.

<sup>41</sup> X. M. MILLAUER, *Fragmente*, s. 50.

<sup>42</sup> Naposledy R. LAVIČKA – R. ŠIMŮNEK, *Páni z Rožmberka*, s. 18-19, s. 67.

<sup>43</sup> MGH Leges. Constitutiones III, č. 134, s. 129-130/ WB, č. 84, s. 93-94.

<sup>44</sup> FRA XXIII, č. 24, s. 29-30.

<sup>45</sup> CDB V/2, č. 846, s. 558-562.

<sup>46</sup> CDB V/2, č. 851, s. 567-569.

<sup>47</sup> O tom hovoří prameny narativní – viz FRB IV, *Zbraslavská kronika*, s. 22; *Dalimil II*, s. 404. O procesu s pány z Krumlova se nedozvídáme z pramenů diplomatické povahy prakticky nic. Boreš z Rýzmburka, jeden z revoltujících, byl však postaven před soud a jeho majetek byl zkonfiskován – o tom hovoří králova listina z 10. ledna 1278 – viz CDB V/2, č. 856, s. 574. Nevíme, zda byl Boreš odsouzen k trestu smrti nebo zemřel přirozenou cestou, protože se odhaduje, že v době soudu mu bylo již kolem sedmdesáti let – viz T. VELÍMSKÝ, *Hrabišci*, s. 81.

<sup>48</sup> Archiv cisterciáckého opatství ve Vyšším Brodu, sign. HA VII/4.

<sup>49</sup> Časová posloupnost procesu viz L. JAN, *Proces*, s. 1-39; blíže viz kap. 3.2.5.1.

<sup>50</sup> FRA XXIII, č. 38, s. 42.

ruku; listina je sice řazena do vyšebrodského diplomatického okruhu, nicméně graficky je zcela ojedinělá.<sup>51</sup>

## 6. 2. 2 Premonstrátský klášter v Drkolné

Nejstarší písemný materiál premonstrátského kláštera v Drkolné zatím postrádá zevrubnější diplomatický rozbor. Důležitým krokem v tomto ohledu je edice I. Pichlera, která přináší in extenso znění dochovaných listin a písemností týkajících se dějin kláštera.<sup>52</sup> Ačkoli vzorem pro editora byl údajně český diplomatář,<sup>53</sup> postrádáme zde popis mnohých kategorií, které z českého diplomatáře známe.<sup>54</sup> I přes nemalý přínos této edice, která zpřístupňuje in extenso jinak těžko dostupné originály listin, se zde potýkáme s mnohými problémy, a to zejména v případě identifikace osob a míst, kdy je editorem citována dnes již zastaralá a nevyhovující literatura; navíc se zde v případě Krumlovských potýkáme se standardním klíše německy mluvících zemí, které nerozlišují rozdíl mezi Rožmberky a pány z Krumlova.<sup>55</sup>

Ačkoli obě dochované listiny (3, 8), které nesou pečeti pánů z Krumlova, bývají řazeny do drkolenského skriptoria, žádný bližší diplomatický rozbor zatím nikdo nepublikoval. Originály listin jsou špatně dostupné, a to vzhledem ke specifickému režimu klášterního archivu. Naštěstí jsou mnohé písemnosti dostupné on-line na webovém portálu [www.monasterium.net](http://www.monasterium.net). Ačkoli je zde u všech listin uveden přepis textu (z Pichlerova listináře), často chybí fotografie listiny. Následující pokus o ztotožnění písařských rukou je tak do jisté míry pouze informativní, neboť nebylo v našich silách pracovat s kompletním diplomatickým materiálem klášterního archivu.<sup>56</sup>

Nejstarší dochovanou listinou, která byla pány z Krumlova pro klášter v Drkolné vydána, je blíže nedatovaná listina Budivoje a Perchty ze Skalice z roku 1264 (3).<sup>57</sup> Jedná se o donaci Šindlové<sup>58</sup> a přináležejících pozemků až k potoku Klafferbach. Tuto donaci označil I.

---

<sup>51</sup> D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 94.

<sup>52</sup> Na tomto místě je nutné připomenout, že řazení listin v listináři neodpovídá signaturám v archivu – edice je doplněna o mnohé jiné dokumenty, proto číslo listiny je odlišné od signatury, která je uvedena v závorce za číslem listiny, uvozena „S“.

<sup>53</sup> UBSchl, s. 15.

<sup>54</sup> Například určení písařských rukou a diplomatických okruhů, odkud pochází jednotlivé listiny. Oproti českému diplomatáři ale editor uvádí rozměry originální listiny.

<sup>55</sup> Zřejmě pod tímto vlivem se chyby dopustil i D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 161. Naštěstí v Katalogu listů CDB VII je už regist listiny vydané bratřími Jindřichem a Vokem z Krumlova již opravený – D. HAVEL, *Katalog*, č. 5 I, s. 15. Bohužel v rovině personálních identifikací není možné spoléhat na editorovu práci, jeho hlavní zdrojem jsou staré práce J. Siebmachera, J. Strnadta, popř. M. Pangerla. Uveďme příkladem, že Vítka z Krumlova při donaci kostela ve Světlíku ve prospěch kláštera v Drkolné ztotožňuje s Vokem z Rožmberka – viz UBSchl, č. 14 (S 8), s. 35.

<sup>56</sup> O přístup do klášterního archivu, který má ve správě kanonie premonstrátů v Drkolné, jsem žádala několikrát, ale vždy bez úspěchu.

<sup>57</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 10; UBSchl č. 19 (S10), s. 38.

<sup>58</sup> I. Pichler v listináři uvádí, že je to donace dvora u Šindlové (téhož názoru je i A. KUBÍKOVÁ, *Bohemikální listiny*, s. 40); v CDB V/1, č. 428, s. 635 se uvádí donace vsi. Sporným obratem je zde v listině uvedené „predium“, což se dá vykládat jako statek v mnoha různých souvislostech a významech. Jako dvorec slovo predium překládá H. SKŘEKOVA, *Vzestup*, s. 12-13, což ji vede k mylnému závěru, že pouze dědičné právo ke vsi Šindlová je k prokázání spojení s hraběcím rodem Kirchberg-Falkenstein „dost málo“ – viz H. SKŘEKOVA, *Vzestup*, s. 11. Dle našeho mínění vzhledem k dikci listiny i na základě znění jiných písemností lze říci, že se jednalo o donaci vsi Šindlové a všech pozemků k ní příslušejících, nikoli jen „dvora.“ Zde děkuji za konzultaci své školitelce prof. PhDr. Haně Pátkové, Ph.D.

Pichler jako královskou a jednu z největších v dějinách kláštera, neboť toto území se rozkládá na ploše cca 40 km<sup>2</sup>.<sup>59</sup> Písmo této listiny je velmi graficky výrazné a mezi jinými poměrně dobře rozpoznatelné. Jednotlivá písmena textu jsou tvořena samostatně, mnohá vychází z tvarů diplomatické minuskuly. Charakteristickými pro tuto písařskou ruku jsou dlouhé dřívky na horním konci ozdobně zahnuté vpravo, přičemž u písmen „s“ a „f“ jsou jen mírně protaženy pod základní linku a nedosahují ani dolní dotaznice, nebo vůbec nepřesahují pod základní linku. Specifická jsou znaménka pro zkratky a tvar tironského „et“, minuskulní otevřené dvoubříškové „a“, velká písmena, důsledná tečka nad „y“ a dlouhé šikmé vlasové tahy nahrazující interpunkci v textu. Stejnou písařskou rukou byly napsány listiny z 8. března 1253 (S5),<sup>60</sup> dvě listiny z 13. ledna 1269 (S12, S13)<sup>61</sup>, 15. června 1276 (S17)<sup>62</sup> a 11. listopadu 1283 (S19).<sup>63</sup> Zda si písař připravoval sám pergamen, není možno kvalifikovaně zhodnotit, protože pracujeme pouze s fotokopii. Některé z listin jsou nadto poškozené působením vlhkosti a plísní, takže jsou hůře čitelné. Patrné je linkování rozředěným inkoustem s vymezením nápisového zrcadla u listin 3, S5, S19. Písař zřejmě nebyl stylizátorem listin, shodné obraty nacházíme jen v invokaci a koroboraci, a to pouze u listin 3, S12 a S13.

Druhou dochovanou listinou v archivu drkolenského kláštera je listina bratří Jindřicha a Voka z Krumlova,<sup>64</sup> kteří potvrzují odkaz jejich otce Vítka za spásu jeho duše (8).<sup>65</sup> Jedná se o donaci kostela ve Světlíku se třemi lány tamtéž a vesnice Pfaffenschlag (Bobovec). Bratři prohlašují za sebe a své potomky, že si nic z tohoto majetku nebudou nárokovat, naopak slibují ochranu nabyvatelova práva. Tato listina je taktéž příjemeckého vyhotovení, neboť je jen jednou z řady listin, kterou vyhotovila stejná ruka mezi lety 1284-1300.<sup>66</sup>

---

<sup>59</sup> I. PICHLER, *Waldbesitz und Forstverwaltung*, Schlägl 1997, Kartenskizze 124, popř. UBSchl, s. 40.

<sup>60</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 5; UBSchl, č. 12 (S 5), s. 31.

<sup>61</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 12, sign. 13; UBSchl, č. 21 (S 12), č. 22 (S 13), s. 40, s. 42. Ten samý den byly údajně vydány celkem tři listiny, které jsou považovány za závět Kalhocha z Falkenštejna, týkají se mj. i vsi Šindlové. První z nich (dle pořadí v archivu) Stiftsarchiv Schlägl, sign. 11; UBSchl č. 20 (S 11), s. 40 je považována za exemplář určený pro vydavatele, S 12 a S 13 pro klášter. Je zajímavé, že se listina S 11 s listinou S 12 neshoduje; ačkoli pojednávají o stejném odkazu, jsou zcela jinak stylizovány a psány i jinou rukou. Listina S 11, která byla zřejmě určená pro vydavatele, je textově kratší a jednodušší. Zajímavé je, že na exemplářích určených pro klášter svědečná řada následuje až za datací, což nenacházíme na žádné jiné listině. V listině S 13 není uvedeno datum vydání, jen rok. Rozdílné je i připevnění pečeti; zatímco na listině S 11 je pečeť zavěšena, u listin S 12 a S 13 je shodně přivěšena na hedvábných nitích červené a žluté barvy. Je tedy oprávněné domnívat se, že listiny mají rozdílné datum vzniku – viz UBSchl, s. 42.

<sup>62</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 17; UBSchl č. 26 (S 17), s. 45.

<sup>63</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 19; UBSchl č. 29 (S 19), s. 49.

<sup>64</sup> D. Havel chybně uvádí, že se jedná o Jindřicha a Voka z Rožmberka – D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 161.

<sup>65</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 18; UBSchl, č. 28 (S 18), s. 47.

<sup>66</sup> Stiftsarchiv Schlägl, sign. 43, sign. 44, sign. 46, sign. 47. Stejným typem písma jsou psány listiny S 34, S 51, S 53, S 55, S 61, S 63, ale liší se v detailech – dvoubříškové otevřené „a“, celkově jednodušší tvary „d“, „r“ a zejména zcela odlišné utváření tironského „et“ a velkých písmen (odlišnosti jsou nejvíce patrné v psaní „N“). Navíc první skupina listin se od druhé odlišuje i svou skladbou, důsledně začíná shodnou invokací, zatímco ve druhé skupině na začátku listiny invokace zcela chybí, rukopis se s postupujícími lety uvolňuje, avšak je to možné dáno tím, že S 61, S 63 jsou jazykově německé. Obě skupiny listin ale vykazují shodnou přípravu pergamentu pro psaní, řádkování je provedeno stejným způsobem.

### 6. 2. 3 Cisterciácký klášter Zlatá Koruna

Diplomatický rozbor nejstarších dochovaných listin, které souvisejí se zlatokorunským klášterem, ukázal, že zde vzniklo významné centrum psané kultury. Tomu odpovídá i pozornost, které se zdejší skriptorium těší v odborné literatuře.<sup>67</sup>

První dochované listiny z let 1263 a 1268 ukazují, že byly sepsány písaři, kteří své vzdělání nabyli zřejmě v mateřském klášteře Heiligenkreuz. Vývoj samostatné písařské dílny lze ve Zlaté Koruně zachytit teprve až v 90. letech 13. století. Celkem jsou zde mezi lety 1290-1306 identifikovány 4 písařské ruce podílející se na vzniku listinného materiálu.<sup>68</sup>

Do prostředí zlatokorunského kláštera se hlásí listina ze dne 16. 9. 1290, kterou Vok ze Strunkovic se ženou a dětmi prodávají opatu zlatokorunského kláštera ves Záhoří na Prachaticku (10).<sup>69</sup> Písařská ruka je v literatuře označována jako ZK 1 a potvrzuje místní písařskou tradici.<sup>70</sup> V této době zde lze bezpečně identifikovat práci dvou písařských rukou různého kaligrafického stupně. Písař, který se podílel na vyhotovení listiny pánů z Krumlova, používal zběžnějšího rukopisu než druhá písařská ruka označovaná jako ZK 2, která zřejmě patří notáři Dětřichovi.<sup>71</sup> Listina je psána gotickou diplomatickou polokurzivou. Výrazným společným prvkem, který nalezneme i v písmu notáře Dětřicha, je tvar tironského „et“, přičemž právě tento znak je společný i kodexovým památkám, které v této době vznikají ve zlatokorunském skriptoriu.<sup>72</sup> Dalším společným znakem je např. kapitální „S“ s charakteristickou horní dotažnicovou délkou, která je prohnutá a směřuje vzhůru. Jako další společné rysy, které poukazují na písařskou příbuznost, jmenujme psaní velkého „N“, které je podobné nejen ve svém základním tvaru, ale shodně je navíc ozdobeno dvěma zkosenými vlásečnicemi. K tomu je nutné přičíst i stylistické shody v koroboraci, kdy podobné obraty zaznamenáváme na dalších dvou listinách psaných notářem Dětřichem (ZK 1) ze dne 3. května 1293<sup>73</sup> a 6. května 1294.<sup>74</sup> Není tedy pochyb o tom, že listina Voka ze Strunkovic je přijemeckého vyhotovení.

---

<sup>67</sup> D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 95-96, s. 150-151; L. REITINGER, *Listinná činnost cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně v letech 1263-1315 a graduál opata Heřmana*. Magisterská oborová práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007; Týž, *Centrum psané kultury: písařská dílna korunských mnichů*, in: Ladislav Čapek et al., *Královská založení na jihu Čech*. České Budějovice 2015, s. 210-217; aj.

<sup>68</sup> CDB V/7, s. 74-75.

<sup>69</sup> SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa 2; FRA XXXVII, č. 11, s. 36-38.

<sup>70</sup> D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 96.

<sup>71</sup> Tamtéž, s. 150.

<sup>72</sup> Jedná se např. o graduál VII D 18. L. REITINGER, *Listinná činnost*, s. 30, Týž, *Centrum*, s. 215.

<sup>73</sup> CIM IV/1, č. 9, s. 23-25. Vydavatelem je opat Heřman, který vymezuje postavení a povinnosti měšťanů nového klášterního městečka Chvalšiny.

<sup>74</sup> FRA XXXVII, č. 13, s. 40-41. Listina je přijemeckého charakteru, jejím vydavatelem je Jan z Michalovic, který osvobozuje zlatokorunské cisterciáky od cla za zboží, které náleží k potřebě kláštera.

## 6. 2. 4 Rytíři sv. Jana Jeruzalemského ve Strakonících

Je otázkou, do jaké míry lze oddělit strakonickou kancelář Bavorů ze Strakoníc a místních johanitů. Zatímco dějiny pánů ze Strakoníc byly v nedávné době zpracovány,<sup>75</sup> stejně tak jejich sfragistický materiál,<sup>76</sup> v rovině diplomatické byly zdejší poměry zkoumány zatím jen v rámci edičního zpracování českého diplomatáře, což platí i pro zdejší komendu johanitů.<sup>77</sup> Bylo by zajisté zajímavé sledovat, jak z hlediska diplomatického fungovaly zdejší vztahy.

Ze strakonického vydavatelského okruhu pochází dvě listiny shodně datované do 26. srpna 1274 (5, 6),<sup>78</sup> které dle svého obsahu byly vydány na podnět strakonických johanitů. Celá transakce byla zaštitěna osobou Bavora II. za Strakoníc, který první listinu dle koroborace zpečetil společně s Vítkem z Krumlova a strakonickým konventem,<sup>79</sup> druhá pak byla vydána pouze pod autoritou jeho pečeti.<sup>80</sup>

V první listině oznámil Vítek z Krumlova, že před pěti lety prodal ves Strašín<sup>81</sup> spolu s příslušenstvím paní Kristině a jejímu synu Mikulášovi z Prahy, kteří je následně prodali strakonickým johanitům; druhá listina deklaruje nejen výše řečené, ale připojuje se zde prodej části lesa ze strany Vítky z Krumlova strakonickému konventu. Editoři českého diplomatáře zpochybnili dobu vydání obou listin a považovali je za falza. Dle jiných indicií ale můžeme vyvozovat, že k takové majetkové transakci opravdu došlo.<sup>82</sup> Doba vzniku obou fals je neznámá; dotčené majetky chybí v soupise majetků konventu z roku 1318,<sup>83</sup> což je zřejmě datum ante quem. Pro dataci nám nepomůže ani rozbor pečeti Bavora II., která se u listin dochovala. Tento typář byl používán jak Bavorem II., jehož pečeť je v listinách ohlášena, tak i jeho synem, Bavorem III.<sup>84</sup> První známá pečeť konventu pochází až z roku 1337.<sup>85</sup> Historické okolnosti však hovoří proti tomu, aby listina byla tak pozdního vzniku. Nejen, že dotčené majetky nenacházíme v již zmíněném soupise z roku 1318, ale rozchod Bavorů s Vítkovci lze pozorovat při vzpouře mezi lety 1276-1278, kdy se Vítkovci otevřeně postavili proti králi.

Lze tedy usuzovat, že ke zlistinění aktu mohlo dojít v tuto dobu, kdy případně mohla vyvstat právní nejistota ohledně nabytého majetku. Dalším obdobím vhodným pro vznik listin mohl být spor o odúmrt' mezi Václavem II. a Jindřichem z Rožmberka. To je další moment právní nejistoty, který byl zřejmě příčinou k sepsání listin. Pečeť Vítky z Krumlova, který zemřel roku 1277, k listině vůbec přivěšena být nemusela. Plika listiny je pro přivěšení pečeti

<sup>75</sup> M. SVOBODA, *Páni ze Strakoníc*; Simona KOTLÁROVÁ, *Bavorové erbu střely*, České Budějovice 2004.

<sup>76</sup> K. MARÁZ, *Výtvarná stránka pečeti Strakonických. Nad prací Františka Beneše Pečeti světských feudálů ze Strakoníc*, in: *Gotika v západních Čechách. Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia*, Praha 1998, s. 125-135; K. MARÁZ, *Pečeť Bavora ze Strakoníc v Archivu Pražského hradu*, Jihočeský herold 2005/2, s. 21-22.

<sup>77</sup> V literatuře je jen konstatováno, že diplomatická činnost Bavorů ze Strakoníc je spjata s komendami johanitů ve Strakonících a Horažďovicích – viz S. DUŠKOVÁ – J. ŠEBÁNEK, *Česká listina*, s. 189. Letmo se této problematice dotkl i D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 105.

<sup>78</sup> Národní archiv Praha, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, sign. 2401 a 2402.

<sup>79</sup> CDB V/2, č. 753, s. 418-419. Pečeti Vítky z Krumlova a konventu jsou dnes deperditní.

<sup>80</sup> CDB V/2, č. 754, s. 419-420.

<sup>81</sup> Identifikace místa označeného jako „Strasan/Strazen“ se v různých pracích liší - viz kap 4.3.2.

<sup>82</sup> Viz kap 4.3.2.

<sup>83</sup> M. SVOBODA, *Páni ze Strakoníc*, s. 80.

<sup>84</sup> K. MARÁZ, *Výtvarná stránka pečeti*, s. 133.

<sup>85</sup> NA, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, sign. 2413.



připravena, pergamen je v tomto místě proříznutý, ale nic nenasvědčuje tomu, že by pečeť k listině opravdu byla přivěšena.

K dataci ani zařazení do určitého diplomatického okruhu nám nepomůže ani rozbor písma. Ačkoli J. Šebánek s S. Duškovou uvažovali o stejné písařské ruce, každý exemplář je psán jiným druhem písma, jehož charakteristika je na první pohled jiná. Stejně tak je rozdílná příprava pergamenu pro psaní (v prvním případě jde o inkoustové linky použité i na orámování nápisového zrcadla (5), ve druhém případě (6) bylo užito slepé linkování). Při porovnání s ostatními dochovanými písemnostmi z let 1274-1318 pánů ze Strakonice a johanitů se nepodařilo najít shodné prvky, které by identifikovaly písaře nebo diplomatický okruh, ze kterého by mohl pocházet.

### **6. 2. 5 Pasovské biskupství**

V archivu pasovského biskupství se dochovala jen jediná listina, jejímž vydavatelem je Závíš z Falkenštejna (4).<sup>86</sup> V této listině prohlašuje, že svůj spor, který vedl s pasovským biskupstvím, považuje za ukončený. Bohužel se z listiny nedozvídáme, oč konkrétně se jednalo. Listina je psána rukou zkušeného písaře, jedná se o listinné kurzivní písmo. Celkově je lze charakterizovat jako písmo široké, kde se vyskytuje množství zkratek. Písmena „s“ a „f“ jsou protažena pod základní linku, dlouhé dříky jsou ve většině případů opatřeny smyčkami, písmeno „r“ má povětšinou vidlicovitý tvar lépe použitelný při rychlém psaní. Tvary některých písmen kolísají – zejména psaní „a“ v podobě jednobříškového kurzivního a zároveň dvoubříškového „a“ uzavřeného, méně často i otevřeného tvaru. Tímto písmem je psáno více listin zejména nižších světských feudálů uložených ve stejném fondu, které navíc jeví nápadné stylistické shody, takže o příjmeckém vyhotovení Závíšovy listiny není třeba pochybovat.

### **6. 2. 6 Královská kancelář Václava II.**

Královská kancelář Václava II. je z diplomatického hlediska zpracována velmi dobře. Existují starší práce, které se tématu věnují,<sup>87</sup> pozornosti se mu také dostalo v souvislosti s přípravou dalších svazků Českého diplomatáře,<sup>88</sup> kdy k tomuto tématu byly zadány diplomové a disertační práce I. Řeholky, M. Pojsla a L. Sulitkové, přičemž tito autoři své poznatky zveřejnili v souhrnném článku Panovníká kancelář posledních Přemyslovců

<sup>86</sup> Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau, Urkunden, sign. 161.

<sup>87</sup> Zmíňme např. J. EMLER, *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgangenen Formelbücher*, Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften VI/9. Klasse für Philosophie, Geschichte und Philologie 2, Prag 1878.

<sup>88</sup> S. DUŠKOVÁ – J. ŠEBÁNEK, *Česká listina doby přemyslovské I-II*; Titíž, *Česká listina v době přemyslovské (nástin vývoje)*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 11, 1964, s. 51-72.

Václava II. a Václava III.<sup>89</sup> Nově tyto otázky otevřel D. Havel v souvislosti s přípravou dalších svazků českého diplomatáře.<sup>90</sup>

Do okruhu panovnické kanceláře lze zařadit listinu ze dne 24. 5. 1284, kterou česká šlechta strany Závaše z Falkenštejna slibuje věrnost Václavovi II. (9).<sup>91</sup> Písařská ruka V3, která zde byla identifikována, patří protonotáři Jindřichovi, jedné z klíčových postav přemyslovské diplomatiky.<sup>92</sup>

---

<sup>89</sup> Miloslav POJSL – Ivan ŘEHOLKA – Ludmila SULITKOVÁ, *Panovnická kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, Sborník archivních prací 24, 1974, s. 261-365. Personálnímu obsazení kanceláře se mj. věnuje i D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Skladba*, s. 133-127.

<sup>90</sup> D. HAVEL, *Listinné písmo*, s. 32-71.

<sup>91</sup> Národní archiv Praha, Archiv České koruny, sign. 24.

<sup>92</sup> O této osobnosti existuje mnoho prací, neboť diplomatické bádání se mu věnuje více jak jedno století. Krom již citovaných prací o kanceláři Václava II. zmíníme práce další, např. S. DUŠKOVÁ, *Kdo byl notář Jindřich*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 7, 1960, s. 59-74; Zbyněk SVITÁK, *Několik poznámek k životu a dílu protonotáře Jindřicha*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 42, 1995, s. 5-11; Týž, *Každodenní život v rakousko-českých vztazích. Jindřich, notář Přemysla Otakara II.*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II., Praha 1998, s. 237-245; D. HAVEL, *Listinné písmo v kanceláři Václava II. (1283-1305) a Václava III. (1305-1306). I. část*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C 47, 2001, s. 75-81; L. JAN, *Fiktivní notář v reálné kanceláři aneb: Kdo byl mistr Jindřich Vlach?*, in: Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu, Praha 2016, s. 530-537 aj.

### 6. 3 Listiny adresované pánům z Krumlova

Jak již bylo řečeno, známe nemnoho listin, které byly vystaveny pány z Krumlova, a ještě méně je známo těch, kde byli příjemci. Z listin přijatých připadají do úvahy pouze dvě, přičemž originál jedné z nich je dnes nezvěstný (tab. 2). Obě dvě listiny se týkají Závíše z Falkenštejna a jejich vydavatelem byl český král Václav II. Obě také vděčí za své uchování náhodě – jedna byla sekundárně použita při vazbě úřední knihy, výtah z druhé listiny byl opsán do kopiáře, dnes známého jako Marientálský kodex.<sup>93</sup>

Začněme listinou mladší, pocházející z 2. června 1287, která je dochována v opise. Týká se směny statků (konkrétně vesnic Stádlec a Křída) mezi Jindřichem z Rožmberka a Závíšem z Falkenštejna, na jehož žádost byla sepsána. Text je však formulován natolik obecně, že není zcela jasné, kdo byl příjemcem této listiny. V textu je jmenováno jen zboží Závíše z Falkenštejna, které bylo směněno, ovšem zač, to již není zřejmé. Na první pohled bychom se mohli domnívat, že listina byla adresována Jindřichovi z Rožmberka, neboť je výslovně jmenováno zboží, které směnou získal, nikoli to, které ztratil. Proto listina měla své místo v rožmberském archivu, kde je zaznamenána ještě v roce 1418.<sup>94</sup> Text opisu zřejmě není nijak výrazněji krácen, chybí zde jen svědečná řada. V opise je zaznamenána intitulace, narace, koroborace včetně diplomatické formule.<sup>95</sup> Narace listiny však není o nic méně zajímavá než dispozice. V ní se praví, že tyto vesnice daroval Václav II. za spásu duše své matky Kunhuty.<sup>96</sup> Stádlec a Křída tedy nenáležely k rodovým statkům pánů z Krumlova.<sup>97</sup> Možná, že existoval ještě jeden exemplář, pojišťující Závíšovi z Falkenštejna směnou nabyté zboží, ovšem o ní nemáme žádných zpráv, stejně tak deperditní je i listina, kterou Václav II. tyto statky daroval.<sup>98</sup>

Druhá listina byla vydána 23. října 1285 a týká se donace původně královských majetků do rukou Závíše a jeho syna Ješka. Snad šlo o cílenou donaci po smrti Kunhuty pro hmotné zabezpečení jejího syna, který byl vlastně královým nevlastním bratrem. Václav II. touto listinou, která byla vyhotovena rukou mistra Velislava, daroval Závíšovi a Ješkovi do dědičného držení město Poličku, hrad Lanšperk s městem Lanškroun a veškerým příslušenstvím. Listina je dnes uložena ve Státním oblastním archivu v Třeboni.<sup>99</sup> Je sice dochována v originále, nicméně za dochování vděčí pouze druhotnému použití, protože byla použita jako obálka rožmberské úřední knihy. Zachoval se ještě její nadpis psaný bastardou: „Registrum censue Dei/dominii (-) bona Rosenberg/reno(va)tum --lffgan/gum perger eiusdem offic/Notarium Anno domi[ni]/ ---simo sexto.“ Na dorsu listiny jsou ještě útržky dalších slov (např. „rito“), ale celkově nedávají žádný význam a souvisí s dobou života úřední knihy. Na

<sup>93</sup> NK ČR, Codex Rosenbergicus, XI E 19, fol. 4r.

<sup>94</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší soupis*, s. 81.

<sup>95</sup> Zde je jmenován mistr Velislav, kanovník pražského, olomouckého a vyšehradského kostela, protonotář. V paleografickém rozboru listin vydaných Václavovou kanceláří je jeho ruka označována značkou V4. Mistr Velislav se poprvé v pramenech vyskytuje v roce 1276; v posledních letech vlády Přemysla Otakara II. se stal zemským písařem a vyšehradským kanovníkem. Naposledy se v diplomatické formuli panovníckých listin objevuje v srpnu 1289 – viz D. HAVEL, *Listinné písmo v kanceláři Václava II.*, s. 81-83.

<sup>96</sup> „pro remedio anime genitricis nostre“ – viz RBM II, č. 2803, s. 1229. Donace světské osobě za účelem spásy duše je poněkud neobvyklá, snad se mohlo jednat o výslovné přání již zemřelé královny.

<sup>97</sup> To se např. domnívá J. POLÁCH, *Páni*, s. 118. K tomu blíže viz kapitola 4. První regist, který tuto informaci přináší, uvádí až D. HAVEL, *Katalog*, č. 294, s. 114.

<sup>98</sup> To se domnívá D. HAVEL, *Katalog*, č. 294, s. 114. Pokud ovšem taková písemnost vůbec existovala.

<sup>99</sup> Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí statky, sign. Lanšperk II 234 1.

hřbetu měla úřední kniha původně číslici III. S. Dušková se domnívala, že tato listina „byla po Závěšově popravě znehodnocena a vevázána jako předsádka do kodexu. Předtím ještě poznamenal rožmberský archivář na dorsum zklamaneč: „larga donatio sed non pervenit ad effectum.“<sup>100</sup> S. Dušková v poznámce svého textu uvádí, že listina byla nově z desek sňata a uložena mezi ostatní pergameny.<sup>101</sup> Tuto listinu však znal již J. Emler a editoval ji ve svých regestech,<sup>102</sup> a dokonce i X. M. Millauer, který uvedl její regest ve své edici fragmentu nekrologu vyšebrodského kláštera.<sup>103</sup> Vypsal pečlivě nejen výše uvedené dorsální poznámky, ale i nadpis úřední knihy: „Registrum census per dominum: bona Rosenberg: renovatum per Wolfgangum perger, ejusdem officii notarium. A. D. 96.“<sup>104</sup>

Interpretace, kterou S. Dušková předestírá, není udržitelná, a to z několika důvodů. Jak je z originálu listiny patrné, nejednalo se o předsádku kodexu, ale listina byla použita na celou obálku. Dále je nepravděpodobné, že by k jejímu znehodnocení došlo hned po Závěšově smrti. Časový odstup mezi dobou vzniku listiny a jejím druhotným použitím byl poněkud větší. Listina byla zřejmě uložena mezi ostatními listinami v archivu, pravděpodobně na krumlovském hradu, a jelikož byla pro Rožmberky svým obsahem naprosto bezcenná, byla druhotně použita na vazbu úřední knihy. I tato kniha však měla omezenou dobu života, jednalo se o registra platů, takže poznámky, které na dorsu listiny jsou, nepochází z doby „archivního zpracování“ rožmberských listin, které poprvé registrujeme ve stručných regestech na dorsech listin nejpozději v 90. letech 14. století za vlády Jindřicha III. z Rožmberka.<sup>105</sup> Dotčená listina dorsálními poznámkami v této době opatřena nebyla. S. Dušková se domnívá, že Závěšova listina již nebyla mezi ostatními rožmberskými listinami v 70. letech 14. století, čili v době, kdy byl sepsán první kopiář, tzv. Marientálský kodex, neboť není mezi nimi. Tuto tezi však nevědomě vyvrací svým dalším tvrzením, že v rožmberském kopiáři jsou „opsány ty listiny, které byly určeny pánům z Rožmberka a které měly v době jeho vzniku pro ně nějaký význam“, tzn. „že nebyl pořízen k účelům archivní evidence, neboť pak by byly do něho pojaty všechny listiny v archivu obsažené.“<sup>106</sup> Jak víme z mladších soupisů rožmberských písemností, na krumlovském hradě byly uloženy i listiny pro jiné příjemce.

V roce 1418 při vyhotovení dalšího soupisu listin<sup>107</sup> byl již rožmberský archiv věcně utříděn a listiny byly uloženy v truhlách. Nejedná se však o inventář rožmberského archivu,

<sup>100</sup> S. DUŠKOVÁ, *Naše listiny doby přemyslovské pro nižší světské feudály a otázka šlechtických archivů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 3, 1956, s. 67. Pod touto poznámkou stojí na dorsu listiny místní určení k obsahu: „Lansperk/Landßcron“.

<sup>101</sup> S. DUŠKOVÁ, *Naše listiny*, s. 76.

<sup>102</sup> RBM II, č. 1358, s. 586-587.

<sup>103</sup> X. M. MILLAUER, *Fragmente*, s. 46-47.

<sup>104</sup> Tamtéž, s. 47. Notáře Wolfganga Pergera se mi zatím nepodařilo identifikovat, píšáť téhož příjmení, Silvestr Perger, působil v rožmberských službách v první třetině 16. století (†1530); na konci 15. století působil jako farář v Haslachu Johann Perger – viz R. LAVIČKA, *Jihočeská sakrální architektura pozdní gotiky 1450-1550 na rožmberském panství*. Rigorózní práce. Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze, Praha 2014, s. 34, 150.

<sup>105</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší soupis*, s. 76.

<sup>106</sup> S. DUŠKOVÁ, *Naše listiny*, s. 68.

<sup>107</sup> Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3K beta 7e. Tento soupis listin je součástí předávacího inventáře všech cenností uložených ve zdech krumlovského hradu při nástupu Oldřicha II. na rožmberský vladařský trůn – jedná se o evidenci listin, knih, bohoslužebných předmětů, ornátů a všech cenností a raritních předmětů – viz FRA XXXVII, č. 166a, s. 380-404, z toho soupis listin s. 394 - 404. Mnohdy je tento soupis označován jako soupis zlatokorunských cenností, což je mylné – viz A. KUBÍKOVÁ,

některé soubory listin jsou zmíněny jen souhrnnými poznámkami – např. „Literae abbatum monasterii in Altovado in testudine/<sup>108</sup> Literae monasterii de Trzebon in sacristia/ .../ Item quitantiae diversae“<sup>109</sup> či „Literae dominorum de Novadomo sunt simul in una cista et canunt de diversis.“<sup>110</sup> Nejednalo se o část archivu pánů z Hradce, který by zde byl uschován, ale o různá majetková narovnání mezi nimi a Rožmberky, z nichž je 14 dochováno do dnešních dnů.<sup>111</sup> Počet takto neevidovaných listin a dokumentů musel dosahovat jistě několika desítek, což dosti zkresluje naši představu o rozsahu rožmberského archivu, a to nejen v této době.

Dle charakteru dorsálních poznámek, byla listina objevena nejpozději na konci 16. století. Nejen, že charakter písma lze do této doby zařadit, ale je možné určit i písaře a autora těchto poznámek. Není to nikdo jiný než Václav Březan, který byl v roce 1596 pověřen Petrem Vokem správou rožmberské knihovny a archivu.<sup>112</sup> Listinu zřejmě objevil v souvislosti s pořádáním archivu a zaujal ho její obsah, který využil (nebo chtěl využít) pro svou velkolepou Historii rožmberskou. Svědčila by pro to druhá poznámka, jazykově česká, která je psána stejnou rukou jako výše uvedená poznámka latinská: „Wylozeni k historyi Pana Zawisse.“ Tuto tezi podporuje fakt, že stručné informace o Závišovi je možné najít jak v Krátkém a summovním výtahu,<sup>113</sup> tak i v Norbert Heermanns Rosenbergische Chronik<sup>114</sup> a dalším latinském, dosud needitovaném rukopisu, který je asi barokním výtahem přímo z originálu Historie rožmberské.<sup>115</sup> Březanovu poznámku o vyložení historie pana Záviše pak lze v kontextu jeho díla chápat tak, že v jeho rožmberské kronice byl přinejmenším oddíl či dokonce kapitola věnovaná Závišovi, kterého považoval za člena rožmberského rodu.<sup>116</sup> Pokud ve svých rukopisech Březan odkazoval na Historii rožmberskou, činil to zpravidla slovy: „...nahore při historyi Jana Pokojného oznámeno...“ či „o tom obšírněji v historyi pana Oldřicha poznamenáno...“<sup>117</sup> Nelze tedy tvrdit, že by se už v době Václava Březana na pány z Krumlova úplně zapomnělo. Rožmberský archivář je jen zakomponoval do rodokmene Rožmberků.

---

*Jak to bylo doopravdy se zlatokorunskými cennostmi v době husitských válek*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 35/4, 1998, s. 260–262.

<sup>108</sup> FRA XXXVII, č. 166a, s. 401–403.

<sup>109</sup> FRA XXXVII, č. 166a, s. 403.

<sup>110</sup> FRA, XXXVII, č. 166a, s. 401.

<sup>111</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší soupis*, s. 87. Listiny jsou uloženy v SOA Třeboň ve fondech Cizí rody a Cizí statky.

<sup>112</sup> J. PÁNEK, *Rožmberský historiograf Václav Březan*, in: Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 270–272.

<sup>113</sup> A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 8.

<sup>114</sup> M. KLIMESCH (ed.), *Norbert Heerman's Rosenbergische Chronik*, s. 30.

<sup>115</sup> Fasciculus Complectens chronicon De Nobili familia Rosenbergiana .... Ex Antiquo MS. Codice Biblioth. R. D: Bonaventura Piter Praepositi, uloženo Moravském zemském archivu Brno, Benediktini Rajhrad, kart. 373, sign. He 10, zn. E6, pag. 2-4. Za poskytnutí přepisu tohoto rukopisu děkuji Mgr. Petru Šťovíčkovi z Husitského muzea. Není jasné, jaký je původ latinské předlohy. Bonaventurovi Pitterovi byly dle zpráv schwarzenberského registrátora Ignáce Froschauera ze Sittenbberku předány tři svazky rožmberské kroniky psané česky. Existují dva latinské rukopisy, které lze ztotožnit s výtahy B. Pittera, které jsou uloženy v Moravském zemském archivu. Předloha, tj. onen česky psaný rukopis, což byla s největší pravděpodobností Historie rožmberská, ale v tomto fondu není. Druhý rukopis uloženo v Moravském zemském archivu Brno, Benediktini Rajhrad, kart. 374, sign. He 9, zn. E6.

<sup>116</sup> V té době se již v archivu nenacházela listina Václava II., kterou se vzdává práva na Český Krumlov po vymření Jindřicha a Voka z Krumlova. V. Březan k dispozici neměl ani opis listiny v tzv. Marientálském kodexu, který se v té době již v rožmberském archivu nenacházel – viz A. KUBÍKOVÁ (ed.), *Rožmberské kroniky*, s. 20–22.

<sup>117</sup> Tamtéž, s. 3.

## 6. 4 Otázka šlechtického archivu a kanceláře

Právě výše diskutované dorsální poznámky na listině z roku 1285 nás vedou k otázce, zda existoval nějaký archiv pánů z Krumlova. Vzhledem k tomu, že listina je dochována v rožmberském archivu, nabízí se závěr, že byla uložena ve zdech krumlovského hradu. Z úvahy o jedné listině nemůžeme činit dalekosáhlé závěry, nicméně je pravděpodobné, že s krumlovským hradem převzali Rožmberkové i archiv, pokud zde byl. Pod pojmem archiv si nepředstavujeme žádnou vyspělou instituci, ale spíše nějakou truhlu s písemnostmi. Jak bylo výše ukázáno, v rožmberském archivu byly i listiny určené jiným adresátům, v tomto případě pánům z Krumlova. Spíše bychom očekávali, že listinu pojišťující zboží takového rozsahu bude mít Závíš řádně uloženou na bezpečném místě. Předpokládejme, že u sebe měl písemnosti zejména pro svou osobní potřebu. Jistě si Závíš byl vědom významu uschování privilegií pro sebe i svého syna. Jiným způsobem, než že listina byla v českokrumlovských hradních zdech, se do rožmberského archivu dostat nemohla. I když hrad drželi de facto (nevíme s jistotou, zda i de iure, ale okolnosti tomu nasvědčují) Závíšovi bratřenci, je možné, že se zde soustředila všechna privilegia a důležité listiny celého rodu. Je ostatně známo, že Vítkovci obecně drželi při sobě v různých situacích a v období právní nejistoty po popravě Závíše zůstali jeho bratřenci v poklidu sedět na svém zboží. Je jisté, že si proskribovaní bratři uvědomovali, co je může čekat. A není důvod nepředpokládat, že by nehledali oporu u svých bratranců, kterým postih nehrozil. Navíc, pobyt Závíšových bratrů je na Českokrumlovsku v inkriminované době doložen listinou datovanou do 16. září z roku 1290 (10).

Obě dvě dochované listiny, které můžeme interpretovat jako listiny adresované pánům z Krumlova, se staly součástí rožmberského „archivu“. Je možné domnívat se, že se tak stalo v souvislosti se získáním českokrumlovského hradu Jindřichem z Rožmberka, kterému jej odkázali Jindřich a Vok z Krumlova.<sup>118</sup>

Uvádí se, že na konci 13. století vznikají první rodové šlechtické archivy na našem území, jmenujme např. rody Vartenberků, Lichtenburků či pánů ze Žeberka.<sup>119</sup> Pojem „rodový archiv“ však nemůžeme vnímat v intencích institucionalizované organizace, neboť víme, že konkrétně u Rožmberků ve středověku jejich archiv systematicky uspořádaný nebyl.<sup>120</sup> Jednalo se o truhly uložené na několika místech (např. privilegia byla uložena v malé kapli rožmberské, listiny opata vyšebrodského v tzv. Románské komoře atp.), které byly zhruba roztríděné podle obsahu.

V případě pánů z Krumlova se předpokládá existence kanceláře. Nikdo však dosud známé listiny pánů z Krumlova nepodrobil analýze, aby tato hypotéza byla potvrzena či vyvrácena. Pokud bychom na dosud známé dokumenty aplikovali hlavní diplomatické hledisko, kdy měřítkem posuzování listin je schopnost jejich vydavatele vydat listinu vlastními prostředky a stejně tak ji i ověřit, musíme konstatovat, že předpoklad existence kanceláře pánů z Krumlova nestojí na reálných základech. Za současného stavu poznání nemůžeme prokázat vznik ani jedné dochované listiny pánů z Krumlova u jejího vydavatele. Dochovány jsou listiny jen příjemeckého vyhotovení, popř. listiny hovořící o donaci

<sup>118</sup> RBM II, č. 1914, s. 823. V listině se hovoří o odkazu, který oba bratři učinili ve prospěch Jindřicha z Rožmberka. Český Krumlov však Rožmberkové získali až se svolením krále, který se vzdal svého práva odúmrtí, protože krumlovští bratři zemřeli bez dědiců. Viz kap. 4.4.

<sup>119</sup> S. DUŠKOVÁ, *Naše listiny*, s. 70-71.

<sup>120</sup> A. KUBÍKOVÁ, *Nejstarší soupis*, s. 76.

Krumlovských vydané pod autoritou jiných osob (poněkud pochybné listiny Vítka z Krumlova z roku 1274 vydané pod autoritou Bavora ze Strakonice – 5, 6 – nebo listina biskupa Jana vydaná pro klášter v Drkolné 16. června 1258<sup>121</sup>).

Pokud se podíváme na „vydavatelskou“ tradici listin v rodě Vítkovců, je v českém kontextu celkem ojedinělá listina Vítka z Prčice pro milevský klášter z roku 1220.<sup>122</sup> Přestože listina nemá stylistické souvislosti s listinami milevského kláštera, písmo prozrazuje příjemecké vyhotovení.<sup>123</sup> Pečeť, kterou Vítek použil, svědčí o jeho silném mocenském postavení, protože se v této době běžně nesetkáváme s tím, aby ke zlistinění právního aktu došlo jen pod autoritou pečeti šlechtické.<sup>124</sup> Nutno podotknout, že je to na dlouhou dobu jediná pečeť, kterou v rodě Vítkovců známe.<sup>125</sup> Tato listina je jen světlým zábleskem, neboť na několik desetiletí nevíme o listinách v rodě Vítkovců prakticky nic.

Diplomatickou činnost nejbližší pánům z Krumlova prezentuje rod Rožmberků, jejichž diplomatické aktivity se rodí prakticky až na sklonku 50. let 13. století, a to zejména pod vlivem rakouského, resp. německého prostředí a nově založeného kláštera ve Vyšším Brodě. Vokův laický notář Rudiger zahájil činnost pravděpodobně až v červnu roku 1260. Přímá zmínka o něm je pouze jediná, a to z Vokovy závěti ze 4. 6. 1262.<sup>126</sup> Po smrti Voka z Rožmberka se však Rudiger ztrácí a s jeho odchodem upadá diplomatická činnost přinejmenším na deset let.<sup>127</sup> Tento útlum je znát i v listinách adresovaných klášteru ve Vyšším Brodě, neboť se jedná především o listiny vyšších církevních představitelů či krále. Výjimkou jsou jen dvě listiny, jedna stvrzující prodej vsi Záboří klášteru Čéčem z Budivojovic z roku 1263<sup>128</sup> a druhá potvrzující donaci Hedviky, vdovy po Vokovi z Rožmberka, z roku 1271.<sup>129</sup>

Opětovný rozmach diplomatické činnosti zaznamenáváme až za Vokových synů Jindřicha a Vítka. Všechny jejich listiny vznikly s největší pravděpodobností v okruhu vyšebrodských klášterních písařů. Dvě z nich vykazují grafickou jednotu, k nim se pak přidružují graficky i stylisticky listiny jiných donátorů kláštera, ať již z řad jiných větví Vítkovců (např. pánů z Krumlova<sup>130</sup> či z Hradce) či rožmberských klientů. Stylisticky patří ke skupině zahájené listinou Jindřicha z Rožmberka z 29. 6. 1278<sup>131</sup> ještě listina bratří Vítka a Voka z Krumlova z roku 1290 (11), Smila z Nových Hradů<sup>132</sup> a Dominika z Pasovar.<sup>133</sup> Další

<sup>121</sup> CDB V/1, č. 157, s. 249. Zde je ovšem otázkou, zda nebyl souhlas biskupa nutný, když patronátní právo kostelu ve Světlíku bylo darováno klášteru na území jiné diecéze.

<sup>122</sup> CDB II, č. 208, s. 193.

<sup>123</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 175. Stranou ponechme úvahu J. Polácha, který tvrdí, že písařem je Sibota, kterého si Vítek přivezl s sebou z Blankenberka. Tato úvaha je založena pouze na graficky nezvyklém zápisu jména Siboto, který si vysvětluje osobou rakouského písaře – viz J. POLÁCH, *Páni*, s. 40.

<sup>124</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 176.

<sup>125</sup> Tuto skutečnost si někteří vysvětlují tím, že Vítkova pečeť vznikla přímo v rakouském prostředí – J. PÁNEK – R. ŠIMŮNEK – V. VANÍČEK, *Páni z Rožmberka*, s. 25–26.

<sup>126</sup> S. DUŠKOVÁ, *Rudigerus*, s. 63.

<sup>127</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 180.

<sup>128</sup> 29. 3. 1263 FRA XXIII, č. 14, s. 20.

<sup>129</sup> 20. 10. 1271 FRA XXIII, č. 19, s. 24.

<sup>130</sup> O grafické shodě listiny 7 s listinou Alberta z Boršova již byla řeč výše.

<sup>131</sup> RBM II č. 1388, s. 596/FRA XXIII, č. 34, s. 38–39.

<sup>132</sup> RBM II, č. 1559, s. 669/FRA XXIII, č. 41, s. 45–46.

<sup>133</sup> RBM II, č. 1560, s. 670/FRA XXIII, č. 42, s. 46–47.

skupinu pak tvoří listiny Smila z Nových Hradů z 1. 12. 1284<sup>134</sup> a Jindřicha z Rožmberka z 12. 7. 1293.<sup>135</sup>

Z výše uvedeného je zřejmé, že rožmberská kancelář nebyla silně vyvinutá a mimo vyšebrodský okruh byla přímo mizivá.<sup>136</sup> Důkazem pro to jsou tři listiny,<sup>137</sup> které sice nesouvisí s klášteřem ve Vyšším Brodě, ale také nesou znaky příjemeckého vyhotovení. Na sklonku svého života vydal Jindřich několik listin pro klášter v Drkolně. Setkáváme se v nich s funkcí protonotáře Filipa. Podle paleografického rozboru je nutné konstatovat, že první dvě, z roku 1305 a 1306, vznikly bezpečně u příjemce, neboť písař, který je vyhotovil, napsal i další listiny jiných vydavatelů pro tento klášter. Mistr Filip byl tak s největší pravděpodobností příslušníkem drkolenského kláštera, s nímž spojil Jindřich z Rožmberka na konci svého života svou diplomatickou činnost.<sup>138</sup>

Závěrem lze tedy říci, že ve druhé polovině 13. století sloužil jako ohnisko diplomatické činnosti pánů z Rožmberka vyšebrodský klášter. Jak bylo výše ukázáno, stylistická i grafická podobnost mnohých rožmberských listin určených vyšebrodskému klášteru a listin pánů z Krumlova vyvrací tvrzení nejen o rožmberské kanceláři, ale i o případné kanceláři pánů z Krumlova.

Tímto tvrzením ovšem nezavrhujeme možnou existenci laických notářů. Pokud se podíváme na jiné mocné rody pohybující se v jihočeském prostředí v této době, jsou u nich notáři doloženi.<sup>139</sup> Dne 1. 9. 1282 je doložen mezi svědky notář Prüschenků,<sup>140</sup> 27. 9. 1297 je zmíněn notář ve službách Oldřicha z Hradce,<sup>141</sup> 23. 4. 1298 se dozvídáme o notáři ve službách Bavora ze Strakonic.<sup>142</sup> Jakou měrou se tito lidé aktivně podíleli na procesu zlistinění, je otázkou, která si vyžádá další studium.<sup>143</sup> Jedno je však jisté – nejen u Vítkovců stály v pozadí diplomatické činnosti rodu duchovní ústavy. Bohužel materiálové či právněhistorické studie, které by mohly vrhnout nové světlo na písemnost vydávané šlechtici v přemyslovském období, stále absentují. Nejen, že chybí práce o rožmberských listinách i pečetích 13. století, stejně tak nebyla dosud uveřejněna studie věnující se Bavorům ze Strakonic, jejichž diplomatická činnost je spjata s komendami johanitů ve Strakonicích a Horažďovicích. Teprve až bude důkladně zpracován tento materiál, lze přistoupit k hlubší analýze a srovnání.

Výše uvedeným rozbořem bylo prokázáno, že většina dochovaných listin nese znaky příjemeckého vyhotovení; nelze tedy tvrdit, že by páni z Krumlova disponovali vlastními prostředky pro vydání listin určených různým příjemcům. Za diplomatickými aktivitami rodu

<sup>134</sup> FRA XXIII, s. 37, č. 32.

<sup>135</sup> RBM II, č. 1623, s. 696-697/FRA XXIII, č. 52, s. 55-56.

<sup>136</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 181. Snad i proto dodnes absentuje práce, která se věnuje rožmberským listinám a kanceláři ve 13. století. Dosud publikované studie se týkají rožmberské kanceláře ve 14. století, přičemž vyšly krátce po sobě a od té doby nebyla žádná materiálová studie k tomuto tématu vydána – viz T. ŠIMEK, *Kancelář Petra I.*; M. TRUC, *Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století*, Sborník archivních prací 22, 1972, s. 54-134.

<sup>137</sup> RBM II, č. 1341, s. 578-579; RBM II, č. 1604, s. 690; RBM II, č. 1857, s. 798.

<sup>138</sup> T. ŠIMEK, *Kancelář Petra I.*, s. 11.

<sup>139</sup> J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 181, 189.

<sup>140</sup> FRA XXIII, č. 31, s. 36/RBM II, č. 1283, s. 552.

<sup>141</sup> RBM II, č. 1765, s. 759.

<sup>142</sup> RBM II, č. 2811, s. 1231-1232.

<sup>143</sup> Lze se setkat s názorem, že ačkoli Rožmberkové mohli mít své notáře, v době Jindřicha I. neplnil notář funkci ingrosátora listin, ale jeho hlavní úkoly souvisely patrně se správou statků – J. ŠEBÁNEK – S. DUŠKOVÁ, *Česká listina I*, s. 182. Tento stav trval zřejmě až do počátku 14. století, kdy se ve velmi krátké době zcela změnila situace po nástupu Petra I. z Rožmberka – viz M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 59.



se tak skrývají zejména dvě církevní instituce, které páni z Krumlova spoluzakládali – kláštery ve Vyšším Brodě a v Drkolné. Ostatně ani rožmberskou kancelář si až do 40. let 14. století nemůžeme představit jako organizovanou instituci, která se řídí pevnými pravidly s přesně vymezenou kompetencí jednotlivých písařů a notářů.<sup>144</sup> „Rozumí-li se kanceláři toliko místo určené k tomu, aby zhotovovalo listiny jednoho vydavatele, pak měli Rožmberkové kancelář už od časů pana Voka, který zaměstnával notáře Rudigera. Za Jindřicha I. bylo sice zhotovování listin ponecháno příjemcům, notář však je ve službách rovněž doložen.“<sup>145</sup>

Samostatnou kapitolou v této otázce je diplomatická a epistolografická činnost Závíše a jeho syna Ješka. Bohužel o jejich písemné činnosti máme tak málo informací, že za současného stavu poznání není možné tuto otázku kvalifikovaně zhodnotit.

---

<sup>144</sup> M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 100. Až v této době byla schopna kancelář obstarávat všechny písemné a písařské potřeby svých pánů. Mohla tak sice fungovat i dříve, ale nemáme pro to oporu v pramenech. Za Petra I. zhotovoval čistopisy listin jediný notář, přičemž následující písařské ruce se časově nikde nepřekrývají – viz M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 123.

<sup>145</sup> M. TRUC, *Rožmberské listiny*, s. 123.



## 7. Závěr

Cílem této práce bylo zpracování dějin pánů z Krumlova, jedné z rodových větví Vítkovců. Ačkoli tuto práci předběhlo vydání monografie o pánech z Krumlova z pera amatérského historika, zájem veřejnosti o tuto knihu naznačil, jak aktuální téma stále je. Vydaná monografie není příliš kvalitní, obsahuje mnoho věcných chyb a omylů. Mnohé z nich se však po desetiletí tradují v literatuře; stále opisovaná hypotéza se následně stává faktem. Jak ošidný tento postup je, ukázala třetí kapitola této práce, pojednávající o genealogii rodu.

Záměrem disertační práce bylo proniknout co nejhluběji k řeči skutečných pramenů, ať se jedná o prameny písemné, či hmotné. Prameny písemné jsou v současné době známé – tato práce nepřináší nové a překvapivé objevy – z povahy věci to vlastně ani není možné, avšak díky kombinaci různých druhů pramenů můžeme obohatit naše poznání. Interdisciplinární přístup je v těchto situacích jedinou možnou cestou, která nám může přinést nový pohled na věc či dokonce nová zjištění.

Úvodní části práce obsahují rozbor a přehled nejdůležitějších přístupů k bádání. Existence samostatného rodu Krumlovských byla (znovu)objevena v nedávné historii; jednu z prvních kritických genealogií Vítkovců sestavil až F. Palacký (viz kap. 2). O některých příslušnících rodu se vědělo (vzpomeňme jen na Záviše z Falkenštejna, o němž vznikla mnohá literární a umělecká díla), avšak po staletí se vycházelo ze staré genealogie Václava Březana, který je začlenil do rodu Rožmberků. Nutno říci, že záměna s rodem Rožmberků v případě pánů z Krumlova stále trvá; zcela běžné je to v německojazyčném prostředí. Samostatnou větev Vítkovců z Krumlova nezná dosud v klíčových slovech ani bibliografie české historie. Právě tyto okolnosti, záměny, neshody a nedorozumění byly podněty pro sepsání této práce.

Třetí kapitola, „Ve znamení růže“, jde až na dřeň dochovaných písemných pramenů. Nejedná se o barvitou historickou fresku, kterou by snad čtenář očekával; cílem této kapitoly není popisovat, co se stalo, či stát mohlo a jaké role v těchto událostech páni z Krumlova hráli, či mohli hrát. Jde spíše o identifikaci pramenů, které o pánech z Krumlova skutečně hovoří. Rozrod rodu je popisován v oddílech jdoucích podle jednotlivých generací. Začíná Vítkem z Prčice a končí u Ješka, syna Záviše z Falkenštejna. V případě osoby Záviše z Falkenštejna přinesla tato dekonstrukce své plody. Zcela se zhroutily představy o evropské politice českého dvora, za níž měl stát právě on. Ve shodě s prameny považujeme za praotce rodu Vítka z Prčice, nikoli jakéhosi Sezemu, o kterém senzačně hovoří J. Polách. O pokrevní příbuznosti tohoto prapředka s Vítkem z Prčice nemáme žádné spolehlivé zprávy. Také nedokážeme na základě dochovaných pramenů přispět k diskusi o počátcích české šlechty na příkladu Vítkovců, což byla jedna z tezí, kterou jsme zamýšleli v původním projektu disertační práce více rozpracovat. Na dějinné jeviště Vítkovci vstupují již jako elita české země, ke které patřili ještě po dlouhá staletí. Při identifikaci jednotlivých osob se také zamýšlíme nad problematikou predikátů a jejich možné výpovědní hodnoty.

Otázka predikátů je diskutována také v následující kapitole o rodové doméně. Pokud chceme pochopit, proč Vítkovci tak sebevědomě vystupovali v české politice, nemůžeme opomenout jejich hospodářské zázemí. Je s podivem, že dosavadní práce rodovou doménu pánů z Krumlova (ale i Vítkovců obecně) do jisté míry opomíjí. První výčet sídel Vítkovců

přinesl ve své genealogii M. Pangerl (viz kap. 2). O jakýsi nástin rodové domény Krumlovských se pokouší J. Polách, ale zcela ponechává stranou rakouské državy – i to málo, co o nich píše, je prakticky nepoužitelné, protože vůbec nepracuje s německojazyčnou literaturou. Problém rakouské i německé literatury byl již zmíněn – badatelé nerozlišují mezi pány z Krumlova a Rožmberky, takže dostat se k jádru věci je často velmi problematické. Při kartografické rekonstrukci držav pánů z Krumlova na území dnešního Rakouska a Bavorska najdeme odpověď, proč Závaš hrdě používal predikát z Falkenštejna (tab. III). Majetky získané po pánech z Falkenštejna (svobodném, nikoli ministeriálním rodu) byly totiž mnohonásobně rozsáhlejší, než jaké Krumlovští drželi v Čechách. Také donaci Šindlové, kterou dosavadní literatura líčí jako donaci vsi či dvora, se ukázala jako nesmírně velkorysá – vždyť se jednalo o území o rozloze více jak 40 km<sup>2</sup>!

Kartografická rekonstrukce držav pánů z Krumlova ukázala další zajímavou věc – jejich sídla, která jsou zmíněna v pramenech, se nachází v těsné blízkosti ložisek drahých kovů (tab. V). Dosavadní literatura se nezamýšlela nad tím, odkud Vítkovci brali zdroje na financování svých politických aktivit a stavebních podniků. Zcela se omezuje na konstatování, že např. stavby Vítkovců jsou v české hradní architektuře zcela ojedinělé, dokáží konkurovat i královským hradům, ale proč, to už neobjasňuje. Alespoň částečným vysvětlením může být právě zamyšlení nad jejich těžebními aktivitami, které písemné prameny nezachycují; částečně o nich hovoří prameny archeologické. Snad možná i kvůli těžebním aktivitám nacházíme příslušníky pánů z Krumlova v úřadu podkomořích, ale je to jen hypotéza, protože přesné kompetence osob v tomto úřadu nejsou ve 13. století úplně jasné.

Samostatný oddíl čtvrté kapitoly je věnován sídlům pánů z Krumlova. Jak ukázal rozbor predikátních sídel pánů z Krumlova jak po stránce písemných pramenů, tak po stránce nedestruktivního průzkumu archeologického či stavebně-historického, nelze z existence predikátu vyvozovat prakticky žádné úvahy o případné kvalitativní charakteristice sídla. Ostatně právě predikáty jsou literaturou vnímány jako důkazy pro existenci panských sídel, často hradu či tvrze. Jenže o kvalitativní stránce mnohých sídel toho mnoho říci nemůžeme, neboť přesně neznáme ani jejich lokalizaci. Většinou se jedná o sídla, která byla pohlcena městskou či vesnickou zástavbou (Strunkovice, Frymbruk), nebo po opuštění pány z Krumlova zcela zanikla (Skalice). Jen ve dvou případech můžeme jistě hovořit o hradu – a to v Ledenicích a Českém Krumlově. Ve většině případů měla predikátní sídla pánů z Krumlova bezprostřední vazbu na sídelní aglomeraci. Jak vyplývá z listin týkajících se majetku konfiskovaného Závašovi a jeho bratrům, existovala mezi sídly jistá hierarchie, která odpovídá obecně řadě castra, municiones, oppida, villas, terra et alii. Zajímavá je při identifikaci sídel spolupráce historických věd a archeologie, neboť v krajině registrujeme i další opevněné objekty, o nichž písemné prameny zcela mlčí. Tomuto tématu, jak probíhalo zajištění kolonizovaných území na jihu Čech a jaká byla správní struktura budovaných rodových domén, by bylo dobré do budoucna věnovat více pozornosti.

Jak bylo také názorně ukázáno, predikát nevyovídá nic o kvalitě či trvalosti vztahu osoby k dané lokalitě. Příkladem jmenujme držbu Hluboké Vítkem z Krumlova. Hluboká zřejmě patřila k výbavě úřadu, který Vítek zastával (ovšem v literatuře se vyskytl i názor, že šlo o věnný statek královny Kunhuty!). Nastíněna byla také problematika Závašova kastelánství na Falkenštejnu, s jehož objasněním si lámou hlavy generace historiků, z nichž mnozí přišli s velmi kuriózními teoriemi (viz kap. 4.1.2.3). Vysvětlení je ale docela

jednoduché – zcela se v tomto ohledu ztotožňujeme s teorií H. Skřekové, která poukázala na nedostatečnou pramennou kritiku. Závišova identifikace je historiky diskutována bez přihlídnutí k okolnosti nejdůležitější, kterou je vznik listiny samotné, která tento údaj přináší. Plně souhlasíme s názorem, že pro českého ingrosátora listiny byl Záviš zcela neznámou postavou, proto byl označen jako „castellanus“. Záviš nevystupoval při tomto jednání mezi českou šlechtou a ingrosátor listiny si tak nebyl jist jeho původem ani charakterem držby hradu Falkenštejn. Na co se často zapomíná, jsou právě okolnosti, za nichž osoba predikát užila, nebo jím byla označena. Stejně tak je otázkou, zda Nechanice patřily k dědičné držbě pánů z Krumlova, či zda byly pouze výsluhou. Klíčem k vyřešení této otázky je opět listina samotná – ostatní svědci jsou identifikováni většinou místem svého úřadu. Úvaha o tom, že Nechanice nebyly v dědičném držení pánů z Krumlova, je tak zcela na místě. Zpochybněna byla i držba Načeradce, a to opět na základě svědečných řad, v nichž vystupuje Vítek z Načeradce, ale stranou všech Vítkovců. Proč by Vítek, který se psal zcela výhradě z Krumlova již od roku 1253, použil v roce 1272 predikát z Načeradce, který nikdo z rodu nikdy před tím ani potom neužíval, a to ještě na listině pro pasovského biskupa? S největší pravděpodobností to totiž nebyl on. Onen „patruus“ Záviše z Falkenštejna nebyl jeho strýc v dnešním slova smyslu, ale pravděpodobně příbuzný z jiné větve Vítkovců. Ostatně hledáme-li doklady o erbovním znamení pánů z Krumlova, je erb pánů z Načeradce vyobrazený na nástěnné malbě v presbytáři kostela sv. Petra a Pavla v Načeradci zřejmě jediným ikonografickým dokladem, jakou barevnost nebo její kombinaci mohl nést erb krumlovských Vítkovců (viz kap. 5.1).

Kapitola pátá je věnována erbů a pečetím pánům z Krumlova. Tato část práce přináší kompletní popis všech dochovaných pečetí pánů z Krumlova, včetně jejich vyobrazení (obr. XVI-XXVI). Pro jejich zachycení byla zvolena primárně fotografie, i když velmi pozoruhodné poznatky přinesly dokumentační kresby. Fotografie nemusí popsat kompletní plasticitu pečeti, zatímco kresba má výrazné přednosti. Zajímavé je také porovnání všech dosud uveřejněných kreseb pečetí pánů z Krumlova s originály, neboť se zjistilo, že mnohé kresby, a tím i popisy literaturou uváděné jsou nepřesné či dokonce zavádějící. Výklad začíná u nejstarších dochovaných pečetí pánů z Krumlova, které pochází z doby kolem roku 1260 a objevují se až u příslušníků třetí generace rodu. Ačkoli literatura spekulovala o tom, že svou pečeť mohl mít již Vítek Starší, a to na základě jedné rozpracované kresby A. Sedláčka, ukázalo se toto tvrzení jako nepravdivé. Nedokončená Sedláčkova kresba je s největší pravděpodobností vyobrazením pečeti Voka z Rožmberka. Toto pátrání také poukázalo na to, že pečeti Vítkovců ve 13. století jsou všeobecně nezpracovaným tématem (a to i u Rožmberků!). Ve výkladu o sfragistice a heraldice pánů z Krumlova byla také zcela odmítnuta hypotéza o lvu jako štítonoši, který se má v této pozici nacházet na dochovaných pečetích. Kapitola obsahuje i drobnou odbočku do sfragistiky rakouských Falkenštejnů, zda se zde dá hledat původ pečetního obrazu prvního typu Záviše z Falkenštejna. Vzhledem k tomu, že rody s přízviskem z Falkenštejna, které nebyly v příbuzenském poměru, používaly prakticky tytéž figury, nelze na základě rozboru pečeti Záviše z Falkenštejna stanovit hypotézu o případné příbuznosti pánů z Krumlova s některými z Falkenštejnů.

Šestá kapitola je shrnutím diplomatických aktivit pánů z Krumlova. Problematické je zhodnocení epistolografické činnosti pánů z Krumlova, o které máme pouze sporé doklady; na základě několika dochovaných formulářů je možné domnívat se, že v úředních funkcích spjatých se dvorem mohli pro svou potřebu využívat královské kanceláře, ale je to jen

hypotéza. Stejně tak v rovině hypotetické zůstává možnost existence soukromého notáře, kterého si mohl vydržovat Závíš z Falkenštejna pro své potřeby, ale v současné době pro to nemáme žádné konkrétní doklady. Prostor byl věnován i otázce případné kanceláře pánů z Krumlova, která je literaturou předpokládána. Na základě rozboru dochovaných listin (tab. 1) se ukázalo, že jsou všechny příjemeckého charakteru, a existenci kanceláře je tak nutné odmítnout. V pozadí diplomatické činnosti pánů z Krumlova stály po celé 13. století kláštery ve Vyšším Brodě a v Drkolně. Tímto tvrzením nezavrhujeme případnou existenci notářů, avšak v případě pánů z Krumlova o nich nemáme žádné zmínky. Tato kapitola také ukázala, jak jsou i v dnešní době potřebné materiálové studie, a to i v případech, kde bychom předpokládali jejich zpracování. Nejblíže k pánům z Krumlova stojí Rožmberkové, se kterými se přímo nabízí srovnání, ovšem ani jejich diplomatické aktivity ve 13. století nejsou komplexně zpracovány; výjimkou je pouze osoba notáře Rudigera.

Předkládaná práce poukázala na to, že dějiny Vítkovců skýtají stále neprobádaná místa. Ačkoli mezi Vítkovce patřily jedny z nejvýznamnějších rodů v Českém království, jejich poznání, zejména pro období středověku, jsme ještě hodně dlužni. Pokud se tato práce stane drobným příspěvkem k tématu a inspirací pro další badatele, pak bohatě splní svůj účel, který si její autorka vytyčila.

## 8. Seznam použitých pramenů a literatury

### 8.1 Prameny nevydané

- Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. HA VII/4.  
Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. HA 11/1 B.  
Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. A L II N III.  
Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. 7/IV.  
Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. 1364 III 12.  
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau – Urkunden, sign. 144.  
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau – Urkunden, sign. 161.  
Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau – Urkunden, sign. 162/1.  
Knihovna královské kanonie premonstrátů na Strahově, sign. DF III 1, *Textus historii varii*.  
MZA: Moravský zemský archiv v Brně, Benediktini Rajhrad, kart. 374, sign. He 9, zn. E6.  
Moravský zemský archiv v Brně, Benediktini Rajhrad, kart. 373, sign. He 10, zn. E6.  
Moravský zemský archiv v Brně, Cisterciačky Staré Brno E 09, sign. J 2, 1321 IX 14.  
Moravský zemský archiv v Brně, Cisterciačky Staré Brno, E 09, sign. A 54, 1326 II 12.  
NA: Národní archiv v Praze, Archiv České koruny, inv. č. 24.  
Národní archiv v Praze, Archiv České koruny, inv. č. 27.  
Národní archiv v Praze, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, sign. 2401.  
Národní archiv v Praze, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, sign. 2402.  
Národní archiv v Praze, Maltézští rytíři – české velkopřevorství, sign. 2413.  
NK ČR: Národní knihovna České republiky, sign. XI E 19, *Codex Rosenbergicus*.  
Národní knihovna České republiky, Sběrka rukopisů, sign. I E 48.  
Národní knihovna České republiky, Sběrka rukopisů, sign. XVII C 14 (Václav BŘEZAN, *Listy pánů ze Švamberka*).  
ÖStA: Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv, Familienarchiv Harrach, Urkunden 1300-5-13.  
Österreichische Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2305.  
Österreichische Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2306.  
Österreichische Staatsarchiv Wien, Haus- Hof- und Staatsarchiv, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2325.  
SOkA: Státní okresní archiv Blansko, AM Olešnice (1477-1945).  
Státní okresní archiv České Budějovice, sign. R 2508/I (Jindřich DIVIŠ, *Paměti městyse Ledenice*).  
Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, Archiv města Havlíčkův Brod, sign. L-I/5.  
SOA: Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 3/10.  
Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 3/11.  
Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí rody – z Rožmberka, sign. 3/15.  
Státní oblastní archiv Třeboň, Cizí statky, sign. Lanšperk II 234 1.  
Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Orlík, III K beta 5.

Státní oblastní archiv Třeboň, Velkostatek Třeboň, sign. I A 3K alfa č. 103.

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 187 (Emil von HARTENTHAL, *Kurze Baugeschichte des Schlosses Krummau*).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 188 (Theodor WAGNER, *Kurze baugeschichtliche Studie über das Schloss Krummau*).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 551 (Theodor WAGNER, *Die Herren von Krummau*).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Sběrka rukopisů, č. 621 (Jan SEDLÁČEK, *Die Herren von Krummau*).

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa 2.

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 3K beta 7e.

Státní oblastní archiv Třeboň, oddělení Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Slavatů, inv. č. 349, sign. I A 3, kart. 2.

StA: Stiftsarchiv Rein, sign. A IV/3.

Stiftsarchiv St. Florian, sign. 1262.

Stiftsarchiv Schlägl, sign. 5-47.

## 8. 2 Prameny vydané

### 8. 2. 1 Prameny narativní

BALBÍN, Bohuslav (ed. Stanislav KOMÁREK), *Rozmanitosti z historie Království českého. I. kniha I. dekády*, Praha 2017.

*Benedicti Minoritae dicti Chronica et eius continuatio*, (ed. Ladislav DUŠEK), in: J. Kloczowski (ed.), *Zakony Franciszkanské w Polsce I. Franciszkanie w Polsce średniowiecznej. Franciszkanie na ziemiach polskich*, Kraków 1993, s. 323-434.

BŘEZAN, Václav (ed. Jaroslav PÁNEK), *Životy posledních Rožmberků I*, Praha 1985.

Dalimil II: *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila II. Vydání textu a veškerého textového materiálu*, ed. Jiří DAÑHELKA, Praha 1988.

*Diadochos, id est, Successio, ginák, poslaupnost knijzat a králůw českých, biskupůw y arcibiskupůw pražských a wssech třech stawůw slawného králowstwj českého, to gest panského, rytijřského a městského krátce sebraná a wydaná skrze Bartholoméje Paprockého z Glogol a z Paprokéwuele. Dokonáno w slawném Starém Městě Pražském w Ympressy dědice Jana Ssumana 1602.*

FRB II: *Fontes rerum Bohemicarum II*, edd. Josef EMLER – Václav Vladivoj TOMEK, Praha 1874.

FRB III: *Fontes rerum Bohemicarum II*, ed. Josef EMLER, Praha 1882.

FRB IV: *Fontes rerum Bohemicarum IV*, edd. Josef EMLER – Jan GEBAUER, Praha 1884.

FRB V: *Fontes rerum Bohemicarum V*, ed. Josef EMLER, Praha 1893.

FRB SN I: *Fontes rerum Bohemicarum. Series nova I*, edd. Alena ČERNÁ – Petr ČORNEJ – Markéta KLOSOVÁ, Praha 2003.

*Kosmas. Kronika Čechů*, ed. Marie BLÁHOVÁ, Praha 2011.

*Kronika tak řečeného Dalimila*, edd. Marie KRČMOVÁ – Hana VRBOVÁ, Praha-Litomyšl 2005.

*Kroniky doby Karla IV.*, ed. Marie BLÁHOVÁ, Praha 1987.



- Milevský letopis. Zápisky Vincenica, Jarlocha a Ansberta*, ed. Magdalena MORAVOVÁ, Praha 2013.
- MGH Scriptorum, Dt. Chroniken V/1: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. Deutsche Chroniken V/1. Ottokars Österreichische Reimchronik*, ed. Joseph SEEMÜLLER, Hannover 1890.
- MGH Scriptorum, Dt. Chroniken VI: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. Deutsche Chroniken VI. Österreichische Chronik von den 95 Herrschaften*, ed. Joseph SEEMÜLLER, Hannover 1909.
- MGH Scriptorum, SS rer. Germ. XIX: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum rerum Germanicarum. Bayerische Chroniken des 14. Jahrhunderts*, ed. Georg LEIDINGER, Hannover-Leipzig 1918.
- MGH XI, Scriptorum IX: *Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum IX. Continuatio Vindobonensis*, ed. Georg Heinrich PERTZ, Hannover 1851.
- Norbert Heerman's Rosenbergische Chronik*, ed. Matthäus KLIMESCH, Prag 1897.
- Rosenberské kroniky krátký a summovní výtah, sepsaný na konci léta 1609 v Třeboni od Václava Březana, posledního archiváře Rosenberského*, ed. František PALACKÝ, Časopis Společnosti vlastenského museum w Čechách 2/4, 1828, s. 39-88, 156-157.
- Rožmberské kroniky krátký a summovní výtah od Václava Březana*, ed. Anna KUBÍKOVÁ, České Budějovice 2005.
- Die Weltchronik des Mönchs Albert*, ed. Rolf SPRANDEL, München 1994.
- Wybor z literatury české. Díl druhý od počátku XV. až do konce XVI. století*, ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1686.
- Zrdcadlo Slawného Margkrabstwij Morawského W kterémž geden každý Staw, dáwnnost, wzáctnost, y powinnost swau vhléda. Krátce sebrané a wydané Roku 1593 skrze Bartholomége Paprockého z Glogol a Paprocké Woly. Olomutii CCCCXLVIII.*

## **8. 2. 2 Prameny diplomatické povahy**

- AČ VI: *Archiv Český, čili, Staré písemné památky české i moravské VI*, ed. František PALACKÝ, Praha 1872.
- ACRB I: *Archivum Coronae regni Bohemiae I*, ed. Václav HRUBÝ, Praha 1928.
- Archivy zrušených klášterů moravských a slezských 1. Itinerář pergamenů z let 1078-1471*, ed. Jindřich ŠEBÁNEK, Brno 1932.
- CIB I: *Codex juris bohemicus I*, ed. Hermenegild JIREČEK, Praha 1867.
- CIM II: *Codex iuris municipalis regni Bohemiae II*, ed. Jaromír ČELAKOVSKÝ, Praha 1895.
- CDB I: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1897.
- CDB II: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1904-1907.
- CDB III/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/1*, ed. Gustav FRIEDRICH, Praha 1942.
- CDB III/2: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/2*, edd. Gustav FRIEDRICH – Zdeněk KRISTEN, Praha 1962.
- CDB IV/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1*, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha 1962.
- CDB V/1-3: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1-3*, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Jindřich ŠEBÁNEK, Praha 1974-1982.

- CDB V/4: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1-3*, edd. Sáša DUŠKOVÁ – Vladimír VAŠKŮ, Praha 1993.
- CDB VI/1: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VI/1*, edd. Jarmila KREJČÍKOVÁ – Helena KRMÍČKOVÁ – Jana NECHUTOVÁ – Zbyněk SVITÁK, Praha 2006.
- CDB VII/5: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VII/5*, ed. Dalibor HAVEL, Brno 2011.
- CDB VII/6: *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae VII/6. Sigilla continens*, ed. Karel MARÁZ et al., Brno 2013.
- CDM IV: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae IV*, ed. Antonín BOČEK, Olomouc 1845.
- CDM V: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*, ed. Antonín BOČEK – Josef CHYTIL, Brno 1850.
- CDM VII: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae V*, ed. Petr CHLUMECKÝ, Brno 1858.
- Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen, nebst Auszügen aus Urkunden desselben Königs, als einer Ergänzung zu Fr. Böhmers Regesten*, ed. Theodor JACOBI, Berlin 1841.
- Decem registra censuum bohemica aetate bellum hussiticum praecedente*, ed. Josef EMLER, Praga 1881.
- FRA XXIII: *Fontes rerum Austriacarum XXIII. Urkundenbuch des Cistercienserstiftes B. Mariae zu Hohenfurt in Böhmen*, ed. Matthias PANGERL, Wien 1865.
- FRA XXXVII: *Fontes rerum Austriacarum XXXVII. Urkundenbuch des ehemaligen Cistercienserstiftes Goldenkron in Böhmen*, ed. Matthias PANGERL, Wien 1872.
- FTB: *Formulář biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, ed. Jan Bedřich NOVÁK, Praha 1903.
- Fragmente aus dem nekrolog des Zisterzienserstiftes Hohenfurt mit Anmerkungen*, ed. Xaver Maxmilian MILLAUER, Prag 1819.
- FFBW: *Fragmente eines Formelbuchs Wenzels II. von Böhmen*, ed. Joseph LOSERTH, Wien 1879.
- Katalog listin a listů k VII. dílu Českého diplomatáře I. Zpracování diplomatického materiálu pro období květen 1283 – květen 1297*, ed. Dalibor HAVEL, Brno 2012.
- LC III-IV: *Libri Confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archiodiocesim III-IV*, ed. Josef EMLER, Prag 1883.
- Listář a listinář Oldřicha II. z Rožmberka I*, ed. Blažena RYNEŠOVÁ, Praha 1929.
- MB IX: *Monumenta Boica IX*, München 1767.
- MB XXIX/2: *Monumentorum Boicorum. Collectio nova XXIX/2*, München 1831.
- MGH Epistolae: *Monumenta Germaniae Historica. Epistolae. Briefe des späteren Mittelalters I. Das Brief- und Memorialbuch des Albert Behaim*, edd. Thomas FRENZ – Peter HERDE, München 2000.
- MGH Leges. Constitutiones III: *Monumenta Germaniae Historica. Leges. Constitutiones et acta publica imperatorum et regum III*, ed. Jacob SCHWALM, Hannover-Leipzig 1904-1906.
- Monumenta Vaticana V/1: *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia V/1. Acta Urbani VI et Bonifatii IX*, ed. Kamil KROFTA, Praha 1903.
- Petra z Rožmberka Horní řád z r. 1515 – Peter's von Rosenberg Bergordnung aus dem Jahre 1515*, ed. Zdeněk TOBOLKA, Praha 1930.
- RBM I: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I*, ed. Karel Jaromír ERBEN, Praha 1855.

- RBM II: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II*, ed. Josef EMLER, Praha 1882.
- RBM III: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III*, ed. Josef EMLER, Praha 1890.
- RI VI: *Regesta Imperii VI. Die regesten des Kaiserreiches unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII.*, edd. Johann Friedrich Böhmer – Oswald redlich – Vinzenz Samanek, Köln 1898.
- Regesten zur bayerischen Geschichte I*, ed. Egon BOSHOF, München 1992.
- RTT I: *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae aano MDXLI igne consumptarum*, ed. Josef EMLER, Praha 1870.
- Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis III*, ed. Joseph Maria CANIVEZ, Louvain 1935.
- SUB IV-V: *Schlesisches Urkundenbuch IV-V*, edd. Heinrich APPELT – Joachim MENZEL, Köln-Wien 1988-1993.
- PUB II/1: *Preußisches Urkundenbuch II/1*, ed. Max HEIN, Marburg 1932.
- PUB III/1: *Preußisches Urkundenbuch III/1*, ed. Max HEIN, Marburg 1944.
- Nově nalezený zlomek formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně (1279-1296)*, ed. Eduard ŠEBESTA, Historický archiv 26, Praha 1905.
- J. Siebmacher's grosses und allgemeines Wappenbuch. Oberösterreichischer Adel II*, edd. Alois FREIHERRN – Johann Evang. KIRNBAUER, Brno 2003.
- Urbář kláštera strahovského složený roku 1410*, ed. Václav Vladivoj TOMEK, Památky archaeologické a místopisné 2, 1857.
- UBK I: *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen I*, edd. Alois PICHA – Valentin SCHMIDT, Prag 1908.
- UBK II: *Urkundenbuch der Stadt Krummau in Böhmen II*, edd. Alois PICHA – Valentin SCHMIDT, Prag 1910.
- UBLoE III: *Urkundenbuch des landes ob der Enns III*, Wien 1862.
- UBSchl: *Urkundenbuch des Stiftes Schlägl*, ed. Isfried PICHLER, Aigen i. M. 2003.
- Das urkundliche Formelbuch des königluchen Notars Heinricus Italicus aus der Zeit der Könige Ottokar II. und Wenzel II. von Böhmen*, ed. Johannes VOIGT, Wien 1863.
- Wiener Briefsammlung: Eine Wiener Briefsammlung zur Geschichte des Deutschen Reiches und der österreichischen Länder in der zweiten Hälfte des XIII. Jahrhunderts*, ed. Oswald REDLICH, Wien 1894.

### 8. 3 Dokumentace

- BŘICHÁČEK, Pavel, *Stavebně-historický průzkum areálu domu čp. 168 v Sepekově*. Uloženo v milevském muzeu pod č. ZAA 4719/2005 – AVČ 2004.
- KADAVÝ, Milan, *Kostel sv. Petra a Pavla. Nástěnné malby v presbytáři. Restaurátorská dokumentace*, Praha 2009. Uloženo v archivu NPÚ, ú. o. p. středních Čech v Praze, sign. 3697.
- MUK, Jan, *Český Krumlov – čp. 161, 162. Hloubkový průzkum průčelí*, Praha 1991. Uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, sign. AČ 2372.
- MUK, Jan – VILÍMKOVÁ, Milada, *Rožmberk – Dolní hrad. Stavebně-historický průzkum*, Praha 1978. Uloženo v archivu NPÚ, ú.o.p. v Českých Budějovicích, sign. AČ 2984.

SELMÍ WALLISOVÁ, Michaela et al., *Prčice – Vítkovo náměstí*. Nálezová zpráva. Uloženo v archivu České společnosti archeologické, o.p.s. pod č. j. 2010008389 (CSA-11-078).

## 8. 4 Literatura

ADAM, Petr, *Němečtí rytíři*, Svitavy 1998.

ANDERLE, Jan, *Nedostavěný hrad u Strašína (okres Klatovy)*, *Castellologica bohemica* 2, 1991, s. 327-329.

ANDERLE, Jan – PROCHÁZKA, Zdeněk – ŠVÁBEK, Vladimír, *Vitějovice*, in: *Ročenka Klubu Augusta Sedláčka* 1987, Plzeň 1987, s. 95-109.

ANTONÍN, Robert, *Zahraniční politika krále Václava II. v letech 1283-1300*, Brno 2009.

ANTONÍN, Robert, *Přemyslovská epocha v pohybu. O proměnách výkladového rámce českých dějin 10.-13. století*, *Dějiny a současnost* 9, 2011, s. 14-17.

BATTISTA, Francesca, *Italian Rhetoric and Courtly Love in the Formulary of Queen Kunhuta. A Critical Edition of the Letter Collection of Magister Bohuslav with an English Introduction (Codex Vindobonensis Palatinus 526)*. Disertační práce, Ústav řeckých a latinských studií Filozofické fakulty Karlovy v Praze, 2016.

BAUMERT, Herbert Erich – GRÜLL, Georg, *Burgen und Schlösser in Oberösterreich 1. Mühlviertel und Linz*, Wien 1988.

BAYER, Petrus, *Stift Schlägl – eine Gründung der Witigonen?* *Schlägl intern* 32, 2006, s. 118-124.

BENEŠ, František, *Význam pečeti pro bádání o minulosti*, Praha 1945.

BENEŠ, František, *Pečeti v českých zemích a jejich cena jako dějepisného pramene*, Praha 1949.

BERGER, Adolf Franz, *Woher kamen die Witkoniden oder Witkowitz?*, *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 14, 1876, s. 50-55.

BIRNGRUBER, Klaus – KALTENBERGER, Alice – KÜHTREIBER, Thomas – SCHMID, Christina, *Adel, Burg und Herrschaft im Unteren Mühlviertel. Ein interdisziplinärer Versuch zum mittelalterlichen Adels-, Burgen- und Grenzbegriff*, in: *Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34)*, Linz 2012, s. 13-40.

BIRNGRUBER, Klaus, *Zwischen Krummau und Freistadt – Notizen zum mittelalterlichen Niederadel und seiner Erforschung in einer österreichischen-böhmischen Grenzregion*, *Husitský Tábor* 18, 2013, s. 7-36.

BLÁHA, Radek, *Záchranný archeologický výzkum v Nechanicích, okres Hradec Králové*, *Zpravodaj muzea v Hradci Králové* 27, 2001, s. 109-119.

BLÁHOVÁ, Marie, *Terminologie sídlišť ve vyprávěcích pramenech první čtvrtiny 12. století*, *Československý časopis historický* 76, 1978, s. 249-278.

BOLINA, Pavel – DURDÍK, Tomáš, *Středověké hrady v Čechách a na Moravě*, Praha 2001.

BOHÁČ, Zdeněk, *Dějiny osídlení středního Povltaví podle písemných pramenů*, *Sborník vlastivědných prací z Podblanicka* 10, 1969, s. 109-146.

BOK, Václav, *Příspěvky k literární kultuře Českého Krumlova ve 14. a 15. století se zvláštním zřetelem k německé literatuře*, in: *Martin Gaži (ed.), Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 425-442.

BRUNNER, Otto, *Land und Herrschaft. Grundfragen der territorialen Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*, Wien 1965.

- BRYCH, Vladimír – DRAGON, Zvonimír – KŘIVÁNEK, Roman, *Geofyzikální průzkum zaniklé kanonie premonstrátek v Louňovicích pod Blaníkem (předběžné výsledky v roce 2008)*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009, s. 107-115.
- BŘICHÁČEK, Pavel, *Sepekov. Mariánské poutní místo, Milevsko 2006*.
- BŘICHÁČEK, Pavel, *Archeologický výzkum jádra premonstrátského kláštera v Milevsku (okr. Písek)*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009 s. 91-106.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1997.
- BUDAJ, Marek – MILITKÝ, Jiří – SELMI WALLISOVÁ, Michaela, *Nález denárů 12. století objevených při archeologickém výzkumu v Sedlci-Prčici (okr. Příbram)*, Numismatický sborník 27/2, 2013, s. 103-108.
- CIKHART, Roman, *Původ a rozrod Vítkovců*, Jihočeský sborník historický 4, 1931, s. 84-88.
- CORI, Johann Nepomuk, *Bau und Einrichtung der Deutschen Burgen im Mittelalter*, Darmstadt 1899.
- CUKR, Jiří, *Jak vznikaly názvy ledenických rybníků? Část první: Ledenické rybníky*, Ledenický zpravodaj 1, 2007, s. 5.
- CUKR, Jiří, *Jak vznikaly názvy ledenických rybníků? Část třetí: Zaniklé rybníky*, Ledenický zpravodaj 3, 2007, s. 7.
- CUKR, Jiří *Rožmberský rok – I. Nejstarší dějiny Ledenic*, Ledenický zpravodaj 10, 2011, s. 4.
- CUKR, Jiří, *O počátcích Ledenic a zdejším hradě aneb dvě výročí městyse*, Ledenický zpravodaj 7, 2013, s. 9.
- ČAPEK, Ladislav, *Město České Budějovice a jeho zázemí ve vrcholném středověku*, Archaeologia historica 37/1, 2012, s. 143-164.
- ČAPEK, Ladislav, *Příspěvek ke studiu hradiště Prácheň a jeho zázemí v 10. až 13. století na základě archeologických a historických pramenů*, Vlastivědný sborník Muzea Šumavy v Sušici 8, 2014, s. 107-132.
- ČAPEK, Ladislav, *Královské město České Budějovice. Otázka městského hradu*, in: Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců, České Budějovice 2016, s. 251-252.
- ČAREK, Jiří, *Městské znaky v českých zemích*, Praha 1985.
- ČECHURA, Jaroslav, *Počátky vyšebrodského kláštera*, Jihočeský sborník historický 50, 1981, s. 4-16.
- ČECHURA, Jaroslav, *Nejstarší český urbář. Urbář kláštera ve Vyšším Brodě z konce sedmdesátých let 13. století*, Právněhistorické studie 27, 1986, s. 5-26.
- ČECHURA, Jaroslav, *Rožmberský urbář - téma věčně zelené?* in: Verba in imaginibus. Františku Šmahelovi k 70. narozeninám, Praha 2004, s. 223-230.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Úřad podkomořský v Čechách. Příspěvek k dějinám stavu městského v českých zemích*, Praha 1881.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Právo odúmrtné k zpupným statkům v Čechách*, Právník 21, 1882, s. 1-16, 73-89, 109-128.
- ČELAKOVSKÝ, Jaromír, *Horní právo*, in: Ottův slovník naučný 11, Praha 1886, s. 615-631.
- ČERNÝ P. – HOFMANN P. – HOFMANNOVÁ, R., *Polymetalické zrudnění horažďovického zlomového pásma*, Minerál 17, 2009, s. 16-23.
- ČERVENÝ, Aleš, *Historická těžba polymetalických rud u Pláničky na Klatovsku*, in: Stříbrná Jihlava 2007. Studie k dějinám hornictví a důlních prací. Příspěvky z konference Stříbrná Jihlava 4. - 7. 10. 2007 v Jihlavě, Jihlava 2007, s. 114-123.

- DOHNAL, Martin – FRÖHLICH, Jiří – KOVÁŘ, Daniel, *Nová zjištění z prostoru zaniklé tvrze v Bernarticích na Písecku*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 28, 2015, s. 263-280.
- DOMEČKA, Ludvík, *O původu Vítkovců*, Sborník historický IV, 1886, s. 209.
- DOMEČKA, Ludvík, *Psal-li se Záviš Vítkovec po Falkenšteině bavorském?* Sborník historický IV, 1886, s. 309-310.
- DURDÍK, Tomáš, *Kastellburgen des 13. Jahrhundert in Mitteleuropa*, Praha 1994.
- DURDÍK, Tomáš, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, Castellologica bohemia 6, 1998, s. 7-68.
- DURDÍK, Tomáš, *Hrady přechodného typu v Čechách*, Praha 2007.
- DURDÍK, Tomáš, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2009.
- DURDÍK, Tomáš – KAŠIČKA, František – NECHVÁTAL, Bořivoj, *Hrady, hrádky a tvrze na Písecku*, Písek 1995.
- DURDÍK, Tomáš – SUŠICKÝ, Viktor, *Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Jižní Čechy*, Praha 2002.
- DUŠKOVÁ, Sáša, *Naše listiny doby přemyslovské pro nižší světské feudály a otázka šlechtických archivů*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C Historica 3, 1956, s. 56-78.
- DUŠKOVÁ, Sáša, *Kdo byl notář Jindřich*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 7, 1960, s. 59-74.
- DUŠKOVÁ, Sáša, *Rudigerus notarius*, Folia diplomatica 1, 1971, s. 63-74
- DUŠKOVÁ, Sáša, *Přemysl Otakar II. a bitva na Moravském poli*, Vlastivědný věstník moravský 31, 1979, s. 16-23.
- DUŠKOVÁ, Sáša – ŠEBÁNEK, Jindřich, *Česká listina doby přemyslovské I. Listina nižších duchovních feudálů. Listina nižších feudálů světských*, Sborník archivních prací 6, 1956, s. 136-211.
- DUŠKOVÁ, Sáša – ŠEBÁNEK, Jindřich, *Česká listina v době přemyslovské (nástin vývoje)*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 11, 1964, s. 51-72.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, Mediaevalia Historica Bohemica 9, 2003, s. 97-163.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičková (edd.), *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí obyvatel ve 14.-16. století*, Praha 2005.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Splendor curiae regis. Život a kultura na dvoře posledních Přemyslovců*. Disertační práce. Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana, *Královský dvůr Václava II.*, Praha 2011.
- DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, Dana – ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis. panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*, Praha 2011.
- EFFENBERKOVÁ, Petra, *Záchranný archeologický výzkum v Masné ulici v Českém Krumlově*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 2003, s. 221-237.
- EMLER, Josef, *O rukopise privilegii pánů z Rosenberka ze 14. století*, Zprávy o zasedání Královské české společnosti nauk 1877/5, s. 316-325.
- EMLER, Josef, *Die Kanzlei der böhmischen Könige Přemysl Ottokars II. und Wenzels II. und die aus derselben hervorgangenen Formelbücher*, Abhandlungen der Königlichen böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften VI/9. Klasse für Philosophie, Geschichte und Philologie 2, Prag 1878.

- ERKENS, Franz-Reiner, *Bischöfliche Herrschaft im Norwald. Der Passauer Bischöfe herrschaftliche Präsenz im Norden der Donau*, in: Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34), Linz 2012, s. 42-56.
- ERNÉE, Michal, *Archeologické výzkumy v historickém jádru Českého Krumlova v roce 1994*, Archeologické rozhledy 47, 1995, s. 455-458.
- ERNÉE, Michal – GABRIEL, František, *Český Krumlov, Radniční ul. č. 29. Informace o výsledcích zjišťovacího archeologického výzkumu*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 14, 2001, s. 269-274.
- ERNÉE, Michal – HRUBÝ, Petr – MALÝ, Karel – TOMÁŠEK, Martin – VALKONY, Jiří, *Raná exploatace exogenních akumulací zlata na Českokrumlovsku*, Acta rerum naturalium 16, 2014, s. 85-108.
- ERNÉE, Michal – MILITKÝ, Jiří – NOVÁČEK, Karel, *Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie v Čechách*, Mediaevalia archaeologica 1, 1999, s. 209-233.
- ERNÉE, Michal – NOVÁČEK, Karel, *K počátkům českokrumlovského hradu*, Průzkumy památek 6, 1999, s. 21-34.
- ERNÉE, Michal – NOVÁČEK, Karel, *Die Witigonen und die Edelmetallgewinnung im Umgebung von Český Krumlov (Böhmisch Krummau)*, in: Archäologische Arbeitsgemeinschaft Ostbayern / West- und Südböhmens. 9. Treffen 23. bis 26. Juni 1999 in Neukirchen b. Hl. Blut, Neukirchen 1999, s. 124-131.
- ERNÉE, Michal – THOMOVÁ, Zuzana, *Raně středověké nálezy na území města Český Krumlov*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 1997, s. 135-139.
- FELDBAUER, Peter, *Herrenstand in Oberösterreich. Ursprünge, Anfänge, Frühformen*, Wien 1972.
- FIALA, Eduard, *České denáry*, Praha 1895.
- FIALA, Zdeněk, *K počátkům listin v Čechách*, Sborník historický 1, 1953, s. 27-45.
- FIALA, Zdeněk, *Komorník a podkomoří (pojednání o počátcích a vzájemném poměru obou do konce 13. století)*, Sborník historický 2, 1954, s. 57-82.
- FIALA, Zdeněk, *Přemyslovské Čechy*, Praha 1975.
- FRANZ, Friedrich, *Zur Geschichte der Witigonen und ihres Besitzes in Südböhmen*, in: Karl Platzer (ed.), Festschrift zur Feier des fünfzigjährigen Bestandes des Staats-Ober-Gymnasiums in Krummau, Krummau 1921, s. 171-188.
- FRANZ, Friedrich, *K dějinám Vítkovců a jejich majetků v jižních Čechách*, in: Rožmberská knížka. Výběr z německy píšících autorů od 13. do počátků 20. století, České Budějovice 2011, s. 23-46.
- FRANC, Jiří, *Kříž zvaný Závišův. Světový unikát a národní kulturní památka České republiky*, Libice nad Cidlinou 2013.
- FRANC, *Kříž zvaný Závišův – splendor mysticus*, in: Dávné stopy – nové cesty. Zemská výstava jižní Čechy a Horní Rakousko, České Budějovice 2013, s. 241-252.
- FRÖHLICH, Jiří, *K 80. výročí narození montánního archeologa PhDr. Jaroslava Kudrnáče, CSc.*, Studie z dějin hornictví 32, 2003, s. 113-115.
- FRÖHLICH, Jiří, *Písecko v zrcadle archeologie*, Písek 1997.
- FRÖHLICH, Jiří – CHVOJKA, Ondřej, *Knovízská výšinná lokalita a mohylové pohřebiště na Chlumu u Sepkova*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 16, 2003, s. 43-60.
- FRÖHLICH, Jiří – KOPPOVÁ, Eva, *Výzkum středověkých dolů a úpraven zlata na Kometě. Zpráva o činnosti Prácheňského muzea za rok 1991*, Písek 1992.
- GABRIEL, František, *Quo vadis, vědo o hradech?* Castellologica bohemia 14, 2002, s. 499-502.

- GABRIEL, František, *Poznámky k třídění hradů podle dispozičních typů*, Castellologica bohemia 14, 2014, s. 5-18.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Příběh obrazu Dělení růží*, Hláska 20/4, 2009, s. 49-53.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Počátky hradu v Českém Krumlově – hrad jako symbol moci a výraz kulturního transferu*. Bakalářská práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, 2010.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Die Anfänge der Burg Krumm- in Böhmen. Die Burg als Symbol der Macht und Ausdruck von Kulturtransfer*, in: Adel Burg und Herrschaft an der „Grenze“ (=Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich 34), Linz 2012, s. 161-174.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Nejstarší stavebně-historický průzkum tzv. Horního hradu v Českém Krumlově*, Dějiny staveb 2011, 2012, s. 28-32.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Frauentienst Ulricha von Liechtenstein jako nejstarší zmínka o Českém Krumlovu?* Jihočeský sborník historický 82, 2013, s. 267-280.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Přestavby českokrumlovského hradu za Oldřicha II. z Rožmberka*, Castellologica bohemia 16, 2016, s. 199-213.
- GERSDORFOVÁ, Zlata – MARÁZ, Karel, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, Mediaevalia Historica Bohemica 20, 2016, s. 135-142.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Těžební aktivity spojované s pány z Krumlova v jižních Čechách*, Jihočeský sborník historický 86, 2017, s. 7-27.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Pečeti pánů z Krumlova*, Jihočeský sborník historický 87, 2019, v tisku.
- GERSDORFOVÁ, Zlata, *Oděv, zbroj a móda*, in: Alena Nachtmannová – Olga Klapetková (edd.), *Oděv a textil v životě člověka doby lucemburské*, Praha 2017, s. 148-156.
- GERSDORFOVÁ, Zlata – HLOŽEK, Josef – MENŠÍK, Petr – PROCHÁZKA, Milan, *Příspěvek k otázce interpretace lokalit Skalice a Hradiště u Sepekova*, in: Archeologické prospekce a nedestruktivní archeologie v Jihočeském kraji, kraji Vysočina, Jihomoravském kraji a v Dolním Rakousku. Sborník z konference, Jindřichův Hradec 6. 3. – 7. 3.2013, České Budějovice 2014, s. 113-122.
- GERSDORFOVÁ, Zlata – HLOŽEK, Josef – MENŠÍK, Petr – PROCHÁZKA, Milan, *Dva opevněné objekty u Bernartic (okres Písek). K otázce jejich vztahu a funkčních souvislostí*, Archaeologia historica 40, 2015, s. 493-505.
- GLOSOVÁ, Michaela, *Načeradec – nové poznatky o středověké zvonici*, Archaeologia historica 30, 2005, s. 107-120.
- GÖTTING, Wilhelm, *Burgen in Oberösterreich*, Wels 1967.
- de GRAAF, Menze, *O původu Vítkovců*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 50, 2013, s. 132-134.
- GRAEBNER, Fritz, *Böhmische Politik vom Tode Ottokars II. bis zum Aussterben der Přemysliden*, Prag 1903.
- GRAUS, František, *Prawo lenne w Czechach*, Sobótka 6, 1951, s. 30-45.
- GRAUS, František, *Adel, Land und Herrscher in Böhmen vom 10. bis 13. Jahrhundert*, Nachrichten der Giessener –Hochschulgesellschaft 35, 1966, s. 131-153.
- HAGENEDER, Othmar, *Passauische Burgen im nordwestlichen Oberösterreich*, Oberösterreich 12, 1962, s. 47-53.
- HAIDER, Siegfried, *Geschichte Oberösterreichs*, Wien 1987.
- von HANDEL-MAZZETTI, Viktor, *Die Schönhering-Blankenberg und Witigo de Blankenberg-Rosenberg*, Jahres-Bericht des Museums Francisco-Carolinum 70, 1912, s. 91-122.



- HANSOVÁ, Jarmila, *Zámek Hluboká na ikonografii a plánech před novogotickou přestavbou*, Svorník 9, 2011, s. 95-118.
- HAVEL, Dalibor, *Listinné písmo v kanceláři Václava II. (1283-1305) a Václava III. (1305-1306). I. část*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 47, 2001, s. 75-81.
- HAVEL, Dalibor, *Listinné písmo v českých zemích na přelomu 13. a 14. století*, Brno 2008.
- HAVLICE, Jiří, *Vítkův Kámen u Svatého Tomáše na Šumavě: historie, stavební vývoj a výsledky posledních průzkumů hradu*, in: Šumava v proměnách času. Revue Jungbauerova šumavského vlastivědného spolku 2, Horní Planá 2016, s. 192-215.
- HAVLICE, Jiří, *Hrad Vítkův Kámen – archeologický výzkum v hradním donjonu v roce 2004*, Castellologica bohemica 12, 2010, s. 529-544.
- HAVLICE, Jiří, *Výsledky archeologických průzkumů ve Zlaté Koruně v letech 2000-2004*, in: Martin Gaži (ed.), Klášter Zlatá Koruna. Dějiny – památky – lidé, České Budějovice 2007, s. 153-169.
- HAVLICE, Jiří, *Kostel sv. Mikuláše v Boleticích na Českokrumlovsku ve světle archeologie*, Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok 22, 2010, s. 115-126.
- HAVLICE, Jiří, *Klášter Zlatá Koruna. Archeologické nálezy*, in: Ladislav Čapek a kol., Královská založení na jihu Čech za posledních Přemyslovců, České Budějovice 2016, s. 205-206.
- HAVLICE, Jiří, *Partem terrae nostrae Austriae adjacentem. Ke kolonizaci novohradského podhůří a počátkům města Nových Hradů*, in: Počátky měst a městeček v jižních Čechách. Sborník příspěvků k dějinám urbanizace jihočeského regionu (=Jihočeský sborník historický. Supplementum 7), České Budějovice 2016, s. 270-287.
- HEBER, Franz Alexander, *České hrady, zámky a tvrze I. Západní Čechy*, Praha 2007.
- HEBER, Franz Alexander, *České hrady, zámky a tvrze III. Jižní Čechy*, Praha 2008.
- HEJNA, Antonín, *Příspěvek k poznání nejstarších panských sídel v Čechách*, in: Vznik a počátky a Slovanů 2, Praha 1958, s. 287-303.
- HEJNA, Antonín, *Curia, curtis, castrum, castellum. Beitrag zur Frage der Differenzierung der selbständigen Herrensitze im 10.-13. Jahrhundert*, in: Siedlung, Burg und Stadt, Berlin 1969, s. 210-218.
- HEJNIC, Josef, *Crumlovia, Crumlovium, Český Krumlov*, Jihočeský sborník historický 42, 1973, s. 77-82.
- HEMMERLE, Joseph, *Die Deutschordens-Ballei Böhmen in ihren Rechnungsbüchern. Quellen und Studien zur Geschichte des Deutschen Ordens*, Bonn 1967.
- HENNINGSSEN, Uta, *Besitz und Einküfte der Herren von Rosenberg in Böhmen nach dem Urbar von 1379/1384* (=Historische und landeskundliche Ostmitteleuropa-Studien 5), Marburg an der Lahn 1989.
- HLAVÁČEK, Ivan, *Český panovník a jižní Čechy v době předhusitské*, Jihočeský sborník historický 41, 1972, s. 1-18.
- HLAVÁČKOVÁ, Hana – KROUPOVÁ, Jaroslava – KROUPA, Pavel – STRÁNSKÁ, Marcela – VŠETEČKOVÁ, Zuzana, *Středověká nástěnná malba ve středních Čechách*, Praha 2011.
- HLEDÍKOVÁ, Zdeňka et al., *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků po současnost*, Praha 2005.
- HLINOMAZ, Milan, *K interpretaci, době vzniku a původci tzv. rožmberského náhrobku v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 56, 1987, s. 71-80.
- HLOŽEK, Josef – VĚTROVEC, Michal, *Nedostavěný hrad u Strašína (okr. Klatovy) v kontextu nedokončených hradních areálů v Čechách a kolonizačních aktivit Vítkovců*, Castellologica bohemica 19, v tisku.

- HOFMANN, Gustav, *Účetní kniha perkmistra Hor Stříbrných z r. 1559*, Rozpravy Národního technického muzea v Praze 75, 1980, s. 59-65.
- HOFMANN, Gustav, *Těžba stříbra ve Stříbrných Horách v první polovině 16. století*, Studie z dějin hornictví 21, 1991, s. 161-169.
- HOLASOVÁ, Anežka, *Závišův kříž z Cisterciáckého opatství Vyšší Brod*. Bakalářská práce. Ústav dějin křesťanského umění Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2016.
- HOLÝ, Vladimír, *Počátky osídlení Královského hvozdu na Šumavě*, Minulostí západočeského kraje 24, 1988, s. 141-167.
- HORPENIAK, Vladimír, *Kašperské Hory a okolí*, Kašperské Hory-Sušice 1990.
- HRADECKÁ, Jana, *Soupis šlechtických pečeti dochovaných na listinách z období přemyslovského*. Diplomová práce. Universita J. E. Purkyně, Filosofická fakulta, Brno 1973.
- HRAŠE, Jan Karel, *Hradiště u Sepekov*, Památky archaeologické 9, 1871-1873, s. 451-453.
- HRDLÍČKA, Josef, *Jak se utváří paměť. Legenda o dělení růží a její proměny na počátku 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, s. 68-87.
- CHÁBERA, Stanislav, *Soupis literatury o jihočeských nerostech a jejich nalezištích 1783-1977*, České Budějovice 1979.
- CHARVÁT, Petr, *Slyšte volání muezzinovo. České země a arabský svět ve starším středověku (do roku 1300)*, Plzeň 2010.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.
- CHARVÁTOVÁ, Kateřina, *Dějiny cisterckého řádu v Čechách 1142-1420 II. Kláštery založené ve 13. a 14. století*, Praha 2014.
- CHLÍBEC, Jan, *Poznámky k figurálnímu sepulkrálnímu sochařství jagellonské doby*, Epigraphica et sepulcralia 1, 2005, s. 79-101.
- CHLÍBEC, Jan – ROHÁČEK, Jiří, *Figure & Lettering. Sepulchral sculpture of the Jagiellonian period in Bohemia*, Praha 2014.
- CHVOJKA, Ondřej – JOHN, Jan – KOVÁŘ, Daniel, *Středověký hrádek na vrchu Thurmbergu u Ostrova na Šumavě (okr. Český Krumlov)*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 18, 2005, s. 91-103.
- CHVOJKA, Ondřej et al., *Osídlení z doby bronzové v povodí říčky Smutné v jižních Čechách (=Archeologické výzkumy v jižních Čechách. Supplementum 8)*, České Budějovice 2011.
- IVANOV, Miroslav, *Český pitaval aneb Královraždy*, Praha 1976.
- JAN, Libor, *Moravský podkomoří v době Václava II.*, Český časopis historický 95, 1997, s. 315-534.
- JAN, Libor, *Hodnostáři rytířských řádů na dvorech posledních Přemyslovců*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 247-269.
- JAN, Libor, *In ordine Cruciferorum Christo militavit. K osudům Ješka, syna Záviše z Falkenštejna a královny Kunhuty*, Český časopis historický 98, 2000, s. 453-475.
- JAN, Libor, *Vznik zemského soudu a správa středověké Moravy*, Brno 2000.
- JAN, Libor, *Počátky turnajů v českých zemích a jejich rozkvět v době Václava II.*, Listy filologické 128, 2005, s. 5-6.
- JAN, Libor, *Proces se Závišem a proměny královské vlády v letech 1289-1290*, Český časopis historický 103, 2005, s. 1-40.
- JAN, Libor, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006.

- JAN, Libor, *Skrytý půvab „středoevropského modelu“*, Český časopis historický 105, 2007, s. 875-902.
- JAN, Libor, *Domácí šlechtická opozice a přemyslovští králové 13. věku*, in: Rituál smíření. Konflikt a jeho řešení ve středověku, Brno 2008, 85-100.
- JAN, Libor, *Hereditas, výsluha, kastelánie. Několik poznámek k terminologii a metodologii současné historiografie přemyslovského období*, Časopis Matice moravské 128, 2009, s. 461-472.
- JAN, Libor, *Zvěst o věrné službě a mýtu o zradě Miloty z dědic*, in: L. Jan – J. Kacetl a kol., Pocta králi. K 730. výročí smrti českého krále, rakouského vévody a moravského markraběte Přemysla Otakara II., Brno-Znojmo 2010, s. 93-104.
- JAN, Libor, *Česká a moravská šlechta ve 13. a 14. století – otázka zrodu a kontinuity*, in: Šlechta v proměnách věků, Brno 2011, s. 38-62.
- JAN, Libor, *Václav II. Král na stříbrném trůnu 1283-1305*, Praha 2015.
- JAN, Libor, *Fiktivní notář v reálné kanceláři aneb: Kdo byl mistr Jindřich Vlach?*, in: Středověký kaleidoskop pro muže s hůlkou. Věnováno Františku Šmahelovi k životnímu jubileu, Praha 2016, s. 530-537.
- JAN, Libor, *Statuta Konráda Oty a problémy jejich historické a právněhistorické interpretace*, Časopis Matice moravské 136, 2017, s. 3-34.
- JAN, Libor – SKŘIVÁNEK, František, *Němečtí rytíři v českých zemích*, Praha 1997.
- JANIŠ, Dalibor, *Zemské soudnictví na Moravě vrcholného středověku*, Brno 2013.
- JANSOVÁ, Veronika, *Záviš z Falkenštejna: příběh středověkého velmože v beletrii 19. a 20. století*. Diplomová práce. Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2010.
- JOHN, Jan – ŘEŘICHOVÁ, Markéta, *Povrchový průzkum terénních reliktů výšinné lokality Boletice – Raciberk (okr. Český Krumlov)*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 24, 2011, s. 337-342.
- JORDAN, Rudolf, *Aus einer Böhmerwaldstadt. Alt-Krummauer Bilder*, Krummaw 1912.
- JORDAN, Rudolf, *Rosenberger-Sagen*, in: Ivo Kareš (red.), Rosenberger Büchlein. Eine Auswahl deutschsprachiger Schriftsteller vom 13. bis zum beginnenden 20. Jahrhundert, Pelhřimov 2011, s. 53-72.
- JŮNA, Jan, *Vítkovci a jejich rod do roku 1312. Studie z listinných a jiných dochovaných pramenů*, Jindřichův Hradec 2011.
- JŮNA, Jan – NOVÁKOVÁ, Stanislava, *Vítek z Prčice a původ Vítkovců*, Heraldika a genealogie 40, 1997, s. 139-141.
- KALOUSEK, Josef, *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách i v Moravě*, Rozpravy České akademie věd císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění v Praze III, tř. 1/1 1, Praha 1894, s. 1-60.
- KAMLACHOVÁ, Petra, *Ledenice. Sondy do dějin jihočeského městečka ve středověku a raném novověku*. Bakalářská práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013.
- KAŠÁK, Karel, *Hlubinné dobývání zlata v Kašperských Horách*. Diplomová práce. Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2013.
- KAŠÁK, Karel, *Shrnutí výsledků archeologického výzkumu v Kašperských Horách prováděného v letech 2009-2010 z hlediska archeologicko-montánního poznání*, Živá archeologie 17, 2015, s. 64-68.
- KAVKA, František, *Zlatý věk rúží. Kus české historie 16. století*, České Budějovice, Nakladatelství České Budějovice, 1966.

- KERNBACH, Anna, *Vincenciova a Jarlochova kronika v kontextu svého vzniku. K dějepiscectví přemyslovského období*, Brno 2010.
- KLÁPŠTĚ, Jan, *Proměna českých zemí ve středověku*, Praha 2005.
- KLIMESCH, Matthäus, *Die ältesten Sitze der Harracher*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen XXIX, 1891, s. 158-182.
- KLOMÍNSKÝ, Josef, *Polymetalické rudní žíly a impregnace v okolí Českého Krumlova*, Acta universitatis Carolinae. Geologica 3, 1964, s. 189-206.
- KNOFLÍČEK, Zdeněk, *Zapomenutý hrad Strašín*, Hláška 8/4, 1997, s. 57-59.
- KNOLL, Vilém, *Intestátní dědická posloupnost a odúmrtí v českém středověkém právu zemském a městském*, in: Acta historico-iuridica Pilsnensia 2011, Plzeň 2011, s. 128-142.
- KOBLASA, Pavel – KOVÁŘ, Daniel, *Ledenice. Jak je neznáme*, České Budějovice 2001.
- KOBLASA, Pavel – KOVÁŘ, Daniel, *Panská sídla jižních Čech*, České Budějovice 2003.
- KOFRÁNKOVÁ, Václava, *26. 8. 1278. Moravské pole. Poslední boj zlatého krále*, Praha 2006.
- KOFROŇ, Jiří, *Prčický zámek a prčické tvrze*, Český Merán 9, 2000, s. 35-59.
- KOLÁŘ, Martin, *Sborník historických prací Prof. Martina Koláře*, Tábor 1924.
- KOLÁŘ, Martin – SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika I. Část všeobecná*, Praha 1902.
- KOPÁČKOVÁ, Martina, *Záviš z Falkenštejna v kronikách, beletrii a dramatu*. Diplomová práce. Katedra české a slovenské literatury a literární teorie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha 1993.
- KOŘAN, Jiří, *Přehledné dějiny československého hornictví*, Praha 1955.
- KOŘAN, Jiří, *Rožmberské báňské podnikání*, Časopis společnosti přátel starožitností 67, 1959, s. 129-146.
- KOŘAN, Jiří, *Sláva a pád starého českého rudného hornictví*, Praha 1988.
- KOSS, Rudolf, *Zur Frage nach der Entstehung und Entwicklung des böhmischen Herrenstandes*, Prag 1920.
- KOTLÁROVÁ, Simona, *Bavorové erbů střely*, České Budějovice 2004.
- KOUŘIL, Pavel – WIHODA, Martin, *Česká kastelologie na rozcestí?* Archaeologia historica 27, 2002, s. 21-35.
- KOUTEK, Jiří, *Stříbrné Hory v jz. Čechách a geologie jejich okolí*, Časopis Národního Muzea. Oddělení přírodovědecké 129, 1960, s. 84-91.
- KOVÁŘ, Daniel, *Středověké fortifikace v povodí Vltavy na jižním Českokrumlovsku*, Castellologica bohemia 12, 2010, s. 25-53.
- KRÁL z DOBRÉ VODY, Vojtěch, *O středověkých pečetech*, Časopis Společnosti přátel starožitností 3, 1895, s. 11-16, 42-45, 75-78.
- KRÁL z DOBRÉ VODY, Vojtěch, *O středověkých pečetech*, Časopis Společnosti přátel starožitností 4, 1896, s. 21-23, 47-51, 85-90, 119-123.
- KRÁL z DOBRÉ VODY, Vojtěch, *O středověkých pečetech*, Časopis Společnosti přátel starožitností 5, 1897, s. 68-70.
- KRÁL z DOBRÉ VODY, Vojtěch, *Heraldika. Souhrn pravidel a předpisův znakových*, Praha 1900.
- KRAJÍC, Rudolf, *Tábor – die zweimal gegründete Stadt. Die Taborer Landzunge im 13. Jahrhundert*, in: Adel, Burg und Herrschaft an der Grenze – Österreich Böhmen. Materialien zu den Exkursionen Eibenstein, Kozi Hrádek, Tábor, Kronast, Freistadt 2011, s. 8.

- KRAJÍČ, Rudolf, *Táborský hrad*, in: L. Čapek et al., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 153-157.
- KRATOCHVÍL, Josef, *Topografická mineralogie Čech 1-8*, Praha 1957-1966.
- KREJČÍKOVÁ, Jarmila, *Diplomatická činnost v českém státě v letech interregna*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 36-37, 1989-1990, s. 147-164.
- KRENN, Gerald, *Historische Figuren und/oder Helden der Dichtung?*, in: Franz Viktor Spechtler – Barbara Maier (edd.), *Ich – Ulrich von Liechtenstein. Literatur und Politik im Mittelalter*, Klagenfurt 1999, s. 105-132.
- KRONBICHLER Walter (ed.), *Die Summa de arte prosandi des Konrad von Mure*, Zürich 1968.
- KROUPA, Pavel – KROUPOVÁ, Jaroslava, *Nově odkryté gotické nástěnné malby v kostele sv. Petra a Pavla v Načeradci*, Památky středních Čech 24, 2010, s. 1-5.
- KUBASA, Pavel, *Záviš z Falkenštejna a sedlecké úmluvy*. Bakalářská práce, Historický ústav Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2010.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Familienbeziehungen der Rosenberger zu österreichischen Adelsfamilien*, in: Thomas Winkelbauer (ed.), *Kontakte und Konflikte Böhmen, Mähren und Österreich. Aspekte eines Jahrtausends gemeinsamer Geschichte. Referate des Symposiums „Verbindendes und Trennendes an der Grenze III“ vom 24. bis 27. Oktober 1992 in Zwettl, Horn 1993*, s. 121-124.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Nejstarší dochovaný soupis rožmberských listin*, Archivní časopis 41, 1997, s. 74-91.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Jak to bylo doopravdy se zlatokorunskými cennostmi v době husitských válek*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 35/4, 1998, s. 260–262.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu*, Archivní časopis 49, 1999, s. 12-20
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Nejstarší zprávy o Rožmbercích a Českém Krumlově*, in: Václav Bůžek – Anna Kubíková - Věra Mašková (edd.), *Českokrumlovsko v proměnách staletí 1250-1850*, Český Krumlov 1999, s. 7-18.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Příspěvek k renesanční podobě tzv. Máselnice na českokrumlovském zámku*, Průzkumy památek 6, 1999, s. 110-113.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Panství Vítkův Hrádek*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 37/2, 2000, s. 116-119.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Bohemikální listiny v archivu premonstrátského kláštera v hornorakouském Schläglu – dodatek*, Archivní časopis 51, 2001, s. 39-46
- KUBÍKOVÁ, Anna, *O původu matky Záviše z Falkenštejna*, Rodopisná revue 2003, s. 1-3.
- KUBÍKOVÁ, Anna, *Petr I. z Rožmberka a jeho synové*, České Budějovice 2011.
- KUBÍN, Petr, *Blahoslavený Hroznata. Kritický životopis*, Praha 2000.
- KUBŮ, František, *Chebská svatba roku 1285*, in: Zdeněk Hojda – Jiří Pešek – Blanka Zilynská (edd.), *Seminář a jeho hosté. Sborník prací k 60. narozeninám doc. dr. Rostislava Nového*, Praha 1992, s. 29-36.
- KUBŮ, František, *Die Grafen von Bogen in Böhmen*, in: *Die Anfänge der Grafen von Bogen-Windberg*, Windberg 1999, s. 126-145.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I-IV*, Praha 1999-2000.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Zlato v Pootaví*, Písek 1971.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Rýžování zlata v Čechách*, Památky archeologické 73, 1982, s. 455-485.

- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Přehled archeologického zkoumání památek po těžbě zlata v jižních Čechách*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 1, 1983, s. 7-27.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Dvacet let hornické archeologie v Čechách*, Studie z dějin hornictví 21, 1991, s. 5-27.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Archeologický výzkum ve Strunkovicích nad Blanicí v roce 1994*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, s. 85-92.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Strunkovice nad Blanicí ve světle archeologického výzkumu v roce 1995*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 33, 1996, s. 165-170.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Strunkovice nad Blanicí*, in: *Výzkumy v Čechách 1993-1995*, Praha 1997, s. 287-288.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Strunkovice nad Blanicí. Od pravěku do novověku*, Písek 1998.
- KUDRNÁČ, Jaroslav, *Montánní archeologie a geologie*, Archeologické rozhledy 51, 1999, s. 168-172.
- KUNA, Martin et al., *Nedestruktivní archeologie. Teorie, metody, cíle*, Praha 2004.
- KUSTERNIG, Andreas, *Bitva na Moravském poli (u Suchých Krut a Jedenspeigen) 26. srpna 1278*, in: *Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě*, Praha 1998, s. 163-189.
- KUTHAN, Jiří, *Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století*, České Budějovice 1977.
- KUTHAN, Jiří, *Splendor et Gloria Regni Bohemiae*, Praha 2008.
- KYPTA, Jan – ŠIMŮNEK, Robert – VESELÝ, Jan – NEUSTUPNÝ, Zdeněk, *Farní kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci ve 12.-14. století*, Průzkumy památek 19, 2012, s. 53-94.
- KYTKA, Josef, *Milevsko a jeho kraj. Turistika, památky, historie*, Milevsko 1940.
- LAVAL, Filip, *Co je kostel? K počátkům šlechtických sídel českého středověku*, Archeologické rozhledy 68, 2016, s. 47-90.
- LAVAL, Filip – RAZÍM, Vladislav, *Příspěvek k diskusi o vývoji raně středověkých opevnění ve 12. a 13. století*, Archaeologia historica 31, 2006, s. 181-197.
- LAVIČKA, Roman – ŠIMŮNEK, Robert, *Páni z Rožmberka 1250-1520. Jižní Čechy ve středověku. Kulturněhistorický obraz šlechtického dominia ve středověkých Čechách*, České Budějovice 2011.
- LAVIČKA, Roman, *Jihočeská sakrální architektura pozdní gotiky 1450-1550 na rožmberském panství*. Rigorózní práce. Ústav pro dějiny umění Filozofické fakulty Karlovy univerzity v Praze, Praha 2014.
- LAVIČKA, Roman, *Klášter Zlatá Koruna. Stavební vývoj kláštera ve 13. století*, in: Ladislav Čapek a kol., *Královská založení na jihu Čech za posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 206-209.
- LEDVINKA, Václav, *Pernštejnská epizoda v dějinách jižních Čech (páni z Pernštejna na Hluboké a Protivíně 1490-1540)*, in: *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference konané 8. - 9. 9. 1993 v Pardubicích*, Pardubice 1995, s. 91-103.
- LESNÝ, Ivan, *Druhá zpráva o nemocech mocných. Významné historické postavy očima neurologa*, Praha 1987.
- LHOTÁK, Jan, *K vývoji městské správy v Sušici od nejstarších dob do roku 1850*, *Minulostí západočeského kraje* 43, 2008, s. 13-78.
- LIPPERT, Julius, *Sozialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit I*, Prag 1897.
- LITOCHEB, Jiří, *K báňskému podnikání v Nalžovských Horách*, Studie z dějin hornictví 22, 1993, s. 55-67.

- MACEK, Josef, *Ze staročeské terminologie sociálních vztahů (šlechta, šlechtic)*, Slovo a slovesnost 38, 1977, s. 53-64.
- MACEK, Josef, *Jagellonský věk v českých zemích (1471-1526) I-2*, Praha 2003.
- MACEK, Petr, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum* (= Zprávy památkové péče 61. Supplementum), Praha 2001.
- MAJER, Jiří, *Rudné hornictví v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 2004.
- MARÁZ, Karel, *K problematice padělání pečeti na sklonku středověku. Sfragistický příspěvek k falzům Oldřicha II. z Rožmberka*, Sborník archivních prací, 48, 1998, s. 49-103.
- MARÁZ, Karel, *Výtvarná stránka pečeti Strakonických. Nad prací Františka Beneše Pečeti světských feudálů ze Strakonice*, in: Gotika v západních Čechách, Sborník příspěvků z mezinárodního vědeckého symposia, Praha 1998, s. 125-135.
- MARÁZ, Karel, *Návrh sfragistické metodiky pro speciální program s databází evidence a zpracování pečeti pro období edice CDB s komentářem*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 46, 1999, s. 151-168.
- MARÁZ, Karel, *Úvahy nad přípravou a strukturou CDB VIII a korpusu českých pečeti do nástupu Jana Lucemburského*, Sborník archivních prací 50, 2000, 468-473.
- MARÁZ, Karel, *Pečeť Bavora ze Strakonice v Archivu Pražského hradu*, Jihočeský herold 2005/2, s. 21-22.
- MARÁZ, Karel, *Václav III. (1289-1306). Poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.
- MARÁZ, Karel, *Rožmberské pečeti*, in: Jaroslav Pánek (ed.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami, Praha 2011, s. 98-103.
- MARÁZ, Karel, *Sfragistika*, Brno 2014.
- MAREŠ, František – SEDLÁČEK, Jan, *Soupis památek v historických a uměleckých v politickém okrese Krumlovském I. Okolí Krumlova*, Praha 1918.
- MAREŠ, František – WAGNER, Theodor, *O původu Vítkovců*, Český časopis historický 25, 1919, s. 213-235.
- MARTÍNEK, Jiří, *Sušicko – bylo či nebylo?* Historická geografie 30, 1999, s. 85-99.
- MAŘÍK, Jarolím, *Paměti městyse Strunkovic*, Vodňany 1926.
- MAŠLOVÁ, Kateřina, *Úvod do problematiky historické exploatace zlata na Vodňansku*, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 29, 2016, s. 313-332.
- MAŠLOVÁ, Kateřina, *Středověká a raně novověká exploatace zlata na Vodňansku. Studium opomíjené součásti historické sídelní infrastruktury a ekonomiky regionu*. Diplomová práce, Ústav pro archeologii Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2017.
- MAŤA, Petr, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), Poslední páni z Hradce (= Opera historica 6), České Budějovice 1998, s. 513-552.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MAŤA, Petr, *Rožmberská rodová legenda o původu z římského rodu Orsini před Oldřichem II. z Rožmberka (1403-1462)*, Studia mediaevalia Bohemica 5, 2013, s. 245-292.
- MAYER, Anton, *Besiedlung des Böhmerwaldes*, Wien 1932.
- MENCLOVÁ, Dobroslava, *České hrady I-II*, Praha 1972.
- MENŠÍK, Petr, *Pravěk na Milevsku. Archeologie regionu od nejstarších dob po raný středověk*, Milevsko 2012.

- MICHÁLEK, Jan – ZAVŘEL, Petr, *Archeologické nemovité památky v okrese Český Krumlov*, České Budějovice 1996.
- MIKEŠOVÁ, Kristýna, *Závišův kříž*. Bakalářská práce. Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2018.
- MILLAUER, Xaver Maximilian, *Der Ursprung des Zisterzienserstiftes Hohenfurth in Böhmen. Eine diplomatische Skizze*, Prag 1814.
- MILEC, Miroslav, *Přehled pečeti pánů z Růže*, České Budějovice 2007.
- MILEC, Miroslav, *Rodové pečete*, Brno 2011.
- MORÁVEK, Petr et al., *Zlato v Českém masivu*, Praha 1992.
- MUSIL, František, *Několik poznámek k počátkům šlechtických sídel ve východních Čechách*, Východočeské listy historické 19-20, 2002, s. 9-32.
- MUSIL, František, *Úvod do kastelologie I*, Hradec Králové 2007
- MÜLLER, Jan, „*Město bělalo se...*“, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 843-876.
- NEBESKÝ, David, *Dispense od překážek manželství v kanonickém právu*, Genealogické a heraldické listy 36/3, 2016, s. 17-22.
- NECHUTOVÁ, Jana, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.
- NEWLEKOWSKY, Walter, *Die Burgenränder – Uradelige Familien aus Oberösterreich I*, Oberösterreichische Heimatblätter 26, 1972, s. 130-158.
- NICOLLE, David, *Řád německých rytířů 1190-1561*, Brno 2009.
- NODL, Martin, *Rituál rozvodu*, in: Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky, Brno 2006, s. 113-134.
- NODL, Martin, *Clandestinum matrimonium*, in: Memoria viva. Studia historyczne poświęcone pamięci Izabeli Skierskiej (1967-2014), Warszawa-Poznań 2015, s. 370-381.
- NOVÁK, Jan Bedřich, *K nové literatuře a nově nalezeným pramenům o Václavu II.*, Praha 1906.
- NOVÁK, Václav, *Topografická mineralogie jižních Čech 1966-1998*, Borovany 2002.
- NOVÝ, Rostislav, *K počátkům feudální monarchie v Čechách 1 (Sigillum commune regni)*, Časopis Národního muzea. Historické muzeum 145, 1976, s. 144-164.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Kostel svatého Vavřince a kaple ve farnosti Ledenice. Průvodce*, Ledenice 2008.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *O původu a restaurování telčského Dělení růží*, Zprávy památkové péče 6, 2011, s. 410-413.
- OURODOVÁ-HRONKOVÁ, Ludmila, *Dělení růží*, in: Jaroslav Pánek (red.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 332-335.
- PALACKÝ, František, *O panu Závišovi z Rosenberka*, Časopis českého musea 1, 1831, s. 55-79.
- PALACKÝ, František, *Přehled saučasných neyvyššjch důstognjků a auřednjků zemských i dworských*, Praha 1832.
- PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě II*, Praha 1939.
- PÁNEK, Jaroslav, *Poslední Rožmberkové. Velmoži české renesance*, Praha 1989.
- PÁNEK, Jaroslav, *Rožmberský historiograf Václav Březan*, in: Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 270–272.



- PÁNEK, Jaroslav – ŠIMŮNEK, Robert – VANÍČEK, Vratislav, *Páni z Rožmberka. Nástin historie rodu*, in: Jaroslav Pánek (red.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 24-27.
- PANGERL, Matthias, *Zawisch von Falkenstein*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 10, 1871, s. 145-186.
- PANGERL, Matthias, *Die Witigonen. Ihre Herkunft, ihre ersten Sitze und ihre älteste Genealogie* (=Archiv für österreichische Geschichte 51), Wien 1873, s. 502-576.
- PAPAJÍK, David, *Švábenicové. Velcí kolonizátoři a jejich následovníci*, Praha 2009.
- PAVELEC, Petr, *Počátky hradu a města*, in: Martin Gaži (ed.), Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, s. 25-56
- PELANT, Jan, *Znaky a pečeteř západočeských měst a městeček*, Plzeň 1985.
- PEŠEK, Josef, *Nechanice nad Bystřicí. Minulostí do přítomnosti*, Praha 1916.
- PETŘIČOVÁ, Kateřina, *Postava Závíše z Falkenštejna v české literatuře devatenáctého a dvacátého století*. Bakalářská práce. Katedra českého jazyka a literatury Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc 2014.
- PEXA, Herbert, *Die Geschichte der Witigonenburg Ledenice*, Jihočeský sborník historický 43, 1974, s. 43-47.
- PICHLER, Isfried, *Waldbesitz und Forstverwaltung*, Schlägl 1997.
- POJSL, Miloslav – ŘEHOLKA, Ivan – SULITKOVÁ, Ludmila, *Panovnická kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, Sborník archivních prací 24, 1974, s. 261-365.
- POKLUDA, Zdeněk, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012.
- POLÁCH, Jaroslav, *Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, České Budějovice 2015.
- POŠEPNÝ, Franz, *Das Goldvorkommen Böhmens und der Nachbarländer*, in: Archiv für praktische Geologie 2, Freiberg 1895, s. 1-484.
- POŠVÁŘ, Jaroslav, *Horní regál a jeho vývoj v českých zemích*, Numismatický časopis 20, 1951, s. 17-26.
- PROKOPOVÁ, Irena, *Guta Habsburská – česká královna a její dvůr*, Muzejní a vlastivědná práce 43 – Časopis Společnosti přátel starožitností 113, 2005, s. 189-211.
- PROFOUS, Antonín, *Místní jména v Čechách jejich vznik, původní význam a změny. Díl I-III*, Praha 1947-1951.
- RATUSNY, Armin, *Mittelalterlicher Landesausbau im Mühlviertel/Oberösterreich. Formen, Verlauf und Träger der Besiedlung vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Passau 1994.
- RAUSCHER, Rudolf, *Dědické právo podle českého práva zemského*, Knihovna právnické fakulty University Komenského v Bratislavě 5, 1922, s. 29-40/49-56.
- RAZÍM, Vladislav, *Nad počátky hradů české šlechty*, Archeologické rozhledy 56, 2004, s. 176-214.
- RAZÍM, Vladislav – MACEK, Petr (edd.), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011.
- REDLICH, Oswald, *Zur Geschichte der österreichischen Frage unter König Rudolf I.* (=Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichte. Ergänzungsband IV), Wien 1893.
- REDLICH, Oswald, *Rudolf von Habsburg. Das Deutsche Reich nach dem Untergange des alten Kaisertums*, Innsbruck 1903.

- REITINGER, Lukáš, *Listinná činnost cisterciáckého kláštera ve Zlaté Koruně v letech 1263–1315 a graduál opata Heřmana*. Magisterská oborová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2007.
- REITINGER, Lukáš, *Dělení růží*, in: Duňa PANENKOVÁ, *Hradní muzeum Český Krumlov. Historie objektu a katalog exponátů*, České Budějovice 2010, s. 30-31.
- REITINGER, Lukáš, *Sporné místo Chrumnowe a "zkáza Vítkovců" roku 1277*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010 s. 57-76.
- REITINGER, Lukáš, *Centrum psané kultury: písařská dílna korunských mnichů*, in: Ladislav Čapek et al., *Královská založení na jihu Čech*. České Budějovice 2015, s. 210–217.
- REITINGER, Lukáš, *Recenze: Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Záviše z Falkenštejna*, *Časopis Matice moravské* 134, 2016, s. 539-546.
- REITINGER, Lukáš, *Český lev a vítkovská růže*, in: Ladislav Čapek a kol., *Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců*, České Budějovice 2016, s. 285-301.
- RIEDEL, Mirko et. al., *Jihočeské rybníční pánve*, Praha 1967.
- ROUBÍK, František, *Boření hradů v Čechách v polovici 17. století*, *Časopis turistů* 53, 1941, s. 128-131.
- ROUBÍK, František, *Soupis a mapa zaniklých osad v Čechách*, Praha 1959.
- ROYT, Jan, *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*, Praha 1998.
- RŮŽEK, Vladimír, *Soupis pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků v archivech České republiky 1*, *Archivní časopis* 47, 1997, s. 143-158.
- RŮŽEK, Vladimír, *Soupis pečeti, pečetidel a sbírkových odlitků v archivech České republiky 2. Počítačový program Pečetě*, *Archivní časopis* 47, 1997, s. 213-233.
- RYBÁK, Josef, *Dějiny města Hor Stříbrných*, Stříbrné Hory 1898.
- RYNEŠOVÁ, Blažena, *Proč povstali Vítkovci proti králi Přemyslu Otakarovi II.*, in: *Sborník prací věnovaný J. B. Novákovi k šedesátým narozeninám*, Praha 1932, s. 45-59.
- RYTÍŘ, Václav, *Heraldická růže. Soupis sídelních městských znaků s obrazem růže*, s. I. 1941.
- SALABA, Josef, *K historickým básním 15. století*, *Časopis českého muzea* 28, 1904, s. 352-369.
- SAMANEK, Vincenz, *Zur Vorgeschichte der Krönung Wenzels II.* (=Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung. Ergänzungsband 11), Wien 1929.
- SEDLÁČEK, August (ed. Vladimír Růžek), *Atlasy erbů a pečeti české a moravské šlechty I-V*, Praha 2001-2003.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého III. Budějovsko*, Praha 1994.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého V. Podkrkonoší*, Praha 1995.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VII. Písecko*, Praha 1996.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XI. Prácheňsko*, Praha 1997.
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého XV. Kouřimsko, Vltavsko a j.z. Boleslavsko*, Praha 1998.
- SEDLÁČEK, August, *Místopisný slovník historický Království českého*, Praha 1998.
- SEDLÁČEK, August, *Českomoravská heraldika II. Část zvláštní*, Praha 1925.
- SEDLÁČEK, August, *Snuška starých jmen. Jak se nazývaly v Čechách řeky, potoky, hory a lesy*, Praha 1920.

- SEIBT, Ferdinand, *Land und Herrschaft in Böhmen*, Historische Zeitschrift 200, 1965, s. 284-315.
- SELMÍ WALLISOVÁ, Michaela, *Nález části sídelního areálu prvních Vítkovců na Vítkově náměstí v Prčici*, Český Merán 16, 2012, s. 22-35.
- SELMÍ WALLISOVÁ, Michaela – MILITKÝ, Jiří – PROCHÁZKA, Milan, *Nové výsledky archeologického výzkumu na Vítkově náměstí v Prčici*, Český Merán 17, 2013, 39-51.
- SCHLÖGL, Georg, „*Nobilitas est terra*“. *Oberösterreich und das Obere Mühlviertel im 12. und 13. Jahrhundert*. Diplomová práce. Universität Wien, Wien 2013.
- SCHUSTER, Laurenz, *Gründung des Prämonstratenserstiftes Schlägl und erste Periode*, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines 106, 1961, s. 127-129.
- SCHMIDT, Valentin, *Beiträge zur Agrar- und Colonisationsgeschichte der Deutschen in Südböhmen*, Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Deutschen in Böhmen 34, 1896, s. 268-270.
- SCHMIDT, Valentin, *Zur Geschichte des Krummauer Bergbaues*, in: 44. Programm des k. k. deutschen Staatsrealgymnasiums in Budweis 1914/1915, Budweis 1915, s. 3-14.
- SCHMIDT, Valentin, *Versuch einer Siedlungsgeschichte des Böhmerwaldes*, Oberplan 1923.
- SCHNEIDERWINKLOVÁ, Pavlína, *Sídelní a těžební aktivity v areálu kašperských Hor*. Diplomová práce. Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2004.
- SIEBMACHER, Johann (edd. Alois Freiherrn – Johann Evangelist Kirchbauer), *Oberösterreichische Adel I*, Brünn 2003.
- SIGL, Jiří – VOKOLEK, Vít, *Zpráva o průzkumu na průkopech Telecomu v oblasti MTO Staré Ždánice (okr. Pardubice) a Nechanice (okr. Hradec Králové)*, Zpravodaj muzea v Hradci Králové 20, 1994, s. 47-61.
- SKALSKÝ, Gustav, *Měnová politika Karla IV.*, Numismatický časopis 19, 1950, s. 37-54.
- SKŘEKOVÁ, Hana, *Vzestup Závěše z Falkenštejna*, Jindřichův Hradec 2015.
- SLÁNSKÝ, Bohuslav, *Technika v malířské tvorbě. Malířský a restaurátorský materiál*, Praha 1976.
- SOKOL, Petr et al., *Metodika terénní prostorové identifikace, dokumentace a popisu nemovitých archeologických památek*, Praha 2017.
- SOMMER, Jan, *Věž kostela v Prčici (K poznání úlohy kostela v obraze středověké vesnice)*, Zprávy památkové péče 54, 1994, s. 92-94.
- SOMMER, Johann Gottfried, *Das Königreich Böhmen statistisch-topographisch dargestellt. IX. Budweiser Kreis*, Prag 1841.
- SOMMER, Petr – STECKER, Martin, *Kostely na Sedlčansku*, Sedlčany 2011.
- SOUKUPOVÁ, Helena, *Anežský klášter v Praze*, Praha 1989.
- SPERL, Heinrich, *Die Grenzen zwischen Böhmen und dem Mühellande im Mittelalter und die Heimat der Witigonen*, Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen 38, 1900, s. 394-404.
- SMÍŠEK, Rostislav et al., *Jezuitská divadelní hra Rosa Novodomensis. Zlatá a červená pětilistá růže na zlatých hroudách jako nástroje tvorby mýtu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Šlechta raného novověku pohledem českých, francouzských a španělských historiků (= Opera historica 13)*, České Budějovice 2009, s. 263-305.
- SOUKUP, Josef, *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém XXXIII. Politický okres Písecký*, Praha 1910.
- Staré vypsání čtyř pečetí*, Památky archeologické a místopisné 7, 1868, s. 440-441.
- STARÝ, Václav, *Z dějin Vitějovic. 700 let obce Vitějovice*, Vitějovice 1983.

- STEINGRUBER, Christian, *Eine kritische Betrachtung des Historisch-Topographischen Handbuches der Wehranlagen und Herrnsitze Oberösterreichs*, Linz 2013.
- STERBERG, Kaspar von, *Umriss einer Geschichte der böhmischen Bergwerke*, Prag 1837.
- STRNAD, Julius, *Das Land im Norden der Donau* (= Archiv für österreichische Geschichte 94), Wien 1905.
- SVITÁK, Zbyněk, *Několik poznámek k životu a dílu protonotáře Jindřicha*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 42, 1995, s. 5-11.
- SVITÁK, Zbyněk, *Každodenní život v rakousko-českých vztazích. Jindřich, notář Přemysla Otakara II.*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II., Praha 1998, s. 237-245.
- SVOBODA, Ladislav et al., *Encyklopedie českých tvrzí II*, Praha 2000.
- SVOBODA, Miroslav, *Páni ze Strakonice. Vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů*, Praha 2010.
- SÝKOROVÁ, Jana, *Archiv města Nažovské Hory 1559 - 1945 (1958). Inventář*, Klatovy 2004.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Listiny přímětické a jiné naše listiny na patronátní práva z doby přemyslovské*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 5, 1956, s. 79-102.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Das Verhältnis zur Urkunde als methodischer Faktor der diplomatischen Arbeit*. Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 6, 1959, s. 5-19.
- ŠEBÁNEK, Jindřich, *Ein falsch interpretiertes Přemyslidenschriftstück für das Stift St. Florian in Oberösterreich*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 11, 1964, s. 73-93.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *Přemysl II. a panstvo české*, Český časopis historický 30, 1924, s. 19-22.
- ŠIMÁK, Josef Vítězslav, *České dějiny I/5. Středověká kolonizace v zemích českých*, Praha 1938.
- ŠIMEK, Tomáš, *Kancelář Petra I. z Rožmberka v letech 1310-1347*, Sborník prací východočeských archivů 1, 1970, s. 40.
- ŠIMEK, Tomáš et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku VI. Východní Čechy*, Praha 1989.
- ŠIMŮNEK, Jakub, *Básnické zpracování orsiniovské fikce. Dramatická báseň Rosa Rosensis od Jacoba Cantera*, in: Jaroslav Pánek (red.), Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami, České Budějovice 2011, s. 266-269.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Německá předválečná a česká poválečná věda: Konfrontace na regionální úrovni (na příkladu jihočeské oblasti)*, in: Pavel Soukup – František Šmahel (edd.), Německá mediévistika v českých zemích do roku 1945, Praha, Filosofia, 2004, s. 145-182.
- ŠIMŮNEK, Robert, *Jaroslav Polách: Páni z Krumlova. Rod Závíše z Falkenštejna*, Studia mediaevalia Bohemica 6, 2014, s. 320-321.
- ŠNEJD, Daniel – PAVELEC, Petr, *K stavebnímu vývoji českokrumlovského Horního hradu*, in: Martin Gaži (ed.), Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví, České Budějovice 2010, s. 77-100.
- ŠPŮROVÁ, Markéta, *Svědkové v listinách Václava I. a jeho bratra markraběte Přemysla (třicátá léta 13. století)*, Mediaevalia Historica Bohemica 9, 2003, s. 57-95.
- ŠTĚPÁNEK, Miroslav, *Několik poznámek ke vzniku šlechtických sídel v Čechách*, Československý časopis historický 8, 1960, s. 341-345.
- ŠTĚPEK, Jiří, *Ještě k problematice tzv. rožmberského náhrobku v cisterciáckém klášteře ve Vyšším Brodě*, Jihočeský sborník historický 66-67, 1997-1998, s. 101-110.
- ŠTRUPL, Vít, *Staré doly v prostoru města Kašperské Hory*, Studie z dějin hornictví 22, 1993, s. 49-53

- ŠUSTA, Josef, *Záviš z Falkenštejna*, Český časopis historický 1, 1895, s. 69-75, 246-259, 287-298, 384-392.
- ŠUSTA, Josef, *Kritické příspěvky k dějinám Přemysla II. Otakara*, Český časopis historický 2, 1896, s. 202-209.
- ŠUSTA, Josef, *Glossy k rožmberskému urbáři*, Český časopis historický 12, 1906, s. 34-43.
- ŠUSTA, Josef, *Kritické příspěvky k počátkům Přemysla II. Otakara*, Český časopis historický 21, 1915, s. 12-39.
- ŠUSTA, Josef, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha první. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300-1308*, Praha 1917.
- ŠUSTA, Josef, *České dějiny dílu II. část 1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935.
- ŠNEJD, Daniel, *K stavebnímu vývoji jižního průčelí Horního hradu v Českém Krumlově*, Zprávy památkové péče 66, 2006, s. 191-198.
- TEIGE, Josef, *Jak se jmenovala dcera Závíše z Falkenštejna*, Památky archaeologické a místopisné 13, 1886, s. 230.
- TRUC, Miroslav, *Rožmberský kodex řečený Marientólský*, Jihočeský sborník historický 30, 1961, s. 1-24.
- TRUC, Miroslav, *Glosy ke vzniku rožmberského urbáře*, Jihočeský sborník historický 32, 1963, s. 149-153.
- TRUC, Miroslav, *Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století*, Sborník archivních prací 22, 1972, s. 54-134.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Proměny české společnosti ve 13. století*, Folia Historica Bohemica 1, 1979, s. 131-154.
- TŘEŠTÍK, Dušan, *Formularze czeskie XIII. wieku. Rękopisy i filiacje*, Studia źródłoznawcze 7, 1962, s. 43-56.
- TŘEŠTÍK, Dušan, – ŽEMLIČKA, Josef, *O modelech vývoje přemyslovského státu*, Český časopis historický 105, 2007, s. 122-163.
- TŘÍSKA, Karel et al., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy*, Praha 1986.
- TUREK, Jan, *Šlechtické pečeti v Českých zemích 1253 – 1278*, Ústav Pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2012.
- TURNWALD, Kristian, *České a moravské denáry a brakteáty*, Praha 1949.
- URBAN, Jan, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.
- ÚLOVEC, Jiří, *Příspěvek k ikonografii Hluboké ze 16. až 19. století*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 37/3, 2000, s. 198-200.
- VÁGNER, Jindřich, *Středověké šlechtické sídlo Vítkův Hrádek (archeologické nálezy ze 13. – 15. století)*. Bakalářská práce. Archeologický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, České Budějovice 2013.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vzestup rodu Vítkovců 1169-1269*, Folia Historica Bohemica 1, 1979, s. 93-108.
- VANÍČEK, Vratislav, *Vítkovci a český stát v letech 1169-1278*, Československý časopis historický 29, 1981, s. 89-110.
- VANÍČEK, Vratislav, *Záviš z Falkenštejna a česká šlechta*, Acta Universitatis Nicolai Copernici. Historica 24, 1990, s. 185-201.

- VANÍČEK, Vratislav, *Rodová politika Vítkovců a strukturální proměny jihočeského regionu v soustátí krále Přemysla II. Otakara*, in: Česko-rakouské vztahy ve 13. století. Rakousko (včetně Štýrska, Korutan a Kraňska) v projektu velké říše Přemysla Otakara II. Sborník příspěvků ze symposia konaného 26.-27. září 1996 ve Znojmě, Praha 1998, s. 77-93.
- VANÍČEK, Vratislav, *Velké dějiny zemí Koruny české III. 1250-1310*, Praha 2002.
- VANÍČEK, Vratislav, „Právo na hrad“ a hradní regál – hodnocení souvislostí revindikačních sporů ve 13. století v českých a alpských zemích, in: Marcell Antoniewicz (ed.), *Zamki i przestrzeń społeczna w Europie środkowej i wschodniej*, Warszawa 2002, s. 24-50.
- VARHANÍK, Jiří, *K počátkům hradů Rožmberka a Českého Krumlova*, *Průzkumy památek* 11, 2004, s. 53-60.
- VELÍMSKÝ, Tomáš, *Hrabišici. Páni z Rýzmburka*, Praha 2002.
- VESELÝ, Jiří, *Vznik českokrumlovského osídlení a jeho další rozvoj do poloviny 16. století*, in: Martin Gaži (ed.), *Český Krumlov. Od rezidenčního města k památce světového kulturního dědictví*, České Budějovice 2010, s. 101-130.
- VĚTROVEC, Michal, *Hrad u Strašína v okr. Klatovy v kontextu nedokončených hradních areálů v Čechách*. Bakalářská práce. Katedra archeologie Fakulty Filozofické Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2017.
- VLČEK, Emanuel, *Čeští králové I. Fyzické osobnosti českých panovníků II*, Praha 1999.
- VOREL, Petr, *Mincovní činnost pánů z Rožmberka v 15. a 16. století*, in: Jaroslav Pánek. (ed.), *Rožmberkové. Rod českých velmožů a jejich cesta dějinami*, Praha 2011, s. 156-161.
- VYSTYD, Miloš, *Die steirische Reimchronik und die Königsaal Chronik. Eine quellenkritische Untersuchung*, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung* 34, 1913, s. 218-295, 596-635.
- VYSTYD, Miloš, *Zbislav Zajíc z Třebouně a konec Závaše z Falkenštejna (Příspěvek ke kritice Štýrské rýmované kroniky a formuláře biskupa Tobiáše z Bechyně)*, *Český časopis historický* 20, 1914, s. 165-187.
- WALDHAUSER, Jiří, *Montánní archeologický výzkum v Kašperských horách*, Výběr. *Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech* 31/1, 1994, s. 46-47.
- WALDHAUSER, Jiří – DANĚČEK, Vít – NOVÁČEK, Karel, *Eine Hochmittelalterliche Aufbereitungsanlage für goldhaltige Erze im Bergbaurevier von Bergreichenstein in Böhmen*, in: Steuer, H. – Zimmermann, U. (Hrsg.): *Montanarchäologie in Europa. Berichte zum internationalen Kolloquium „Frühe Erzgewinnung und Verhüttung in Europa“ in Freiburg in Breisgau vom 4. bis 7. Oktober 1990*, Sigmaringen 1993, s. 391-400.
- WALDSTEIN-WARTENBERG, Berthold, *Markvartici*, Praha 2000.
- WATTENBACH, Wilhelm, *Fragmente eines böhmischen Formelbuches aus dem 13. Jahrhundert*, *Forschungen zur Deutschen Geschichte* 15, 1875, s. 213-238.
- WELTIN, Maximilian, *Landesherr und Landherren zur Herrschaft Ottokars II. Přemysl in Österreich*, *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich* 44/45, 1978-1979, s. 159-225.
- WELTIN, Maximilian, *Das Land und sein Recht. Ausgewählte Beiträge zur Verfassungsgeschichte Österreichs im Mittelalter*, Wien 2006.
- WIHODA, Martin, *Mikuláš I. Opavský mezi Přemyslovci a Habsburky*, *Český časopis historický* 99, 2001, s. 209-230.
- WIHODA, Martin, *Kníže a jeho věrní. Kosmas o světě předáků a urozených*, in: Martin Nodl – Martin Wihoda (edd.), *Šlechta, moc a reprezentace ve středověku*, Praha 2007, s. 11-29.

- WILFLINGSIEDER, Franz, *Die alten Herrengeschlechter zwischen Ilz und Haselgraben*, Mitteilungen des oberösterreichischen Volksbildungswerkes 21-22/7, 1957, s. 13-23.
- WOLF, Vladimír, *K problematice tzv. kolonizačních provizorií (úvaha nad funkcí a fortifikací)*, Castellologica bohémica 6, 1998, s. 107-109.
- WUTKE, Konrad, *Über schlesische Formelbücher des Mittelalters*, Breslau 1919.
- ZÁLOHA, Jiří, *O obrazu „Dělení růží“*, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 32, 1995, s. 45-46.
- ZATSCHKE, Heinz, *Die Witigonen und die Besiedlung Südböhmens*, Deutsches Archiv für Landes- und Volksforschung 1, 1937, s. 110-130.
- ZAUNER, Alois, *Ottokars II. Přemysl und Oberösterreich*, Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich 44/45, 1978-1979, s. 1-72.
- ZAUNER, Alois, *Zur Frühgeschichte des Stiftes Schlägl*, Jahrbuch des Oberösterreichischen Musealvereines 149, 2004, s. 328-394.
- ZELENKA, Jan, *Kosmas, Mnich sázavský, Jarloch a sedmdesátá léta 12. století*, in: Vladislav II., druhý král z Přemyslova rodu. K 850. výročí jeho korunovace, Praha 2009, s. 50-68.
- ZELENKOVÁ, Pavla, *Premonstrátský klášter v Milevsku*, Praha 2018.
- ZHÁNĚL, Stanislav, *Jak vznikla staročeská šlechta. Příspěvek k nejstarším politickým a sociálním dějinám*, Brno 1930.
- ŽEMLIČKA, Josef, *„Politický kalendář“ přemyslovských Čech*, Český časopis historický 89, 1991, s. 31-47.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí (1034-1198)*, Praha 1997.
- ŽEMLIČKA, Josef, *„Právo nucené směny“ při zakládání českých měst*, Český časopis historický 96, 1998, s. 502-531.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Přemyslovci. Jak žili, vládli a umírali*, Praha 2005.
- ŽEMLIČKA, Josef, *O "svobodné soukromosti" pozemkového vlastnictví. (K rozsahu a kvalitě velmožské držby v přemyslovských Čechách)*, Český časopis historický 107, 2009, s. 269-308.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků*, Praha 2011.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Království v pohybu. Kolonizace, města a stříbro v závěru přemyslovské éry*, Praha 2014.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Heredes, hereditas, iure hereditario. K jednomu středověkému pojmu*, in: Středověká Evropa v pohybu. K počtě Jana Klápště, Praha 2014, s. 375-384.
- ŽEMLIČKA, Josef, *Do tří korun. Rozmach posledních Přemyslovců (1278-1301)*, Praha 2017.

## 8. 5 Internetové zdroje

<https://archivnimapy.cuzk.cz>  
[www.burgenseite.com](http://www.burgenseite.com)  
[www.cuzk.cz](http://www.cuzk.cz)  
[www.dendrochronologie.cz](http://www.dendrochronologie.cz)  
[www.manuscriptorium.com](http://www.manuscriptorium.com)

[www.mapy.cz](http://www.mapy.cz)

[www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)

<http://www.nechanice.cz/historie-nechanic/>

<https://oldmaps.geolab.cz>

<http://pamatkovykatalog.cz>

<http://secht1-vosecek.ucw.cz>

<http://www.taterman.at/burg-falkenstein-ooe/>

[www.turistika.cz](http://www.turistika.cz)



## 9. Katalog pečeti pánů z Krumlova

Následující katalog vychází svou osnovou z projektů zpracovávajících sfragistickou materii v České republice. Prvním východiskem byla struktura databáze soupisu pečeti, pečetidel a sbírkových odlišk v archivech ČR.<sup>1</sup> Tato databáze je primárně vytvořena pro potřeby zpracovávání sbírkových fondů, čemuž odpovídá její univerzálnost. Nalezneme zde ale i mnohé další položky odpovídající spíše potřebě archivní evidence (např. o fyzickém stavu pečeti a potřeby konzervace), které nejsou pro naše účely využitelné; převzít tuto strukturu databázového záznamu se nejevilo jako úplně šťastné řešení. V následujícím katalogu se tak přidržíme struktury, kterou navrhoval K. Maráz pro zpracování a evidenci pečetní materie do roku 1310.<sup>2</sup>

Struktura záznamu byla zvolena tak, aby základním způsobem popsala dochovaný exemplář pečeti, zejména obecné údaje (majitel, datum, uložení atp.) a vnější znaky pečeti. Katalog nezohledňuje archivní popis aktuálního stavu pečeti, tj. potřebu konzervace, restaurátorské zásahy, způsob ochrany aj., neboť není našim úkolem zhodnotit fyzický stav a doporučení pro ochranu a konzervaci dochovaných pečeti. Rovněž tak byla vypuštěna položka popisující formu pečeti a její ochranu, neboť není obvyklé, že by se v přemyslovském období vyskytovaly běžně pečetní misky, většinou se jedná o pečeti volné.

První položka zahrnuje majitele pečeti, tj. jméno (v našem případě) fyzické osoby. Na prvním místě je uveden predikát, který je uveden na opisu pečeti, druhý, v závorce, je ten, který je uveden v listině samotné. Rovněž tak byla vynechána položka popisu funkce, úřadu či titulu majitele, neboť tyto údaje jsou uvedeny v textové části. Následuje datum a místo vydání listiny. Pravost listiny naštěstí nemusela být ani u jednoho exempláře řešena, takže tato položka byla vypuštěna, rovněž tak jako země (území) majitele pečeti. Pořadí pečeti u listiny, tj. o kolikátou pečeť z celkového počtu se jedná (počítáno zleva), je uvedeno v závěrečné poznámce.

Třetí položka uvádí pořadí typu pečeti u jejího majitele a léta užívání. Následuje kategorizace typu pečetního obrazu, tj. zda se jedná o pečeť obrazovou, portrétní, erbovní, nápisovou či kombinovanou a bližší specifikace daného typu.<sup>3</sup> Další položky uvádí vnější znaky pečeti, tj. tvar a rozměr. Rubrika rozměr pečeti přinášela v průběhu práce asi nejvíce rozporuplností. V katalogu jsou uvedeny skutečné rozměry otisku pečetidla, tj. nikoli celé dochované pečeti, takže rozměry se u jednotlivých badatelů mohou lišit, což je uvedeno v poznámce.<sup>4</sup> U jiných než okrouhlých tvarů první údaj uvádí šířku pečeti, následuje výška, obojí v mm.

---

<sup>1</sup> Vladimír RŮŽEK, *Soupis pečeti, pečetidel a sbírkových odlišk v archivech České republiky 1*, Archivní časopis 47, 1997, s. 143-158; Týž, *Soupis pečeti, pečetidel a sbírkových odlišk v archivech České republiky 2. Počítačový program Pečetě*, Archivní časopis 47, 1997, s. 213-233. Tato databáze byla pro badatele on-line zveřejněna na stránkách [www.aipberoun.cz](http://www.aipberoun.cz), ovšem v době zpracovávání disertační práce byla nedostupná. Žádný zde uváděný záznam tak není převzat, a to i z toho důvodu, že v databázi nebyla zpracována ani předtím žádná námi uváděná pečeť.

<sup>2</sup> K. MARÁZ, *Návrh sfragistické metodiky pro speciální program s databází evidence a zpracování pečeti pro období edice CDB s komentářem*, Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity C. Historica 46, 1999, s. 151-168; Týž, *Úvahy nad přípravou a strukturou CDB VIII a korpusu českých pečeti do nástupu Jana Lucemburského*, Sborník archivních prací 50, 2000, 468-473.

<sup>3</sup> K. MARÁZ, *Sfragistika*, s. 31-35; Týž, *Návrh*, s. 160-161.

<sup>4</sup> Velikost pečeti by se měla měřit od posledního prokazatelného otisku typáře po poslední prokazatelný otisk pečetidla, tzn., že vytlačený vosk nemá být předmětem měření - viz K. MARÁZ, *Sfragistika*, s. 30.

Další položky popisují text legendy a její písmo. Text legendy je uveden podle obecně přijímaných sfragistických zásad – nečitelná písmena nahrazují pomlčky, ligatury jsou označeny v přepisu podtržením dotyčných hlásek.<sup>5</sup> Hranaté závorky uvádí chybějící text, který je možno vzhledem k existenci jiného otisku typáře doplnit. Jiné použití písma na pečetí nemuselo být v případě sfragistické materie pánů z Krumlova řešeno, proto byla tato položka vypuštěna. Rovněž tak jazyk neuvádíme jako samostatnou položku, neboť se bez výjimky jedná o latinu.

Rubrika popis pečetního obrazu je nejobsáhlejší na slovní vyjádření. Prostor je věnován nejen ikonografii pečetního pole a jeho popisu dle heraldických zásad, ale budeme si všimnout i detailů, např. oddělení legendy a pečetního pole atp. Následuje popis rubu pečetí, pečetní látky a její barvy, způsob připevnění pečetí k listině, materiál, popř. barva úvazů.

Následuje položka o uložení listiny a pečetí, dále uvedení edic a literatury,<sup>6</sup> kde je pečeť popsána. Vzhledem k předchozímu textu je nadbytečné uvádět regist listiny.

V rubrice vyobrazení jsou uvedeny všechny reprodukce daného exempláře pečetí. Zbytečné bylo uvádět práci M. Milce Pečetí pánů z růže, která je v případě tabule s pečetěmi pánů z Krumlova a doprovodnými informacemi prakticky totožná se starší prací Rodové pečetě.

Závěrečná poznámka slouží pro korekci literaturou uváděných údajů či doplnění údajů, které nemají samostatnou rubriku, ale jsou důležité pro doplnění popisu či souvislostí. Jedná se např. o informace dokreslující okolnosti zpečetění listiny (např. pořadí pečetí u listiny, postavení majitele), dochování pečetí (stav, případná poškození, přístupnost, ale i existence otisku v různých heraldických sbírkách), její popis (např. odlišné rozměry uváděné v literatuře), popř. komentáře k literatuře či vyobrazení (přejímání vyobrazení a informací, vč. chybných údajů, odlišné popisy pečetního pole atp.).

---

<sup>5</sup> Obecné zásady navrhuji pro nečitelné znaky použít teček – viz K. MARÁZ, *Sfragistika*, s. 37-38; Týž, *Návrh*, s. 163, nicméně vzhledem k existenci i jiných objektů, např. teček či křížků ve vlastním textu legendy, byly zvoleny místo teček raději pomlčky. Zcela jiný systém používá edice CDB.

<sup>6</sup> J. POLÁCH, *Páni*, s. 155-168; Jan TUREK, *Šlechtické pečetí v Českých zemích 1253 – 1278*, Ústav Pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně, 2012.

Struktura zápisu:

1. Jméno majitele
2. Datum a místo vydání listiny
3. Typ č. – pořadí typu pečeti u jejího majitele a léta užívání
4. Typ pečetního obrazu
5. Tvar
6. Rozměr
7. Opis – text legendy
8. Písmo legendy
9. Popis pečetního obrazu
10. Rub pečeti
11. Pečetní látka a barva pečetního vosku
12. Připevnění pečeti, materiál a barva úvazů
13. Uložení listiny a pečeti
14. Edice a literatura
15. Vyobrazení pečeti v literatuře
16. Poznámka

## 1. obr. XVI

### 1. Budivoj z [Českého] Krumlova

2. 1. 6. 1259 Vyšší Brod
3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť
4. Pečeť erbovní
5. Tvar štítovitý – mandlový tvar se zaoblenou horní stranou štítu
6. 42 x 36 mm<sup>1</sup>
7. + SI . BVDIVOŮ . D[E]. CRVMNOV
8. Smíšené majuskulní písmo
9. Uprostřed pečetního pole se nachází pětিলistá růže, kolem které se vine ratolest, na níž sedí tři ptáci. Opis je z obou stran oddělený tenkou linkou.
10. Rub bez pečeti – podlouhlý výstupek ve směru zavěšení
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšení na hedvábných nitích červené a žluté barvy
13. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. A L II N III
14. CDB V/1, č. 189, s. 300-302; CDB V/4 s. 496; FRA XXIII, č. 4, s. 6; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 25; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 136, s. 64; F. BENEŠ, *Pečeti*, s. 15
15. A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 137, č. 2, s. 263; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 2, s. 10, F. BENEŠ, *Pečeti*, příloha č. 22 – stejné foto viz F. BENEŠ, *Význam pečeti*, příloha č. 3; CDB V/4, příloha č. 4, 4/I
16. <sup>1</sup> F. BENEŠ, *Pečeti*, s. 15 udává rozměry 3,15/3,3 x 4,1 cm; M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 9, udává rozměry 42 x 33 mm.

## 2. obr. XVII D-E

### 1. Budivoj z [Českého] Krumlova

2. s. d. 1264 s. l.
3. Typ č. 2 - osobní hlavní pečeť
4. Pečeť erbovní
5. Tvar okrouhlý
6. 50 mm<sup>1</sup>
7. + S . DNI . BVDIVOGII . DE . KRVMNOVVE
8. Smíšené majuskulní písmo
9. Uprostřed pečetního pole se nachází gotický štít, na němž je pětिलistá růže. Opis je z obou stran oddělen jemným perlovcem.
10. Rub bez pečeti – hladký
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšení na hedvábných nitích zelené barvy
13. Stiftsarchiv Schlägl, sign. 10
14. CDB V/1, s. 635-636; CDB V/4, s. 496; A. KUBÍKOVÁ, *Bohemikální listiny - dodatek*, s. 40; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 137, s. 64
15. CDB V/4, příloha č. 4, 4/II
16. <sup>1</sup> J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 70 udává průměr 51 mm; 52 mm udává [www.monasterium.net](http://www.monasterium.net).

### 3. obr. XVII F-G

#### 1. Budivoj z [Českého] Krumlova

2. 18. 8. 1272 Ranna
3. Typ č. 2 - osobní hlavní pečeť
4. Pečeť erbovní
5. Tvar okrouhlý
6. 50 mm
7. [+ S . DNI] . BVDIVOGII . DE . KRVMNOVV[E]
8. Smíšené majuskulní písmo
9. Uprostřed pečetního pole se nachází gotický štít, na němž je pětিলistá růže. Opis je z obou stran oddělen jemným perlovcem.
10. Rub bez pečeti – dvě prohlubně ve střední svislé ose pečeti
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšení na pergamenových prouzcích
13. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 162/1 (edice
14. CDB V/4, s. 496; MB XXIX/2, č. 113, s. 506 – bez popisu pečeti; UBLOE III, č. 422, s. 389 – popisu pečeti, RBM II, č. 791, s. 319 – bez popisu pečeti
15. A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 91 č. 6, s. 217; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 3, s. 10<sup>1</sup>
16. Pečeť přivěšena jako druhá v pořadí – 1: Zawisch von Falkenstein (deperd.), 2: Budiwog von Krumnau, 3: Ortoľ von Waldeck.

<sup>1</sup> Na obou vyobrazeních chybí perlovec.

### 4. obr. XXIII A-B

#### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. 1. 6. 1259 Vyšší Brod
3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť
4. Pečeť erbovní
5. Tvar štítovitý – gotický štít
6. 67 x 54 mm<sup>1</sup>
7. + S . V[V]ITIGONI[S DE CRH]VMNOVVE \*
8. Smíšené majuskulní písmo
9. V pravém horním rohu pečetního pole se objevuje pětिलistá růže, která je linkou oddělena od zbytku pečetního pole, jemuž vévodí vpravo obrácený jednoocasý lev ve skoku, čelně hledící. Opis oddělen z obou stran tenkou prostou linkou.
10. Rub bez pečeti – čtyři oválné prohlubně ve střední svislé ose pečeti
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšení na hedvábných nitích červené a žluté barvy
13. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. A L II N III
14. CDB V/1, s. 300-302; CDB V/4, s. 496; FRA XXIII, č. 5, s. 7; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 153, s. 68; M. KOLÁŘ – A. SEDLÁČEK, *Českomoravská heraldika I.*, s. 265; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 25
15. Vyobrazení pečeti A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 142 č. 1, s. 268; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 1, č. 1a, s. 10; F. BENEŠ, *Význam pečeti*, příloha č. 4
16. <sup>1</sup> F. BENEŠ, *Význam pečeti*, příloha č. 4 uvádí rozměry 5,2 x 6,3 cm.

## 5. obr. XXIII C-D

### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. ante 22. 9. 1277 s. 1. (Vítkův Kámen?)

3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť

4. Pečeť erbovní

5. Tvar štítovitý – gotický štít

6. 67 x 54 mm

7. + S . VVITIGONI[S DE C]RHVMNOVVE \*

8. Smíšené majuskulní písmo

9. V pravém horním rohu pečetního pole se objevuje pětিলistá růže, která je linkou oddělena od zbytku pečetního pole, jemuž vévodí vpravo obrácený jednoocasý lev ve skoku, čelně hledící. Opis oddělen z obou stran tenkou prostou linkou.

10. Rub s pečetí – sekret téhož majitele

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšení na hedvábných nitích tmavě modré (původně černé?) barvy

13. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. HA 11/1 B

14. CDB V/2, s. 563-564; CDB V/4, s. 496; FRA XXIII, č. 23, s. 29; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 153, s. 68; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 25 a 73

15. CDB V/4 příloha č. 4, 5

## 6. obr. XXII E

### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. ante 22. 9. 1277 s. 1. (Vítkův Kámen?)

3. Typ č. 2 – pečeť sekretní/kontrasigillum

4. Pečeť erbovní

5. Tvar okrouhlý

6. 15 mm<sup>1</sup>

7. Bez opisu

9. Ve středu pečetního pole se objevuje ohlížející se lev vykračující doleva

10. Rub pečetí – pečeť použitá jako kontrasigillum

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšení na hedvábných nitích tmavě modré (původně černé?) barvy

13. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. HA 11/1 B

14. CDB V/2 č. 848, s. 563-564; CDB V/4, s. 496; FRA XXIII, č. 23, s. 29; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 154, s. 68; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 73

15. CDB V/4 příloha č. 4, 5a; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, s. 268 tab. 142 č. 3; M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 10, č. 4

16. <sup>1</sup> J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 68 uvádí 18 mm.

## 7. obr. XVIII

### 1. Závěš z Falkenštejna

2. 27. 6. 1272 Velden

3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť (1272-1284)

4. Pečeť erbovní

5. Tvar štítovitý – gotický štít

6. 47 x 42 mm

7. + S . ZAWISCHI . DE . VALCHENSTAIN

8. Smíšené majuskulní písmo

9. Ve středu pečeti se objevuje vpravo hledící sokol sedící na nejvyšším ze tří skalních výchozů; v levém rohu pečetního pole se nad sokolem objevuje pětিলistá růže.

10. Rub bez pečeti – prohlubeň ve střední svislé ose pečeti

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšení na pergamenových prouzcích<sup>1</sup>

13. Bayerisches Hauptstaatsarchiv München, Hochstift Passau Urkunden, sign. 161<sup>2</sup>

14. CDB V/4, s. 496, kat. č. 115; CDB V/3 č. 1567, s. 362, MB XXIX/2, č. 112, s. 503-505; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 164, s. 70; J. SIEBMACHER, *Oberösterreichische Adel I*, s. 302

15. CDB V/4 příloha 4, obr. 11a; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 12, V. KRÁL Z DOBRÉ VODY, *O středověkých pečetech I*, s. 15; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 91 č. 2, s. 217; M. MILEC, *Rodové pečeti*, obr. 8, s. 10; M. PANGERL, *Zawisch*, obr. příloha za s. 241

16. <sup>1</sup>J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 70 uvádí přivěšení na nitích červené barvy (sic!).

<sup>2</sup> V CDB V/3 č. 1567, s. 362 je uvedena mylně sign. 150.

## 8. obr. XIX D

### 1. Závěš z Falkenštejna

2. 24. 5. 1284 Praha

3. Typ č. 2 – osobní hlavní pečeť (1284-1286)

4. Pečeť erbovní

5. Tvar okrouhlý

6. Průměr 55 mm<sup>1</sup>

7. + 2 . DNI ----- -- VALKEN--EIN

8. Smíšené majuskulní písmo

9. Na šikmo položeném štítu s pětिलistou růží je nasazena hrncová přilba s překryvadly krytá železným kloboukem nesoucím klenot v podobě pětिलisté růže, z jejíchž okvětních plátek vybíhá pět per, vždy po jednom z každého listu. Opis oddělen z obou stran perlovcem. Pečetní pole vyplňuje damaskování v podobě jemného, snad rostlinného dekoru.

10. Rub bez pečeti

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšení na pergamenových prouzcích

13. NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 24

14. ACRB I/1, č. 26, s. 41-43; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 165, s. 70; CDB VII/6, kat. č. 188, s. 45

15. CDB VII/6, příloha s. XXXVI, č. 4a, obr. 30/II; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 9, s. 10; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 205, č. 6, s. 331

16. Třetí pečeť v pořadí z celkových 18, poškozená (zachována cca 1/3); originál nepřístupný. Otisk této pečeti se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – viz OeStA/HHStA, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2305.

<sup>1</sup>J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 70 uvádí průměr 52 mm.

## 9. obr. XIX D

### 1. Závěš z Falkenštejna

2. 28. 2. 1286 Brno

3. Typ č. 3 – osobní hlavní pečeť (1286-)

4. Pečeť erbovní

5. Tvar okrouhlý

6. Rozměr 58 mm<sup>1</sup> (55mm Hradecká)

7. + SIGILLVM . ZAWISII . DE . FAL-EN----N

8. Smíšené majuskulní písmo

9. V pečetním poli damaskovaném routami je na šikmo položeném štítu s pětilistou růží nasazena hrncová přilba s přikryvadly krytá železným kloboukem nesoucím klenot v podobě pětilisté růže, z jejichž okvětních plátků vybíhá pět per, vždy po jednom z každého listu. Opis oddělen z obou stran tenkou linkou.

10. Rub bez pečeti – uprostřed jehlancová prohlubeň

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšení na pergamenových proužcích

13. NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 27.

14. ACRB I/1, č. 30, s. 45-46; CDM IV, č. 238, s. 310-312 – bez popisu pečeti; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 166, s. 70, č. 166; CDB VII/6, kat. č. 189, s. 45

15. M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 10, s. 10; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 205, č. 7, s. 331; L. JAN, *Vznik*, s. 250; V. KRÁL Z DOBRÉ VODY, *O středověkých pečetech I*, s. 14 – převzal A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 12; CDB VII/6, příloha s. XXXVI, č. 4a, obr. 30/III; J. ŠUSTA, *České dějiny II/1*, s. 371; M. PANGERL, *Zawisch*, obr. příloha za s. 241

16. Druhá pečeť v pořadí z celkových 15, mírně poškozená (odlomená část opisu); originál nepřístupný.

Otisk této pečeti se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – viz OeStA/HHStA, Siegelammlung Smitmer-Löschner, sign. e 2325.

<sup>1</sup>J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 70 uvádí průměr 55 mm.

## 10. obr. XX E

### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. 24. 5. 1284 Praha

3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť (1284-)

4. Pečeť erbovní

5. Tvar okrouhlý

6. Torso

7. - -----S . DE C-----

8. Smíšené majuskulní písmo

9. V pečetním poli leží šikmo položený štít s pětilistou růží. Pole legendy a štít jsou lemovány drobným perlovcem.

10. Rub bez pečeti

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšeno na pergamenových proužcích

13. NA Praha, Archiv České koruny, inv. č. 24

14. ACRB I/1, č. 26, s. 41-43; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 155, s. 68; CDB VII/6, kat. č. 221, s. 49

15. Vyobrazení pečeti v literatuře dosud chybí

16. Čtvrtá pečeť v pořadí (třetí pečeť Závěše z Falkenštejna – č. 8). Pečeť je poškozená (zachována je cca 1/3); originál nepřístupný. Otisk této pečeti se nachází v heraldické sbírce ve Vídni – OeStA/HHStA Siegelammlung Smitmer-Löschner e 2306.



## 11. obr. XXI A-B

### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. 1290 apud Český Krumlov
3. Typ č. – 1 osobní hlavní pečeť (1284-)
4. Pečeť erbovní
5. Tvar okrouhlý
6. 55 mm<sup>1</sup>
7. + S . WITIGONIS . DE CHRMNAV<sup>2</sup>
8. Smíšené majuskulní písmo
9. V pečetním poli damaskovaném rostlinným dekory leží štít šikmo položený s obrazem růže, nad štítem helm s klenotem v podobě růže, z jejichž okvětních lístků vybíhá pět per, vždy po jednom z každého lístku. Pole legendy a štít jsou lemovány drobným perlovcem.
10. Rub bez pečeti – čtyři prohlubně ve střední svislé ose pečeti
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšeno na hedvábných nitích zeleno-bílo-červené barvy
13. Archiv kláštera Vyšší Brod, sign. 7/IV
14. FRA XXIII, č. 40, s. 45; CDB VII/6, kat. č. 221, s. 49; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 155, s. 68; X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 100-101.
15. Vyobrazení pečeti CDB VII/6, příloha s. XLII, č. 4a, obr. 60; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 5, s. 10<sup>3</sup>; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 89, č. 2, s. 215
16. <sup>1</sup>J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 68 uvádí průměr 53 mm.  
<sup>2</sup>X. M. MILLAUER, *Der Ursprung*, s. 100-101, uvádí opis S. Wocconis de Chrumnav (sic!).  
<sup>3</sup>M. MILEC, *Rodové pečeti*, s. 10 uvádí chybný odkaz na A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 83.

## 12. obr. XXI C-D

### 1. Vítek z [Českého] Krumlova

2. 16. 9. 1290 apud Český Krumlov
3. Typ č. – 1 osobní hlavní pečeť (1284-)
4. Pečeť erbovní
5. Tvar okrouhlý
6. 55 mm<sup>1</sup>
7. + S WITIGON-- . DE CH---AV
8. Smíšené majuskulní písmo
9. V pečetním poli damaskovaném rostlinnými dekory leží štít šikmo položený s obrazem růže, nad štítem helm s klenotem v podobě růže, z jejichž okvětních lístků vybíhá pět per, vždy po jednom z každého lístku. Pole legendy a štít jsou lemovány drobným perlovcem.
10. Rub bez pečeti – dvě okrouhlé prohlubně ve střední svislé ose pečeti
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšeno na pergamenových prouzcích
13. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa č. 2
14. FRA XXXVII, č. 11, s. 37-38; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 155, s. 68.
15. A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 49 – bez opisu!
16. První přivěšená pečeť u listiny – 1: Vítek z Krumlova, 2: Jindřich z Rožmberka, 3: Jindřich z Krumlova (deperditní), 4. Vok z Frýdlantu (č. 14).  
<sup>1</sup>J. HRADECKÁ, *Soupis*, s. 68 uvádí průměr 53 mm.

### 13. obr XXIV D-E

#### 1. Vok z [Českého] Krumlova

2. 6. 6. 1283 Český Krumlov?
3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť (1283-1290)
4. Pečeť erbovní
5. Tvar štítovitý – gotický štít
6. Rozměr 32 x 28 mm<sup>1</sup>
7. + S . D-I VOK--ON- DE CRUMLOV
8. Smíšené majuskulní písmo
9. Ve středu pečetního pole se objevuje lev ve skoku otočený vpravo, čelně hledící. V pravém rohu pečetního pole leží pětilistá růže, vykvétající z tenkého stonku. Opis je oddělen z obou stran tenkou linkou.
10. Rub bez pečeti – obdélné prohlubně ve svislé ose pečeti
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšeno na pergamenových prouzcích
13. Stiftsarchiv Schlögl, sign. 18
14. UBSchl, č. 28 (S 18), s. 48; CDB VII/6, kat. č. 222, s. 49; A. KUBÍKOVÁ, *Bohemikální listiny II*, s. 12.
15. CDB VII/6, příloha s. XXXVI, č. 4a, obr. 61/I; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 6, s. 10; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 225, č. 5, s. 351
16. <sup>1</sup> Na [www.monasterium.net](http://www.monasterium.net) uvedeny rozměry 45 x 40 mm.

### 14. obr. XXV E-F

#### 1. Vok z Frýdlantu

2. 16. 9. 1290 Český Krumlov?
3. Typ č. 2 – osobní hlavní pečeť
4. Pečeť erbovní
5. Tvar štítovitý – gotický štít
6. Rozměr 47 x 38 mm
7. + S V-HKHONI- . DE FRIDLANT<sup>1</sup>
8. Smíšené majuskulní písmo
9. Ve středu pečetního pole se objevuje lev<sup>2</sup> ve skoku otočený vpravo, čelně hledící. V pravém rohu pečetního pole leží pětilistá růže, která je od zbytku pečetního pole oddělena dvojitou linkou tvořenou drobným perlovcem. Opis pečeti oddělen z obou stran drobným perlovcem.
10. Rub bez pečeti – tři zářezy ve svislé linii (hřeben)
11. Vosk přírodní barvy
12. Přivěšeno na pergamenových prouzcích
13. SOA Třeboň, oddělení Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I 1 A alfa č. 2
14. FRA XXXVII, č. 11, s. 37-38; CDB VII, kat. č. 223, s. 50
15. CDB VII, příloha č. 4a, obr. 61/II; M. MILEC, *Rodové pečeti*, č. 7, s. 10; A. SEDLÁČEK, *Atlasy V*, tab. 89, č. 4, s. 215<sup>3</sup>; A. SEDLÁČEK, *Hrady III*, s. 49; J. HRADECKÁ, *Soupis*, kat. č. 162, s. 69
16. Čtvrtá přivěšená pečeť u listiny – 1: Vítek z Krumlova (č. 12), 2: Jindřich z Rožmberka, 3: Jindřich z Krumlova (deperditní), 4. Vok z Frýdlantu.

<sup>1</sup> FRA XXXVII, s. 37 uvádí opis + S. V . .KKONIS . DE . (SK?)IDLANT.

<sup>2</sup> Dle M. Pangerla se jedná o okřídlenou saň – viz FRA XXXVII, s. 37.

<sup>3</sup> Ve vyobrazení A. Sedláčka i M. Milce chybí perlovec.

## 15. obr. XXVI D

### 1. Ješek [z Falkenštejna]

2. post 25. 3. 1310 s. 1.

3. Typ č. 1 – osobní hlavní pečeť

4. Pečeť obrazová – hagiografický typ

5. Tvar okrouhlý

6. 34 mm

7. + S FRATRIS . IESChONIS<sup>1</sup>

8. Smíšené majuskulní písmo

9. V poli apokalyptický Kristus se svatozáří v podobě kříže, kterému z úst vychází na každou stranu po jednom meči. Sedí na vrcholu oblouku duhy s rozpřaženýma rukama. Pečetní pole damaskováno routami (?). Opis oddělen z obou stran jemným perlovcem.

10. Rub pečeti – bez pečeti

11. Vosk přírodní barvy

12. Přivěšeno na pergamenových prouzcích

13. SokA Havlíčkův Brod, Archiv města Havlíčkův Brod, sign. L-I/5

14. CIM II, č. 91, s. 163-164; J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 379; L. JAN, *In ordine*, s. 473-474

15. Vyobrazení pečeti J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 211; L. JAN – F. SKŘIVÁNEK, *Němečtí rytíři*, s. 36

16. V pořadí třetí pečeť u listiny – 1: Hynek Krušina z Lichtenburka, 2: Hynek z Lichtenburka 3: Ješek [z Falkenštejna].

<sup>1</sup> V přehledu pečeti pánů z Lichtenburka je opis nesprávně uveden jako + S FRATRIS IOhANIS a pečeť je identifikována jako pečeť Ješka z Lichtenburka – viz J. URBAN, *Lichtenburkové*, s. 379; stejná identifikace se správným opisem viz CIM II, č. 91, s. 163-164.



## 10. Seznam obrazových příloh

Není-li uvedeno jinak, pochází použitá vyobrazení a přílohy z archivu autorky práce nebo jsou autorčíným dílem.

I. Rodokmen pánů z Krumlova. Červeným písmem vyznačené predikáty tzv. pasivního užití, nebo predikáty sporné.

II. Predikátní sídla pánů z Krumlova.

III. Největší rozsah majetků pánů z Krumlova na Českokrumlovsku a v dnešním Horním Rakousku a Bavorsku. Čárkovane državy vítkovských klientů, tečkovaně předpokládané državy pánů z Krumlova. Není zde zahrnut rozsah území, které páni z Krumlova drželi v nedílu s Rožmberky.

IV. Državy pánů z Krumlova na Táborsku.

V. Predikátní sídla pánů z Krumlova v jižních Čechách s vyznačením hlavních nalezišť drahých kovů.

VI. Jádru města Český Krumlov na originální mapě stabilního katastru Čech: A – Hrádek, B – Horní hrad, C – prelatura u kostela sv. Víta (mapový podklad: [www.archivnimapy.cuzk.cz](http://www.archivnimapy.cuzk.cz)).

VII. Hmotová rekonstrukce českokrumlovského zámku v první polovině 14. století (nahore). Pohled z Křížové hory na jádro města Český Krumlov s farním kostelem sv. Víta a zámek v pozadí (dole).

VIII. Hrad Falkenstein an der Ranna v Horním Rakousku. Nahore historická fotografie jádra hradu z roku 1929. Uprostřed vyhodnocení stavebního vývoje jádra hradu podle stavu poznání k roku 2003. Dole rytina G. M. Vischera z roku 1674 (vše viz [www.burgenseite.com](http://www.burgenseite.com)).

IX. Ledenice na prvním vojenském mapování z let 1764-1768. Východně od jádra obce patrný areál hradu ([oldmaps.geolab.cz](http://oldmaps.geolab.cz)). Uprostřed LIDARový snímek též lokality (DMR 5G), na kterém je patrné stále existující mohutné zemní opevnění hradu včetně šíjového příkopu ([www.cuzk.cz](http://www.cuzk.cz)). Dole historická fotografie bývalé hradní ostrožny, dnes zvané „Na Hradě“.

X. Kostel sv. Petra a Pavla v Načeradci společně se zvonici. Dole císařský otisk stabilního katastru centra Načeradce ([www.archivnimapy.cuzk.cz](http://www.archivnimapy.cuzk.cz)).

XI. Městečko Nechanice s tvrzí na císařském otisku stabilního katastru ([www.archivnimapy.cuzk.cz](http://www.archivnimapy.cuzk.cz)). Stejná situace na LIDARovém snímku (DMR 5G), na němž je patrná mohutnost opevnění tvrze ([www.cuzk.cz](http://www.cuzk.cz)). Nechanice na leteckém snímku ([www.turistika.cz](http://www.turistika.cz)).

XII. Náměstí Sepekova na archivním snímku z počátku 20. století. V pozadí ještě patrný kostel sv. Mikuláše přestavěný na obytný dům ([sechtl-vosecek.ucw.cz](http://sechtl-vosecek.ucw.cz)). Uprostřed jádro Sepekova na císařském otisku stabilního katastru ([www.archivnimapy.cuzk.cz](http://www.archivnimapy.cuzk.cz)). Dole vyznačení lokalit ztotožňovaných s predikátním sídlem zvaným Skalice. 1 – poloha zvaná „Hradiště“, 2 – poloha zvaná „Skalice“; vyznačeno na prvním vojenském mapování ([oldmaps.geolab.cz](http://oldmaps.geolab.cz)).

XIII. Poloha „Skalice“ a „Hradiště“ na LIDARovém snímku (DMR 5G – [www.cuzk.cz](http://www.cuzk.cz)). Zvláště patrné jsou stopy antropogenní činnosti v poloze „Hradiště“, které jsou mylně ztotožňovány s hradem. Dole vlevo plán A. Sedláčka (*Hrady VII*, s. 281). 1 – věžiště, 2 – základy čtverhranného stavení, 3 – prohlubeň jako od věže nebo od studně. Digitální model reliéfu terénu v místě Sedláčkova „čtverhranného stavení“ a vedlejší „prohlubně“ vytvořený na základě zaměření lokality (vytvořil J. Hložek, zaměření Z. Gersdorfová, J. Hložek, P. Menšík a M. Procházka).

XIV. Analýza dohlednosti z královského hradu Vitějovice (červený bod) z výšky 12 m nad terénem s limitem 10 km (tmavší barva). Vizuální kontrola posádky hradu byla nad nedalekými rýžovišti zlata, ovšem nikoli nad sídlem pánů z Krumlova ve Strunkovicích (vytvořil J. Hložek). Jádro Strunkovic nad Blanicí na císařském otisku stabilního katastru ([www.archivnimapy.cuzk.cz](http://www.archivnimapy.cuzk.cz)). Dole nákres architektonických článků kostela sv. Dominika ve Strunkovicích datovatelných do 13. století (J. SOUKUP, *Soupis památek. Politický okres Písecký*, s. 319-320).

XV. Načeradec, kostel sv. Petra a Pavla. Nástěnná malba na jižní straně presbytáře zachycující erb Kuneše z Načeradce. 1 – rekonstruovaný erb pánů z Načeradce, 2 – možná varianta barevnosti erbu pánů z Krumlova, 3 – znak městečka Stříbrné Hory.

- XVI. Pečeť Budivoje z Krumlova (ante 1264). A – kresba M. Milce, B – kresba A. Sedláčka, C – kresba Z. Gersdorfové, D, E – avers a revers originální pečeti ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)).
- XVII. Pečeti Budivoje z Krumlova (post 1264). A – kresba A. Sedláčka, B – kresba M. Milce, C – kresba Z. Gersdorfové, D – avers originální pečeti z r. 1264, E – revers originální pečeti z roku 1264, F, G – revers a avers originální pečeti z roku 1272 ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)).
- XVIII. Pečeť Záviše z Falkenštejna z roku 1272. A – kresba V. Krále z Dobré Vody, B – kresba A. Sedláčka, C – kresba M. Milce, D – avers originální pečeti, E – revers originální pečeti ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)), F – kresba Z. Gersdorfové.
- XIX. Pečeti Záviše z Falkenštejna (post 1284). A – kresba pečeti z roku 1284 od A. Sedláčka, B – kresba pečeti z roku 1284 od Z. Gersdorfové, C – kresba pečeti z roku 1284 od M. Milce, D – avers originální pečeti z roku 1284 (foto Národní archiv), E – avers originální pečeti z roku 1286 (foto Národní archiv), F – kresba pečeti z roku 1286 od A. Sedláčka, G – kresba pečeti z roku 1286 od V. Krále z Dobré Vody, H – kresba pečeti z roku 1286 od M. Milce.
- XX. Pečeti Vítka z Krumlova z let 1284 – 1290. A – kresba pečeti A. Sedláčka, B – kresba pečeti od V. Krále z Dobré Vody, C – kresba pečeti od M. Milce, D – kresba pečeti od Z. Gersdorfové, E – avers originální pečeti z roku 1284 (foto Národní archiv).
- XXI. Pečeti Vítka z Krumlova z roku 1290. A, B – avers a revers originální pečeti z roku 1290 ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)), C, D – avers a revers originální pečeti z 16. 9. 1290.
- XXII. Pečeti Vítka z Krumlova (post 1259). A – kresba M. Milce, B – kresba M. Milce dle A. Sedláčka, C – kresba A. Sedláčka, D – kresba Z. Gersdorfové, E – foto sekretu Vítka z Krumlova z roku 1277, F – kresba M. Milce, G – kresba A. Sedláčka, H – kresba Z. Gersdorfové.
- XXIII. Pečeti Vítka z Krumlova (post 1259). A, B – avers a revers pečeti Vítka z Krumlova post 1259, C, D – avers a revers pečeti Vítka z Krumlova z roku 1277 ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)).
- XXIV. Pečeť Voka z Krumlova z roku 1283. A – kresba A. Sedláčka, B – kresba M. Milce, C – kresba Z. Gersdorfové, C, D – avers a revers originální pečeti ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)).
- XXV. Pečeť Voka z Frýdlantu z roku 1290. A – kresba A. Sedláčka, B – kresba V. Krále z Dobré Vody, C – kresba M. Milce, D – kresba Z. Gersdorfové, E, F – avers a revers originální pečeti.
- XXVI. A – pečeť Voka z Rožmberka z roku 1261 ([www.monasterium.net](http://www.monasterium.net)), B – kresba pečeti Voka z Rožmberka z roku 1261 od A. Sedláčka, C – kresba A. Sedláčka blíže neidentifikované pečeti, která je považována za pečeť Vítka Staršího, D – kresba Ješkovy pečeti od Z. Gersdorfové.